Havs och Vatten myndigheten

Granskningsredogörelse

Förslag till havsplaner för Sverige – Bottniska viken, Östersjön och Västerhavet och tillhörande miljökonsekvensbeskrivning

Dnr 666-19

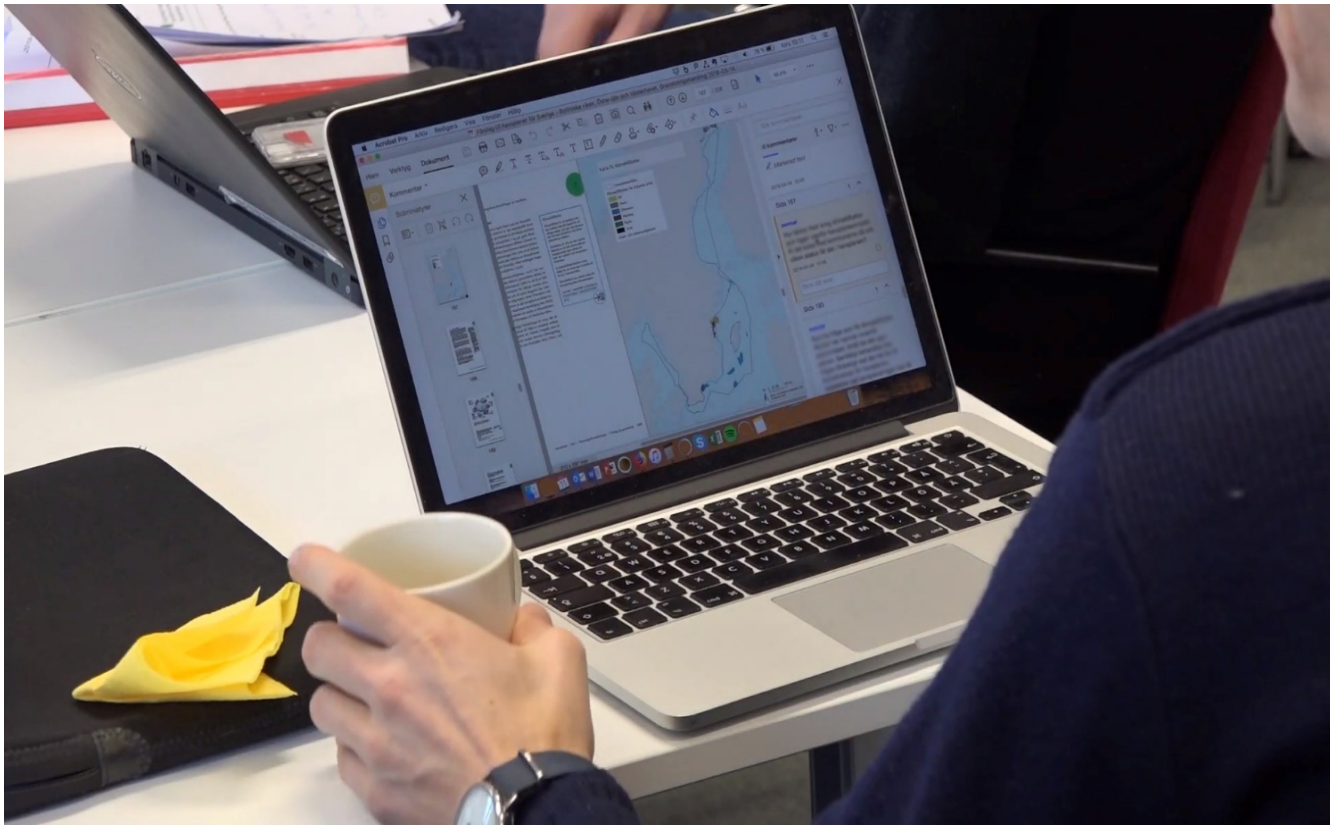

Havs- och vattenmyndigheten
Datum: 2019-12-16

Havs- och vattenmyndigheten
Box 11 930, 404 39 Göteborg
www.havochvatten.se

Granskningsredogörelse

Förslag till havsplaner för Sverige – Bottniska viken, Östersjön och Västerhavet och tillhörande miljökonsekvensbeskrivning

---

Dnr 666-19

Förord

Havs- och vattenmyndigheten har i uppdrag att ta fram förslag till Sveriges första statliga havsplaner för Bottniska viken, Östersjön och Västerhavet. Förslagen till havsplaner var på granskning i tre månader från den 14 mars till den 14 juni 2019. I denna rapport redovisas inkomna synpunkter och Havs-och vattenmyndighetens kommentarer till synpunkterna. I december 2019 lämnade Havs- och vattenmyndigheten över förslagen till havsplaner tillsammans med denna rapport och annat underlag till regeringen.

Havs- och vattenmyndigheten vill tacka för alla de synpunkter som lämnats till myndigheten under granskningen.

Göteborg, december 2019

Mats Svensson

chef

Avdelningen för
havs- och vattenförvaltning

INLEDNING 7
Om redogörelsen 7
Läsanvisning 7

1. OM GRANSKNINGEN 8
1.1 Genomförande 8
1.2 Granskningsmöten 9

2. ÖVERGRIPANDE SAMMANFATTNING 9

3. INKOMNA SYNPUNKTER OCH HAV:S KOMMENTARER 13
Centrala myndigheter och affärsverk 13
Länsstyrelser 75
Kommuner 204
Regioner 294
Regionala myndigheter 304
Universitet och högskolor 306
Branschorganisationer 341
Intresseorganisationer 363
Politiska partier 401
Företag 404
Privatpersoner 442

BILAGA 451
Förteckning över vilka som yttrat sig 451

Inledning

Om redogörelsen

I denna granskningsredogörelse redovisas synpunkterna som kom in till Havs- och vattenmyndigheten, HaV, under granskning av förslag till havsplaner för Bottniska viken, Östersjön och Västerhavet och på tillhörande miljökonsekvensbeskrivning. Även synpunkter som kom in på de underlagsdokument som publicerades under granskningen redovisas.

I redogörelsen återges de synpunkter som kom in. För den som vill läsa inlämnade granskningssvar i sin helhet så finns de tillgängliga på Havs- och vattenmyndighetens webbplats.

I dokumentet *Redogörelse för dialogen i havsplaneringen, dnr 3628-19* redovisas genomförande av hela dialogen som ledde fram till förslagen till havsplaner. Redogörelsen finns på HaV:s webbplats.

Läsanvisning

I **kapitel 1** beskrivs genomförandet av granskningen med yttrandeförfarandet, bland annat vilka som deltog och vilka möten som hölls.

I **kapitel 2** sammanfattas kortfattat inkomna synpunkter och de förändringar som skett i handlingarna efter granskningen.

I **kapitel 3** redovisas de enskilda synpunkterna och HaV:s kommentarer till synpunkterna. Synpunkterna redovisas per aktör.

Aktörerna har grupperats enligt följande:

- centrala myndigheter och affärsverk
- länsstyrelser
- kommuner
- regionala organ
- regionala myndigheter
- universitet och högskolor
- branschorganisationer
- intresseorganisationer
- politiska partier
- företag
- privatpersoner

I redovisningen används begreppet *förslag till regeringen* som avser det planförslag som Havs- och vattenmyndigheten lämnat till regeringen.

Flera synpunkter har redan lämnats under samrådet. Vi hänvisar då till *Samrådsredogörelsen, dnr 396-18* som redovisar mer utvecklade och samlade kommentarer från Havs- och vattenmyndigheten. Redogörelsen finns på HaV:s webbplats.

I vissa fall redovisas inte synpunkterna i tabellen i samma ordning som i de enskilda yttranden,

I **bilagan** finns en förteckning över vilka som lämnat in synpunkter. Privatpersoner redovisas inte i förteckningen.

1. Om granskningen

1.1 Genomförande

Förslag till Havsplaner för Sverige – Bottniska viken, Östersjön och Västerhavet och tillhörande miljökonsekvensbeskrivning publicerades för granskning från 14 mars till den 14 juni 2019.

Publiceringen möter kravet i havsplaneringsförordningen (2015:400) om att ett granskningsförslag till havsplaner ska vara tillgängligt för alla som vill granska det och yttra sig.

Granskningshandlingar
Förslag till Havsplaner för Sverige – Bottniska viken, Östersjön och Västerhavet. Dnr 666-19.
Miljökonsekvensbeskrivning av förslag till havsplaner för Bottniska viken, Östersjön och Västerhavet. Dnr 666-19.

I samband med granskningen publicerades flera stöddokument. På HaV:s webbplats publicerades en digital presentation med plankartor och underlagskartor för att underlätta förståelsen av förslagen.

Stöddokument
Hållbarhetsbeskrivning av förslag till havsplaner för Sverige – Bottniska viken, Östersjön och Västerhavet. Havs- och vattenmyndighetens rapport 2019:13.
Samhällsekonomisk konsekvensanalys av förslag till havsplan Östersjön. Havs- och vattenmyndighetens rapport 2019:8
PM Natur i havsplaneringen Dnr 666-19.
Samrådsredogörelse. Förslag till havsplaner för Bottniska viken, Östersjön och Västerhavet och konsekvensbedömningar Dnr 396-18.

Förslagen har tidigare varit ute på samråd under vår och sommar 2018. Sammanfattning av inkomna synpunkter under samrådet och HaV:s kommentarer finns samlade i en samrådsredogörelse.

Under granskningen som denna rapport behandlar lämnade 135 aktörer synpunkter till HaV. Samtliga svar som kom in under granskningen hanterades. Varje synpunkt, vilka uppgår totalt till över 1300, har individuellt bedömts.

Granskningshandlingarna publicerades på HaV:s webbplats. Där fanns ett webbformulär där alla som ville kunde lämna synpunkter på förslagen. Flertalet skickade in synpunkter till HaV per e-post.

HaV kungjorde granskningen i alla ortstidningar med minst 5 procent hushållstäckning i Sveriges kustkommuner och i kommunerna runt Vänern och Mälaren.

Härutöver spreds informationen genom pressmeddelanden, nyhetsbrev och egna sociala medier.

1.2 Granskningsmöten

Under granskningen anordnades sex möten: tre med kommuner och regioner, ett med berörda centrala myndigheter, ett med nationella bransch- och intresseorganisationer, samt två med yrkesfiskets organisationer.

Möten med kommuner och regioner anordnades av länsstyrelsen. HaV deltog över webben.

HaV anordnade även öppen dörr på nätet för kommuner och regioner vid fyra tillfällen då de kunde ställa frågor online eller över telefon.

2. Övergripande sammanfattning

Flertalet aktörer som deltog i samrådet av havsplaner och konsekvensbeskrivningar lämnade även in synpunkter under granskningen. I flera fall återkom tidigare synpunkter. Vissa aktörer tog också tydligare ställning till vissa frågor i förslagen.

Här ges en övergripande sammanfattning av synpunkterna och vilka större ändringar de föranlett efter granskningen i förslagen till havsplaner och vid genomförande av miljö- och hållbarhetsbedömningen av förslagen till havsplaner som lämnas till regeringen. I den tidigare publicerade samrådsredogörelsen finns en liknande sammanfattning för samrådet och de ändringar som samrådet föranledde.

I efterföljande kapitel redovisas samtliga synpunkter och HaV:s kommentarer till synpunkterna. Där framgår också mer detaljerat de ändringar som synpunkterna har föranlett.

Plansystem och planhandling

Flera aktörer är positiva till att de tre havsplanerna samlats i ett dokument och att förslagets vägledning har utvecklats, t.ex. när det gäller vad samexistens kan innebära. Under granskningen framfördes önskemål om mer information om respektive område för att underlätta kommunal planering. HaV har därför vidareutvecklat den digitala plankartan med tillhörande områdesinformation. För mer information hänvisar HaV i planförslaget även till miljökonsekvensbeskrivningen, hållbarhetsbeskrivningen samt en rapport om hur natur har hanterats i havsplaneringen.

Många har påtalat felaktigheter eller föreslagit förbättringar av granskningshandlingarna. HaV har tagit till sig synpunkterna och åtgärdat många felaktigheter, förtydligat texter och beskrivningar eller ändrat layout osv.

Havsbaserad vindkraft

Många aktörer lyfter vindkraftens klimatnytta och framhåller vikten av att Sverige når målet om 100 procent förnybar elproduktion till år 2040. Det finns samtidigt en förståelse för att totalförsvaret har intressen i havsplaneområdet som kan påverka vindkraftsintresset.

Många stödjer förslaget om en utredning om energietableringssystemet i havet med bibehållna förutsättningar för försvar och säkerhet Några menar att havsplanerna bör ha en öppen hållning till vindkraft i områden med riksintresseanspråk för totalförsvaret. Man befarar att havsplanen kan uppfattas som en redovisning av stoppområden.

HaV:s tidigare bedömning kvarstår. Planeringsprocessen har visat på att vindkraft i dagsläget är oförenlig med totalförsvarets riksintresseanspråk i flera områden och att detta bör framgå av planering och ställningstaganden i havsplanerna. Förslaget innebär bättre förutsägbarhet beträffande möjligheten till projektutveckling i förhållande till försvarsintresset. Havsplanerna är vägledande, men medför i sig inte direkta restriktioner för vindkraft, utan tillåtligheten för vindkraft prövas först i samband med tillståndsansökan. Det är möjligt att ansöka om etablering av vindkraftsanläggning överallt i samtliga planområden.

Flera aktörer invänder mot att användning energiutvinning anges i eller i anslutning till Natura 2000-områden. HaV har sett över planeringen utifrån inkomna synpunkter och de bedömningar som har gjorts i arbetet med miljökonsekvensbeskrivningarna. I förslaget till regeringen betecknas de områden där energietablering förväntas förutsätta att det finns så kallat Natura 2000-tillstånd enligt 7 kapitlet 28 a § miljöbalken som utredningsområde energiutvinning. En del av Finngrundens Västra bank som ligger i ett Natura 2000-område har undantagits från energiutvinning. När det gäller Södra Midsjöbanken indikerar miljökonsekvensbeskrivningen att det kan finnas platser utanför område Ö248 där risken för miljöpåverkan på alfågel är mindre, trots att en sådan lokalisering ligger i Natura 2000-området. Havsplanens vägledning i förslaget till regeringen är därför att anpassning av lokalisering för att minska negativ miljöpåverkan kan innebära lokalisering utanför område Ö248.

Kulturmiljö och rekreation

Det finns starkt stöd för förslagen om ett fortsatt arbete för att ta fram enhetligt och utvecklat planeringsunderlag för kulturmiljö respektive rekreation för användning. När det gäller kulturmiljö behöver planeringsunderlaget återge vilken betydelse kulturvärdena har i den fysiska planeringen och hur användning av havet samverkar med kulturvärden i kustzonen i ett lokalt perspektiv. För rekreation behövs underlaget så att den nationella havsplaneringen kan förhålla sig till lokala intressen.

Många är positiva till att kulturmiljö och rekreation redovisas som skilda användningar och att planen kan vägleda om särskild hänsyn till höga naturvärden. Det framförs förslag om att synliggöra kulturmiljöer som ligger vid kusten utanför själva havsplaneområdet, eftersom dessa kulturmiljöer har värden som riskerar att förloras med anledning av havsplaneringens utpekanden. I det digitala kartverktyget går det att se plankartan samtidigt som samtliga riksintresseanspråk visas, även de utanför havsplaneområdet. I havsplanen uppmärksammas kulturmiljöer som ligger utanför planområdet mot kusten i den havsområdesvisa texten. Där redovisas även planens vägledning som innebär att hänsyn och hänsynsavstånd till dessa kulturmiljöer behöver bedömas i ett lokalt perspektiv.

Natur
Synpunkterna som rör natur handlar om andra användningars påverkan på naturvärden. Dessa synpunkter behandlas under respektive användning.

I förhållande till samrådet har betydligt färre synpunkter rört enskilda områden och om de ska betecknas med användning natur eller särskild hänsyn till höga naturvärden. HaV har gjort en förnyad genomgång av områden. Utifrån inkomna synpunkter om naturvärden i Öresund har planeringen där ändrats så tillvida att havsplaneområdet i Öresund i sin helhet nu omfattas av användning natur eller särskild hänsyn till höga naturvärden.

Sjöfart
Flera aktörer återkom med starka invändningar om utredningsområde sjöfart som avser infarter mot en tänkt framtida sjöfartsled vid Horsten utanför havsplaneområdet. Havsplanen innebär inte ett ställningstagande för eller emot den så kallade Horstensleden. Havsplanen pekar på att samexistensen med andra användningar i havsplaneområdet såsom försvar och natur samt med särskild hänsyn till höga naturvärden behöver utredas om det blir aktuellt med en anslutande farled utanför havsplaneområdet. Den omfattande kunskap som inkomna samrådsvar förmedlar kan användas i en sådan utredning.

Yrkesfiske
Många påtalar vikten av samordning mellan översynen av riksintresse för yrkesfiske som påbörjades i början av 2019 och havsplanens vägledning om användning yrkesfiske. Samordning har skett och användning yrkesfiske baseras på reviderade riksintresseanspråk för yrkesfiske avseende fångstområden för fisk. Tidigare baserades användningen på allmänt intresse för yrkesfiske. Även om ytan för riksintresseanspråk för yrkesfiske är större än för tidigare riksintresseanspråk innebär förändringen att ytan för användning yrkesfiske blir mindre än tidigare, i förslaget till regeringen, särskilt i Östersjöns havsplaneområde. Orsaken till förändringen är att havsplanen bör visa de viktigaste områdena för yrkesfisket. De reviderade riksintresseanspråken för yrkesfiske utgörs av de viktigaste områdena. De får inte heller påtagligt skadas enligt 3 kapitlet 5 § miljöbalken. När det gäller övriga allmänna intressen för yrkesfiske omfattas dessa av 3 kapitlet 5 § första stycke miljöbalken. Områdena ska så långt som möjligt skyddas mot åtgärder som kan påtagligt försvåra näringarnas bedrivande.

Fler aktörer på ostkusten anser att havsplanen bör vägleda om begränsningar i pelagiskt fiske för att stärks möjligheterna för kustfiske. Förslaget till regeringen innehåller ingen sådan vägledning. Skälet är reglering av yrkesfiske hanteras inom fiskförvaltningen och inte i havsplanen. Havsplanens vägleder istället om företräden för olika användningar och särskild hänsyn.

Miljökonsekvensbeskrivning och hållbarhetsbeskrivning
Synpunkterna på miljökonsekvensbeskrivningen handlade till stor del om hur olika effekter beskrivits, hur geografisk skala använts för bedömning av effekter, och vilka avgränsningar som gjort. En sådan synpunkt är att havsplanens lokala negativa effekter bör sättas i ett större sammanhang. Det kan handla om negativa lokala effekter från energiutvinning som har positiv klimateffekt i ett större perspektiv. Hållbarhetsbeskrivningen syftar till att ge en sådan bredare bild av planens konsekvenser i relation till mer övergripande mål.

Viss kritik har inkommit mot att både miljö- och hållbarhetsbedömning fokuserar på skillnaden som planen ger och inte på andra miljöeffekter som exempelvis övergödning. Det är en fråga som diskuterats tidigare och HaV menar miljökonsekvensbeskrivningen ska redovisa de effekter som kan uppkomma till följd av planen i jämförelse med nollalternativet. Behovet av att inkludera havsnivåhöjning och vad det kommer att innebära i relation till

sammanlagda, kumulativa effekter har också poängterats i inkomna synpunkter.

Synpunkterna på hållbarhetsbeskrivningen som kom in i granskningsskedet fokuserar på detaljer i bedömningarna. Det kan handla om hur nyttan av energiutvinning eller hur påverkan på yrkesfisket bedöms. Frågan om att tydligare redovisa kopplingen mot kusten och land har också tagits upp. Även behovet av att redovisa mer om avvägningar mellan alternativ/ställningstagande i planeringsprocessen har lyfts.

Både när det gäller miljökonsekvens- och hållbarhetsbeskrivning har det inkommit synpunkter som tar upp det faktiska resultatet av bedömningarna, t.ex. att havsplanens bidrag till en god miljöstatus kunde varit större. Sådana synpunkter handlar i slutändan om innehållet i havsplanerna och de avvägningar mellan de intressen som innehållet vilar på.

3. Inkomna synpunkter och HaV:s kommentarer

ID	Aktör	Synpunkt	HaV kommenterar
	Centrala myndigheter och affärsverk		
32	Boverket	Boverket tycker att det är positivt med den breda dialog som har lett fram till havsplanerna och tillhörande miljökonsekvensbeskrivning. Myndigheten noterar med tillfredsställelse att Havs- och vattenmyndigheten i detta skede tagit fram en samrådsredogörelse och där redovisat framförda synpunkter och hur dessa har hanterats i nu aktuella förslag till havsplaner.	Synpunkten noteras.
33	Boverket	Boverket tycker att det är positivt att begreppet/kartbeteckningen ”Attraktiva livsmiljöer” inte längre är aktuell. Vad det gäller arbetet med en gemensam terminologi mellan myndigheterna avseende begrepp och beteckningar så ser Boverket fram emot en dialog med Havs- och vattenmyndigheten kring denna fråga bland annat i samband med kommande revidering av havsplanerna.	HaV ser fram emot ett fortsatt samarbete med Boverket inför kommande revidering av planerna, även kring frågor som rör visualisering och begrepp i havsplanering, regional planering och kommunal översiktsplanering.

34	Boverket	Boverket anser att texterna under del 2 ” 8. Övergripande överväganden”, ”Bedömning av mest lämplig användning och särskild hänsyn”, ”Användning”, ”Särskild hänsyn”, ”Om riksintressen”, ”Områden som omfattas av riksintresse-anspråk” och ”Områden som är av riksintresse” behöver utvecklas när det gäller riksintressen och då särskilt begreppet ”påtagligt skada” eller motsvarande be-grepp.	Synpunkten har beaktats. Resonemangen kring riksintressen har utvecklats.
35	Boverket	Under ”Användning” precis före blå rutan står ”De användningar som föreslås bedöms på en övergripande nivå vara förenliga med 3 och 4 kapitlen miljöbalken (1988:808).” Detta är inte i överensstämmelse med bestämmelserna i 4 § andra stycket havsplaneförordningen (2015:400) som anger att förslaget till havsplan ska vara förenligt med 3 och 4 kap. miljöbalken. Med hänsyn härtill anser Boverket att aktuella texter behöver skrivas om. Väg-ledning till hur detta lämpligen kan ske går att hämta på Boverkets hemsida under ”PBL Kunskapsbanken, en handbok om plan- och bygglagen” på sidorna ”Påtaglig skada” och ”Riksintresseanspråk enligt 3 kapitlet Miljöbalken”. Även i Havs och vattenmyndighetens PM 2019-03-07 (dnr 224-18) ”Tillämpning av påtaglig skada eller påtagligt försvårande, MB 3 kap. 5 § Riksintresse för yrkesfiske” behandlas frågan.	Synpunkten har beaktats. Texten har ändrats.
36	Boverket	Rubriken ”Områden som är av riksintresse” bör kompletteras med ”enligt bestämmelserna i 4 kapitlet miljöbalken” eller liknande formulering eftersom texten behandlar av riksdagen geografiskt bestämda riksintressen och av regeringen beslutade Natura 2000-områden medan andra riksintressen behandlas i 3 kap. miljöbalken. Med hänsyn härtill anser Boverket att aktuella texter behöver skrivas om. Väg-ledning till hur detta lämpligen kan ske går att hämta på Boverkets hemsida under ”PBL Kunskapsbanken, en handbok om plan- och bygglagen” på sidorna ”Påtaglig skada” och ”Riksintresseanspråk enligt 3 kapitlet Miljöbalken”. Även i Havs och vattenmyndigheten PM 2019-03-07 (dnr 224-18) ”Tillämpning av påtaglig skada eller påtagligt försvårande, MB 3 kap. 5 § Riksintresse för yrkesfiske” behandlas frågan.	Synpunkten har beaktats. Rubriken har ändrats.

37	Boverket	Förenklat uttryckt ska ett område som en myndighet har pekat ut som ett område av riksintresse enligt 3 kap. miljöbalken och enligt förordning (1998:896) om hushållning med mark- och vattenområden skyddas mot åtgärder som kan påtagligt skada områdets värde. Effekten påtaglig skada är därmed ett hinder mot att tillåta en åtgärd. Att skadan ska vara ”påtaglig” visar att skadan måste vara av en viss dignitet för att åtgärden ska vara otillåten. Detta gör att bagatellartad påverkan utesluts. För att begreppet ”påtaglig skada” ska vara uppfyllt så ska åtgärden antingen ha en bestående negativ inverkan på det aktuella intresset eller tillfälligt ha mycket stor negativ påverkan på detta (jfr. prop. 1997/98:45 del 2 sid. 30). Det är först när påtaglig skada uppkommer på något riksintresse som kraven på hänsyn i 3 kap. miljöbalken till olika riksintressen kan aktualiseras.	Synpunkten har beaktats. Resonemang om påtaglig skada har lagts till.
38	Boverket	Under ”Användning” och den blå rutan i punkt D behandlas när ett riksintresseanspråk enligt 3 kap. miljöbalken och ett allmänt intresse av väsentlig betydelse överlappar varandra och bedöms vara oförenliga. Enligt nuvarande lydelse kan havsplanen ange det allmänna intresset av väsentligt betydelse som mest lämplig användning. Boverket delar inte denna uppfattning. Boverket konstaterar att begreppet ”andra allmänna intressen av väsentlig betydelse” inte behandlas i miljöbalken. Med hänsyn härtill anser myndigheten att det saknas stöd för att hävda att havsplanen kan ange det allmänna intresset av väsentlig betydelse som mest lämplig användning framför ett riksintresseanspråk.	Punkten D har tagits bort. Det finns inget fall i förslaget där allmänt intresse av väsentlig betydelse ges företräde framför ett riksintresseanspråk.
39	Boverket	Under ”Allmänna intressen av väsentlig betydelse” anförs ”Även en lokal, kommunal, regional eller internationell fråga kan vara ett allmänt intresse av väsentlig betydelse om kriterierna uppfylls.” Denna mening är svår att förstå och skapar bara frågor om vad som avses eftersom det bland kriterierna anges att ”Är av stor nationell vikt”. Därför bör meningen strykas. Att ett intresse av stor nationell vikt samtidigt kan vara en fråga av lokal, kommunal och regional betydelse är naturlig och behöver inte påpekas.	HaV förstår Boverkets synpunkt, men menar att texten visar på att det finns olika typer av underlag som kan uppfylla kriterierna. En mindre justering har gjorts i texten.

47	Energimyndigheten	Energimyndighetens bedömning är att havsplanerna inte i tillräcklig utsträckning kommer att kunna bidra till målet att nå 100 % förnybar elproduktion till 2040. Detta då fem energiområden har tagits bort sedan samrådet till följd av Försvarsmaktens bedömning att detta skulle försvåra deras verksamhet. De borttagna områdena motsvarar knappt 40 % av den samlade ytan av energiområdena. Minskningen i möjlig produktion bedömer vi dock inte vara lika stor som begränsningen av ytan på grund av att flera av de borttagna områdena hade en begränsad produktionspotential. Två av de borttagna energiområdena som låg söder om Skånes sydkust bedömdes dock ha goda förutsättningar för havsbaserad vindkraft och hade varit värdefulla som energiområden. Energimyndigheten delar dock Havs- och vattenmyndighetens uppfattning att den enda möjliga vägen idag är att arbeta för att hitta flera områden för havsbaserad vindkraft vid uppdateringen av havsplanerna. Detta blir sannolikt än mer viktigt om regeringen väljer att ta bort anslutningsavgiften för havsbaserad vindkraft i syfte att underlätta ökad produktion från havsbaserad vindkraft.	Synpunkten noteras.

48	Energimyndigheten	Energimyndighetens bedömning är att den möjliga produktionen i samtliga kvarvarande energiområden ligger inom intervallet 20-30 TWh, medan det i planen anges att de utpekade energiområdena skulle kunna bidra med 33-45 TWh. För att uppnå 45 TWh krävs dels 75 % utnyttjandegrad av energiområdenas ytor och att det är möjligt att installera dagens turbinteknik (8 MW turbiner). Det finns dock olika typer av begränsningar i samtliga utpekade energiområdena som gör att det inte kommer vara möjligt att uppnå en sådan stor energiproduktion enligt Energimyndighetens bedömning. Det rör sig dels om tekniska begränsningar som påverkar vilken typ av turbiner som kan installeras. Detta gäller t.ex. Lillgrund, där hänsyn måste tas till Köpenhamns flygplats vid en generationsväxling. Det gäller också Taggen vindkraftpark, som fått avslag på sin ansökan om höjd maximal höjd på vindkraftverken och där Försvaret uttalat att man inte kommer att acceptera högre verk. Att så mycket som 75 % av ytan kommer att utnyttjas bedöms heller inte rimligt på grund av att planen anger att hänsyn ska tas till andra intressen i samtliga energiområden. Hänsyn till Försvarsmaktens intressen gäller för samtliga energiområden och för alla utom fyra områden ska särskild hänsyn även tas till naturvärden. Ett konkret exempel på hur stor påverkan på utnyttjandegraden som särskild hänsyn till naturvärden kan resultera i är Södra Midsjöbanken, där E.ON i sin tillståndsansökan både har halverat projektets yta och mer än halverat antalet verk, för att ta hänsyn till det omgivande Natura 2000-området. Det kan påverka E.ONs möjligheter till att beviljas tillstånd negativt och därmed också leda till minskad utnyttjandegrad av energiområdet. Ett annat exempel på begränsad utnyttjandegrad är klustret av energiområdena i Gävlebukten där Förvarmakten varit mycket tydliga med att bara en begränsad utnyttjande av dessa energiområden kan accepteras. Här anser myndigheten att ett antagande om 50 % utnyttjandegrad är rimlig.	För befintliga vindkraftsparker används faktisk produktion av el. I tillståndsgivna parker där anläggningen inte är uppförd används projektägarens beräkning av produktion. För övriga områden beräknas produktionen enligt en särskild schablonmässig beräkningsmodell. HaV har tillsammans med Energimyndigheten sett över beräkningsmetoden inför bedömning av det slutliga förslaget. HaV delar Energimyndighetens bedömning om faktorer som medför att endast en del av den föreslagna ytan för användning energiutvinning och utredningsområde energiutvinning sannolikt blir aktuell för vindkraftsetablering. I förslaget till regeringen presenteras därför ett intervall om 23- 31 TWh årlig produktion, bl.a. baserat på en utnyttjandegrad av 33-50 procent av de områden som idag saknar tillstånd. 75-procentsnivån används för att bedöma maximala miljöeffekter och avser inte ett sannolikt utfall.

49	Energimyndigheten	Energimyndigheten ser positivt på att Havs och vattenmyndigheten nu har lyft fram i planen att det krävs en högre grad av samexistens för att uppnå samhällsmål för både försvarssektorn och energisektorn. Vi ställer oss också bakom planens förslag att en statlig utredning ska tillsättas för att undersöka hur energietablering i havet kan ske med bibehållna förutsättningar för försvar och säkerhet.	Synpunkten noteras.
50	Energimyndigheten	För att nå en högre grad av samexistens mellan vindkraften och Försvarsmakten skulle det enligt Energimyndighetens uppfattning vara lämpligt att även Försvarsmakten har ett tydligt uppdrag att verka för att nå de energipolitiska målen såsom 100 % förnybar elproduktion till 2040, Detta då det bör det underlätta för Försvarsmakten att lägga resurser på att arbeta med samexistensfrågor.	Synpunkten noteras.
51	Energimyndigheten	Energimyndigheten anser att miljökonsekvensbeskrivningen riskerar att ge en skev bild av olika sektorers miljöpåverkan. I sammanfattningen lyfts havsbaserad vindkraft fram som den verksamhet som ger den viktigaste negativa miljöeffekten både i Bottenhavet och Östersjön. Sammanfattningen bör kompletteras med ett förtydligande om att energiutvinning bidrar med en ytterst liten andel av den totala miljöpåverkan, både i nollalternativet och planalternativet, och att miljöpåverkan i mycket stor utsträckning härrör från övergödning och föroreningar.	Sammanfattningen har formulerats om i sin helhet. Hänsyn har tagits bl.a. till synpunkten om de olika effekternas relativa storlek.
52	Energimyndigheten	Energimyndigheten ser positivt på det omfattande och gedigna arbete som Havs- och vattenmyndigheten har lagt ned på att ta fram förslagen till havsplaner. Energimyndigheten anser att förslagen till havsplaner är väl genomarbetade, välskrivna och har en tydlig struktur och ett bra kartmaterial.	Synpunkten noteras.

53	Energimyndigheten	Energimyndigheten delar dock Havs- och vattenmyndighetens bedömning om att det är svårt att hitta fler energiområden i dagsläget, främst på grund av att havsbaserad vindkraft i dagsläget rent generellt bedöms försvåra Försvarsmaktens verksamhet. Den enda möjliga vägen som vi kan se nu är att lägga fokus på att hitta fler områden för havsbaserad vind vid uppdateringen av havsplanerna. Detta anger också Havs- och vattenmyndigheten bör vara en målsättning i den fortsatta havsplaneringen, för att bidra till energiöverenskommelsens mål om 100 procent förnybar elproduktion år 2040. Detta blir sannolikt än mer viktigt om regeringen väljer att ta bort anslutningsavgiften för havsbaserad vindkraft i syfte att underlätta ökad produktion från havsbaserad vindkraft.Försvarsmakten ser därmed inga möjligheter att tekniken inom de närmaste åren kommer att utvecklas på ett sådant sätt att vindkraftverk till havs inte påverkar riksintressen för totalförsvarets militära del rent generellt.	Synpunkten noteras.
54	Energimyndigheten	Vi ser positivt på att Havs och vattenmyndigheten nu har lyft fram i planen att det krävs en högre grad av samexistens för att uppnå samhällsmål för både försvarssektorn och energisektorn. Detta eftersom konflikten mellan Försvarsmaktens intressen och havsbaserad vindkraft är den främsta orsaken till att havsplanerna enligt myndighetens uppfattning inte i tillräcklig utsträckning bidrar till målet om 100 % förnybar elproduktion till 2040.	Synpunkten noteras.
55	Energimyndigheten	Energimyndigheten ställer sig bakom planens förslag att en statlig utredning ska tillsättas för att undersöka hur energietablering i havet kan ske med bibehållna förutsättningar för försvar och säkerhet.	HaV noterar att Energimyndigheten ställer sig bakom förslaget.
56	Energimyndigheten	Vi välkomnar att planen nu lyfter fram behovet av att hämta in och beakta ny kunskap och aktuella förutsättningar för de energiutvinningstekniker som idag är under utveckling vid kommande uppdateringar. Det gäller exempelvis flytande vindkraft, vågkraft och biomassa. Det samma gäller för annan ny kunskap eller förändrade förutsättningar, exempelvis nya möjligheter till samexistens mellan energiutvinning och andra intressen.	Synpunkten noteras.

57	Energimyndigheten	Energimyndigheten vidhåller att miljökonsekvensbeskrivningen riskerar att ge en skev bild av olika sektorers miljöpåverkan. Havsbaserad vindkraft lyfts i sammanfattningen fram som den verksamhet som ger den viktigaste negativa miljöeffekten både i Bottenhavet och Östersjön. Däremot nämns inte att de analyser som utförts med Symfoni visar att energiutvinning bidrar med ytterst liten andel av miljöpåverkan i havsområdena (< 2 %), både i planens nollalternativ och planalternativ. Miljöpåverkan i Östersjön härrör i mycket stor utsträckning (i storleksordningen 90 procent) från övergödning och föroreningar. I havsplanerna, kapitel 14, beskrivs problematiken kring detta på ett tydligt sätt. Energimyndigheten anser att sammanfattningen i miljökonsekvensbeskrivningen bör justeras mot skrivningarna om vindkraftens konsekvenser i kap 14., Det anser vi är viktigt eftersom sammanfattningen troligen är det avsnitt som de flesta läser.	Formuleringarna om den relativa vikten av olika belastningar och effekter har setts över i hela miljökonsekvensbeskrivningen, inklusive i sammanfattningen.
58	Energimyndigheten	Planen bör ta hänsyn till befintliga verksamheter. Energimyndigheten anser att det är av stor vikt för resurseffektiviteten att havsplanerna skapar förutsättningar för att de platser som redan idag används för vindkraft, vågkraft, kraftledningar eller annan energirelaterad verksamhet ska kunna användas för sådan verksamhet i ett långsiktigt perspektiv. Energimyndigheten vidhåller därför att den befintliga vindkraftsparken Kårehamn bör anges som ett energiområde i planen, trots att vindkraftparken omfattar en liten yta.	Anläggningen är begränsad i utbredning och på grund av havsplanens övergripande skala anges inte energiutvinning på plankartan, men intresset tillgodoses. Den befintliga vindkraftsparken utgör därmed mest lämplig användning.
59	Energimyndigheten	Energimyndigheten ser positivt på havsplanen för Bottenviken har reviderats så att Storgrundet (B 145-146) i granskningsförslaget är utpekad som ett energiområde istället för ett energiutredningsområde. Denna revidering är helt i linje med Energimyndighetens synpunkt i vårt samrådsyttrande.	Synpunkten noteras.

60	Energimyndigheten	I havsplanen sid 231 anges att vattenbruk kan bli aktuellt i utsjön. Enligt de forskare som Energimyndigheten samarbetar finns stora svårigheter med odling utomskärs, vilket gör att det bedöms troligare att vattenbruk kommer att äga rum inomskärs. Vår bedömning är att det kan finnas anledning att lyfta fram vattenbruk som en prioriterad verksamhet inomskärs, då odling av alger och sjöpungar kan medföra stora miljönyttor.	Synpunkten noteras. Planering inomskärs hanteras inte i havsplanen.
61	Energimyndigheten	I MKB sid 67 anges att i nollalternativet har utgångspunkten varit att de två tillståndsgivna parkerna har uppförts (Taggen och Kriegers Flak). Det finns dock 6 tillståndsgivna parker i havsplaneområdet, Kriegers flak, Stora Middelgrund, Storgrundet, Utgrunden II, Taggen samt Kattegatt offshore. Samtliga dessa borde ingå som uppförda i nollalternativet.	Listan av tillståndsgivna vindkraftsparker har setts över i kapitel 3 i miljökonsekvensbeskrivningen. Projektet Taggen har tagits bort efter att verksamhetsutövaren har avbrutit projektet. Utgrunden II ligger utanför havsplaneområdet.
88	Folkhälsomyndigheten	Folkhälsomyndigheten tycker övergripande att de förslag till havsplaner samt konsekvensbedömningar som HaV redovisar är väl genomförda.	Synpunkten noteras.
89	Folkhälsomyndigheten	Folkhälsomyndigheten ser positivt på att möjligheten till rekreation i havsnära områden ges tyngd i vägledningen.	Synpunkten noteras.
90	Folkhälsomyndigheten	Folkhälsomyndigheten ser positivt på att eventuell påverkan på befolkning och hälsa lyfts i den slutgiltiga bedömningen likväl som de i de olika planerna. I sammanhanget ser även Folkhälsomyndigheten att även jämlikhet i hälsa lyfts fram.	Synpunkten noteras.
91	Folkhälsomyndigheten	Den strategiska vägledningen ses som ett gott stöd för samverkan lokalt och regionalt.	Synpunkten noteras.
92	Försvarsmakten	För skarpa insatser och operationer går det inte alltid att på förhand bedöma vilken påverkan som verksamheten medför på omgivningen.	Synpunkten noteras.

93	Försvarsmakten	I Försvarsberedningens rapport (Ds 2019_8 Värnkraft – inriktningen av säkerhetspolitiken och utformningen av det militära försvaret 2021-2025) kan konstateras att den militära verksamheten i Sverige med stor sannolikhet kommer att öka ytterligare de kommande åren. Om riksdag och regering väljer att väsentligt öka ambitionerna för det militära försvaret, alternativt fattar beslut om höjd beredskap, tillgodoser inte havsplanerna fullt ut totalförsvarets behov. Det innebär att om sådana förändringar sker, kan Försvarsmakten komma att lämna andra synpunkter i specifika ärenden och frågor i jämförelse med vad som framförts i havsplaneringsprocessen. Regeringen behöver beakta Försvarsmaktens förutsättningar att bedriva väpnad strid och utveckla våra förmågor vid beslut om havsplaner. Det bör i regeringens beslut framgå hur en höjd ambition för landets försvarsförmåga ska hanteras gentemot gällande havsplaner.	Synpunkten noteras.
94	Försvarsmakten	Försvarsmakten ser mycket positivt på den dialog som Havs- och vattenmyndigheten har genomfört i havsplaneringsprocessen. Totalförsvarets behov har i stor utsträckning beaktats i framtagandet av planerna och de är som helhet väl genomarbetade. Det är mycket positivt att totalförsvarets företräde enligt 3 kap 10 § miljöbalken har legat till grund för flera avgöranden.	Synpunkten noteras.
95	Försvarsmakten	På sidan 181 i planförslaget redovisas en bedömning av försvarets framtida anspråk i havet och hänvisning görs till försvarsbeslutet från 2015. Försvarsmakten gör bedömningen att nästa försvarsbeslut (år 2020) kommer att ställa ytterligare krav på ökad operativ militär förmåga. Försvarsmakten har redan, i jämförelse med vad som redovisas i granskningsförslaget, fattat beslut om ytterligare riksintresseområden i havet. Allt tyder på att dessa anspråk kommer att fortsätta öka något de kommande åren, vilket bör framgå i texten.	Synpunkten har beaktats. Text har kompletterats.

96	Försvarsmakten	Det bör framgå i texten att de riksintresseanspråk som Försvarsmakten fattade beslut om i december 2018 (och kommande riksintressebeslut) kommer att beaktas i nästa havsplaneringsomgång i den mån de inte kan beaktas nu. Försvarsmakten önskar att samtliga riksintresseområden har beteckningen F. De nya riksintresseanspråk till havs (sjöövningsområden) som myndigheten beslutade om 2018-12-17 som befinner sig inom G på plankartorna bör revideras till F innan underlaget överlämnas till regeringen.	Synpunkten har beaktats. Havsplanen har uppdaterats utifrån riksintressena som beslutades i december 2018.
97	Försvarsmakten	På sidan 185 i planförslaget redogörs för viss lagstiftning som syftar till att skydda försvarets intressen. Lagen om skydd för landskapsinformation (1993: 1742) är upphävd och ersatt av lag (2016:319) om skydd för geografisk information. Detta bör korrigeras i texten.	Har åtgärdats.
98	Försvarsmakten	I planbeskrivningen nämns att intressekonflikten mellan totalförsvarets intressen och energiintresset (framförallt vindbruk) behöver utredas vidare i särskild ordning. Försvarsmakten deltar sedan början av året i Energimyndigheten och Naturvårdsverkets arbete med en nationell strategi för hållbar vindkraftsutbyggnad i Sverige. Detta arbete får gärna omnämnas i havsplanerna, då förhoppningen är att det på ett tydligt sätt bidrar till att underlätta utbyggnaden av förnyelsebar energiproduktion i landet.	Synpunkten har beaktats. Arbetet med den nationella vindkraftsstrategin beskrivs i havsplanen.
99	Försvarsmakten	Det är inte aktuellt att Försvarsmaktens verksamhet begränsas för att möjliggöra hänsyn till djur- och växtliv.	Synpunkten noteras.
100	Försvarsmakten	Försvarsmakten har tidigare accepterat beteckningen Efn för område Ö266. Försvarsmakten gör utifrån nu rådande förutsättningar bedömningen att vindkraftsutbyggnad i området kommer att medföra påtaglig skada på riksintresse för totalförsvarets militära del, Ravlunda skjutfält. Försvarsmakten anser därför att beteckningen bör ändras till Fn. I övrigt kvarstår de synpunkter som Försvarsmakten lämnade på energiområden i samrådet.	Med anledning av att projektet vid Taggen avbrutits och av Försvarsmaktens bedömning om påtaglig skada har användning energiutvinning utgått i område Ö266.

101	Försvarsmakten	MKB:n, sidan 67 I MKB:n, texten sidan 67 står: Militära aktiviteters belastningar i form av ökat undervattensbuller, tillförsel av toxiska substanser och fysisk störning av undervattensmiljöer och marina djur förväntas öka proportionerligt med sektorns utveckling till 2030. Försvarsmakten anser att uttrycket ”förväntas öka proportionerligt” är felaktigt. Försvarsmakten arbetar ständigt med att minska eventuell påverkan på miljön. Även om den militära aktiviteten ökar innebär detta inte automatiskt att det leder till en proportionerligt ökad påverkan i enlighet med HaVs föreslagna text. Marinens verksamhet i dagsläget inkluderas i men utgör inte en dimensionerande faktor för det totala undervattensbullret, tillförsel av toxiska substanser eller fysisk störning av undervattensmiljöer och marina djur. Sådana beskrivningar är därmed missvisande. Försvarsmaktens förslag till ändring av texten på sidan 67 är: Militära aktiviteter utgör en ingående del i den totala marina bilden på ytan såväl som under ytan. Den militära marina verksamheten är inte dimensionerande för den marina miljöns tillstånd, men viss förändrad tillförsel av till exempel toxiska substanser och fysisk störning av undervattensmiljöer och marina djur kan inte uteslutas för sektorns eventuella utveckling till 2030.	Synpunkten har delvis beaktats. Slutlig text skiljer sig något från Försvarsmaktens förslag.
102	Försvarsmakten	Riksintressen så som sjöövningsområden, övnings- och skjutfält med flera områden utgör förutsättningar för försvaret och totalförsvarets verksamhet. Införande av föreskrivna begränsningar (såsom områdesskydd) vilka på något sätt skulle förändra Försvarsmaktens möjligheter till nyttjande av riksintresseområdet, genom exempelvis begränsningar i hur fartyg får framföras eller hur fastställda sprängrutor får utnyttjas medför påtaglig skada på Försvarsmaktens riksintressen.	Havsplanerna vägleder i nuvarande förslaget inte om miljöskyddsåtgärder som anses kunna påtagligt skada totalförsvarets verksamheter. Vägledning i havsplanerna om särskild hänsyn till höga naturvärden indikerar snarare ett eventuellt behov att anpassa alla mänskliga användningar för att på så sätt minska belastningen på värdefulla naturvärden inom ett utpekat område. Belastningsminskningen anses vara möjligt att uppnå genom andra medel än bara minskad aktivitetsgrad, exempelvis genom val av teknologiska lösningar, beaktande av känsliga tidsperioder, m.m.

103	Försvarsmakten	I tabell 11 (Försvar - sektors - och belastningsutveckling till referensår 2030) på sidan 67 används missvisande terminologi; dumpad ammunition samt påståendet att det i samband med detta kommer att ske en måttlig ökning av undervattensbuller och tillförsel av farliga ämnen. Försvarsmakten vill förtydliga att myndigheten inte sedan 1968 har dumpat ammunition, vilket bör framgå i MKB:n.	Terminologin har setts över utifrån synpunkten.
104	Försvarsmakten	Havs- och vattenmyndigheten bör förtydliga och definiera vad som avses med begreppet dumpad ammunition är i MKB. Om det är användandet av ammunition i samband med skjutningar i eller över vatten, bör detta skrivas. Det behöver också förtydligas, med tydliga referenser, till vad påståendena kring dess effekter är baserade på. Tabell nr 11 är otydlig och det behöver även förtydligas på vilket sätt undervattensbuller och fysisk störning kommer att öka måttligt med den verksamhet som försvarssektorn bedriver.	Formuleringen och terminologin har setts över utifrån synpunkten.

105	Försvarsmakten	På sidan 170 i planbeskrivningen står Försvar: Aktiviteter inom försvar medför fysisk påverkan på livsmiljöer, buller och spridning av miljögifter, vilket ökar belastning på reglerande ekosystem-tjänster. Försvarsaktiviteter kan även påverka andra intressens möjligheter att nyttja ekosystemtjänster, till exempel tillgång till natur- och kulturmiljöer, friluftsliv, turism och fiske. Texten behöver ses över och förtydligas i flera delar. Dels vad avser en tydligare definition av vilka typer av kulturmiljöer som totalförsvarsmyndigheterna hindrar tillgång till. Exempelvis genom örlogsfartyg som varit aktiva sedan ledungsflottans tid bidrar Försvarsmakten till den gemensamma kulturmiljön i kust- och havsmiljön. Dels också vad avser på vilket sätt fysisk påverkan kan ske. Generellt sett kan myndigheternas verksamhet i många fall bidra till minskad påverkan på ekosystemtjänster från exempelvis friluftsliv, turism och fiske genom att vissa områden regelbundet avlyses och annan verksamhet än den militära begränsas. Försvarsmaktens förslag till ändring av texten på sidan 170 är: Försvar: Militär verksamhet kan i begränsad omfattning medföra fysisk påverkan på livsmiljöer, buller och spridning av föroreningar, vilket skulle kunna öka belastningen på reglerande ekosystemtjänster. Militär verksamhet kan i viss omfattning även påverka andra intressens möjligheter att nyttja ekosystemtjänster, till exempel tillgång till natur- och i ett fåtal fall kulturmiljöer*, friluftsliv, turism och fiske. Det finns å andra sidan lika många exempel på god samexistens. I vissa fall gynnas ekosystemtjänster positivt då vissa områden skyddas från annan exploatering”.	Synpunkten har delvis beaktats. Slutlig text skiljer sig något från Försvarsmaktens förslag.

106	Försvarsmakten	I planbeskrivningen på sidan 185 står: Nyttjandet av ammunition vid skjutövningar orsakar tillförsel av metaller till vattenmiljön vilket bidrar till föroreningssituationen i havet. Lokalt kan detta tillskott av metaller med tiden bli hög. Höga ljud skapas vid skjut, sprängnings-, flyg- och fartygsövningar och orsakar störningar i djurlivet både under och ovan havsytan. Ljudstörningar under vissa delar av året då den biologiska aktiviteten är hög är ofta allvarligare än vid andra tidpunkter. Det handlar om lekperioder för fisk, sälars kutningsperiod eller fåglars häcknings- och ruvningsperioder". Försvarsmakten vill poängtera att de metaller som framförallt ingår i den ammunition som myndigheterna inom totalförsvarets militära del nyttjar, i flera studier har uppvisat en låg/mycket låg löslighet. Exempel på referens för detta är FOI, Korrosion av ammunitionsbly i akvatisk miljö 2014-2017 (FOI Memo 6323). Halten fasta metaller i sedimenten inom begränsade målområden, lokalt kan bli hög. Försvarsmakten bedömer dock med ledning av ovanstående det som osannolikt att halten metaller i vattenmassan/vattenmiljön skulle bli hög.	HaV menar att begreppet vattenmiljön inkluderar sediment och att spridningen av ammunition innebär en förorening av vattenmiljön även om förhållandevis lite tungmetaller löses i vattenmassan.

107	Försvarsmakten	Fortsättning från punkt 812: För att tydliggöra innebörden av ljudstörningar bör Konsekvenserna av införas i texten (se förslag nedan). Detta för att tydliggöra att det inte enbart är ljudet i sig själv utan tidpunkten för detta som påverkar störningens konsekvenser. Militär verksamhet behöver bedrivas året runt. Om myndigheterna får ett verksamhetsförbud med hänvisning till bullerstörningskänslighet, har Försvarsmakten inte någon möjlighet att öva den marina verksamheten. Detta leder direkt till att den önskade operativa förmåga som riksdag och regering efterfrågar inte kan uppnås. Utifrån ovanstående är Försvarsmaktens förslag till ny text på sidan 185: Nyttjandet av ammunition vid skjutövningar kan orsaka tillförsel av metaller till sedimentmiljön vilket kan bidra till föroreningssituationen där. Lokalt kan detta medföra att halten fasta metaller i sedimenten blir hög. Ammunitionsmetallers vattenlöslighet bedöms dock generellt som mycket låg. Buller skapas ibland vid skjut-, spängövningar- och vid viss marinverksamhet, vilket kan orsaka störningar i djurlivet. Konsekvenserna av ljudstörningar under vissa delar av året då den biologiska aktiviteten är hög är ofta allvarligare än vid andra tidpunkter. Det handlar om lekperioder för fisk, sälars kutningsperiod eller fåglars häcknings- och ruvningsperioder. Försvarsmakten har dock ett behov av att öva och träna sin operativa förmåga och sina sjömän/soldater/pliktiga även vid dessa tider. För att kunna ta hänsyn till när risk för påverkan på djurlivet är stor har Försvarsmakten utvecklat en marinbiologisk kalender som planerings- och beslutsunderlag. Den innehåller information om vilka områden och vilka arter som är känsliga för påverkan från bl.a. undervattensbuller vid olika tider på året. På så vis kan Försvarsmakten planera sina övningar i syfte att minska risken för skada på djurlivet.	Synpunkten har delvis beaktats. Slutlig text skiljer sig något från Försvarsmaktens förslag.

108	Försvarsmakten	Försvarsmakten vill vara tydlig med myndigheten inte kan ställa sig bakom de skrivningar som förekommer på flera platser i plandokumenten gällande att försvarsverksamhet bör bedrivas så att all negativ påverkan på naturvärdena undviks. Detta är inte förenligt med myndighetens uppdrag. De myndigheter som bedriver verksamhet inom totalförsvarets militära del arbetar ständigt för att minska myndighetens miljöpåverkan. Att begränsa verksamheten till fördel för naturvärden på ett sådant sätt att möjligheten att nå den eftersträvade operativa effekten ligger dock inte inom myndighetens uppdrag. Detta bör tydligt framgå i plandokumenten.	HaV har ändrat till att i förslagen som lämnas till regeringen beskriva det som anpassning och inte begränsning av försvarets verksamhet när det gäller hänsyn i områden som anges med särskild hänsyn till höga naturvärden..
288	Jordbruksverket	Mot bakgrund av vårt främjandeuppdrag för vattenbruket, fritidsfisket och yrkesfisket noterar Jordbruksverket att ett av syftena med en havsplan är att stödja tillväxt och sysselsättning.	Synpunkten noteras.
289	Jordbruksverket	Det är positivt att vikten av skydd för lek och fiskvandringsområden för att säkra livskraftiga bestånd understryks samtidigt som det konstateras att ett fortsatt yrkesfiske behöver utrymme för att använda resursen i ett område där resursen befinner sig och ta sig till och från fiskeplatser.	Synpunkten noteras.
290	Jordbruksverket	Den samhällsekonomiska analysen av förslaget till Östersjön visar sammantaget att yrkesfisket och handelsledet för fisk drabbas av kostnadsökningar på uppskattningsvis 100 milj. kr per år. Orsaken tycks vara ökad naturhänsyn vid trålning och annat fiske. I redovisningen av analysen framgår inte hur kostnadsökningen är fördelad mellan primärled och efterföljande förädlingsled. Det framgår inte heller hur kostnaderna är fördelade mellan olika fisken/segment vilket hade varit intressant i sammanhanget. Kostnadsökningar kan vara hanterbara för vissa fisken men vara ogynnsamma för lönsamheten inom andra. Någon motsvarande samhällsekonomisk konsekvensanalys är inte gjord för Västerhavet.	Skattade kostnadsökningars fördelning mellan primärled och efterföljande handelsled redovisas i rapporten i tabell 10. Motsvarande siffror har nu tagits för planområde Bottniska viken och Västerhavet. Analyserna har genomförts på en övergripande nivå, arbete pågår dock för att även inkludera en något bredare analys avseende havsplanen vägledning och påverkan relaterad till yrkesfisket.

291	Jordbruksverket	Det står inte angivet i havsplanes överväganden vilken typ av fiske som berörs i samtliga av de områden där fisket får stå tillbaka för andra intressen. I vissa fall framgår att det rör sig om bottentrålning och i något fall (Ö285) anges att det handlar om passivt fiske av torsk. Troligen är det huvudsakligen demersalt fiske som berörs. HaV skriver i flera fall att fiske kan ske i andra områden. Vi känner dock inte till om hänvisningen till andra havsområden kommer att innebära förlängda fiskeresor och/eller ökad konkurrens om lämpliga fiskeplatser. Det kan i så fall generera ökade kostnader och eventuellt minskade fångstintäkter för det fiske som berörs.	I delarna 3, 4 och 5 i planhandlingen beskrivs de olika fiskerier som bedrivs i varje havsområde, samt hur de förhåller sig till övriga användningar. De fall där ändra användningar ges företräde över yrkesfiske noteras också i tabellerna. I planförslagets del 7, kap. 18 finns kompletterande information och beskrivning av yrkesfisket i de olika havsplaneområdena. Konsekvenserna för näringen av exempelvis ökade reseavstånd redovisas i hållbarhetsbeskrivningen.
292	Jordbruksverket	I förslaget framförs det att havsplanerna ska bidra till att skapa förutsättningar för Sveriges framtida behov av utvinning av förnybar energi genom att skapa förutsättningar för utbyggnad av havsbaserad vindkraft. Samtidigt anges att havsplanerna ska bidra till ett miljömässigt hållbart, resurseffektivt, innovativt, konkurrenskraftigt och kunskapsbaserat fiske. En politisk målsättning att värna det småskaliga kustnära fisket och livsmedelsstrategins målsättning om en ökad svensk livsmedelsproduktion. Idag är det stora problem med lönsamheten inom det småskaliga fisket men även inom andra delar av det demersala fisket. Möjligen kan det då ifrågasättas om det i havsplanerna läggs fram förslag som innebär ökade kostnader för dessa delar av det svenska fisket även om det finns många andra faktorer att åtgärda för att fisket ska bli konkurrenskraftigt.	Havsplanerna stödjer utvecklingen av det småskaliga fisket genom att skapa rumsliga förutsättningar för yrkesfiske vad gäller såväl fångstområden och nödvändiga habitat för lek och uppväxt av kommersiella arter. Vi bedömer att yrkesfisket påverkas i begränsad omfattning av de föreslagna områdena för energiutvinning och utredningsområde energiutvinning. Havsplanernas konsekvenser i termer av bl.a. ökade kostnader för fiskenäringen analyseras i hållbarhetsbeskrivningen.

293	Jordbruksverket	Havsplanerna tar inte ställning till en framtida utveckling av vattenbruk i havsområden på mer än ett övergripande sätt. Vattenbruket är den produktionsform som ökar mest i världen och har möjlighet att producera mat på ett hållbart sätt. För att främja denna utveckling kommer vattenbruket att behöva ta havsområden i anspråk. Att peka ut områden hade underrättat en framtida etablering av vattenbruk. Expansion idag är begränsat av vattnets miljöstatus och vissa områden tål inte ökad näringsbelastning. Därav är det av största vikt att lämpliga områden pekas ut där miljön klarar en lokal belastning. Offshore-anläggningar växer snabbt i flera länder och tekniken är långt fram i utvecklingen. Nya tekniker möjliggör odling till havs utan stora miljöbelastningar, vilket kan komma att kräva avgränsade områden i havsplaneområdet.	HaV delar Jordbruksverkets synpunkt och tar med sig den inför framtida planeringsarbete. Frågan om att hitta lämpliga områden där miljön klarar en lokal belastning kan ingå i det fortsatta arbete HaV föreslår. Det fortsatta arbetet handlar om att ta fram planeringsunderlag med möjliga geografiska utvecklingsområden.
305	Kemikalieinspektionen	Så vitt vi förstår har det skett en omfattande förändring av dokumenten jämfört med de dokument vi lämnade synpunkter på i augusti 2018 (det går tyvärr inte att, för jämförelse, hitta de tidigare dokumenten via den länk som användes vid den tidigare remissomgången). Det förefaller dock som att Kemikalieinspektionens tidigare synpunkter i stort sett tagits hänsyn till i de reviderade dokumenten, alternativt så finns inte de kommenterade texterna med i de omarbetade dokumenten.	Samrådsunderlagen finns tillgängliga på HaV:s webbplats, men HaV kan instämma i att de varit svåra att hitta.
306	Kemikalieinspektionen	Kemikalieinspektionen saknar fortsatt planer för hur man minskar användningen av biocidbaserade båtbottenfärger på fritidsbåtar och stora fartyg, t.ex. genom utbyggnad av båtbottentvättar, men kanske är sådana planer på en alltför detaljerad nivå. Användningen av biocidbaserade båtbottenfärger bör dock nämnas som en belastningsfaktor från den förväntade ökande sjöfarten.	Åtgärder eller planer för användning av båtbottenfärger ligger utanför havsplaneringens mandat. En beskrivning av konsekvenser från tennföroreningar i kustnära områden har lagts till i kapitel 4 i miljöbeskrivningen.
331	Kustbevakningen	Kustbevakningen har inga synpunkter	Synpunkten noteras.

352	Lantmäteriet	Gräns mellan fastighetsindelat och allmänt vatten är idag för det mesta outredd eller ofullständigt redovisad. Förslag finns från Havsgränsutredningen att åskådliggöra den ungefärliga gränsen mellan enskilt och allmänt vatten vilket skulle underlätta för ett antal verksamheter däribland havsplaneringen. I samband med beslut kring havsplanerna bör därför observeras att gränsen mellan fastighetsindelat vatten och det allmänna vattnet inte är fullständigt utredd och inte heller visualiserad på registerkartan i fastighetsregistret.	Har åtgärdats
353	Lantmäteriet	Lantmäteriet vill i sammanhanget betona vikten av att möjliggöra ett nationellt tillgängliggörande av havsplanerna, tillsammans med övriga planinstrument, på ett sömlöst sätt och i kombination med olika informationsmängder. En central del i detta är pågående arbete med specifikationer inom ramen för en smartare samhällsbyggnadsprocess och ett nationellt tillgängliggörande av geodata.	Synpunkten noteras. HaV deltar i det nämnda arbetet.
354	Lantmäteriet	I övrigt anser Lantmäteriet det positivt med den breda dialog som ingår i havsplaneringen och har inga ytterligare synpunkter i ärendet.	Synpunkten noteras.
355	Lantmäteriet	MSB har lämnat synpunkter under samrådsskedet angående oljeskyddsberedskap, klimatperspektiv samt sandtäktsområden och totalförsvaret. Eftersom synpunkterna har varit på en övergripande nivå har MSB svårt att se exakt hur dessa synpunkter har tagits tillvara i planerna.	Synpunkten noteras.
768	Myndigheten för samhällsberedskap och planering	MSB har påmint om det pågående arbetet på myndigheten med att arbeta med identifiering av mark- och vattenområden av riksintresse för totalförsvarets civila del. Parallellt med detta arbete har MSB även påmint om de allmänna intressena för totalförsvaret som behöver beaktas i den fysiska planeringen enligt 3kap§9 MB.	Synpunkten noteras. Inga specifika och geografiskt avgränsade allmänna intressen för civilförsvarets civila del har kommit HaV tillhanda i havsplaneringsprocessen. Det finns inga riksintresseanspråk för totalförsvarets civila del utpekade i havsplaneområdet. Områden för infrastruktur i form av transmissionskablar, utrymme för sjöfart, möjlighet till fiske och utvinning av energi bedöms bidra till civilförsvaret.

782	Naturvårdsverket	De förslag till havsplaner som nu granskats har förbättrats på flertalet sätt, jämfört med samrådsversionen och vi vill särskilt lyfta att havsplanerna med övergripande vägledning och överväganden har blivit tydligare. Det är också tydligare hur Havs- och vattenmyndigheten kommit fram till de olika grader av samexistens mellan olika intressen och vilka avvägningar mellan olika intressen som gjorts. Flera av de utpekade E-områden som vi hade synpunkter på under samrådet har åtgärdats (ett exempel på det är Rata Storgrund).	Synpunkten noteras.
783	Naturvårdsverket	Kartmaterialet är mer lättöverskådligt jämfört med samrådet.	Synpunkten noteras.
784	Naturvårdsverket	Det är bra att användningen ”attraktiva livsmiljöer” har delats upp i kulturmiljö respektive rekreation.	Synpunkten noteras.
785	Naturvårdsverket	Även miljökonsekvensbeskrivningen har blivit tydligare sen samrådet.	Synpunkten noteras.
786	Naturvårdsverket	Havsplanerna har en uttrycklig ambition att verka för samexistens mellan olika intressen. Detta är en god ansats - samexistens är eftersträvansvärt, men inte till vilket pris som helst. I vissa områden uppstår konflikter mellan intressen som gör dem oförenliga. Vissa områden av särskild betydelse på grund av deras mycket höga naturvärden, är enligt Naturvårdsverkets bedömning, svåra, eller till och med omöjliga att förena med användningen energiproduktion med hänsyn till miljöbalkens, EU-rättens och andra internationella åtagandens krav på bevarande av hotade arter och livsmiljöer.	I havsplaneringen görs en tidig bedömning om att samexistens mellan energiutvinning och naturvärden kan vara möjlig. Den måste dock bekräftas vid den framtida miljöprövningen som kommer behöva göras för etablering av vindkraft.

787	Naturvårdsverket	Samtidigt som hänsyn till naturvärden tas är det också viktigt att havsplanerna inrymmer tillräckliga ytor för förnybar elproduktion och vi vill betona havsplaneområdets och havsplaneringens betydelse för möjligheten att nå målet om 100 % förnybar elproduktion till år 2040. Det är bekymmersamt att den mängd möjlig elproduktion som inryms i havsplanens områden med användningen energi enligt Energimyndighetens beräkningar snarare motsvarar 20-30 TWh än de 33-45 TWh som Havs- och vattenmyndigheten kommer fram till. Grunden till dessa olikheter i bedömningen är främst olika syn på möjligheten till samexistens och därmed nyttjandegraden i de områden där vindintresset ska samsas med försvarets intressen och eller höga naturvärden. Det är därför av stor vikt att ett utrednings- och analysarbete tar vid inför nästa planeringsomgång för att försöka lindra konflikterna och hitta nya områden eller sätt att använda havet för energiproduktion. Vi vill i sammanhanget lägga till att en utredning eller ett uppdrag till berörda myndigheter på motsvarande sätt bör se över möjligheten till samexistens mellan energietablering till havs och höga naturvärden.	HaV har tillsammans med Energimyndigheten sett över beräkningsmetoden inför bedömning av förslaget till regeringen. HaV delar Energimyndighetens bedömning om faktorer som medför att endast en del av den föreslagna ytan för användning energiutvinning och utredningsområde energiutvinning sannolikt blir aktuell för vindkraftsetablering. I förslaget till regeringen redovisas därför ett intervall om 23 till 31 TWh årlig produktion, bl.a. baserat på en utnyttjandegrad av 33-50 procent av de områden som idag saknar tillstånd. 75 procentsnivån används för att bedöma maximala miljöeffekter och avser inte ett sannolikt utfall. HaV föreslår ett fortsatt arbete för att ta fram mer underlag om naturvärden, bland annat när det gäller migrerande fågel och fladdermöss som kan beröras av vindkraftsanläggningar.
788	Naturvårdsverket	Det saknas fortfarande ett miljöbedömningsalternativ i miljökonsekvensbeskrivningen som visar vad som krävs för att nå målet; “god miljöstatus i havsmiljön nås och upprätthålls”, som är centralt för havsplanen. Det är också tydligt i miljöbedömningen att planen inte lyckas bidra till att nå flera av de miljökvalitetsmål som är centrala för havsplanen, utan att ett alternativ för att åstadkomma detta redovisas.	En beskrivning av hur alternativ hanterats inom planerings- och miljöbedömningsarbetet har lagts till under rubrik 2.5 i miljökonsekvensbeskrivningen.

789	Naturvårdsverket	Naturvårdsverket vill betona att samexistens mellan vindbruk (E) i eller nära Natura 2000-områden (N) kommer att vara svårt att genomföra och risk finns för förgävesplanering av vindbruk i sådana områden eftersom tillstånd enligt 7 kap 28b-29 §§ miljöbalken krävs. Sådan tillståndsprövning sker på en mer detaljerad nivå än havsplaneringens översiktliga bedömningar. Det kan därför vara olämpligt att ange samexistens som mest lämplig användning i planen för områden som omfattar Natura 2000-områden. En bedömning om att en verksamhet eller åtgärd är den mest lämpliga användningen av mark och vatten i en plan kan inte ske med säkerhet före den särskilda prövningen enligt 7 kap 28b-29 miljöbalken genomförts. Således bör försikthetsprincipen råda.	I havsplaneringen görs en tidig bedömning om att samexistens kan vara möjlig. Den måste dock bekräftas vid den framtida miljöprövningen som kommer behöva göras för etablering av vindkraft i eller i anslutning till Natura 2000-områden. I det slutliga förslaget till havsplaner anges användning utredningsområde energiutvinning där det bedöms att det kommer att krävas särskild prövning enligt 7 kapitlet 28b-29 §§ miljöbalken.
790	Naturvårdsverket	Vissa områden med mycket höga naturvärden, bedömer Naturvårdsverket inte kan förenas med energiproduktion på grund av miljöbalken, EU-rätten och andra internationella åtaganden som ställer krav på bevarande av hotade arter och livsmiljöer. Effekter av exploatering kan orsaka undanträngning och direkta skador och därmed kan bevarandemål och internationella åtaganden riskera att åsidosättas. Naturvårdsverket anser därför att dessa områden inte ska ges användningen energiutvinning, E. I granskningsförslaget gäller det framförallt de fyra områdena Kriegers Flak, Södra Midsjöbanken, Finngrundet Västra Banken och Utknallen.	HaV:s kommentarer redovisas nedan för respektive område i granskningsredogörelsen.

791	Naturvårdsverket	Havs- och vattenmyndigheten gör på några ställen i havsplanerna och tillhörande miljöbedömning bedömningar av vad som är lämplig användning som inte överensstämmer med Naturvårdsverkets bild av situationen. Det gäller frågor om naturvård, som exempelvis alfågelns övervintringsområden. För alfågeln vill Naturvårdsverket tydligt framhålla att den undanträngning som en vindkraftspark kan komma att medföra inte enkelt kan kompenseras med andra åtgärder som förbättrar artens bevarandestatus. Detta framför allt på grund av att orsakerna till beståndsminskningen är ofullständigt kända och att åtgärder i exempelvis häckningsområdena, huvudsakligen i Ryssland, inte bedöms möjliga att förbättra i nuläget. Andra faktorer som oljeutsläpp och andra föroreningar fortsätter att drabba fåglarna negativt, men brådskande åtgärder är svåra att uppnå eftersom det kräver internationella överenskommelser. Även klimatförändringar tros här spela en roll men effekter av åtgärder i ett kort perspektiv är högst begränsade. Att undvika vindkraftsanläggningar vid de mest betydelsefulla övervintringsområdena tillhör de skyddsåtgärder som har brett vetenskapligt stöd och framlyfts som en viktig åtgärd i en internationell bevarandeplan för arten. Detta rimmar även med försiktighetsprincipen som vi anser bör tillämpas för havsplanen. Naturvårdsverket vill i detta sammanhang påminna om HELCOMs rekommendation (34E/1) till skydd för främst viktiga övervintringsområden och flyttvägar för Östersjöns sjöfåglar.	HaV har inför slutinlämning till regeringen valt att ytterligare tydliggöra att energiutvinning i Natura 2000-områden kräver särskild prövning. Detta markeras genom att sådana områden anges som utredningsområde energiutvinning. HaV har även justerat området B151 Västra Banken för att undvika den del som bedöms ha störst förekomst av alfågel.

792	Naturvårdsverket	Havs- och vattenmyndigheten hänvisar i samrådsredogörelsen till utsjöbanks-inventeringen från 2006 och att Naturvårdsverket i denna föreslagit att Hoburgs bank och Norra Midsjöbanken undanhålls från all exploatering medan havsbaserad vindkraft på andra bankar i egentliga Östersjön skulle kunna anpassas till naturvårdens krav på hänsyn. Naturvårdsverket vill i detta sammanhang uppmärksamma på att den bedömningen gjordes år 2006 och sedan dess har det tillkommit ny kunskap. Nu finns till exempel data från SAMBAH-projektet tillgängligt, vilka gör det tydligt att Södra Midsjöbanken (tillsammans med Norra Midsjöbanken och Hoburgs bank) utgör ett kärnområde för tumlarnas Östersjöpopulation, vilket är ny kunskap. I den utsjöbanksinventering som Havs- och vattenmyndigheten hänvisar till ingick heller inte fåglar som parameter, de inkluderades först i utsjöbanksinventeringen från 2010. Dagens bedömning bör, utöver utsjöbanksinventeringen från 2006, även baseras på den nya kunskap som framkommit.	HaV har i så lång utsträckning som möjligt använt sig av den nyaste kunskapen som tagits fram om våra havsområden. Utsjöbanksinventeringen från 2006 är ett av flera viktiga underlag, men inte det enda. Exempelvis har vi tagit kunskap från Sambah-projektet i beaktande, länsstyrelsers handlingsplaner för grön infrastruktur, Important Bird Areas och andra underlag.
793	Naturvårdsverket	Naturvårdsverket anser att även föreslagna Natura 2000-områden behöver vara utpekade som N i planerna. Generellt gällande skyddade områdena är det krav på att de ska vara geografiskt representativa och ekologiskt sammanhängande, vilket de inte är i dagsläget. Därför är utpekande av framtida skyddade områden speciellt i utsjöområden viktigt, och kommer enligt rapporten att ske till 2030. Men hur detta ska genomföras är otydligt beskrivet. Om skyddsvärda områden kan kombineras och samexistera med energi- och försvarsexploatering med bibehållen ekologisk struktur och funktion, är i dagsläget inte tillräckligt undersökt. För att säkerställa avsättande av skyddsvärd natur och att skapa ett nätverk av skyddade områden bör försiktighetsprincipen vara vägledande tills ytterligare kunskap tas fram om kumulativa effekter. En utredning, motsvarande den som Havs- och vattenmyndigheten föreslår avseende möjligheten till ökad samexistens mellan försvarsintressen och energietablering, föreslår vi ska omfatta möjligheten till energietablering och med krav på bibehållna bevarandemål för hotade arter och värdefull natur.	Planerat områdesskydd ingår i användning natur i planerna. HaV föreslår ingen särskild generell utredning kring naturvärden och havsbaserad vindkraft liknande den som gäller försvarsintressen och havsbaserad vindkraft. Miljölagstiftningen är dock en naturlig förutsättning att ta hänsyn till i en sådan utredning. När det gäller planerings- och kunskapsunderlag föreslås ett fortsatt arbete för att ta fram underlag som rör migrerande fågel och fladdermöss och etablering av vindkraft. HaV ser också positivt på ett Sambah II projekt om den rödlistade tumlaren. Ett sådant projekt kan bidra med värdefull kunskap.

794	Naturvårdsverket	Naturvårdsverket uppskattar att miljökonsekvensbeskrivningarna över de olika havsområdena nu ligger samlade i ett dokument. Textmassan har minskat och har på många sätt blivit tydligare. Det framgår nu tydligare hur relationen till andra planer ser ut, även om flöden mellan land och hav fortfarande är svåra att utläsa.	Analysen av havsplanernas effekter på verksamheter och värden på land och kustnära områden utanför havsplaneområdena har utvecklats på flera ställen i miljökonsekvensbeskrivningen där det ansågs vara relevant.
795	Naturvårdsverket	Klimatförändringar syns mer nu i MKB, dock saknas ett resonemang om havsnivåhöjning vilket skulle kunna vara av vikt för att bedöma de kumulativa effekterna av planen och i beskrivningen av nollalternativet. Ett resonemang om vad som åstadkommits med hjälp av miljöbedömningen finns nu, och det är ett steg framåt.	Havsnivåhöjning är en viktig konsekvens av klimatförändringarna, och det råder enighet i det vetenskapliga samfundet att den kommer att påverka världens alla havsbassänger, inklusive haven runt Sverige. Samtidigt finns det inga etablerade prognoser om just nivåhöjningen fram till 2030 eller 2050, varför denna parameter inte tagits med i bedömningen av planernas kumulativa miljöeffekter.
796	Naturvårdsverket	I MKB kvarstår problem med redovisningen i kartform där skalan är stor och förändringarna små mellan alternativen och blir svåra att tolka.	Kartornas utformning och storlek i miljökonsekvensbeskrivningen har setts över i syfte att förbättra dess läsbarhet.
797	Naturvårdsverket	Redovisningen av Symphony är fortfarande svår att förstå, och jämförelser i procent mellan nollalternativ och planalternativ underlättar inte begripligheten.	Beskrivningen av Symphony i kapitel 2 i miljökonsekvensbeskrivningen har setts över, och en ny bilaga har lagts till med ett förtydligande om Symphonykartornas innehåll och hur de bör tolkas.
798	Naturvårdsverket	En tydligare beskrivning av hur chord-diagrammen ska läsas bör finnas annars förlorar de sin betydelse för redovisning av konsekvenser.	Beskrivningen av Symphony i kapitel 2 i miljökonsekvensbeskrivningen har setts över, och en ny bilaga har lagts till med ett förtydligande om Symphonykartornas innehåll och hur de bör tolkas, inklusive chorddiagram.

799	Naturvårdsverket	Naturvårdsverket saknar en tydligt redovisad identifiering, beskrivning och bedömning av betydande miljöpåverkan saknas. Avgränsningen är kompletterad efter samrådet men är inte fullständig – det framgår inte vilka miljöaspekter som kan komma att påverkas betydligt utom mycket kortfattat i sammanfattningen. I vissa fall beskrivs omfattande påverkan på exempelvis arter och bottnar som måste förstås som betydande i det lokala perspektivet och eller för en viss art, särskilt när osäkerheterna är stora. Trots det redovisas påverkan som liten eller måttlig. Se exempelvis i bedömningarna av Finngrundets västra bank (s. 122–123).	Redovisningen av de olika graderna av miljöpåverkan har setts över och utvecklats i syfte att göra den tydligare.
800	Naturvårdsverket	Naturvårdsverket saknar beskrivning av åtgärder finns i form av åtgärdspaket, vilka snarare kan liknas vid alternativ. Det är oklart vad som faktiskt ska göras för att motverka betydande miljöpåverkan utifrån planförslaget om det antas och inte något av åtgärdspaketen.	I MKB-dokumentet som lämnas till regeringen tillsammans med slutförslaget till havsplan ingår en beskrivning av åtgärder för att motverka betydande miljöpåverkan utifrån planförslaget om det antas.
801	Naturvårdsverket	Det är önskvärt att kartorna för de tre planområdena även visar natur, skyddade områden och riksintressen som gränsar till havsplanens område (redovisas nationellt i fig. 9). Med detta tillägg i delplankartorna skulle kopplingen land-kust-utsjö uppfattas som tydligare.	Synpunkten noteras, men HaV anser att förslaget skulle leda till mycket svårlästa kartor. Möjligheten att överlägga naturvärdes- och naturskyddskartor på havsplankartan finns däremot tillgänglig i kartverktyget för havsplanerna på HaV:s webbplats.
802	Naturvårdsverket	Uppföljning saknas. Eftersom det saknas en tydlig redogörelse för den betydande miljöpåverkan och konkreta åtgärder blir det också svårt att redogöra för hur den ska följas upp. Kortfattad kommentar om uppföljning finns i sammanfattningen men saknas i huvudtexten. Detta är en stor brist i miljöbedömningen.	Kapitlet i MKB om uppföljning av de identifierade miljöeffekterna har skrivits om och utvecklats med flera och tydligare förslag på uppföljningsåtgärder.
803	Naturvårdsverket	Miljökonsekvensbeskrivningens roll är att tydliggöra vad planen ger upphov till för negativa effekter och konsekvenser och att redovisa alternativ som visar hur betydande miljöpåverkan undviks och målen nås. Det saknas fortfarande ett miljöbedömningsalternativ som visar vad som krävs för att nå målet; “god miljöstatus i havsmiljön nås och upprätthålls”, som är centralt för havsplanen.	En beskrivning av hur alternativ hanterats inom planerings- och miljöbedömningsarbetet har lagts till under rubrik 2.5 i miljöbeskrivningen som lämnas som underlag till regeringen.

804	Naturvårdsverket	Det är tydligt i miljöbedömningen att planen inte lyckas bidra till att nå flera av de miljökvalitetsmål som är centrala för havsplanen.	Synpunkten noteras.
805	Naturvårdsverket	Planen får en liten positiv påverkan på klimatmålet eftersom den pekar ut områden för vindkraft som därmed bidrar till en reduktion av växthusgasutsläpp. Det sägs dock ingenting om övriga utsläpp som sker till havs.	Konsekvensbedömningarna av planen bedömer vad planen tillför gentemot ett nollalternativ då ingen plan finns. Havsbaserad vindkraft bedöms vara en viktig faktor för att minska utsläppet av växthusgaser. Men även sjöfartens utsläpp räknas med som en belastning på miljön och klimatet i verktyget Symphony vilket diskuteras i både i plandokumentet och i miljökonsekvensbeskrivningen.
806	Naturvårdsverket	Om målet "frisk luft" anges att havsplanen inte alls påverkar sjöfarten som är den maritima näring som släpper ut mest luftföroreningar. Planen leder till en marginell negativ påverkan. Det saknas en koppling mellan målen för klimat och för frisk luft och det är inte enkelt att förstå varför planen inte kan beskriva förslag på begränsning av utsläpp från sjöfarten.	Reglering av utsläpp från sjöfart är inte något som havsplaneringen råder över. Utsläpp regleras istället genom bestämmelser om sjöfartens miljömässiga och operativa villkor.
807	Naturvårdsverket	Målet "giftfri miljö" påverkas också marginellt negativt och ett resonemang om hur planen kan nå längre saknas även här.	Havsplaneringen saknar möjligheten att reglera verksamheter och fenomen som tillför giftiga ämnen i den marina miljön. Riskerna med upprivning och spridning av miljögifter i sediment till följd av marina aktiviteter som havsplanering råder över analyseras i miljökonsekvensbeskrivningen.
808	Naturvårdsverket	För målen "hav i balans" och "ett rikt växt- och djurliv" sägs planen leda till liten positiv påverkan på målen. Motiveringarna till denna positiva påverkan beskriver att de mest värdefulla områdena undvikits för energiändamål, vilket motsägs av det som exempelvis står i texten på s. 169–170 om Södra Midsjöbankarna som är särskilt rika och där osäkerheten om påverkan på alfågel är mycket stor, men som inte undantagits från exploatering.	Bedömningen av havsplanernas positiva effekt på de nämnda miljömålen beror inte enbart på att värdefulla områden undviks från energiexploatering. Den är istället en helhetsbedömning som sammanväger alla positiva och negativa effekter i hela havsplaneområdet.
809	Naturvårdsverket	För nollalternativet är det i vissa fall otydligt vad som ligger till grund för beskriven utveckling av belastning samt hur belastningarna är avgränsade.	Relevanta referenser har lagts till på ett flertal ställen i miljökonsekvensbeskrivningens kapitel 4.

810	Naturvårdsverket	Det finns en stor osäkerhet i de underlag som Symphony baseras på (vilka beskrivs på sid. 37). Därför är det viktigt att i varje havsplaneavsnitt (kap. 6, 7, 8) ange denna osäkerhet för det specifika planområdet. Det är viktigt att informera läsaren om att kartbilderna visar statiska modeller som bygger på mer eller mindre säkra data och antaganden.	Antaganden som Symphony bygger på, såväl som osäkerheten i övrigt data om miljötillstånd och utvecklingen i hur havet använts beskrivs i kapitel 2 i miljökonsekvensbeskrivningen. För vissa enskilda bedömningar diskuteras även osäkerheten kring en specifik fråga, exempelvis gällande effekter av havsbaserad vindkraft på sjöfåglar. Det är inte möjligt att beräkna osäkerheten specifikt för varje havsplaneområde. En sådan beräkning skulle dessutom inte informera läsaren om osäkerheten kring en specifik effekt, vilket är det som är relevant.
811	Naturvårdsverket	Havs- och vattenmyndigheten har genomfört ett viktigt arbete med att försöka integrera arbetet med konsekvensanalyser i utformningen av de nationella havsplanerna. Vi anser att olika alternativ till planer bör utformas baserat på gedigna samhällsekonomiska konsekvensanalyser. Att enbart beskriva konsekvenserna av redan framtagna planer är inte eftersträvansvärt. Därför vill Naturvårdsverket framhålla att det, i Havs- och vattenmyndighetens utvecklingsarbete framåt, är av största vikt att de olika komponenterna av konsekvensanalysen utvecklas i syfte att utgöra beslutsunderlag för utformningen av havsplanerna i kommande cykler. En del av ett sådant utvecklingsarbete bör syfta till att utveckla dokumentation kring hur och när konsekvensanalysen har lett till olika ställningstaganden i havsplanerna.	En beskrivning av hur alternativ hanterats inom planerings- och miljöbedömningsarbetet har lagts till under rubrik 2.5.i miljökonsekvensbeskrivningen.
812	Naturvårdsverket	Naturvårdsverket vill också peka på att det pågående nationella arbetet för en digital samhällsbyggnadsprocess kommer att påverka den framtida utvecklingen bland annat avseende dataförsörjning, planeringsunderlag, miljökonsekvens-bedömningar, samråd och publicering och visualisering av planer.	HaV diskuterar och följer digitaliseringsprocessen och strävar efter att både tillgängliggöra och kommunicera havsplanerna digitalt och följa utvecklingen i den framtida processen för att ta fram nya havsplaner.
813	Naturvårdsverket	Naturvårdsverket tillstyrker att rata Storgrund B108, Gretas Klackar B142 och Storgrundet B146 pekas ut som Efn.	HaV noterar tillstyrkan.

814	Naturvårdsverket	Ricklegrundet B107 bör pekas ut som Efn. För Ricklegrundet saknas såvitt vi känner till information om biologiska värden. Av de grund som studerades i Bottenviken inom utsjöbanksinventeringen (2006) visade att Rata Storgrund och Ricklegrundet är relativt lika i biologisk bemärkelse. Naturvårdsverket bedömer mot den bakgrunden att även Ricklegrundet har motsvarande värden som Rata Storgrund och bör därför även ges beteckningen n.	HaV noterar synpunkten, men vill förtydliga att beteckningen särskild hänsyn till höga naturvärden (n) baseras på att det finns underlag som bekräftar berörda naturvärden. För Ricklegrundet finns i dagsläget inte sådant underlag, men att det däremot finns sådant underlag för Rata Storgrund.
815	Naturvårdsverket	Naturvårdsverket tillstyrker att Öster om Finngrundet B147 pekas ut som Efn. Naturvårdsverket konstaterar dock att för område Öster om Finngrundet B147 saknas data avseende övervintrande sjöfåglar, samt information om sträckled för flyttande fåglar.	Synpunkten noteras. HaV föreslår som fortsatt arbete utveckling av planeringsunderlag för fågel och fladdermöss som kan påverkas av fasta installationer i havet.
816	Naturvårdsverket	Naturvårdsverket tillstyrker att norr om Sylen B143 pekas ut som Ef. Områden som ligger långt ut till havs och utmärks inte, så vitt vi känner till, av betydelse för fåglar eller andra bevarandevärden.	HaV noterar tillstyrkan.
817	Naturvårdsverket	Naturvårdsverket avstyrker att Finngrundet Västra Banken B151 pekas ut som E. Finngrunden Västra Banken bör med hänsyn till mycket höga naturvärden inte anges som energiutvinningsområde. Detta har framförts i tidigare yttrande till Havs- och vattenmyndigheten. Naturvårdsverket vidhåller att samexistens mellan energiutvinning och naturvärden inte är möjligt i detta fall. Alfågeln har för Bottenhavet sitt viktigaste övervintringsområde lokaliserat till Finngrunden och är av denna anledning av nationell betydelse att bevara ostört. Området täcks också in av det flyttstråk som bedöms passeras av omkring en miljon fåglar, varav flera arter är rödlistade. En stor del av området omfattas också av naturtypen rev som är känslig för sedimentation och beroende av god vattenkvalitet. Naturtypen hade en dålig status och en negativ trend i Östersjöregionen vid 2019 års Artikel 17-rapportering till EU.	Tillgängligt underlag för Finngrunden har granskats. Granskningen har inneburit att planeringen av områdena vid Finngrunden har ändrats i förslaget till regeringen. Norra delen av Natura 2000-området Finngrunden-Västra banken (SE0630262) har undantagits från energiutvinning. Skälet är att miljökonsekvensbeskrivning och andra underlag visar särskilt höga naturvärden, särskilt fågel. Resterande del av B151 och omgivande delar (som tidigare ingick i B152) utgör nu användning utredningsområde energiutvinning med särskild hänsyn till försvarsintressen samt användning natur. Här kvarstår HaV:s bedömning i granskningsförslaget. Tidigare områden B148, B149 och B150 och den norra delen av B151 ingår nu i område B155. B155 anges med användning natur på grund av Natura-2000-områdena Finngrunden Östra banken (SE0630260), Finngrunden- Norra banken (SE0630263) och del av Finngrunden Västra banken (SE0630262) samt på grund av riksintresseanspråk

			för yrkesfiske avseende rekryteringsområde för fisk. Riksintresseanspråket gäller från den 1 februari 2020.
818	Naturvårdsverket	Naturvårdsverket avstyrker att Utknallen B152 pekas ut som Ef. Utknallen har mycket höga naturvärden och stor betydelse för fåglar, särskilt migrerande arter. Särskilt betydelsefullt är området som flyttningsstråk för fåglar där omkring en miljon individer passerar årligen varav flera arter är rödlistade Det finns en uppenbar risk att vindkraftsparken kommer innebära en negativ påverkan på de flyttfågelsträck som passerar Finngrundet. Ett flertal av fågelarterna är enligt bevarandeplanen för Finngrunden Natura 2000-område utpekade som speciellt värdefulla, flera är rödlistade och upptagna på EU:s Fågeldirektiv. Naturvårdsverket bedömer därför utifrån aktuell kunskap att energiproduktion inte kan samexistera med det skydd av hotade arter som är nödvändigt i det aktuella området.	I förslaget till regeringen har den nordöstra och nordvästra delarna av granskningsförslagets område B152 pekats ut som användning utredning energiutvinning och natur, nu betecknat B151 utredningsområde energiutvinning och användning natur, p.g.a. riksintresseanspråk för yrkesfiske avseende rekryteringsområde för fisk., och att Natura 2000-området Finngrunden-Västra banken (SE0630262) utgör en del av området. Del av B151 omfattar Natura 2000-område varför B151 betecknas som utredningsområde. Södra delen av granskningsförslagets B152 är mindre betydelsefullt för fågel i förhållande till de norra delarna. För B152 i förslaget till regeringen kvarstår HaV:s bedömning i granskningsförslaget.

819	Naturvårdsverket	Naturvårdsverket avstyrker att Södra Midsjöbanken Ö248 pekas ut som Efn. Södra Midsjöbanken, Ö248 är på grund av områdets betydelse som övervintringsområde för alfågel, och stor vikt för tumlare, inte lämplig för användning av energiutvinning, E, inte heller med tillägget särskild hänsyn till höga naturvärden, n. Naturvårdsverket vidhåller sin syn på vindkraftens påverkan på tumlare i Södra Midsjöbanken, som vi utvecklade i vårt samrådsyttrande till havsplaneringen, samt tidigare yttranden (NV-02362-19, NV-02214-18, NV-03438-18, NV-08688-18) och hänvisar till dessa. Enligt 2019-års Artikel 17-rapportering till EU är tumlarens bevarandestatus i Östersjöregionen fortsatt dålig. Denna situation kan förväntas att förvärras ytterligare om vindkraftsanläggningar byggs på Södra Midsjöbanken. Den svenska delen av Södra Midsjöbanken bedöms dessutom vara av större betydelse för tumlare än den del av banken som ligger i polsk ekonomisk zon, då tumlarens förekomst är större på den svenska sidan än inom polskt område. De undersökningar som gjorts gällande påverkan av vindkraft på tumlare har genomförts i områden där förutsättningarna för tumlarna är mycket bättre än vad de är i Östersjön. De undersökta områdena har haft starka tumlarpopulationer, med hög abundans, det vill säga förhållanden motsatta de vi finner i Östersjön. Dessutom har effekterna från vindkraft på tumlare i dessa undersökningar varierat mellan de olika områdena. Vidare går resultaten från dessa undersökningar inte att helt översätta till förhållanden i Östersjön, då Östersjö-populationen är liten och med en dålig bevarandestatus och med nedsatt reproduktionsförmåga på grund av miljögifter. Östersjöpopulationen är dessutom hårt ansatt av bifångst och olika bullrande verksamheter. I Östersjön finns dessutom inte heller lika många habitat med god kvalitet för tumlarna att välja mellan, vilket gör att bortträngning från ett primärt habitat i Östersjön kan få allvarliga konsekvenser. Detta innebär att Östersjö-tumlarna har en mycket liten potential att tåla ytterligare negativ påverkan, exempelvis störning från etablering och drift av havsbaserade vindkraftverk, framför allt beståndets kärnområden, såsom Södra Midsjöbanken.	HaV har tagit del av Naturvårdsverkets tidigare yttranden. HaV:s bedömning i granskningsförslaget kvarstår. Områden med användning energiutvinning belägna i Natura 2000-områden har i förslaget till regeringen fått beteckningen utredningsområde energiutvinning för att tydligare visa på att en Natura 2000-prövning behövs.

820	Naturvårdsverket	Naturvårdsverket tillstyrker att Taggen Ö266 pekas ut som Efn. Naturvårdsverket har tidigare påpekat att området hyser höga naturvärden i egenskap av viktiga övervintringsområden för bland annat alfågel, svärta och sjöorre. Hanöbukten är även ett viktigt område för tumlare, särskilt vintertid. Naturvårdsverket anser därför att det är av stor vikt att vid en eventuell framtida vindkraftsutbyggnad att detta sker med erforderliga försiktighetsåtgärder för att minimera påverkan på störningskänsliga arter i området.	Med anledning av att vindkraftsprojektet vid Taggen avbrutits och Försvarsmaktens bedömning om påtaglig skada av vindkraftsetablering i området, har användning energiutvinning utgått i område Ö266. Granskningsförslagets område Ö266 har gått upp i det slutliga förslagets områden Ö262 respektive Ö264.
821	Naturvårdsverket	Naturvårdsverket avstyrker att Kriegers flak, Ö285, pekas ut som Efn. Området överlappar till del med Natura-2000 området Sydväst-Skånes utsjövatten (SE0430187). Naturvårdsverket gör bedömningen att energiproduktion inte är förenligt med syftena för Natura 2000-området. Området i sin helhet har höga naturvärden, särskilt med hänsyn till att det är av regional betydelse för övervintrande alfågel, passage för stora antal flyttande fåglar samt för tumlare (se utvecklat i Naturvårdsverkets samrådsyttrande till Vattenfall, NV-02214-18, och yttrande till Miljö- och energidepartementet, NV-02362-19). Sammantaget anser vi att energiproduktion inte är förenligt med områdets höga naturvärden.	HaV:s tidigare bedömning kvarstår. HaV har utgått ifrån det tidigare tillståndet för etablering av vindkraft i den svenska delen av Kriegers flak. I förslaget till regeringen betecknas området med användning utredningsområde energiutvinning med hänvisning till den Natura 2000-prövning som kommer vara aktuell för området.
822	Naturvårdsverket	Naturvårdsverket ser svårigheter i att Stora Middelgrund V302 pekas ut som Enf. Energiutvinning, E, är svårt att förena med områdets höga naturvärden och ser därför svårigheter med att kombinera användningsområdena E och N. I Naturvårdsverkets utsjöbanksinventering 2010 (Rapport 6385, Undersökning av utsjöbankar - Inventering, modellering och naturvärdesbedömning) angavs att området är av internationell betydelse för fågel. Naturvårdsverket vill fortsatt uppmärksamma att Natura 2000-området innebär att samexistens mellan natur, N, och energiutvinning, E, kräver att en vindkraftsetablering får tillstånd enligt 7 kap. 28 a § miljöbalken. Vi har utvecklat våra ståndpunkter i tidigare samråd och yttranden (NV-01262-14 yttrande till Miljödepartementet, NV-03089-14 samrådsyttrande till bolaget om Natura 2000-prövning och NV-03858-15 yttrande till Länsstyrelsen i Hallands län).	HaV hänvisar till kommentar i *Samrådsredogörelsen* s. 74-75. Regeringen har meddelat beslut om tillstånd för en vindkraftspark, men att det saknas så kallat Natura 2000-tillstånd för etablering i området. HaV menar att Natura 2000-prövningen får visa om vindkraftsetablering är möjligt i området

823	Naturvårdsverket	För nollalternativet är det i vissa fall otydligt vad som ligger till grund för beskriven utveckling av belastning samt hur belastningarna är avgränsade. Exempelvis anges en ökning av marina transporter leda till kraftigt ökade utsläpp av luftföroreningar: Tabell 13 på sid. 67.	Relevanta referenser har lagts till på ett flertal ställen i miljökonsekvensbeskrivningens kapitel 4. Stycket om utvecklingen av belastningar från sjöfart har setts över.
824	Naturvårdsverket	I den texten skrivs att ”Sjöfartens utsläpp till luft regleras med flera nationella och internationella bestämmelser, t.ex. EUs Svaveldirektiv och IMOs Svavelkonvention. Regelverk och bestämmelser kan påverka den stödjande infrastrukturen och möjligheterna till bunkring, då fartyg går över till alternativa bränslen, vilket i sin tur kan påverka sjöfartens stråk och rörelsemönster.” samt ”Dessutom förväntas det regelverk som nyligen trätt i kraft eller som träder i kraft inom de närmaste åren bidra till en minskning av utsläpp av förorenade ämnen till luft och vatten (HELCOM, 2018a; SHEBA, 2018).” För utsläpp av olja och farliga ämnen bedöms istället utvecklingen vara en måttlig minskning i belastning. Här är det oklart om det gjorts någon avgränsning av vad som inkluderas i ”farliga ämnen”. Åtgärder för att minska svavelutsläpp till luft har lett till användning av scrubbers som tvättar bort svavel men även andra farliga ämnen såsom PAHer och metaller. Om öppna scrubbers används ger det direkta utsläpp till vattenmiljön. På senare tid har även tvätt av lastutrymmen till havs efter exempelvis kemikalietransporter identifierats som en potentiellt förbisedd källa vad gäller utsläpp av farliga ämnen till vattenmiljön.	Stycket om utvecklingen av belastningar från sjöfart har setts över, bl.a. med en referens till scrubberteknikens problematik.
825	Naturvårdsverket	Rättelse Sid 49 MKB: Havsörnen är en typisk art för Egentliga Östersjön	Texten har rättats enligt synpunkten.
826	Naturvårdsverket	Rättelse Sid 49 MKB: det finns över 800 häckande havsörnspar i Sverige	Texten har rättats enligt synpunkten.
827	Naturvårdsverket	Rättelse sid 49 MKB: fet fisk från Östersjön högst tre gånger per år	Texten har rättats enligt synpunkten.

828	Naturvårdsverket	Rättelse Sid 50 MKB: Stycke 2 behöver ses över då det innehåller flera otydliga skrivningar som kan tolkas felaktigt. Meningen ”Bly, kadmium, kvicksilver och organiska tennföreningar har utpekats som särskilt farliga eftersom de kan orsaka ohälsa hos människor genom att påverka bl.a. nervsystemet, fortplantning, njurar och skelett.” kan tolkas som att halter av dessa ämnen i marin miljö leder till exponering av människa som är problematisk. För bly och kadmium är det dock främst andra exponeringskällor som är av betydelse. Förhöjda halter kan dock förekomma i skaldjur. För att begränsa exponeringen för kadmium är Livsmedelsverkets råd därför att barn ska undvika att äta brunt krabbkött (krabbsmör). Vad gäller organiska tennföreningar så är de i första hand ett problem för marina snäckor. Meningen om PFAS ”Ämnena kan vara hormonstörande och har visat sig påverka både djurs och människans reproduktion negativt.” kan tolkas som att vi idag ser en negativ påverkan på människans reproduktion till följd av exponering för PFAS. För människa är det framförallt exponering för dioxin vid konsumtion av fet fisk som utgör ett problem. Dioxin nämns dock inte i stycket. Kvicksilver kan utgöra ett problem i mager fisk från högre trofinivåer, Stycket avslutas med en mening om påverkan från växtskyddsmedel: ”Även bekämpningsmedel från jordbruket tar sig ut till havet vilket framför allt kan påverka viktiga undervattensväxter och mikroorganismer.” Vi känner inte till att specifikt herbicider skulle utgöra ett problem för den marina miljön.	Texten har rättats enligt synpunkten.
907	Riksantikvarieämbetet	Riksantikvarieämbetet har tidigare lämnat synpunkter på havsplanerna när de remitterades 2018. Flera av Riksantikvarieämbetets synpunkter har omhändertagits i det nya förslaget.	Synpunkten noteras.

908	Riksantikvarieämbetet	Områden av riksintresse för kulturmiljövården som ligger utanför själva havsplaneområdet och som havsplaneringen kan förväntas påverka behöver markeras på ett bättre sätt på plankartorna. Det finns flera viktiga kulturmiljöer utanför havsplaneområdet som inte är markerade på havsplanens kartor. Miljöerna ligger på land och består av riksintresseanspråk för kulturmiljövården med motiv som associerar till landskapsbilden (3 kap. 6 § miljöbalken). De består också av riksintresseområden längs kust och i skärgård där det ska visas hänsyn till områdenas kulturvärden enligt 4 kap. 1 § miljöbalken. Förmodligen har behovet att ta hänsyn till dessa kulturmiljöer inte markerats på plankartorna på grund av att de ligger utanför själva havsplaneområdet. Eftersom det rör sig om kulturmiljöer med värden som riskerar att förloras med anledning av havsplaneringens utpekanden är det ändå lämpligt att synliggöra dem på kartorna. Områden för sjöfart som ligger utanför själva havsplaneområdet har markerats på plankartorna. En likande lösning kunde användas för att synliggöra de aktuella kulturmiljöerna.	Synpunkten noteras. Kulturmiljöer som ligger utanför planområdet mot kusten uppmärksammas i den havsområdesvisa texten. Havsplanens vägledning innebär att hänsyn och hänsynsavstånd till dessa kulturmiljöer behöver bedömas i ett lokalt perspektiv.

909	Riksantikvarieämbetet	Det finns ett antal områden på havsplanens kartor med markeringen särskild hänsyn till höga kulturmiljövärden. Dessa områden behöver utvidgas eller kompletteras. De markerade områdena speglar inte de kulturmiljöer på land med höga värden som havsplanerna behöver visa särskild hänsyn till. Områdena i havsplanerna markerade med särskild hänsyn till höga kulturmiljövärden är huvudsakligen hämtade från en rapport Riksantikvarieämbetet publicerade 2003. I rapporten, som togs fram med anledning av en kommande expansion av vindkraft till havs, har ett flertal kulturhistoriska värdekärnor längs Sveriges kuster pekats ut. I rapporten bedöms de kulturhistoriska värdekärnornas känslighet för vindkraftexploatering på två olika sätt. För den ena gruppen av värdekärnor är det viktigt att bevara en fri sikt ut mot havet. För den andra gruppen är inte fri sikt lika viktigt. Dessa behöver endast ett generellt hänsynsavstånd på 1,5 mil till vindkraftverk i havet. Hänsynsavståndet baseras i ett scenario med 40-80 meter höga vindkraftverk i havet. Av rapporten framgår att en utveckling mot högre verk kräver ett längre hänsynsavstånd. I plankartorna har särskild hänsyn till höga kulturmiljövärden endast markerats på ytor där ett hänsynsavstånd på 1,5 mil från en kulturhistorisk värdekärna överlappar havsplaneområdet. Detta är ett problem i de fall det planeras för byggnationen av vindkraftverk som kommer vara betydligt högre än 80 meter. I sådana områden behöver det markerade området på kartan där det ska visas särskild hänsyn till höga kulturmiljövärden utvidgas. Den andra gruppen av kulturhistoriska värdekärnor, där Riksantikvarieämbetets känslighetsanalys har påtalat att den fria sikten ut mot havet behöver bevaras, har inte alls markerats på havsplanens kartor. Områden i havsplanens kartor där det ska visas särskild hänsyn till höga kulturmiljövärden behöver därför utvidgas eller kompletteras med markeringar för att inkludera dessa kulturmiljöer. Även riksintresseanspråk för kulturmiljövården enligt 3 kap. 6 § miljöbalken och riksintresseområden enligt 4 kap. 1 § miljöbalken är kulturmiljöer eller områden med kulturvärden som inte har uppmärksammats vid markeringen av områden där det behöver visas särskild hänsyn till höga kulturmiljövärden. Även i detta fall behöver markeringarna på havsplanens kartor utvidgas eller kompletteras.	HaV och Riksantikvarieämbetet har fört en dialog under planeringsprocessen om tillgängliga underlag för havsplaneringen. Havs- och vattenmyndigheten rekommenderades av Riksantikvarieämbetet att använda rapporten från 2003 som anger kulturhistoriska värdekärnor. Däremot avrådde Riksantikvarieämbetet från att använda rapportens markerade frisiktsområden. Havsplanernas vägledning anger att hänsynsbeteckningen om särskild hänsyn till höga kulturmiljövärden omfattar kulturmiljöer som huvudsakligen ligger utanför havsplaneområdena och att särskild hänsyn avser landskapsbild och att påverkan behöver bedömas utifrån lokala förutsättningar. Vägledningen anger även att påverkansområden kan vara större än angivna områden i havsplanerna, samt att utöver det generella hänsynsavståndet som är inkluderat behövs analys av hur kulturvärden kan påverkas utifrån lokala förutsättningar som topografi och i förhållande till den verksamhet som planeras med mera. Kulturmiljöer som ligger i kustzonen utanför havsplaneområdena redovisas i planförslagets del 7, om planeringsförutsättningar. Havs- och vattenmyndigheten föreslår som fortsatt arbete att berörda myndigheter vidareutvecklar relevant planeringsunderlag för havsplaneringen.

910	Riksantikvarieämbetet	B107 och B108 ”Rata storgrund” i havsområde Bottenviken. Söder om B107 och B108 ligger värdekärnan Holmöarna med Stora Fjäderägg. Stora Fjäderägg är ett riksintresse för kulturmiljön enligt 3 kap 6 § miljöbalken. Ett uttryck för riksintresset är bland annat läget i det yttersta havsbandet. Enligt Riksantikvarieämbetets känslighetsanalys skulle vindkraftsanläggningar inom siktavstånd från Holmöara och Stora Fjäderägg inverka negativt på möjligheten att uppleva områdets historiska särprägel. Här bör utblickar hållas helt fria från vindkraft. Vid planering av vindkraft i B107 och B108 behöver hänsyn därför tas till Holmöarnas och Stora Fjäderäggs höga kulturmiljövärden.	Havsplanen anger att hänsynsavstånd behöver bedömas i ett lokalt perspektiv såsom exempelvis eventuell påverkan på kulturmiljövärden av energiutvinning i område B107 och B108.
911	Riksantikvarieämbetet	B146 ”Storgrundet” i havsområde Södra Bottenhavet Storljungfrun ligger väster om B146. Enligt Riksantikvarieämbetets känslighetsanalys bör utblickarna rakt österut från Storljungfruns ålderdomliga fiskeläge hållas helt fria från vindkraftsanläggningar. Vid planering av vindkraft i B146 borde det därför framgå av plankartan att hänsyn behöver tas till Storljungfruns höga kulturmiljövärden.	Havsplanen anger att hänsynsavstånd behöver bedömas i ett lokalt perspektiv såsom exempelvis eventuell påverkan på kulturmiljövärden av energiutvinning i område B146.
912	Riksantikvarieämbetet	B152 ”väster om Finngrunden” i havsområde Södra Bottenhavet Cirka 20 kilometer söder om B152 ligger värdekärnan Hållnäshalvön och Lövstabukten. Enligt Riksantikvarieämbetets känslighetsbedömning bör utblickarna från Hållnäskusten åt norr, nordväst och nordöst hållas helt fria från vindkraft. Vid planering av vindkraft i B152 behöver det därför framgå av plankartan att hänsyn behöver tas till Hållnäshalvöns höga kulturmiljövärden.	Havsplanen anger att hänsynsavstånd behöver bedömas i ett lokalt perspektiv såsom exempelvis eventuell påverkan på kulturmiljövärden av energiutvinning i område B152.

913	Riksantikvarieämbetet	V302 ”Stora Middelgrund” och V305 ”väster om Falkenberg” i havsområde Kattegatt Utsikten från värdekärnaran Eldbergaåsen – Tjärby ska enligt Riksantikvarieämbetets känslighetsbedömning hållas helt fri från vindkraftverk. Enligt känslighetsbedömningen behöver även utblickarna mot havet och Danmark hållas helt fria från vindkraftverk mellan Båstad och Höganäs. I vilken utsträckning dessa värdekärnor kan komma att påverkas av planerna för vindkraft är svårt att avgöra utifrån kartunderlaget. Om det finns risk för påverkan borde det framgå av plankartan att det behöver tas särskild hänsyn till kulturmiljön. V305 tycks dessutom kunna ligga inom, eller i direkt anslutning till, det område där det ska visas hänsyn till områdets kulturvärden enligt 4 kap. 1 § miljöbalken.	Havsplanen anger att hänsynsavstånd behöver bedömas i ett lokalt perspektiv såsom exempelvis eventuell påverkan på kulturmiljövärden av energiutvinning i område V305 och V317.
914	Riksantikvarieämbetet	Riksantikvarieämbetet instämmer i Havs- och vattenmyndighetens analys att planeringsunderlaget för kulturmiljön behöver utvecklas för den framtida havsplaneringen. Riksantikvarieämbetet delar också åsikten att ett sådant utvecklingsarbete lämpligen genomförs som ett gemensamt uppdrag till berörda myndigheter på nationell och regional nivå.	Synpunkten noteras.
915	Riksantikvarieämbetet	Enligt miljökonsekvensbeskrivningens nulägesbeskrivning är det främst kulturmiljöer som ligger under havsytan som påverkas direkt av havsplanerna. Kulturmiljöer på land sägs endast bli indirekt påverkade av förändringar i havsplaneområdet. Denna analys av hur en kulturmiljö på land påverkas av havsplanerna kan ifrågasättas. För kulturmiljön finns det rättsfall som klargör att åtgärder som planeras utanför ett riksintresseområdes geografiska avgränsning kan innebära påtaglig skada på riksintresset.	Synpunkten noteras. Bedömning av havsplanernas effekter på kulturmiljövärden under vatten och vid kusten har setts över och utvecklats på flera ställen i miljökonsekvensbeskrivningen.

916	Riksantikvarieämbetet	Miljökonsekvensbeskrivningens värdering av hur kulturmiljöer på land påverkas av vindkraftplaneringen behöver ta utgångspunkt i synsättet att de påverkas direkt av planerna. Som framgår av uppräkningen ovan finns det miljöer som kan bli direkt påverkade av planeringen för vindkraft i Bottenvikens havsplaneområde, i Södra Bottenhavets havsplaneområde och i Kattegatt. Hur påverkan på de utpekade kulturmiljöerna på land och längs kusten har bedömts i dessa fall behöver redovisas i miljökonsekvensbeskrivningen.	Synpunkten noteras. Bedömning av havsplanernas effekter på kulturmiljövärden under vatten och vid kusten har setts över och utvecklats på flera ställen i miljökonsekvensbeskrivningen.
929	Sametinget	Längs kustlinjen finns flera områden av riksintresse för rennäringen. Enligt 3 kap. 5 § miljöbalken ska mark- och vattenområden som har betydelse för rennäringen så långt som möjligt skyddas mot åtgärder som kan påtagligt försvåra näringens bedrivande. Enligt andra stycket ska områden av riksintresse för renskötseln skyddas mot sådana åtgärder. Bestämmelsen innebär att i områden som är av riksintresse ska åtgärder som kan påtagligt försvåra renskötselns bedrivande inte tillåtas. Områdena karaktäriseras ofta som flyttvägar, svåra passager, kalvningsområden och rastbeten. Riksintresse rennäring ska ses i ett landskapsperspektiv eftersom det handlar om ett skydd för områden med olika ändamål som måste hänga ihop för att helheten ska fungera. Rennäringen är en förutsättning för den samiska kulturen och riksintresseskyddet för rennäringen tillkom p.g.a. rennäringens svårigheter att hävda sig mot starka exploateringsintressen. Staten har en skyldighet att tillförsäkra att renskötseln ska kunna fortsatt existera även för kommande generationer och då är markerna av den största betydelse.	HaV har tagit del av informationen. Förslaget till havsplaner bedöms inte försvåra rennäringens bedrivande.

941	Sjöfartsverket	Sjöfartsverkets anser inte att sjöfartens behov fullt ut är tillgodosedda i det nu presenterade förslaget till havsplaner. Med sjöfartens behov syftas i det här avseendet till den av regeringen presenterade godstransportstrategin som förordar en ökad andel sjötransporter. Sjöfartsverket befarar snarare att nu presenterade havsplaner kan utgöra ett hinder för sjöfartens utveckling mot ett miljövänligare alternativ till landbruna transporter, vilket måste anses vara en allvarlig konsekvens. I likhet med vad som framförts under arbetets gång, ser Sjöfartsverket alltjämt att nu presenterade förslag kan komma att leda till begränsningar och inlåsningar (konflikter) som idag inte existerar då innebörden av utpekade områden tenderar att övervärderas.	Användning sjöfart i havsplanen baseras på riksintresseanspråk för sjöfart utpekade av Trafikverket. I några fall föreslås utredningsområde sjöfart. I planeringsarbetet har hänsyn tagits till den framtida utvecklingen av sjöfarten. Även när det gäller transporter mot grannländer som faller utanför de svenska riksintressena. HaV bedömer att sjöfartens behov tillgodoses. I planhandlingen har resonemangen kring planens betydelse, olika användningar och skala med mera utvecklats.
942	Sjöfartsverket	Klimatförändringar syns mer nu i MKB, dock saknas ett resonemang om havsnivåhöjning vilket skulle kunna vara av vikt för att bedöma de kumulativa effekterna av planen och i beskrivningen av nollalternativet.	Havs- och vattenmyndigheten tackar för synpunkten, och instämmer i att havsnivåhöjningen är en viktig faktor för framtida miljöstatus i havet. Havsnivåhöjningen inom havplaneringens tidsram (år 2030) är utifrån SMHI:s prognoser minimal, och anses inte påverka miljöeffekterna i noll- eller planalternativet på ett betydande sätt.
943	Sjöfartsverket	Sjöfartsverket konstaterar att förslaget fortsatt har en utpräglad miljöfokus med områdesskydd som prioriterade åtgärder. Den nu pågående utvecklingen av en hållbar sjöfart som en integrerad del av samhället i syfte att minska miljöbelastningar saknas i allt väsentligt.	Synpunkten noteras. HaV vill samtidigt uppmärksamma att regeringens godsstrategi omnämns bland andra planeringsförutsättningar i planförslagets del 7 om planeringsförutsättningar.
944	Sjöfartsverket	Då riksintressena för kommunikationer (3 kap. miljöbalken) för vilka Trafikverket utgör ansvarig myndighet underordnas både 4 kap. miljöbalken samt havsplaneringsförordningen, kan Sjöfartsverket konstatera att förutsägbarheten med avseende på den juridiska processen blir låg för sjöfartsinfrastruktur i nu presenterat förslag till nationella havsplaner.	Synpunkten noteras. Förslaget till havsplaner utgår från gällande lagstiftning. I planförslagets kapitel 5 om tillämpning av havsplanerna finns resonemang om tillämpning av havsplanerna vid bl.a. tillståndsprövning och i kommunal planering,

945	Sjöfartsverket	Sjöfartsverket vill fortsatt peka på att sjöfart bygger på de principer som finns i havsrättskonventionen (UNCLOS) där Sverige ingår som part. Således behöver havsplaner också ses ur ett internationellt perspektiv.	HaV instämmer i kommentaren. Havsrättskonventionen har varit en bärande rättslig utgångspunkt. Därtill har samråd skett med Sveriges grannländer. Samrådet har bl.a. medfört flera sträckningar i plankartan mot hamnar i Sveriges grannländer. Även synpunkter om utredning av sjöfarten runt Gotland har inhämtats.
946	Sjöfartsverket	I praktiken kan sägas att Trafikverkets roll som planeringsmyndighet för sjöfartsinfrastruktur här kraftigt begränsas då Havs-och vattenmyndigheten genom nu gällande havsplaneförordning övertar planeringsfunktionen av havet i sin helhet.	HaV noterar kommentaren. HaV bereder förslag till havsplaner, men det är regeringen som beslutar om havsplaner.
947	Sjöfartsverket	Havsplanernas roll vid tillståndsprövning: Sjöfartsverket konstaterar att enligt förslaget skall havsplanernas vägledande funktion överordnas, vilket anses medföra en oförutsägbarhet med avseende på tillskapande och vidmakthållande av sjöfartsinfrastruktur som idag lyder under ovan nämnd lag.	Havsplanens funktion i tillståndsprövningar regleras i 4 kapitlet 10 § miljöbalken. Där anges att en havsplan ger vägledning till myndigheter och kommuner vid planläggning och prövning av anspråk på användning av området. Havsplanerna är inte överordnad lagen (1983:293) om inrättande, utvidgning och avlysning av allmän farled och allmän hamn.
948	Sjöfartsverket	Det anses oklart på vilka grunder HaV till regeringen ska föreslå ytterligare föreskrifter eller begränsningar i syfte att uppnå planens syfte. Sjöfartsverket kan inte se att HaV på ett fullgott sätt kunnat beskriva när och på vilka grunder ytterligare föreskrifter eller begränsningar kan komma att införas.	HaV har enligt havsplaneringsförordningen möjlighet att föreslå särskilda föreskrifter. Regeringen har enligt miljöbalken möjlighet att meddela beslut om sådana föreskrifter. Särskilda föreskrifter förutsätter att det inte finns annan lagstiftning som hanterar behovet av reglering. HaV ser behov av en utredning om de juridiska förutsättningarna att använda särskilda föreskrifter som verktyg för att undvika risker med miljöfarliga vrak. Inga andra behov har identifierats i havsplaneringsprocessen.

949	Sjöfartsverket	Sjöfartsverket välkomnar ansatsen som HaV gjort kring att ange planeringsmål i syfte att skapa förutsättningar för hållbar sjöfart där också sjösäkerhet omnämns, dessa begrepp har i tidigare förslag helt saknats. Sjöfartsverket kan dock inte se att ovan begrepp använts i någon nämnvärd utsträckning i nu gjorda avvägningar då granskningsförslaget inte skiljer sig på något markant sätt sedan samrådsskedet. Flera av de nu presenterade målen kan, beroende på hur de tolkas, anses motstridiga. Från Sjöfartsverkets sida kan det i delar ifrågasättas huruvida ekosystemansatsen är rätt metod för att lösa konflikter där olika samhällsnyttor och riksintressen står mot varandra.	I planeringen bedöms mest lämpliga användning utifrån områdenas beskaffenhet och läge samt samhällsbehov. I 3 och 4 kapitlen miljöbalken regleras hur avvägningar ska göras mellan olika intressen. Enligt havsplaneringsförordningen ska en ekosystemansats tillämpas i planeringsarbetet. Ekoystemansatsen ger ett bra stöd för planeringsarbetet, bl.a. tillämpas den genom att planeringen utgår från samhällets övergripande intressen, att planeringsprocessen är öppen, att ett tvärsektoriellt systemperspektiv tillämpas, att bästa tillgängliga kunskap används och att planeringen bidrar till hållbart nyttjande och att förutsättningarna i ekosystemet bibehålls så ekosystemtjänster bibehålls och utvecklas.
950	Sjöfartsverket	Ett antal utrednings områden med avseende på sjöfart föreslås i förslaget. Sjöfartsverket har sedan tidigare påtalat att områden runt Gotland anses färdigutredda ur sjösäkerhetssynpunkt. HaV hänskjuter nu frågan till regeringen och föreslår i presenterat förslag att regeringen skall utse lämpliga nationella myndigheter för att utreda frågan vidare. Sjöfartsverket vidhåller att befintliga fartygsstråk runt Gotland är de mest lämpade ytorna för att bedriva sjöfart baserat på nu tillgängligt kunskapsunderlag.	HaV bedömer att behovet av utredning kvarstår. Se tidigare kommentar från HaV på s. 131-132 i *Samrådsredogörelsen*.
951	Sjöfartsverket	Sjöfartsverket vill peka på de slutsatser som nämns i hållbarhetsutredningen vad avser utrednings områden i Östersjön med avseende på sjöfart. Där framgår att alternativa lösningar (förslag från HaV) medför sjunkande hållbarhetsresultatet i förhållande till planalternativet inom alla tre hållbarhetsdimensioner i det fall sjöfarten skulle ta alternativa vägar. Det får anses anmärkningsvärt att HaV föreslår utredningar som här står i kontrast till myndighetens egna slutsatser.	Synpunkt noteras. Bedömningar och skattningar för utredningsområdet sjöfart i Östersjön har setts över sedan aktuellt underlag och bedömningar genomfördes.

952	Sjöfartsverket	I granskningsunderlaget omnämns oljeutsläpp och operationella utsläpp vid upprepade tillfällen och delvis också som skäl varför sjöfarten skall utredas. Sjöfartsverket vill här peka på det faktum att det idag råder ett totalförbud mot oljeutsläpp i Östersjön och således bör sådana frågor hanteras i separat ordning, utanför havsplanering.	HaV instämmer i att åtgärder kan behöva tas i separat ordning utanför havsplanering. Eventuella åtgärder som rör sjöfartens rumsliga aspekter kan få storskaliga konsekvenser som kan påverka planeringen av hela havsområdet, även med avseende på andra användningar. Därför menar HaV att det finns även behov av att frågan och dess rumsliga konsekvenser också kan behöva hanteras inom havsplaneringen.
953	Sjöfartsverket	I den samhällsekonomiska konsekvensanalysen pekar HaV på att tillståndsgivningsprocesser kan effektiviseras och därmed ge en positiv effekt. Sjöfartsverket menar tvärtom att sådana processer kan komma att bli svårare och mer komplexa då krav på ytterligare utredningar kan komma ställas som en konsekvens av att Länsstyrelserna får en allmänt svårare roll när havsplanernas användningsområden skall tolkas. Ökade utredningskrav leder ofta till en mer tidsutdragen process snarare än en effektivare process.	HaV noterar synpunkten, men bedömer att havsplanerna kommer att underlätta såväl kommunal planering och tillståndsprövningen. Inte minst för att det finns bättre planeringsunderlag och vägledning med ställningstaganden. Havsplanerna beslutas av regeringen och är framtagna i en bred process.
954	Sjöfartsverket	Hållbarhetsbedömningarna visar till största del på att sjöfarten har en liten eller ingen påverkan för hållbarheten. Slutsatsen ter sig för Sjöfartsverket märklig då en hållbar sjöfart är ett måste i syfte att kunna nå uppsatta miljömål.	Sjöfarten har betydande effekter och påverkan utifrån ett hållbarhetsperspektiv. Dock, hållbarhetsbedömningar, likväl miljökonsekvensbedömningar, sker utifrån jämförelse av planförslagens vägledning om mest lämplig användning, relativt referensscenario/nollalternativ år 2030 utan plan. I havsplanerna bekräftas befintliga intressen, utan restriktioner, varpå skillnaden i påverkan från sjöfarten är i stort sett oförändrat, vilket således är det som avspeglar sig i bedömningarna. Planens vägledning om andra användningar, kan dock påverka sjöfarten indirekt och därmed även miljöeffekter, vilket noterats i bedömningarna.

955	Sjöfartsverket	Presenterad nulägesbild, nollalternativ 2030 samt utblick 2050 ger bilden av att det saknas en tillräckligt hög kompetensnivå med avseende på sjöfart inom HaV vilket enligt Sjöfartsverket leder till delvis felaktiga slutsatser. Som exempel kan nämnas transporter av radioaktivt kärnbränsle samt undervattensbuller, där transporter av radioaktivt kärnbränsle får anses vara bland de säkraste transporterna i världen. Vad avser undervattensbuller är det felaktigt att jämställa ökad sjöfart med ökat undervattenbuller fram till 2050, detta eftersom teknik utvecklingen på området nu sker i snabb takt. Sjöfartsverket vill här fortsatt peka på att nya regleringar för sjöfarten på miljöområdet, redan beslutade samt föreslagna sannolikt kommer att påverka miljöarbetet i positiv riktning oavsett om havsplaner införs eller inte vilket inte anses ha beaktats i tillräcklig utsträckning.	Text om sjöfart har setts över i kapitel 3 och 4 i miljökonsekvensbeskrivningen. Samtidigt håller HaV fast vid bedömningen om att ökad sjöfart kommer att leda till ökat undervattensbuller, trots teknikutveckling. Observera att nollalternativet avser utveckling till år 2030, och att det är osannolikt att teknikutvecklingen kommer att ske så pass snabbt att det har märkbar effekt i miljön. Förnyelsetiderna för handelsflottan är en avgörande faktor i detta sammanhang. Ingen av de tillgängliga scenariostudierna pekar på minskat undervattensbuller från sjöfart inom en tidshorisont på 10-15 år.
956	Sjöfartsverket	Vidare pekar konsekvensbeskrivningen på att sjöfarten oavsett nya miljöregleringar kommer att öka sin belastning med motiveringen att detta beror på den förväntade ökningen av transportarbetet. Sjöfartsverket ser dock inte att ett ökat transportarbete behöver vara liktydigt med en större miljöbelastning vilket Sjöfartsverket redan tidigare påpekat. Tvärtom är målsättningen inom IMO att minska miljöbelastningen även med ett ökat transportarbete. De ökade nyttorna med större transportarbete måste ställas mot den miljöbelastning som alstras viket inte heller anses ha beaktats i tillräcklig utsträckning.	Uppskattningen av trender i sjöfartens miljöbelastning har setts över i kapitel 4 i miljökonsekvensbeskrivningen, utifrån tillgängliga scenariostudier. Enligt dessa ökar vissa belastningar, medan andra minskar. Referenser till de olika källorna anges i texten.
957	Sjöfartsverket	I nu presenterat underlag skrivs att sjöfartens riksintressen inkluderar buffertzoner/influensområden vilket är felaktigt. Under 2018 har Trafikverket och Sjöfartsverket uppdaterat och preciserat riksintressena för sjöfart och nu aktuella utpekandena är exklusive buffertzon/influensområden.	Synpunkten har beaktats. Text och förklaring i kartor har korrigerats.
958	Sjöfartsverket	Sjöfartsverket ser det som angeläget att en process med bred förankring inom regeringskansliet, mellan berörda departement, sker inför ett kommande regeringsbeslut kring nationella havsplaner.	Synpunkten noteras.

959	Sjöfartsverket	HaV har också under beredningsförfarandet visat en lägre förståelse kring sjöfartens behov och framtidsutveckling än vad regeringen tydligt deklarerat i godstransportstrategin. Således kvarstår även här en fortsatt låg förutsägbarhet kring vilka eventuella konsekvenser havsplanerna kan komma att få för verksamheter på längre sikt.	I planeringen har tagits hänsyn till ökande godstransporter. Bland annat utgör regeringens godstransportstrategi liksom riksintresseanspråk för sjöfart viktiga planeringsunderlag i arbetet. I strategin är bedömningen att godstransporterna ökar med 30 procent till 2029, vilket havsplanen tar hänsyn till. Sjöfartens riksintresseanspråk tillgodoses i huvudsak.
989	Statens geotekniska institut, SGI	SGI anser generellt att de tre statliga havsplanerna är bra och att de bidrar till att skapa en hållbar användning av havet. SGI noterar att flera av synpunkterna från samrådsskedet kvarstår.	Synpunkten noteras.
990	Statens geotekniska institut, SGI	Havsplanen ska ge vägledning kring vad som är den bästa användningen av havet. Den eller de användningar som anges i ett område har företräde framför andra användningar. SGI kan konstatera att för sandutvinning finns två starka intressen att nyttja sanden, dels för strandfodring och dels som byggmaterial. Det ena främjar turism, naturvärden och bidrar till översvämningsskydd och erosionsskydd m.m., det andra främjar byggsektorn. SGI anser fortsatt att havsplanen bör vägleda hur eventuella intressekonflikter kan hanteras. SGI anser att marina sandfyndigheter som främst kan användas för strandfodring av kusten bör klargöras.	Synpunkten noteras. HaV:s tidigare bedömning kvarstår om att sandutvinning kan ske för såväl strandfodring och för produktion av vissa fraktioner av betong eller liknande.
991	Statens geotekniska institut, SGI	Fyra sandtäkter för hållbar utvinning av sand har identifierats i havsplanen; Sandflyttan, Sandhammar bank, Klippbanken, samt Svalans och Falkens grund. Dessa bör kvantifieras i havsplanen för att kunna bedöma volymen av sand (SGU-rapport: 2017:05) och områdena bör tydligt markeras på kartan för att intressekonflikter skall kunna identifieras, på samma sätt som områden för energiutvinning, försvar och naturskyddsområde, i respektive havsplan för Bottniska viken, Östersjön och Västerhavet.	I förslaget till regeringen visas områdena fortfarande som punkter. HaV arbetar dock för att kunna publicera de aktuella ytorna.

992	Statens geotekniska institut, SGI	Det är viktigt att stranderosionsproblem i samband med sjöfart lyfts fram. Fartygsgenererade vågor påverkar stränder med erosionsbenägna jordarter på ett negativt sätt. Möjliga åtgärder bör belysas i ett tidigt skede. Fartygsgenererad erosion är exempelvis påtaglig i farleder in till Stockholm och Södertälje. Två farleder ingår i Östersjöns större trafiksystem och nämns i havsplanen för Östersjön (Del 4). I avsnittet om Planering för att främja samexistens (s.56), och där samexistens kan kräva mer anpassning mellan natur och sjöfart, nämns bara undervattensbuller, muddring och oljeutsläpp, inte fartygsgenererad stranderosion (s.61).	Synpunkterna har beaktats. Beskrivningen om samexistens mellan natur och sjöfart har kompletterats.
993	Statens geotekniska institut, SGI	Områden med förorenade sediment bör i havsplanerna tydligt markeras i en karta, utöver kartan med dumpade stridsmedel (karta 32). Nu nämns främst fiberbankar längs Bottenhavets kust, gifttunnor och minor/dumpade stridsmedel (sid 244) men någon karta med identifierade och riskklassade fibersediment ingår t.ex. inte. Förorenade sediment förekommer även t.ex. i de flesta hamnar längs hela kusten.	Karteringar och data över förorenade sediment ingår i miljöbedömningsverktyget Symphony, vars rapporter vi hänvisar till för att garantera ett uppdaterat underlag. Förekomster av förorenade sediment har beaktats i planerna.
994	Statens geotekniska institut, SGI	Hur olika användningsområden, i synnerhet fiske och sjöfart, inverkar på och motverkas av förorenade sediment samt hur detta bör hanteras behöver belysas tydligare och mera konsekvent i havsplanerna. Att trål och trålbord kan riva upp och sprida föroreningar från sediment nämns t.ex. på ett ställe i havsplanerna (se nästa punkt) men inte på sid 241 där fiskets miljöpåverkan beskrivs. Sedimentföroreningar innebär i sin tur att matfisk och skaldjur kan innehålla högre halter föroreningar, vilket är negativt ur fiskesynpunkt. Även sjöfarten kan både påverka (innebära att föroreningar sprids) och påverkas av föroreningar i sedimenten (underhåll av farleder riskerar att bli mer kostsamt till följd av ökade krav på hur muddring genomförs liksom hur massor omhändertas). Detta behöver beskrivas och beaktas tydligare i den vägledning som ges.	Analysen av risker kopplade till upprivning och spridning av sediment har utvecklats i miljökonsekvensbeskrivningen. Samtidigt vill HaV påpeka att havsplanernas övergripande skala omöjliggör en djupgående analys av sådana risker i specifika områden.

995	Statens geotekniska institut, SGI	På sid 132 (avseende vägledning och överväganden för Västerhavet) föreslås att yrkesfiske inte bör tillåtas i närområdet till ett specifikt område med 28 fartyg med kemiska stridsmedel och där miljöfarliga ämnen har läckt ut och även påträffas i matfisk och kräftdjur. Det borde vara rimligt att motsvarande vägledning kan ges även för andra aktiviteter i områden med höga föroreningshalter i sedimenten. Några liknande förslag även för andra känt förorenade områden och aktiviteter kan vi dock inte se ingår i något av de tre havsplaneområdena men kan övervägas (se även tabell 49 i MKB för havsplanerna, där det tydligt framgår att havsplanerna har en möjlighet att påverka förutsättningar att nå miljömålet Giftfri miljö genom att ”vägleda om rumslig fördelning av aktiviteter som påverkar havsbotten och riskerar frigöra miljögifter som finns i sedimenten”). Här kan särskilt nämnas behov av aktsamhetszoner när det gäller t.ex. undervattensbyggnation och båttrafik relaterat till fibersedimentområden (se t.ex. SGU-rapport 2017:07 om förorenade fibersediment).	HaV tar med sig synpunkten inför framtida planeringsarbete. Beskrivningen i planförslagets kapitel 18 i förslaget till regeringen har kompletterats.
996	Statens maritima och transporthistoriska museer, SMTM	SMTM är positiv till de reviderade förslagen om havsplaner och instämmer i förslagen.	Synpunkten noteras.
997	Statens maritima och transporthistoriska museer. SMTM	SMTM anser att kulturmiljöfrågorna är väl tillgodosedda i de förslag till planer med kringmaterial som myndigheten nu har tagit del av. Särskilt positivt är det att det understryks hur bristfällig den generella kunskapen om kulturlämningar under vattnet är och att man därför måste räkna med nya arkeologiska karteringar inför framtida verksamheter.	Synpunkten noteras.
1038	Svenska Kraftnät	De samhällsekonomiska analyserna inkluderar inte elöverföring som möjliggörare för energiproduktion eller som en förutsättning för elhandel i sig.	Synpunkten noteras. De aktuella bedömningarna har utgått ifrån identifiering av berörda sektorer och användare utifrån planernas vägledande användning och med det en avgränsning i analyserna. HaV instämmer i att infrastruktur för elöverföring är en viktig aspekt och detta bör inkluderas i konsekvensbedömningar

1039	Svenska Kraftnät	Miljönyttan av ett välfungerande sammankopplat europeiskt elnät vilket ger förutsättningar för att överföra överskott på grön el som produceras till områden där den kan bidra till att ersätta fossilbaserad elproduktion är inte tillräckligt tydligt beaktat.	I frågan om nya elnät mellan Sverige och våra grannländer redovisas inga sådana i havsplanens karta eftersom den närmare lokaliseringen av sådana nät först är känd vid projekteringen. Eftersom havsplanen inte omfattar de planerade näten uppstår inte heller någon skillnad mellan nollalternativ utan havsplan och alternativet med plan. Havsplanen innehåller dock vägledning om att utläggning, drift och underhåll av kraftkablar ska möjliggöras där det är lämpligt. Detta gäller för hela planområdet. När det gäller miljönytta av utbyggd förnybar elproduktion har hållbarhetsbeskrivningens beräkningar av förväntad utsläppsreduktion kompletterats i den hållbarhetsbeskrivning som lämnas som underlag till regeringen.
1040	Svenska Kraftnät	Havsplanen behöver förtydliga att transmissionsnätet också är del av totalförsvarets civila del.	Synpunkten beaktas i förslaget till regeringen. Texten har utvecklats.

1041	Svenska Kraftnät	Det är positivt att transmissionsnätets utlandsförbindelser finns med i en av granslcningsförslagets kartor men Svenska kraftnät vill åter poängtera vikten av att befintliga sjökablar tillhörande transmissionsnätet för el behöver utgöra del av de huvudsakliga plankartorna för respektive havsområde. Havs- och vattenmyndigheten menar att dessa inte finns med i plankartorna i och med att de utgör befintlig användning. Svenska kraftnät förstår inte resonemanget då det också framgår att de användningar som pekas ut i havsplanernas plankartor bedöms vara den mest lämpliga användningen. Svenska kraftnät tolkar detta som att den användning som syns i plankartan är av större vikt och att dessa förutsättningar och behov ska ha företräde före annan användning. Såväl Svenska kraftnäts transmissionsnätskablar som de distributionsnätskablar som är förlagda till havs är väsentliga för Sveriges elförsörjning och är dessutom delar av det integrerade europeiska elsystemet och är därmed, vilket också Havs- och vattenmyndigheten konstaterar i planförslagets del 7, Planeringsförutsättningar, ett allmänt intresse av väsentlig betydelse. Som ett sådant behöver de också vara en del av det planeringsunderlag havsplanerna ska utgöra.	I förslaget till regeringen utgör transmissionsnätet användningen elöverföring. När det gäller regionnät saknas i dagsläget ett samlat nationellt underlag. I kommande planeringsomgångar kan regionnät utöva grund för användning elöverföring. Regionnäten utgör i förslaget allmänt intresse av väsentlig betydelse.
1042	Svenska Kraftnät	Svenska kraftnät vill dessutom i sammanhanget åter påminna om att såväl Energimyndigheten som Myndigheten för samhällsskydd och beredskap utreder huruvida transmissionsnätet för el kan utgöra riksintresse för energidistribution respektive för totalförsvarets civila del. Svenska kraftnät är skyldiga att underhålla, reparera och vid behov reinvestera transmissionsnätskablarna och behöver därmed också kunna bevaka att dessa ges ett tillräckligt skydd från påverkan av andra intressen och verksamheter. Svenska kraftnät vidhåller därför att transmissionsnätets, såväl som distributionsnätets, sjökablar ska finnas med i plankartorna.	I förslaget till regeringen utgör transmissionsnätet användningen elöverföring. När det gäller regionnät saknas i dagsläget ett samlat nationellt underlag. I kommande planeringsomgångar kan regionnät utöva grund för användning elöverföring. Regionnäten utgör i förslaget allmänt intresse av väsentlig betydelse.

1043	Svenska Kraftnät	Svenska kraftnät ser positivt på att hållbarhetsbeskrivningarna utgår från FNs globala mål. Som Svenska kraftnät nämnde i sitt förra remissvar så vore det önskvärt att även inkludera elsystemet, som är delvis havsbaserat, i dessa hållbarhetsbe- skrivningar, detta för att bredda och komplettera övriga beskrivningar till exempel av sektorn ”energi”, klimatnytta med mera. Ett elsystem som är integrerat med övriga Europa med bland annat havskablar är väsentligt för att uppnå FN:s globala mål, till exempel avseende Mål 7: Hållbar energi för alla och Mål 13: Bekämpa klimatförändringen, vilket därför borde framgå eller åtminstone omnämnas i beskrivningarna.	Synpunkt noteras
1044	Svenska Kraftnät	I och med förändringar av nomenklaturen i Ellagen (1997:857) som trädde i kraft 1 januari 2019 har termen stamnät ersatts med transmissionsnät. Havsplanen bör därmed också använda det senare begreppet.	Texten har korrigerats i förslaget till regeringen.
1045	Svenska Kraftnät	På sida 173 beskrivs att utöver de två befintliga sjökablarna mellan fastlandet och Gotland planeras ytterligare en. Svenska kraftnät känner inte till någon sådan. Svenska kraftnät har tidigare utrett en förbindelse mellan fastlandet och Gotland men den utredningen resulterade inte i en ny planerad kabel.	Texten har korrigerats i förslaget till regeringen.
1046	Svenska Kraftnät	Det beskrivs att en ny sjökabel, i närheten av Nordmaling, planeras mellan Sverige och Finland utöver de två befintliga vilket ger bilden av att det i framtiden kommer finnas sammanlagt tre sjökablar mellan Sverige och Finland. En av de existerande förbindelserna kommer sannolikt i framtiden att ersättas med en ny, preliminärt skulle det kunna röra sig om en annan geografisk plats även om det inte nödvändigtvis skulle röra sig om Nordmaling.	Beskrivningen har ändrats enligt synpunkten.

1047	Svenska Kraftnät	På sidan 175 står det nationella systemet med kraftkablar i stort sett är landbaserat, men det finns också sjökablar. Den formuleringen är missvisande då det inte finns ett nationellt system med kraftkablar. Det nationella elsystemet är landbaserat och bygger på luftledningar men med enskilda undantag är det utfört med markkablar och vissa sjökablar.	Beskrivningen har ändrats enligt synpunkten i förslaget till regeringen.
1048	Svenska Kraftnät	Formuleringen i tabell 3, på sidan 30 MKB, att sjökablar ska vara djupt nedsänkta i botten för att minska belastningen av elektromagnetiskt fält är otydlig. Beroende på vad som menas med djupt kan en sådan förläggning få betydande konsekvenser på kostnader och även vad avser exempelvis grumling vid förläggning och underhållsarbeten.	Formuleringen i den nämnda tabellen syftar inte till att sjökablar ska sänkas djupt ned i botten överallt. Istället sammanställer den antaganden som togs fram för att inom Symphony för att kunna modellera belastningsminskningar kopplade till beteckningen 'särskild hänsyn till höga naturvärden'. På så vis är nedsänkningen en hypotetisk åtgärd som kan bli aktuell i särskilda områden genom områdesspecifika föreskrifter. HaV utgår ifrån att eventuella ekonomiska och miljömässiga effekter i så fall kommer att granskas inom ramen för beredningen av en sådan åtgärd.
1049	Svenska Kraftnät	På sidan 33 MKB står att läsa att kablar kan ha negativ påverkan på fornlämningar. Svenska kraftnät vill förtydliga att förundersökningar kopplade till kabelförläggning identifierar fornlämningar, randar dem i bästa fall men ser framförallt till att de blir kartlagda och att kunskapen om dem och dess innehåll tillförs allmänheten vilket torde vara önskvärt.	Denna formulering har tagits bort.
1050	Svenska Kraftnät	På sidan 51 MKB finns en formulering som slår fast att behovet av elöverföring från norr till söder ökar kravet på kablar. Svenska kraftnät vill åter påpeka att elöverföringen i transmissionsnätet företrädelsevis sker via luftledningar och endast undantagsvis med kablar. Svenska kraftnät ber Havs- och vattenmyndigheten korrigera detta för att inte förutsättningarna och egenskaperna för luftledningar och kablar blandas ihop.	Texten har rättats enligt synpunkten.

1051	Svenska Kraftnät	Svenska kraftnät vill informera om att våra anläggningsobjekt finns att hämta via Geodataportalen, www.geodata.se. som WMS eller som en shape-fil. Informationen innehåller den geografiska positionen för Svenska kraftnäts ledningar, stolpar, stationer och stationsområden. Utöver den geografiska positionen finns uppgifter om förläggningssätt (luftledning, kabel etc.) och spänningsnivå för våra ledningar. Vid produktion av kartor där Svenska kraftnäts geografiska anläggningsinformation används ska följande copyrighttext framgå: ”© Affärsverket svenska kraftnät”. För övergripande information rörande Svenska kraftnäts framtida planer för stamnätet för el hänvisar vi till Systemutvecklingsplan 2018-2027. Planen finns publicerad på vår webbplats, www.svk.se	HaV har tagit del av informationen och hämtat aktuell data från geodata.se.

1060	Sveriges geologiska undersökning, SGU	S.27 sista stycket känslighetsmatrixen. Känslighetsmatrixen nämns endast en gång i hela dokumentet, men det kanske publiceras på något annat ställe också? Värdet i matrixen påverkar i hög grad vad som ska visas som hög påverkan på den marina miljön. Möjligen skulle matrixen publiceras för att visa vad den högsta känslighets-påverkan finns och på det sättet visa vilket ”Pressure” som har högst prioritet att undvika i planen. Bäst vore om man även kan referera till med vilken säkerhet expertpanelen har utfört poängsättningen som de bidragit med och all vetenskaplig litteratur som de kan referera till för att understryka själva poängsättningen.	Känslighetsmatrisen är publicerad som bilaga till Symphonyrapporten (HaV rapport 2018:1). När det gäller expertpanelens uppskattning av osäkerhetsnivån för varje orsakssamband, har denna samlats in men inte redovisats i det publicerade materialet. Svaren från expertpanelen delades upp i säkra och osäkra bedömningar och de sammanställda resultaten jämfördes. Skillnaden var generellt liten, men i enstaka fall betydande. Därför har endast svar med högre bedömningssäkerhet använts i känslighetsmatrisen. Litteraturhänvisningar från expertpanelen förekommer, men endast med ett fåtal exempel. Därför har detta inte redovisats i det publicerade materialet. Expertpanelen förväntas emellertid vara väl insatta i litteraturen kring de orsakssamband som respektive expert svarat för. Känslighetsmatrisen omfattar fler än tusen orsakssamband vilket bedömts vara oöverstigligt att belägga med litteraturreferenser i detta sammanhang. Viktigt att framföra är att resultatet jämförts med befintlig dansk känslighetsmatris från regionen (Nordsjöområdet). Stora avvikelser (330 procent åt endera hållet) har granskats och justerats om HaV bedömt att den danska bedömningen av orsakssamband varit bättre belagd, vilket rör ett fåtal fall. Det skall också nämnas att de största osäkerheterna rör effekter av klimatförändringar, vilket av bland annat denna anledning inte införlivats i Symphony. Ett forskningsprojekt, *ClimeMarine*, har tillsatts för att förbättra denna del av Symphony.
1061	Sveriges geologiska undersökning, SGU	S.29 tabell 4. Det skulle vara lättare att tolka de olika kartorna mellan nuläge, nollalternativ och plan, som visas i dokumentet, om det fanns någons slags ikon länkad till de beskrivna förändringarna exempelvis en ett fartyg med en pil upp eller ner och x procent	Tack för ett bra förslag. Det skulle dock vara mycket svårt att beskriva de många olika effektändringar som ingår i varje Symphonyresultat på ett tillräckligt tydligt och enkelt sätt, som inte riskerar göra kartorna alltför svårtolkade. Varje användning beskrivs genom flera olika belastningar, vars effekt justeras i olika grad utifrån havsplanernas olika beteckningar. För att alla dessa effekter skulle visas på ett korrekt sätt så skulle beskrivningen behöva vara alltför lång.

1062	Sveriges geologiska undersökning, SGU	S.30, Sandutvinning. I texten står att antagandet för nollalternativet är att det kommer att ske en 10 % ökning av sandutvinning och att det kommer vara begränsat till utvinning av existerande tillståndsgivna område på Sandhammarsbanken. Som det beskrivs här i tabellen blir påverkan lägre om man utvinner under fotisk zon. Dock beskriver SGUs rapport från 2017 ett område som även innefattar omkringliggande område till det tillståndsgivna utvinningsområdet på Sandhammarsbank. För mer detaljerad beskrivning av det geografiska området kan man använda de data som publicerats för sand och grus på: https:www.emodnet-geology.eu/mapviewer/?p=marine_minerals. Det existerande licensierade området för Sandhammarsbanken är endast utfärdat ovan gränsen för fotisk zon (enligt Symphony data) därför blir det fel i antagandet här att påverkan kan mildras under fotisk zon. Om utvinning är begränsad till det nuvarande tillståndsgivna området. Framtida utvinning under gränsen för fotisk zon skulle behöva vara i ett nytt tillståndsgivet område.	Antagandet om minskad belastning från sandutvinning som anges i tabell 4 gäller enbart för områden där havsplanen anger 'särskild hänsyn till höga naturvärden'. Antagandet utgår från att det i framtiden införs nya föreskrifter i dessa områden som leder till anpassning av verksamheten. Detta kan, i vissa fall, medföra ändringar i ett befintligt tillstånd, exempelvis för sandtäktsverksamheten på Sandhammar bank.
1063	Sveriges geologiska undersökning, SGU	S.35 tabell 7. Stycket där detta används ligger långt bort från den här beskrivningen vilket gör det svårt för läsaren som måste gå tillbaka hit.	HaV förstår synpunkten. Samtidigt menar vi att kapitlet om metoden är den mest lämpliga placeringen för denna tabell, eftersom det innehåller övriga beskrivningar om bedömningskriterier, vilket är det som tabellen visar. Att tabellen inte upprepas i kapitel 10, som innehåller bedömningen av samlade miljöeffekter, beror på beslut om att hålla rapporten så kort och koncis som möjligt.

1064	Sveriges geologiska undersökning, SGU	S.39, figur 6. Det skulle vara bra att kombinera med en karta som visar var >70% av skikten innehåller ”no data”. Medel-osäkerheten beräknas på data som finns, det vill säga all data utan ”no data”, så det blir en underskattning av osäkerheten i områden som har många skikt med ”no data”. Exempelvis i vissa områden kan det vara 80% ”no data”, men om den genomsnittliga datakvaliteten för data som är tillgänglig (som visas här) är hög, så indikeras en låg osäkerhet i dessa områden. Alternativt kan man välja att låta kartan säga att medelvärdesberäkningarna inte behandlar områden med ”no data”. Generellt sett finns det risker med att beräkna osäkerhet på det här sättet och man kanske kan behöva ompröva metod. Orsaken är att många av skikten med ekosystemkomponenter är beräknade från några enstaka inflytelserika modellparametrar, så som djup, vattenkemi och geologi. Ett alternativt angreppssätt skulle kunna vara att istället vikta kvaliteten på dessa basparametrar samt användningsfrekvensen. Dock ger det nya utmaningar kring hur man ska behandla modell-osäkerhet. Som tillägg skulle Symphonys modellkvalitet, idealt, redovisa kvaliteten på dataskikten för ”pressures” och känslighetsmatrixen. Mer arbete behöver göras här för att överväga det bästa angreppssättet, kanske i samarbete med ISMAR i Italien som har erfarenhet av experiment från deras Adriaseaplan.	HaV instämmer i att osäkerhetsberäkningen kan utvecklas ytterligare. Ett sådant arbete ingår i utvecklingsarbetet med bedömningsmetoden Symphony, där HaV i samarbete med bl.a. SGU kontinuerligt förbättrar metodens funktionalitet och robusthet. Bearbetning av en ny modell för uppskattning av osäkerheten var inte möjligt inom tidsramen för leveransen av förslaget till regeringen och tillhörande konsekvensbedömningar.
1065	Sveriges geologiska undersökning, SGU	S.41, sista stycket. Skiktet för syre som används i Symphony visar bentisk syrebrist. Kanske ett tillägg till detta skikt skulle kunna vara att beräkna medelfrekvensen under torskleksperioden där haloklinen sammanfaller med perioder med låga syrehalter i vattenkolumnen. Antagandet skulle vara att högre frekvens ger en högre belastning på torskleken. Det här är troligen möjligt att beräkna men 4D-modelldata från SMHIs RCO_SCOBI modell. Om detta är möjligt så skulle det också vara möjligt att göra samma sak med klimatscenariedata.	HaV instämmer i att modelleringen av syrebristens effekter på olika arter, däribland lekande torsk, skulle kunna förbättras genom att ta hänsyn till andra parametrar som påverkar den kumulativa belastningsgraden. Det fanns dock ingen möjlighet att göra det föreslagna tillägget i denna planeringsomgång. Förslaget bearbetas vidare inom ramen för utvecklingen av bedömningsverktyget Symphony.

1066	Sveriges geologiska undersökning, SGU	S.42, Text från granskningsversion av MKB. -Artrikedomen är hög utmed alla kuster i svenskt vatten och växtklädda bottnar är bland de mest produktiva och artrika. De dominerande växtgrupperna förändras från Skagerrak till Bottenviken med salthaltvariationen. De större växt- och djurarternas antal går från cirka 1 500 arter i Skagerrak och cirka 800 arter i Kattegatt till cirka 70 arter i Östersjön söder om Gotland. Det skulle vara intressant försöka visa detta i en karta över biodiversitet. Det skulle kanske till och med kunna användas som ett ekosystemkomponent-skikt i Symphony?	HaV instämmer i att en karta över marin biologisk mångfald hade varit mycket intressant. Det fanns dock inte någon möjlighet att utveckla ett sådant underlag inom ramen för havsplaneringsarbetet, då det innebär en mycket omfattande insamling, analys och bearbetning av data om marina ekosystemkomponenter.
1067	Sveriges geologiska undersökning, SGU	S.44 andra stycket. Finns det någon referens för uttalandet att blåmusslan är en av de allra viktigaste biotopbildande arterna i Östersjöregioner(na?), de andra är blåstång och ålgräs.	Referens till webbplatsen Marbipp har lagts till
1068	Sveriges geologiska undersökning, SGU	S.50 första stycket. Det här skulle kunna stärkas genom att refereras till SGUs nationella övervakningsprogram för marina sediment. Sök på ”miljöövervakning i utsjösediment” för mer information.	Referens till den senaste inledande bedömning enligt havsmiljöförordningen har lagts till.
1069	Sveriges geologiska undersökning, SGU	S.65, Effekter från klimatförändringar på kulturmiljövärden antas bli begränsade till år 2030. Finns det någon referens att hänvisa till? Kanske till någon rapport från SMHI?	Formuleringen har setts över och referens till SMHI:s tjänst 'klimatscenarier för hav' har lagts till.
1070	Sveriges geologiska undersökning, SGU	S.88 Figur 18. Är det här rätt Chord-diagram? Det visar tydligt att sandutvinning orsakar störst påverkan men kartan över visar inte det lika tydligt? Vad beror det på? Figur 20 (planalternativ) visar däremot hög påverkan från sandutvinning.	Chord-diagrammet har bytts ut.

1071	Sveriges geologiska undersökning, SGU	S.62 Figur 10. De här kartorna verkar visa en värdeskala (det är inte bara en färg) men det finns ingen legend?	En legend om hur färgerna bör tolkas har lagts till.
1072	Sveriges geologiska undersökning, SGU	S.88 Figur 18 Relativ omfattning. De här diagrammen visar den relativa påverkan men det är inte självklart om det här relaterar till en övergripande stor eller liten total påverkan i planområdet. Det kan vara till hjälp att referera till procent av total påverkan i planområdet (mot ett teoretiskt max).	En ny bilaga har lagts till i miljökonsekvensbeskrivningen som förtydligar hur Symphonyresultat och -kartor bör tolkas, bl.a. betydelsen av procentsatserna i de olika effektbedömningarna.
1073	Sveriges geologiska undersökning, SGU	S.93 Figur 21. Chord-diagrammet nämner inte sandutvinning men det finns med i kartan. Detta kanske ska bytas med figur 17	Chord-diagrammet har bytts ut.
1074	Sveriges geologiska undersökning, SGU	S.93 näst sista stycket. Finns det en referens som kan styrka att tungmetaller i sediment påverkar plankton?	Referensen har lagts till.
1075	Sveriges geologiska undersökning, SGU	S.199 Figur 75. Som tidigare noterats, nollalternativet kan inte ha en ökning på 10 % sandutvinning och 100 % minskning av påverkan. Sandutvinningen skulle behöva flyttas för att ge en minskning i påverkan.	Bedömningen har gjorts om utifrån synpunkten.
1076	Sveriges geologiska undersökning, SGU	S.239, 8.3.2 Nollalternativ första stycket. Det skulle vara intressant att se om det finns ett relativt högre utsläpp av förorening från sjöfart när fartyg lägger ut i förhållande till när de går på rutt. Det är högst troligt att det förhåller sig på det viset och skulle ge en högre utsläppshalt kring ankringsplatser. Ytterligare är buller från fartygsmaskiner i hamn eller för ankar underrepresenterat som påverkan. Finns det några studier eller referenser som skulle kunna beskriva detta som man skulle kunna ha med?	Synpunkten noteras.. Det finns i dagsläget inget underlag som tydliggör hur olika utsläppsnivåer skiljer sig åt rumsligt, varför sådan analys inte kunde användas i varken planeringen eller konsekvensbedömningen.

1077	Sveriges geologiska undersökning, SGU	S.279, Liten positiv effekt av internationell betydelse. X procent?	HaV valde att inte ange procentsiffror när det gäller ändringar i miljöeffekten, p.g.a. osäkerhetsgraden i bedömningsmetoden Symphony. Att ange exakta siffror riskerar ge läsaren fel intryck om effektskattningarnas exakthet.
1078	Sveriges geologiska undersökning, SGU	S.286 kapitel 11. Kan man lägga till någonting om klimatförändringarnas påverkan och det pågående ClimeMarine projektet här?	Det finns i dag inget vedertaget underlag om klimatförändringarnas effekter för den marina miljön fram till år 2030, varför HaV valde att inte ta i sådana effekter i beräkningarna. Resultat från projektet ClimeMarine är inte tillgängliga än och har inte använts i bedömningarna, varför de inte nämns i miljökonsekvensbeskrivningen.
1079	Sveriges geologiska undersökning, SGU	S.293 Figur 97. Dessa kartor är mycket bra. De visar förslaget på ett tydligt sätt. Kanske man ytterligare förbättra dessa med en tydlig länk till tabellen i rapportens början som visar den procentuella förändringen för olika pressures.	HaV valde att inte ange procentsiffror när det gäller ändringar i miljöeffekten, p.g.a. osäkerhetsgraden i bedömningsmetoden Symphony. Att ange exakta siffror riskerar ge läsaren fel intryck om effektskattningarnas exakthet.
1080	Sveriges geologiska undersökning, SGU	Gratulerar till ett fint och omfattande arbete med en bra nivå, struktur och tydlig layout på text och kartor. Särskilt intressant är arbetet med Symphonymetoden. Lycka till med inlämningen av planerna till regeringen.	HaV noterar och tackar för synpunkten.
1139	Trafikverket	Havs- och vattenmyndigheten har i stora delar tagit hänsyn till Trafikverkets samrådsyttrande.	Synpunkten noteras.
1140	Trafikverket	Utredningsområden för sjöfart och naturvärden runt Gotland benämns fortsatt som ”utredningsområde sjöfart”. Om regeringen anser att det är prioriterat att gå vidare med en utredning som fokuserar på den lämpligaste dragningen av sjöfartsstråk runt Gotland, bör Trafikverket tilldelas uppdraget i egenskap av ansvarig för den långsiktiga infrastrukturplaneringen för sjöfart. Utredningen bör bedrivas i samråd med bland andra Havs- och vattenmyndigheten, Transportstyrelsen och Sjöfartsverket.	Synpunkten noteras.

1141	Trafikverket	Sjöfartsverket har i sitt samrådsyttrande lyft ett antal juridiska osäkerheter som gör att konsekvenserna av havsplaneringen är svåra att överblicka. Trafikverket instämmer i Sjöfartsverkets slutsatser från samrådsskedet och även de synpunkter som kvarstår i granskningsskedet.	Synpunkter noteras. Vi hänvisar till HaV:s kommentarer till Sjöfartsverkets synpunkter.
1142	Trafikverket	Konsekvensbeskrivningarna av havsplanerna blir till sin natur mycket övergripande. Det är därför svårt att exempelvis utläsa havsplanerings påverkan på regeringens mål om överflyttning av gods från väg till järnväg och sjöfart. Trots att påverkan i sin helhet är liten kan påverkan för enskilda förbindelser, så som ändrade sträckningar av fartygsstråk runt Gotland, bli betydande.	Konsekvenser av en eventuell omstyrning av trafiken har bedömts översiktligt. Den utredning HaV föreslår kan behöva omfatta olika åtgärder, inklusive möjlig omstyrning av sjötrafik från känsliga naturområden och samhällsekonomiska konsekvenser för transporter och sjöfartsnäringen (nationellt och internationellt), samt övriga konsekvenser till följd av åtgärder. Här kan även ingå frågan om hur mål om överflyttning av gods från väg till sjöfart kan komma att påverkas.
1143	Transportstyrelsen	Transportstyrelsen tillstyrker förslagen till havsplaner men menar att det behöver bli tydligare att internationella principer på havsområdet kan behöva beaktas, att kunskapen om sjöfartens effekter behöver utvecklas samt att eventuella behov för forskning eller innovationer såsom testbäddar kan behöva adresseras.	Del 7 om planeringsförutsättningar i förslaget till regeringen har kompletterats med resonemang om anspråk i form av testbäddar m.m.
1144	Transportstyrelsen	Transportstyrelsen välkomnar att våra synpunkter i tidigare yttranden över förslagen till havsplaner till största delen har beaktats.	Synpunkten noteras.

1145	Transportstyrelsen	När det gäller sjöfart i havsområdet sker den enligt de principer som finns kodifierade i havsrättskonventionen (UNCLOS), till vilken Sverige är part. Detta innebär att behov inom havsområdet som bland annat omfattar sjöfart behöver belysas ur ett internationellt perspektiv och inte enbart utifrån ett nationellt havsplaneringsperspektiv. Det finns bland annat en sedan länge etablerad princip inom havsrätten om rätt till oskadlig genomfart för utländska fartyg. Kuststaten har suveränitet över sitt territorialhav men med en viktig begränsning: rätten till oskadlig genomfart för utländska fartyg. Med genomfart avses enkelt uttryckt oavbruten och skyndsam genomfart som inte stör kuststatens lugn, ordning eller säkerhet. Möjligheterna för Sverige som stat att begränsa denna trafik måste därför beaktas i planen över hela havsområdet.	HaV delar Transportstyrelsens synpunkt. Havsrätten har varit en nödvändig utgångspunkt i havsplaneringsarbetet.
1146	Transportstyrelsen	De konflikter som typiskt sett uppstår i planerna och som har bäring på sjöfarten är dels områden där miljöskyddsområden etableras i anslutning till eller på områden som trafikeras av fartyg, dels områden där intressen för sjöfart och energiutvinning sammanfaller. Ett fåtal av dessa konflikter eller potentiella sådana finns kvar i förslagen till havsplaner och ingår i några fall i s.k. utredningsområden. Dessa områden ska därmed utredas ytterligare. Om det skulle bli aktuellt att fatta beslut om att flytta sjötrafik, exempelvis vad gäller området syd Gotland, är det högst oklart om Sverige skulle lyckas att driva igenom ett sådant förslag hos IMO. Det är viktigt att såväl kommande utredningar som det vägledande material som havsplanerna utgör på ett tydligt sätt beskriver att man vid havsplanering kan behöva beakta de internationella principer som finns för havsområdet.	HaV instämmer i synpunkten.

1147	Transportstyrelsen	Även om Havs- och vattenmyndigheten har haft en bra och ambitiös havsplaneringsprocess anser vidare Transportstyrelsen fortfarande att utredningar och analyser i havsplaneringsarbetet saknar balans när det gäller alla delar av hållbarhetsperspektivet. Det finns, som vi tidigare har fört fram därmed fortsatt en risk för att havsplanerna antas och används med en alltför svag samhällsnytta. Att det saknas kunskap om hur man ska värdera sjöfartens effekter gör att det inte alltid tas fram helt realistiska samhällsekonomiska analyser: bättre underlag avseende sjöfartens effekter skulle bidra till bättre samhällsekonomiska analyser som speglar verkligheten på ett mer trovärdigt sätt och kan ligga till grund för hållbara beslut.	Synpunkten noteras. Hållbarhetsbedömningar och de samhällsekonomiska konsekvensanalyserna är likväl som den nationella havsplaneringen på en övergripande och översiktlig nivå. Granskning av underlaget och analyser har genomförts av utomstående experter.
1148	Transportstyrelsen	Planerna belyser inte kommande behov av områden för forskning eller innovationer av alla typer, såsom testbäddar. Under den tid som förflutit sedan arbetet påbörjades 2013 har forskningsfrågorna växt och det kan vara av vikt att det finns en beredskap för framtida behov som även återspeglas i planerna.	Redovisningen av sjöfartens anspråk har kompletterats i del 7 om planeringsförutsättningar i förslaget till regeringen.

	Länsstyrelser		
377	Länsstyrelsen i Blekinges län	Inom område Ö262 ger havsområdet företräde åt försvarsintresset framför vindbruk, trots att både riksintressena, vindbruk och totalförsvar överlappar. Länsstyrelsen är av uppfattningen att det skulle vara möjligt att kombinera vindkraft med försvarets intressen i området med en annan utformning, det bör åtminstone vara en bedömningsfråga från fall till fall. I nuvarande version syns inte riksintresset för energi/vindkraft i kartan i området vilket kan upplevas som missvisande då riksintresset finns kvar.	Synpunkten noteras. HaV:s bedömning i granskningsförslaget kvarstår. Vi hänvisar till HaV:s övergripande kommentar i *Samrådsredogörelsen* på s. 53-54 om försvars-/vindkraftsintressen, samt på s. 70 om specifikt ställningstagande för område Ö262.
378	Länsstyrelsen i Blekinges län	Länsstyrelsen är positiv till att målbeskrivningen om förutsättningar för grön infrastruktur och främjandet av ekosystemtjänster tydligt beskriver att havsplanerna ska stödja inrättandet av nya marina skyddsområden. Det vore intressant att veta på vilket sätt havsplanerna stödjer detta arbete och om det avser utpekandet av lilla n.	Områden med särskild hänsyn till höga naturvärden (n) redovisas för att synliggöra kända och viktiga naturvärden i våra hav. Informationen som har tagits fram kan användas för att undersöka möjliga skyddsbehov eller försiktighetsåtgärder som krävs vid etablering av nya verksamheter. Detta kan i sin tur ge positiv effekt på miljön.
379	Länsstyrelsen i Blekinges län	Under beskrivningarna om särskild hänsyn och totalförsvarets intressen har Havsplanen tagit hänsyn till risken för sammanlagd kumulativ påverkan på intresset (s. 62). Länsstyrelsen saknar en motsvarande hänsyn till motsvarande risk för sammanlagd kumulativ påverkan på höga naturvärden. I viss mån har detta beaktats när det gäller energiutvinning på Norra Midsjöbanken men inte generellt för bedömningen av påverkan på naturvärden (s. 102).	HaV noterar och stödjer synpunkten. Texten på sid. 62 har reviderats utefter det.
380	Länsstyrelsen i Blekinges län	När det gäller beskrivningen av område Ö260 vid Utklippan anges att det finns ett marint naturreservat. Här bör även det befintliga HELCOM MPA området omnämnas som är en del av internationellt nätverk.	Har åtgärdats.

381	Länsstyrelsen i Blekinges län	Beskrivningen under stycket natur påpekas att område Ö249 har en förhållandevis hög miljöpåverkan (s.109-110). Länsstyrelsen önskar ett förtydligande över vilken miljöpåverkan som avses och undrar om detta är anledningen till lilla n i området.	Området drabbas huvudsakligen av övergödning, miljögifter och högt fisketryck. I förslaget till regeringen har området fått beteckningen 'särskild hänsyn till höga naturvärden' p.g.a. att det är ett viktigt reproduktionsområde för fisk, bl.a. torsk, viktigt habitat för marina däggdjur (tumlare), samt p.g.a. den förhållandevis höga belastningsnivån.
382	Länsstyrelsen i Blekinges län	Länsstyrelsen föreslår att område Ö 264 kompletteras med lilla n, särskild hänsyn till höga naturvärden eftersom Hanöbukten är ett av de viktigare områdena för tumlare i Östersjön. Dessutom visar inventeringar från Lunds universitet att Hanöbukten är ett viktigt övervintringsområde för sjöfåglar.	HaV har gått igenom inkommit material samt kontaktat Länsstyrelsen i Blekinge län i frågan om tumlare och bedömer att område Ö264 inte uppnår kriteriet för särskild hänsyn till höga naturvärden. Inkomna rapporter om fågelkolonier samt de tumlarinventeringar som har genomförts, exempelvis Sambah, tas om hand i område Ö262 som sträcker sig längs med Blekinge- och Skånekusten från Karlskrona till Kristianstad.
383	Länsstyrelsen i Blekinges län	Länsstyrelsen anser att en vindkraftsetablering på Södra Midsjöbanken omfattas av bestämmelserna i 7 kap. 28 a § miljöbalken (MB), vilket innebär att prövning enligt bestämmelserna för Natura 2000 krävs. Havsplanen anger också att Natura 2000-prövningen sker på en mer detaljerad nivå än havsplaneringens översiktliga bedömningar. Det går dock inte att uttala sig om utfallet av en sådan prövning och bedömningen av förutsättningar för att undvika skada på riksintresset enligt 4 kap. MB innan en specifik miljöbedömning genomförts. Detta innebär samtidigt att det kan ifrågasättas om det är lämpligt att havsplanen prioriterar verksamhet som kräver sådan avvägning innan en prövning skett.	I förslaget till regeringen anges Södra Midsjöbankens område Ö248 som utredningsområde energiutvinning med särskild hänsyn till höga naturvärden och försvarsintressen. Området ligger i anslutning till Natura-2000 området Hoburgs bank och Midsjöbankarna (SE0330308) vilket, som länsstyrelsen påpekar, medför att det att det ställs krav på särskild tillståndsprövning enligt 4 kapitlet 8 § miljöbalken, så kallad Natura 2000-prövning. Av detta skäl anges området som utredningsområde. Planen anger även särskild hänsyn till höga naturvärden i området eftersom det är mycket viktigt för tumlare och som övervintringslokal för sjöfågel.
384	Länsstyrelsen i Blekinges län	Havsplanen redovisar att upptagning av koldioxid räknas som en ekosystemtjänst (s.169). Det sker förvisso en klimatreglering, men genom försurning av världshaven till följd. Det är tveksamt att ange nedbrytning av miljögifter som en ekosystemtjänst eftersom det lätt misstolkas som att företag inte behöver göra något åt utsläppen eftersom de bryts ner i havet. Detta anges även på s. 168.	Klimatreglering i form av kolsänkor, exempelvis via fotosyntes och lagring i biomassa anses vara relevanta, såväl beskrivna biologiska processer som nedbrytning. Det är när nyttjande av tjänster överskrider ekosystemens förmåga att reglera som beskrivna problem uppstår. Det är ekosystemtjänsternas betydelse för människors livsvillkor och samhälle som texter i planförslaget avser att lyfta fram.

385	Länsstyrelsen i Blekinges län	Länsstyrelsen ser positivt på att kulturmiljös betydelse i planeringen har tydliggjorts med en egen benämning.	Synpunkten noteras.
386	Länsstyrelsen i Blekinges län	I figur 12 nämns politik för kulturmiljöarbetet (s. 38). Det behövs ett förtydligande om att det finns kulturpolitiska mål och att det finns de nationella målen för kulturmiljöarbetet, vilka skiljer sig åt.	De statliga kulturmiljömålen redovisas i planförslaget del 7 om planeringsförutsättningar.
387	Länsstyrelsen i Blekinges län	Stycket ”Områden av allmänt intresse av väsentlig betydelse” (s. 48) bör även beskriva fornlämningsbegreppet.	Fornlämningsbegreppet ingår i planförslagets del 7 om planeringsförutsättningar.
388	Länsstyrelsen i Blekinges län	Stycket ”Särskild hänsyn till höga kulturmiljöintressen” (s. 62) är också aktuellt för stycket ”Energiutvinning och kultur” (s. 58).	Texten på sidan 58 beskriver anpassning för samexistens. Texten på sidan 62 kompletterar vägledningen om särskild hänsyn till kulturmiljövärden.
389	Länsstyrelsen i Blekinges län	Havs- och vattenmyndigheten redogör för behovet av ett samlat planeringsunderlag för kulturmiljö (s. 68). Länsstyrelsen instämmer med behovet och att ett gemensamt uppdrag behövs. Länsstyrelsen vill även påtala vikten av extra finansiering kopplat till denna typ av uppdrag	Synpunkten noteras.
390	Länsstyrelsen i Blekinges län	Det finns flera områden med högt kulturmiljövärde (värdekärnor) som ligger utanför plankartan eller i direkt anslutning till denna (s. 108 och 111). Värdekärnorna har undantagits i värderingen på grund av att de ligger utanför. Påverkansområden med siktlinjer kan påverka in i planområdet och med den tekniska utvecklingen för havsbaserad vindkraft ändras även påverkansområden över tid. Länsstyrelsen anser därför att dessa bör redovisas i plankartan.	Värdekärnor utanför planområdet redovisas i planförslagets del 7 om planeringsförutsättningar. De går också att se tillsammans med plankartan i kartverktyget på HaV:s webbplats.
391	Länsstyrelsen i Blekinges län	I plankartan över havsområdet Södra Östersjön är rosa områden markerade i legenden som indikerar områden med särskild hänsyn till höga kulturmiljövärden (s.111). Dessa områden syns dock inte i kartan och kartan bör kompletteras med dessa. I första stycket på s. 108 anger havsplanen att dessa inte tas med på grund av att de ligger utanför planområdet.	Det finns områden för hänsyn till höga kulturmiljövärden i planområdet i Hanöbukten men dessa är så pass små att de i kartan blir svåra att se. Värdena i planområdet beskrivs därför i text och kan ses i kartverktyget på HaV:s webbplats.

392	Länsstyrelsen i Blekinges län	Fiskare från många länder fiskar i Östersjön och fiske inom havsområden utanför 12 nautiska mil från baslinjerna är gemensamt för samtliga länder som har gräns mot Östersjön och är medlemmar i EU. När det gäller Östersjön har Danmark och Finland dessutom tillträde intill 4 nautiska mil från baslinjerna. Det innebär att många länders fiskare bedriver fiske inom stora delar av den svenska ekonomiska zonen. Det förefaller dock som att Havs- och vattenmyndigheten i bedömningen av värdet av yrkesfisket inom svensk ekonomisk zon endast har haft tillgång till uppgifter om svenskt fiske i dessa områden. Enligt Länsstyrelsens mening så ger detta inte en fullständig bild. Inom vissa områden kan mycket väl andra EU-länders fiske vara betydligt större än det svenska fisket i området. Bland annat så kan detta gälla för fisket på några av utsjöbankarna. Detta fiske har sannolikt stor betydelse för ekonomin i kustbygderna på andra sidan Östersjön. Länsstyrelsen anser att Havsplanen bör kompletteras med värdet av det fiske som bedrivs av andra nationer inom svensk ekonomisk zon.	Synpunkten noteras. En sådan analys har inte varit möjligt inom ramen för havsplaneringens första omgång. Huvudanledning har varit svårigheter i att få tillgång till rumsligt data från fångster från andra länders fartyg respektive fartyg som landar i andra länders hamnar. Möjligheten kommer att undersökas vidare i syfte att få mer kompletta uppgifter inför nästa planeringsomgång. Det är en komplex fråga som berör samarbete med andra länder kring data om fiskesektorn.
393	Länsstyrelsen i Blekinges län	Länsstyrelsen finner det allmänt svårt att tolka vad havsplanen innebär för bevarande och utveckling av ett lokalt hållbart yrkesfiske i Blekinge. Några av målen för havsplanen syftar till att skapa förutsättningar för regional utveckling och ett hållbart yrkesfiske, men det är svårt att se hur havsplanen på ett aktivt sätt är tänkt att medverka till detta.	Havsplanerna stödjer utvecklingen av ett hållbart fiske genom att skapa de rumsliga förutsättningarna för yrkesfiske vad gäller såväl fångstområden som nödvändiga habitat för lek upp uppväxt av kommersiella arter.
394	Länsstyrelsen i Blekinges län	Att havsplanens har som planeringsmål att skapa förutsättningar för ett hållbart yrkesfiske menar Länsstyrelsen är positivt och helt i linje med miljökvalitetsmålet som handlar om levande kust och skärgård. Yrkesfisket är i alla kust- och skärgårdsområden ett viktigt inslag i den levande bygden och bidrar också till kustsamhällenas identitet och livskraft genom såväl fisket i sig som dess betydelse för näringar på land. Även besöksnäringen gynnas av ett levande lokalt yrkesfiske.	Synpunkten noteras.

395	Länsstyrelsen i Blekinges län	Fisket i Södra Östersjöns planområde har en lång tradition och utgör en stor andel av det svenska yrkesfisket både värdemässigt och sett till fångstkvantitet. Yrkesfisket sker på mycket stora ytor och fiskeområden förändras dessutom mellan olika år och över längre tid.	Synpunkten noteras.
396	Länsstyrelsen i Blekinges län	Planeringsmålet som relaterar till vattenbruk och blå bioteknik är att skapa beredskap för framtida etablering av hållbart vattenbruk. Detta är en positiv målsättning, men även när det gäller vattenbruket så är det svårt att se hur havsplanen på ett aktivt sätt är tänkt att medverka till detta.	Havsplaneringsprocessen har gett vid handen att det i dagsläget saknas samlad nationell kartläggning över möjliga geografiska områden för vattenbruk i havsplaneområdet. HaV föreslår därför ett fortsatt arbete med utveckling av sådant planeringsunderlag.
397	Länsstyrelsen i Blekinges län	Länsstyrelsen menar att det är positivt att havsplanen ser en utvecklingspotential i framtida vattenbruk i Östersjön. Länsstyrelsen vill lyfta fram att det för Östersjön är särskilt intressant med vattenbruk som bidrar till förbättrad havsmiljö genom näringsupptag. Blåmusslor och alger är exempel på arter som kan vara aktuella. Blåmusslor kan dessutom utgöra bas för produktion av proteinmjöl.	Synpunkten noteras.
398	Länsstyrelsen i Blekinges län	Energimyndigheten har antagit att den framtida årliga elanvändningen kommer att öka till 160 TWh, bland annat på grund av en ökad elektrifiering. Samtidigt kommer en stor del av dagens produktionsanläggningar för förnybar elproduktion att ha nått sin ekonomiska livslängd innan 2040 vilket leder till behov av både utbyggnad och ersättning av elproduktion. Totalt leder antagandena till slutsatsen att cirka 110 TWh förnybar elproduktion, annan än vattenkraft, måste bidra till detta. Energimyndighetens slutsats är att vindkraft måste stå för en betydande del av dessa 110 TWh, både med anläggningar på land och till havs. Samtidigt anges att man ser en betydande problematik i de nuvarande tillståndsprocesserna, särskilt vad gäller konkurrerande intressen, vilket skulle kunna leda till att den potential för vindkraft som faktiskt finns, inte kommer att kunna utnyttjas. Länsstyrelsen anser att detta skulle kunna äventyra det nationella målet.	Synpunkten noteras.

399	Länsstyrelsen i Blekinges län	Havsplaneringsprocessen har visat att de utpekade områdena inte bidrar tillräckligt för att nå energimålen, bland annat på grund av konkurrerande intressen (s. 45). Detta hänger samman med att flera av riksintresseanspråken för vindbruk inte har kunnat tillgodoses på grund av konkurrerande intressen. Riksintresseanspråk för totalförsvaret har där prioriterats framför andra intressen. Under avsnittet ”Fortsatt arbete” nämns ett behov av en statlig utredning som behandlar hur energietablering i havet kan göras med bibehållna förutsättningar för försvar och säkerhet, alltså hur en samexistens av intressena kan vara möjlig (s. 67). Länsstyrelsen instämmer i behovet av en sådan utredning men menar att en sådan samexistens borde övervägas redan nu, till exempel i området Ö 262 i Hanöbukten, inte minst med anledning av den lägre produktionskostnaden för vindkraftsanläggningar nära land. Det tidigare avslaget för ett projekt i området borde inte innebära att andra projekt därmed per automatik skulle få avslag. En möjlighet vore att införa en beteckning lilla e för sådana områden som är lämpliga för energiutvinning men som i dagsläget inte bedöms kunna samexistera med andra intressen, till exempel försvarsintressen.	Se HaV:s övergripande kommentar i *Samrådsredogörelsen* på s. 53-54 om försvars- och vindkraftsintressen, samt på s. 71 om specifikt ställningstagande för område Ö262
400	Länsstyrelsen i Blekinges län	De risker som beskrivs i Havsplanen är utsläpp av olja eller kemikalier, förorenade sediment och sjöfartsolyckor (s. 243). Dumpade stridsmedel redovisas endast på en karta. Med tanke på att all verksamhet kan ge upphov till skadliga konsekvenser för människor och djur- och växtliv i havet är det en fördel om detta även beskrivs i texten.	Har åtgärdats.
401	Länsstyrelsen i Blekinges län	Miljökonsekvensbeskrivningen redogör för störningar på Södra Midsjöbanken under anläggningsfasen. Negativa effekter för fisk omnämns, men även negativa effekter för tumlare och eventuellt alfågel bör lyftas i detta sammanhang.	Bedömningen av miljöeffekter av planerad etablering av havsbaserad vindkraft på Södra Midsjöbanken har setts över i stor utsträckning.
402	Länsstyrelsen i Blekinges län	Länsstyrelsen instämmer inte i att värdet av landskapsbilden bedöms vara lågt i avsnittet ”Landskap – nuvarande situation” (s. 179).	Synpunkten noteras. Bedömning av havsplanernas effekter på landskapet har setts över och utvecklats på flera ställen i miljökonsekvensbeskrivningen.

403	Länsstyrelsen i Blekinges län	Hållbarhetsbedömningen och den samhällsekonomiska konsekvensanalysen påpekar att ökad naturhänsyn vid trålning kan innebära ökande kostnader. Länsstyrelsen ifrågasätter havsplanens rådighet över säkerställandet av en ökad naturhänsyn inom trålfisket. Även ett minskat värde för fisk till följd av ytterligare krav på hänsyn beträffande fångstmetoder (s.146). Länsstyrelsen anser att havsplanen bör förtydliga vem som ansvarar för att hänsynen kommer att öka.	Havsplanen är vägledande. Reglering eller andra åtgärder sker inom fisk- och havsmiljöförvaltningen. Havsplanen utgör ett vägledande underlag för denna förvaltning, bland annat när det gäller särskild hänsyn till höga naturvärden.
404	Länsstyrelsen i Blekinges län	Hållbarhetsbeskrivningen syftar till att analysera planförslagets konsekvenser ur ett hållbarhetsperspektiv. Länsstyrelsen anser att det är positivt att Havs- och vattenmyndigheten lyfter frågorna om hållbarhetens tre aspekter i havsplanen: ekonomiska, ekologiska och sociala. Inte minst när det gäller fiskenäringen och öretagens villkor så är frågorna om hållbarhet nyckeln för företagens möjligheter till utveckling. Havsplanens roll när det gäller att skapa ett hållbart fiske behöver beskrivas bättre i planen.	Synpunkten noteras.
405	Länsstyrelsen i Blekinges län	Havsplanen anger att planen ska användas vid anspråk på användningen i havsområden (s.10). Länsstyrelsen anser att det pågående arbetet med att etablera ett nationellt sammanhängande nätverk av marina skyddade områden bör omnämnas redan i inledningen med avseende på dess omfattning och inverkan på havsplanen.	HaV instämmer i att arbetet med utveckling av nätverket av marina skyddade områden är viktigt och kommer att påverka användningen av havet. Arbetet redovisas i planförslagets del 7 tillsammans med andra viktiga planeringsförutsättningar.
406	Länsstyrelsen i Gotlands län	Med visionen och planeringsmålen som grund bedömer Länsstyrelsen att planen i sitt syfte tydliggör havsplanens funktion och ser mycket positivt på det omarbetade kapitlet. Länsstyrelsens synpunkter från samrådet, att kopplingen mellan vision, målbild och havsplanen förloras när det gäller planens koppling till MKB och hållbarhetsbedömning kvarstår dock.	Synpunkten noteras. Den samlade målbilden som redovisas i planhandlingen har varit vägledande för utarbetandet av planerna. Målbilden följs upp i konsekvensbedömningarna: i miljökonsekvensbeskrivningen finns bedömning av planernas miljöeffekter i relation till bedömningsgrunder och miljökvalitetsnormer som relaterar till havsmiljödirektivet och ramdirektivet för vatten, och i hållbarhetsbeskrivningen finns en bedömning av planernas effekter utifrån planeringsmålen, Sveriges maritima strategi och de globala målen.

407	Länsstyrelsen i Gotlands län	Av havsplaneringsförordningen (2015:400) framgår tydligt att havsplanerna ska bidra till god miljöstatus och att en ekosystemansats ska tillämpas. Länsstyrelsen bedömer utifrån ovan att denna ansats fortsatt går förlorad i planhandlingen som istället framstår som en beskrivning av nuläget utan några egentliga ställningstaganden. Detta förstärks även av att den föreskriftsrätt som Havs- och vattenmyndigheten fått inte används.	Förslagen till havsplaner visar på mest lämpliga användningar i havsområdet. Mest lämplig användning utgår från områdenas beskaffenhet och lägen men även från de samhällsbehov som finns idag och som har identifierats för framtiden. Planerna ska vara vägledande för både beslut i närtid och på längre sikt. Havsplanerna måste därför utgå från nuvarande användning och lagstiftning som rör förvaltningen av havet, men samtidigt även ta höjd för framtida behov och möjligheter. Planeringen är gjord med syfte att bidra till en hållbar utveckling och ska ses som ett av flera instrument i havsförvaltningen som kan bidra till hållbar utveckling. HaV har ingen föreskriftsrätt enligt havsplaneringslagstiftningen, men möjlighet att lämna särskilda föreskrifter till regeringen. Beslut om särskilda föreskrifter ska endast ske om det inte finns annan befintlig lagstiftning.
408	Länsstyrelsen i Gotlands län	Granskningsförslagets sammanställning av underlagsmaterial och planeringsförutsättningar är gedigen och uppvisar i stort den bild över de förhållanden som råder inom havsplaneområdet Östersjön. Planeringsverktyget Symphony ger redan i dagsläget, trots dokumenterade brister i kunskapsunderlagen, en god vägledning vid bedömning av miljöpåverkan, vilka bör ha goda förutsättningar att kunna utvecklas i det fortsatta havsplaneringsarbetet. Länsstyrelsen konstaterar dock att det återstår mycket kunskapsuppbyggande arbete innan ett hållbart arbetssätt kan användas för att kunna nyttja Sveriges gemensamma kust- och havsmiljö inom respektive havsplanområde, i synnerhet gällande Östersjön. Länsstyrelsen hoppas dock att det nationella havsplanearbetet kan leda till ytterligare inventerings- och åtgärdsinsatser. Detta kan resultera i väl avvägda beslut, vilket i sin tur kan leda till hållbar tillväxt i Sveriges kust- och havsvatten.	HaV delar bilden av att det finns kunskapsbrist om marina miljöer och behov av fortsatt kunskapsuppbyggande. Planeringsverktyget Symphony som kan användas för att bedöma miljöbelastningar kan uppdateras med nya underlag när sådana finns tillhanda.

409	Länsstyrelsen i Gotlands län	Länsstyrelsen konstaterar också att en principiellt viktig fråga för planen berör synen på planläggningen av hänsynsbeteckningar i förhållande till miljöbalkens försiktighetsprincip enligt 2 kap. 3 §. Av granskningsförslaget framgår att lämplig användning främst pekats ut med stöd av gällande riksintresseanspråk. Riksintresseanspråk inom respektive sektorsområde innebär dock inte att förutsättningarna för denna användning är prövad utifrån gällande förutsättningar. Länsstyrelsen ser en risk att vissa tillgodosedda riksintresseanspråk riskerar att stå i konflikt med reella skyddsvärden då, precis som HaV konstaterar i den till planen hörande samrådsredogörelsen (bl.a. s. 14, 78), befintligt underlag inte är tillräckligt för exempelvis natur- och kulturvärden. Länsstyrelsen föreslår att det i havsplanen förtydligas att föreslagna mest lämpliga användningar kan kräva hänsyn som inte framgår av planen.	Det framgår i planförslagets del 2 att andra hänsyn än den särskilda hänsyn som redovisas i havsplanen kan behöva tas.
410	Länsstyrelsen i Gotlands län	Länsstyrelsen konstaterar att havsplanen till granskningsskedet genomgått omfattande förbättringar där underlag tydliggjorts vilket också lett till att de för Gotland aktuella riksintressena får anses tillgodosedda i plan.	Synpunkten noteras.
411	Länsstyrelsen i Gotlands län	Länsstyrelsen konstaterar att ändringar och nya riksintresseanspråk med största sannolikhet kommer att tillkomma efter havsplanens antagande. Det är därför väsentligt att en förhållandevis kontinuerlig översyn av havsplanen genomförs för att minimera risken att inaktuella avvägningar i en antagen havsplan kommer att ges företräde framför uppdaterat underlag från en riksintressemyndighet.	HaV avser att under 2020 ta fram ett program för uppföljning av planeringen och planerna inklusive omvärldsbevakning. Minst vart åttonde år ska HaV ta fram nya förslag till havsplaner, men det kan göras oftare om det är påkallat av förändrade förutsättningar. Förändrade förutsättningar kan exempelvis vara förändrade eller nya riksintresseanspråk.
412	Länsstyrelsen i Gotlands län	Länsstyrelsen konstaterar att nya kunskaps- och planeringsunderlag som tagits fram inom ramen för havsplaneringen behöver komma respektive sektorsmyndighet till del. Flera riksintresseanspråk har inte tillgodosetts i planförslaget varför Länsstyrelsen noterar att havsplanens avvägningar och utslag kan föranleda behov av översyn av vissa riksintresseanspråk i havet och vid kusten.	HaV avser att i möjligaste mån tillgängliggöra de planerings- och kunskapsunderlag som tagits fram i planeringsprocessen.

413	Länsstyrelsen i Gotlands län	Länsstyrelsen kan konstatera att granskningsförslaget tydligt visar att hänsyn tagits till yrkesfiskets särskilda intressen genom att stora områden i Östersjön pekats ut som lämpliga för yrkesfisket. Havs- och vattenmyndigheten har beaktat yrkesfiskets behov av flexibilitet och att höjd måste tas för förändringar över tid. Likaså har de viktiga lek- och uppväxtområdena samt habitat beaktats genom att de ingår i områden med användning natur samt områden med särskild hänsyn till höga naturvärden i havsplanerna.	Synpunkten noteras.
414	Länsstyrelsen i Gotlands län	Länsstyrelsen har inga ytterligare synpunkter på granskningsförslaget annat än att påminna Havs- och vattenmyndigheten om att yrkesfisket är beroende av infrastruktur och sjöfartsleder för landningar av fångster. Dessa ligger utanför planområdet men måste beaktas i planeringen ändå. Länsstyrelsen räknar med att detta omhändertas på ett bra sätt i och med den översyn av riksintresset som nu pågår.	I framtagande av havsplanerna har de reviderade riksintressena för yrkesfiske tagits i beaktande. Fiskehamnar hanteras i den fortsatta översynen av riksintresseanspråk för yrkesfiske.
415	Länsstyrelsen i Gotlands län	Riksintresse för kulturmiljövård enlig 3 kap. 6 § MB: Gotlands län har utbredda kulturvärden och har på land flertalet utpekade riksintresseområden enligt 3 kap. 6 § MB. För länet saknas utpekade riksintresseområden i havet.	Synpunkten noteras.
416	Länsstyrelsen i Gotlands län	Länsstyrelsen ser positivt på att de båda Natura 2000-områdena Hoburgs bank och Midsjöbankarna samt Salvorev-Kopparstenarna ges användningen Natur, N, men kan i enighet med samrådet konstatera att någon annan användning inte kan anses möjlig med hänsyn till att staten genom Natura 2000-nätverket har en skyldighet att vidta sådana åtgärder som området kräver för dess bevarande.	Inom berörda områden finns i planen användningar yrkesfiske, energiutvinning, sjöfart samt utredningsområde sjöfart. Dessa användningar ska anpassas för att inte påtagligt skada de naturvärden som avses att skyddas. Område Södra Midsjöbanken (Ö248) vägleds som ett utredningsområde energiutvinning för att indikera att en Natura 2000-prövning är nödvändig.

417	Länsstyrelsen i Gotlands län	Länsstyrelsen är tveksam till lämpligheten i att användningen Energiutvinning med särskild hänsyn till höga naturvärden anges på Södra Midsjöbanken i polygon Ö248. Det är Länsstyrelsens uppfattning, som prövningsmyndighet för sådan prövning, att en vindkraftsetablering på Södra Midsjöbanken omfattas av bestämmelserna i 7 kap. 28 a § miljöbalken, vilket innebär att prövning enligt Natura 2000-bestämmelserna är nödvändig. Liksom planen också anger sker Natura 2000-prövningen på en mer detaljerad nivå än havsplaneringens översiktliga bedömningar. Utfallet av en sådan prövning och bedömningen av förutsättningar att undvika skada på riksintresset enligt 4 kap. MB går dock inte att uttala sig om innan specifik miljöbedömning genomförts. Länsstyrelsen anser att det fortfarande inte är tydligt vad bedömningen att havsbaserad vindkraft kan samexistera med områdets naturvärden genom särskild hänsyn till höga naturvärden bygger på. Tabellen som redovisar planområdenas föreslaget prioriterade användning (s. 106) ska innehålla en motivering till företräde. För Ö248 anges dock endast: Riksintresseanspråk för vindbruk ges företräde framför allmänt intresse av väsentlig betydelse för yrkesfiske. Yrkesfiskets behov bedöms kunna tillgodoses i närliggande område, vilket inte gäller för energiutvinning. Det är av ovanstående anledningar Länsstyrelsens uppfattning att Ö248 Södra Midsjöbanken i sin nuvarande utbredning endast ska anges som utredningsområde för vindkraft och med en tydlig planeringsförutsättning att områdets höga naturvärden inte får komma att ta skada vid fortsatt planering och utbyggnad.	I linje med Länsstyrelsen i Gotlands synpunkt betecknas områden för energiutvinning i det slutliga förslaget som utredningsområden om det bedöms att det kommer att krävas s.k. Natura-2000 tillstånd för att en etablering av vindkraft ska kunna ske. Område Ö248 anges därför i det slutliga förslaget som utredningsområde energi med särskild hänsyn till höga naturvärden och försvarsintressen.
418	Länsstyrelsen i Gotlands län	Länsstyrelsen ser positivt på Havs- och vattenmyndighetens ställningstagande att arbetet med att identifiera områden med till exempel höga naturvärden är en pågående process som behöver förbättras och utveckla i havsplaneringens fortsatta processer. Exempelvis behöver arbetet kring havsplanering och marint områdesskydd sammankopplas och de ökade kunskaperna om de marina värdena (N och n) bör därför successivt arbetas in i planen.	HaV noterar synpunkten och instämmer i att mer kunskap om den marina miljön behövs. Ny data och kunskap som tas fram kommer att tas i beaktande i framtida havsplaneringsprocesser.

419	Länsstyrelsen i Gotlands län	Länsstyrelsen i Gotlands län kan konstatera att flera förbättringar gjorts i den nya versionen av havsplanen vad gäller kulturmiljö. Dessa ligger i linje med de synpunkter Länsstyrelsen lämnat på tidigare utkast. Positivt är bland annat att den tematiska förklaringen till plankartan förtydligats för kulturmiljö, samt att hänsynsbeskrivningarna i kapitel 2 utvecklats. Den allmänna beskrivningen av temat kultur har också förbättrats i kapitel 7.	Synpunkten noteras.
420	Länsstyrelsen i Gotlands län	Länsstyrelsens bedömning är att havsplanen kvalitetsmässigt håller en absolut mininivå för de delar som omfattar kulturmiljö. Planen har potential att bli betydligt bättre, men Länsstyrelsen är också medveten om att det i så fall krävs bra underlag att utgå från. Det är därför tacksamt att Havs- och vattenmyndigheten (kap. 2, sid 68) väljer att lyfta fram behovet av ett gemensamt uppdrag på regional och nationell nivå för att utveckla ett mer samlat planeringsunderlag för kulturmiljö. Länsstyrelsen konstaterar att det är viktigt att detta inte tappas bort i den fortsatta processen, inte minst inför en framtida revidering.	HaV instämmer med länsstyrelsens bedömning.
421	Länsstyrelsen i Gotlands län	Preciseringarna som berör kulturmiljö i miljömålet hav i balans kan kopplas tydligare på ett par ställen i planen. Bland annat i kap. 2, sid 35, under rubriken ”Mål: Skapa förutsättningar”… Här kan exempelvis precisering gällande oförändrat tillstånd för kulturmiljölämningar arbetas in i texten. Även under rubriken ”Detta är havsplanering” (kap. 1) borde starkare koppling till miljömålet och dess preciseringar kunna göras.	Miljökvalitetsmålet Hav i balans samt levande kust och skärgård ingår i det som mynnat ut i havsplaneringens planeringsmål, vilket framgår i planförslagets figur 12. Specifika kopplingar till miljömålspreciseringar i havsplaneringens planeringsmål görs av tydlighetsskäl inte då planeringsmålen är ett resultat av miljömål, politiska mål, internationella mål osv.

422	Länsstyrelsen i Gotlands län	Utbyggnad av förnybar energi är en förutsättning för att målen ska vara möjliga att uppnå. Energimyndigheten gör bedömningen att ytterligare cirka 80–120 TWh förnybar elproduktion behöver installeras fram till 2040–2045. Havsplanerna bör möjliggöra cirka 50 TWh havsbaserad vindkraft vilket dock inte uppnås inom nu föreliggande underlag då konflikterande intressen konkurrerar ut energiintresset. Det är därför positivt att havsplaneringsprocessen har tydliggjort behovet av ökad samexistens mellan olika intressen vilket på sikt kan leda till att exempelvis både energisektorns energimål och försvarets samhällsmål uppnås.	Synpunkten noteras.
423	Länsstyrelsen i Gotlands län	Länsstyrelsen kan konstatera att HaV anger att havsplanen överlag har liten inverkan för havsmiljödirektivets, vattendirektivets samt naturvårdsdirektivens mål om god miljöstatus samt har en "viss direkt påverkan på några av miljökvalitetsmålen" (s. 152-153). Detta medför att det föreliggande havsplaneförslaget, trots bred process och ett betydande arbete med att sammanställa underlag och kunskap kring olika värden och anspråk på havsområdet, inte når mycket längre än att beskriva ett nuläge. Avsaknaden av ställningstaganden, ofta med anledning av avsaknad av underlag, medför istället att havsplaneringsarbetet inte möjliggör utveckling i enlighet med direktivens mål om god miljöstatus.	Synpunkten noteras. Havsplanen har begränsad möjlighet att påverka de belastningar som påverkar miljö- respektive ekologisk status enligt havsmiljöförordningen och vattenförvaltningsförordningen.
424	Länsstyrelsen i Gotlands län	Länsstyrelsen kan konstatera att havsplaneringsprocessen har medfört ett ökat kunskapsunderlag och utökat samarbete mellan olika statliga myndigheter avseende respektive intresse. Detta kan i sin tur, förhoppningsvis, ge mer hållbara beslut kring havet och dess livsmiljöer framöver.	Synpunkten noteras.

425	Länsstyrelsen i Gotlands län	Länsstyrelsen anser att det digitala kartverktyget och den faktiska planhandlingen behöver bearbetas för att ytterligare förtydligas. Exempelvis framgår inte tydligt hur en avvägning har gjorts eller vilket resultat denna ger. Som exempel framgår för polygon Ö226 ett G som användning i kartan men i tabellen/kartverktyget skrivs att Försvar ges företräde framför Energiutvinning. Länsstyrelsen konstaterar att det valda sättet att presentera information ger utrymme för tveksamheter om vad som egentligen gäller.	Synpunkten noteras. Försvarsintressen som omfattas av sekretess kan inre redovisas i plankartan.
426	Länsstyrelsen i Gotlands län	Länsstyrelsen anser att kommun- och länsgränser, liksom territorialhavsgränser, bör vara synligare och tydligare i den faktiska planhandlingen för att underlätta för de som har att läsa planen i ett lokalt och/eller regionalt perspektiv.	Relevant synpunkt som tyvärr visat sig svårlöst i praktiken. HaV hänvisar till den zoombara webbkartan där gränserna i kartbakgrunden syns bättre, alternativt nedladdning av data för havsplanerna som kan studeras och anpassas i egna system.
427	Länsstyrelsen i Gotlands län	Länsstyrelsen anser att det i plankarta och handlingar inom respektive tema tydligare bör definieras skillnaden mellan riksintresse gentemot allmänna intressen av väsentlig betydelse. Skillnaden mellan de båda bör, främst på grund av underlagets varierade kvalitet, visualiseras och urskiljas på ett tydligare sätt.	Allmänna intressen av väsentlig betydelse har avgränsats i planeringsarbetet och redovisas därför tematiskt i planförslagets del 2.
428	Länsstyrelsen i Gotlands län	På sidan 205 och 206 i MKB:n omnämns Södra Midsjöbanken som Stora Midsjöbanken.	Har åtgärdats.
429	Länsstyrelsen i Gävleborgs län	Länsstyrelsen ser mycket positivt på att användningen kultur [K] har fått en egen beteckning samt en egen färg för särskild hänsyn till kulturmiljövärden.	Synpunkten noteras.

430	Länsstyrelsen i Gävleborgs län	Användningen energi [E] på område B142 kan komma att påverka den landskapsbild och de kulturmiljövärden som finns vid Hornslandet. Utanför Hudiksvall stad finns flera kulturmiljövärden, bland annat fiskebodarna vid Hornslandet. Den landskapsbild som finns på platsen präglas av dessa historiska kulturmiljöer. Dessa kan dock riskera att påverkas av användningen E på område B142 eftersom den västra delen av området är som närmast belägen 7-8 kilometer från Hornslandet. Närheten mellan energiområdet B142 och kustområdets kulturmiljö vid Hornslandet, samt konsekvenserna vad gällande landskapsbilden, beskrivs inte i miljökonsekvensbeskrivningen (s.123).	Havsplanen vägleder om att hänsynsavstånd till värdekärnorna behöver bedömas i ett lokalt perspektiv, såsom eventuell påverkan på kulturmiljövärden av energiutvinning i flera områden i Södra Bottenhavet (däribland B142). Konsekvensbedömning sker på en övergripande nivå för de nationella havsplanerna.
431	Länsstyrelsen i Gävleborgs län	Ur ett klimat- och hållbarhetsperspektiv ställer sig Länsstyrelsen positiv till granskningsförslaget. Länsstyrelsen delar HaVs bedömning om att den havsbaserade vindkraften utgör en central del i siktet på en hållbar energiproduktion med begränsad klimatpåverkan.	Synpunkten noteras
432	Länsstyrelsen i Gävleborgs län	Ur ett kommunikations- och sjöfartsperspektiv ställer sig Länsstyrelsen positiv till granskningsförslaget. Från samrådsskedet har flera användningar anpassats till sjöfarten.	Synpunkten noteras.

433	Länsstyrelsen i Gävleborgs län	Av de tidigare synpunkter som Länsstyrelsen har framfört i samrådsskedet, angående djur, natur och kumulativa effekter, så har HaV endast tillmötesgått en del av dem. Länsstyrelsen gör den fortsatta bedömningen att kumulativa effekter på miljön och arter behöver utredas ytterligare och att motiveringarna bakom att användningarna E och N kan samexistera, i många fall bygger på en ofullständig analys. Symphony mäter enbart kumulativa effekter av flera miljöpåverkansfaktorer i enskilda rutor i rutsystem, 250x250 meter, där hänsyn till förändring i närliggande rutor inte beaktas. Av den anledningen drar Länsstyrelsen slutsatsen att den kumulativa effekten fortfarande inte blir beaktad gällande vindkraftsetablering i flertalet av havsplanens utpekade energiområden. I och med att den kumulativa effekten är begränsad till respektive ruta, så går det heller inte att fastställa hur arter och habitat faktiskt påverkas av en etablering av elproduktion i alla utpekade områden i helhet.	HaV instämmer i att Symphony inte bedömer rutornas samverkande kumulativa effekt, t.ex. stora arealer med påverkan på fågel i Gävlebukten. Symphony uppskattar dock den sammanlagda, kumulativa andelen av påverkan på fågel i ett havsområde. Dessa uppgifter bedöms i en kvalitativ bedömning kring påverkan ur ett större perspektiv på fågel, som kompletteras med kvalitativa analyser utifrån annat underlag.
434	Länsstyrelsen i Gävleborgs län	Länsstyrelsen i Gävleborgs län anser att Finngrundet västra banken, område B151, enbart ska benämnas med N. Som bakgrund har Länsstyrelsen i remissvar på samrådshandlingen (2018-06-19) poängterat, utifrån Havs- och Vattenmyndighetens egna underlag, att område B151 har höga naturvärden. Detta framkommer även tydligt i Naturvårdsverkets utsjöbanksinventering (2010), underlagsrapport om Finngrunden och i metodstödet Symphony som visar på höga naturvärden i området.	I förslaget till regeringen tydliggörs ytterligare att energiutvinning i Natura 2000-områden med största sannolikhet kräver särskild prövning. Detta markeras genom att sådana områden får beteckningen EutrN, d.v.s. det fortsatta utredningsbehovet markeras. HaV har även justerat området B151 Västra Banken för att undvika den del som bedöms ha störst förekomst av alfågel.

435	Länsstyrelsen i Gävleborgs län	Av granskningshandling (s.82) framkommer att samtliga områden i Finngrunden (B148, B149 och B151) har goda förutsättningar till vindkraft. Då dokumenterade höga naturvärden finns i alla tre områden anser Länsstyrelsen att alla områdena ska exkluderas som energiområden. I granskningshandlingen exkluderas dock enbart område B148 och B149, det vill säga Finngrundens östra och norra bank, från energiutvinning med stöd i Naturvårdsverkets utsjöbanksinventering från 2006. Länsstyrelsen vill återigen påpeka att samtliga områden på Finngrunden har dokumenterade höga naturvärden vilket motiverar att samtliga områden ska exkluderas som energiområden. Att Finngrundens västra bank (B151) inte exkluderas står därmed i strid med Naturvårdsverkets utsjöbanksinventering från 2010 som motiverar ett minst lika högt naturvärde som i Finngrundens östra bank (B148). Vid beaktande av den eventuellt positiva effekten i form av minskat trålfiske i energiområden så gäller inte detta för Natura 2000 områden eftersom det idag inte trålfiskas i dessa områden. Därmed sker inte någon beståndökning av fisk oavsett planens utformning i denna del.	I förslaget till regeringen tydliggörs ytterligare att energiutvinning i Natura 2000-områden med största sannolikhet kräver särskild prövning. Detta markeras genom att sådana områden får beteckningen EutrN, d.v.s. det fortsatta utredningsbehovet markeras. HaV har även justerat området B151 Västra Banken för att undvika den del som bedöms ha störst förekomst av alfågel.

436	Länsstyrelsen i Gävleborgs län	I granskningshandlingen lyfts även vindkraftens etablering som en stark miljöpåverkan på alfågeln i Finngrundens östra och norra bank. Alfågeln beskrivs i dessa områden som en orsak till varför samexistens mellan energi och natur ej anses lämplig. Länsstyrelsen instämmer med det. Detta bör även gälla för Finngrundens västra bank för att förhindra påverkan på alfågel i området och kumulativ påverkan av vindkraftsetablering. I MKB (s.252) beskrivs också att ”Fåglar bedöms kunna påverkas negativ av framförallt den storskaliga etableringen av vindkraft i Finngrundsområdet, där kumulativa effekter inte kan uteslutas.”. En etablering av vindkraft i B151 och B152 kan påverka de höga naturvärdena som återfinns i Finngrundens utsjöbankar. I Naturvårdsverkets utsjöbanksinventering från 20108 framkommer i tabell 34 (s.134) att alfågeln kategoriseras av nationell betydelse både för Finngrundens östra och västra bank. Dessutom indikerar denna rapport att Finngrundens västra bank har högre naturvärden än Finngrundets östra bank. Då alfågeln beskrivs som en av anledningarna till att samexistens mellan energiutvinning och natur ej kan råda i Finngrundets östra bank bör energiutvinning och användning natur i Finngrundets västra bank ej heller kunna samexistera.	HaV har inför överlämningen till regeringen valt att ytterligare tydliggöra att energi i Natura 2000-områden med största sannolikhet kräver särskild prövning. Detta markeras genom att sådana områden får beteckningen EutrN, d.v.s. det fortsatta utredningsbehovet markeras. HaV har även justerat området B151 Västra Banken för att undvika den del som bedöms ha störst förekomst av alfågel.

437	Länsstyrelsen i Gävleborgs län	Samrådsredogörelsen (s.62-63, 112) lyfter inte något resonemang om varför område B152 inte omfattas av särskild hänsyn till natur. Arbetet med Grön Infrastruktur är inte framtaget som underlag till havsplanen och kan ej utgöra underlag för bedömning. Värdetrakter som presenterats i Grön Infrastruktur av Länsstyrelsen Gävleborg är preliminära där flera olika underlag finns tillgängliga. Det senaste underlaget som finns tillgängligt i arbetet med Grön Infrastruktur utgör enbart befintliga skyddade områden samt inventeringsområden, vilket framkommer i Grön Infrastrukturs handlingsplan för Gävleborgs län. Underlag som presenterats till Havs- och Vattenmyndigheten av SLU, Länsstyrelsen och Naturvårdsverket lyfter område B152 och dess höga naturvärden. Länsstyrelsen i Gävleborgs län har tidigare förtydligat de höga naturvärden som finns i Utknallen i samband med remissvar på samrådshandlingen. Länsstyrelsen Gävleborg delar därmed inte granskningshandlingens (s.81) beskrivning angående B152: ”Område (B152) som ligger i anslutning till Natura 2000-område har naturvärden, men uppfyller inte kriterier för särskild hänsyn till höga naturvärden inom området”.	HaV har granskat tillgängligt underlag för B152 och finner inte att området når upp till kriteriet för vägledning gällande särskild hänsyn till höga naturvärden. Bedömningen grundar sig på att varken Gröna Kartan 2 eller 3, Naturvårdsverkets utsjöbanksinveteringar eller andra typer av inkomna naturvärdesinventeringar har bekräftat flerfaldiga höga naturvärden i B152.

438	Länsstyrelsen i Gävleborgs län	Felaktigheter kvarstår angående utsjöbankarnas vegetation. I MKB (s.56) står följande: ”Utsjöbankarna är dock naturligt artfattiga, framför allt på grund av den låga salthalten och de stränga isförhållandena som råder under vinterhalvåret. Vegetationen är nästan enbart ettårig då få växter överlever de kärva förhållandena under vinterhalvåret, och därmed saknas sammanhängande och strukturbildande flerårig vegetation.”. Länsstyrelsen har i samrådsfasen poängterat att detta inte stämmer med rapporten om Finngrunden och Storgrundet då flertalet arter såsom smaltång, blåstång, fjäderslick, ishavstofs, bergborsting och rödris är flerårig vegetation som återfinns på bland annat Finngrunden. Dessutom framkommer det i Naturvårdsverkets utsjöbanksinventering från 2010 (s.135) ”… artrikedomen är hög på de bankar som når upp grunt och hyser både grunda och djupa algsamhällen, dvs. Grundkallegrund, Finngrundens båda bankar och Storgrundet… ” som syftar till både Finngrundens västra och östra bank. Detta står i strid med att utsjöbankarna är naturligt artfattiga och att nästan enbart ettårig vegetation finns i dessa områden vilket hävdas i granskningshandlingen.	Bedömningen bygger på resultat från en genomgång av kunskapen om bankarnas naturvärden och lämplighet för havsbaserad vindkraft som WSP gjort på uppdrag av HaV och som miljökonsekvensbeskrivningen hänvisar till. Genomgången baseras på nyare information än Naturvårdsverkets utsjöbanksinventering. Formuleringarna har dock setts över utifrån de olika relevanta underlag som finns tillgängliga.

439	Länsstyrelsen i Gävleborgs län	Havs- och Vattenmyndigheten framför i samrådsredogörelsen att ”Under den längre period då vindkraften står i drift finns, med utgångspunkt i den samlade litteraturen, inga indikationer på att anläggningarna orsakar skada på den marina miljön” (s.56). För att kunna argumentera emot ”den samlade litteraturen” anser Länsstyrelsen att ”den samlade litteraturen” bör preciseras. Det saknas både referenser och information om hur vindkraftsetablering långsiktigt påverkar marina habitat.	HaV beklagar att referenser inte lämnade i samrådsredogörelsen. Det finns flera studier som behandlar hur vindkraftsetablering kan påverka marina livsmiljöer, här är några exempel: **Bottenmiljöer**, litteraturgenomgång: Jak, R. & Glorius, S. (2017). Macrobenthos in offshore wind farms. A review of research, results and relevance for future developments. Wageningen Marine Research Report C043/14. Wageningen University. **Sillgrissla och tumlare, 10-års undersökning Storbritannien**: Vallejo, G., Grellier, K., Nelson, E., McGregor, R., Canning, S., Caryl, F. & McLean, N. (2017). Response of two marine top predators to an offshore wind farm. Ecology and Evolution, 7: 8698-8708 **Lillgrund, fokus fisk:** Bergström, L., Sundqvist, F. & Bergström, U. (2012). Effekter av en havsbaserad vindkraftpark på fördelning av bottennära fisk. En studie vid Lillgrunds vindkraftpark i Öresund. Rapport 6485. Stockholm: Naturvårdsverket. Bergström, L., Lagenfelt, I., Sundqvist, F., Andersson, I., Andersson, M..H. & Sigray, P. (2013). Fiskundersökningar vid Lillgrund vindkraftpark – Slutredovisning av kontrollprogram för fisk och fiske 2002–2010. På uppdrag av Vattenfall Vindkraft AB. Havs och Vattenmyndigheten, Rapport nummer 2013:18. Göteborg: Havs- och vattenmyndigheten **Vindkraft och marint liv**: Bergström, L., Kautsky, L., Malm, T., Ohlsson, H., Wahlberg, M., Rosenberg, R. & Capetillo, N.Å. (2012). Vindkraftens effekter på marint liv. Rapport 6488. Stockholm: Naturvårdsverket. Planktonsamhällen, Nordsjön: Slavik, K., Lemmen, C., Zhang, W., Kerimoglu, O., Klingbeil, K. & Wirtz, K.W. (2019). The large-scale impact of offshore wind farm structures on pelagic primary productivity in the southern North Sea. Hydrobiologia, 845: 35-53. Kattegatt Offshores effekter på tumlare: Carlström, J., (2014). Påverkan av Kattegatt Offshore på tumlare. AquaBiota Report 2014:06. Stockholm: AquaBiota Water Research.

			Vindkraft och tumlare: Nabe-Nielsen, J., Tougard, J., Teilmann, J. & Sveegaard, S. (2011). Effects of wind farms on harbor porpoise behavior and population dynamics. Report commissioned by the Environmental Group under the Danish Environmental Monitoring Programme. Scientific Report from Danish Centre for Environment and Energy No. 1. Aarhus: Danish Centre for Environment and Energy, Aarhus University. **Sammanställning av kunskap om vindkraft vid Storgrundet och Finngrunden**: WSP Sverige AB. (2018). Finngrunden och Storgrundet. Underlagsrapport till havsplanering avseende energiproduktion samt miljökonsekvenser för lokala naturvärden. HaV dnr: 396-18. Göteborg: Havs- och vattenmyndigheten.

440	Länsstyrelsen i Gävleborgs län	Havs- och Vattenmyndigheten (s.56) framför i samrådsredogörelsen att ”Undantaget är bortträngningseffekter på vissa fågelarter och i förekommande fall skada på fladdermöss till havs. I dessa frågor är kunskapsläget svagt och befintliga studier har visat olika resultat.” Länsstyrelsens uppfattning är att det saknas information om hur vindkraft påverkar fladdermöss; däremot gäller detta inte för fåglar.	Synpunkten noteras. En viss kunskap kring hur vindkraft påverkar fågel och fladdermöss finns, men bör samtidigt utvecklas. Kunskap kring påverkan på flyttstråk för fladdermöss samt kumulativa effekter på fåglars övervintrings- och födosöksområden är områden som bör belysas starkare.
441	Länsstyrelsen i Gävleborgs län	Havs- och Vattenmyndigheten skriver i samrådsredogörelse (s.63) motiverar inte varför Finngrundens östra och norra bank är de viktigaste övervintringsplatserna för alfågel utan beskriver enbart att ”Kunskapsläget…” är sådant, vilket vidare är baserat på ett antal observationer. På samma sida beskriver HaV möjligheten för enstaka fåglar att använda eller trängas undan till andra områden, såsom exempelvis östra banken. Länsstyrelsen vill upplysa om att det inte finns något kunskapsunderlag som bekräftar att närliggande områden har samma kapacitet ur ett födo- och habitatperspektiv, detta medför en oklarhet om huruvida fåglarna ens kan nyttja de andra närliggande områdena som havsplanen nämner. Återigen vill Länsstyrelsen förtydliga att områden som exploateras för vindkraft påverkar möjligheten för fåglars återetablering i samma område.	Synpunkten noteras.

442	Länsstyrelsen i Gävleborgs län	I samrådsredogörelsen (s.57) framförs att ”Havs- och vattenmyndighetens övergripande bedömning är att vindkraftsetablering kan vara möjlig i eller i anslutning till några Natura 2000-områden (B151, B152, Ö248), men att genomförbarheten för specifika projekt får prövas vid en miljöprövning. Det är först vid prövningen som det finns en detaljerad miljökonsekvensbeskrivning av det specifika projektet. För andra områden (B148, B149, Ö245) är den övergripande bedömningen att energiutvinning inte bör anges som användning. I ett område, V302, finns tillstånd meddelat av regeringen enligt lagen (1992:1140) om Sveriges ekonomiska zon, men det saknas Natura 2000tillstånd.” Havsplanen är en vägledning för att definiera mest lämplig användning i havsplaneområdet. Att i havsplan lyfta områden som B151 och B152, som båda har höga naturvärden, och beskriva att samexistens mellan energiutvinning och användning natur kan råda är inte lämpligt. Vindkraftexploatering kräver tillstånd i vilket Natura 2000 måste beaktas. Huruvida sådant tillstånd kan ges, kan endast en prövning utvisa. Länsstyrelsen har tidigare påpekat att etablering av vindkraft i Natura 2000-områden behöver följas av nödvändiga kompensationsåtgärder för att totalt sett förbli sammanhängande15. Denna diskussion är inte beaktad i planhandlingarna.	I förslaget till regeringen tydliggörs ytterligare att energiutvinning i Natura 2000-områden med största sannolikhet kräver särskild prövning. Detta markeras genom att sådana områden får beteckningen EutrN, dvs. det fortsatta utredningsbehovet markeras. HaV har även justerat området B151 Västra Banken för att undvika den del som bedöms ha störst förekomst av alfågel.
443	Länsstyrelsen i Gävleborgs län	Inledningsvis vill Länsstyrelsen påtala att hållbarhetsbedömningen har skickats för sent under planprocessen. Med endast fyra veckor kvar till sista svarsdatum så har Länsstyrelsen inte hunnit granska hållbarhetsbedömningen på djupet.	HaV beklagar den olyckliga förseningen med publicering av hållbarhetsbeskrivningen.
444	Länsstyrelsen i Gävleborgs län	Figur 8 (s.57) i HHB illustrerar en siktanalys relaterad till energiområden över Norra Bottniska viken. Detta görs dock inte för tilltänkta energiområden i Södra Bottenhavet.	Illustrationen på sid. 57 inkluderas utifrån bedömningar relaterat till kulturmiljö, vilket i inledande bedömningar bedömdes vara främst aktuellt områden i Norra Bottniska viken. I underlag till regeringen har illustration av siktanalyser utökats i omfattning.

445	Länsstyrelsen i Gävleborgs län	I hållbarhetsbedömningen (s.60) mäts hållbarhet med utgångspunkt i sociala, ekologiska och ekonomiska aspekter. Aspekterna mäts på olika nivåer genom olika kriterier som exempelvis klimatpåverkan, sysselsättning och jämställdhet. Även i miljökonsekvensbeskrivningen (s.124) redovisas exempelvis påverkan gällande koldioxid och kolmonoxidutsläpp av fartyg. Länsstyrelsens uppfattning är att det hade varit av vikt att synliggöra hur en lokal etablering av vindkraftsverk påverkar klimatkriteriet på en regional nivå, istället för enbart på en global nivå. Särskilt eftersom den havsbaserade vindkraften har fått ett väldigt stort fokus i Södra Bottenhavet.	Synpunkten noteras.
446	Länsstyrelsen i Gävleborgs län	I MKB:n (s.122) beskrivs Finngrundens östra bank som den utsjöbank som har högst naturvärden av alla utsjöbankar i södra Bottenviken. Finngrunden ligger i södra Bottenhavet och inte i södra Bottenviken. Dessutom framförs det i Naturvårdsverkets utsjöbanksinventering från 2010 att Finngrundens östra bank har lägre artdiversitet än Finngrundens västra bank. Beskrivningen att Finngrundens östra bank har ”… högsta naturvärdena… ” (s. 122) stämmer således inte med det underlag som finns hos Naturvårdsverket.	Formuleringarna kring artrikedomen på södra Bottenhavets grunda bankar har setts över.
447	Länsstyrelsen i Gävleborgs län	I tidigare samrådsskede har Länsstyrelsen påpekat att vindkraftverken har angivits med olika höjder i olika textstycken, samt vikten av att den korrekta höjden används vid siktanalyser eftersom dessa bland annat ligger till grund för bedömningen av lämpliga energiområden. Vindkraftsverk till havs har höjder på över 300 meter vilket påverkar landskapsbilden avsevärt i jämförelse med den höjd, 180 meter, som Havs- och Vattenmyndigheten tidigare redovisat. I miljökonsekvensbeskrivningen (s.123) beskrivs fortfarande vindkraftverks påverkan på landskapsbilden utifrån den lägre höjden där dessutom en slutsats har dragits om att energiområdena vid Finngrunden inte kommer att påverka landskapsbilden. Hade siktanalysen istället gjorts utifrån den högre höjden, så skulle bedömningen om påtaglig skada kanske blivit annorlunda.	Nya siktanalyser har tagits fram för alla havsplaneområden, baserat på en ny beräkningsmodell. Modellen utgår från en höjd för vindkraftverken på 300 meter i ej tillståndsgivna områden. Detta redovisas i miljökonsekvensbeskrivningen.

448	Länsstyrelsen i Gävleborgs län	Kompletterande siktanalyser för 300 m har tagits fram för havsområde Kattegatt (s.112 i hållbarhetsbeskrivningen) men detta går inte att hitta för Finngrunden. Länsstyrelsen anser att detta även är nödvändigt att ta fram för Bottniska viken, inte enbart för Västerhavet. Dessutom lyfts en utförligare bedömning av siktpåverkan för vindkraft i hållbarhetsbeskrivningen (s.38) där det till skillnad från miljökonsekvensbeskrivningen (s.123) påvisar en visuell effekt av vindkraftsetablering i Finngrunden.	Nya siktanalyser har tagits fram för alla havsplaneområden, baserat på en ny beräkningsmodell. Detta redovisas i miljökonsekvensbeskrivningen.
449	Länsstyrelsen i Hallands län	Länsstyrelsen välkomnar att en del av de synpunkter som har framförts under tidigare samråd kring havsplanen har beaktats i föreliggande förslag. Länsstyrelsen gör bedömningen att förslaget till havsplan nu är mer genomarbetat.	Synpunkten noteras.
450	Länsstyrelsen i Hallands län	Länsstyrelsen ser positivt på att Kulturmiljö har en egen planbeteckning i havsplanerna.	Synpunkten noteras.
451	Länsstyrelsen i Hallands län	Länsstyrelsen anser att planbeteckningarna i planeringssystemet bör ses över till nästa gång havsplaner ska tas fram för att bättre överensstämma med de planbeteckningar som används i översiktsplaner. Planbeteckningar som används i plansystemet bör tas fram tillsammans med Boverket.	Synpunkten noteras. Se även HaV:s kommentar på s. 25-26 i *Samrådsredogörelsen*.
452	Länsstyrelsen i Hallands län	Länsstyrelsen anser att försiktighetsprincipen ska tillämpas i område V312 genom att beteckna området med lilla n tills bättre och högupplöst kunskap finns om naturmiljöerna och arterna i området.	Brist på kunskap om marina naturvärden utgör inte ett kriterieium för att visa på särskild hänsyn till höga naturvärden i havsplanen. Istället baseras en sådan bedömning på att man istället kan visa vilka värden som finns i området. Brist på kunskap om marina miljöer är en stor utmaning rent generellt och skulle kunskapsbrist ligga till grund för särskild hänsyn till höga naturvärden så riskerar det att försvaga systemet att markera värdefulla områden då det skulle bygga på stor osäkerhet.

453	Länsstyrelsen i Hallands län	Det behövs fortfarande bättre områdesbeskrivningar i planbeskrivningen. Samtliga V-områden bör beskrivas bättre i planbeskrivningen. För att havsplanen ska kunna vara vägledande i kommunal planering och i tillståndsprocesser behöver också V – områden och havsplanens ställningstagande framgå betydligt bättre. Havs- och vattenmyndigheten har i samrådsredogörelsen svarat att information om enskilda områden finns tillgänglig på Havs- och vattenmyndighetens webbplats och i stöddokument till havsplanen. Havs- och vattenmyndigheten hänvisar även till att det i planbeskrivningen ges ett större geografiskt sammanhang som behövs för att förstå planens vägledning om de enskilda områdena.	Synpunkten noteras. I samband med att förslaget till regeringen har överlämnats, har sättet att visa underlag på förbättras i digitala presentationen på HaV:s webb.
454	Länsstyrelsen i Hallands län	Länsstyrelsen anser att kopplingen mellan de större geografiska sammanhangen och avvägningarna avseende de enskilda områdena saknas och behöver beskrivas i planbeskrivningen för att havsplanen ska kunna fungera som vägledande i kommunalt planarbete och i tillståndsprocesser.	Synpunkten noteras. Avsikten är att havsplanen läses i sin helhet så att de olika geografiska sammanhangen blir tydliga. I planförslaget del 7 redovisas exempelvis planeringsförutsättningarna samlat för planområdena. Det går också att använda den digitala presentationen. Om man klickar på ett enskilt område i den digitala presentationen redovisas även information om det större havsområdet. Det finns också mycket information om de enskilda områdena i miljökonsekvensbeskrivningen, i hållbarhetsbeskrivningen och i rapporten *Natur i havsplaneringen.*

455	Länsstyrelsen i Hallands län	Länsstyrelsen anser att förslaget i planen om breddade farleder in i de skyddade områdena Fladen och Lilla Middelgrund borde ha föregåtts av en fullständig konsekvensutredning utifrån effekterna på naturvärdena. Detta underlag behöver tas fram omgående. I nuläget saknas konsekvensutredning för: risken för utestängning av arter, eventuell bottenpåverkan och ökad bullermängd inom områdena. Trafikseparering, Sjöfart vid Fladen och Lilla Middelgrund: Förslaget innebär att över ca 20 % av Lilla Middelgrunds yta och ca 1/3 av Fladens yta tas i anspråk. Båda områdena är att betrakta som internationellt viktiga för sillgrissla och tordmule. De är även viktiga för tumlare som är en utpekad art för de båda områden. En ökad fartygstrafik i områdena kan störa eller tränga undan sjöfågel och tumlare. Vidare kan fartyg som passerar grunda bottnar i områdena riskera att virvla upp bottensediment eller att gå på grund. En grundstötning inträffade på Fladen 2015 med resultatet att block och stenar var renskrapade från vegetation och nedpressade i det underliggande substratet. Dessutom ökar mängden buller från fartyg som kan störa ljudkänsliga djurarter som tumlare när farleden flyttar längre in i de båda områden. Länsstyrelsen vill i detta sammanhang påminna om att Naturvårdsverket 2006 lyft fram att Fladen och Lilla Middelgrund är ur naturvårdssynvinkel särskilt värdefulla och viktiga att skydda från alla former av exploatering. Vidare behöver ankringsförbud införas för handelsfartyg inom de marint skyddade områdena för att inte skada naturmiljöerna på bottnarna fysiskt. Länsstyrelsen anser att förslaget i planen om breddade farleder in i de skyddade områdena Fladen och Lilla Middelgrund borde ha föregåtts av en fullständig konsekvensutredning utifrån effekterna på naturvärdena. Detta underlag behöver tas fram omgående.	Användning sjöfart baseras på den nya trafikreglering som är beslutad av IMO (utifrån Sveriges och Danmarks förslag) och som gäller från den 1 juli 2020. Förslaget har inte tagits fram inom ramen för havsplaneringen, utan i Transportstyrelsens arbete med trafikreglering. Syftet med den nya trafikregleringen är att höja sjösäkerheten och minska risken för fartygsolyckor i Kattegatt. HaV har publicerat en rapport (2017:27) som hanterar miljöeffekter av ett utkast till förslag. Rapporten täcker dock inte hela det slutliga förslaget till trafikreglering.
456	Länsstyrelsen i Hallands län	Länsstyrelsen instämmer i den bedömning som görs av området Stora Middelgrund (V302), som utgör såväl ett riksintresseanspråk för vindbruk som ett Natura 2000-område. Särskilda krav på energiutvinningen måste ställas i detta område om samexistens ska vara möjlig. Natura 2000-tillstånd saknas ännu, och prövningen får visa om vindkraftsetablering är möjlig.	Synpunkten noteras.

457	Länsstyrelsen i Hallands län	I enlighet med rapporten Sydhavsvind 2006-06-19 angående bevarandet av en frizon från vindkraft om 15 km ut från land längs Hallandskusten anser länsstyrelsen fortfarande att område V305 ska justeras därefter.	I förslaget till regeringen kvarstår en del av användning energiutvinning i område V305. Den södra delen i tidigare område V305 har tagits bort. Istället föreslås ett anslutande område västerut med beteckning V317 (ENf). Etablering av vindkraft i V317 förutsätter att riksintresseanspråk för yrkesfiske avseende lekområde för torsk inte påtagligt skadas.
458	Länsstyrelsen i Hallands län	Länsstyrelsen noterar att havsplanerna inte når upp till de omkring 50 TWh havsbaserad vindkraft som Energimyndigheten bedömt att havsplanerna bör möjliggöra för med anledning av överenskommelsen om den svenska energipolitiken med mål om 100 procent förnybar elproduktion år 2040. Länsstyrelsen anser att alternativa/ kompletterande lokaliseringar för havsbaserad vindkraft kan behöva utredas i kommande revideringar av havsplanerna.	Synpunkten noteras för framtida planeringsomgångar.
459	Länsstyrelsen i Hallands län	Redovisningen av var olika sorters fisken bedrivs, vilken sorts fiske som bedrivs och hur fisket samexisterar eller konkurrerar med annan verksamhet behöver bli tydligare i havsplanen för att fisket bättre ska kunna inkluderas i planen och förutsättningarna för ett långsiktigt hållbart regionalt fiske ska finnas kvar även i framtiden.	I planförslagets delar 3, 4 och 5 beskrivs de olika fiskerier som bedrivs i varje havsområde, samt hur de förhåller sig till övriga användningar. I del 7, kapitel 18 finns kompletterande information och beskrivning av yrkesfisket i de olika havsplaneområdena.
460	Länsstyrelsen i Hallands län	Områden för Riksintresse för Yrkesfiske håller på att revideras. Detta kan komma att påverka havsplaneringen. Länsstyrelsen anser att det är angeläget att de reviderade riksintressena om möjligt beaktas i den slutliga havsplanen.	Det reviderade riksintresset för yrkesfiske har beaktats i framtagande av havsplanerna.
462	Länsstyrelsen i Hallands län	Havsplanen ger fortfarande egentligen inte så mycket större vägledning än att redogöra för befintliga riksintressen och väsentliga allmänna intressen, men den är en bra samlad redovisning av nuläget och nuvarande kunskapsunderlag.	Synpunkten noteras. Havsplanens ställningstagande framgår bl.a. av de tabeller om företräde som redovisas för respektive havsområde.

463	Länsstyrelsen i Hallands län	Länsstyrelsen kan konstatera att vid ställningstaganden i framtida planärenden eller tillståndsärenden hos Länsstyrelsen kan tillämpningen av havsplanen innebära att länsstyrelsen kommer att ha en havsplan där HaV har gjort en del avvägningar/prioriteringar enligt 3 kap 1 och 10 §§ miljöbalken vilket tidigare inte varit fallet. Hur detta står sig i en domstol är inte klart. Länsstyrelsen anser fortfarande att det som står i frågan i prop. 2013/14:186 sid. 30 ska beskrivas i havsplanen. Följande framgår av Proposition Hushållning med havsområden prop. 2013/14:186 sid. 30: Vid tillfället för havsplanens antagande är tanken att havsplanen och översiktsplanen ska vara i god överensstämmelse men det finns inga hinder för kommunen att i senare skeden anta översiktsplaner som skiljer sig från havsplanen. Vid beslut om en ny havsplan sker sedan återigen en avstämning mellan den gällande översiktsplanen och kommande havsplan. De intressen som behandlas i en havsplan är i stor utsträckning av regional, nationell eller internationell natur. Det som anges i propositionen bör framgå i planbeskrivningen.	I förslaget till regeringen har kapitel 5 Tillämpning av havsplanerna, utvecklas resonemangen om hur den kommunala översiktsplanen förhåller sig till den statliga havsplanen.
464	Länsstyrelsen i Hallands län	Till stora delar uppfattar Länsstyrelsen redovisningen som ett återgivande av dagens riksintressen, samtidigt som det är planens uppgift att göra avvägningar. Länsstyrelsen anser även att områdesbeskrivningen behöver kompletteras med mer information om vilka avsikter havsplanen har för det enskilda V-området: Vad som ska undvikas och vad planen ska främja lokalt.	Synpunkten noteras. Havsplanens avsikter uttrycks i form av vägledning om mest lämplig användning och att särskild hänsyn ska tas i vissa områden.
465	Länsstyrelsen i Hallands län	Det bör även framgå bättre att riksintressena sätter ramar för vad som är den mest lämpliga användningen. I många fall kan flera användningar samexistera, men kraven i 3 - 4 kap MB ska tillgodoses. Länsstyrelsens synpunkter från samrådet kvarstår.	Havsplanens resonemang om riksintresseanspråk enligt 3 kapitlet miljöbalken och riksintressen enligt 4 kapitlet miljöbalken har utvecklats i förslaget till regeringen.
466	Länsstyrelsen i Hallands län	Kommungränser behöver vara synliga i samtliga kartor samt ha en färg som gör att de syns tydligare i kartan på sid. 129. Länsstyrelsen hade synpunkter på detta i samrådsskedet, men i granskningsförslaget syns kommungränserna ännu sämre.	Relevant synpunkt som tyvärr visat sig svårlöst i praktiken. HaV hänvisar till den zoombara webbkartan där gränserna i kartbakgrunden syns bättre, alternativt nedladdning av data för havsplanerna som kan studeras och anpassas i egna system.

467	Länsstyrelsen i Hallands län	Länsstyrelsens anser vidare att även motiven till de olika ställningstagandena bör redovisas tydligare. Detta är angeläget för att havsplanen ska kunna tillgodose behovet av vägledning i arbetet med kommunala översiktsplaner och tillståndsprocesser. Motiven borde redovisas bättre i tabell 10 eller i text efter tabell 10 i kapitlet om Kattegatt	Synpunkten noteras. Både motivering, särskilt när ett intresse inte tillgodoses, och underlagen för planeringen är viktiga för den kommunala översiktsplaneringen. Motiven redovisas i havsområdestexten och underlagen för planeringen redovisas i den digitala presentationen på HaV:s webbplats.
468	Länsstyrelsen i Hallands län	Havs- och vattenmyndigheten konstaterar att regeringen meddelat beslut om tillstånd för en vindkraftpark på Stora Middelgrund, men att det ännu saknas så kallat Natura 2000tillstånd för etablering i området. Natura-2000 prövningen får visa om vindkraftsetablering är möjlig i området. Länsstyrelsen instämmer i bedömningen. Avvikande meningar har meddelats.	Synpunkten noteras.
469	Länsstyrelsen i Hallands län	Beroende på frågornas komplexitet bedömer Länsstyrelsen att kablar och ledningar, muddermassor och fler verksamheter bör arbetas in i kommande planeringsunderlag. Länsstyrelsen har i samrådet framfört att för samhällsviktiga funktioner så som havsbaserade kablar bör även lämpliga stråk redovisas i havsplanen så att anpassning och utrymme säkras både i planområdet som i angränsade planer, som berör ”landanslutningarna”.	Havs- och vattenmyndigheten delar bedömningen att det finns behov av att i såväl nationell som kommunal planering bättre kunna ta hänsyn till framtida kabeldragning, men konstaterar samtidigt att det i dagsläget saknas underlag om den närmare dragningen av kablarna. Därför är det inte möjligt att ange planerade kablar i havsplanerna. Den närmare dragningen är beroende av en mängd faktorer, t.ex. plats för sjökabelns landanslutning. HaV föreslår ett fortsatt arbete för att ta fram nationellt planeringsunderlag om olika typer av kablar.
470	Länsstyrelsen i Hallands län	Generellt anser Länsstyrelsen att Förslag till havsplan för Västerhavet inte är tillräckligt väl underbyggd för att tillräcklig hänsyn ska kunna tas till marina naturmiljöer och arter. En ur naturvårdssynpunkt väl underbyggd havsplan är grundläggande för att kunna leva upp till målsättningar för arbetet inom Natura 2000, HELCOM och Ospar och för att skapa förutsättningar för det representativa nätverk av marina skyddade områden som långsiktigt behövs för att nå miljömålen Hav i balans och ett rikt växt- och djurliv. God kunskap om naturvärdena krävs också för att kunna genomföra åtgärdsarbetet inom havsmiljödirektivet och för arbetet med grön infrastruktur.	HaV har utgått från befintlig kunskap men delar samtidigt uppfattningen att det behövs mer kunskap om våra marina miljöer. Ny kunskap kommer att tas i beaktande i kommande planeringsprocesser och i den löpande havs- och vattenförvaltningen.

471	Länsstyrelsen i Hallands län	Det är enligt Länsstyrelsens bedömning anmärkningsvärt att kriteriebedömningen för miljöeffekter i hållbarhetsbedömningen av havsplanen är negativ jämfört med nollalternativet för år 2030. Detta understryker vikten av att stärka skyddet av Västerhavets naturvärden i havsplanearbetet.	Synpunkten noteras.
472	Länsstyrelsen i Hallands län	Kunskapsnivån avseende naturvärden bör inom de olika delområdena framgå i planerna.	Att redovisa för kunskapsnivån i de olika planområdena är komplext och inget som enkelt redovisas i plankartorna. Områden där särskild hänsyn till höga naturvärden ska beaktas är dock en signal på att det finns ett kunskapsunderlag som pekar ut just höga naturvärden. Andra illustrationer av kunskapsläget finns i Gröna Kartan 3 samt Osäkerhetskartan som redovisas i plandokumentet. För mer övergripande beskrivningar av de olika planområdenas miljövärden och påverkan på dem hänvisar vi till konsekvensbedömningar, exempelvis miljökonsekvensbeskrivningen.
473	Länsstyrelsen i Hallands län	I granskningsförslaget har naturområden både lagts till och tagits bort. Länsstyrelsen välkomnar de tillägg som gjorts, men de viktiga naturområdena Nord Fladen. Yttre delen av Balgö och Inre Glommaryggen behöver åter få beteckningen Natur.	Sedan samrådet har vissa områden blivit tekniskt justerade för att bättre passa befintligt underlag, vilket i detta fall gäller användning natur i områden vid Nordfladen och yttre delen av Balgö. Området vid Inre Glommaryggen når i dagsläget inte upp till de kriterier som har satts för särskild hänsyn till höga naturvärden.
474	Länsstyrelsen i Hallands län	Länsstyrelsens bedömning är att de senaste årens regleringar har påverkat det småskaliga, lokala fisket mycket negativt. Antalet licensierade fiskare i Hallands län har på drygt 20 år minskat med 70 procent, från 237 år 1995 till 68 år 2018. Mot den bakgrunden är det angeläget att havsplanen bidrar till att skapa förutsättningar för ett långsiktigt hållbart fiske.	Havsplanerna stödjer utvecklingen av det småskaliga fisket genom att skapa rumsliga förutsättningar för yrkesfiske vad gäller såväl fångstområden och nödvändiga habitat för lek och uppväxt av kommersiella arter. Reglering av yrkesfiske sker inte inom havsplaneringen, utan i annan förvaltning, huvudsakligen inom ramen för den europeiska gemensamma fiskeripolitiken.

475	Länsstyrelsen i Hallands län	Länsstyrelsen har tidigare påtalat behovet av att havsplanen tydligare behöver redovisa vilket slags fiske som bedrivs inom de olika områdena och hur fisket relaterar till andra verksamheter. I föreliggande förslag till havsplan för Västerhavet avsätts stora områden för fiske, men huvuddelen representerar områden under samexistens eller områden där fiskemetoder är uteslutna på grund av konkurrerande fiskemetoder både nationellt och internationellt. Det rörliga pelagiska och demersala trålfisket samt det fasta fisket (burar, ryssjor och nät) använder olika områden och är inriktade mot olika arter. Respektive fiskemetod är anpassad efter de fysiska förutsättningar som finns på platsen, bottenstruktur och djup. Det finns en skillnad mellan fiske som bedrivs på lokal och regional nivå kontra storskalig drift med internationella landningar som främst är avsedda för export. Sammantaget är yrkesfiskets möjligheter till utveckling betydligt mer begränsade än vad havsplanen kan ge intryck av. Länsstyrelsen anser att den information om var olika fisken genomförs, som finns i underlagskartorna, bör redovisas så att all information finns i samma karta, vilket skulle ge en tydligare överblick.	I planförslagets delar 3, 4 och 5 i planhandlingen beskrivs de olika fiskerier som bedrivs i varje havsområde, samt hur de förhåller sig till övriga användningar. I del 7, kapitel 18 finns kompletterande information och beskrivning av yrkesfisket i de olika havsplaneområdena. Redovisningen i kartform ges på en översiktlig nivå, motsvarande den som använts för att beskriva de övriga sektorerna. I det digitala kartverktyget på HaV:s webbplats finns för de enskilda områdena information om yrkesfiskets landningsvärden som relaterar till passivt fiske, demersal trålning eller pelagisk trålning.
476	Länsstyrelsen i Hallands län	I tabell 10 där V-områden i Kattegatt beskrivs anser Länsstyrelsen att det tydligare bör stå vilka planbeteckningar som har företräde framför planbeteckningen Yrkesfiske samt anledningen till företrädet.	Informationen har setts över och kompletterats i alla tabeller i planförslagets delar 3-5.
477	Länsstyrelsen i Hallands län	Havsplanens roll i kommunal planering: Länsstyrelsen anser att stycket behöver utvecklas. Eftersom detta är den första havsplanen och ingen rutin ännu har utvecklats är det angeläget med en tydlighet om vad som gäller. Därför bör kommunernas rättigheter och skyldigheter i samband med att en översiktsplan ska upprättas tydligare framgå.	Synpunkten noteras. I planförslagets kapitel 5 framgår att havsplanen är ett vägledande planeringsunderlag som ska beaktas vid kommunal planering och vid prövning av ärenden där detta kan vara aktuellt.

478	Länsstyrelsen i Kalmar län	Granskningsförslagets sammanställning av underlagsmaterial och planeringsförutsättningar är gedigen och uppvisar i stort den bild över förhållanden som råder inom havsplaneområdet Östersjön. Planeringsverktyget Symphony ger redan i dagsläget, trots dokumenterade brister i kunskapsunderlagen, en god vägledning vid bedömning av miljöpåverkan, vilket bör ha goda förutsättningar att kunna utvecklas i det fortsatta havsplaneringsarbetet.	HaV delar bilden av att det finns kunskapsbrist om marina miljöer och behov av fortsatt kunskapsuppbyggande. Planeringsverktyget Symphony som kan användas för att bedöma miljöbelastningar kan uppdateras med nya underlag när sådana finns tillhanda.
479	Länsstyrelsen i Kalmar län	Eftersom kunskapsläget inte är fullgott måste försiktighetsprincipen råda. Detta gäller, till exempel, marina naturvärden, där inte tillräckligt bra och kvalitetssäkrat kunskapsunderlag finns att tillgå för relevanta bedömningar. Processerna kring till exempel marint områdesskydd och marin grön-infrastruktur löper parallellt med havsplaneringen och nytt kunskapsunderlag är under uppbyggnad inom dessa områden. Förhoppningen är att kunna göra bättre inventerings- och åtgärdsinsatser, även för framtida förbättringar av vattenkvalitet, tack vare detta havsplaneringsuppdrag. Därigenom fås väl avvägda beslut, baserade på bättre kunskapsunderlag, vilket i sin tur kan leda till hållbar tillväxt i Sveriges kust- och havsvatten.	HaV har utgått ifrån befintlig kunskap men delar samtidigt uppfattningen att det behövs mer kunskap om våra marina miljöer. Ny kunskap kommer att tas i beaktande i kommande planeringsprocesser och i den löpande havs- och vattenförvaltningen.

480	Länsstyrelsen i Kalmar län	Då den nationella havsplanens övergripande skala inte kan ange exakta områden är det av stor vikt att det i aktuell plan går att utläsa större områden av betydelse för kulturmiljön i Östersjön, i väntan på ett mer utvecklat planeringsunderlag. I liggande förslag till havsplan är beteckningen Kultur, K samt särskild hänsyn till höga kulturvärden (k) nu med, vilket är mycket bra men fortfarande saknas tydliga definitioner för dessa. Längs till exempel Ölands östra kust finns bland annat flertalet fartygslämningar och förlisningsuppgifter till havs, höga kulturvärden på land samt landskapsbildskyddet (för delar av världsarvet Södra Ölands odlingslandskap). Detta sammantaget motiverar att havsplanen längs Ölands kust markeras med planbestämmelsen särskild hänsyn till höga kulturvärden. Samma resonemang borde även gälla såväl Misterhults som Tjusts skärgårdar.	Det saknas generellt tillräckligt planeringsunderlag om kulturmiljövärden. HaV föreslår därför att berörda nationella myndigheter i samarbete med länsstyrelser ges i uppdrag att utveckla ett samlat planeringsunderlag för kulturmiljöer, enhetligt och samordnat mellan länen, för användning i en strategisk plan på övergripande nivå. Ett sådant utvecklat planeringsunderlag kan bilda underlag för utökad vägledning och bättre samordning mellan lokal och nationell planering, däribland hur kulturvärden bör beaktas i planen. Nya enhetliga underlag kan innebära att de föreslagna områdena anges med särskild hänsyn till höga kulturmiljövärden.
481	Länsstyrelsen i Kalmar län	Länsstyrelsen har i yttrandet till samrådsförslag till havsplan Östersjön påpekat vikten av att utreda hur kulturmiljöhistoriska samband och ytor ska kunna kopplas ihop, till exempel geografiskt (som svårnavigerade områden som kan rymma ett stort antal fartygslämningar) eller slagfält (med ett antal fartygslämningar knutna till en specifik period/händelse).	Kulturhistoriska samband och ytor som kan kopplas ihop kan vara en typ av nytt planeringsunderlag som beaktas i kommande planeringsomgångar. Det saknas tillräckligt underlag om kulturmiljövärden. Havs- och vattenmyndigheten föreslår därför att berörda nationella myndigheter i samarbete med länsstyrelser ges i uppdrag att utveckla sådant samlat planeringsunderlag för kulturmiljöer, enhetligt och samordnat mellan länen, för användning i en strategisk plan på övergripande nivå. Planeringsunderlaget behöver återge vilken betydelse kulturvärdena har i den fysiska planeringen och hur användning av havet samverkar med kulturvärden i kustzonen i ett lokalt perspektiv.

482	Länsstyrelsen i Kalmar län	Citat från MKB s 12: ”Livsmedel från vilda djur är en försörjande ekosystemtjänst som påverkas av hur yrkesfisket och fritidsfisket bedrivs och hur fiskbestånden förvaltas. Planens effekter genom vägledning om särskild hänsyn till höga naturvärden kan bidra till långsiktig förstärkning av denna ekosystemtjänst” Länsstyrelsen menar att detta är tveksamt, eftersom lekområdena för fisk inte riktigt tydliggörs eller lyfts i planen och kartorna, utan finns inom lilla ”n”. Dessutom handlar stora delar av fiskförvaltningen om ett internationellt samarbete, vilket inte kan lösas inom Sveriges havsplaneringsarbete. Därför är det viktigt att Sverige bevakar och driver förvaltningsfrågor inom det storskaliga fisket internationellt.	Synpunkten noteras
483	Länsstyrelsen i Kalmar län	Det är viktigt att berörda myndigheter beaktar fördelarna med regionalt avsatta fiskekvoter för att gynna ett småskaligt fiske och därigenom stärka lokal/regional livsmedelsförsörjning.	Synpunkten noteras. Fördelning av fiskemöjligheter hanteras inom fiskförvaltningen.
484	Länsstyrelsen i Kalmar län	Länsstyrelsen välkomnar Havs- och vattenmyndighetens ställningstagande att arbetet med att identifiera områden med till exempel höga naturvärden är en pågående process som Havs- och vattenmyndigheten avser att förbättra och utveckla i havsplaneringens fortsatta processer samt att havsplaneringen fortsätter vara en adaptiv process. Arbetet kring havsplanering och marint områdesskydd är till exempel inte i fas, och de ökade kunskaperna om de marina värdena (N och n) bör därför successivt arbetas in i planen.	Synpunkten noteras.

485	Länsstyrelsen i Kalmar län	Att planeringsresultaten och föreslagen användning i så stor utsträckning nu har kommit att bygga på föreliggande riksintresseanspråk är ett problem. Utöver Natura 2000-områden (som utgör riksintresse enligt 4 kap. miljöbalken) har det nämligen aldrig pekats ut riksintressen för naturvård enligt 3 kapitlet 6 § miljöbalken i Östersjöns utsjöområde inom ekonomisk zon, vilket innebär att övriga riksintresseanspråk får större och möjligen obalanserad tyngd. Det är avseende naturvårdens riksintressen dessutom uppenbart att det även i övrigt finns ett stort behov av översyn med anledning av ny kunskap som tillkommit sedan år 2000 då den senaste beslutade revideringen skedde. Behovet kommer att accentueras efter det fortlöpande framtagandet av nya underlag och handlingsprogram för grön infrastruktur etc. Just detta blir uppenbart då man studerar den heltäckande naturvärdeskartan Symphony Gröna kartan och jämför med nuvarande riksintresseanspråk.	HaV delar uppfattningen att en revision av riksintressen för naturvård i havet bör ske inför nästa planeringsomgång

486	Länsstyrelsen i Kalmar län	Det är en utmaning att få till en användning av begreppen "riksintresse för naturvård" (3 kapitlet 6 § MB) och det nu i havsplaneringen formulerade "Områden av allmänt intresse av väsentlig betydelse" som är analog med användningen av motsvarande begrepp på land och för övriga riksintresseanspråk. Man får konstatera att flertalet av de nu identifierade områdena för ”allmänt intresse av väsentlig betydelse” (gällande naturvärdena) hade varit utpekade som riksintressen om de hade varit lokaliserade på land. I nuläget finns inga riksintresseutpekanden för naturvård inom Östersjödelens ekonomiska zon. Detta innebär vidare att flera områden nu i havsplaneförslaget är redovisade som områden med Särskild hänsyn till höga naturvärden (n) just med anledning av att riksintresseanspråk saknas. Med andra riksintresseförhållanden hade kraven på bättre hänsyn till faktiskt förekommande naturvärden också varit tydligare och rimligen hade då Användning natur (N) blivit relevant för fler områden. Inför fortsatt havsplanering kan man anta att ansvarig myndighet har ambitionen att se över och eventuellt föreslå nya eller förändrade marina riksintressen för naturvård enligt 3 kapitlet 6 § miljöbalken. Det är då avgörande att diskrepansen, jämfört med övriga riksintresseanspråk i ekonomisk zon, tydliggörs.	HaV delar uppfattningen att en revision av marina riksintressen för naturvård bör ske inför nästa planeringsomgång.

487	Länsstyrelsen i Kalmar län	Det avgörande problemet med granskningsförslagets Ö248 är att det utgår från planeringsunderlag som bygger på tidigare möjligheter för etablering av havsbaserad vindkraft som nu är förbisprunget av den tekniska utvecklingen på området. Från ett planeringsperspektiv leder detta till att de känsligaste grundområdena på Södra Midsjöbanken mycket väl skulle kunna fredas till förmån för omgivande djupare vatten. Detta skulle minimera risken för påverkan på skyddsintressena som regleras av naturvårdsdirektiven. Det finns fortfarande goda möjligheter att bygga ut storskalig havsbaserad vindkraft och samtidigt nå Sveriges klimatpolitiska mål. Detta utan att vara låst vid den egentliga Södra Midsjöbanken, som vi vet hyser internationella värden som övervintrings- och födosöksområde för alfågel samt ett etableringsdjup grundare än 25 m. Det är därför Länsstyrelsens uppfattning att Ö248 Södra Midsjöbanken i sin nuvarande utbredning endast ska anges som ”Utredningsområde för vindkraft” med en tydlig planeringsförutsättning att områdets höga naturvärden inte får komma att ta skada vid fortsatt planering och utbyggnad. Det går inte att utesluta en potentiell konsekvens att etablering av vindkraft i denna del kommer att orsaka en störning som på ett betydande sätt kan försvåra bevarandet av alfågel som ska skyddas i angränsande Natura 2000-område.	I linje med Länsstyrelsen i Kalmar läns synpunkt betecknas områden för energiutvinning i det slutliga förslaget som utredningsområden om det bedöms att det kommer att krävas s.k. Natura-2000 tillstånd för att en etablering av vindkraft ska kunna ske. Område Ö248 anges därför i det slutliga förslaget som utredningsområde energiutvinning med särskild hänsyn till höga naturvärden och försvarsintressen. I planens vägledning anges att anpassning till naturvärdena kan innebära lokalisering utanför Ö248.
488	Länsstyrelsen i Kalmar län	Planen anger särskild hänsyn till höga naturvärden för Södra Midsjöbanken eftersom området är mycket viktigt för bland annat tumlare och sjöfågel. ”Genom anpassning av till exempel tidsperioder för anläggningsarbeten och bullernivåer vid vindkraftbyggnation samt placering av vindkraftverk inom området, bedöms vindkraft kunna samexistera med naturvärdena.” I övrigt beskriver havsplaneförslaget inte några försiktighetsmått, utan säger att dessa bör utvecklas med tiden och på ett sätt som passar förhållandena i de aktuella områdena. Det är därför en fortsatt öppen fråga vad denna särskilda hänsyn egentligen innebär.	I det slutliga planförslaget anges för Södra Midsjöbankens område Ö248 utredningsområde energiutvinning med särskild hänsyn till höga naturvärden och försvarsintressen. Området ligger i anslutning till Natura-2000 området Hoburgs bank och Midsjöbankarna (SE0330308) vilket medför att det ställs krav på särskild tillståndsprövning enligt 4 kapitlet 8 § miljöbalken, så kallad Natura 2000-prövning. Av detta skäl anges området som utredningsområde. Planen anger även särskild hänsyn till höga naturvärden i området eftersom det är mycket viktig för tumlare och som övervintringslokal för sjöfågel.

489	Länsstyrelsen i Kalmar län	Granskningsförslaget (sid 43) samtidigt: ”En verksamhet eller åtgärd som på ett betydande sätt kan påverka ett Natura 2000-område kräver alltid särskild tillståndsprövning, oavsett vad havsplanerna anger.” Det är Länsstyrelsens uppfattning, som prövningsmyndighet för sådan prövning, att en vindkraftsetablering på Södra Midsjöbanken omfattas av bestämmelserna i 7 kap. 28 a § miljöbalken, vilket innebär att prövning enligt Natura 2000-bestämmelserna är nödvändig. Liksom planen också anger sker Natura 2000-prövningen på en mer detaljerad nivå än havsplaneringens översiktliga bedömningar. Utfallet av en sådan prövning och bedömningen av förutsättningar att undvika skada på riksintresset enligt 4 kap. MB går dock inte att uttala sig om innan specifik miljöbedömning genomförts. Men det innebär samtidigt att det kan ifrågasättas om det är lämpligt att havsplanen prioriterar verksamhet som kräver sådan avvägning innan en prövning skett. Om genomförandet av planen innefattar en verksamhet som kräver Natura 2000-tillstånd ska även miljökonsekvensbeskrivningen till föreslagen havsplan innefatta en bedömning av konsekvenserna för Natura 2000-intressena i fråga. Miljökonsekvensbeskrivningen anger: ”Trycket på fåglarnas habitat bedöms komma att öka, bl.a. genom att många vindkraftsparker planeras i tyska, danska, polska och svenska vatten. En art som övervintrar, som t.ex. alfågeln, är helt beroende av grunda utsjöbankar med rik förekomst av blåmusslor. Dessa viktiga habitat är också aktuella för etablering av vindkraftsparker vilket riskerar att fåglarna försvinner från dessa områden. Forskning tyder på att vissa arter, däribland alfågel, ofta inte återvänder till ett område som har exploaterats” (MKB, sid 51).	I förslaget till regeringen har beteckningen "utr" för "utredningsområde" lagts till för de energiutvinningsområden som bedöms kräva Natura 2000-tillstånd. Detta för att tydliggöra att sådana tillstånd är krav för att energianvändningen ska komma till stånd. Så är fallet för Södra Midsjöbanken. Sverige har även hållit i en miljöbedömningsworkshop med Polen för att diskutera gränsöverskridande miljöpåverkan från havsbaserad vindkraft i detta område.

490	Länsstyrelsen i Kalmar län	Forts på punkt 878: Följande ställningstagande i havsplaneringsförslaget blir i ljuset av detta därför svår att förstå: Användning energiutvinning anges inte tillsammans med användning natur i områden där naturvärdena är så höga och av ett sådant slag att det råder stor osäkerhet om anläggningar för energiutvinning kan etableras utan att skada eller försvåra ett bevarande av naturvärdena (sid 58). Det är en slutsats som inte heller överensstämmer med övriga skrivningar i planhandlingarna (sid. 151); planerad vindkraft på Södra Midsjöbanken bedöms ”påverka fåglar negativt, en lokal belastning med internationell effekt. Den effekten förväntas vara irreversibel.” Dessa slutsatser gör det föreliggande planförslaget svårt att förena med Natura 2000-åtagandena.	Där användning energiutvinning eller utredningsområde energiutvinning anges är bedömningen att vindkraftsetablering kan vara möjlig, också enligt Natura 2000-lagstiftningen. Dock är det först vid Natura 2000- prövningen av specifika projekt som det avgörs om vindkraftsetablering kan tillåtas. Det är genom prövning som Sveriges Natura 2000-åtaganden uppfylls.
491	Länsstyrelsen i Kalmar län	Länsstyrelsen anser att det fortfarande, trots tillkommande skrivningar efter samrådsskedet, inte är tydligt vad bedömningen att havsbaserad vindkraft kan samexistera med Södra Midsjöbankens naturvärden genom särskild hänsyn till höga naturvärden bygger på. Tabellen som redovisar planområdenas föreslaget prioriterade användning (s. 106) ska innehålla en motivering till företräde. För Ö248 anges dock endast: Riksintresseanspråk för vindbruk ges företräde framför allmänt intresse av väsentlig betydelse för yrkesfiske. Yrkesfiskets behov bedöms kunna tillgodoses i närliggande område, vilket inte gäller för energiutvinning. Något som inte nog kan poängteras är risken för de kumulativa effekter som kan bli om flera närliggande, liknande utsjöområden exploateras och byggs ut, med till exempel vindkraft, utan hänsyn till den biologiska mångfalden (jfr s 243 i MKB).	I förslaget till regeringen har resonemangen om användning energiutvinning i Ö248 utvecklats. Området anges som utredningsområde energiutvinning eftersom samexistensen med naturvärdena bör prövas i en s.k. Natura 2000-prövning.
492	Länsstyrelsen i Kalmar län	En annan sak att ha i åtanke är den negativa påverkan som framtida klimatförändring kommer att ha på havets ekosystem. Då kommer dessa utsjöbanksområden som Södra midsjöbanken att utgöra en viktig klimattillflykt för ett antal arter.	HaV noterar synpunkten och instämmer i att område Ö248 vid Södra Midsjöbanken är identifierat som klimattillflykt för blåmussla.

493	Länsstyrelsen i Kalmar län	Havsplaneförslaget anger användning ”Utredningsområde sjöfart” för de riksintressanta farleder som går genom Natura 2000-området Hoburgs bank och Midsjöbankarna. Länsstyrelsen instämmer i denna nödvändiga slutsats, och vill samtidigt betona vikten av att detta utredningsarbete får omedelbar verkställighet genom tydliga regeringsuppdrag till berörda myndigheter. Detta eftersom det är uppenbart att nuvarande farleder inverkar negativt på bevarandeintressena i Natura 2000-området. Störning genom buller och oljespill är som framgår av förslaget till havsplan ett konstaterat faktum. Därmed åligger genom Natura 2000-åtagandet en skyldighet att komma till rätta med problematiken. Det är också viktigt att Sverige fortsätter driva frågor om omdirigering av sjöfartstrafiken internationellt eftersom det är en viktig fråga som inte havsplaneuppdraget har verktyg för att lösa.	HaV noterar synpunkten. Utredningen kan initieras innan beslut om havsplaner tas.
494	Länsstyrelsen i Kalmar län	Havsplanerna bör möjliggöra cirka 50 TWh havsbaserad vindkraft. Havsplaneprocessen lever dock inte upp till det så länge andra riksintressen, främst totalförsvarets, ges företräde. Den typen av inlåsningar, genom oförenliga ändamål, gör att havsplanen tappar lite av sin framåtsyftande och strategiska karaktär. En förnybar omställning är angelägen vilket också kommer att beröra Försvarsmakten. Omställningen borde kunna ge fördelar även ur ett totalförsvarsperspektiv. Det är positivt att havsplaneringsprocessen har tydliggjort behovet av ökad samexistens mellan olika intressen, som kan leda till att till exempel både energisektorns energimål och försvarets samhällsmål uppnås.	Synpunkten noteras.
495	Länsstyrelsen i Kalmar län	Östersjön har med dess vindar goda förutsättningar för energiutvinning. Behovet är dessutom som störst i den södra delen av landet. Att den norra delen av Sverige har klart flest utpekade områden för energiproduktion riskerar att leda till allt större obalans, i takt med att kärnkraften avvecklas. Dessutom riskerar det att leda till problem med kraftöverföringen från norr till söder. Det är viktigt med en större geografisk spridning för att underlätta en jämnare produktion.	HaV bedömer att elproduktion från de föreslagna områdena i södra Bottenhavet kan bidra med ett viktigt tillskott av förnybar el. Utgångspunkten är att nödvändig elöverföring går att hantera.

496	Länsstyrelsen i Kalmar län	Idag sker en snabb teknikutveckling kopplad till etablering av havsbaserad vindkraft som innebär att man kan bygga vindkraft och få ekonomi i projekt på helt andra djup än tidigare. Detta innebär också att betydligt större områden öppnas upp som möjliga för etablering av vindkraft, med potentiellt lägre konflikter med förekommande naturvärden. Detta förhållande gör också att planeringsförutsättningarna snabbt skiftar, vilket ger anledning till försiktighet i havsplaneringens slutliga ställningstaganden och prioriteringar.	Synpunkten noteras, inte minst för framtida planeringsomgångar.
497	Länsstyrelsen i Kalmar län	I havsplaneförslaget talas det om ekosystemansats och integrering av näringspolitiska mål, sociala mål och miljömål samt att god miljöstatus ska nås och upprätthållas. Men egentligen finns ingenting som med kraft styr mot dessa mål och som planförslaget kan påverka inom den tid som finns kvar för att uppnå dem.	Synpunkten noteras. Havsplanerna ska bidra till att berörda mål ska uppnås. Havsplanering utgör en del i förvaltningen av våra hav och i samhällsbygget. Det krävs många olika typer av insatser och åtgärder för att målen ska nås, där havsplanerna utgör en del.
498	Länsstyrelsen i Kalmar län	I förslaget till havsplan finns flera ställen där motiveringar och tyckanden känns tagna från luften. Många av dessa är subjektiva och överdrivet positiva ställningstaganden som inte är grundade i planeringsfrågor. Som exempel kan nämnas ”… minska importen av sand utvunnen på mindre hållbart sätt.” eller ”Vindkraftverken kan samtidigt utgöra konstgjorda rev som skapar skyddade födosöksområden…” eller ”Den samexistens som präglar havsplaneringen förväntas bidra till innovation...”.	Synpunkten noteras, viss justering av texten har gjorts.
499	Länsstyrelsen i Kalmar län	Riksintressemyndigheter kan ändra sina utformningar utan större framförhållning som till exempel Trafikverket och Försvarsmakten, därför är det av stor vikt för havsplaneringen att ha tillgång till den senast inlagda, tillgängliga kunskapen. Reviderade riksintressen måste alltså regelbundet kopplas till antagen havsplan. Länsstyrelser, kommuner och andra kan möjligtvis använda en antagen havsplan i ett par år men sedan måste det finnas någon form av regelbunden kvalitetssäkring/uppdatering så att havsplanen inte blir inaktuell och därmed oanvändbar i planeringssammanhang.	HaV kommer att följa upp havsplanerna, ta del av kunskapsutvecklingen och följa utvecklingen i de maritima sektorerna. Hur havsplanerna kommer påverkas av förändrade riksintressen kommer vara en del i det arbetet. HaV ska ta fram förslag till havsplaner minst vart åttonde år, men kan göras oftare. Då finns möjligheter att ta hänsyn till förändrade riksintressen, ny kunskap osv.

500	Länsstyrelsen i Kalmar län	Länsstyrelsen kan konstatera att HaV anger att havsplanen överlag har liten inverkan för havsmiljödirektivets, vattendirektivets samt naturvårdsdirektivens mål om god miljöstatus samt har en "viss direkt påverkan på några av miljökvalitetsmålen". (s. 152-153). Det är från en övergripande hållbarhetssynpunkt tyvärr så att det föreliggande havsplaneringsförslaget, trots bred process och ett betydande arbete med att sammanställa underlag och kunskap kring olika värden och anspråk på havsområdet, inte når mycket längre än att beskriva ett nuläge.	Förslagen till havsplaner visar på mest lämpliga användningar i havsområdet. Mest lämplig användning utgår från områdenas beskaffenhet och lägen men även från de samhällsbehov som finns nu och som har identifierats för framtiden. Planerna ska vara vägledande för både beslut i närtid och på längre sikt. Havsplanerna måste därför utgå från nuvarande användning och lagstiftning som rör förvaltningen av havet, men samtidigt även ta höjd för framtida behov och möjligheter. Planeringen är gjord med syfte att bidra till en hållbar utveckling och ska ses som ett av flera instrument i havsförvaltningen som kan bidra till hållbar utveckling
501	Länsstyrelsen i Kalmar län	Förslag till plan och till exempel ”N” är baserat på utgångsläget idag och inget om hur det kan förbättras i naturen med förslaget till havsplan. Snarare ”tillkommer” en del aktiviteter, i större omfattning än idag (sandutvinning, vindkraftsutbyggnad, koldioxidlagring, ökad sjöfart, generell användning mm). I MKB:n jämförs ”äpplen och päron” där slutsatser som; Det blir visserligen något sämre för naturvärdena men bättre ur till exempel energisynpunkt med mer vindkraft eller yrkesfiskets nedgång utjämnas av ökad sjöfart osv. Kontentan blir, att det genom havsplaneringsarbetet, inte sker någon förändring, varken bättre eller sämre. Istället borde det lyftas fram att havsplaneringsprocessen, har lett till att bygga upp ett bättre kunskapsunderlag och mera samarbete mellan olika statliga myndigheter med sitt respektive intresse. Som i sin tur förhoppningsvis ger mer hållbara beslut kring havet och dess livsmiljöer framöver.	Förslagen till havsplaner utgör en samlad målbild av de kommande årens användning av havet genom att fånga upp både nuvarande och framtida samhällsbehov utifrån dagens kunskap. HaV delar uppfattningen att processen lett till nya kunskapsunderlag och att den har bidragit med ett ökat samarbete mellan statliga myndigheter och kommuner, men även med våra grannländer, i frågor som gäller arbetet att nå en god havsmiljö. HaV lyfter detta i det *Sammanfattande yttrandet* till regeringen.
502	Länsstyrelsen i Kalmar län	Det kan uppstå tveksamheter om vad som gäller i en polygon, både vid en titt i pappershandlingen och i det digitala kartverktyget. T.ex. har Ö203 ett N som användning i kartan, men i tabellen/kartverktyget skrivs att Försvar ges företräde framför Energiutvinning. Sättet att presentera info på ger utrymme för tveksamheter om vad som egentligen gäller.	Synpunkten noteras.

503	Länsstyrelsen i Kalmar län	Kommun- och länsgränser bör, liksom territorialhavsgränser, vara synligare och tydligare i pappersvarianterna för att underlätta för de som planerar i ett lokalt och/eller regionalt perspektiv.	Relevant synpunkt som tyvärr visat sig svårlöst i praktiken. HaV hänvisar till den zoombara webbkartan där gränserna i kartbakgrunden syns bättre, alternativt nedladdning av data för havsplanerna som kan studeras och anpassas i egna system.
504	Länsstyrelsen i Kalmar län	Koldioxidlagring benämns som klimatanpassningsåtgärd (s. 37). Att lagra koldioxid bör istället betraktas som ett sätt att minska de storskaliga utsläppen av koldioxid till atmosfären – det vill säga att begränsa klimatpåverkan – snarare än ett sätt att anpassa oss efter klimatförändringarnas effekter.	Texten har korrigerats i förslaget till regeringen.
505	Länsstyrelsen i Kalmar län	Det skulle vara bra om det för varje tema, på ett tydligare sätt, gick att visualisera och urskilja ”allmänna intressen av väsentlig betydelse” från själva riksintresset.	Synpunkten noteras. Riksintresseanspråk och allmänna intressen av väsentlig betydelse redovisas för respektive tema planförslagets del 2. Genom att jämföra redovisade användningar och områden med särskild hänsyn med riksintresseanspråk i den digitala presentationen går det att särskilja anspråken.
506	Länsstyrelsen i Kalmar län	På sidan 205 och 206 i MKB:n omnämns Södra Midsjöbanken som Stora Midsjöbanken. Ordet ”stora” ska alltså ändras till ”södra”.	Har åtgärdats.
507	Länsstyrelsen i Norrbottens län	Länsstyrelsen konstaterar inledningsvis att flertalet av de synpunkter som Länsstyrelsen lämnat under samrådet inte har införlivats i planförslaget och kvarstår därmed. Många synpunkter har Havs- och vattenmyndigheten dessutom valt att inte kommentera i samrådsredogörelsen.	Samrådsredogörelsen är en tematisk och geografisk sammanfattning av inkomna synpunkter under samrådet. Den är inte en exakt återgivning av synpunkterna och dess ordalydelser. Avsikten var att fånga upp inriktningen för de samlade synpunkterna. Detta gjordes för att skapa ett mer lättillgängligt och användbart dokument.
508	Länsstyrelsen i Norrbottens län	Generellt för hela Bottniska viken är att naturvärdena för utsjöbankar inte tillvaratas eller uppmärksammas i planen. Värdetrakter utpekade inom Länsstyrelsernas arbete med grön infrastruktur har inte heller fått en adekvat status i havsplanen, såsom Länsstyrelsen föreslagit.	B102 Gnf i Bottenviken har utökats åt nordost för att bättre fånga upp befintliga naturvärden.

509	Länsstyrelsen i Norrbottens län	Länsstyrelsen delar HaV:s bedömning kring att vindkraft inte är lämplig inom utpekat riksintresseområde för vindkraft, Klocktärnan, p.g.a. konflikten med de riksintressen för totalförsvaret som föreligger. Gällande sandutvinning på Svalan och Falkens grund utifrån det kunskapsunderlag som nu redovisas kan Länsstyrelsen inte tillstyrka en sådan exploatering. Mot bakgrund av försiktighetsprincipen samt den kunskap som ändå finns kring utsjöbanken borde området istället regleras med planbestämmelsen N (mest lämplig användning natur) samt att även övriga utsjöbankar bör övervägas ges samma bestämmelse.	Baserat på underlag från SGU kring möjliga områden för sandutvinning föreslås Svalans och Falkens grund ingå i förslagen till havsplan för Bottniska viken. Ingen sandutvinning inom angränsande övningsområde för försvar.
510	Länsstyrelsen i Norrbottens län	Länsstyrelsen konstaterar dessutom att kunskapsbristen inom flera sakområden i planområdet ger stora osäkerheter. Länsstyrelsen delar därmed HaV:s uppfattning att användningsgränser i denna första generation av havsplaner är att se som vägledande på indikativ nivå.	Synpunkten noteras.
511	Länsstyrelsen i Norrbottens län	Länsstyrelsen anser att förutsättningar i Finland som påverkar Bottniska viken och svenskt vatten behöver beskrivas. Ett lyckat plangenomförande för Havsplan Bottniska viken är till en betydande del även på de havsplaner som håller på att tas fram på finska sidan. Länsstyrelsen ser det som viktigt att planens samverkan med och beroende av den finska planeringen tydligt måste framgå i planhandlingarna.	HaV har beaktat de aktiviteter som våra grannländer planerar i havet, vilket framgår i planförslagets del 7 om planeringsförutsättningar. De olika ländernas havsplaner ska kunna läsas och förstås tillsammans. Inom projektet Pan Baltic Scope pågår ett arbete för att kunna redovisa ländernas planering i en gemensam digital karta. Det pågår arbete med havsplanering i Finland. Förslag till havsplaner har ännu inte publicerats. (2019-12-11)
512	Länsstyrelsen i Norrbottens län	Det planerade kärnkraftverket i Pyhäjoki är en viktig miljöförutsättning för Bottenviken. Länsstyrelsen anser därför att denna fråga behöver problematiseras. Här behöver förväntad miljöpåverkan och hur det påverkar planens förutsättningar beskrivas.	HaV noterar synpunkten, men bedömer att planens förutsättningar inte påverkas av Pyhäjokis kraftverk.

513	Länsstyrelsen i Norrbottens län	Länsstyrelsen anser även i nu föreliggande granskning av planförslaget att kulturmiljö är ofullständigt beskrivet och en allt för snäv begränsning har gjorts av ämnesområdet, detta blir uppenbart när man jämför med delen om naturmiljö.	HaV instämmer med länsstyrelsens synpunkt. Det saknas tillräckligt planeringsunderlag om kulturmiljövärden som kan ge en bredare och mer detaljerad bild av kulturmiljöer. HaV föreslår därför att berörda nationella myndigheterna i samarbete med länsstyrelser ges i uppdrag att utveckla sådant samlat planeringsunderlag för kulturmiljöer, enhetligt och samordnat mellan länen, för användning i en strategisk plan på övergripande nivå. Planeringsunderlaget behöver återge vilken betydelse kulturvärdena har i den fysiska planeringen och hur användning av havet samverkar med kulturvärden i kustzonen i ett lokalt perspektiv.
514	Länsstyrelsen i Norrbottens län	Länsstyrelsen anser att delar av planområdet som ligger precis i anslutning till riksintresseområden för kulturmiljö utanför planområdet (exempelvis Malören) bör ha bestämmelsen om särskild hänsyn till höga kulturmiljövärden. Riksintresseområdena i skärgårdsmiljön är ofta känsliga mot främmande element som t ex vindkraftverk i det omgivande landskapet. En viktig del i dessa riksintressens värden är den fria horisonten. Riksintresseområdena har inga inbyggda skyddsområden runt sig och skada kan ske såväl utifrån som inifrån.	HaV noterar synpunkten för fortsatt underlags- och planeringsarbete.
515	Länsstyrelsen i Norrbottens län	Det är även en brist att det havsnära världsarvet i länet, Gammelstads kyrkstad, inte finns med i karta 20.	Har åtgärdats.

516	Länsstyrelsen i Norrbottens län	Länsstyrelsen anser att område B103, mest lämplig användning natur (N) är för snävt utpekat och bör sträcka sig till den inre gränsen för havsplanen. Att endast använda Natura 2000-områdets avgränsning anser Länsstyrelsen i detta fall inte är ändamålsenligt. Detta har också tidigare påpekats och motiverats i skriftlig dialog med HaV mellan samråds- och granskningsskedet. Havsplanens inre gräns går precis utanför Rödkallen-Söräspen, ett område som är skyddat som naturreservat och genom Natura 2000. Området är bland annat känt för sina fina fågel- och sälförekomster. Som tidigare påpekats är varken skärgårdsfåglar eller sälar stationära djur, utan rör sig över stora områden för att söka föda (dvs. även in till havsplanområdet). Området mellan B103 och Rödkallen-Söräspen bör rimligtvis pekas ut som ”N” då kunskapsläget mer är jämförbart med redan skyddat Natura 2000-område snarare än områden med lilla ”n” (särskild hänsyn till höga naturvärden) samt generellt högre än riksintresseområden för naturvård. Här blir alltså en ologisk ansats tydlig i HaV:s planeringsstrategi gällande N och n. Området är dessutom utpekat EBSA-område (Ekologiskt och biologiskt signifikanta områden).	Användning natur baseras på befintliga eller planerade marina områdesskydd, riskintresseanspråk för naturvård eller för yrkesfiske avseende lek- uppväxt- eller rekryteringsområde. Användning natur följer dessa administrativa avgränsningar och HaV gör ingen egen värdering av hur höga naturvärden som finns i dessa bestämda områden. Område B102 som i det här fallet förbinder det marina områdesskyddet B103 med den inre plangränsen fungerar inte som kriterium för användning natur men märks däremot ut med särskild hänsyn till höga naturvärden (n) p.g.a. identifierade höga naturvärden.
517	Länsstyrelsen i Norrbottens län	Liksom i samrådsskedet anser Länsstyrelsen att de sporadiska och osäkra underlagen avseende naturvård i planområdet avspeglar kunskapsläget i stort. Länsstyrelsen vill därmed understryka vikten av försiktighetsprincipen och påpeka behovet av heltäckande biologiska undersökningar och kontrollprogram i det fall en verksamhet ska ges tillstånd i planområdet. Inför nästa planeringsomgång anser Länsstyrelsen att kända kunskapsluckor/kunskapsbrister behöver fyllas/åtgärdas för att inför nästa havsplan kunna peka ut mer underbyggda och relevanta användningsområden i Bottniska viken. Under samrådsskedet gav Länsstyrelsen ett antal angelägna exempel på detta.	HaV noterar synpunkten och delar uppfattningen av kunskapsläget av Sveriges marina miljöer är delvis bristande och att en kontinuerlig förbättring av miljödata är nödvändigt. Inför nästa planeringsomgång har HaV en förhoppning att ny och förbättrad miljödata ska bidra till reviderade planer.

518	Länsstyrelsen i Norrbottens län	Av samrådsredogörelsen framgår att pågående arbete som sker på länsstyrelsen och relaterar till grön infrastruktur eller fiskereglering har integrerats i processen när detta varit möjligt. Länsstyrelsen menar att HaV inte tagit till sig av Länsstyrelsens förslag till hur detta bör ske. Länsstyrelsen anser att HaV:s utgångspunkt att ett riksintresse eller riksintresseanspråk innebär att ett område av denna anledning skulle ha någon slags ”förvaltning” kopplat till detta, är felaktig. Vidare så anser Länsstyrelsen att det underlag som ligger till grund för riksintressen har oftast inte lika hög grad av fördjupning, kvalitet och geografisk nivå än de värdetrakter som identifierats inom Länsstyrelsernas arbete med grön infrastruktur. Mot denna bakgrund menar Länsstyrelsen att systemet med användning natur (N) och särskild hänsyn till höga naturvärden (n) är ologiskt. Värdetrakter bör kunna erhålla status som användning natur i havsplanerna på samma sätt som riksintressena då de bör anses utgöra ett allmänt intresse av väsentlig betydelse..	Samtliga riksintresseanspråk enligt 3 kapitlet miljöbalken anges som användningar. Skälet är att riksintresseanspråken inte får påtagligt skadas, detta gäller även riksintresseanspråk för naturvård. Denna princip har stor betydelse i prövningar och bör återspeglas i planens användningar. Att något anges som användning innebär att berörd verksamhet eller förhållanden ges företräde framför andra verksamheter. Havsplanen vägleder om särskild hänsyn till höga naturvärden i många områden. Vägledningen uppmärksammar de höga naturvärdena och riktas mot planläggning, prövning av olika verksamheter, men också till förvaltningen. Med områdena som utgångspunkt kan marint områdesskydd eller annan reglering införas om sådana behov föreligger. Det kan också vara aktuellt att peka ut nya riksintresseanspråk för naturvård.
519	Länsstyrelsen i Norrbottens län	Den utpekade användningen av utsjöbanken Svalan och Falken för sandutvinning Länsstyrelsen anser nu, liksom i samrådet, att Svalan och Falkens inte är lämpligt för sandutvinning. Länsstyrelsen anser inte att kunskapen om utsjöbankarnas biologiska, ekologiska och geologiska värde är tillräckligt god för att man ska kunna göra ett sådant utpekande. Att basera föreslagen områdesanvändning av Svalan och Falkens grund efter enbart en preliminär undersökning är olämpligt. Citat från MKB:n s. 96: ”En preliminär undersökning har inte heller visat några andra synliga biologiska strukturer på botten”. Det innebär alltså att antagandet om att området har ”låga” biologiska naturvärden baseras endast på en visuell bedömning. Undersökningar av exempelvis bottensubstrat med dess fauna har inte gjorts. God förekomst på vikare tyder också på att området är ett viktigt födosöksområde för säl. God tillgång på skorv finns t.ex. på bankarna, men även annan småfisk som utgör vikarens basföda lever där. Ytterligare studier på områdets bottenfauna och fisk behöver genomföras samt en djupare analys där betydelsen av bankarna som rekrytering- och födosöksområde för fågel, fisk och däggdjur bör inkluderas.	I havsplaneringen görs en tidig bedömning om att samexistens mellan sandutvinning och särskild hänsyn till höga naturvärden i B104 (Gn) kan vara möjlig. Om samexistens är möjlig måste dock bekräftas vid en framtida miljöprövning som kommer göras på en mer detaljerad nivå än havsplaneringen.

520	Länsstyrelsen i Norrbottens län	Som tidigare påpekats är områden för sandutvinning dessutom utpekade med en prick, vilket Länsstyrelsen ser som missvisande. Detta säger inget om aktivitetens utbredning och därmed inget om den effekt som aktiviteten kommer medföra på områdets bottensubstrat och dess naturvärden. Länsstyrelsen förstår att syftet är att signalera att någonstans i närheten av pricken bör sandutvinning vara lämpligt, detta är dock missvisande då det finns för mycket som tyder på att sandutvinning i området överhuvudtaget inte är lämpligt. På s. 40 i planförslaget är däremot Svalan och Falkens grund, liksom de resterande sandutvinningsområdena utpekade med en polygon. Här syns tydligt resursens potentiella utbredning. Arealmässigt är då Bottniska vikens identifierade sandresurs störst i landet av de utpekade områdena, detta tydliggörs inte i planen.	HaV:s avsikt är att tillmötesgå önskemålet. Det är i dagsläget inte möjligt att publicera de närmare områdena. Därmed kvarstår punkterna tills vidare.
521	Länsstyrelsen i Norrbottens län	Den totala effekten av sandutvinning är sammanfattningsvis svårbedömd. I havsplanen beskrivs i regel effekter på olika artgrupper var för sig, vilket kan bli väldigt missvisande. I praktiken skulle effekter på bottensubstrat och bottenfauna kunna påverka fiskpopulationer (lek- och födosöksområde) negativt. Detta gäller även vikare och gråsäl med direkt påverkan på utbredningsområde och indirekt via effekter på föda, så som bottenfauna och fisk. I MKB:n på s. 40 framgår även att Symphony (miljöbedömningens huvudsakliga analysverktyg) inte tar hänsyn till interaktioner mellan olika delar av ekosystemet, men detta nämns sällan i planförslaget. Dessutom kan flera ”små” negativa effekter kumulativt få större betydande effekter i ett område. Att skriva ”I linje med resultaten från den preliminära undersökningen bedöms sandutvinningen i det utpekade området medföra små negativa effekter på bottenmiljöer” (s. 98 i MKB:n) är enligt Länsstyrelsen rent felaktigt då aktiviteten sandutvinning innebär att bottensubstrat tas bort och bottenmiljön därmed minst sagt förändras.	Bedömningen av sandutvinningens uppskattade miljöeffekter har setts över. HaV noterar dock den mycket stora osäkerheten med att uppskatta effekter för näringsvävar, och har därmed valt att inom konsekvensbedömningsarbetet vara mycket sparsam med att spekulera om sådana effekter där det inte finns vedertaget underlag.

522	Länsstyrelsen i Norrbottens län	Den mycket känsliga brackvattenmiljön behöver lyftas tydligare. Vattenlevande arter är i regel anpassade för att leva i antingen söt- eller saltvatten och många av Bottenvikens arter lever därmed under en konstant så kallad salthaltsstress. Då många av arterna i Bottenvikens bräckta vatten lever på existensgräns bör ekosystemets resiliens redan vara låg. Detta tillför ytterligare en dimension till den försiktighetsprincip som HaV tydligt framför att havsplanen ska lyda efter. Även om den slutliga lämpligheten, såsom HaV även påpekar, självklart prövas i en regelrätt miljöprövning så kommer Regeringens utpekande av sandutvinningen som mest lämplig användning i området ha avgörande betydelse i kommande prövningar.	Villkoren för eventuell sandutvinning kommer grunda sig på mer detaljerade geografiska och miljömässiga förutsättningar än vad som i dagsläget görs i planen. Påverkan från sandutvinning kan dock förutsättas ha hög och lokal negativ påverkan på närliggande miljö.
523	Länsstyrelsen i Norrbottens län	De största delarna av Norrbottens yrkesfiske sker utanför planområdet, närmare land. Länsstyrelsen anser därför att det data som ligger till grund för mest lämplig användning yrkesfiske är baserad på sannolikt är felrapporterat underlag i loggböcker (troligen felrapporterat siklöjfiske). Något som ytterligare styrker misstankarna om felrapportering är att det i samma underlag även finns värdefullt fiske inrapporterat en bra bit upp på land. Länsstyrelsen anser att HaV behöver kvalitetssäkra det data som utgör underlag för föreslagen användning och justera planförslaget därefter.	Analysen av yrkesfiskets utbredning utgår uppgifter som rapporteras till HaV enligt regelverk utifrån EU:s gemensamma fiskeripolitik och dess datainsamlingssystem, s.k. ramverk för datainsamling. Den rumsliga analysen finns beskriven i ”Atlas över svenskt kust- och havsfiske 2003 – 2015” (Aqua – reports 2018:3).
524	Länsstyrelsen i Norrbottens län	Länsstyrelsens synpunkter angående miljöbedömningens metod (Symphony) har inte kommenterats i samrådsredogörelsen trots att andra remissinstansers synpunkter om detta har lyfts.	HaV hänvisar till rapporten om bedömningsmetoden Symphony som finns att ladda ner från HaV:s webbsida, samt till en ny bilaga till MKB som förtydligar hur Symphonys resultat bör tolkas.
525	Länsstyrelsen i Norrbottens län	I MKB:n beskrivs modellens osäkerhet genom en osäkerhetskarta baserat på tillförlitligheten i geografisk information om ingående ekosystemkomponenter. Denna osäkerhetskarta är mycket talande och visar att modellen (och därmed tillgängliga geodata) är ytterst osäker för hela Bottenviken. Försiktighetsprincipen blir i detta sammanhang extra viktig då kunskapsläget är så osäkert, då särskild med hänsyn till brackvattets särskilda känslighet i Bottenviken.	Synpunkten noteras

526	Länsstyrelsen i Norrbottens län	Då kunskapsläget i dagsläget ser ut som det gör finns stora risker att miljöbedömningens slutsatser blir helt felaktiga i många avseenden. För att få en mer objektiv bild så bör den kvantitativa Symphony-metoden kompletteras med en kvalitativ bedömning för samtliga bedömningsområden där komparativa slutsatser med en bedömningsdiskussion blir en del av analysen. Kartorna från Symphony-verktyget är dessutom svårförståeliga och blir därigenom en belastning för planens genomförande och tolkningen av densamma.	Synpunkten noteras
527	Länsstyrelsen i Norrbottens län	Länsstyrelsen anser även att bedömningarna i MKB-arbetet är baserade på ett felaktigt ställningstagande. HaV intecknar hela den positiva effekten av planens genomförande till lilla n, särskild hänsyn till höga naturvärden. Samtidigt är det osäkert hur och om lilla n kommer att fungera, om det i praktiken är en tillämpbar planbestämmelse. Alla exploaterande förslag i Bottenviken balanseras av lilla n, samtidigt som man säger att kunskapen kring naturvärden är mycket bristfällig.	Osäkerheten kring tillämpning av havsplanernas vägledning om särskild hänsyn till höga naturvärden lyfts i MKB, samt hur den osäkerheten påverkar bedömningarna. Antaganden som görs inom MKB anses vara realistiska utifrån rådande diskussioner och trender om minskning av belastning från olika marina verksamheter.
528	Länsstyrelsen i Norrbottens län	I avsnitt 2.5.1 ”Steg-för-steg-process i miljöbedömningen” beskrivs att miljöbedömningens olika steg, och att när det gäller kulturmiljö har bedömningen baserats på omfattningen av kulturmiljöer bl.a. i närheten av värdekärnor i kust och skärgårdsmiljö, världsarv och kulturreservat. Men i bedömningarna och beskrivningarna har det sen inte beaktats, utan man beskriver planområdet inom Bottenviken (och Norrbotten) endast utifrån de utpekade riksintresseområden för kulturmiljö som finns inom och i absoluta närheten till planområdet, jämfört t ex med hur naturmiljö har beskrivits. Det innebär att kopplingen mot utpekade kulturmiljöer utanför havsplaneområdet, d.v.s. i skärgård och på land saknas.	Bedömningen av havsplanernas effekter på kulturmiljön har setts över, och såväl underlaget som bedömningsgrunderna har stämts av ytterligare med sakkunniga inom området hos länsstyrelser och Riksantikvarieämbetet.

529	Länsstyrelsen i Norrbottens län	På s. 261 framgår att: ”Havsplanens effekter berör framförallt arternas utbredning, och antas inte påverka näringsvävar i Bottniska viken i övrigt. Dräktighet och späcktjocklek påverkas framförallt av tillgång till föda och det allmänna tillståndet hos undersökta individer och därmed bara i begränsad utsträckning av havsplanen”. I motsats till vad som här påstås bör i sådana fall rimligtvis ett minskat födosöksområde (”havsplanens effekter berör framförallt arternas utbredning”) i samband med mänskliga aktiviteter så som vid sandutvinning, kunna få negativa effekter på exempelvis dräktighet och späcktjocklek. Härutöver bör även övriga mänskliga aktiviteter i ett område vägas in och den kumulativa effekten utredas. I MKB:n på s. 95 nämns också effekter av ökad båttrafik i samband med sandtäkt på vikare och gråsäl. Om effekten på arternas utbredning är baserad enbart på sandutvinningsområdet eller om andra aspekter, såsom ökad båttrafik, också är inkluderat framgår inte. En annan konsekvens av ökad båttrafik är dessutom ökade utsläpp samt större risk för olyckor med utsläpp av exempelvis olja, vilket kan få stora negativa konsekvenser på bland annat fågel.	HaV har tagit med denna synpunkt i MKB-arbetet
530	Länsstyrelsen i Norrbottens län	På s. 93 i MKB:n framgår även följande ”Havsplanen bedöms medföra små negativa effekter på planktonsamhällen orsakade av förhöjd grumlighet inom och i nära anslutning till sandutvinningsområdet” samt ”Inom området påverkas planktonsamhällen även av förhöjda halter förorenande ämnen, däribland tungmetaller.” Här fokuseras enbart på planktonsamhället utan att ta hänsyn till hela näringsväven. Kopplingen mellan olika organismer i en näringsväv gör att risken även finns att exempelvis zooplankton, som äter växtplankton, påverkas av de förhöjda halterna av tungmetaller. Även fisk kan i slutändan påverkas av de förhöjda halterna av tungmetaller. Förhöjda halter av kvicksilver har t.ex. redan noterats i strömming från Bottenhavet.	Resonemang om hur de negativa effekterna på planktonsamhällen kan påverka andra delar av näringsvävarna har utvecklats i kap. 6 i MKB.

531	Länsstyrelsen i Norrbottens län	Länsstyrelsen anser såsom i samrådsskedet att den samlade bilden gällande fisket i Bottniska viken är viktig att ge då fisket är så beroende av vad som händer på den finska sidan. Därför behöver beskrivningen vara mer heltäckande när det gäller havsbassängen som helhet.	HaV noterar synpunkten. Ytterligare uppgifter om finskt fiske i Bottniska viken har lagts till i MKB.
532	Länsstyrelsen i Norrbottens län	Kapitel Utblick mot 2050: Länsstyrelsens synpunkter från samrådet gällande att kapitlet är mycket kortfattat och ger en defensiv bild av havsplaneringsinstitutet kvarstår. Länsstyrelsen anser att detta kapitel behöver utvecklas mot målbilden för havsplaneringen och en beskrivning av hur havets förutsättningar kan komma att förändrats fram till 2050 samt även på längre sikt.	Det råder mycket stor osäkerhet kring de olika sektorernas utveckling fram till 2050, varför avsnittet 'Utblick mot 2050' är så pass kortfattat. Havs- och vattenmyndigheten anser inte ha tillräckligt robust underlag för att kunna utveckla scenariot med ytterligare detalj.
533	Länsstyrelsen i Norrbottens län	Förändringen sedan samrådet att planförslaget och MKB:n inte längre är uppdelade i de olika havsplanområdena gör granskningshandlingarna mer svårhanterade.	Synpunkten noteras. Syftet har varit att minska den sammanlagda textmassan. Ett annat syfte har varit att knyta samman planeringen i de tre planområdena på ett tydligare sätt.
534	Länsstyrelsen i Norrbottens län	I granskningshandlingen är kartorna beskurna så att Bottenvikens nordliga del inte längre syns. Färgen som har valts att visa riksintressen för kulturmiljöer är svår att se i handlingarna, gäller både planförslaget och MKB:n.	Kartorna har setts över och problemet åtgärdats enligt synpunkten.
535	Länsstyrelsen i Skåne län	Vid genomläsning av planförslaget har länsstyrelsen hittat några sakfel. Länsstyrelsen kommenterar inte dessa i yttrandet men avser meddela HaV inom ramen för befintligt samarbete inom havsplaneringen.	HaV har tagit del av synpunkterna.

536	Länsstyrelsen i Skåne län	Inom vissa områden där olika användningar föreslås finns intressekonflikter som inte är lösta i planförslaget. Inom sådana områden innebär planförslaget att syftet med havsplanen som vägledande dokument urholkas eftersom en av användningarna kanske inte är genomförbar. Att redovisa planförslag som skapar förväntningar hos exploatörer till användningar som inte är genomförbara eller som ger upphov till långa och kostsamma processer är enligt länsstyrelsens uppfattning inte lämpligt. Ett tydligt sådant exempel i Skåne är förslaget till sandutvinning inom område Ö284 som omfattas av Natura 2000-område utpekat enligt Art- och habitatdirektivet. Sandtäkt innebär bortförande av en naturtyp som kommer att påverka ett större område än själva täkten både rumsligt och tidsmässigt vilket ger påverkan hela vägen upp i näringskedjan. Länsstyrelsen anser att sandtäkt inte är förenlig med Natura 2000 området Sydväst-Skånes utsjövatten och avstyrker därför sandutvinning inom område Ö284.	Synpunkten noteras. HaV:s bedömning i granskningsförslaget kvarstår. I förslaget till regeringen har beskrivningen om sandutvinningsområdet förtydligats i planförslagets del 4 Östersjön: Vägledning och övervägande. Sandutvinningsområdet anges också som utredningsområde eftersom samexistens med naturvärdena kräver prövning enligt Natura 2000- lagstiftningen.
537	Länsstyrelsen i Skåne län	Granskningsförslaget till havsplan har inte arbetat in pågående arbete avseende revidering av riksintresse för yrkesfiske som nu är på samråd. Då översynen kan komma att påverka både vilka ytor som kommer att utgöra framtida anspråk för yrkesfiske men också hur innehållet i riksintresseanspråket för yrkesfiske kan vägas mot andra intressen, kan havsplanens vägledning bli inaktuell och otydlig för stora delar av havsområdet.	De reviderade riksintresseanspråken för yrkesfiske har beaktats i i förslaget till regeringen.

538	Länsstyrelsen i Skåne län	Länsstyrelsen kan konstatera att olika principer tillämpas för att avgöra vad som föreslås som en användning på plankartan. När det gäller användning natur baseras användningen på riksintresse för natur samt på att befintliga och planerade områdesskydd identifieras som ett allmänt intresse av väsentlig betydelse. Det krävs således väldigt höga krav för att ett område ska kvala in för användning natur. För användning yrkesfiske som omfattas av väldigt stora områden är områdena identifierade utifrån ett urval av data över årliga landningsvärden inom tolv fiskerier under perioden 2003-2015. De representerar områden där 75 % av det årliga landningsvärdet inom respektive fiskeri fångades. Då detta resultat innebär att väldigt stora områden får användning yrkesfiske ställer sig länsstyrelsen tveksam till om dessa kriterier är likvärdiga med exempelvis kriterierna för användning natur.	I förslaget till regeringen baseras användning yrkesfiske endast på riksintresseanspråk för yrkesfiske.
539	Länsstyrelsen i Skåne län	Länsstyrelsen noterar att det ser ut som att tillgång på indata som representerar ett allmänt intresse av väsentlig betydelse ger utslag i arealen som redovisas som en användning. Som exempel på användningar där det saknas data utöver riksintresseanspråk kan nämnas kultur och rekreation. Detta innebär att inga områden får användningarna kultur eller rekreation på plankartan baserat på kriteriet ett allmänt intresse av väsentlig betydelse. Denna obalans är viktig att ha med sig i ärenden där havsplanen är vägledande för prövning av ärenden.	HaV instämmer i synpunkten. Detta gäller även områden där det finns dålig kunskap om naturvärden. I förslaget till regeringen är det färre områden med användningar som baseras på allmänna intressen av väsentlig betydelse.

540	Länsstyrelsen i Skåne län	Länsstyrelsen delar inte HaVs uppfattning om att det är lämpligt att ange en användning i planförslaget som kan vara i konflikt med 7 kap 28b-29§§ MB inom Natura 2000. I Skåne tydliggörs denna intressekonflikt inom det område där sandutvinning föreslås i området Sandflyttan som är beläget inom område Ö284 som omfattas av Natura 2000-område utpekat enligt Art- och habitatdirektivet. Föreslaget område för sandutvinning gränsar dessutom till naturreservatet Falsterbohalvöns havsområde. Inom reservatet är all form av täktverksamhet förbjuden. Länsstyrelsen anser att sådana förslag bidrar till att syftet med havsplanen som vägledande dokument urholkas eftersom den anger en användning som kanske inte är genomförbar, alternativt kräver långa processer med ärenden som med hög sannolikhet kommer att överklagas till högsta instans. Att uppmuntra till planförslag som skapar förväntningar hos exploatörer till användningar som inte är genomförbara eller som ger upphov till långa och kostsamma processer är enligt länsstyrelsens uppfattning inte lämpligt. Ytterligare en komplikation är att länsstyrelsen Skåne vid granskning av kommunala översiktsplaner inom Natura 2000 områden generellt anger att användning som kan strida mot Natura 2000 inte är lämplig innan prövning har skett. Det finns därför en risk att statens vägledning blir olika i dessa båda processer inom ett område med förutsättningar enligt ovan.	Synpunkten noteras. HaV:s bedömning i granskningsförslaget kvarstår. I förslaget till regeringen har beskrivningen om sandutvinningsområdet förtydligats i planförslagets del 4 Östersjön: Vägledning och övervägande. Sandutvinningsområdet anges också som utredningsområde eftersom samexistens med naturvärdena kräver prövning enligt Natura 2000- lagstiftningen.
541	Länsstyrelsen i Skåne län	När olika användningar enligt planförslaget kan kräva viss anpassning som anges för exempelvis natur och rekreation blir planens vägledande funktion otydlig. Skåne berörs av denna potentiella intressekonflikt inom V300 och Ö292 som båda är viktiga områden för tumlare. Eftersom tumlare är känsliga för olika typer av störningar kan kommande bevarandeplaner komma att reglera exempelvis hastigheten för olika typer av fartyg vilket kan försvåra användning rekreation.	Synpunkten noteras. Havsplanerna ger vägledning från övergripande och strategisk nivå. Hur anpassning sker regleras i annan ordning, bland annat med utgångspunkt i kommande bevarandeplaner och reglering. Även om användning rekreation i område V300 kan påverkas av framtida reglering, har användning rekreation företräde framför användningar som inte anges för området.

542	Länsstyrelsen i Skåne län	Betydelsen av riksintressen enligt 4 kap MB (undantaget Natura 2000) i förhållande till föreslagna användningar är inte särskilt väl belysta i planförslaget. Det framgår inte vilken bedömning som gjorts i förhållande till riksintresse högexploaterad kust för de användningar som berör Skåne. Eftersom bestämmelserna i 4 kap MB innebär att exploateringsföretag och andra ingrepp i miljön endast får komma till stånd om de följer de undantag som anges i kapitlet bör planförslaget motiveras utifrån dessa förutsättningar.	Synpunkten noteras. I havsområdesavsnitten redovisas riksintressena enligt 4 kapitlet. HaV bedömer att planeringen är förenlig med 4 kapitlet miljöbalken när det gäller högexploaterad kust,
543	Länsstyrelsen i Skåne län	Länsstyrelsen noterar att befintlig kommunal planering inte har beskrivits och beaktats vid framtagandet av planförslaget. I Skåne finns ställningstaganden i översiktsplaner i flera kommuner inom havsplanområdet. Länsstyrelsen anser att befintlig kommunal planering kan innehålla både allmänna intressen och allmänna intressen av väsentlig betydelse som behöver beaktas i framtagandet av en havsplan.	Synpunkten noteras. HaV menar att kommunal planering har beaktats, exempelvis kommunal vindkraftsplanering. Alla kommunala intressen har dock inte fått genomslag i plankartan. HaV föreslår också fortsatt arbete för att ta fram planeringsunderlag om kulturmiljö och rekreation (utöver riksintresseanspråk som är enhetligt och samordnat över landet), för användning i en strategisk plan på övergripande nivå. Planeringsunderlaget behöver återge vilken betydelse kultur- och rekreationsvärdena har i den fysiska planeringen och hur användning av havet samverkar med kultur- och rekreationsvärden i kustzonen i ett lokalt perspektiv.
544	Länsstyrelsen i Skåne län	Samrådsförslaget redovisade stora områden för energiutvinning i anslutning till Skånes sydkust som inte omfattas av riksintresse för vindbruk. Länsstyrelsen ansåg då inte att det var motiverat att ta i anspråk så stora områden för energiutvinning i anslutning till Skånes sydkust. Dessa områden har nu utgått på grund av totalförsvarets intressen liksom området med riksintresseanspråk utanför Trelleborg-Skurup. För att de antagna nationella målen för förnybar energiproduktion ska kunna nås behöver stora områden för vindbruk tas i anspråk. Länsstyrelsen anser att det är problematiskt att hela riksintresseanspråket utanför Skurup bortprioriteras i havsplanen till förmån för totalförsvarets militära intressen, utan insyn och påverkansmöjligheter.	De riksintresseanspråk för totalförsvaret som ligger till grund för att vindkraftsintressen inte tillgodoses i havsplanen omfattas i flera fall av försvarssekretess enligt 15 kapitlet 2§ offentlighets- och sekretesslagen (2009:400).

545	Länsstyrelsen i Skåne län	Länsstyrelsen välkomnar att områden med kultur- naturhistoriska värden nu ingår som en användning i planförslaget.	Synpunkten noteras
546	Länsstyrelsen i Skåne län	Länsstyrelsen noterar att de marinarkeologiska värdena som finns utanför Verkeåns mynning inom Ö262 och Ö 264 är beskrivna och att tillkommande underlag kan komma att ligga till grund för användning kultur i området.	Synpunkten noteras
547	Länsstyrelsen i Skåne län	Som tidigare nämnts i yttrandet krävs väldigt höga krav för att ett område ska kvala in för användning natur. Länsstyrelsen Skåne föreslår därför att kommunala ställningstaganden i översiktsplaner som innebär användning natur skulle kunna ses som allmänna intressen av väsentlig betydelse om de är förenliga med andra statliga intressen.	HaV noterar synpunkten och instämmer i att det finns olika sätt som man skulle kunna hantera naturvärden i havsplanen. I denna planeringsomgång har vi valt att utgå ifrån befintligt och planerat områdesskydd respektive riksintresse naturvård och yrkesfiske avseende lekområde för användning natur. Detta har gjorts för att tydliggöra att vissa områden redan har en viss typ av administration och/eller förvaltning medan andra områden med höga naturvärden saknar detta men ändå bör lyftas in i planen, men då som områden med särskild hänsyn till höga naturvärden.
548	Länsstyrelsen i Skåne län	Länsstyrelsen önskar ett förtydligande om varför begreppet rekreation har valts. Områden med användning rekreation baseras idag helt på riksintresseanspråk för friluftsliv. Då begreppet friluftsliv har tydliga nationella mål och är en statlig angelägenhet bör det finnas tydliga motiv till att använda ett annat begrepp inom havsplaneringen.	HaV bedömer fortsatt att friluftsliv är en del av begreppet rekreation och nuvarande system kvarstår. Rekreation har i planen en bredare innebörd som utöver friluftslivet även kan innefatta kommersiella verksamheter i havsplaneområdet.
549	Länsstyrelsen i Skåne län	Kommunala friluftlivsintressen bör kunna ses som allmänna intressen av väsentlig betydelse om de är förenliga med andra statliga intressen.	HaV föreslår som fortsatt arbete att ta fram ett samlat planeringsunderlag för rekreation ur ett lokalt perspektiv, enhetligt och samordnat mellan länen, så att den nationella havsplaneringen kan förhålla sig till lokala intressen i nästa planeringsomgång.

550	Länsstyrelsen i Skåne län	Planförslaget redovisar sandutvinning som ett allmänt intresse av väsentlig betydelse. Att behovet av sand inom byggindustrin är stort är tydligt. Motivet till att anspråket för användning av marin sand väger tungt är otydligt i handlingarna. Ett motiv är att sandutvinning anses viktigt i arbetet med klimatanpassning. Då denna fråga är komplex och innehåller både vetenskapliga och politiska avvägningar ifrågasätter länsstyrelsen att klimatanpassning är ett tillräckligt tungt argument i nuläget.	Synpunkten noteras. Sandutvinning finns med mot bakgrund av båda nämnda motiv.
551	Länsstyrelsen i Skåne län	När det gäller alternativ till utvinning av marin sand hade det varit önskvärt med en hållbarhetsanalys som belyser alternativen marin sand, produktion från bergkross och utvinning från land.	HaV noterar synpunkten. Miljökonsekvensbeskrivning och hållbarhetsbeskrivning fokuserar på konsekvenser av planens vägledning för angivna områdena med sandutvinning och utredningsområde sandutvinning. HaV instämmer i att systemperspektivet är viktigt, inte enbart för sandutvinning. I rapporten Miljösystemanalys för havsplaneringen framtagen av konsult på uppdrag av HaV, analyseras systemeffekter av havsplanerna, även för marin sandutvinning. Här tas även upp landbaserad utvinning, liksom import av sand och grus.
552	Länsstyrelsen i Skåne län	Länsstyrelsen efterlyser principer för hur detta allmänna intresse (sandutvinning) av väsentlig betydelse ska viktas i förhållande till befintliga riksintressen.	Allmänt intresse av väsentlig betydelse såsom sandutvinning får inte medföra påtaglig skada på befintliga riksintressen. Sandutvinning får inte ske utan tillstånd om verksamheten på ett betydande sätt kan påverka miljön i ett Natura 2000-områden enligt 7 kapitlet 27b-28 §§ miljöbalken.
553	Länsstyrelsen i Skåne län	Områden för sandutvinning är inte väl preciserade som planbeteckning och på plankartan jämfört med andra föreslagna användningar. Föreslagna områden har hämtats från SGU rapporten, Förutsättningar för utvinning av marin sand och grus i Sverige, där områdena är väl beskrivna. Länsstyrelsen anser därför att det finns goda grunder för att tydliggöra avgränsningen av föreslagna områden på plankartan.	HaV:s avsikt är att tillmötesgå önskemålet. Hittills har det inte varit möjligt att publicera de närmare ytorna.

554	Länsstyrelsen i Skåne län	Sjöfartens riksintresseanspråk tillgodoses i planförslaget. Användning sjöfart redovisas också i ett stråk mot Simrishamn. Det framgår inte av planhandlingarna hur denna användning påverkar riksintresse för yrkesfiske i området.	Användning sjöfart in mot Simrishamn har tagits bort på grund av att det inte utgör ett riksintresseanspråk.
555	Länsstyrelsen i Skåne län	Fiskets intressen kan förefalla ha blivit väl tillgodosedda i planen då relativt stora havsområden, främst längs kusterna, rastrerats som användningsområden för yrkesfiske. Dessa områden avser enbart fångstområden. De områden som är av betydelse för fisket som lek- och uppväxtområden för fisk omfattas i havsplanen istället av särskild hänsyn till höga naturvärden (n). Uppdelningen innebär också att det inte blir lika tydligt att yrkesfiskets fångster är beroende av lek- och uppväxtområden.	Havsplanen innehåller resonemang om att väl fungerande lek- och uppväxtområden är en förutsättning för ett långsiktigt hållbart yrkesfiske.
556	Länsstyrelsen i Skåne län	I många fall sammanfaller yrkesfiskets fångstområden med andra användningsområden och frågan är hur yrkesfisket vid framtida prövningar kommer att stå sig i eventuell konkurrens med andra användningar som kolliderar. Kanske kunde det då, ur fiskets synpunkt, varit bättre att istället planlägga mindre men mycket betydelsefulla fångstområden som då kan antas komma väga tyngre till fiskets favör vid framtida prövningar. Samtidigt som användning yrkesfiske omfattar större områden än vad som nuvarande riksintresseanspråk anger så är yrkesfiske inte en användning inom alla fångstområden in om befintligt riksintresseanspråk. Exempelvis saknas användning yrkesfiske inom delar av V300 och Ö285.	De reviderade riksintresseanspråken för yrkesfiske har beaktats i framtagande av havsplanerna.
557	Länsstyrelsen i Skåne län	Den pågående översynen av riksintresset för yrkesfiske är inte i fas med havsplaneringsprocessen. De förändringar av ytor som samrådsförslaget till revidering av riksintresset redovisar är inte inarbetade i granskningsförslaget till havsplan. Då översynen kan komma att påverka både vilka ytor som särskilt bör prioriteras för användning yrkesfiske samt hur innehållet i riksintresseanspråket för yrkesfiske bör vägas mot andra intressen kan havsplanens vägledning bli otydlig för stora delar av havsområdet.	De reviderade riksintresseanspråken för yrkesfiske har beaktats i framtagande av havsplanerna.

558	Länsstyrelsen i Skåne län	V300: De delar av området där föreslagen användning yrkesfiske anses vara förenlig med N är ett mindre område än vad riksintresseanspråket för yrkesfiske omfattar. Samtidigt redovisar planförslaget användning yrkesfiske inom det område som Länsstyrelsen Skåne föreslår som förbudsområde för allt fiske i förslag till naturreservat för Skånska Kattegatt. Länsstyrelsen föreslår därför att planförslaget bör beakta vad länsstyrelsen föreslår gälla för Skånska Kattegatt och även vad länsstyrelsen föreslår som buffertområde i Natura 2000 området Nordvästra Skånes havsområde. Det senare har länsstyrelsen också föreslagit som ett HELCOM/Ospar MPA och om regeringen beslutar om att lägga till området till ett eller de båda nätverken, finns tre överlappande skyddsnätverk, som anger att bottentrålning inte ska förekomma i föreslaget reservat och i en buffertzon utanför Skånska Kattegatt. Det som markeras som användning yrkesfiske bör alltså krympas. Inom V300 bör det övervägas om rekreation är lämplig användning i det område som överlappar med Skånska Kattegatt i norra Öresund, eftersom länsstyrelsen föreslår begränsningar i detta.	Synpunkten noteras. I förslaget till regeringen redovisas användning yrkesfiske i V300 i ett mindre område längst söderut. Användning rekreation kvarstår oförändrat sedan granskningsförslaget.
559	Länsstyrelsen i Skåne län	Ö 264: Länsstyrelsen föreslår att området kompletteras med lilla n, särskild hänsyn till höga naturvärden eftersom Hanöbukten är ett av de viktigare områdena för tumlare i Östersjön. Dessutom visar inventeringar från Lunds universitet att Hanöbukten är ett viktigt övervintringsområde för sjöfåglar.	HaV har gått igenom inkommit material samt kontaktat Länsstyrelsen i Blekinge län i fråga om tumlare. HaV bedömer att område Ö264 inte uppnår kriteriet för särskild hänsyn till höga naturvärden. Inkomna rapporter om fågelkolonier samt de tumlarinventeringar som har genomförts, exempelvis inom projektet Sambah, tas om hand i område Ö262 som sträcker sig längs med Blekinge- och Skånekusten från Karlskrona till Kristianstad.
560	Länsstyrelsen i Skåne län	Ö267: Länsstyrelsen föreslår att området kompletteras med lilla n, särskild hänsyn till höga naturvärden till följda av förekomst av marina däggdjur.	HaV har inte tagit del av material som når upp till de kriterierna som krävs för att Ö267 ska omfattas av vägledning om särskild hänsyn till höga naturvärden.

561	Länsstyrelsen i Skåne län	Ö284: Inom området med användning natur förslås samtidigt utvinning av sand inom den del som benämns Sandflyttan. Området för sandutvinning omfattas av Natura 2000-område, utpekat enligt Art- och habitatdirektivet, Sydvästskånes utsjövatten. Området är utpekat särskilt med hänsyn till tumlare. Någon bevarandeplan är inte framtagen för området. Tumlare förekommer under hela året i området. Under vinterhalvåret rör sig både Bälthavspopulationen och den akut utrotningshotade Östersjöpopulationen i området. När det gäller bottenhabitaten inom Natura 2000 angavs övergödning, råvaruutvinning, utfyllnader, ökad sedimentation, bottentrålning och olika anläggningsarbeten som negativa påverkansfaktorer när området beskrevs i samrådshandlingen inför länsstyrelsens beslut. Sandtäkt innebär bortförande av en naturtyp som kommer att påverka ett större område än själva täkten både rumsligt och tidsmässigt vilket ger påverkan hela vägen upp i näringskedjan. Länsstyrelsen anser därför att sandtäkt inte är förenlig med Natura 2000 området Sydvästskånes utsjövatten. Föreslagna område för sandutvinning gränsar dessutom till Natura 2000 (både enligt habitatdirektivet och fågeldirektivet) och naturreservatet Falsterbohalvöns havsområde. Inom reservatet är all form av täktverksamhet förbjuden. Länsstyrelsen avstyrker med hänsyn till informationen ovan sandutvinning inom Ö284.	I havsplaneringen görs en tidig bedömning om att samexistens mellan natur och sandutvinning kan vara möjlig. Den måste dock bekräftas vid den framtida miljöprövningen som kommer göras inom exempelvis Natura 2000-områden. I det förslaget till regeringen anges området för sandutvinning i Ö284 utredningsområde, då det bedöms att s.k. Natura 2000-tillstånd kommer krävas.
562	Länsstyrelsen i Skåne län	Ö288: Länsstyrelsen föreslår att området kompletteras med lilla n, särskild hänsyn till höga naturvärden, eftersom området har hög förekomst av marina däggdjur och sjöfågel. Sedan samrådet för havsplanen har inventeringar genomförts i arbetet med att bilda marint naturreservat för Löddeåns mynning och Salviken. Inventeringarna visar att det finns biogena rev enligt Natura klassifikationen inom Ö288.	HaV har återkopplat och tagit hänsyn till inkommen data om naturvärden i justeringarna av de svenska havsplanerna. Havsplanen vägleder därför nu om särskild hänsyn till höga naturvärden i området som motsvarar granskningsförslaget område Ö288 med hänvisning till Gröna Kartan 2 och 3 samt ytterligare material som visar på värdefulla bottenmiljöer. Ö288, Ö289 och Ö296 har slagits samman till ett nytt område Ö207 med beteckning Gn.

563	Länsstyrelsen i Skåne län	Länsstyrelsen konstaterar att den sammanfattande redogörelsen över samrådsförslaget inte var komplett då vissa synpunkter i sak samt bemötande från HaV saknades. Länsstyrelsen anser att det är en brist att samrådsredogörelsen inte var komplett och efterlyser därför att redogörelsen av granskningsförslaget blir fullständig då den utgör ett viktigt underlag för regeringens beslut.	Samrådsredogörelsen är en tematisk och geografisk sammanfattning av inkomna synpunkter under samrådet. Den är inte en exakt återgivning av synpunkterna och dess ordalydelser. Avsikten var däremot att fånga upp inriktningen för de samlade synpunkterna. Detta gjordes för att skapa ett mer lättillgängligt och användbart dokument. För den som vill läsa inlämnade samrådsvar så finns de tillgängliga på HaV:s webbplats.
564	Länsstyrelsen i Stockholms län	Länsstyrelsen påtalade i samrådet och anser fortsatt att havsplanen saknar ett övergripande ekosystemperspektiv, då varken effekterna av planen på eller planens beroende av kustnära ekosystem, har beaktats i vare sig konsekvensbeskrivning eller hållbarhetsbedömning. Flödet mellan kust och öppet hav utgörs av ett gemensamt beroende gällande ett flertal intressen såsom naturvärden, sjöfart samt fiskets olika yrkeskategorier.	Analysen av havsplanernas effekter på verksamheter och värden på land och kustnära områden utanför havsplaneområdena har utvecklats på flera ställen i miljökonsekvensbeskrivningen där det ansågs vara relevant.
565	Länsstyrelsen i Stockholms län	Länsstyrelsen anser också att planen inte blir tydligt vägledande då olika intressena har bedömts och planerats utefter olika tidsperspektiv.	Förslagen till havsplaner visar på mest lämpliga användningar i havsområdet. Mest lämplig användning utgår från områdenas beskaffenhet och lägen men även från de samhällsbehov som finns nu och som har identifierats för framtiden. Planerna ska vara vägledande för både beslut i närtid och på längre sikt. Havsplanerna måste därför utgå från nuvarande användning och lagstiftning som rör förvaltningen av havet, men samtidigt även ta höjd för framtida behov och möjligheter. Planeringen är gjord med syfte att bidra till en hållbar utveckling och ska ses som ett av flera instrument i havsförvaltningen som kan bidra till hållbar utveckling.
566	Länsstyrelsen i Stockholms län	För god miljöstatus krävs det att det lyfts ytterligare områden där värdefull natur behöver få ett långsiktigt skydd och därmed stärkas i planeringen med n, särskild hänsyn till höga naturvärden.	Möjligheterna att nå god miljöstatus beror på kombinationen av belastningar och naturskydd. Särskild hänsyn till höga naturvärden syftar till att bidra till ett hållbart nyttjande av havet. HaV måste utgå från aktuella kriterier för utpekande av områden med särskild hänsyn till höga naturvärden (n-områden), men med förbättrad kunskap kommer sannolikt fler sådana att pekas ut i framtiden.

567	Länsstyrelsen i Stockholms län	För att god miljöstatus ska kunna uppnås krävs att minskning av det pelagiska fiskets påverkan på kustens naturvärden och det småskaliga kustfisket genom att ange särskild hänsyn till höga naturvärden i havsområdet närmst kustzonen (specificerat nedan), där yrkesfisket har företräde idag.	HaV har i förslaget till regeringen kompletterat med fler områden med särskild hänsyn till höga naturvärden (n-områden).
568	Länsstyrelsen i Stockholms län	Länsstyrelsen anser att planen bör kompletteras med ytterligare områden med särskild naturhänsyn (n) för att förhålla sig mer proaktiv och framtidsinriktad. Planen måste särskilt ta hänsyn till redan initierade processer avseende förvaltning av kust och hav. Detta kan jämföras med exempelvis Sjöfarten som har farleder utpekade som utredningsområden med lång tidshorisont. Samma förhållningssätt bör tillämpas för naturvärden (n). Försiktighetsprincipen bör dessutom beaktas där det finns indikationer på värdefulla naturområden.	HaV har i förslaget till regeringen kompletterat med fler områden med särskild hänsyn till höga naturvärden (n-områden). HaV har kriterier där krav ställs på visst kunskapsunderlag för utpekande av n-områden. När vi får mer kunskap om marina naturvärden kommer sannolikt ytterligare områden kvalificera sig som områden med särskild hänsyn till höga naturvärden, n-områden.
569	Länsstyrelsen i Stockholms län	Länsstyrelsen har vid tidigare samråd pekat ut ett utredningsområde utanför Nämdöskärgården som en del av den planerade nationalparken. Länsstyrelsen anser att det är besvärande att havsplanen inte tar i beaktande den initierade processen med en marin nationalpark.	HaV har återkopplat med berörda aktörer på Naturvårdsverket och Länsstyrelsen i Stockholms län och tagit hänsyn till information om utredningsområdet för marin nationalpark utanför Nämdö skärgård. Avgränsningen för utredningsområdet sträcker sig inte in i planområdet och kommer därmed inte att inkluderas i planerna. Det nämns däremot i havsområdestexten.
570	Länsstyrelsen i Stockholms län	I kartunderlaget till planen framgår att HaV anser att flera olika intressen bedöms kunna samexistera. Länsstyrelsen delar inte alltid denna bedömning och anser att det skapar en otydlighet i hur planen ska vara vägledande för framtida avvägningar i intressekonflikter.	Havsplanen vägleder om samexistens där detta har bedömts möjligt. I del 2 i förslaget till havsplan finns exempel på hur samexistens kan uppnås.
571	Länsstyrelsen i Stockholms län	Länsstyrelsen vill framföra att planen och en stor mängd av dess underlagsrapporter i vissa delar är svåra att överblicka och ibland även svåra att förstå och anser att detta bör åtgärdas.	HaV har förståelse för synpunkten och vi tar med oss den i framtida produktion av olika typer av rapporter.

572	Länsstyrelsen i Stockholms län	Länsstyrelsen efterlyste i samrådsyttrandet en tydligare koppling till miljömålen men ser fortfarande brister i underlaget.	Miljökvalitetsmålen ingår i den samlade målbilden för planeringsarbetet. I miljökonsekvensbeskrivningen finns en bedömning av havsplaneförslagens bidrag till uppnående av Sveriges miljökvalitetsmål.
573	Länsstyrelsen i Stockholms län	Länsstyrelsen ser positivt på att HaV anger att man har försiktighetsprincipen som generell vägledning, men att inte peka ut exempelvis n, särskild hänsyn till höga naturvärden av detta skäl, gör att planen saknar vision och framtidsinriktning avseende naturvärden. Det skapas därmed obalans mellan olika intressen. Ett exempel är sjöfarten som har stora utredningsområden i planförslaget, medan naturvärdena inte har det, och yrkesfisket ges i stor sett obegränsad utbredning.	HaV har kriterier där krav ställs på visst kunskapsunderlag för utpekande av områden som anger särskild hänsyn till höga naturvärden (n-områden). När vi får mer kunskap om marina naturvärden kommer sannolikt ytterligare områden kvalificera sig som områden med särskild hänsyn till höga naturvärden. Det aktuella utredningsområdet för sjöfart avser ett område där det finns behov av åtgärder för att minska sjöfartens miljöpåverkan.
574	Länsstyrelsen i Stockholms län	Det råder överlag brist på marin kunskap i havsområdet, vilket medför att det i vissa fall blir oklart att peka ut n-områden enligt HaVs kriterier (t.ex. mer än ett underlag). Alla underlag som Länsstyrelsen har bidragit med har inte heller inkluderats. I dagsläget bedömer länsstyrelsen att det finns områden som har högre naturvärden än vissa av de som pekas ut på plankartan. Med beaktande av detta, och att havsområdet fortfarande saknar stora arealer skyddade områden för att nå miljömålet, anser länsstyrelsen att planen bör kompletteras med ytterligare områden med särskild naturhänsyn (n) för att förhålla sig mer proaktiv och framtidsinriktad.	HaV har kriterier där krav ställs på visst kunskapsunderlag för utpekande av områden som anger särskild hänsyn till höga naturvärden (n-områden). När vi får mer kunskap om marina naturvärden kommer sannolikt fler områden kvalificera sig som n-områden. Det stora utredningsområdet för sjöfart finns med ur miljösynpunkt eftersom vi ser en negativ påverkan på fågel från befintlig sjöfart.
575	Länsstyrelsen i Stockholms län	Länsstyrelsen har vid tidigare samråd pekat ut ett utredningsområde utanför Nämdöskärgården som en del av den planerade nationalparken. Länsstyrelsen anser att det är besvärande att havsplanen inte tar i beaktande den initierade processen med en marin nationalpark.	HaV har återkopplat med berörda aktörer på Naturvårdsverket och Länsstyrelsen Stockholm och tagit hänsyn till information om utredningsområdet för marin nationalpark utanför Nämdö skärgård. Avgränsningen för utredningsområdet sträcker sig inte in i planområdet och kommer därmed inte att inkluderas i planerna. Området nämns i havsområdesredovisningen i del 4 i förslaget till havsplaner.

576	Länsstyrelsen i Stockholms län	I den nationella handlingsplanen för marint områdesskydd är regeringens ambition, ett skydd om minst 10 % havsareal med ett fungerande nätverk. Länsstyrelsen vidhåller därför att planen bör ta bättre höjd för arbetet med marint områdesskydd i norra Östersjön. Naturskyddet i havsplaneområdet är eftersatt och till 2020 kommer Länsstyrelsen sannolikt endast ha skyddat ca 4 % av havsplaneområdet (Ö203 inräknad). Länsstyrelsen anser att skyddsvärda havsområden som bland annat utvidgning av Nämdöskärgårdens nationalpark och Ålands hav bör prioriteras i havsplanen. För detta har också underlag tillhandahållits. Området har dock inte beaktats i nuvarande förslag.	Förslaget till havsplan ger planeringsmässiga förutsättningar för inrättande av marina skyddade områden., dels genom användning natur, dels genom att peka ut områden där särskild hänsyn ska tas till höga naturvärden.
577	Länsstyrelsen i Stockholms län	Område Ö200 och Ö201 Ålands hav är Östersjöns vitalaste uppväxtområde för torsk med syrerika förhållanden och god förekomst av stor välmående torsk. Populationen är dock liten och kan lätt påverkas av fiske. Den värdefulla torskpopulationen, och det potentiella lekområdet, i Ålands hav måste uppmärksammas, vilket Länsstyrelsen framförde i samrådet och även tillhandahållit underlag för. Målsättningen är en hållbar förvaltning som motverkar hårt fiske dels på arten men framförallt på torskens bytesfiskar som, strömming och skarpsill. För att skydda torsken i Ålands hav och ett relativt väl fungerande ekosystem i området, måste naturvärdena och naturhänsynen i område Ö200 och Ö201 inom Ålands uppgraderas. Detta är ett fokusområde för Länsstyrelsens pågående arbete med översyn av fiskeregleringar, där ambitionen är att få till stånd ändrade regler för framförallt det pelagiska trålfisket. Länsstyrelsen förordar därför beteckningen GN alt Gn för Ö200 respektive FN eller Fn för Ö201, samt att yrkesfisket inte prioriteras.	HaV har återkopplat och tagit hänsyn till inkommen data om naturvärden i förslaget till regeringen. Havsplanen vägleder om särskild hänsyn till höga naturvärden i Ö200 och Ö201 med särskilt fokus på fågel, unika syresatta djupområden, migrerande lax samt livskraftigt torskbestånd. Då underlaget HaV tagit del av inte bekräftade viktiga lekområden för torsk nämns inte just denna specifika funktion.

578	Länsstyrelsen i Stockholms län	Länsstyrelsen samtycker till att man har prioriterat naturvärden i Ö203 vilket stöttar den pågående processen att bilda Sveriges största marina naturreservat, vid Svenska Högarna. Länsstyrelsen är frågande till att Sjöfartsverket sedan granskningsskedet har ändrat dragningen på utredningsfarleden som i det nya förslaget går genom den södra delen av Ö203. Länsstyrelsen anser att en farled inte är förenlig med ett bra skydd för naturvärdena. En farled medför ökad belastning av undervattensbuller och andra löpande utsläpp samt risk för oljespill vid en olycka.	Synpunkten noteras. Utredningsområde sjöfart innebär bl.a. att samexistens med andra användningar i havsplaneområdet såsom natur och försvar med särskild hänsyn till höga naturvärden behöver utredas om det blir aktuellt med en anslutande farled utanför havsplaneområdet.
579	Länsstyrelsen i Stockholms län	I ett pågående samarbete planerarar Naturvårdsverket tillsammans med Länsstyrelsen för en marin nationalpark vid Nämdöskärgården tillika Natura 2000 området Bullerö-bytta som i dagsläget består av ett flertal naturreservat. Ytterligare marina inventeringar ska utföras för att få underlag kring de marina naturvärdena innan områdets slutliga gränsdragning kan fastställas. Redan nu finns emellertid kunskap om att havsområdet utanför dagens skyddade områden nyttjas som födosöksområde av både gråsäl och sjöfågel från reservaten (mer om detta under övriga synpunkter). Länsstyrelsen pekade i samrådet ut ett utredningsområde, tillika trolig gränsdragning, inför bildandet av nationalparken. Det utpekade området sträcker sig från Huvudskär till Almagrundet och berör Ö204, Ö206 och Ö207 (se figur nedan). Länsstyrelsen vidhåller att utredningsområdet måste prioriteras och ges inriktning N. Prioritering FN i Ö206 finns redan, vilket överensstämmer väl med Värmdö kommuns planer på marint områdesskydd vid Horsten vilket är ett arbete som länsstyrelsen stödjer.	HaV har återkopplat med berörda aktörer på Naturvårdsverket och Länsstyrelsen i Stockholms län och tagit hänsyn till information om utredningsområdet för marin nationalpark utanför Nämdö skärgård. Avgränsningen för utredningsområdet sträcker sig inte in i planområdet och kommer därmed inte att inkluderas i planerna. Området omnämns i havsområdesbeskrivningen i del 4 i förslaget till regeringen.

580	Länsstyrelsen i Stockholms län	Ö210: Länsstyrelsen anser att motiven för utpekandet av N i området är tveksamma. Gränserna för området följer riksintresseområde som grundar sig på långa mätserier värdefulla för forskning, d.v.s. området har ett vetenskapligt värde. Detta område som främst består av djupa mjukbottnar har dock under lång tid utsatts för dumpning av miljöfarligt avfall. Länsstyrelsen är därför tveksam till att området har ett framtida naturvärde eller skulle kunna bli ett naturreservat/Natura 2000 område. Länsstyrelsen motsätter sig inte att område Ö210 skyddas på lämpligt sätt så att forskning kan fortsätta på platsen, men är frågande till vilken typ av skydd som behövs och avses. Området kommer inte enligt länsstyrelsens mening att bidra till målet om 10 % skyddad värdefull havsareal.	Ö210 har markerats med användning natur på grund av att det är ett utpekat område för riksintresseanspråk för naturvård. Områden med användning natur har olika värden med olika behov av skydd. HaV tar med länsstyrelsens bedömning av området i arbetet med riksintresseanspråk för naturvård.

581	Länsstyrelsen i Stockholms län	För havsområdet närmast utanför Stockholms län behöver särskild naturhänsyn tas och det bör inte ska vara utpekat för yrkesfiske. Om föreslagen inriktning kvarstår i området kommer det att försvåra flera processer med bäring på genomförandet av miljömålen, havsstrategin och arbetet med marint områdesskydd. Fisket har en negativ påverkan på kustens ekosystem inklusive flera Natura 2000 områden i ytterskärgården och Natura 2000 arter som födosöker till havs. Länsstyrelsen anser att fiskeintresset ska tas bort i havsplaneområdets inre delar ut till territorialvattengränsen i samtliga Ö-områden, och att man istället anger hänsyn till särskilda naturvärden. Länsstyrelsen delar inte HaV:s beskrivningar och bedömningar av yrkesfisket i länets havsområde och anser att dessa behöver revideras. Det finns många mål för yrkesfisket som ska beskrivas och hanteras inom havsplaneringen. Utgångspunkter för målen finns beskrivna inom framförallt den nationella fiskeripolitiken, där Jordbruksverket och Havs- och vattenmyndigheten gemensamt har formulerat en strategi för svenskt yrkesfiske ”Svenskt yrkesfiske 2020”. I denna uttrycker man att redan 2020 ska det svenska yrkesfisket vara miljömässigt, socialt och ekonomiskt hållbart. Sammantaget anser Länsstyrelsen att den regionala målsättningen för yrkesfisket (som i stort sammanfaller med nationella mål och det som uttrycks som mål i granskningsplanen, del 2) är att prioritera lokalt/regionalt fiske som bedrivs hållbart inom ramen för ekosystemansatsen, och där syftet är att producera humanföda. Denna övergripande målsättning för yrkesfisket anser Länsstyrelsen inte fullföljs i havsplanen som främst fokuserar på värdet av fiskelandningar och inte tar hänsyn till vare sig den nationella eller regionala livsmedelsproduktionen. Från 4 M utanför baslinjen bedrivs ett storskaligt pelagiskt fiske med finmaskiga trålar. Detta fiske brukar benämnas ”industrifiske” där fångsten (skarpsill och strömming) till övervägande del processas till fiskolja eller fiskmjöl i utländska fabriker. Industrifisket i området bedrivs i princip uteslutande under perioden januari-april, då strömming (sill) stimmar (samlar sig) i området innan de simmar in för lek på skärgårdens lekplatser. Målet för det storskaliga pelagiska fisket i området är därmed större ansamlingar av lekströmming. Denna resurs skulle kunna utgöra underlag för uppfyllandet av flera mål i både den nationella och den regionala livsmedelsstrategin. Den senaste 10-årsperioden (2008–2018) har det lokala strömmingsfisket, där allt går till humankonsumtion i Stockholm och Uppsala län, fångat totalt 574 443 kilo. Under våren 2019 har det storskaliga pelagiska fisket (framförallt en båt) fångat 1 623 000 kilo i samma område och hela fångsten har gått	Havsplanens vägledning innebär att användning yrkesfiske ges företräde framför andra användningar där användning yrkesfiske anges i plankartan. Havsplanen tar på så sätt hänsyn till behovet av fisk som livsmedel. Den närmare regleringen av yrkesfiske, t.ex. vad gäller fördelning av fiskemöjligheter mellan olika företag eller fiskerier (arter, redskap, fartyg), områdes- eller andra tekniska regleringar hanteras i fiskförvaltningen. Behov av reglering av fiske i skyddade områden hanteras inom ramen för arbetet med marint områdesskydd. I förslaget till regeringen baseras användning yrkesfiske endast på riksintresseanspråk för yrkesfiske. Endast ett riksintresseanspråk för yrkesfiske finns utpekat i havsplaneområdet i Stockholms län, varför användning yrkesfiske endast anges i södra delen av länet. När det gäller torsk i Ålands hav så har HaV tagit hänsyn till inkommen data om naturvärden i förslaget till regeringen. Havsplanen vägleder om särskild hänsyn till höga naturvärden i Ö200 och Ö201 med särskilt fokus på fågel, unika syresatta djupområden, migrerande lax samt livskraftigt torskbestånd. Då underlaget HaV tagit del av inte bekräftar viktiga lekområden för torsk nämns inte just denna specifika funktion.

		till fiskmjölsfabrikerna i Skagen (Danmark). Det kan inte anses som hållbart, då denna verksamhet strider mot alla måldokument avseende både nationella och regionala livsmedelsstrategier, nationella miljömål, målen inom Agenda 2030 m.m. Det utgör ett direkt hot mot ekosystemens funktion samt mot det skyddsvärda beståndet av torsk i Ålands hav samt undergräver alla förutsättningar för ett hållbart konsumtionsinriktat fiske i enlighet med alla ovan nämnda styrdokument. Utöver det nämnda sill/strömmingsfisket finns ett småskaligt regionalt torskfiske som sedan länge bedrivs med grovmaskiga nät i Ålands hav. Idag är det ett 20-tal personer i Grisslehamn, Öregrund och Mariehamn (Åland) som bedriver fiske. Trots minskande torskfångster i Södra Östersjön (område SD27 + 28) har fångsterna i Ålandshav (område SD29) under 2000-talet ökat från ca 50 ton till ca 110 ton (se figur nedan). Fiskfångsten är dessutom av god kvalité (stora och friska till skillnad från södra Östersjöns bestånd). Då torskbeståndet i Ålands hav är unikt för Östersjön har det under de senaste åren bedrivits vetenskapliga undersökningar med syfte att beskriva beståndet och hur särskilt det är från andra bestånd i Östersjön. Sedan länge har lokala fiskare observerat såväl lekfisk som små torskar i området. Länsstyrelsen bedömer att beståndet i Ålands hav bör få en egen förvaltning för att förhindra att beståndet utarmas som det i södra Östersjön. Länsstyrelsens bedömning är att det ökande industritrålfiske i närområdet riskerar att bli förödande om torskens födobas (strömming) reduceras och det finns även stor risk för betydande bifångster av torsk. Torsken i området har ett skyddsvärde i sig, men det finns även indikationer på att torsken kan reproducera sig i området. För närvarande pågår undersökningar för att bekräfta detta och det finns därför goda skäl att tillsvidare och enligt försiktighetsprincipen prioritera naturvärdena i områdena Ö200, Ö201, Ö202 och Ö213. Detta mot bakgrund av torskens svåra situation i Östersjön och att Ålands hav kan vara en refug för artens bevarande i Östersjön.Länsstyrelsen kommer att begära att Havs- och vattenmyndigheten, inom ramen för den gemensamma fiskeripolitiken, beslutar om en särskild reglering av fisket i området mellan 4 och 12 nautiska mil mellan Huvudskär (58º 55’) i söder till Grundkallen (60º 30’) i norr. I området kommer länsstyrelsen begära att fiske med fartyg över 24 meter och med motorkapacitet över 450 KW ska vara förbjudet. Denna kommer att baseras på underlag avseende negativ påverkan på bevarandevärden i två marina naturreservat (Svenska Högarna och Gräsö) och flera Natura 2000 områden i ytterskärgården, varav ett område också är tilltänkt som blivande marin nationalpark (Nämdö) samt av	

		hänsyn till torsken i Ålands hav. Därutöver finns behov av att säkerställa bevarandevärden i det kommande nätverket av marina skyddade områden i de inre delarna av havsplaneområdet, vilket just nu utvecklas i samarbete med övriga kustlänsstyrelser.	

582	Länsstyrelsen i Stockholms län	Rörligt friluftsliv innefattades i samrådsversionen under attraktiva livsmiljöer, men innefattas inte i nuvarande havsplan. Området längs länets kust sammanfaller med de inre delarna av samtliga Ö-områden. Rörligt friluftsliv är särskilt utbrett i anslutning till Stockholmsläns kust- och havsområde, och länsstyrelsen anser att detta ytterligare stärker hänsyn till särskilda naturvärden i denna del.	HaV föreslår som fortsatt arbete att ta fram ett samlat planeringsunderlag för rekreation ur ett lokalt perspektiv, enhetligt och samordnat mellan länen, så att den nationella havsplaneringen kan förhålla sig till lokala intressen i nästa planeringsomgång.
585	Länsstyrelsen i Stockholms län	För närvarande är ett förslag avseende områden av riksintresse för yrkesfisket ute på remiss (översyn av områden av riksintresse MB 3 kap. 5 §). Länsstyrelsen kommer att förorda att havsområdet mellan 4 och 12 M utanför skärgården inte utpekas som riksintresse för yrkesfiske.	De reviderade riksintresseanspråken för yrkesfiske har beaktats i framtagande av havsplanerna.
586	Länsstyrelsen i Stockholms län	I Symphony- verktyget kvarstår vissa frågor. Som exempel kan nämnas underlaget kustfågel (beskrivs kortfattat på sidan sid 26 i rapporten) där man utgår från fågelobservationer under perioden maj- juni i hela havsområdet från södra Östersjön till norra Bottenhavet. Det är oklart vilket underlag som har använts. Om det är från den nationella kustfågelinventeringen vill Länsstyrelsen hävda att detta inte ger en bra beskrivning av fågelkoncentrationer mer än på vissa platser, eftersom lokalerna delvis slumpats ut. Underlag saknas t.ex. för många skärgårdar i Stockholms län. Det nationella underlaget är framtaget för att beskriva generella förändringar över tid inte övergripande koncentrationer av fågel. Om man dessutom jämför underlaget som ska beskriva förekomst av fågel med hur underlag för gråsäl presenteras i kartunderlag (sid 24 i Symphony rapporten, se nedan), så saknas räckvidd (”home range”) för sjöfågel. Detta är grundläggande för att beskriva deras utbredning i havsplaneområdet. Fåglarna nyttjar betydligt större områden än de som presenteras i Symphony verktyget (Länsstyrelsen har tagit fram underlag, se yttrande).	Underlaget om kust- och sjöfåglar beskrivs i Symphony-rapporten som miljökonsekvensbeskrivningen refererar till. Det stämmer att underlaget är bristfälligt, varför HaV använts sig av ett flertal relevanta källor i bedömningen av havsplanernas effekter, däribland rapporten som Länsstyrelsen i Stockholms läm hänvisar till i sitt yttrande.

587	Länsstyrelsen i Stockholms län	Ett annat exempel på brister i Symphony anser Länsstyrelsen vara underlag som beskriver pelagiskt trålfiske. Av detta underlag framstår fisketrycket som tämligen lågt (inga röda områden som skulle markera högt fisketryck). Kartan motsvarar inte fiskets anspråk som redovisas i ”underlagskartan” på HaVs hemsida. Länsstyrelsen anser att det blir missvisande när anspråken inte speglar samma underlag/skala som fisketrycket, alternativt att fisketrycket inte speglar anspråken.	Beskrivningar av hur fisket bedrivs och vilka miljöbelastningar det innebär har setts över på flera ställen i MKB, och justerats där de bedömdes vara bristfälliga.
588	Länsstyrelsen i Stockholms län	En mer rättvisande bild av det pelagiska fisket är att det pågår ett omfattande fiske delar av året. Tidsaspekten avspeglas inte i planeringsverktyget och nämns heller inte i något annat sammanhang, som exempelvis i miljökonsekvensbeskrivningen. Det saknas beskrivning om att fisket bedrivs intensivt på våren under en känslig period inför strömmingens lek då de ansamlas utanför skärgården. Under vår och sommar har fisken en särskilt viktig funktion i ekosystemet som föda för sjöfågel, gråsäl och annan fisk i kustekosystemen.	Beskrivningar av hur fisket bedrivs och vilka miljöbelastningar det innebär har setts över på flera ställen i MKB, och justerats där de bedömdes vara bristfälliga.
589	Länsstyrelsen i Stockholms län	Länsstyrelsen har låtit ta fram modelleringsunderlag för ett antal sjöfågelarters födosöksområden, ”home range”, vilka har levererats till HaV. Länsstyrelsen anser att dessa underlag ger en rättvisare bild av fåglarnas nyttjande av havsområdet än det som redovisas i Symphony. Exempel för tordmule, som enligt underlaget flyger uppåt 2 mil ut till havs från respektive koloni för att födosöka i havsplaneområdet. Detta är exempel på underlag som Länsstyrelsen anser stärker både det generella behovet av hänsyn till särskilda naturvärden utanför skärgården, och specifika behov av prioriterade naturvärden, bl.a. vid den planerade nationalparken vid Nämdö. En trolig orsak till att fåglarna flyger längre än vad som tidigare registrerats är att fåglarna i Stockholms skärgård är födobegränsade och tvingas söka sig allt längre från kolonierna för att hitta föda. Underlagen pekar också på tydliga tecken att skärgårdens fåglar påverkas av det pelagiska fisket (brist på fisk).	HaV tackar för underlaget, som har beaktats i den reviderade konsekvensbedömningen.

590	Länsstyrelsen i Stockholms län	Länsstyrelsen anser att strömmingens roll i ekosystemet och därmed fiskets påverkan på ekosystemen är bristfälligt beskrivet. Vandringen av lekmogen strömming till kusten och hela skärgårdsområdet har stor betydelse för kustekosystemets funktion. Det innebär en transport av näring från utsjön till kusten, där strömmingen (inklusive rom, larver och yngel) utgör ett viktigt födounderlag för både kustlevande fiskarter som abborre, gädda och öring samt för många kustfåglar. Lekströmmingen som samlas utanför kusten utgör dessutom en viktig födoresurs för gråsälen under deras föryngringsperiod som sammanfaller med att lekströmmingen samlar sig för lek. Det storskaliga pelagiska fiskets påverkan på lekströmmingen har en oacceptabelt stor negativ påverkan på kustens ekosystem och bör beskrivas och hållbarhetsbedömmas. Inte bara kustens ekosystem påverkas negativt av det storskaliga pelagiska yrkesfisket. Även det småskaliga kustfisket, i första hand det regionala yrkeskustfisket men också sport- och fritidsfisket samt regional turism påverkas.	Analysen av havsplanernas effekter på verksamheter och värden på land och kustnära områden utanför havsplaneområdena har utvecklats på flera ställen i MKB där det ansågs vara relevant, bl.a. problematiken kring pelagiskt fiske och dess påverkan på kustnära kommersiellt viktiga arter.
591	Länsstyrelsen i Stockholms län	Ett stört kustekosystem skapar en mindre attraktiv skärgård med få lokala kustfiskare, liten möjlighet att bedriva skärgårdskrogar med lokalt fångad fisk, och små möjligheter att bedriva ekoturism där man skådar sjöfågel, gråsäl och fiskar arter som öring och abborre. Sådana beskrivningar av interaktioner mellan kust och hav samt övergripande bedömningar saknas.	Analysen av havsplanernas effekter på verksamheter och värden på land och kustnära områden utanför havsplaneområdena har utvecklats på flera ställen i MKB där det ansågs vara relevant, bl.a. problematiken kring pelagiskt fiske och dess påverkan på kustnära kommersiellt viktiga arter.
592	Länsstyrelsen i Stockholms län	Länsstyrelsen anser att planens inriktning får stor påverkan på kusten, vilket bör beskrivas och hanteras även om kusten inte ingår i planområdet. Länsstyrelsen gör bedömningen att det storskaliga pelagiska fisket i dess nuvarande form i havsplaneområdet motverkar en rad internationella, nationella och regionala mål och strategier för många kustnäringar.	Analysen av havsplanernas effekter på verksamheter och värden på land och kustnära områden utanför havsplaneområdena har utvecklats på flera ställen i MKB där det ansågs vara relevant, bl.a. problematiken kring pelagiskt fiske och dess påverkan på kustnära kommersiellt viktiga arter.

593	Länsstyrelsen i Södermanlands län	I Norra Östersjön utanför Nyköping/Trosa/Oxelösunds kust tillgodoser havsplanen inte riksintresseanspråk för vindbruk enligt 3 kap. 8 § MB. Detta med anledning av att riksintresseanspråk för totalförsvaret här ges företräde. Länsstyrelsen förordade under samrådet att möjligheterna till samexistens mellan totalförsvarets intressen och vindkraftens etableringsmöjligheter skulle utredas vidare inom ramen för planarbetet. Detta såväl inom området utanför Södermanlands kust (indexnummer Ö211, Ö226 och Ö220) liksom i havsplanens övriga delar. Länsstyrelsens synpunkter från samrådet kvarstår i denna del.	HaV:s bedömning i granskningsförslaget kvarstår. Vi hänvisar till s 53-54 i *Samrådsredogörelsen* för mer utvecklad kommentar.
594	Länsstyrelsen i Södermanlands län	Ändringar och nya riksintresseanspråk kan tillkomma efter havsplanens antagande. Det är väsentligt att en förhållandevis kontinuerlig översyn av havsplanen kommer att göras. Risken är annars att inaktuella avvägningar i en antagen havsplan kommer att ges företräde framför uppdaterat underlag från en riksintressemyndighet. Nya kunskaps- och planeringsunderlag som tagits fram inom ramen för havsplaneringen behöver komma sektorsmyndigheterna till del. Flera riksintresseanspråk har inte tillgodosetts i planförslaget. Länsstyrelsen noterar att havsplanens avvägningar och utslag kan föranleda behov av översyn av vissa riksintresseanspråk i havet och vid kusten.	Synpunkten noteras. Nya förslag till havsplaner ska enligt havsplaneringsförordningen tas fram minst vart åttonde år, men kan tas fram oftare vid behov. HaV kommer att ta fram ett program för uppföljning av planer och planering, inklusive omvärldsbevakning. Ett sådant underlag kan indikera när behov av nya förslag föreligger.
595	Länsstyrelsen i Södermanlands län	Energimyndigheten har i hittills framtagna prognoser gjort bedömningen att ytterligare cirka 80–120 TWh förnybar elproduktion behöver installeras fram till 2040–2045 för att möta Energiöverenskommelsens mål. Myndigheten bedömer att ambitionen i havsplanerna bör vara att möjliggöra för omkring 50 TWh havsbaserad vindkraft. Länsstyrelsen anser att den konsekvensanalys som redovisas i planen (s.140) inte tydligt uppger hur väl planen lever upp till dessa förväntningar.	I planförslagets del 6 Innebörd och konsekvenser redovisas en bedömning hur planen förhåller sig till ambitionen om 50 TWh i årlig produktion av el från havsbaserad vindkraft..
596	Länsstyrelsen i Södermanlands län	Vidare arbetar Naturvårdsverket och Energimyndigheten med att ta fram en gemensam strategi för en hållbar vindkraftsutbyggnad, vars resultat med fördel bör samverkas med havsplanens målsättningar på området.	HaV är samverkanspart i arbetet med den nationella strategin för vindkraft. Arbetet med att ta fram förlag till havsplaner och den nationella vindkraftsstrategin har samordnats. Del 7 i förslaget till regeringen har kompletterats med information om strategiarbetet.

597	Länsstyrelsen i Södermanlands län	Östersjön har med dess vindar goda förutsättningar för vindkraft. Behovet är dessutom som störst i den södra delen av landet. Det svenska elsystemet karaktäriseras av en hög produktion i norr och stor förbrukning i söder. Den obalansen förväntas öka i takt med kärnkraftens avveckling i söder. Att den norra delen av Sverige har klart flest utpekade områden för energiproduktion riskerar att leda till allt större obalans. Under samrådet (2018-08-08) ställde Länsstyrelsen sig frågande till på vilket sätt utpekade E-områden är strategiskt planerade utifrån nationella och regionala energiförsörjningsbehov, särskilt i Mellersta och Södra Sverige. En del av dessa E-områden har nu tagits bort sedan samrådet. Länsstyrelsens saknar dock ett utförligare svar på frågan.	Sverige har behov av en utbyggnad av förnybar elproduktion för att nå målet om 100 % förnybar elproduktion till 2040. Havsplanen når inte upp till ambitionen om en sammanlagd utbyggnad som möjliggör 50 TWh årlig elproduktion på grund av motstående intressen. HaV föreslår därför en statlig utredning som ser över systemet för energietablering i havet med bibehållna förutsättningar för försvar och säkerhet.
598	Länsstyrelsen i Södermanlands län	Havsplanen ska utformas så att den främjar samexistens mellan olika verksamheter och användningsområden, enligt 4 § havsplaneringsförordningen (2015:400). Det är också viktigt att komma ihåg att det vid kommande tillståndsprövningar enligt gällande lagstiftning kan bli nödvändigt att utforma vindkraftsparker med hänsyn till totalförsvarets intressen även inom E-områden. Ett utpekande av E-områden i havsplanen måste fortsatt förstås som förenat med potentiella restriktioner kopplat till såväl naturvärden som försvarsintressen. Det är också så som HaV har resonerat i förhållande till de höga naturvärden som finns på Södra Midsjöbankarna, där E-område medges (Ö248). Här har HaV bedömt att energiutvinning bör planläggas som mest lämplig användning, beaktat att det på denna plats kommer att krävas ”effektfulla restriktioner” för exploatering enligt kraven i miljöbalken (s. 69, Samrådsredogörelsen). Här hänskjuts alltså frågan om naturskydd till en senare miljöbalkstillämpning. Ett motsvarande resonemang i förhållande till försvarsintressen saknas dock helt i havsplanerna, enligt vad Länsstyrelsen erinrar.	Se övergripande kommentar om vindkrafts- och försvarsintressen i *Samrådsredogörelsen* s. 53-54. Där Försvarsmakten bedömer att etablering av vindbruk riskerar påtaglig skada på riksintresseanspråk för totalförsvaret anges inte användning energiutvinning eller utredningsområde energiutvinning. När det gäller Ö248 Södra Midsjöbanken är HaV:s samlade bedömning att det kan vara möjligt för vindkraftsetablering, men att det förutsätter en Natura 2000-prövning.

599	Länsstyrelsen i Södermanlands län	Länsstyrelsen ser fortsatt anledning att utreda möjligheterna för tillkommande E-områden i havsplanen. Länsstyrelsen frågar sig vidare om inte utredningsområden för vindkraft kan planläggas i fördelaktiga lägen, i motsvarighet till vad som gjorts för sjöfart i planen. En sådan användningsbeteckning kan till viss del också motiveras utifrån att framtida teknikframsteg öppnar upp för vindkraftsetableringar på nya platser, med ett större djup och potentiellt färre konflikterande intressen.	Skälen för att ett område anges som utredningsområde sjöfart är områdesspecifikt. I förslaget till regeringen anges även utredningsområden energiutvinning och sandutvinning. Utredningsområde energiutvinning avser områden där det redan nu bedöms att det kommer at krävas ett Natura 2000-tillstånd för etablering av vindkraft. I framtida planeringsomgångar kan det bli aktuellt att ange fler områden för energiutvinning än vad som anges i det slutliga planförslaget, bl.a. utifrån ny kunskap eller teknik.
600	Länsstyrelsen i Södermanlands län	Länsstyrelsen ser positivt på att havsplanens hantering av kulturmiljöer har utvecklats till det bättre efter samrådet. Beteckningarna K och lilla k har tillfogats planen.	Synpunkten noteras.
601	Länsstyrelsen i Södermanlands län	Länsstyrelsen ställer sig frågande till om inte lilla k kan motiveras i andra områden än i de som omfattas av landskapsbildskydd, t.ex. inom vrakkarteringsområden. En regelrätt kartering av vrak saknas inom havsområdet vilket är en tydlig brist. Det är därför viktigt att marinarkeologiska utredningar och liknande åtgärder utförs inför exploatering av t.ex. vindkraft och nedläggande av kablar, gasledningar, men även inför inrättande av framtida områden för yrkesfiske såsom trålning.	Särskild hänsyn till höga kulturmiljövärden avser landskapsbild. Lämningar inom planområden kan komma att ingå i användning kultur, i de fall sådant planeringsunderlag tas fram. Ytterligare områden för särskild hänsyn till höga kulturmiljövärden kan tillkomma i framtida planeringsomgångar om nytt underlag tas fram. Havs- och vattenmyndigheten föreslår därför att berörda nationella myndigheter i samarbete med länsstyrelser ges i uppdrag att utveckla sådant samlat planeringsunderlag för kulturmiljöer, enhetligt och samordnat mellan länen, för användning i en strategisk plan på övergripande nivå. Planeringsunderlaget behöver återge vilken betydelse kulturvärdena har i den fysiska planeringen och hur användning av havet samverkar med kulturvärden i kustzonen i ett lokalt perspektiv.
602	Länsstyrelsen i Södermanlands län	Länsstyrelsen anser vidare att kulturmiljövårdens nationella mål för det statliga kulturmiljöarbetet saknas i planförslaget. Synpunkten lämnades i samrådsskedet, men har inte kommenterats i samrådsredogörelsen.	Kulturmiljövårdens nationella mål för det statliga kulturmiljöarbetet är i granskningsförslaget till havsplanerna beskrivna i del 7 om planeringsförutsättningar.

603	Länsstyrelsen i Södermanlands län	Länsstyrelsen i Södermanland är positiv till att risken från påverkan av förorenade sediment och vrak, samt dumpade minor, tas upp i handlingarna. Önskvärt vore om det fanns möjlighet att tydligare lyfta dessa risker genom att presentera karteringar som visar var vrak och förorenade sediment förekommer och befaras förekomma. Ett sådant kartmaterial skulle vara ett bra stöd vid riskbedömning av vattenverksamheter och uppskattning av dessa riskers totala omfattning.	Karteringar och data över förorenade sediment ingår i miljöbedömningsverktyget Symphony, vars rapporter vi hänvisar till för att garantera ett uppdaterat underlag. Havs- och vattenmyndigheten har på sin webbplats kartskikt över miljöfarliga vrak, denna lista är dynamisk då miljöfarliga vrak läggs till när ny information tillkommer, samt tas bort från kartan då de sanerats.
604	Länsstyrelsen i Södermanlands län	Länsstyrelsen förutsätter att landbaserade och kustnära föroreningskällors potentiella påverkan på sedimenten i havsområdet har beaktats i planarbetet. Lst Västernorrland: Risker Sjöfartsolyckor: Det saknas även oljeutsläpp eller kemikalieutsläpp från landinstallationer som sedan hamnar i havsplaneringsområde. Två exempel på detta är utsläppet av svavelsyra från Kemira i Helsingborg 2005 och utsläppet av tallolja från Arizona Chemicals i Söderhamn 2011. Bägge utsläppen påverkade på olika sätt havsmiljön	Landbaserade och kustnära föroreningskällors påverkan på havet har beaktats i planarbetet. Kapitel 1 i förslaget till regeringen har förtydligats för att visa på att olja till följd av oljeutsläpp i svenskt havsplaneområde kan komma både från land samt från internationellt vatten.

605	Länsstyrelsen i Södermanlands län	En begränsad del av det inre havsområdet utanför Södermanlands kust har utpekats med ett litet n (Ö211). Länsstyrelsen har tagit del av motiveringen bakom klassningen av plankartans områden. Länsstyrelsen noterar att klassningen har tagit hänsyn till Symphony Gröna kartan. Detta är också det enda området i havsplanerna där HaV:s analyser inom ramen för havsplaneringen utgör enskilt underlag bakom utpekandet av särskild hänsyn till höga naturvärden. HaV anger bl.a. följande i samrådsredogörelsen (s.117). ”Till skillnad från område Ö210 och Ö220 omfattas inte område Ö211 och Ö212 av utpekat riksintresseanspråk naturvård i denna kustnära delen av havsområdet. Vid Ö211 och Ö212 går anspråket utanför planområdet, inne i kustzon, vilket är grunden till att områdena inte har användning Natur. I samrådsbearbetningen inför granskningsförslag har kvalitetssäkring av områden med särskild hänsyn höga naturvärden resulterat i förändrad värdebeskrivning för Ö211 som tillfogats värde för fågel”. Samtidigt markerar samrådsredogörelsen (s.101) tydligt att skillnaden i klassningen även speglar vilken förvaltning som finns, som är på väg att komma eller som kan utvecklas i området. Med andra ord borde förvaltningen av befintliga Natura 2000-område och riksintresse påverka valet av klassning i dess närliggande område. Länsstyrelsen anser fortsatt att överlappet av havsplansens inre gräns i Natura 2000-området Hävringe-Källskären och riksintresse för naturvård bör vägas in i bedömningen av området.	Systemet för att markera för användning natur (N) utgår från om det antingen finns etablerat eller planerat områdesskydd, riksintresse för yrkesfiske avseende lekområde eller riksintresse naturvård. Huruvida området på grund av denna klassning aktivt förvaltas eller inte ligger inte till grund för bedömningarna även om det kan vara så att användning natur och ett aktivt förvaltande överensstämmer.
606	Länsstyrelsen i Södermanlands län	Havsplaneringen ska bidra till att skapa förutsättningar för marin grön infrastruktur och främjande av ekosystemtjänster. Länsstyrelsen ställer sig frågande till om detta uppfylls när områden utanför Södermanlands kust (fr.a. Ö211) inte binds samman med Ö210 och Ö220.	Det stämmer att havsplanen har som ambition att skapa förutsättningar för marin grön infrastruktur och att detta delvis har varit en utmanande uppgift. Dock kan arbetet med område Ö210, Ö211 och Ö220 ses som ett exempel ett nätverk av olika naturvärden då två områden med användning natur kopplas samman genom ett mellanliggande område där särskild hänsyn till höga naturvärden ska tas.
607	Länsstyrelsen i Södermanlands län	Länsstyrelsen ställer sig fortsatt tveksam till sandutvinning vid Utklippan (Ö262) och Falsterbo (Ö284), men hänvisning till försiktighetsprincipen, fisk- och tumlarpopulation.	HaV:s tidigare bedömning i granskningsförslaget kvarstår.

608	Länsstyrelsen i Södermanlands län	Länsstyrelsen är tveksam till energiutvinning på södra Midsjöbanken (Ö248), med hänsyn till områdets betydelse för fisk och att området är ett viktigt habitat för tumlaren.	I förslaget till regeringen anges området Södra Midsjöbanken (Ö248) som utredningsområde energiutvinning med hänvisning till den Natura 2000-prövning som krävs för etablering av vindkraft. Planen vägleder även om särskild hänsyn till totalförsvarets intressen samt särskild hänsyn till höga naturvärden.
609	Länsstyrelsen i Södermanlands län	Av granskningsförslaget framgår att främst riksintresseanspråk legat till grund för utpekanden av de användningar som anges ”mest lämpliga”. Riksintresseanspråk på ett sektorsområde säger dock inget om dess lämplighet utifrån andra avseenden. Länsstyrelsen ser en tydlig risk att vissa tillgodosedda riksintresseanspråk, och andra väsentliga samhällsintressen som tillgodoses i planen, riskerar att stå i konflikt med reella skyddsvärden. Det har här planlagts användningssätt som kan visa sig mer eller mindre olämpliga i praktiken vid vidare utredningar, med hänsyn till gällande lagstiftning. Det berör t.ex. utpekanden av F: Försvar, Sandutvinning och E: Energi i områden där det sannolikt kan finnas otillräckligt utredda naturvärden. Trots utredningsbehov och försiktighetsprincipen uppfattar Länsstyrelsen att HaV har varit restriktiva med att planlägga hänsynsbeteckningar i områden där det finns risk för skyddsvärden men där det saknas tillräckligt med underlag som uppfyller uppställda kriterier. Kopplat till detta framgår av samrådsredogörelsen att flera samrådsparter vill se en utökning av områden med användning natur eller med särskild hänsyn för höga naturvärden. HaV har efter samrådet gjort några justeringar i planen, men anser vidare att ”för övriga områden som föreslagits under samrådet ger inte befintliga underlag vid handen att de uppfyller kriterierna för att redovisas som område med särskild hänsyn” (s.14, Samrådsredogörelsen). Länsstyrelsen föreslår att det i avsnitt 2.7 förtydligas att föreslagna mest lämpliga användningar kan kräva hänsyn som inte framgår av planen.	I kapitel 2 anges att annan hänsyn än den som redovisas i havsplanens vägledning kan komma att krävas. Texten har kompletterats i förslaget till regeringen.

610	Länsstyrelsen i Södermanlands län	Länsstyrelsen i Södermanland ser positivt på att HaV har valt att presentera en sammanfattande redogörelse som lägger samman allmänna synpunkter från olika samrådsparter. Detta ökar läsbarheten och ger samtidigt en samlad bild av de omfattande synpunkter som lämnades.	Synpunkten noteras.
611	Länsstyrelsen i Södermanlands län	Länsstyrelsen finner att vissa synpunkter i sak, liksom bemötanden från HaV, saknas i redogörelsen. Länsstyrelsen anser att det är en brist att redogörelsen inte är mer komplett vad gäller de frågor och synpunkter som lämnats. Särskilt som redogörelsen utgör ett viktigt underlag till regeringens beslut.	HaV valde att inte redovisa alla enskilda synpunkter från samrådsredogörelsen, utan hade som ambition att samla ihop liknande synpunkter under en gemensam beskrivning för att ge överblick och sammanhang. Alla synpunkter har däremot hanterats. I denna granskningsredogörelse kommer alla inkomna synpunkterna från granskningsarbetet besvaras var för sig.
612	Länsstyrelsen i Södermanlands län	I samrådet yttrade Länsstyrelsen att planen borde eftersträva tydligare vägledning inom områden där användningsbeteckning G anges. Även Boverket uppmärksammade tvetydigheten i denna beteckning (s.31, Samrådsredogörelsen). Försvarets intressen är på flera håll av central betydelse bakom de avvägningar som föranlett att ett område betecknats med G. Länsstyrelsen vidhåller att det är en brist ur vägledningssynpunkt att detta intresse inte, på ett eller annat sätt, har kunnat framgå av plankartan och dess vägledande beteckningar i dessa delar.	Försvarsintressen som omfattas av sekretess får inte redovisas i plankartorna.

613	Länsstyrelsen i Södermanlands län	Länsstyrelsen vidhåller de synpunkter som lämnades under samrådet (2018-08-08) beträffande avsaknaden av alternativ i MKB:n. Länsstyrelsen bedömer att det hade varit förtjänstfullt att jämföra planförslaget med andra alternativ än nollalternativet och nuläget. Havsplanens alternativa påverkan på flera miljöaspekter bör jämföras med de inriktningar som de olika (nationella m.fl.) målen för dessa aspekter har. En jämförelse mellan endast plan-, nuläges och nollalternativet ger en förhållandevis begränsad bild av hur planen kommer att bidra till att uppnå dessa mål. Ett exempel som illustrerar detta tydligt är planens klimatpåverkan och medverkan till att uppnå det nationella miljömålet begränsad klimatpåverkan, genom att begränsa utsläpp av växthusgaser och få till stånd en omställning till användning av förnyelsebara energikällor.	En beskrivning av hur alternativ hanterats inom planerings- och miljöbedömningsarbetet har lagts till under rubrik 2.5 i miljökonsekvensbeskrivningen.
614	Länsstyrelsen i Södermanlands län	Länsstyrelsen konstaterar att HaV valt att utesluta alla utpekanden och inskränkningar som skulle kräva bindande föreskrifter.	HaV har hittills inte arbetat fram några förslag till sådana föreskrifter. Eftersom det är första gången havsplaner tas fram anser myndigheten att det är viktigt att få en samsyn kring planeringen, innan eventuella föreskrifter föreslås. Myndigheten bedömer att befintlig förvaltning i huvudsak har möjlighet att fånga det som havsplanerna idag vägleder om. Samtidigt finns det områden där det kan behöva införas ytterligare restriktioner eller förenklande åtgärder för att nå planens syften, men där det är oklart om dagens regelverk ger tillräckligt stöd för detta. Fortsatt analys och behovsbedömning av föreskrifter anses därför vara nödvändig. En fråga som behöver utredas är om det behövs särskilda förskrifter mot trålning vid miljöfarliga vrak.
615	Länsstyrelsen i Södermanlands län	Länsstyrelsen anser att kartmaterialet har förbättrats sedan samrådet, men att det skulle tjäna på ytterligare tydlighet i vissa delar. För användning Yrkesfiske med prickbeteckningar i kartan är det särskilt svårt att urskilja dess avgränsningar i kartan.	I förslaget till regeringen är områdena för användning yrkesfiske mer sammanhållna och avgränsas med linjer.

616	Länsstyrelsen i Uppsala län	Hållbarhetsbedömningen samt dokumentet PM Natur i havsplanering publicerades cirka fyra veckor innan granskningstidens slut och har därför endast kunna studerats översiktligt.	HaV beklagar att publiceringen av nämnda underlagsdokument publicerade sent i förhållande till granskningstiden.
617	Länsstyrelsen i Uppsala län	Alla synpunkter som lämnades i samrådet har inte blivit tillgodosedda och Länsstyrelsen kvarstår vid sin tidigare bedömning.	Synpunkten noteras.
618	Länsstyrelsen i Uppsala län	Länsstyrelsen anser att planförslaget har utvecklats sedan samrådsförslaget och att både planhandlingen och miljökonsekvensbeskrivningen har blivit tydligare.	Synpunkten noteras.
619	Länsstyrelsen i Uppsala län	Större hänsyn tas till kulturmiljövärdena i granskningsförslaget. Dessutom särskiljs kulturmiljö från rekreation och friluftsliv. Detta är en förbättring, men det finns ett fortsatt utvecklingsarbete inom dessa områden samt ett fortsatt behov av att beakta kopplingarna mellan hav, kust och land.	Det behövs mer samlat och enhetligt planeringsunderlag när det gäller exempelvis kulturmiljö och rekreation. HaV föreslår därför ett fortsatt arbete där sådant underlag tas fram.
620	Länsstyrelsen i Uppsala län	Länsstyrelsen anser att den länskartering av marina naturvärden som planeras inom projektet Nationell Marin Kartering kommer att utgöra värdefullt underlag till kommande havsplaner och även länsstyrelsernas fortsatta arbete med grön infrastruktur, som i det inledande skedet inte fokuserat på marina miljöer.	HaV instämmer i att de nämnda underlagen blir viktiga för kommande planeringsarbete.
621	Länsstyrelsen i Uppsala län	Länsstyrelsen vidhåller att trålningsgränsen för industrifisket måste flyttas ut för hela Södra Kvarken samt Ålands hav i syfte att få ett hållbart fiske och ett långsiktigt småskaligt yrkesfiske. Kopplingar mellan havsplanen och regleringen av fisket måste bli tydligare och det behövs en sammanhållen planering och reglering av fiske och sjöfart samt havsmiljöförvaltningen.	HaV noterar synpunkten. Reglering av trålgränsen hanteras inom fiskförvaltningen, inte havsplaneringen. Havsplaneringens koppling till fiskförvaltning beskrivs i del 2, kap. 8 och del 7, kap. 18 i planhandlingen. Havsplaneringen är en central del i en sammanhållen planering och förvaltning av havet, men ersätter inte rådande reglering av olika sektorer.
622	Länsstyrelsen i Uppsala län	Länsstyrelsen delar HaV:s ställningstaganden om lämplig användning inom stora delar av havsområdet södra Bottenhavet.	Synpunkten noteras.

623	Länsstyrelsen i Uppsala län	Inom områdena B151, Finngrundet västra banken ställs fossilfri elproduktion mot lokala och regionala naturvärden, som också pekats ut genom EU:s Natura 2000-lagstiftning. Länsstyrelsens bedömning är att motiveringarna till att E och N kan samexistera inom B 151 bygger på en ofullständig analys och att kumulativa effekter på miljön och arter i hela utsjöbanksområdet måste beaktas. Länsstyrelsen anser att havsplanen inte ger den vägledning som behövs eftersom samexistensen måste prövas i en enskild prövning. I granskningshandlingen har HaV tydliggjort att en verksamhet som på ett betydande sätt kan påverka ett område som är skyddat enligt 7 kap. 28 § miljöbalken, N2000, alltid kräver särskild tillståndsprövning. Länsstyrelsen vill tydliggöra att exploatering, såsom uppförande av vindkraftverk, är ett av de utpekade hoten mot naturtypen. Vindkraftfundamenten anses i vissa fall kunna fungera som konstgjorda rev, men anläggandet av fundamenten minskar revens naturliga utbredningsområde, vilket lyfts fram av HaV. Den yta med konstgjorda rev som fundamenten bidrar med kan inte räknas som kompensation i en prövning enligt 7 kap. 28 b § MB, utan enbart enligt 7 kap. 29 § MB. Även små permanenta intrång som innebär arealförlust kan vara att betrakta som otillåten skada (mål C-258/11). I dagsläget är underlag om fåglar bristfälligt. Det saknas underlag om alfågeln har möjlighet att födosöka inom de andra utsjöbankarna om de trängs bort från Västra banken (område B151). Slutligen anser Länsstyrelsen att planförslaget inte ger tillräcklig vägledning, eftersom det bli en enskild prövning som får avgöra om samexistens är möjlig. Länsstyrelsens synpunkter kvarstår därför, att energiproduktion inte är en lämplig användning inom område B151.	Tillgängligt underlag för Finngrunden har granskats. Granskningen har inneburit att planeringen av områdena vid Finngrunden har ändrats i det slutliga planförslaget. Norra delen av Natura 2000-området Finngrunden-Västra banken (SE0630262) har undantagits från energiutvinning. Skälet är att miljökonsekvensbeskrivning och andra underlag visar särskilt höga naturvärden, särskilt fågel. Resterande del av B151 och omgivande delar (som tidigare ingick i B152) utgör nu användning utredningsområde energiutvinning med särskild hänsyn till försvarsintressen samt användning natur. Här kvarstår HaV:s bedömning i granskningsförslaget. Tidigare områden B148, B149 och B150 och den norra delen av B151 ingår nu i område B155. B155 anges med användning natur på grund av Natura-2000-områdena Finngrunden Östra banken (SE0630260), Finngrunden- Norra banken (SE0630263) och del av Finngrunden Västra banken (SE0630262) samt på grund av riksintresseanspråk för lek- och uppväxtområde för fisk.

624	Länsstyrelsen i Uppsala län	Inom område B152 kvarstår synpunkten att det krävs en särskild hänsyn till naturvärden.	I förslaget till regeringen har delar av nordöstra delen av området som i granskningsversionen märkts ut som B152, nu kallat B151, märkts ut med användning natur med hänvisning till det nyligen utpekade riksintresset för yrkesfiske avseende fiskrekrytering samt betydelsen för fågel. Området B151 har även beteckningen användning utredningsområde energiutvinning med hänvisning till de miljöprövningar som kommer behövas vid utredning av vindkraft i området. Havsplaneringen har granskat tillgängligt underlag för den återstående delen av B152 och finner inte att området når upp till kriteriet för vägledning gällande särskild hänsyn till höga naturvärden. Bedömningen grundar sig på att varken Gröna Kartan 2 eller 3, Naturvårdsverkets utsjöbanksinveteringar eller andra typer av inkomna naturvärdesinventeringar har bekräftat flerfaldiga höga naturvärden i B152.
625	Länsstyrelsen i Uppsala län	Redovisningen av områden för fiske är otydlig i havsplanen. Det saknas en beskrivning av vad som ingår i det fisket som är utpekat i planen. Är det både småskaligt och storskaligt yrkesfiske? Med tanke på att olika fiskemetoder har varierad påverkan ser Länsstyrelsen det som viktigt att poängtera vilket fiske som bedrivs eller får bedrivas på de olika platserna. Havsplaneneringen borde ha synkats med den pågående översynen av områden av riksintresse för yrkesfisket.	I planförslagets delar 3, 4 och 5 i planhandlingen beskrivs de olika fiskerier som bedrivs i varje havsområde. I del 7, kap. 18 i planhandlingen finns kompletterande information och beskrivning av yrkesfisket i de olika havsplaneområdena. De reviderade riksintresseanspråken för yrkesfiske har beaktats i framtagande av havsplanerna.

626	Länsstyrelsen i Uppsala län	Länsstyrelsen anser att havsplanen måste vara ett tydligare verktyg för fiskeripolitiken, fiskeregleringen samt för att uppnå de angivna planeringsmålen för havsplanen. Länsstyrelsen anser att det är centralt för ett långsiktigt hållbart småskaligt yrkesfiske, att lek- och uppväxtområden skyddas, men också ett varsamt tillåtande av storskaligt yrkesfiske, i synnerhet industritrålning efter strömming. Det omfattande industrifisket, som ofta blir djurfoder, orsakar negativa konsekvenser för det småskaliga kustfisket och ligger inte i linje med till exempel miljökvalitetsmålet Levande kust och skärgård. Detta sammanvägt med övriga stora naturvärden längs kusten i Uppsala län gör att trålningsgränsen för industrifisket måste flyttas ut för hela Södra Kvarken samt Ålands hav. Detta är något som Länsstyrelsen anser ska anges tydligt i havsplanen samt att det blir en tydligare koppling mellan havsplanering, fiskeripolitiken och havsmiljöförvaltningen.	Synpunkten noteras. Havsplanen reglerar inte yrkesfiske, utan vägleder om mest lämplig användning eller särskild hänsyn till höga naturvärden, kulturmiljövärden eller försvar. Särskild hänsyn till höga naturvärden kan innebära att det finns behov för reglering av yrkesfiske, men behovsanalys och reglering sker inom ramen för annan lagstiftning. Användning yrkesfiske anges inte där yrkesfiske är otillåtet eller där det pågår regleringsarbete för begräsning av fiske.
627	Länsstyrelsen i Uppsala län	HaVs bedömning är att område B152 inte uppfyller kriterierna för särskild hänsyn till naturvärden. I samrådsredogörelsen hänvisas till att Uppsala läns handlingsplan för grön infrastruktur (GI) inte heller har pekat ut området. Motiveringen till varför Länsstyrelsen inte pekade ut området i GI-arbetet är att kunskapsunderlaget för området, och havsmiljön i länet i allmänhet, är bristfällig.	I dagsläget stämmer det att område B152 inte uppfyller kriterierna för särskild hänsyn till höga naturvärden. Kriterierna bygger på att det finns tillräcklig data på dessa naturvärden. För att öka kunskapen om dessa områden uppmuntrar HaV att miljövärdeskarteringar och liknande undersökningar görs.

628	Länsstyrelsen i Uppsala län	PM Natur i havsplaneringen publicerades ca fyra veckor innan granskningstidens slut och det har inte funnits möjlighet till någon detaljerad granskning av kriterierna eller avvägningarna för att peka ut lilla n. Länsstyrelsen anser även fortsättningsvis, liksom i samrådsskedet, att särskild hänsyn till natur ska anges i område B 152 samt i alla delar av grundområdena på och kring Finngrunden där användning vindkraft föreslås.	HaV beklagar att vissa granskningsdokument, såsom PM Natur i havsplaneringen, inte publicerades samtidigt som granskningsförslaget till havsplaner. I förslaget till regeringen har delar av nordöstra delen av området som i granskningsversionen märkts ut som B152, nu kallat B151, märkts ut med användning natur med hänvisning till det nyligen utpekade riksintresset för yrkesfiske avseende rekryteringsområde för fisk samt betydelsen för fågel. Området B151 har även beteckningen användning utredningsområde energiutvinning med hänvisning till de miljöprövningar som kommer behövas vid utredning av vindkraft i området. HaV har granskat tillgängligt underlag för den återstående delen av B152 och finner inte att området når upp till kriteriet för vägledning gällande särskild hänsyn till höga naturvärden. Bedömningen grundar sig på att varken Gröna Kartan 2 eller 3, Naturvårdsverkets utsjöbanksinveteringar eller andra typer av inkomna naturvärdesinventeringar har bekräftat flerfaldiga höga naturvärden i B152.
629	Länsstyrelsen i Uppsala län	Även om åtgärder genomförs utanför Natura 2000-områden kan tillstånd krävas ifall de riskerar att påverka utpekade naturtyper och arter inom områdena. För naturtypen rev (1170) inom Finngrunds västra bank skulle åtgärder, främst under anläggningsskedet, även kunna påverka bevarandetillståndet för utpekad naturtyp och tillhörande vanligt förekommande arter, exempelvis genom grumling. Länsstyrelsen bedömer därför att hänsyn kommer att behöva tas till hur planerade verksamheter kan påverka intilliggande Natura 2000områden även inom område B152 och att det är viktigt som buffert och konnektivitetszon.	Synpunkten noteras. Hänsyn kommer i prövningsskedet att behöva tas till den samlade påverkan på Natura 2000-områdets bevarandevärden.
630	Länsstyrelsen i Uppsala län	Område B152 är tillsammans med Billudden och Finngrundets bankar, bland annat en mycket viktig sträckled för fåglar. Det beräknas att minst en miljon flyttande fåglar passerar över området under höstsäsongen. Just kunskapsunderlaget för förslaget om havsplans påverkan på flyttande fåglar pekas ut som en brist i MKB:n.	Synpunkten noteras. Kunskapsunderlaget om flyttande fåglar är allmänt bristfällig vilket påverkat möjligheten att göra en robust analys av havsplanernas effekter i detta hänseende.

631	Länsstyrelsen i Uppsala län	De kumulativa negativa effekterna som uppstår om vindkraft anläggs i alla de områden på och kring Finngrunden där planen anger användning energi kan bli stora och de behandlas inte fullt ut av verktyget Symphony och miljöbedömningen. Södra Bottenhavets utsjöbankar är på grund av minskad isläggning under senare tid oftare tillgängliga för rastande/övervintrande sjöfågel under vintern och dessa riskerar att trängas undan till områden där födotillgången är otillräcklig. Detta gäller bland annat alfågel. Om vindkraftutbyggnaden blir fullskalig enligt planen kan även fågelarter som sträcker över området påverkas negativt om de därmed tvingas ta en stor omväg.	Med hänsyn till vägledning om särskild hänsyn till totalförsvarets intressen, höga naturvärden och förekomst av Natura 2000-områden bedöms exploateringsgraden i områdena bli begränsad trots att användning energiutvinning sträcker sig över stora områden.
632	Länsstyrelsen i Uppsala län	Länsstyrelsen delar HaVs ställningstagande om lämplig användning i den sydligaste delen av planområdet och till att särskild hänsyn till natur anges i B154 och att hänsyn till höga kulturmiljövärden tas i området öster om Gräsö som omfattas av Länsstyrelsens förordnande om landskapsbildskydd. Det är viktigt att sjöfartens risker och påverkan minimeras i det känsliga området som även gränsar till ett HELCOM MPA och det marina naturreservatet Gräsö östra skärgård. Havsplanen måste tydligare kopplas till regleringen av sjöfarten.	Havsplanen pekar ut områden där särskild hänsyn bör tas till höga naturvärden. Hur denna hänsyn ska ske regleras inte i havsplanen utan hanteras i annan ordning i förvaltningen.
633	Länsstyrelsen i Uppsala län	HaV anser att kriterierna för särskild hänsyn till natur inte uppfylls för utsjöbanken Campsgrund i område B140. Enligt planen ska försvarets och sjöfartens intressen gå före energianvändning, men användning F eller f anges inte i plankartan. Länsstyrelsen anser att de naturvärden som är kända på Campsgrund motiverar särskild hänsyn till natur i planen. Länsstyrelsens motivering till lilla n är att utsjöbanken ligger nära Natura 2000-området (både SCI och SPA) och naturreservatet Björns skärgård som dessutom omfattas av Länsstyrelsens förordnande för skydd av landskapsbilden. Björns skärgård är häckningsområde för hotade fågelarter, bl.a. skräntärna och silltrut som födosöker på Campsgrund och Finngrundets bankar under häckningstiden. På Campsgrund finns även mycket blåmussla. Här finns en tydlig koppling mellan kust och havsplan som måste beaktas.	HaV har granskat tillgängligt material för B140 och bedömer att området inte uppfyller de kriterier som gäller för vägledning särskild hänsyn till höga naturvärden. Att företräde för riksintresse för totalförsvaret anges i B140 men inte märker ut detta i kartan beror på försvarssekretess enligt 15 kapitlet 2§ offentlighets- och sekretesslagen (2009:400).

634	Länsstyrelsen i Uppsala län	Länsstyrelsen föreslog i samrådet att Attraktiva livsmiljöer skulle ändras till riksintresse friluftsliv och rekreation med motiveringen att underlaget var områden av riksintresse enligt 4 kap. 4 § MB samt enligt 3 kap. 6§ MB. I granskningsförslaget är det riksintresse för friluftsliv enligt 3 kap. 6 § MB som ligger till grund för användningen och därmed föreslår Länsstyrelsen att användningen ska benämnas Friluftsliv för att kopplingen till riksintresset ska vara tydlig.	HaV bedömer fortsatt att friluftsliv är en del av begreppet rekreation och nuvarande system kvarstår. Rekreation har i planen en bredare innebörd som utöver friluftslivet även kan innefatta kommersiella verksamheter i havsplaneområdet.
635	Länsstyrelsen i Uppsala län	Länsstyrelsen finner att underlag om kulturmiljö och kulturarv överlag ger bra möjligheter att fortsatt behandla frågorna i havsplanering. Bristerna i tillgängligt underlag är väl beskrivna, och detta problem uppmärksammas i granskningsförslaget. De konflikter som eventuellt uppstår i samband med specifika framtida exploateringar kan i nuläget inte hanteras, då exempelvis kunskapen om mängden okända vrak är alltför lite känd.	Synpunkten noteras.
636	Länsstyrelsen i Uppsala län	I granskningsförslaget beskrivs det beaktade kulturarvet som dels kulturhistoriska lämningar i havet, dels kulturmiljöer längs kusten. Här menar Länsstyrelsen att även det immateriella kulturarvet, exempelvis i form av historiska segelleder, borde uppmärksammats. I länet pågår ett samarbete med Åland och Finland om St. Olav Waterway.	Havsområdesbeskrivningen har kompletterats med information om segelleden.

637	Länsstyrelsen i Uppsala län	I miljökonsekvensbeskrivningen anges att både nollalternativet och planförslaget leder till en stor miljöpåverkan, vilket inte automatiskt betyder att havsplanen bidrar till en hållbar användning av havet. Då hållbart yrkesfiske och hållbar sjöfart är planeringsmål bör Havsplanen ange riktlinjer för hur verksamheterna ska bedrivas i havsplaneområdet för att begränsa de negativa miljöeffekterna. Detta är speciellt viktigt för de deskriptioner (enligt havsmiljödirektivet) som redan har sänkt status och där sjöfarten och yrkesfisket bidrar med belastning. Alternativt kan planen beskriva hur en sådan reglering ska ske nationellt, men Länsstyrelsen ser det inte som tillräckligt att endast hänvisa till ”ordinarie förvaltning”. "Diskussioner om hur planeringmålen för havsplanen förhåller sig till fiskeripolitik och havsmiljöförvaltning och andra planeringsmål är också relevanta i det framtida arbetet samt hur havsplanen kan bli mer vägledande. "	Synpunkten noteras. Fiskreglering i huvudsak hanteras inom fisk- och havsmiljöförvaltningen. Havsplanen kan komma att påverka förvaltningen, bl.a. genom att uppmärksamma områden med höga naturvärden. Havsplanen ger också rumsliga förutsättningar i förhållande till andra användningar som exempelvis energiutvinning, vilket också är en förutsättning för att mål inom fiskeripolitiken (och därmed också i havsplanen) ska kunna nås.
638	Länsstyrelsen i Uppsala län	Länsstyrelsen anser att föreskrifter för områden med lilla n måste implementeras om den hänsyn ska tas som miljöbedömningen räknar med.	HaV har i denna första planeringsomgång valt att inte föreslå några föreskrifter då den befintliga förvaltningen generellt anses kunna hantera den vägledning som planerna ger, t.ex. genom att redovisa områden med särskild hänsyn till höga naturvärden.
639	Länsstyrelsen i Uppsala län	Länsstyrelsen anser att handlingen är tydligare i granskningsskedet än i samrådsskedet eftersom det samlats i färre dokument.	Synpunkten noteras.
640	Länsstyrelsen i Uppsala län	Skalor på kartorna saknas, Det behöver kompletteras, eftersom det anges att plankartorna ska tolkas i en viss skala.	Skalor för plankarta respektive havsområdeskartor anges i inledningen i delar 3,4 och 5.
641	Länsstyrelsen i Uppsala län	Det hade varit värdefullt om tabellerna med de olika områdena hade innehållit utförligare motiveringar till användningar. Nu är endast ett fåtal områden motiverade och även dessa kan utvecklas.	Synpunkten noteras. Tabellen visar vilka intressen som bedöms samexistera, intressen som ges företräde och vilka intressen som inte tillgodoses. Mer utvecklad motivering finns i den havsområdesvisa texten.

642	Länsstyrelsen i Uppsala län	I denna version av havsplanen har områden av riksintresse generellts pekats ut som en särskild användning. Diskussioner om detta är lämpligt får ingå i det fortsatt arbetet liksom diskussioner hur kopplingar mellan hav och land kan förtydligas. Ett sätt att visualisera att det finns intressen att ta hänsyn till utanför havsplaneområden kan vara att i kartorna presentera riksintresseområden även utanför havsplaneområden.	Användningar i havsplanen baseras både på riksintresseanspråk och allmänna intressen av väsentlig betydelse. Riksintresseanspråk som inte tillgodoses omfattas inte av berörd användning. I planförslagets del 7, samt i digital presentation på HaV:s webbplats, visas berörda riksintresseanspråk för hela Sverige, dvs. både inom och utom havsplaneområdet.
643	Länsstyrelsen i Uppsala län	Länsstyrelsen vill göra ett medskick om att dialogen med kommunerna kan förbättras exempelvis genom att samrådsredogörelsen är tydlig och tar med och bemöter alla synpunkter, vilket är en förutsättning för en förtroendefull dialog med alla aktörer. Länsstyrelsen är gärna med i den fortsatta dialogen om hur nästa version av havsplanen, samt processen med att ta fram den, kan utvecklas.	HaV valde att inte redovisa alla enskilda synpunkter från samrådsredogörelsen utan hade som ambition att samla ihop liknande synpunkter under en gemensam beskrivning. Alla synpunkter har hanterats. I denna granskningsredogörelse redovisa alla inkomna synpunkter från granskningen.
644	Länsstyrelsen i Västerbottens län	Länsstyrelsen noterar att flera av dessa synpunkter har blivit tillgodosedda i granskningshandlingarna. De synpunkter från Länsstyrelsens samrådsyttrande som inte har blivit tillgodosedda kvarstår	Synpunkten noteras.
645	Länsstyrelsen i Västerbottens län	Länsstyrelsen är överlag positiv till de förändringar av planförslaget som har gjorts sedan samrådet. Det är särskilt positivt att det nu finns möjlighet att märka ut kulturmiljövärden och rekreationsvärden på kartan och att särskild hänsyn till höga naturvärden har adderats till område B108 (Rata storgrund).	Synpunkten noteras.
646	Länsstyrelsen i Västerbottens län	Länsstyrelsen är även positiv till de förändringar som gjorts i miljökonsekvensbeskrivningen och hållbarhetsbedömningen sedan samrådet. Kartor, chord-diagram och andra hjälpmedel har bidragit till att handlingarna nu är lättare att läsa och ta till sig.	Synpunkten noteras.

647	Länsstyrelsen i Västerbottens län	Länsstyrelsen anser att det bör synliggöras på kartan att rekreationsområden, kulturmiljöer och naturmiljöer i angränsande kustområden kan komma att påverkas av användningar i havet, såsom vindkraftsanläggningar. Detta kan förslagsvis göras genom att en hänsynszon markeras ut för dessa intressen. På så sätt blir kopplingen mellan intressen på land och i havet tydligare. I Västerbottens län är detta framförallt aktuellt för intressena kring Bjuröklubb och Ratan, men även kring Holmöarna och Stora fjäderägg. HaV hävdar att införandet av någon typ av buffertzon inte är lämpligt då det bl.a. saknas tillförlitliga metoder för att fånga upp arters och livsmiljöers spridningsvägar. Länsstyrelsen menar istället att det är just denna kunskapsbrist, tillsammans med en utgångspunkt i försiktighetsprincipen, som gör att hänsynszoner behöver ritas ut på kartan. Ett alternativ till hänsynszoner är att redovisa de riksintressen som ligger i nära anslutning till planområdet på plankartan.	Synpunkten noteras. När det gäller kulturmiljövärden vägleder havsplanen om att hänsynsavstånd till värdekärnorna behöver bedömas i ett lokalt perspektiv, såsom exempelvis eventuell påverkan på kulturmiljövärden av energiutvinning.
648	Länsstyrelsen i Västerbottens län	Länsstyrelsen anser fortfarande att HaV ställer för höga krav för utpekande av ”n”. Med det system som tillämpas krävs dubbla underlag för att ett område ska pekas ut, oavsett hur bra och tillförlitligt ett enskilt underlag är.	Synpunkten noteras. Systemet bakom utpekande av särskild hänsyn till höga naturvärden (n) bygger delvis på att dubbla underlag ska presenteras. Detta är en strategi för att vara mer inkluderande och se att flera mindre studier och inventeringar gemensamt kan bygga upp en bild av en större helhet. Dubbla underlag är dock inte det enda kriteriet utan det finns också kriterier som inkluderar bedömningar av höga naturvärden utifrån ett antal olika Symphony-beräkningar gällande kumulativ miljöpåverkan, Gröna kartan och osäkerhetskartan.
649	Länsstyrelsen i Västerbottens län	Vår tidigare synpunkt om att även B107 bör pekas ut med ”n” kvarstår. Flyttstråk för fågel finns även i detta område vilket behöver belysas vid kommande vindkraftsprövningar. HaV konstaterar att kunskapsläget är svagt. Länsstyrelsen anser dock att området, utifrån en försiktighetsprincip, bör få beteckningen ”Efn” tills tillfredsställande underlag för sträckningar av migrerande fågel har tagits fram.	Systemet för att utse områden där särskild hänsyn till höga naturvärden ska beaktas bygger på att det finns underlag som visar på dessa höga naturvärden. Att sakna information om ett område är inte ett kriterium för att ange särskild hänsyn till höga naturvärden då begreppet skulle riskera att urholkas och vara allt för generaliserande.

650	Länsstyrelsen i Västerbottens län	I samrådsyttrandet påpekar och motiverar Länsstyrelsen att delar av B101 och B125 (i samrådshandlingarna B120 och B123) bör pekas ut för särskild hänsyn till höga naturvärden. Länsstyrelsen står fast vid synpunkten från samrådsyttrandet och anser att hela det internationellt utpekade och beslutade EBSA-området i Norra Kvarken ska ha beteckningen ”n” i havsplanen. Det kan också tilläggas att växter och djur i Norra Kvarken lever på gränsen av sina nordliga utbredningsgränser kopplat till salthalt och temperatur. Detta tillsammans med att Bottniska viken generellt har få arter gör ekosystemet känsligt för ytterligare mänsklig påverkan. Havs- och vattenmyndigheten har, vad Länsstyrelsen kan se, inte svarat på denna synpunkt i samrådsredogörelsen.	Angående B101 och B125 uppfyller inte dessa områden de kriterier som finns för särskild hänsyn till höga naturvärden (n). Vad gäller EBSA-områden anser havsplaneringen att stora delar av områden runt Norra Kvarken har täckts in med särskild hänsyn till höga naturvärden (n) (B121 och B122). EBSA-området längst upp i Bottenviken berör främst kustområden, men fångas även upp av ytterligare områden i havsplanen (B100, B102, B103, B104).
651	Länsstyrelsen i Västerbottens län	Avgränsningen för B121 med beteckningen ”Gn” har justerats något sedan samrådet vilket inte heller förklaras i planhandlingarna eller samrådsredogörelse.	B121 har justerats då HaV fick tillgång till ny data. Den södra gränsen har flyttats något söderut för att inkludera de höga naturvärden som Symphony Gröna kartan visar i området. Den norra delen har justerats för att bättre följa avgränsningen för det IBA (Important Bird Area) -område som finns där. De norra delarna som inte längre ingår i B121 föll bort då de inte mötte de kriterier som behövdes för att få särskild hänsyn till höga naturvärden (n). Den inre plangränsen för havsplanen har också ändrats sedan samrådet i enlighet med lag (2017:1272) om Sveriges sjöterritorium och maritima zoner.

652	Länsstyrelsen i Västerbottens län	Det är positivt att det i granskningshandlingarna finns förslag om utredning av de juridiska förutsättningarna att använda särskilda föreskrifter som verktyg för att specifikt undvika risker med miljöfarliga vrak. Länsstyrelsen anser att Havs- och vattenmyndigheten även bör utreda om sådana föreskrifter (i enlighet med 4 kap 10 § miljöbalken) kan vara nödvändiga för att säkerställa en långsiktigt hållbar utveckling avseende andra risk- och hänsynsområden. HaV framför i samrådsredogörelsen att ett sådant behov inte finns då styrning genom dagens lagstiftning och förvaltande myndigheter anses vara tillräckligt. Länsstyrelsen menar att föreskrifter behövs för att verksamheter/intressen ska kunna samexistera och för att på ett mer kraftfullt sätt kunna bidra till det övergripande målet om God havsmiljö och hållbar tillväxt. Detta kan göras i samverkan med förvaltande och reglerande myndigheter, men Länsstyrelsen anser inte att ansvaret helt ska läggas över på de ordinarie förvaltningsprocesserna. Länsstyrelsen ser bland annat ett behov av föreskrifter för att reglera hur hänsyn ska tas till naturvärden, hur en god miljöstatus ska nås och hur ekosystemtjänster ska bevaras. När det gäller yrkesfisket anger HaV att det inte är lämpligt att havsplanen föregår pågående arbete med bevarandeplaner i N-områden genom platsspecifik vägledning för reglering av fisket. Länsstyrelsen håller med om detta, men anser samtidigt att det kan vara nödvändigt med föreskrifter eller vägledning kring fiske i områden utpekade med ”n” där förekommande naturvärden riskerar att skadas av fisket. HaV behöver tillsammans med länens naturvårdare och fiskekonsulenter diskutera lämpliga hänsynsåtgärder/anpassningar i de aktuella områdena. Det kan exempelvis handla om minskat uttag av fisk, anpassning av fiskemetoder eller redskap och reglering av fiskeperioder. Havsplanen kan på så sätt få en tydligare roll och kunna ligga till grund för internationell förankring t.ex. inom den gemensamma fiskeripolitiken (GFP).	HaV:s tidigare bedömning kvarstår (se bl.a. sidan 39 i *Samrådsredogörelsen*). HaV vill samtidigt understryka att om det senare uppstår behov av särskilda föreskrifter där det i dag saknas sådan lagstiftning är det inget som hindrar att HaV tar fram sådana förslag. Dock kan det endast bli aktuellt med föreskrifter om det inte finns annan tillämplig lagstiftning.

653	Länsstyrelsen i Västerbottens län	Behovet av föreskrifter är särskilt stort kopplat till sjöfarten, som idag inte har den typen av tillsyn som skulle behövas för att tillgodose hänsyn till höga naturvärden. Här behöver HaV, i samverkan med Transportstyrelsen, ta fram förslag på hänsynsåtgärder och anpassningar i aktuella områden. Det kan exempelvis handla om hastighetsreglering för att minska buller och utsläpp, anpassning av djupgående eller tidpunkt för trafiken, tidpunkt för muddringar av farleder samt att områdena bör ingå i oljeskyddsplaner. Regleringar behöver förstås förankras internationellt och få stöd av International Maritime Organization (IMO) så att även utländska fartyg följer föreskrifterna.	Synpunkten noteras. Havsplanen anger områden med användning natur och områden där särskild hänsyn ska tas till höga naturvärden. Havsplanen reglerar inte hur sådan hänsyn ska ske, utan behov av eventuell reglering eller annan åtgärd som rör sjöfart hanteras normalt inom ramen för annan lagstiftning, exempelvis sjöfartslagstiftningen och lagstiftning som rör naturvård.
654	Länsstyrelsen i Västerbottens län	På s. 97 i MKB görs en bedömning av vindkraftverks påverkan på bl.a. kulturmiljöer. Planförslaget bedöms ha en liten negativ miljöeffekt på landskap och kulturmiljö i jämförelse med nollalternativet. Bedömningen av påverkan baseras på verk med en totalhöjd på 180 meter. Idag ligger dock den totala höjden i de flesta fall på minst 250 m, ofta upp till 300 m. En sådan park påverkar landskapsbilden och riksintressenas värden i avsevärt högre grad än en park med 180 meters höjd. Planförslagets negativa påverkan på landskap och kulturmiljö (inom bl.a. riksintressen) riskerar därmed att bli större än vad HaV har bedömt. Havs- och vattenmyndigheten skriver i samrådsredogörelsen att Stora Fjäderägg ligger inom ett sådant avstånd från utpekade energiområden (B107 och B108) att bedömningen av risk för påtaglig skada behöver göras vid miljöprövning av energiprojekt. Länsstyrelsen vill tillägga att även riksintressena Ratan och Holmön ligger inom ett sådant avstånd att negativ påverkan från vindkraftsparker behöver prövas.	Synpunkten noteras. Bedömning av havsplanernas effekter på kulturmiljövärden under vatten och vid kusten har setts över och utvecklats på flera ställen i miljökonsekvensbeskrivningen.
655	Länsstyrelsen i Västerbottens län	På s. 84 i MKB behöver det framgå att kulturvärdena på Bjuröklubb utgör ett riksintresse för kulturmiljövården. Det bör även framgå att området bl.a. innefattar en sjöfartshistorisk miljö med fyrar, lotsutkik och hamnanläggning.	Beskrivningen och analysen har setts över utifrån synpunkten

656	Länsstyrelsen i Västerbottens län	Från miljökonsekvensbeskrivningen går det att utläsa att både nollalternativet och planförslaget medför en stor miljöpåverkan. Även om planförslaget sammantaget förväntas medföra positiva konsekvenser för vissa miljöaspekter betyder det inte automatiskt att havsplanen bidrar till en hållbar användning av havet. Då hållbart yrkesfiske och hållbar sjöfart är planeringsmål bör havsplanen ange riktlinjer för hur verksamheterna ska bedrivas i havsplaneområdet för att begränsa de negativa miljöeffekterna. Detta är särskilt viktigt för de deskriptorer (enligt havsmiljödirektivet) som redan har sänkt status och där sjöfarten och yrkesfisket bidrar med belastning. Alternativt kan planen beskriva hur en sådan reglering ska ske nationellt, men Länsstyrelsen ser det inte som tillräckligt att endast hänvisa till ”ordinarie förvaltning”.	Havsplanerna påverkar inte sjöfartens eller yrkesfiskets operativa eller miljömässiga villkor, som regleras av ett flertal andra instrument. I miljökonsekvensbeskrivningen föreslås vissa åtgärder för att motverka de miljöeffekter som havsplanernas vägledning om dessa och andra verksamheter antas ge upphov till.
657	Länsstyrelsen i Västerbottens län	I MKB:n görs en bedömning utifrån kriterier enligt havsmiljödirektivet och tillhörande miljökvalitetsnormer. Där anges bl.a. att en måttlig negativ effekt bedöms uppstå genom havsplanen för kriterierna D1C2 och D4C1, p.g.a. vindkraftsetableringens påverkan på fåglar. Länsstyrelsen undrar om det finns skyddsåtgärder eller kompensationsåtgärder att vidta för att minska de negativa effekterna?	Kapitlet i miljökonsekvensbeskrivningen om åtgärder för att motverka de identifierade miljöeffekterna har skrivits om och utvecklats med flera och tydligare åtgärder.
658	Länsstyrelsen i Västerbottens län	Vindkraftsetableringar medför även en risk för att MKN ”D1 - Fysisk förlust av sandbankar och rev” inte kommer att kunna följas. HaV hänvisar denna fråga vidare till kommande tillståndsprövningar. Länsstyrelsen anser att bedömningen borde kunna ske inom ramen för havsplaneringen. Detta då Havs- och myndigheten redan idag gör bedömningar av tillståndet enligt havsmiljödirektivet och hur MKN följs. Myndigheten borde därför ha tillräckligt med underlag för att bedöma om den förlust av habitat som föreslås i planen påverkar normuppfyllelsen. HaV är också den myndighet som har helhetsbilden över havsplaneringen vilket gör att dem bäst lämpade att ta ställning till om en föreslagen användning behöver utgå p.g.a. risk att inte följa MKN D1.	HaV anser att en mer detaljerad bedömning av huruvida miljökvalitetsnormerna efterföljs i samband med utbyggnad av havsbaserad vindkraft enbart är möjligt vid detaljplanering av de specifika vindkraftparkerna, varför det i miljökonsekvensbeskrivningen hänvisas till tillståndsprövningsprocessen. I dagsläget har inte HaV uppgifter om exakt vilka bottentyper och -miljöer som kommer att påverkas. Sådan information är nödvändig för att bedöma i vilken grad relevanta miljökvalitetsnormer eventuellt överträds.

659	Länsstyrelsen i Västerbottens län	Länsstyrelsen vidhåller sin synpunkt från samråds-yttrandet att metoden för hållbarhetsbeskrivningen behöver utgå från den totala belastningen och dess effekter och inte endast skillnaden mellan nollalternativet och havsplanen. För utvecklad synpunkt se Länsstyrelsens samrådsyttrande.	Synpunkten noteras. Bedömningarna utgår från att det är planens effekt som bedöms, relativt ett nollalternativ utifrån det metodval som föreligger i nuläget. Gällande belastningar på havsområdet beaktas detta i planeringsprocessen och användningar enligt planförslag, utifrån bland annat vägledning om särskild hänsyn höga naturvärden (n) och kulturvärden (k), vilket avses verka för minskad belastning från exempelvis yrkesfiske och sjöfart.
660	Länsstyrelsen i Västerbottens län	Länsstyrelsen gör, till skillnad från HaV, bedömning att utpekandet av ”n” inte kommer att medföra särskilt stora positiva miljöeffekter så länge hänsynen inte förtydligas genom föreskrifter eller annan vägledning. I tabell 3 i hållbarhetsbeskrivningen framgår att användning Natur främjas genom utpekande av ”n”, samtidigt anges inte att någon av de andra användningarna på något sätt begränsas av utpekandet av ”n”. Utifrån ovanstående ser inte Länsstyrelsen att det finns några garantier för att särskild hänsyn faktiskt kommer att tas inom områden med ”n”.	HaV bedömer att n-områden för särskild hänsyn till höga naturvärden kommer att få effekt eftersom de ska ligga till grund för förvaltningen av de höga naturvärden som pekas ut. Förvaltningsåtgärder och hänsyn vid verksamhetsprövning kan innebära att andra användningar begränsas.
661	Länsstyrelsen i Västerbottens län	I den webbaserade plankartan hänvisas för område B122 till fel naturreservat (under fliken Natur). I texten står det nu ” Sydostbrotten (B122) omfattas av Natura 2000 och naturreservatet Kronören”. Istället för Kronören ska det vara Örefjärden–Snöanskärgården. Detta måste korrigeras då det är olika föreskrifter som gäller för reservaten.	Har åtgärdats.
662	Länsstyrelsen i Västerbottens län	På webbplankartan för område B121 står det under ”Rekreation” att det finns ett riksintresseanspråk för friluftsliv vid Höga kusten som angränsar havsplaneområdet. Detta är felaktigt. Det ska istället stå att det finns ett riksintresseanspråk för friluftsliv vid Holmöarna. Denna information bör även adderas till s. 78 i havsplanen.	Texten har ändrats så att det tydligt framgår att det finns ett riksintresse för rörligt friluftsliv utanför Höga kusten, utanför planområdet, samt ett riksintresseanspråk för friluftsliv utanför Holmöarna i planområdet.

663	Länsstyrelsen i Västerbottens län	Havs- och vattenmyndigheten skriver på s. 68 att det finns ett behov av fortsatt arbete med kartering av den marina miljön, bl.a. vad gäller sträckningar för migrerande fågel och fladdermöss som kan påverkas av fasta installationer i havet. Länsstyrelsen håller med om detta och vill därför upplysa om att insamling av data vad gäller fladdermöss pågår i BotniaAtlantica projektet Kvarken Flada. Resultaten förväntas bli klara under 2020.	HaV noterar upplysningen och tar gärna del av de färdiga resultaten när datainsamlingen är klar.
664	Länsstyrelsen i Västerbottens län	Länsstyrelsen är positiv till att mer kunskaps- och planeringsunderlag kommer att tas fram angående försvarsaktiviteters påverkan på naturvärden. Uppföljning av ammunitionsresters effekter i influensområden till havs, som t.ex. utanför Tåme skjutfält, får gärna ingå i utredningarna. Länsstyrelsen håller med om de behov av nya och utvecklade planeringsunderlag som lyfts i havsplanen. Vi vill samtidigt understryka att om vi ska delta i framtagandet krävs resurser i en omfattning som för närvarande inte finns tillgänglig hos oss. En förutsättning är därför att det tillförs medel vid eventuella uppdrag till länsstyrelsen med att ta fram planeringsunderlag.	Om användning yrkesfiske och användning natur redovisas i samma område eller i samma del av ett område är bedömningen att de kan samexistera. Samexistensen kan kräva anpassning som regleras i annan lagstiftning.
665	Länsstyrelsen i Västernorrlands län	Havsplanen bygger vidare på frågor som lyftes under samrådsprocessen samt tar hänsyn till ytterligare information och underlag.	Synpunkten noteras.
666	Länsstyrelsen i Västernorrlands län	Länsstyrelsen delar förslaget till huvuddrag för havsplaneområdet och beskrivningen av att Bottniska vikens planområde är det som är minst belastat av mänsklig påverkan samtidigt som miljötillståndet fortfarande behöver förbättras för att god miljöstatus ska nås. Områden som t.ex. Höga kusten med höga frilufts- och naturvärden behöver bevaras och utvecklas hållbart, samtidigt som havet ger goda förutsättningar för utveckling av t.ex. Västernorrlands industrier med behov av transporter sjövägen.	Synpunkten noteras.

667	Länsstyrelsen i Västernorrlands län	Användning för försvarsmakten följer utpekade riksintresseanspråk, som i stora områden föreslås samexistera med natur- och kulturvärden. Denna samexistens bedöms kräva fortsatt planeringsarbete, bättre kunskap och planeringsunderlag och eventuellt vidare reglering för att fungera. Detta är av vikt också för kommunernas översiktsplanering av sitt kust- och havsområde.	Synpunkten noteras.
668	Länsstyrelsen i Västernorrlands län	Kopplingen mellan havs- och vattendirektivet och förslaget till havsplan är bristfällig och behöver förbättras.	God miljöstatus (havsmiljödirektivet) och god ekologisk och kemisk status (ramdirektivet för vatten) ingår i den samlade målbilden för planeringen. Planhandlingen har med information om vattenförvaltningen. I miljökonsekvensbeskrivningen finns en bedömning av havsplanernas miljöeffekter mot både havsmiljödirektivet och ramdirektivet för vatten.
669	Länsstyrelsen i Västernorrlands län	PM Natur i havsplaneringen var klar alltför sent för att läka tidigare påtalade brister i förståelse av avvägningar i flera områden.	HaV noterar synpunkten och beklagar att PM Natur i havsplaneringen inte publicerades samtidigt som de andra dokumenten.

670	Länsstyrelsen i Västernorrlands län	En för Västernorrland viktig fråga som inte behandlats är de begränsningar som kan orsakas av potentiellt förorenade områden ute till havs. Havsplanen saknar fortfarande en fördjupande beskrivning av begränsningar som kan orsakas av potentiellt förorenade områden ute till havs där kunskapsläget är sämre än på land. Dumpade tunnor med industriavfall, fiberbankar och förorenade områden kan ha allvarliga konsekvenser för biologisk mångfald, rekreation, hälsa och ekonomiska aktiviteter såsom fiske. Trots att belastningar av miljögifter ingår i bedömningen av sammanlagd kumulativ påverkan i verktyget Symphony samt i kapitel 7 ”planeringsförutsättningar”, är en tydligare vägledning kring åtgärder och hoten av miljögifter inom havsplanen önskvärt vid nästa planering.	Frågan om förorenade områden till havs beskrivs till viss del i planen, och framför allt i planförslagets del 7 om planeringsförutsättningar. Detta är en komplex och viktig fråga och skulle kunna beskrivas mer ingående då föroreningsproblematiken i svenska vatten är utbredd. Planeringen har valt att göra övergripande, men ibland också platsspecifika, beskrivningar av förorenade områden. Frågor som gäller åtgärder hamnar dock på havsmiljöförvaltningen. Att ta ett mer handfast grepp kring föroreningsproblematiken skulle kunna vara en del av framtida havsplaneringsprocesser men är inte aktuellt i nuvarande process. Regeringen har uppdragit åt Naturvårdsverket, Sveriges geologiska undersökning, Statens geotekniska institut, Havs- och vattenmyndigheten och länsstyrelserna att genomföra insatser för att förbättra kunskapen om förorenade sediment i sjöar och kustområden (Miljödepartementet, 2019). Uppdraget innefattar bland annat insatser för att få bättre kunskap om förorenade sedimentområdens utbredning, risken för spridning av miljögifter och olika åtgärdsalternativ. Uppdraget pågår till januari 2022.
671	Länsstyrelsen i Västernorrlands län	Länsstyrelsen vill också framhålla att den fortsatta havsplaneringen behöver förbättra dialogprocesserna och samråden med landets kommuner. Kommunernas arbete är avgörande för att möjliggöra bra planeringsunderlag och skapa det engagemang och kunskap som behövs för att havsområdet inom kustkommunernas översiktsplaner också ska planeras och ge förutsättningar för en hållbar användning av havsområden.	HaV kommer att utvärdera nuvarande samverkansformer för planeringsprocessen och ta med sig tankar och idéer om hur processen (inklusive samverkan med kommunerna) kan förbättras.

672	Länsstyrelsen i Västernorrlands län	Kustkommunerna har under planeringsprocessen bidragit med kunskapsunderlag, synpunkter och förbättringsförslag. Det har framförts synpunkter på att det inte är tydligt hur detta material tagits hand om och att arbetet inte återfinns i det slutliga förslaget. Att denna samverkan fungerar i den fortsatta processen efter antagande är av yttersta vikt för att havsplaneringen ska kunna nå uppsatta målsättningar samt för att kommunerna ska engagera sig och planera kust- och havsområden i översiktsplaneringen.	HaV kommer efter överlämnande av havsplanerna till regeringen att utvärdera planeringsprocessen och diskutera lärdomar och vad som kan förbättras inför nästa planeringsprocess. Samverkansprocessen med kommunerna kommer vara en viktig aspekt att hantera. Vad gäller inkomna granskningsyttranden besvaras dessa i denna redogörelse var för sig och redovisas i granskningsredogörelsen så att de som engagerat sig i processen känner sig involverade.
673	Länsstyrelsen i Västernorrlands län	Havsplanerna ska bidra till att god miljöstatus nås i havet. Länsstyrelsen är positiv till att Havs- och Vattenmyndigheten har gjort en bedömning utifrån relevanta kriterier eller bedömningsgrunder och för miljökvalitetsnormer enligt HVMFS 2018:18.	Synpunkten noteras.
674	Länsstyrelsen i Västernorrlands län	Havsplanerna är beskrivna på en övergripande nivå vilket gör det svårt att koppla till havsmiljö och vattenförvaltning. Bedömningen visar även en marginell eller negativ effekt på de flesta kriterier/miljökvalitetsnormer, och ger lite stöd till planalternativet jämfört med nollalternativet. Eftersom MKN måste beaktas vid varje prövning är det frågan om det är den enskilda prövningen som ska avgöra vilket intresse som blir styrande i de olika områdena.	Havsplanerna syftar till att föreslå användning av havet på en strategisk och övergripande nivå och miljökonsekvensbeskrivningen samt andra konsekvensbeskrivningar syftar till att beskriva samma nivå. Havsplanerna fungerar vägledande, men miljöbalkens regler som rör tillämpning av miljökvalitetsnormer, Natura 2000-prövning osv. gäller fortfarande.

675	Länsstyrelsen i Västernorrlands län	Det är otydligt varför vissa kriterier för bedömning av biologisk mångfald och livsbottnar betraktas som betydelsefulla, medan andra anses vara irrelevanta trots väl synlig koppling till olika havsanvändningar. Exempelvis: 1. Kriterier och indikatorer som används för miljöstatus för marint skräp, vilken kan bidra till att gifter sprids i miljön och utgöra en fara för arter och även havsanvändningar, ex vis sjöfart och fiske. Skräp påverkar också människors upplevelse av naturen. 2. Undervattensbuller pga. fartygstrafik, utbyggnad av vindkraftparker, kablar och ledningar påverkar många marina djur negativt då dessa till stor del är beroende av hörseln för att till exempel söka föda, hitta varandra eller kommunicera. 3. Främmande arter nyintroduceras i naturen genom barlastvatten (fartygstrafik) och är ett hot mot den inhemska biologiska och genetiska mångfalden. 4. Ingen bedömning görs mot kriterier och indikatorer som används för miljöstatus för farliga ämnen trots att miljögifter är en om de viktigaste problem i Bottniska viken. Farliga ämnen påverkas och påverkar en del mänskliga aktiviteter, både på land och ut i hav (ex vis fiske). Den samlade bedömningen för havsmiljö (Havs och vattenmyndigheten 2018:17) visar dessutom att god miljöstatus inte uppnås för farliga ämnen. Även om många miljögifter som ingår i bedömningen minskat betydligt är trender för flertal farliga ämne oförändrade på de senaste 10 åren. 5. Hydrologiska villkor som påverkas av klimatförändringar och har en stor inverkan på ekosystemensfunktion och leverans av ekosystemtjänster.	Bedömningen av påverkan från olika användningar på biologisk mångfald samt bakgrundsstörningar som marint skräp eller introduktionen av främmande arters påverkan görs i olika delar av planeringen. Planeringens hantering av miljövärden i havet beskrivs exempelvis i PM Natur i havsplaneringen där kriterier för vad som anses vara höga naturvärden redovisas. Frågor kring undervattensbuller, ett förändrat klimat, fiske osv. tas om hand i de Symphony-beräkningar som undersöker hur olika naturvärden påverkas av förändrade belastningar. Frågorna som tas upp i yttrandet hanteras därmed i olika delar av planeringens miljöbedömning samt miljökonsekvensbeskrivningen.

676	Länsstyrelsen i Västernorrlands län	Länsstyrelsen anser att bedömningarnas kvalitativa art gör att dom bör förtydligas eller exemplifieras. Det är t.ex. svårt att avgöra vad en måttlig påverkan innebär i relation till att uppnå miljökvalitetsnormen. Det är också en brist att de geografiska avgränsningar som används i havsplaner och havsmiljöförordningar är olika. Detta gör det svårt att koppla bedömningarna/avvägningarna till beslutade miljökvalitetsnormer och dess olika tröskelvärden för god status, som är satta för respektive geografiskt område och utifrån den nivå av påverkan som havet bedöms tåla.	Avgränsningen för havsplanerna, respektive havsmiljödirektivet och miljökvalitetsnormerna skiljer sig åt. I bedömningen av havsplanernas effekter har HaV en skyldighet att resonera utifrån planernas geografiska gränser. HaV har försökt relatera på bäst möjliga sättet de bedömningar som gjorts inom ramen för havsmiljödirektivet, bestämmelser och tröskelvärden för deskriptorer, indikatorer och miljökvalitetsnormer, och de effekter som havsplanerna ger upphov till. HaV är medveten om att den geografiska nivån som dessa bedömningar görs på inte alltid överensstämmer och verkar för att de på sikt samordnas bättre.
677	Länsstyrelsen i Västernorrlands län	Argumenten att havsplaner inte påverkar vattenförvaltning, eftersom bedömning av ekologisk status sker i kusten och övergångsvatten, är missvisande och bristfällig. Vid s 22 i dokumentet ”Förslag till havsplaner för Sverige”, står det att Havsplaneringen utgår från ett tvärsektoriellt systemperspektiv ... inklusive kopplingarna mellan land och hav. Ökad sjöfart med nya eller ändrade farleder kan innebära behov av fler och nya muddringar vid kust och utsjövatten. Även annan användning som turism, energiutvinning och kablar, kommer att medföra en ökad belastning på kustvattnet och dess ekologiska status. Sambandet mellan god miljöstatus och ekologisk status bör även belysas.	HaV delar uppfattningen om att havsplaneringen och vattenförvaltningen påverkar varandra. Havsplaneringen är en process som tillsammans med övrig förvaltning och samhällsbygge verkar för att nå uppsatta mål inom exempelvis vattenförvaltning. I miljökonsekvensbeskrivningen ingår en bedömning av påverkan i kustzon. Havsplaneringens roll i havs- och vattenförvaltningen och dess koppling till exempelvis vattendirektivet beskrivs i del 1 av planen.
678	Länsstyrelsen i Västernorrlands län	Kopplingen mellan vattendirektivet och havsplaner saknas helt och behöver utvecklas i kommande skede. Det framgår inte i materialet hur havsplanerna förhåller sig, eller ska förhålla sig, till åtgärdsprogrammen för både vatten och hav. Åtgärdsprogrammen är ett viktigt steg på vägen att nå aktuella miljökvalitetsnormer. Med grund i ovan anser länsstyrelsen att kommande revideringar av havsplanerna bör utvecklas i samspel med åtgärdsprogrammen för både hav och vatten, samt innehålla en utvecklad beskrivning av hur havsplanerna förhåller sig till miljökvalitetsnormerna.	Havsplaneringens roll i havs- och vattenförvaltningen och dess koppling till exempelvis vattendirektivet beskrivs i del 1 av planen.

679	Länsstyrelsen i Västernorrlands län	För att kunna genomföra en ändamålsenlig utvärdering av havsplanerna och dess bidrag att nå god status/MKN anser länsstyrelsen att ett kontrollprogram behöver utvecklas vid nästa steg (s 12 i miljökonsekvensbedömning). Där bör HaV ta fram parametrar för uppföljning av havsplanerna som kan utgå från åtgärdsprogram samt de kriterier och indikatorer som finns i vatten- och havsmiljöförordning och utvecklar ett väl anpassat åtgärdspaket	HaV kommer utarbeta förslag på hur tillämpning och uppföljning av planerna ska göras.
680	Länsstyrelsen i Västernorrlands län	Det är önskvärt att kommande revideringar kopplas till bedömningscykler för havsmiljöförvaltning för att garantera att havsplaner knyter an till havsmiljöförordningens målsättning om god miljöstatus.	HaV tar med sig synpunkten gällande kopplingen till havsmiljödirektivet. Nya förslag till havsplaner ska tas fram minst vart åttonde år, men kan tas fram oftare vid behov.
681	Länsstyrelsen i Västernorrlands län	Länsstyrelsen kan inte lämna synpunkter på hur vägledning om särskild hänsyn till höga naturvärden kommer att medföra en positiv effekt på olika ekosystemkomponenter samt miljömålet rikt växt- och djurliv, då PM Natur fördelats för sent.	HaV beklagar att alla underlagsdokument inte kunde publiceras samtidigt som granskningsförslaget publicerades.
682	Länsstyrelsen i Västernorrlands län	Det bör framgå tydligare att även Agenda 2030-målen ligger till grund för havsplaneringens mål. Formuleringen idag är ”Havsplanerna förenar näringspolitiska mål, sociala mål och miljömål” Även om stycket under redovisar de globala målen bör Agenda 2030 skrivas ut i klartext.	Texten har kompletterats i förslaget till regeringen.

683	Länsstyrelsen i Västernorrlands län	Område B129: Länsstyrelsen anser att förutsättningarna för samexistens mellan Försvar och Natur behöver förtydligas och utvecklas. Utsjöbanken Vänta litets grund är såväl Natura 2000 som HELCOM MPA-område, vilket bör anges i underlaget. Miljöbalkens regler om verksamhet i Natura 2000-områden gäller således, men havsplanen kunde som vägledning för kommande prövningar ange vilka värden som försvarsverksamheten behöver ta hänsyn eller anpassas till. Vänta Litets Grund är känsligt motverksamheter som påverkar botten, t.ex. bottendetonationer av ammunition eller bottenredskap så som bottentrål. Vid Vänta litets grund finns t.ex. blåmusslor. För framtida planering behövs bättre kunskap om försvarsverksamhetens påverkan på naturvärdena och framtida reglering, som t.ex. trålförbud eller ytterligare buffertområde, bör utredas för att säkerställa områdets värden.	Vilka anpassningar som behöver ske för att områdets bevarandemål ska uppnås hanteras inte inom havsplanen. HaV hänvisar i stället till den bevarandeplan som finns för Vänta Litets Grunds Natura 2000-område. De olika områdesskydden redovisas i sidopanelen i den digitala plankartan som finns tillgänglig på HaV:s webbplats.
684	Länsstyrelsen i Västernorrlands län	Länsstyrelsen anser att effekterna av klimatförändringarna tydligare bör integreras i havsplanerna. I granskningshandlingarna kan länsstyrelsen inte se att denna hänsyn har tagits på något sätt.	Att integrera klimatförändringarnas effekter samt eventuella möjligheter för anpassning som kan planeras i de svenska havsområdena är en viktig och komplex uppgift. Havsplaneringen har dock hanterat klimatperspektivet i flera delar av processen. Klimatets påverkan på miljön och planernas möjlighet att hantera det på det sätt som är möjligt beskrivs bland annat i planförslagets Del 7 om planeringsförutsättningar, samt i de konsekvensbedömningar som har genomförts. För att öka förståelsen för de utmaningar som havens ekosystem kommer att möta i ett förändrat klimat och förvaltningens möjlighet att hantera dessa har även en inkludering av klimattillflykter inkluderats i de svenska havsplanerna.

685	Länsstyrelsen i Västernorrlands län	I granskningsförslaget beskrivs det översiktligt att hänsyn kommer att behöva tas till klimatförändringarnas påverkan på havsmiljön. Som exempel nämns att modelleringar visar på betydande förändringar i slutet av seklet när det gäller hur arterna kommer att flytta söderut till följd av minskad salthalt. I landet bedrivs ett aktivt arbete med klimatanpassning och omfattande kunskapsunderlag har tagits fram såsom GIS-skikt som visar temperaturökningar, framtida is-utbredning, salthalt med mera. Länsstyrelsen anser att klimatförändringarnas påverkan på de olika användningsområdenas långsiktiga utveckling behöver analyseras bättre i det fortsatta arbetet.	Klimatförändringarnas påverkan på havsmiljön och människans användning av havet är komplext och är ett område där mer kunskap behövs. Havsplaneringen har hanterat klimatfrågan i flera delar av processen. Planerna har exempelvis integrerat kunskap om klimatets påverkan på havens ekosystem och arters utbredande som resulterat i utpekandet av klimattillflykter i havsplanen. Havsplanerna kommer att revideras vart åttonde år eller tidigare om så bedöms nödvändigt och kunskapen om klimatförändringarnas betydelse för havsmiljön kommer fortsatt vara en viktig del i framtida planeringsprocesser.
686	Länsstyrelsen i Västernorrlands län	Bedömning mot ekosystemtjänster är på en övergripande nivå och konsekvenserna bör utredas på ett mer utförligt sätt. Framtida havsplaner bör exempelvis redovisa hur Natura2000-områden eller områden med särskilt hänsyn bidrar till ekosystemens funktion, resiliens och leverans av ekosystemtjänster, samt hur olika värdetrakter, som bör spegla spridningsmöjligheter för arter och processer, beaktas i planeringen.	HaV instämmer i synpunkten att framtida havsplaner på ett ännu tydligare sätt bör visa hur användning natur och särskild hänsyn till höga naturvärden tillsammans bidrar till bevarande av biologisk mångfald och att upprätthålla ekosystemtjänster. I denna första planeringsomgång har planeringen gjort vad som upplevts vara möjligt.
687	Länsstyrelsen i Västernorrlands län	Framtida planer kan även innehålla en tydligare beskrivning av kopplingen mellan olika ekosystemkomponenter och ekosystemtjänster. Samtidigt behöver en del ekosystemtjänster redovisas. Det gäller framförallt förhållande mellan reglerande ekosystemtjänster och vindkraft som bidrar till ren luft och begränsad klimatpåverkan. Reglerande ekosystemtjänster innefattar alla de tjänster som produceras via naturens egen reglering av kritiska processer, till exempel klimatreglering, som att växthusgaser fångas in, och nedbrytning av näringsämnen för att motverka övergödning i våra vatten och hav, pollinering mm.	HaV noterar synpunkten, och hänvisar till bedömningen av havsplanernas effekter för marina ekosystemtjänster i konsekvensbedömningarna.

688	Länsstyrelsen i Västernorrlands län	Ur kulturmiljösynpunkt saknas dock en bredare analys av de delar i havsplanen som knyter ihop hav med land, där de kända kulturmiljöerna finns. Det saknas också samband mellan natur och kultur för delar som rör land. Många av de värden och uttryck som finns i riksintressena för kulturmiljövård i havsnära miljöer sträcker sig långt utanför polygonlinjerna. Ett exempel är fyrmiljöer (Högbonden) där de fria siktlinjerna ut mot öppet hav är ett av värdena. Sundsvalls kommun har även påpekat att värden längs kusten, som utpekade kulturhistoriska värdekärnor på ön Brämön, skulle kräva en buffertzon eller liknande i havsplanen för att bli vägledande. Om dessa värden inte kan redovisas i plankartan så är en möjlig lösning att länka till dessa värden utanför planen bland underlagen i angränsande områden.	Det saknas tillräckligt planeringsunderlag om kulturmiljövärden. HaV föreslår därför att berörda nationella myndigheter i samarbete med länsstyrelser ges i uppdrag att utveckla ett samlat planeringsunderlag för kulturmiljöer, enhetligt och samordnat mellan länen, för användning i en strategisk plan på övergripande nivå. Ett sådant utvecklat planeringsunderlag kan bilda underlag för utökad vägledning och bättre samordning mellan lokal och nationell planering, däribland hur kulturvärden bör beaktas. Eventuella behov av buffertzoner kan ingå i ett sådant underlagsarbete.
689	Länsstyrelsen i Västernorrlands län	Del 7.20 Risker, Sedimentbankar: Länsstyrelsen har en del förslag till ändringar i dokumentet för att förtydliga avsnittet. Rubriken bör ändras till ”Förorenade sediment”. För att stycket ska bli mer informativt kan man med fördel skilja på de olika delarna. Ett förslag är att först förklara fiberhaltiga sediment (fiberbankar och fiberrika sediment), därefter tunnor innehållande kvicksilverhaltigt avfall och avslutningsvis minorna.	Rubrik för "Sedimentbankar" kvarstår då stycket har renodlats för att enbart handla om dessa.
690	Länsstyrelsen i Västernorrlands län	Tunnorna utanför Sundsvallsbukten är inte ett exempel på fiberbankar och fiberrika sediment. Arsenik är ingen tungmetall och meningen kan ändras till PCB, DDT, dioxiner, tungmetaller och arsenik. Förutom fiberbankar och fiberrika sediment finns även förorenat sediment utan inslag av fibrer. Länsstyrelsen efterfrågar en referens gällande uppgiften om att 250 miljöskadliga ämnen identifierats i de fiberhaltiga sedimenten.	HaV flyttar texten om tunnorna utanför Sundsvallsbukten, samt förtydligar text enligt förslag. HaV har även lagt in en referens angående de ämnen som identifierats i de fiberhaltiga sedimenten.
691	Länsstyrelsen i Västernorrlands län	Vidare är det tunnor med kvicksilverhaltigt avfall som har dumpats utanför Sundsvallsbukten, inte tunnor med kvicksilver. Länsstyrelsen har information om att 23 000 tunnor har dumpats och 3 267 av dessa har lokaliserats i det utpekade området för dumpning.	Texten i planförslagets kapitel 19 om risker har ändrats i enlighet med förslag. I granskningsförslaget motsvaras kapitel 19 av kapitel 20.

692	Länsstyrelsen i Västernorrlands län	Länsstyrelsen föreslår en ny formulering för beskrivningen av hela stycket; ”Förorenade sediment finns framförallt längs Bottenhavets kust. Historiska föroreningar från massaindustrin har skapat stora ansamlingar med förorenade fiberhaltiga sediment på havsbotten. I de fiberhaltiga sedimenten har bland annat höga halter av PCB, DDT, dioxiner tungmetaller och arsenik identifierats. Landhöjningen bidrar till att de förorenade sediment som idag ligger under vatten, på sikt kommer att ligga närmare eller ovan vattenytan. Sedimenten kommer då i ännu större utsträckning utsättas för erosion orsakad av vågor, vind och eventuell båttrafik med ökad risk för spridning av föroreningar. Längs med Bottenhavets kust finns även förorenade sediment utan inblandning av fibrer. Förutom de förorenade sedimenten så finns även uppgifter om att 23 000 tunnor med kvicksilverhaltigt avfall har dumpats i Sundsvallsbukten. 3 267 av dessa har lokaliserats i ett utpekat dumpningsområde 8 km sydost om Åstön i de yttre delarna av Sundsvallsbukten. Även minor och dumpade kemiska stridsmedel från världskrigen utgör en risk för människor och miljön.”	HaV har förtydligat texten i planhandlingen som berör sedimentbankar och dumpat avfall, samt uppdaterar text om sedimentbankar utan fiber enligt förslag.
693	Länsstyrelsen i Västernorrlands län	Del 7. 20 Risker, Sjöfartsolyckor. Under rubriken risker saknas diskussion om oljeutsläpp som skett någon annanstans och sedan hamnar i svenskt havsplaneringsområde. Ett sådant exempel är oljeutsläppet som drabbade Tjörn 2011. Det skedde utanför Danmark och drev sedan med vind och strömmar in på svenskt vatten.	HaV förtydligar i planförslaget att oljeutsläpp inte nödvändigtvis kommer från sjöfartsolyckor i svenskt territorialhav eller ekonomisk zon, utan kan även komma från landbaserade källor eller driva in från internationellt vatten in på svenskt vatten.

694	Länsstyrelsen i Västernorrlands län	Energi, fiske och kulturmiljö är exempel på teman där länsstyrelsen ser att land - havkopplingarna behöver stärkas i det fortsatta arbetet. Även kommunernas fortsatta behov av planering behöver integreras i detta arbete på ett starkare sätt.	Det saknas tillräckligt underlag om kulturmiljövärden. HaV föreslår därför att berörda nationella myndigheter i samarbete med länsstyrelser ges i uppdrag att utveckla sådant samlat planeringsunderlag för kulturmiljöer, enhetligt och samordnat mellan länen, för användning i en strategisk plan på övergripande nivå. Planeringsunderlaget behöver återge vilken betydelse kulturvärdena har i den fysiska planeringen och hur användning av havet samverkar med kulturvärden i kustzonen i ett lokalt perspektiv. När det gäller energi föreslår HaV att ett nationellt enhetligt underlag tas fram när det gäller elkablar.
695	Länsstyrelsen i Västernorrlands län	Länsstyrelsen önskar, liksom i samrådsskedet, en fördjupande analys vad gäller synergier mellan bakgrundsbelastningar, såsom övergödning eller miljögifter vilka utgör det största påverkan i havet, och påverkan från andra aktuella användningar. Hur begränsar historisk belastning användning av havet och vilka åtgärder behöver man utveckla kring det? Övergödningen är ett ökande problem som inte belyses tillräckligt i handlingarna.	HaV delar synen att övergödningen är ett problem som medför stor bakgrundbelastning. Konsekvensbeskrivningarna hanterar de olika användningarnas påverkan på exempelvis havsmiljön, dock så har inte de föreslagna användningarna en tydlig påverkan på just övergödningsproblematiken som istället till stor del är en konsekvens av landbaserade verksamheter.
696	Länsstyrelsen i Västernorrlands län	I havsplanen saknas en beskrivning av vad som ingår i det fisket som är utpekat i planen, som exempelvis småskaligt och storskaligt yrkesfiske. Med tanke på att olika fiskemetoder har varierad påverkan ser vi det som viktigt att poängtera vilket fiske som bedrivs eller får bedrivas på de olika platserna.	Havsplanerna reglerar inte vilken typ av fiske som får bedrivas i de olika områden, detta är en fråga som regleras inom annan fiskeriförvaltning. I planförslagets del 7, kap. 18 finns kompletterande information och beskrivning av yrkesfisket i de olika havsplaneområdena.
697	Länsstyrelsen i Västernorrlands län	Länsstyrelsen efterfrågar en mer utförlig beskrivning av det finska yrkesfisket i svenskt vatten, särskilt för Bottniska viken. Detta då påverkan från de finska fiskarna är större än påverkan från det svenska yrkesfisket.	HaV har kontaktat finska Jord- och Skogsbruksministeriet för kompletterande uppgifter om finskt fiske i Bottniska viken, men fick tyvärr ingen respons i tid för slutarbetning av planhandlingen. Det finns sedan tidigare information om finskt pelagiskt fiske i Bottenhavet.

698	Länsstyrelsen i Västernorrlands län	Länsstyrelsen önskar att möjligheterna till fiskereglering och HaV:s möjligheter till mer långtgående fiskereglering (i vissa fall fiskestopp) förtydligas. Detta då bland annat pelagisk fisk är beroende av fria vandringsvägar i kust- och vattendrag för att nå sina lekområden. Även denna synpunkt betonar vikten av en mer sammanhållen planering där fiskereglering och åtgärdsarbete i både inlandsvatten och kustvatten länkas samman.	Synpunkten noteras. Havsplanen reglerar inte yrkesfiske, utan vägleder om mest lämplig användning eller särskild hänsyn till höga naturvärden, kulturmiljövärden eller försvar. Särskild hänsyn till höga naturvärden kan eventuellt innebära att det finns behov reglering av yrkesfiske, men behovsanalys och reglering sker inom ramen för annan lagstiftning.
699	Länsstyrelsen i Västernorrlands län	Lokaliseringarna av fartygslämningar har helt nyligen gjorts ännu mer problematiskt eftersom flytten mellan Sjömis till FMIS - systemet gjorde att positionerna ändrats och är mer missvisande idag. Det blir alltså svårt för länsstyrelserna att vägleda kommunerna vid ändrad användning i ett område i tidigt samråd enligt PBL. Det skrivs i miljökonsekvensbedömningen att ”Inom havsområdet finns mycket få kulturvärden”. Länsstyrelsen vill påpeka att kunskapsläget om marina kulturlämningar är väldigt dåligt och med stor sannolikhet finns det mer, vilket förlisningsuppgifterna och länsstyrelsens lokala tipsregister indikerar. De bristande underlagen kan därför få mycket större avtryck i miljökonsekvensbedömningen än som idag beskrivs.	HaV noterar synpunkten. Bedömning av havsplanernas effekter på kulturmiljövärden under vatten och vid kusten har setts över och utvecklats på flera ställen i MKB.
700	Länsstyrelsen i Västernorrlands län	Åtgärdspaketen som har utvecklats för varje planområde och presenterats i MKB är väl övergripande. Havsplanerna behöver förtydliga om åtgärderna ”bör, kan eller måste” tillämpas i samband med havsplanerna med syftet att minska dess negativa inverkan. Åtgärdspaket behöver utvecklas betydligt mer och anpassas på en lokal skala. Ett exempel på åtgärder som kan behövas på en mindre skala där användningar natur och andra (energi, försvar) samexisterar är att definiera buffertzoner kring områden med särskild värdefull natur.	Kapitlet i MKB om åtgärder för att motverka de identifierade miljöeffekterna har skrivits om och utvecklats med flera och tydligare åtgärder.

701	Länsstyrelsen i Västernorrlands län	För Bottniska viken beskrivs enbart åtgärder mot sand och energiutvinning i Finngrunden (se miljökonsekvensbedömning). Däremot anser länsstyrelsen att åtgärder för att förhindra spridning av miljögifter vid vissa aktiviteter samt konsekvenser av samexistens mellan försvar, sjötrafik, fiske, natur saknas i handlingarna. Det är ännu mer osäkert hur avvägningarna mellan intressen ska fungera i områden vars användning blir generell. Vilka åtgärder krävs där och vem ska ansvara för planering och genomförande av sådana i dessa områden? I vilket steg av processen med havsplaner sker planering av verksamhetsanpassningar och åtgärder i områden ”G”?	Möjliga effekter i termer av spridning av miljögifter redovisas i MKB, med förslag på tillhörande åtgärder där det bedöms vara relevant. Kumulativa miljöeffekter från samexistens av olika aktiviteter på samma område redovisas också i MKB. Avvägningar mellan olika intressen i områden där havsplanerna inte anger något företräde hanteras inom ramen för annan förvaltning beträffande miljön eller andra aspekter av verksamheterna.
702	Länsstyrelsen i Västernorrlands län	Det är viktigt att tydliggöra ansvar och finansieringsmöjligheter så att åtgärderna verkligen genomförs. Exempelvis bör ansvaret för samordning på nationell, regional och lokal nivå klargöras, liksom vilka finansieringsmöjligheter som finns för planering, genomförande och uppföljning av olika åtgärder. I den fortsatta processen är det också viktigt hur havsplanerna samordnas med befintliga åtgärdsprogram för vatten och hav. Föreskrifterna bör utvecklas för varje användningsområde så att havsplanerna blir vägledande och tillämpbara.	Synpunkten noteras.
703	Länsstyrelsen i Västra Götalands län	Plankarta och beskrivning har nu nått en god läsbarhet. Planens skala lämnar enligt författarna fortfarande inte utrymme för att återspegla ställningstaganden som länets kommuner gjort i sina översiktsplaner, detta sänker i viss mån planens vägledningskraft för länets kommuner och Länsstyrelsen.	Synpunkten noteras. I havsplaneringsförordningen (2015:400) anges att plankartan ska visa grunddragen och redovisa befintliga riksintressen, vilket innebär en relativt översiktlig skala bör användas. Den föreslagna plankartan ska tolkas i den ungefärliga skalan mellan 1:700 000 och 1:1 000 000. Gränserna och markeringarna för planeringen i kartan är principiella och översiktliga utifrån havsplanernas strategiska nivå. Skalan speglar också till viss del detaljeringsgraden för de underlag på nationell nivå som ligger till grund för planeringen. På kommunal nivå kan mer detaljerade underlag hanteras. Den statliga havsplanens skala medger på så sätt handlingsutrymme i efterföljande kommunal översiktsplanering.

704	Länsstyrelsen i Västra Götalands län	Sammantaget kvarstår till en större del Länsstyrelsens bedömning från samrådet, att motiveringar till planens ställningstaganden är så sparsamt redovisade, att den inte blir tydligt vägledande. De exempel på översiktsplaner och tillståndsprocesser som varit aktuella i länet på senare tid hade inte fått något påtagligt stöd av planens ställningstaganden om den hade funnits som planeringsunderlag. Däremot är den alltjämt ett värdefullt kunskapsunderlag som kan underlätta för kommuner och verksamhetsutövare i tidiga skeden. För havsområdet Skagerrak bedömer Länsstyrelsen att planen är ett planeringsunderlag, men vid tillämpning inte kan sägas ha kraften av en plan som redovisar var en ändrad mark- och vattenanvändning är lämplig. Med en mer detaljerad redovisning av motiv för ställningstaganden kan planen dock bli ett tydligare planeringsunderlag och ge en starkare vägledning.	Synpunkten noteras. Havsplanen visar mest lämplig användning eller vägleder om särskild hänsyn. Underlagen som vägledningen utgår från finns tillgängliga för varje enskilt område i den digitala presentationen av havsplanen. Motiv och ställningstaganden är både övergripande och på nationell nivå (del 2), liksom för enskilda områden (del 3-5). Havsplanen ska tolkas i sin helhet.
705	Länsstyrelsen i Västra Götalands län	Flertalet av de förbättringar som Länsstyrelsen föreslår i detta yttrande bör kunna genomföras med för HaV kända data. Om dessa förs in i tabell 11, som en del av den antagna planen, bör den kunna bli väsentligt mer vägledande för Länsstyrelsen, länets kommuner och de som önskar utnyttja de marina resurserna.	Synpunkten noteras. Havsplanen visar mest lämplig användning eller vägleder om särskild hänsyn. Underlagen som vägledningen utgår från finns tillgängliga för varje enskilt område i den digitala presentationen av havsplanen.
706	Länsstyrelsen i Västra Götalands län	Benämningarna Skagerrak och Kattegatt på de två havsområdena är fortfarande olämplig. När Göteborgs hamn beskrivs som en viktig hamn i Skagerrak blir det ett sakfel.	Synpunkten har beaktats. Södra respektive Norra Västerhavet ersätter tidigare benämningar.
707	Länsstyrelsen i Västra Götalands län	Den pågående översynen av riksintresset för yrkesfiske är inte i fas med havsplaneringsprocessen. De förändringar av ytanspråk som redovisas i förslaget till revidering av riksintresset är inte inarbetade i granskningsförslaget till havsplan. För Västra Götalands del är detta en betydande nackdel.	Det reviderade riksintresset för yrkesfiske har beaktats i framtagande av havsplanerna.
708	Länsstyrelsen i Västra Götalands län	Det är positivt att länets identifierade marina värdetrakter i stort sett är utpekade som N- eller n-områden i plankartan.	Synpunkten noteras.

709	Länsstyrelsen i Västra Götalands län	För Skagerrak har det inte gjorts någon avvägning om yrkesfiske eller natur har företräde i N- och n-områdena (sid. 61-63), inte heller i områden där fisket redan är reglerat som i Bratten (V335-V336) och Kosterfjorden-Väderöfjorden (V344, V349). Det bör framgå av tabell 11 som det gör för andra havsområden, till exempel Kattegatt.	Om användning yrkesfiske och användning natur redovisas i samma område eller i samma del av område är bedömningen att de kan samexistera. Samexistensen kan kräva anpassning som regleras i annan lagstiftning.
710	Länsstyrelsen i Västra Götalands län	Det är viktigt att det framgår vilka naturvärden som kräver hänsyn i respektive område. Det blir då tydligt för fiskenäringen vilka typer av regleringar som kan bli aktuella och hur omfattande dessa kan tänkas bli. Här kan länsstyrelserna bidra med mer områdesspecifik information än vad som kommer ut av SYMPHONY.	HaV har valt att beskriva typer av höga naturvärden utan att gå in i specifika detaljer. Underlag från länsstyrelse har bidragit i detta när sådant underlag funnits tillgängligt.
711	Länsstyrelsen i Västra Götalands län	Sjöpennebottnar, som är ett OSPAR-habitat (Sea pen and borrowing mega-fauna communities), bör redovisas som ett naturvärde att ta sär-skild hänsyn till i tabell 10 och 11. Det behövs för att planen ska bidra till att bottentrålningen minskar i Skagerrak och Kattegatt, då detta för-utsätts i MKB och i samrådshandlingen (sid. 150). Det är mjukbottnar som trålas och inte hårdbottnar med revmiljöer.	HaV delar synpunkten och reviderar den beskrivande texten av V334 där förekomsten av sjöpennebottnar är ett underlag som stärker särskild hänsyn till höga naturvärden.
712	Länsstyrelsen i Västra Götalands län	I samrådshandlingen (2018) står bland annat på sidan 122 att ”I Havs- och vattenmyndighetens kommande rapport Natur i havsplaneringen finns naturvärdesunderlag för alla områden i havsplanen samlade och redovisar således den kunskap som finns tillgänglig kring natur även i områden som idag betecknas som generell användning.” Detta viktiga underlag nämns inte alls i granskningshandlingen, förutom i referens-listan.	Har åtgärdats.
713	Länsstyrelsen i Västra Götalands län	Kända, höga naturvärden ligger liksom under samrådet 2018 inom rena G-områden. Detta kan komma att försvåra myndigheternas arbete med fiskeregleringar i dessa områden.	HaV kan inte se att generell användning försvårar arbetet med fiskereglering. Havsplanen är ett vägledande planeringsunderlag som kan vägleda förvaltningen, men om det finns underlag som påkallar en process för reglering finns det inga hinder för det.

714	Länsstyrelsen i Västra Götalands län	Texterna gällande klimatanpassning är välformulerade, men för allmänna för att vara användbara i Länsstyrelsens arbete med klimatanpassning i Västerhavet. Klimattillflykter är inte identifierade i Väster-havet. Planen ger därmed inget underlag för konkret tillämpning i Länsstyrelsens arbete med klimatanpassning. För att planen för Västerhavet ska bli användbar i arbetet med klimatanpassning, behöver klimattillflykter identifieras även för Västerhavet.	Synpunkten noteras. I arbetet med att ta fram klimattillflykter har analyser av alla tre havsplaneområden genomförts. Tyvärr var tillgången till data för Västerhavet begränsad och tillförlitligheten i resultatet var därmed svag och ansågs inte kunna inkluderas i planen i detta läge. Arbetet med att komplettera med klimattillflykter inom Västerhavet pågår i samarbetsprojektet ClimeMarine som HaV bedriver i samarbete med SMHI, SGU och Göteborgs Universitet och kommer publiceras under 2020.
715	Länsstyrelsen i Västra Götalands län	På sidorna 16-17 i planbeskrivningen bör kopplingen mellan vattenförvaltning och havsförvaltning redovisas mer utförligt, Länsstyrelsen anser att den är viktig för att förstå samband mellan påverkan över plangränsen i havet, exempelvis vid havsbaserad vindkraft. En hänvisning till figur 6 på sidan 13 kan också behövas, den illustrerar de administrativa förutsättningarna.	Texten har utvecklats.
716	Länsstyrelsen i Västra Götalands län	Referenser till havsmiljöförordningen och vattendirektivet saknas i källförteckningen på sidan 246.	Har åtgärdats.
717	Länsstyrelsen i Västra Götalands län	Sidan 36: I målet att skapa förutsättningar för marin grön infrastruktur och främjande av ekosystemtjänster står att havsplaneringen ska bidra till gynnsam bevarandestatus. Det vore bra att förklara det begreppet i en ruta på samma sätt som grön infrastruktur förklaras.	Har åtgärdats.
718	Länsstyrelsen i Västra Götalands län	Länsstyrelsen står fast vid att termen rekreation inte är lämplig att införa vid sidan av friluftsliv och turism. Den tillför inte något till begreppsapparaten som Länsstyrelsen bedömer saknas. Turism och friluftsliv är de termer som används i miljöbalken och i förarbeten till denna. Turismen som näringsgren och framförallt begreppet det rörliga friluftslivet är centrala vid tolkningen av ändrad mark- och vattenanvändning och bör behållas.	HaV bedömer fortsatt att friluftsliv och turism är en del av begreppet rekreation och nuvarande system kvarstår. Rekreation har i planen en bredare innebörd som utöver friluftslivet och turism exempelvis även kan innefatta kommersiella verksamheter i havsplaneområdet.

719	Länsstyrelsen i Västra Götalands län	Kulturmiljön har inte fått en behandling som är likvärdig med jämförbara teman under havsplaneringsprocessen. Bakgrunden är bland annat att havsplanerna tar sin utgångspunkt i havsområdets riksintressen och att det saknas riksintressen för kulturmiljö i öppet hav. Detta är väl känt och Länsstyrelsen bedömer att den dialog som inletts i syfte att förbättra kulturmiljöns status som tema i havsplanerna är nödvändig och bra.	Synpunkten noteras.
720	Länsstyrelsen i Västra Götalands län	Ett exempel på förbättring är att kulturmiljö fått ett eget kapitel i planbeskrivningen. Ett annat exempel är att flera kustlänsstyrelser samarbetat i syfte att efterhand ta fram förbättrade planeringsunderlag för den marina kulturmiljön. Där läggs kommunala och nationella planeringsunderlag sida vid sida för att så småningom bilda ett mer heltäckande kunskapsunderlag, mer likvärdigt det som vi nu ser i andra tematiska underlag.	Synpunkten noteras.
721	Länsstyrelsen i Västra Götalands län	Sammanfattningsvis utvecklas kulturmiljöfrågorna inom havsplanerna, men planerna ger ännu inte något betydande stöd, när översiktsplaner och enskilda exploateringsprojekt ska bedömas utifrån vilken påverkan på den marina kulturmiljön de kommer att få.	HaV föreslår som fortsatt arbete utveckling av ett samlat planeringsunderlag för kulturmiljöer, enhetligt och samordnat mellan länen, för användning i en strategisk plan på övergripande nivå. Planeringsunderlaget behöver återge vilken betydelse kulturvärdena har i den fysiska planeringen och hur användning av havet samverkar med kulturvärden i kustzonen i ett lokalt perspektiv. Detta underlag kan då komma att ge stöd vid bedömning av exempelvis exploateringsprojekt.
722	Länsstyrelsen i Västra Götalands län	Länsstyrelsen bedömer att planen tillgodoser riksintresset för yrkesfiske. Då yrkesfisket presumtivt konkurrerar med annan användning, exempelvis havsbaserad vindkraft, kan det dock inte uteslutas att planen genererar ett nytt planeringsproblem, beläget inom G-områden: Vid tillämpning av planen kan det visa sig omöjligt att finna områden lämpliga för exemplet vindkraft. Orsaken är att såväl ytanspråken som värdebeskrivningar för riksintresse yrkesfiske är under omarbetning.	De reviderade riksintresseanspråken för yrkesfiske har beaktats i framtagande av havsplanerna.

723	Länsstyrelsen i Västra Götalands län	Det är i sig en svaghet att riksintresset yrkesfiske inte är samrått och beslutat och kan ligga till grund för havsplanernas samrådsprocess. Utöver detta är det alltså osäkert om och hur resultatet av riksintresseöversynen kan arbetas in i planerna och på vilket sätt dessa sedan kommer att bli väg-ledande. Det kommer på så sätt att fattas ett planskede, där de ”… så gott som färdiga…” (sid 3) planerna, med sina för bland andra Västra Götalands del så viktiga G-områdena, kan värderas av kommuner och länsstyrelser.	De reviderade riksintresseanspråken för yrkesfiske har beaktats i framtagande av havsplanerna.
724	Länsstyrelsen i Västra Götalands län	Om den antagna havsplanen bygger på det idag befintliga riksintresset, bedömer Länsstyrelsen att det reviderade riksintresset kommer att gälla framför havsplanen. Detta gör i så fall planen svagare som vägledning mellan konkurrerande intressen inom G-områden.	De reviderade riksintresseanspråken för yrkesfiske har beaktats i framtagande av havsplanerna.
725	Länsstyrelsen i Västra Götalands län	Sida 132, Sjöfart: Här finns ett exempel på när havsplanen vägleder på ett tydligt sätt, genom att komplettera vad som sägs i Sotenäs översiktsplan med rekommendationen att ta hänsyn till sjösäkerhetsfrågor.	Synpunkten noteras.
726	Länsstyrelsen i Västra Götalands län	Länsstyrelsens bedömning är att de samlade texterna gällande försvar är välformulerade, men för allmänna för att ha någon direkt konsekvens för Länsstyrelsens tillämpning av Västerhavsplanen ur perspektiven samhällsskydd och beredskap/civilt försvar. För Skagerraks del följer planen miljöbalkens bestämmelser och utpekade riksintressen. Vägledningsverkan blir densamma som när riksintresse försvar tillämpas direkt, utan havsplan.	Synpunkten noteras.
727	Länsstyrelsen i Västra Götalands län	Länsstyrelsen ser positivt på att havsplanen lyfter fram den strategiska försörjningens betydelse för totalförsvaret och att underlag finns gällande viktiga farleder och kablar för teknisk infrastruktur. Detta kan utgöra underlag för Länsstyrelsens arbete med civilt försvar, men vi kan i dagsläget inte definiera någon tillämpning utöver den som övergripande kunskapsunderlag. Begreppet strategisk försörjning bör dock förklaras med något exempel.	Synpunkten har beaktats. Text har kompletterats.

728	Länsstyrelsen i Västra Götalands län	På sidan 65 beskrivs energi och försvar som två delvis oförenliga ändamål. Slutsatsen är att denna problematik behöver utredas i en annan process. Länsstyrelsen bedömer att havsplaneringsförordningens direktiv att följa miljöbalkens 3 och 4 kapitel, i kombination med kommunernas begränsade mandat att hantera riksintressen, inte är tillräckligt ur energiförsörjningssynvinkel. HaV bör, med erfarenheterna från den pågående havsplaneringen, föreslå hur en sådan process skulle kunna se ut, eller i andra hand förutsättningarna för den.	När det gäller frågan om havsbaserad vindkraft och totalförsvarets intressen hänvisar HaV till förslaget om en utredning om etablering i havet med bibehållna förutsättningar för försvar och säkerhet. I den föreslagna utredningen kan även processer som relaterar till kommunernas roll hanteras.
729	Länsstyrelsen i Västra Götalands län	Av beskrivningen kan utläsas att HaV inte bedömer att Sotenäs 1 är direkt olämpligt. Det framgår dock inte tydligt om man anser det lämpligt. Området har en yta liknande flera N-områden i planen, vilket tyder på att det finns fler motiv eller varierande kriterier gällande storlek och kartredovisning. Länsstyrelsen noterar att de synpunkter som framfördes i samrådsskedet beträffande införande av ett EN-område i delar av område V340 och V341, benämnt Sotenäs 1, inte beaktats. Motiveringen uppges vara att föreslaget EN-område är geografiskt litet och därför inte redovisas i kartan. Länsstyrelsen anser att även om EN-området till ytan inte är omfattande så är det av stor betydelse att det tydligt framgår av havsplanen att det finns ett utvecklingsområde för energi där produktions- och testanläggningar för vind- våg eller strömkraft kan utredas vidare. Oavsett om plankartan justeras eller inte, bör det tydligt anges i tabell 11 (s 134) att det i den berörda kommunens översiktsplan finns utpekat ett område för energiutveckling i delar av område V340/N och V341/G och att havsplanen på detta sätt är vägledande. Tabell 11/V340 och V341 Sotenäs kommuns översiktsplan anger produktions- och testanläggningar för vind-, våg- och strömkraft. Möjligheten att utnyttja området i enlighet med kommunens intentioner bör förtydligas, med förutsättning att påverkan på naturvärdena i området och försvarets intressen är godtagbara.	HaV:s tidigare bedömning i granskningsförslaget kvarstår. Det framgår av texten att det finns ett kommunalt utvecklingsområde.

730	Länsstyrelsen i Västra Götalands län	Det finns för havsplanerna sammantaget en tveksamhet till om tillräckligt många realiserbara E-områden pekas ut. Det är av vikt att detta följs upp kontinuerligt och att planerna hålls aktuella för att tillgodose de areella behoven av lämpliga E-områden som energiomställningsmålet efterhand allt tydligare kommer att indikera.	Havsplanerna och planeringsförutsättningarna kommer att följas upp kontinuerligt. Ett nytt förslag till havsplaner ska ta fram minst vart 8e år, men kan komma at ske tidigare om HaV bedömer att behov och förutsättningar för det finns.
731	Länsstyrelsen i Västra Götalands län	Vid samrådet lämnade Länsstyrelsen synpunkten att ”I framtiden kan havsplanen utvecklas med starkare visionära utpekanden för områden avsedda för energi, t.ex. flytande vindkraftsanläggningar”. Den bedömningen kvarstår, mot bakgrund av de energipolitiska målen och den kostnads- och teknikutveckling som redan nu kan förutses.	Områden för flytande vindkraftverk kan bli aktuella i framtiden i nästa generations havsplaner.
732	Länsstyrelsen i Västra Götalands län	De uppgifter om kommunala ställningstaganden kring havsbaserad energi som redovisas i karta 16 är daterade till 2013. Detta är en brist, då uppgifterna för Västra Götalands del är inaktuella.	HaV instämmer i att underlaget behöver uppdateras. Det pågår en avstämning med länsstyrelsen.
733	Länsstyrelsen i Västra Götalands län	Fartygsvrak samt dumpad ammunition och risk för sjunkna minor redovisas i karta 21 respektive karta 32. I karta 21 redovisas vraken ur kulturmiljösynvinkel och den miljörisk vraken potentiellt kan utgöra är inte direkt utläsbar. Ur vägledningsperspektiv borde en redovisning per område i tabellen kunna vara en tillgång.	Havs- och vattenmyndigheten har på sin webbplats kartskikt över miljöfarliga vrak, denna lista är dynamisk då miljöfarliga vrak läggs till när ny information tillkommer, samt tas bort från kartan då de sanerats.
734	Länsstyrelsen i Västra Götalands län	Sidan 56: Havsplanerna sägs i detta skede skapa beredskap för vattenbruk. Planen kan bli tydligare kring hur den ska tolkas i detta avseende, var inom G-områden kan det vara lämpligt med vattenbruk?	I dagsläget saknas ett enhetligt underlag för planering av vattenbruk i havsplaneområdet. Dock finns en lokaliseringsstudie som rör odling av alger i Västerhavet. Anläggningar för vattenbruk och sjöfart, liksom anläggningar för vattenbruk och sjöövningsområden kan generellt vara svåra att förena. Var vattenbruk i övrigt kan vara lämpligt beror på typ och omfattning,

735	Länsstyrelsen i Västra Götalands län	Kommunala områden som är för små för att redovisas till ytan i karta bör i stället kunna redovisas med en punktsymbol och förklaras i tabell. Det är viktigt att ställningstaganden återspeglas ömsesidigt mellan havsplan och översiktsplan, så att läsaren uppmärksammas på beroendeförhållanden mellan de båda styrdokumenten.	Synpunkten noteras. När det finns behov att redovisa kommunal planering görs det i havsområdestexten.
736	Länsstyrelsen i Västra Götalands län	Sidan 132: Område där yrkesfiske enligt planen inte bör tillåtas på grund av dumpade stridsmedel bör redovisas som en punkt med förklaring, likt ovanstående 9.2.	Figuren har justerats så att det framgår vilken del av området som avses.
737	Länsstyrelsen i Västra Götalands län	Tabell 11/ V334 Nya undersökningar under 2019 har bekräftat kända höga naturvärden, n-område kan utökas. Här finns bland annat höga tätheter av den rödlistade sjöpennan Stylatula elegans, som uppfyller kraven för att vara ett Ospar-habitat.	HaV har återkopplat till Länsstyrelsen i Västra Götalands län och bett om kompletterande underlag för V334 och gör nu bedömningen att området ska utvidgas så att det även täcker in de områden där den rödlistade sjöpennan har hittats under nyligen genomförda inventeringar.
738	Länsstyrelsen i Västra Götalands län	I planbeskrivningen kan resultaten från miljöbedömningen redovisas mer konkret. På sidan 25, i kapitel 4. Bedömning av konsekvenser redovisas miljöbedömningsprocessen översiktligt. I kapitel 14. Konsekvenser av havsplaneförslagen, fortsätter en beskrivning av processen och beskrivningar av generella orsakssamband på temat miljöeffekter. Länsstyrelsen finner det dock svårt att utläsa på vilket sätt miljöbedömningen konkret påverkat planen till en mindre negativ miljöpåverkan. Denna helt centrala funktion för miljöbedömningen, med valda planåtgärder, bör redovisas tydligare.	På vilket sätt konsekvensbedömningarna har integrerats i planeringsprocessen beskrivs översiktligt i kap. 2 i MKB och i kap. 4 i planhandlingen. Vid inlämning till regeringen kommer HaV inkludera ett underlag om hur miljöaspekterna har integrerats i planerna, hur hänsyn har tagits till miljökonsekvensbeskrivningen och inkomna synpunkter, och skälen för att planen har antagits i stället för de alternativ som övervägts.
739	Länsstyrelsen i Västra Götalands län	Miljöbedömningsverktyget Symphony har en god geografisk täckning, men innehållsligt saknas vissa naturvärden knutna till Västerhavets bottenmiljöer. I Västerhavet finns jämförelsevis höga naturvärden i form av artrika bottenmiljöer med stor variation, men det slår inte igenom i Symphony. Detta eftersom naturvärdena är uppdelade på kategorierna bottenmiljö, fisk, fågel och däggdjur. Analysen bygger på en summering av antalet kategorier med dessa naturvärden.	När det gäller bottenmiljöer bygger Symphony på sammanlagt 15 olika kartskikt om olika sorters bottenmiljöer. Jämfört med andra kategorier av ekosystemkomponenter, är bottenmiljöer snarare överrepresenterade än underrepresenterade. Att Symphony inte visar stora effekter på bottenmiljöer beror framför allt på att det inte finns stora belastningar på bottenmiljöer i området. Undantaget är bottentrålning, vars effekter på bottenmiljöer syns tydligt i Symphony.

740	Länsstyrelsen i Västra Götalands län	I Skagerraks havsområde saknas det ofta kända värden för fisklek och övervintringsområden för fågel/säl, då havsplaneområdet ligger långt ut från fastlandskusten och är förhållandevis djupt. Detta ger ett lågt värde i SYMPHONY trots att naturvärdena är höga och i många fall unika för Sverige. Det blir tydligt på kartan i figur 77 i MKB (sid. 209), där flera N- och n-områden finns, men där gröna kartan signalerar låga värden. Detta, i kombination med den grova upplösningen, gör att SYMPHONY i sin nuvarande utformning har en begränsad tillförlitlighet i Skagerrak och det minskar betydelsen av planeringsunderlag som bygger på denna modell.	Symphony som verktyg och respektive dataunderlag uppdateras och förbättras kontinuerligt. Tydligare kopplingar mellan ekosystemkomponenter, samt finare upplösningar är två aspekter som med tid och ökad kunskap om den marina miljön kommer att förbättras. HaV anser att trots osäkerheter och brister ger Symphony en tillräckligt robust bild av mänskliga aktiviteters kumulativa påverkan på den marina miljön. Kopplingarna mellan miljömässiga och sociala aspekter inom Symphony är under utveckling, med syfte att kunna integrera sociala och samhällsekonomiska aspekter i verktygets framtida bedömningar. I dagsläge finns inte ett tillräckligt robust ramverk eller tillräckligt omfattande och bra data för att kunna göra sådana bedömningar. I hållbarhetsbedömningen görs dock sådana bedömningar utifrån annat underlag och med hjälp av ett annat analysramverk.
741	Länsstyrelsen i Västra Götalands län	Vissa antaganden i MKB motsvaras inte av redovisningen i planbeskrivningen. Exempel på detta är att bottentrålningen antas minska i Skagerrak på grund av planförslaget. Detta trots att planen inte anger något annat än samexistens mellan fiske och natur i Skagerrak och att det inte direkt går att ersätta bottentrålning med annan typ av fiske. Det antas också att det kommer att ske en minskad påverkan från För-svarsmaktens sprängningar i Fn-områdena V334 och V347 med an-ledning av havsplanen. Länsstyrelsen har ingen uppgift om att För-svarsmakten avser att minska sin sprängningsaktivitet.	Antaganden om belastningsminskning i områden där planerna anger särskild hänsyn till höga naturvärden togs enbart fram inom miljökonsekvensbedömningen för att möjliggöra en modellering av förväntade miljöeffekter med hjälp av verktyget Symphony. Trots att dessa antaganden anses kunna vara möjliga, utgör de inte ett ställningstagande i planeringsprocessen, varför de inte tas upp eller nämns i planhandlingen.
742	Länsstyrelsen i Västra Götalands län	Sidan 235: Begreppet ”havsområde” används både som ett planmässigt avgränsat typområde och i generell mening. Här är det oklart vad som avses, Länsstyrelsen anser att begreppsapparaten kan förtydligas ytterligare i planen.	Användning av begreppen ”havsplaneområde”, ”havsområde” och ”område” i miljökonsekvensbeskrivningen förtydligas i kapitel 2. Användningen av dessa begrepp i dokumentet har kontrollerats så att den ska vara konsekvent.

743	Länsstyrelsen i Västra Götalands län	Det är bra att det övergripande målet ”Bidra till god havsmiljö och hållbar tillväxt” kopplas till relevanta miljömål som t.ex. Hav i balans samt levande kust och skärgård. I samma avsnitt nämns även havsmiljöförordningen, något som är bra.	Synpunkten noteras.
744	Länsstyrelsen i Västra Götalands län	I övrigt kvarstår Länsstyrelsens bedömning att planeringsmålen (sidan 38), när det gäller resursanvändning av havet, inte uppfylls inom Skagerrak. Länsstyrelsens bedömning av de tänkbara förändringar som kan kopplas till planeringsmålen, med kommentarer, är: Regional utveckling: Plats för verksamheters anläggningar saknas i planen Utvecklad energiöverföring och förnybar energiproduktion i havet: E-områden saknas. Osäkerhet finns kring G-områden, som förstärks av pågående revidering av RI yrkesfiske Beredskap för framtida utvinning av mineraler och koldioxidlagring: Inga områden utpekade i planen Framtida etablering av hållbart vattenbruk: Inga områden utpekade i planen.	Planeringsmålen vägleder planeringsarbetet på nationell nivå och planeringen för de tre havsplaneområdena ska ses i sin helhet när det gäller måluppfyllnad. Förutsättningarna skiljer sig åt mellan havsplaneområdena. För framtida verksamheter där de nödvändiga förutsättningarna för verksamheten, t.ex. djup- och bottenförhållande, avstånd till land osv. inte är klarlagda är det svårt att avgränsa en användning geografiskt. När det gäller vattenbruk kan nya planeringsunderlag beaktas i framtida planeringsarbete. HaV menar dock att det finns utrymme även för verksamheter som inte redovisas som användningar i planen. Dels finns det platser där ingen annan användning anges än generell användning, dels bör samexistens med andra användningar i flera fall vara möjlig. När det gäller specifikt koldioxidlagring har inga potentiella områden identifierats i Västerhavet. För Östersjön behövs mer detaljerat planeringsunderlag för att lagringen ska kunna avgränsas i en användning. HaV föreslår att ett sådant arbete påbörjas. Det finns områden med sand i Västerhavet, men dessa har antingen inte bedömts lämpliga utifrån höga naturvärden i områdena, eller inte varit av betydande storlek

745	Länsstyrelsen i Västra Götalands län	Länsstyrelsen ser ett behov av en prioritering bland planeringsmålen, som stöd där de kommer i konflikt med varandra, särskilt inom G-områden. Likaså finns ett behov av att gradera de olika planeringsmålens beroende av fysisk planering, då flera av dem ligger utanför havsplanens räckvidd att påverka mer än marginellt.	Planförslaget innehåller ingen prioritering mellan planeringsmålen., utan syftet är att bidra till hållbar utveckling i alla dess dimensioner. Näringspolitiska mål, sociala mål och miljömål integreras därför i havsplanerna. I flera områden med generell användning finns det användningar såsom yrkesfiske, sjöfart, kultur och el-överföring som har företräde framför användningar som inte redovisas. När det gäller ställningstagande om mest lämplig användning i dessa och andra områden utgår eventuella avvägningar från regelverket i 3 och 4 kapitlen miljöbalken
746	Länsstyrelsen i Västra Götalands län	Planen saknar en översiktlig beskrivning av hur resursutnyttjandet av havet faller ut över de tre havsplanerna som helhet. Länsstyrelsen i Västra Götalands län gör i detta yttrande en bedömning av hur planeringsmål och andra effekter av planen faller ut inom länet. Om de behov som finns ute i län och kommuner inte kan tillgodoses lokalt och regionalt i planen bör detta tydligare framgår som ställningstaganden. Här ställs särskilda pedagogiska krav på havsplanerna, då de är nya till sin uppgift och form, och dessutom utformade i en skala vi aldrig sett fysiska planer i tidigare.	För att skapa översikt på nationell nivå redovisas havsplanerna samlat i ett dokument. Innebörd och konsekvens över hur planerna samlat faller ut redovisas i planförslagets del 6 Innebörd och konsekvens.
747	Länsstyrelsen i Västra Götalands län	På sidan 15 beskrivs kommunernas planering av havet. Här bör man översiktligt kunna läsa hur HaV tänker sig att en kommun kan an-vända planen och hur en länsstyrelse tar den som stöd för sin granskning av översiktsplanen.	Information och resonemang om detta finns i planförslagets kapitel 5 Tillämpning.

748	Länsstyrelsen i Västra Götalands län	Kapitel 5 berör vägledningsfrågan. På sidorna 28-29 finns beskrivningar av hur havsplanen vägleder på en strategisk nivå, hur länsstyrelser gör avvägningar mellan enskilda riksintressen, samt hur havsplanen vägleder där en sådan finns. Länsstyrelsens synpunkt från samrådet kvarstår, att det vid tillämpning av havsplanen kommer att uppstå gränsdragningsfrågor om vilka ingående riksintressen som ska utredas när det gäller påtaglig skada, och vilka som kan anses utredda/avvägda inom havsplanen. I denna fråga ger beskrivningen i kapitel 5 ett svagare stöd, när den endast kopplas till förordningens text (3 §), om att länsstyrelsens bedömning ska grundas på en havsplan om en sådan finns. Också planen behöver en vägledning och Länsstyrelsen anser sammanfattningsvis att denna kan utvecklas. Boverkets webbaserade vägledning för kommunal havsplanering tar inte upp förslaget till statliga havsplaner ännu, men man kan även tänka sig att denna vägledning finns där i framtiden.	Synpunkten noteras. Länsstyrelsen har utifrån sin roll att granska kommunala översiktsplaner en viktig roll när det gäller att utveckla praxis vid en sådan granskning utifrån havsplanerna.
749	Länsstyrelsen i Västra Götalands län	Inför nästa havsplaneringsprocess: Planernas skala är vald utifrån planens strategiska syfte. Skalan är dock fortfarande ett problem, med sitt relativt stora glapp till översiktsplan och enskilda tillstånd för exploatering. Ytterligare arbete, med eventuella införanden av fler och mindre havsområden, behövs.	Synpunkten noteras.
750	Länsstyrelsen i Västra Götalands län	Data som motiv för ställningstagandena behöver redovisas mer detaljerat per område, för Skagerrak i tabell 11. Länsstyrelsen är positiv till att medverka i ett sådant underlagsarbete.	Underlag som berör de enskilda områdena finns tillgängliga i den digitala presentationen av havsplaner på HaV:s webbplats.
751	Länsstyrelsen i Västra Götalands län	G-områdena i Skagerrak är relativt stora. Avsaknaden av E-områden och andra områden utpekade som lämpliga för ändrad användning förstärker G-områdenas mer oklara betydelse. Deras roll inom plansystemet behöver ses över för att planen ska bli tydligare. Med detta följer troligen ett behov av att se över utbredningen av riksintressen enligt miljöbalkens 4 kapitel.	Synpunkten noteras. Samtidigt vill HaV uppmärksamma att användningar såsom yrkesfiske och sjöfart finns inom områdena.

752	Länsstyrelsen i Västra Götalands län	Riksintresse Natur saknas inom havsplaneområdena, kunskapsläget förstärks löpande och detta bör kunna förändras med havsplanen som stöd. Det blir då viktigt att dessa eventuella nya RI är fastställda inför att den reviderade havsplanen tas fram.	Synpunkten noteras. Om det blir aktuell med nya riksintresseanspråk kommer dessa planeringsförutsättningar beaktas i kommande planeringsomgång.
753	Länsstyrelsen i Västra Götalands län	MKB, sidan 235, rad 5: Nordhavskräfta ska vara nordhavsräka.	Har korrigerats.
754	Länsstyrelsen i Östergötlands län	Hållbarhetsbedömningen visar att havsplanen sammantaget bidrar till en hållbar utveckling jämfört med ett nollalternativ. Balansen mellan de olika hållbarhetsdimensionerna är dock tveksam. Det är främst den ekonomiska dimensionen som är positiv. De sociala och ekologiska dimensionerna uppvisar en mycket svag positiv utveckling och miljöeffekterna visar en tydlig negativ utveckling. Länsstyrelsen Östergötland ställer sig mycket tveksam till denna obalans i hållbarhetsutvecklingen vid ett genomförande av havsplanen. Det bör istället vara en balans mellan den miljömässiga, den sociala och den ekonomiska hållbarhetsdimensionen. En av Östersjöns absolut största utmaningar är inom miljöområdet och planen bör stödja en positiv miljöutveckling, inte bidra till att miljön ytterligare försämras.	Hållbarhetsbedömningar, likväl miljökonsekvensbedömningar, sker av framtagna förslag till havsplaner. Planförslagens vägledning om mest lämplig användning innefattar utökad verksamhet inom planområden, relativt referensscenario/nollalternativ år 2030 (vilket är det som bedöms). Detta innebär att i bedömningen tas det höjd för ökad användning vilket avspeglar sig i bedömningar. Främst avser denna ökade användning energiutvinning. Sverige har behov av utbyggnad av förnybar elproduktion om Energikommissionens mål om 100 procent förnybar elproduktion ska nås till 2040. Energimyndigheten har bedömt att det finns behov av kapacitet för ca 50 TWh årlig produktion. Under havsplaneringsprocessen har denna ambition varit vägledande samtidigt som avvägningar har gjorts mot andra konkurrerande intressen, samt vägledning om särskild hänsyn höga naturvärden. Detta för att stärka miljödimensionen i hållbarhetsperspektivet.
755	Länsstyrelsen i Östergötlands län	Havsplanerna bör ha en vägledande roll för den kommunala fysiska planeringen. I havsplanen för Östersjön utanför Östergötlands kust ska enligt havsplanen många intressen verka i samexistens. Länsstyrelsen Östergötland ställer sig frågande till om denna samexistens verkligen är möjlig och konstaterar också att den vägledande rollen i praktiken blir minimal. Det är viktigt att visa upp hur hänsyn ska tas, vad som avses med att god förvaltning ska uppnås samt hur avvägning mellan de olika lagstiftningarna och riksintressena ska göras.	Se resonemang kring samexistens generellt på sid 30 i *Samrådsredogörelsen*. När det gäller Östergötlands län har HaV inte sett behov av särskilda ställningstagande utöver de som redovisas i havsplaneförslaget. Att havsplanen redovisar samexisterande användningar utesluter inte att verksamheter regleras, eller kommer att regleras, i förhållande till varandra utifrån annan befintlig lagstiftning

756	Länsstyrelsen i Östergötlands län	Kartmaterialet har blivit bättre från samråd till granskning, men behöver bli ytterligare tydligare och mer precist.	Synpunkten noteras.
757	Länsstyrelsen i Östergötlands län	Länsstyrelsen Östergötland vill påpeka att planens beskrivning av riksintresset obruten kust (4 kap 3 § miljöbalken) är ofullständigt förklarat i planen. På sidan 98 återges endast de delar som omfattar Kalmar län men bestämmelserna omfattar även Östergötlands län söder om Arkösund.	Har åtgärdats.
758	Länsstyrelsen i Östergötlands län	Så som framgår av vårt tidigare samrådsyttrande anser Länsstyrelsen Östergötland att de riksintresseanspråk som formuleras i 4 kap miljöbalken bör vara överordnade de av myndigheter utpekade riksintressena enligt 3 kapitlet miljöbalken. Mot den bakgrunden är Länsstyrelsen Östergötland nöjd med att ”Rekreation” pekats ut som tydlig användning i plankartan utanför Östergötlands kust, men noterar med förvåning att den användningen nästan saknas för resten av Östersjön. Det är inte förklarat i planen vad dessa slutsatser bygger på.	Användning rekreation baseras på riksintresse friluftsliv enl. 3 kapitlet miljöbalken. Få sådana områden har pekats ut i havsplaneområdet.

759	Länsstyrelsen i Östergötlands län	I riksintresseområde för naturvård går en farled relativt nära den värdefulla och känsliga kusten i S:t Anna-Gryt. Denna farled bör anges som ett utredningsområde för sjöfart. Motivet är bland annat höga värden för sjöfågel, marina däggdjur och friluftsliv. Här bör övervägas att så långt det är möjligt styra sjötransporterna så att transporter av olja eller andra miljöfarliga ämnen sker längre ut till havs för att mildra effekterna av en eventuell fartygsolycka med utsläpp av farliga ämnen. Kompletterande farledssträckor kan därför också behöva utredas längre ut från kusten. Från ett regionalt tillväxtperspektiv är det strategiskt viktigt att fortsatt kunna utveckla sjötransporter med anknytning till Norrköpings hamn. Sjöfartens utveckling måste dock ske med beaktande av de höga natur-, kultur- och rekreationsvärden som finns i Östergötlands skärgård. Viktigast är här att ha en planering som förebygger fartygsolyckor med utsläpp av olja eller andra farliga kemikalier eftersom en sådan händelse skulle kunna få allvarliga och långvariga negativa konsekvenser för skärgårdens miljövärden. Därför är det önskvärt att sjötransportplaneringen får en inriktning där transporter med olja eller andra kemikalier så långt det är möjligt kan undvikas i den inre farleden.	Synpunkten noteras. Användning sjöfart anges för flera stråk i syd-nordlig riktning, även längre ut från kusten. Om det finns ytterligare behov får det utredas i framtida planeringsomgångar. Omstyrning genom reglering av viss typ av sjöfart hanteras inte inom havsplaneringen utan inom annan lagstiftning.
760	Länsstyrelsen i Östergötlands län	Det saknas i stort sett en hållbarhetsutredning kring kulturmiljöerna, denna bör även inrikta sig på indirekt påverkan av miljöer och vilka målkonflikter som finns. En viktig del för kulturmiljöers bevarande är att de kan brukas och förstås i sitt sammanhang, om ändringar i närområdet eller av verksamheter görs kan detta ge stor påverkan på dem. Riksintressen och kulturmiljöer kan till exempel påverkas av förändrade trafikmönster vilket kan påverka turismen och därigenom olika typer av företagande samt bevarandeförhållanden, vindkraftverk kan störa med såväl ljud som slagskuggor, utsläpp kan påverka bevarandemöjligheter.	Det saknas tillräckligt underlag om kulturmiljövärden. HaV föreslår därför att berörda nationella myndigheter i samarbete med länsstyrelser ges i uppdrag att utveckla sådant samlat planeringsunderlag för kulturmiljöer, enhetligt och samordnat mellan länen, för användning i en strategisk plan på övergripande nivå. Planeringsunderlaget behöver återge vilken betydelse kulturvärdena har i den fysiska planeringen och hur användning av havet samverkar med kulturvärden i kustzonen i ett lokalt perspektiv. Gällande miljökonsekvens- och hållbarhetsbedömningarna så har bedömningen av havsplanernas effekter på kulturmiljön setts över, och såväl underlaget som bedömningsgrunderna har stämts av ytterligare med sakkunniga inom området, nämligen hos länsstyrelser och Riksantikvarieämbetet.

761	Länsstyrelsen i Östergötlands län	Särskild hänsyn för höga kulturmiljövärden anges på blott tre platser i havet. Det är otydligt hur urvalen gjorts. Världsarven bör tas med liksom de riksintresseområden för kulturmiljövården som berörs.	Det finns för närvarandet inga riksintresseanspråk för kulturmiljövården i havsplaneområdet. Havsplanen anger användning kultur där det finns världsarv. Områden med särskild hänsyn till höga kulturmiljövärden har pekats ut där det finns landskapsbildskydd och kulturhistoriska värdekärnor. Detta finns angivet i del 2 i havsplanerna. Dock finns det bristande underlag, HaV föreslår därför att berörda nationella myndigheter i samarbete med länsstyrelser ges i uppdrag att utveckla sådant samlat planeringsunderlag för kulturmiljöer, enhetligt och samordnat mellan länen, för användning i en strategisk plan på övergripande nivå. Planeringsunderlaget behöver återge vilken betydelse kulturvärdena har i den fysiska planeringen och hur användning av havet samverkar med kulturvärden i kustzonen i ett lokalt perspektiv.
762	Länsstyrelsen i Östergötlands län	TVÄRS-uppdraget, d.v.s. regeringsuppdraget som bland annat HaV har fått att utarbeta vägledande strategier för i sitt arbete med kulturmiljöfrågor, borde ha fått en plats i denna plan.	Tvärs-uppdraget som står klart i januari 2020 där HaV har medverkat har lett till en vägledande strategi om hur HaV ska jobba med sina kulturmiljöfrågor. Strategin är en intern, och stödjande strategi som vägleder myndighetens kulturarbete, och platsar därför inte i planerna.
763	Länsstyrelsen i Östergötlands län	Under rubriken Energiutvinning och kultur anges att arkeologisk utredning kan krävas. Här bör det stå att arkeologiska utredningar och undersökningar kan krävas.	Har åtgärdats.
764	Länsstyrelsen i Östergötlands län	Under rubriken Utredning och samråd enligt kulturmiljölagen anges att vid verksamhet i havet kan en arkeologisk utredning enligt kulturmiljölagen krävas. Ett beslut om arkeologisk utredning fattas av länsstyrelsen. Vidare bör det stå: Resultatet av en arkeologisk utredning kan betyda att vidare arkeologiska undersökningar kan behövas eller att tillstånd till borttagande o.d. ej ges.	Har åtgärdats.

765	Länsstyrelsen i Östergötlands län	Länsstyrelsen Östergötland anser att det pelagiska s.k. ”industrifiske” för produktion av fiskmjöl som sker där i zonen 4-12 Nm från baslinjen med båtar > 24 m och med finmaskiga trålar (< 32 mm maska) är negativt för kustekosystemet och även för yrkesfisket i skärgården. Fiske i detta område sker i princip uteslutande under februari-april. Under denna period stimmar (samlar sig) strömming (sill) i området innan de simmar in till skärgårdens lekplatser för lek. Målet för det storskaliga pelagiska fisket är därmed ansamlingar av lekströmming som stimmar för förestående lekvandring in till kusten. Lekströmmingen utgör traditionellt en viktig del för yrkesfisket i skärgården. Idag har småskaliga fisket minskat i avsevärd omfattning. Instegen av strömming till kusten har stor betydelse för kustekosystemets funktion. Det innebär en intransport av näring från utsjön och strömmingens rom, larver och yngel utgör ett viktigt födounderlag för både kustlevande fiskarter som abborre, gädda och öring samt för många kustfåglar. Minskade lekbestånd av strömming påverkar även gråsälens födounderlag vilket bidrar till ökade sälskador i kustfisket. Havsplanen bör ta upp denna påverkan på kustekosystemet och HaV bör ange att en översyn av fiskets bedrivande och konsekvenser ska ske i denna zon. I och innanför områdena Ö220 och Ö 222 finns också inflyttningsområden för trålning av mindre båtar och med större maskor. Även detta fiske torde påverka kustekosystemet. Även här bör trålningsgränserna ses över med tanke på lågt fångstvärde och för att främja ett hållbart kustfiske.	Havsplaneringen reglerar inte yrkesfiskets bedrivande, den regleringen sker inom ramen för fiskförvaltningen.
766	Länsstyrelsen i Östergötlands län	I Tabell 6, område Ö220, anges användningarna Natur, Rekreation, Sjöfart och Yrkesfiske. Det framgår också att användningen Försvar ges företräde framför energiutvinning. Försvar är dock inte en föreslagen användning i område Ö220 vare sig i tabellen eller i Karta 7, så frågan är varför användning Försvar omnämns överhuvudtaget för område Ö220.	Riksintresseanspråket för totalförsvaret omfattas i detta fall av försvarssekretess enligt 15 kapitlet 2§ offentlighets- och sekretesslagen (2009:400). Sådana riksintresseanspråk redovisas inte som användning i havsplanen. Däremot redovisas när riksintresseanspråk för totalförsvaret ges företräde.

	Kommuner		
22	Borgholms kommun	Borgholms kommun ser mycket positivt på havsbaserad vindkraft och vi har i stort sett enbart positiva erfarenheter av vindkraftsparken i Kårehamn (besöksnäringen har påverkats positivt av vindparken + positiva näringslivseffekter och nya arbetstillfällen). Det är därför olyckligt att det område av riksintresse för vindbruk inom vilken nuvarande vindkraftspark delvis är belägen inte tillgodoses i havsplanen med hänvisning till Försvarsmaktens intressen. Borgholms kommun anser att utgångspunkten bör var att så långt som möjligt pröva förutsättningarna för samexistens mellan försvar och vindkraft och att en sådan prövning bör ske i tillståndsprocessen för varje enskild etablering. Om de båda ändamålen trots allt anses oförenliga, vilket vi utläser av havsplanen, bör riksintresse för vindbruk revideras, alternativt att Försvarsmaktens sjöövningsområde förskjuts något österut för att möjliggöra en eventuell framtida utbyggnad av vindkraft i området.	HaV:s bedömning i granskningsförslaget kvarstår. Framtida utökning av vindkraftsområdet vid Kårehamn bedöms inte vara förenligt med totalförsvarets intressen och därför tillgodoser havsplanen inte det riksintresseanspråk vindbruk som ligger utanför den redan befintliga anläggningen. Se även HaV:s kommentar på s 53-54 i *Samrådsredogörelsen*.
23	Borgholms kommun	Kommunens bedömning är också att havsbaserad vindkraft är mindre kontroversiell än den landbaserade. Havsbaserad vindkraft – när den väl är på plats – utgör i mindre känsliga områden en begränsad störning i form av påverkan på landskapsbilden. För landbaserad vindkraft tillkommer störningar i form av ljud och skuggningseffekter som har en större påverkan för de närboende.	Synpunkten noteras.

24	Borgholms kommun	Med beaktande av klimatförändringar ser kommunen med viss oro på att peka ut Södra Midsjöbanken som utredningsområde för havsbaserad vindkraft. Havsplanen ska utgå från en ekosystemansats. Detta innebär att ekosystemens struktur och funktion ska bevaras så att ekosystemtjänster kan bevaras. Detta eftersom ekosystem med stor biologisk diversitet är mer motståndskraftiga mot till exempel klimatförändringar. Ett sätt att förhindra förlust av biologisk diversitet är att tillämpa försiktighetsprincipen. Alltså att inte bygga bort viktiga områden om effekterna är svårbedömda. Med tanke på att det finns stora osäkerheter kring hur den pågående klimatförändringen kommer att påverka växter och djur i Östersjön är det rimligt att vara extra försiktig just där.	HaV arbetar inom projektet ClimeMarine med att ta fram bättre underlag kring klimatförändringar och deras påverkan på havet för att få en helhetsbild över sammanlagd, kumulativ miljöpåverkan. Utpekandet av klimattillflykter kommer kan komma att förändras när det finns ny data.
25	Borgholms kommun	Den södra utsjöbanken är ett av två kärnområden för både tumlare och alfågel i Östersjön. När det gäller tumlare finns det ca 500 individer kvar i området och situationen bedöms enligt förslaget till havsplan som kritiskt. I planförslaget framgår att båda Midsjöbankarna har höga naturvärden och bör ingå i Natura 2000-området och att de dessutom kan bli viktiga klimatrefuger. Borgholms kommun anser därför att Södra Midsjöbanken bör få beteckningen N i den slutliga planen och att alternativa platser för havsbaserad vindkraft pekas ut. Med fördel i andra lägen där vindkraften i större utsträckning även kan bidra med arbetstillfällen för lokalsamhället och dessutom fungera som besöksmål.	I förslaget till regeringen har Södra Midsjöbankens område för energianvändning fått beteckningen utredningsområde energiutvinning eftersom bedömningen är att en eventuell vindkraftsetablering ställer krav på Natura 2000-tillstånd. Områdets hela beteckning är E(utr)fn. I havsplanens vägledning anges också att anpassning kan behöva ske när det gäller anläggningsarbeten, bullernivåer vid vindkraftbyggnationen och den närmare lokaliseringen av anläggningen. Anpassning av lokalisering kan innebära lokalisering utanför utredningsområdets avgränsning.

26	Borgholms kommun	Borgholms kommun vill framhålla att avsaltning av havsvatten med stor sannolikhet kommer få en allt större betydelse för att trygga dricksvattenförsörjningen i regionen framöver. I Borgholms kommun finns sedan ett antal år ett avsaltningsverk som är av stor betydelse för dricksvattenförsörjningen. På södra Öland invigs inom en snar framtid ett avsaltningsverk och på Gotland finns även där snart två avsaltningsverk i drift. Ett medskick är därför frågan om det finns anledning att i större utsträckning beakta Östersjön som dricksvattentäkt i det fortsatta havsplanearbetet.	HaV noterar synpunkten och tar med frågan för framtida planering. HaV instämmer i att Östersjön kan vara viktig för dricksvattenförsörjningen lokalt.
27	Borgholms kommun	Kommunens syn är att förutsättningarna för det småskaliga yrkesfisket bör förbättras då yrkesfiskare som erbjuder försäljning av ”närproducerad” fisk aktivt bidrar till besöksnäringen och lokalsamhället. Grunderna för ett storskaligt yrkesfiske är på Öland sedan länge raserade. För att kunna bibehålla fiskehamnar med en attraktionskraft för besöksnäringen (och som en tillgång för åretruntboende) behöver det småskaliga yrkesfisket få rätt förutsättningar att utvecklas. Genom att skapa förutsättningar för det småskaliga fisket blir det också möjligt att uppfylla miljömålet om Hav i balans samt levande kust och skärgård.	Havsplanen bidrar med rumsliga förutsättningar för yrkesfiske, såväl vad gäller fångstområden som viktiga områden för lek- och uppväxt.
28	Borgholms kommun	Andra former av havsbruk som odling av fisk, musslor eller alger redovisas på ett positivt sätt i såväl miljökonsekvensbeskrivningen som hållbarhetsbedömningen. Även dessa näringsformer ser Borgholms kommun mycket positivt på och vi deltar aktivt i utvecklingen av dessa näringar. Vi tror att havsbruk kommer att få en stor betydelse framöver och anser därför att detta behöver arbetas in i havsplanen på ett tydligare sätt än vad som är gjort.	I dagsläget finns ingen samlad nationell kartläggning av möjliga geografiska utvecklingsområden för vattenbruk i planområdet. HaV föreslår ett fortsatt arbete för att ta fram sådant planeringsunderlag för användning i framtida planeringsarbete.

29	Borgholms kommun	Vissa förtydliganden behöver göras beträffande vad som gäller avseende särskild hänsyn till höga kulturmiljövärden utmed Ölands östra kust. Områdena Ö 225 och Ö 240 omfattas av höga kulturmiljövärden vilket framgår av den webbaserade kartan samt av tabell 6 och 7. I löptexten för dessa områden under rubriken Kultur står däremot att ”kulturhistoriska värdekärnor identifierade av Riksantikvarieämbetet ligger utanför havsplaneområdet”. Vad som gäller för dessa områden behöver därför förtydligas och bör tydligt markeras även i den tryckta kartan.	De kulturhistoriska värdekärnorna ligger i huvudsak utanför planområdet men tangerar havsplangränsen. Planen anger att påverkansområden kan vara större än angivna områden i planerna. Då det saknas tillräckligt planeringsunderlag om kulturmiljövärden föreslår HaV att berörda nationella myndigheter i samarbete med länsstyrelser ges i uppdrag att utveckla ett samlat planeringsunderlag för kulturmiljöer, enhetligt och samordnat mellan länen, för användning i en strategisk plan på övergripande nivå. Ett sådant utvecklat planeringsunderlag kan bilda underlag för utökad vägledning och bättre samordning mellan lokal och nationell planering.
30	Borgholms kommun	Vidare anser Borgholms kommun att slutsatserna i den rapport som ligger till grund för Riksantikvarieämbetets utpekning av värdekärnor, Sveriges kust och skärgårdslandskap, bättre kan tillvaratas och komma till uttryck i havsplanen.	Synpunkten noteras.
31	Borgholms kommun	Ett mer utvecklat resonemang kring hur de höga kulturmiljövärden, vilka även innefattar utblickar över det öppna havet, som återfinns utmed Ölands östra kust bör beaktas skulle underlätta den kommunala översiktsplaneringens samverkan med den statliga havsplanen.	Det saknas tillräckligt samlat och enhetligt planeringsunderlag om kulturmiljövärden. HaV föreslår därför att berörda nationella myndigheter i samarbete med länsstyrelser ges i uppdrag att utveckla ett samlat planeringsunderlag för kulturmiljöer, enhetligt och samordnat mellan länen, för användning i en strategisk plan på övergripande nivå. Ett sådant utvecklat planeringsunderlag kan bilda underlag för utökad vägledning och bättre samordning mellan lokal och nationell planering, däribland hur kulturvärden bör beaktas.
62	Eskilstuna kommun	Eskilstuna kommun har inga synpunkter.	Synpunkten noteras.

63	Falkenbergs kommun	Havs- och vattenmyndighetens förslag i samrådsskedet var omfattande och för Falkenbergs del innebar det bland annat att lägga ut ett område för vindbruk längsmed Falkenbergs kust. Falkenbergs kommun svarade då bland annat att om och vid en eventuell vidareutveckling av den tillståndsgivna vindkraftsparken (Kattegatt Offshore) utanför Falkenbergs kust, är den troligaste utvecklingen västerut. Detta på grund av att det innebär minst visuell påverkan med placering av verken västerut i stället för söderut. Förlängs parken söderut skulle den täcka större del av horisonten från land. I mesta fall skulle en sådan vindkraftpark täcka halva kommunens kuststräcka. Havs- och vattenmyndigheten har inte tillgodosett dessa synpunkter utan har istället stärkt skyddet för området väster om den tillståndsgivna parken genom att gå från mest lämplig användning Generell användning med hänsyn till natur till mest lämplig användning Natur. Dessutom har man slagit samman området för den tillståndsgivna parken med området för energiutvinning som sträcker sig söderut längsmed Falkenbergs kust. Det innebär att vid en eventuell utvidgning av den tillståndsgivna parken kommer detta att ske söderut längs med kusten.	I förslaget till regeringen kvarstår användning energiutvinning i område V305, men området har blivit något mindre och sträcker sig istället västerut, bort från kusten. Det blir då sammanhängande energiområde men det sträcker sig över områden (polygoner), V305 (Ef) och V317 (ENf).
64	Falkenbergs kommun	Falkenbergs kommun vill understryka vikten av att i det fortsatta arbetet på centralt håll utreda hur energietablering i havet ska kunna ske med bibehållna förutsättningar för försvaret och säkerhet. Det gäller att hitta en lösning för att stärka möjligheterna för Sverige att nå regeringens uppsatta mål om 100 procent förnybart elsystem vid år 2040. Det är inte ansvarsfullt att inte ta ett kollektivt ansvar för elproduktion i form av vindkraft till havs inom elområde 3 och 4, och det gäller även västkusten och inte bara östkusten. Detta borde vara en självklarhet i en framtagen havsplan för Sverige.	Synpunkten noteras.

65	Falkenbergs kommun	Falkenbergs kommun står fast vid sina tidigare synpunkter att för kommunens del är det endast aktuellt med att utvidga område V305 i väst – sydvästlig riktning enligt tidigare redovisade bilder. Område V 306 (Natur) kan då i stället utvidgas söderut att även täcka de delar av V305 som inte kommer att omfattas av energiutvinning. På detta sätt skyddar man ett större sammanhängande område, för till exempel torsklek, än vad som idag är föreslaget.	I förslaget till regeringen kvarstår användning energiutvinning i område V305. Den södra delen tidigare område V305 har tagits bort. Istället föreslås ett anslutande område västerut med beteckning V317 (ENf). Etablering av vindkraft i V317 förutsätter att riksintresseanspråk för yrkesfiske avseende lekområde för torsk inte påtagligt skadas.
66	Falkenbergs kommun	I övrigt har synpunkterna som framfördes i samrådsskedet tillgodosetts. Synpunkterna gällde tillämpningen av havsplanerna, förtydligande av kartor, tydligare avvägningar mellan olika intressen samt beskrivningen av risker (ex vrak).	Synpunkten noteras.
67	Falkenbergs kommun	Utvecklingsavdelningen skriver att den slutliga avvägning mellan intressen sker vid planläggning och tillståndsprövning och därför välkomnar man fortsatta fördjupade utredningar och samlade, enhetliga planeringsunderlag som det i planen föreslås bör tas fram i det fortsatta arbetet. Vidare skriver man att: ”Önskvärt är till exempel att uppdrag ges till regionala myndigheter att ta fram sådana underlag för kulturmiljö- rekreations-och naturvärden i samråd med lokala aktörer. Vi bedömer att dessa planeringsunderlag blir viktiga för att belysa de lokala värdena, kopplingen mellan värden på land och hav samt att det blir likvärdiga planeringsunderlag för den nationella havsplaneringen att förhålla sig till. Inte minst viktiga blir dessa i de utredningarna för ökad samexistens mellan användningsområden och intressen, både idag och framåt med ett förändrat klimat och hur det påverkar såväl ekosystem, bottenförhållanden samt rekreations- och näringsmönster”.	Synpunkten noteras.

68	Falkenbergs kommun	Miljö- och hälsoskyddsnämnden anser att det inte går att utläsa vilka delar av Havsplan Västerhavet som framöver ska användas av kommuner, såväl som av nationella myndigheter, för att pröva den bästa användningen av Västerhavet. Nämnden anser därför att Hav- och vattenmyndigheten behöver förtydliga vilka dokument som är av relevans för kommande planering när Havsplanen väl har antagits. Vidare skriver nämnden att kartan som bifogats remisstexterna bör namnges med lämpligt namn, exempelvis Karta tillhörande Havsplan Västerhavet.	Planhandlingen för de tre havsplanerna ska användas som ett vägledande planeringsunderlag vid planering av Västerhavet, liksom de övriga havsplaneområdena.
69	Falkenbergs kommun	Vad det gäller Riskområden påpekar Miljö- och hälsoskyddsnämnden att farliga objekt, som exempelvis läckande vrak, bör uppmärksammas som en typ av riskområden i Havsplanen. Om inte i kartan så bör objekt omnämnas i text. Nämnden anser även att Havsplanen bör klargöra hur dessa problem ska hanteras och hur de kan påverka övriga intressen. Vrak omnämns i texten endast som attraktiva livsmiljöer. Läckande vrak utgör riskområden. Dessa och andra farliga objekt, som kan klassas som riskområden, bör uppmärksammas åtminstone i textdelen och där bör det också klargöras hur dessa problem ska hanteras och hur de kan påverka andra intressen. Samma sak gäller befintliga muddertippar.	Karteringar och data över förorenade sediment ingår i miljöbedömningsverktyget Symphony, vars rapporter vi hänvisar till för att garantera ett uppdaterat underlag. Havs- och vattenmyndigheten har på sin webbplats kartskikt över miljöfarliga vrak, denna lista är dynamisk då miljöfarliga vrak läggs till när ny information tillkommer, samt tas bort från kartan då de sanerats. Regeringen har också uppdragit åt Naturvårdsverket, Sveriges geologiska undersökning, Statens geotekniska institut. Havs- och vattenmyndigheten och länsstyrelserna att genomföra insatser för att förbättra kunskapen om förorenade sediment i sjöar och kustområden. Uppdraget innefattar bl.a. insatser för att få bättre kunskap om förorenade sedimentområdens utbredning, risken för spridning av miljögifter och olika åtgärdsalternativ. Uppdraget pågår till januari 2022.
70	Falkenbergs kommun	Falkenberg Energi AB skriver att det finns många prioriteringar mellan de olika intressena som kvarstår att göra. Utanför Falkenbergs kommuns kust finns energiutvinning och fiske inom områden där särskild hänsyn ska tas till totalförsvarets intressen, där det också ska tas särskild hänsyn till höga naturvärden.	Synpunkten noteras.

71	Falkenbergs kommun	Falkenberg energi anser ”att etablera havsbaserad vindkraft kommer vara en viktig källa till förnybar kraft när Sverige ska ha ett 100 procent förnybart elsystem om 20 år enligt regeringens målsättning. En etablering av havsbaserad vindkraft innebär tillskott av elproduktion i el område 4 och lägre marknadspriser på el”.	Synpunkten noteras.
72	Falkenbergs kommun	Flera områden innehåller mer än en ”mest lämplig användning” och mer än en ”särskild hänsyn”. För att samtliga som ska använda planen ska kunna avgöra vilken användning som i själva verket är prioriterad behövs i havsplanen ett klargörande i frågan.	Under utvecklingen av plansystemet har fler alternativa redovisningssätt övervägts. I havsplaneringsförordningen anges också vad plankartan och planbeskrivningen ska redovisa. Som ett resultat av planeringsarbetet visar havsplanen mest lämpliga användningar och områden där särskild hänsyn ska tas. I många fall är bedömningen att flera användningar kan samexistera vilket betyder att de har samma status. I vissa fall ställer dock samexistens krav på anpassning mellan användningarna. Denna är ofta reglerad i annan lagstiftning. Detta kan till exempel handla om avlysning när sjöövningar pågår, eller hur fiske får bedrivas i områden med sjöfartsreglering.
73	Falkenbergs kommun	Övergripande kan man konstatera att det är de södra delarna av Havsplan Västerhavet som har tagit ansvar för delar av nationens energiförsörjning. Ett större kollektivt ansvar för energiutvinning bör tas inom havsplanen om denna skall kunna bidra till att regeringens målsättning avseende framtida energiförsörjning uppnås. Till exempel finns ett större riksintresseanspråk för försvaret i de norra delarna där energiutvinning mycket väl skulle kunna lämpa sig, i de delar där man inte också har mest lämplig användning natur eller särskild hänsyn natur. Försvaret borde anse det positivt att öva under realistiska förhållanden, vilket det är när det finns exempelvis vindkraftverk i området. Vid en eventuell krigssituation är det inte självklart att strider med automatik kommer att bedrivas på öppet hav, utan hinder.	Ingen särskild avvägning mellan riksintresseanspråk för totalförsvaret och eventuellt anspråk för vindkraft har gjorts i planeringen för det aktuella området. Som Falkenbergs kommun anger utgör övningsområdet ett riksintresseanspråk för totalförsvaret. Här vill HaV uppmärksamma att riksintresseanspråk för totalförsvaret enligt 3 kapitlet 10 § miljöbalken ges företräde framför andra riksintressen enligt samma kapitel.

74	Falkenbergs kommun	Havsplan Västerhavets borttagande av vindbruk i de norra delarna av det i kommunens översiktsplan utpekade området VH3 (vindkraft) till förmån för Generell användning med särskild hänsyn till riksintresse för yrkesfisket och höga naturvärden (V306) innebär att Havsplan Västerhavet mycket troligt omöjliggör för ytterligare vindkraft i området. Detta eftersom efter det att översiktsplanen antagits (2014-05-27 § 93) har det givits tillstånd för en vindkraftspark inom VH2. Översiktsplanen säger då att en eventuell utbyggnad av vindkraft inom VH3 ska utgöra en direkt anslutning och anpassa sig till den första parken avseende placeringar, inbördes avstånd mm. Om och vid en eventuell vidareutveckling av den tillståndsgivna vindkraftsparken i VH2, är den troligaste utvecklingen västerut. Detta på grund av det innebär minst visuell påverkan med placering av verken västerut i stället för söderut, där parken i det fallet skulle täcka större del av horisonten från land. Om inskränkningar ska genomföras i kommunens VH3, havsplanens V305, förordar därför Falkenbergs kommun att en minskning av V305 i stället bör ske i de södra delarna och en utvidgning av V305 bör ske i de norra delarna på bekostnad av V306.	I förslaget till regeringen kvarstår användning energiutvinning i område V305. Den södra delen, tidigare område V305, har tagits bort. Istället föreslås ett anslutande område västerut med beteckning V317 (ENf). Etablering av vindkraft i V317 förutsätter att riksintresseanspråk för yrkesfiske avseende lekområde för torsk inte påtagligt skadas.
79	Fiskekommunerna/Fyrbodals kommunalförbund	Fiskekommunerna vill framhålla vikten av samverkan genom samverkansgrupper eller motsvarande forum för förvaltning liknande Samförvaltning Norra Bohuslän i samband med att områden planeras få nya regler som förstärker områdesskyddet. Men dessa forum måste ges tid att formas; tid för förankring, att bygga förtroende, hitta rätt sammansättning/representation för området och att nå samsyn kring åtgärder, beslutsprocesser och olika frågeställningar.	Synpunkten noteras. HaV instämmer i att samverkan är viktigt i utvecklingen av fiske- och havsmiljöförvaltningen.
80	Fiskekommunerna/Fyrbodals kommunalförbund	I övrigt vill Fiskekommunerna fortsatt hävda att åtta år till nästa uppdatering av Havsplanen är för lång period i ett samhälle där teknik, miljö, företagande och andra förutsättningar ändras i allt snabbare takt.	HaV kan enligt havsplaneringsförordningen (2015:400) ta fram nya förslag till havsplaner oftare än vart åttonde år om myndigheten ser behov av det. HaV avser att under 2020 ta fram ett flerårigt program för uppföljning av planeringen och planerna inklusive omvärldsbevakning. Ett sådant underlag kan indikera behov av att påbörja en ny planeringsprocess.

81	Fiskekommunerna/Fyrbodals kommunalförbund	På sidan 131-132 beskrivs yrkesfisket mycket övergripande och bör förtydligas. Halva texten används för att beskriva farligt avfall (bl.a. kemiska stridsmedel) från skeppsvrak som är ytmässigt så litet att det inte kan utmärkas på kartan.	Synpunkten noteras. I del 7, kapitel 19 i förslaget till regeringen finns kompletterande information och beskrivning av yrkesfiske i Västerhavet.
82	Fiskekommunerna/Fyrbodals kommunalförbund	På sid 132 angående kemiska stridsmedel måste något ord fallit bort då nuvarande skrivning är felaktig: o Miljöfarliga ämnen har läckt ut i den marina miljön, vilket medför ett aktivt trålfiske i närheten av vraken.	HaV har ändrat i texten så att det tydligt framgår att det pågår ett aktivt trålfiske i området kring Måseskärsvraken samt miljöriskerna kopplat till detta.
83	Fiskekommunerna/Fyrbodals kommunalförbund	På sid 162 som tillhör kap 16 ”Havets tillstånd” med underrubrikerna ”Bedömning av miljötillståndet” och ”Djur och växtliv”: ”För tumlare är populationsstorleken relativt stabil i Västerhavet, men kritiskt låg i Östersjön. För säl är tillståndet delvis positivt. Knubbsäl i Västerhavet och gråsäl i Östersjön ökar i antal, och deras utbredning är stabil medan situationen för vikare (ringsäl) är fortsatt kritisk, liksom för knubbsäl i Kalmarsund.” Att Knubbsäl och Gråsäl ökar i antal och deras utbredning är stabil är ingen underdrift. Deras kraftiga tillväxt i antal leder till problem med utbred sälmask hos bl.a torsk i stora delar av Östersjön. Tillsammans med Skarven fångar dessa stora mängder fisk. Utan en aktiv förvaltningsplan för säl och skarv är det utomordentligt svårt att åstadkomma ria områden.	Synpunkten noteras. Förvaltning av säl och skarv sker i annan ordning utanför havsplaneringen.
84	Fiskekommunerna/Fyrbodals kommunalförbund	På sid 54 och många andra sidor finns en bild som är en symbol för yrkesfisket. Fiskekommunerna påpekade i förra yttrandet till Havsplaner att då Havsplanen är framåtskridande önskas en bild som visar en modern fiskebåt.	Symbolen har reviderats.

85	Fiskekommunerna/Fyrbodals kommunalförbund	I miljökonsekvensbeskrivningen för Västerhavet görs bedömningen att havsplanen kommer att ge vissa positiva effekter för den marina ekologin tack vare bedömningen på ”antagandet om minskad bottentrålning i områden med vägledning om särskild hänsyn till höga naturvärden.” Samtidigt redovisas ett pågående arbete där regeringen gett Havs- och vattenmyndigheten (HaV) i uppdrag att föreslå fiskeregleringar i både nya och redan etablerade skyddade områden. Med målet att bevara värdefulla miljöer ska HaV, vid behov föreslå åtgärder. Här nämns totalt fiskestopp eller förbud mot att använda vissa fiskeredskap. Vidare att en eventuell reglering kan ändra fiskemönster och att de planeringsmässiga förutsättningarna för användning yrkesfiske i havsplanerna. Under våren och hösten 2018 har HaV presenterat utredningar om bottentrålningens effekter inom skyddade områden och inom trålgränsen. Det finns således all anledning att anta att nya förslag om regleringar kommer att slå hårt mot främst det kustnära trålfisket på Västkusten.	Frågan om begränsning av bottentrålfiske är inte beslutat än, varför HaV enbart utgår från antaganden om minskad miljöpåverkan från bottentrålning inom områden där havsplanerna vägleder om särskild hänsyn till höga naturvärden. Havsplanerna signalerar på så vis att nya regleringar av bottentrålning kan bli aktuella inom dessa områden i framtiden, men tar inte ställning om några specifika regleringar, eftersom det inte finns något beslut i frågan.
86	Fiskekommunerna/Fyrbodals kommunalförbund	Många av de kustnära trålfiskebåtarna är små kan och inte riskfritt kan fiska på mer öppna vatten. För de vattenområden som blir kvar som möjliga ”kustnära” trålfiskevatten, skulle fisketrycket öka och innebära risk för negativa effekter i dessa områden. Om målet är att fler ska börja fiska havskräfta med bur, kan det leda till en överetablering av burfiske i de områden som ges möjliga för detta fiske. Det kustnära yrkesfisket i Bohuslän består av både burfiske och trålfiske och det måste finnas en god balans mellan dessa båda fiskemetoder både när det gäller fiskeplatser och fiskemöjligheter. Syftet med att värna den kustnära lotta vi har idag är dels för att vi ska kunna möta efterfrågan och leverera svensk råvara till den svenska marknaden och dels att säkerställa infrastrukturen för näringen längs kusten. Det skulle innebära stora negativa effekter för det kustnära fisket som helhet men även för kustsamhällen då det kan äventyra många kustnära arbetstillfällen.	HaV noterar synpunkten. Vi hänvisar till arbetet med fiskförvaltning som ligger utanför havsplaneringen.

87	Fiskekommunerna/Fyrbodals kommunalförbund	Det finns bottnar som är lämpliga för bottentrålning och som trålats på i 100 år. Det finns även miljöer där andra fiskemetoder kan vara mer lämpliga. Ett generellt bottentrålningsförbud är därför inte rimligt. De områden som ska skyddas mot bottentrålning måste noga utvärderas utifrån ett helhetsperspektiv som tar hänsyn till bottenförhållanden, effekter för näringen samt de skyddsvärda miljöer och arter som behöver skyddas. I Havsplanen anges helt riktigt att det är svårare med kunskap i de marina områdena i förhållande till våra landområden. Det är därför det är så utomordentligt viktigt att ta vara på den samlade kunskapen som finns hos akademi, myndigheter, kommuner och inte minst hos yrkesfiskarna. Den senare kategorin har mest dagar till sjöss vilket absolut bör tas tillvara inför ändringar av regelverket kring fiske. Det finns ingen enhetlig forskning som visar att svenska fiskebåtars påverkan vid bottentrålning skulle vara av den arten att införa ”schablonmässiga” förbud. Havsplanen understryker detta påstående på sid 21 ”Planering med ekosystemansatsen som grund” med Ekosystemansatsens tolv principer, ”Malawiprinciperna”. Exempelvis de tre sista punkterna stämmer väl överens med Fiskekommunernas synpunkter: ”10. Ekosystemansatsen bör integrera bevarande av biologisk mångfald och ett hållbart nyttjande av den samma. 11. Ekosystemansatsen bör beakta all typ av relevant information, även vetenskaplig och traditionell och lokal kunskap, innovationer och metoder. 12. Ekosystemansatsen bör involvera alla relevanta sektorer i samhället och vetenskapliga discipliner.”	Synpunkten noteras. Frågan om reglering av bottentrålsfiske hanteras inte i havsplanerna, utan inom fisk-och havsmiljöförvaltningen. Däremot kan vägledning om särskild hänsyn till höga naturvärden aktualisera en översyn av områdenas förvaltning som i förlängningen kan innebära reglering eller andra åtgärder i vissa av områdena..
115	Gävle kommun	Gävle kommun tackar för en ny möjlighet att inkomma med synpunkter men har inga nya synpunkter i detta läge. Vid eventuella förändringar av havsplanen kvarstår dock våra tidigare synpunkter så vi önskar att ni i ert fortsatta arbete tar hänsyn till dessa.	Synpunkten noteras.

116	Göteborgs stad	Göteborgs Stad är positiv till att det tas fram havsplaner som anger mest lämpliga användningen av havet. HaV har tagit fram ett digert kunskapsunderlag och sammanställt mängder av information om havsmiljöerna som tillgängliggörs i användarvänliga kartor. Göteborgs Stad ser gärna att denna typ av information fortsätter utvecklas, uppdateras och tillgängliggörs.	HaV instämmer i att underlag kommer behöva uppdateras och tillgängliggöras. HaV föreslår att detta blir en del av uppföljningen av planerna.
117	Göteborgs stad	Vägledningen är dock inte tillräckligt tydlig för Göteborgs Stad, eftersom många intressen anges kunna samexistera i denna del av havet.	Synpunkten noteras. HaV har bedömt att samexistens är möjlig. Därför anges samexistens i den del av havsplanen som ligger i Göteborgs stad.
118	Göteborgs stad	Göteborgs Stad anser att det är bra att förändringar gjorts för att förbättra läsbarheten och förtydliga resonemangen i havsplanerna och miljökonsekvensbeskrivningen.	Synpunkten noteras.
119	Göteborgs stad	Det är positivt att användningen Attraktiva livsmiljöer har delats upp i de två användningarna Kultur samt Rekreation.	Synpunkten noteras.
120	Göteborgs stad	Trots att texten om samexistens sedan samrådet har utvecklats, kan det komma att bli svårt att tolka havsplanens vägledning i områden där planen anger att många av de utpekade maritima användningarna ska kunna samexistera. Dessa intressen krockar ofta med varandra, varför det behövs en tydligare vägledning för att stadens prioriteringar ska underlättas. Det enda intresset som tydligt har en lägre prioritet är användning Energiutvinning.	Synpunkten noteras. HaV har bedömt att samexistens är möjlig. Därför anges samexistens i den del av havsplanen som ligger i Göteborgs stad. Det finns lagstiftning som reglerar en stor del av samexistensen. Exempelvis kan områden avlysas vid sjöövningar. Det finns också regler för hur fiske får bedrivas i områden som omfattas av sjötrafikreglering med mera.
121	Göteborgs stad	Göteborgs Stads synpunkt kvarstår gällande att det saknas en tydligare och mer ingående beskrivning per delområde av hur avvägningarna mellan olika intresseanspråk gjorts. Beskrivningarna behöver förtydligas och fördjupas per delområde om hur avvägningar kring samexistens och mest lämplig användning har gjorts. Det skulle ge ytterligare bättre vägledning i den fortsatta kommunala planeringen eller vid olika framtida prövningar inom områdena. Göteborgs Stad ser fram emot att få ta del av mer utvecklad information i HaV:s kommande rapport Natur i havsplaneringen.	Synpunkten noteras. Underlag som ligger till grund för avvägningar redovisas i planhandlingen eller den digitala presentationen av havsplanen som finns på HaV:s webbplats.

122	Göteborgs stad	Kartorna har gjorts bättre och lättare att förstå.	Synpunkten noteras.
123	Göteborgs stad	Sedan samrådsskedet har det skett en förändring i havsplanekartan. Område V345, som är klassat med användning Natur, har minskats jämfört med samrådsförslaget. Göteborgs Stad ser negativt på den förändringen men det är ett förhållandevis litet område och området har ersatts med Generell användning, vilket kan anses godtagbart.	Området V345 justerades för att bättre passa de administrativa gränserna för det marina områdesskyddet som ligger till grund för användning natur.
124	Göteborgs stad	Stadens synpunkt kvarstår gällande gränsdragningen mellan Kattegatt och Skagerrak, som i havsplanen dras i länsgränsen mellan Halland och Västra Götaland. Göteborgs Stad efterfrågar ett förtydligande angående gränsdragningen.	I förslaget till regeringen benämns havsområdena som Norra respektive Södra Västerhavet (istället för Skagerrak respektive Kattegatt).
125	Göteborgs stad	Göteborgs Stad bedömer att havsplanerna fortsatt kan stärkas utifrån den sociala dimensionen, inklusive utifrån ett barnperspektiv. Staden anser inte att havsplanernas möjliga påverkan på de boendes vardagsliv och levnadsvillkor har beaktats i tillräcklig mån.	Synpunkten noteras. I hållbarhetsbeskrivningen har sociala aspekter av havsplanerna hanterats. När det gäller barnperspektivet förutsätter HaV att barn inte vistas på havet och i planområdena regelbundet i sin vardag, utan att det rör sig om tillfälliga besök tillsammans med vuxna (även för äldre barn). Området närmast kusten är viktigast för barn när det gäller lek, bad och annat friluftsliv. Havsplanerna omfattar dock inte havsområdet närmast kusten eftersom havsplaneområdet börjar först ca 2 km från baslinjen. Havsplanerna är av övergripande karaktär och det är svårt att bedöma om barns möjligheter påverkas av planerna som börjar längre ut.
126	Göteborgs stad	Staden önskar analyser i hållbarhetsbedömningen gällande påverkan på den sociala dimensionen utifrån fler användningsområden.	Synpunkten noteras. Hållbarhetsbedömningen speglar den nationella havsplaneringen som är på en övergripande och översiktlig nivå. Aktuella bedömningar har utgått ifrån identifiering av berörda sektorer och användare utifrån planernas vägledande användning, vilket innebär en avgränsning i analyserna. Dock kan det bli aktuellt att inkludera ytterligare användningar i framtida planarbete och bedömningar.

127	Göteborgs stad	Göteborgs Stads synpunkt kvarstår gällande att det saknas en tydlig koppling mellan det nuvarande förslaget och hur planförslaget kopplar an till och är i linje med det långsiktiga målet om en hållbar användning av havsområdet. Även om planen verkar mer framåtsyftande i nuvarande form än i samrådet är det svårt att urskilja hur en långsiktigt hållbar användning av havsområdet är tänkt att se ut och på vilket sätt planförslaget bidrar till en sådan utveckling. Planen ger sken av att fortfarande vara mer förvaltande av nuvarande användning eller anspråk än framåtsyftande mot en mer hållbar användning. MKB:n visar dock exempelvis att effekterna av planförslaget ofta är små eller marginella även om de generellt är positiva.	Förslagen till havsplaner visar på mest lämpliga användningar i havsområdet. Mest lämplig användning utgår från områdenas beskaffenhet och läge men även från de samhällsbehov som finns nu och som har identifierats för framtiden. Planerna ska vara vägledande för både beslut i närtid och på längre sikt. Havsplanerna måste därför utgå från nuvarande användning och lagstiftning som rör förvaltningen av havet, men samtidigt även ta höjd för framtida behov och möjligheter. Planeringen är gjord med syfte att bidra till en hållbar utveckling och ska ses som ett av flera instrument i havsförvaltningen som kan bidra till hållbar utveckling.
128	Göteborgs stad	Havsplanen bör utformas så att de användningar som ger stor negativ effekt på miljön begränsas, så att havsplanen på ett betydande sätt kan bidra till att god miljöstatus i havsmiljön nås. Göteborgs Stad anser att det är viktigt att det fortsatta arbetet, som beskrivs i kapitel 9 del 2 i granskningsförslaget, genomförs.	Synpunkten noteras.
129	Göteborgs stad	Göteborgs Stad anser att det är bra att det har gjorts en förnyad kvalitetssäkring och bedömning av vilka områden som ska redovisas med särskild hänsyn till natur, och att lek- och uppväxtområde för fisk nu ingår i de geografiska områden som klassats som användning Natur.	Synpunkten noteras.
130	Göteborgs stad	I stadens samrådsyttrande lyfts det att i MKB:n saknades jämförelser med alternativa utformningar till havsplanen. I granskningshandlingen för MKB:n finns nu ett kapitel som heter Analys av planvarianter. Göteborgs Stad anser att analys av planvarianter är ett område som bör kunna utvecklas till att omfatta fler användningar när det blir dags att revidera havsplanerna.	En beskrivning av hur alternativ hanterats inom planerings- och miljöbedömningsarbetet har lagts till under rubrik 2.5 i den miljöbeskrivning som lämnats som ett underlag till regeringen.

131	Göteborgs stad	Det är positivt att texten i MKB:n sedan samrådet har kompletterats med bedömning mot havsmiljödirektivet. Göteborgs Stad anser att det som står på sidan 269, att ”Havsplanen anses inte ha någon innebörd för vattenkvalitet i kustvatten enligt ramdirektivet för vatten (Tabell 42)”, behöver kompletteras med en text som förklarar vad denna slutsats baseras på.	Resonemanget har utvecklats i kapitel 8 i den miljöbeskrivning som lämnats som ett underlag till regeringen.
132	Göteborgs stad	Stadens synpunkt kvarstår gällande att bedömningsgrunderna för belastning av främmande arter och marint skräp fortfarande är otydliga i granskningshandlingen.	Anledningen till varför dessa två belastningar ej ingår i Symphony och i bedömningen är det bristfälliga kunskapsläget om deras rumsliga utbredning. Detta har förtydligats under rubrik 2.5.1 i den miljöbeskrivning som lämnats som ett underlag till regeringen.

133	Göteborgs stad	Göteborgs Stad lyfte i samrådsskedet behovet av att belysa frågan om havets funktion som en recipient för utsläpp av renat avloppsvatten från urban miljö. Även om påverkan idag främst sker i kustnära områden kan ökad kustnära urbanisering och klimatförändringar med skyfallsproblematik och förhöjda havsnivåer leda till en utökning av påverkanszonen. Göteborgs Stad bedömer att denna fråga inte har fått tillräckligt utrymme jämte övriga funktioner i havsplanerna som ska tydliggöra de motstående intressen som planförslaget hanterar och har mandat att påverka. Utanför Göteborg och Göta Älvs mynning är HaV:s förslag till havsplan för Västerhavet att området ska klassas som ett område för Natur. Göteborgs Stad anser att det är viktigt att skydda livskraftiga ekosystem och områden där det finns goda förutsättningar för arters och naturtypers utbredning, långsiktiga överlevnad och förmåga till återhämtning. Det är dock även viktigt att i havsplanen beakta att Göteborg, Kungälv, Ale, Lerum, Partille, Härryda, Bollebygd och Mölndals gemensamma avloppsreningsverk har sitt utlopp i Göta Älvs mynning. En beräkning av avloppsvattenreningsverket Ryaverkets påverkan på recipienten 2014 visar på följande utbredning att kväve och fosfor: SE YTTRANDE FÖR ILLUSTRATION. Antalet anslutna personer till avloppsreningsverket ökar när regionen växer. Belastningen av näringsämnen i vattenvolymen i och utanför Göteborgs skärgård från Ryaverket kan komma att öka och vi kan på sikt inte utesluta att det renade avloppsvattnet kan påverka havsplanens område. Om det efter en tillståndsprövning i framtiden blir nödvändigt att avleda det renade avloppsvattnet utanför Vinga kan en direkt påverkan på havsplanens område förväntas vilket innebär en intressekonflikt mellan havsplanen och göteborgsregionens intressen. Sammantaget är det viktigt att HaV i framtagandet av havsplanerna tar hänsyn till den påverkan en stor stads avloppsreningsverk har på Västerhavet.	Övergödning som ett problem av reningsverks placering i kustnära områden nämns kort i förslaget till regeringen, i del 7 i som diskuterar i planeringsförutsättningar. HaV noterar att det kan bli en framtida intressekonflikt som kan påverka framtida planering och användning av områdena. Avvägningar mellan skydd och bevarande av höga naturvärden och punktutsläpp, såsom ett reningsverk, är dock en fråga som främst tas upp i framtida miljöprövningar. Användning natur anges i de aktuella områdena (V330, V345) eftersom det pågår ett arbete med sikte på inrättande av marint naturreservat i området.

134	Göteborgs stad	I Naturvårdsverkets analys av kunskapsläget för dagvattenproblematiken och även i klimatanpassningsutredningen betonas vikten av att hantera dagvattenfrågan i ett tidigt planeringsskede och utifrån ett övergripande perspektiv. Kommuner behöver genom översiktsplanen få en helhetsbild för att kunna möta utmaningarna från de förväntade klimatförändringarna. Dagvattenfrågan skulle även kunna belysas i havsplanerna eftersom havsplanerna överlappar kommunernas översiktsplaner.	Havsplaneringen har inte sett behovet av att belysa dagvattenfrågan i havsplanerna eftersom de nationella havsplanernas geografiska avgränsning är en nautisk mil från baslinjen. Det innebär att påverkan från dagvatten endast i extremfall bedöms ha en risk för påverkan mot havsplaneområdet, åtminstone såsom dagvatten hanteras i nuläget. I MKB för havsplanerna har en bedömning gjorts av havsplanerna i relation till vattenförvaltningens miljökvalitetsnormer. Denna analys har inte visat att havsplanerna medför någon risk för dagvatten i kustzonen.
135	Göteborgs stad	Göteborgs Stad framförde under samrådet att havsplanerna saknar en kartläggning och avsättande av områden med djuphålor för muddermassor. HaV kommenterar stadens synpunkt i samrådsredogörelsen med att det, eftersom det finns ett förbud mot dumpning av bland annat muddermassor, inte är ändamålsenligt att i havsplanerna peka ut platser där dumpning anges vara mest lämpliga användning. Göteborgs Stad har förståelse för detta ställningstagande och instämmer i att havsplanerna kan utgöra ett bra kunskapsunderlag till kommande dispensansökningar som staden genom Göteborgs Hamn AB måste göra för att klara hamnbolagets ansvar som allmän hamn.	Synpunkt och kommentar noteras.
136	Göteborgs stad	Det är positivt att det område som idag är försvarsmaktens skjutområde Sjöövningsområde Känsö (område V330) föreslås få användning Natur utöver Försvar, Yrkesfiske och Sjöfart då området har stora naturvärden. Vad det kommer innebära i praktiken är svårt att bedöma utifrån havsplanernas övergripande inriktning.	HaV bedömer att samexistens är möjlig, men att det kan finnas behov av anpassning mellan olika användningar. Vilken anpassning som behöver göras om det exempelvis inrättas ett naturreservat i området hanteras i annan ordning.
137	Göteborgs stad	Kontrollprogrammet som ska tas fram, ska samordnas med befintlig miljöuppföljning, vilket Göteborgs Stad anser är bra. Dock kan befintlig miljöuppföljning behöva utökas, eftersom den är bristfällig i marin miljö.	HaV instämmer i att miljöuppföljningen bör samordnas med befintlig miljöuppföljning- övervakning. HaV avser att ta fram ett uppföljningsprogram under 2020.

138	Göteborgs stad	Arbete pågår just nu med att ta fram en ny översiktsplan för Göteborg. Havsplanen bedöms kunna utgöra en bra vägledning och utgångspunkt för det pågående arbetet.	Synpunkten noteras.
139	Göteborgs stad	Havsplaneförslaget bedöms inte ge upphov till några omedelbara konflikter gentemot kommunala planeringsintressen i de områden som omfattar Göteborgs Stad. Utifrån vad som idag är känt om området och dagens användning och anspråk ser den föreslagna användningen fortfarande relativt väl avvägd ut. Utgångspunkten är fortsatt att det är i översiktsplanen som den slutliga användningen inom stadens gränser kommer att prövas, i dialog mellan staden och staten.	Synpunkten noteras.
150	Göteborgsregionens kommunalförbund	Först och främst vill GR lyfta fram att den process som lett fram till förslaget till Havsplaner för Sverige har varit föredömligt inkluderande och öppen. Många aktörer från olika sektorer och nivåer har getts möjlighet att delta och ge synpunkter under processens gång. Förslaget och de avvägningar som görs förefaller väl förankrade, underbyggda och genomarbetade ur det översiktliga perspektiv som GR har att hantera.	Synpunkten noteras.
151	Göteborgsregionens kommunalförbund	Under GRs arbete med att ta fram förslaget till Fördjupad strukturbild för kustzonen har samrådsförslaget till havsplaner för Sverige funnits med som ett viktigt underlag. De ställningstaganden som görs i Fördjupad strukturbild för kustzonen stämmer väl överens med de avvägningar som innefattas i förslag till Havsplaner för Sverige.	Synpunkten noteras.

152	Göteborgsregionens kommunalförbund	En av havsplanens stora utmaningar är att balansera användningen av havet på ett sådant sätt att ekosystemets funktion säkerställs och utvecklas så att havet kan användas i enlighet med samhällets behov. GR stödjer synsättet att planeringen görs med hänsyn till kustvärden, vilket bidrar till att kustområdena fortsatt blir attraktiva att besöka, leva och verka i. Detta är också en grundsyn i förslaget till Fördjupad strukturbild för kustzonen där några av överenskommelserna handlar om levande samhällen, värdeskapande sysselsättning och ekosystem i balans. Balansen mellan kustzonens utveckling och bevarande är en viktig faktor att fortsatt bevaka och följa upp.	Synpunkten noteras.
153	Göteborgsregionens kommunalförbund	Samverkan mellan stat-region-kommun har fungerat bra under arbetet med att ta fram förslag till havsplaner. Det är betydelsefullt att en god samverkan kan fortsätta även efter det att havsplanerna är beslutade, särskilt i samband med tillstånds- och planfrågor, uppföljningar och när nya havsplaneförslag tas fram. Samverkan med den regionala och kommunala nivån är central för att skapa samsyn och helhetssyn längst kustzonen. En önskan inför kommande revideringar av havsplanerna är en mer utvecklad beskrivning av den regionala nivåns roll i planeringen av havs- och kustområdet.	Synpunkten noteras inför kommande planeringsomgångar. HaV ser gärna ett utökat samarbete med regioner och regionala organ kring planeringsfrågor som relaterar till kust och hav.
154	Göteborgsregionens kommunalförbund	Begreppet ”områden av väsentligt allmänt intresse” föreslogs i riksintresseutredningens betänkande Planering och beslut för hållbar utveckling (SOU 2015:99) som var föremål för remisshantering fram till februari 2017. I det fortsatta arbetet med den utredningen är det av mycket stor vikt att det sker en samordning med det begrepp som nu används i havsplaneringen. Om inte, finns en stor risk att begreppen förblir oklara och svåra att tolka i planerings- och tillståndsfrågor.	Synpunkten noteras.

155	Göteborgsregionens kommunalförbund	Allmänt intresse av väsentlig betydelse kommer i den fortsatta planeringen att vägas mot riksintressen. Enligt havsplanen kommer ett allmänt intresse av väsentlig betydelse, om det bedöms som mest lämplig användning, att ges företräde över ett riksintresse enligt 3 kapitlet miljöbalken, förutsatt att de båda intressena är oförenliga. Det kommer att bli av stor vikt att beskrivningen av de allmänna intressena av väsentlig betydelse är och förblir väl genomarbetade och beskrivna. Detta blir särskilt värdefullt i vägningen mot riksintressen, vilka även de är beroende av väl genomarbetade beskrivningar över sina kärnvärden. Utan bra beskrivningar kommer fortsatt planering och handläggning av tillstånd att försvåras.	I förslaget till havsplanen som lämnas till regeringen finns inget område där allmänt intresse av väsentlig betydelse ges företräde framför ett riksintresseanspråk. Däremot finns det områden där sådana intressen bedöms kunna samexistera. Dessa områden redovisas i planhandlingen i havsområdesredovisningen.
156	Göteborgsregionens kommunalförbund	Havsplanernas skala är stor i jämförelse med den skala som används vid exempelvis detaljplanering och specifika prövningar. Det är viktigt att förtydliga att havsplanens gränser för olika områden ska tolkas i den skala de upprättats i och att grunden för gränsdragningarna är väl beskrivna och tydligt framgår i underlaget. Det bör därför förtydligas att det finns utrymme för tolkningar vid specifika prövningar där gränsdragningen är mer exakt än den är i havsplanen.	Göteborgsregionens beskrivning stämmer. I förslaget till regeringen har information om plankartans översiktliga gränsdragningar utvecklats.
157	Göteborgsregionens kommunalförbund	Texten av vad som kan samexistera i ett område har utvecklats, vilket är bra. Att havsplanerna främjar samexistens skapar flexibilitet och uppmuntrar verksamheter till ömsesidig anpassning och utveckling. I havsplanen redovisas där samexistens kan kräva viss eller mer anpassning. I fortsatt arbete och uppföljning är det av vikt att utvärdera på vilket sätt olika verksamheter och användningsområden anpassats till varandra.	Synpunkten noteras.
158	Göteborgsregionens kommunalförbund	I förslaget till havsplan formuleras en vision om ”Havet 2050” samt tio planeringsmål. Det vore värdefullt att i samband med konsekvensbedömningen av planerna även få en beskrivning över på vilket sätt förslagen i planen bidrar till att mål och vision uppnås.	I granskningsförslagets hållbarhetsbeskrivning finns en analys av havsplanens bidrag till uppfyllande av planeringsmålen.

159	Göteborgsregionens kommunalförbund	GR vill uppmärksamma värdet av Havs- och vattenmyndighetens bidrag KOMPIS-kommunal planering i statlig samverkan. Bidraget har fungerat möjliggörande för kustkommunerna att förbereda genomförandet av översiktlig planering i kust och hav. Det är av stor vikt att staten fortsatt stödjer kommunernas planering i sina respektive havsområden för att stärka och säkra kopplingen mellan hav och land i samhällsplaneringen.	Synpunkten noteras. HaV har tagit del av önskemålet om fortsatta styrmedelssatsningar för lokalt havsplaneringsarbete.
160	Göteborgsregionens kommunalförbund	Havsplanerna ska revideras senast om åtta år. GR ser ett stort behov av avstämning innan dess, då havsplaneringen är en ny planform som behöver kontinuerlig uppföljning för att säkerställa den vägledning som behövs för kommunernas översiktsplanering.	HaV avser att under 2020 ta fram ett program för uppföljning av planeringen och planerna. Häri ingår avstämning med berörda intressenter, inklusive på den regionala nivån.
161	Halmstads kommun	Granskningsförslaget har inte väsentligt förändrats från samrådsförslaget. Därmed står samma yttrande fast om att planen inte är progressiv nog för att uppnå god havsmiljö, vilket beskrivs som huvudsyftet för havsplaneringen.	I enlighet med havsplaneringsförordningen (2015:400) integrerar havsplanerna näringspolitiska, sociala och miljömässiga mål. Detta innefattar bland annat att planerna ska bidra till att god miljöstatus i havsmiljön nås. I planhandlingens del 2 redovisas exempel på hur havsplanerna bidrar till god miljöstatus.
162	Halmstads kommun	Gransknings förslaget för havsplan i Västerhavet uppfattas som en nulägesbeskrivning av pågående användning och inte som ett progressivt verktyg för att försöka dirigera verksamheter till bäst lämpade områden. Om havsplanen har ekosystemansatsen som grund kan det uppfattas som något tvetydigt att planen i så stor utsträckning bara beskriver pågående verksamhet. Ekosystemet i Kattegatt är hårt ansträngt på många sätt och uppnår inte god ekologisk status. Att påstå att det med fortsatt, nuvarande användning, ska gå att uppnå god havsmiljö blir svårt att härleda.	Havsplanen grundar sig på kunskap och användningar som vi känner till idag och är således en kombination av en nulägesbeskrivning samtidigt som den är framåtblickande. I användning natur ingår planerade områdesskydd. Havsplanen vägleder också om särskild hänsyn till höga naturvärden i ett stort antal områden. Vägledningen är ett underlag att använda i utveckling av åtgärder eller reglering inom ramen för havsmiljöförvaltningen.

163	Halmstads kommun	Kunskapsunderlaget om västerhavets miljötillstånd, oceanografiska och fysiska förutsättningar har blivit något bättre under havsplaneringens gång. Dock saknas mycket kunskap om verksamheters påverkan (ex. sjöfartens buller, utsläpp och ballastvatten, vindkraftverkens påverkan som "stepping stones" för invasiva arter och buller etc.) för att kunna ange i planen om samexistens inom samma fysiska område är lämpligt eller ej. Fysisk planering kan vara riskabelt då kunskapsunderlaget brister, försiktighetsprincipen enligt Miljöbalken bör då råda.	I havsplaneringsarbetet har möjligheten till samexistens mellan olika verksamheter och naturvärden bedömts på övergripande nivå. Vid en eventuell etablering av en tillståndsprövad verksamhet krävs en mer detaljerad prövning i enlighet med miljöbalkens regelverk.
164	Halmstads kommun	Kommunen ser positivt på att havsplanen kan vara ett underlag för vidare diskussion mellan myndigheterna som styr de sektorer där samexisterande anspråk har pekats ut. Verksamheter är svårt att styra i fysisk planering. Utveckling av lagar, förordningar och andra regleringar måste till för att faktiskt kunna minska den negativa påverkan på miljön av havsanknutna verksamheter så att det finns möjlighet att uppnå god havsmiljö. Kommunen förutsätter att Ha V fortsättningsvis leder denna samverkan med de myndigheter som har ansvar för aktuella sektorer.	Havsplanen bidrar med planeringsmässiga förutsättningar, även i havsmiljöförvaltningen. I havsmiljöförvaltningen pågår ett arbete med att ta fram ett nytt åtgärdsprogram för havsmiljön. Även i det arbetet sker en samverkan mellan olika förvaltnings- och sektorsmyndigheter.
165	Haninge kommun	Inför granskningen har havsplanen blivit mer tydlig men förvaltningen lyfter fortsatt vikten av samspel mellan land och hav. I övrigt anser förvaltningen att havsplanen är väl strukturerad och ser att den kommer fungera vägledande i den fortsatta planeringen.	Synpunkten noteras.
166	Haninge kommun	I samrådet konstaterade Haninge kommun att det i gällande översiktsplan inte finns något anspråk utpekat på översiktsplanens markanvändningskarta för kust. Däremot finns en riktlinje som säger att en eventuell framtida lokaliseringsprövning av storskalig vindkraft görs längre ute till havs, i den yttre skärgården. Förvaltningen ställde sig därför i samrådet frågande till hur havsplanen ska tolkas där det finns flera överlappande riksintressen. Havsplanens har nu utvecklats med en tabell där användning, särskild hänsyn, eventuella företräden och motivering till det ges för varje havsområde. Här förtydligas att riksintresseanspråk för totalförsvaret har företräde framför riksintresseanspråk för vindbruk i enlighet med 3 kap. 10 § miljöbalken.	Synpunkten noteras.

167	Haninge kommun	I samrådet efterfrågade Haninge kommun beskrivningar av hur det som händer på land påverkar havet och hur det som sker i havet påverkar land. Exempelvis beskrivningar av hälsoaspekter, konsekvenser av olyckor med utsläpp, algblomningens påverkan på hälsa och miljö samt klimatförändringar som stigande havsnivåer. Förvaltningen anser fortsatt att utvecklingen på land och hav med fördel bör diskuteras vidare i syfte att klarlägga möjliga såväl positiva som negativa konsekvenser.	I såväl miljökonsekvensbeskrivningen som hållbarhetsbeskrivningen analyseras havsplanernas effekter för miljön och samhället vid kusten respektive på land där det bedömds vara relevant. Fokus i bedömningen ligger i de aspekter som havsplanering råder över eller på något vis påverkar, varför frågor som algblomning och stigande havsnivåer inte ingick i analysen. Frågan om sjöfartsolyckor har visserligen en rumslig komponent, men påverkas företrädesvis av regleringar om sjöfartens operativa och miljömässiga aspekter, och är därmed i större utsträckning oberoende av havsplanering. Havsplanerna tillgodoser emellertid alla rumsliga bestämmelser som avser sjöfartens säkerhet till havs. Den nationella havsplanens förhållande till kustzonsplanering och övrig planering på land kommer att utvecklas vidare i nästa planeringsomgång.
169	Haninge kommun	I samrådet efterfrågade Haninge kommun bättre beskrivningar av hur havsplanen beaktat och är tänkt att samverka med den regionala utvecklingsplanen (RUFS2050). HaV har förtydligat att havsplanen inte innehåller några sådana skrivningar eftersom RUFS 2050 inte pratar om utveckling i havsområdet och att det därför inte finns några kopplingar. Förvaltningen anser att RUFS 2050 innehåller utvecklingsförslag för Stockholmsregionen som har kopplingar till havet, exempelvis det framtida energibehovet och ambitionen om mer förnybar energi och behovet av att minska läckaget av näringsämnen till bland annat Östersjön. Förvaltningen anser att dessa och andra kopplingar med fördel skulle kunna lyftas i havsplanen.	HaV delar uppfattningen att det finns flera kopplingar till frågor som hanteras i den regionala utvecklingsplanen. I arbetet med havsplanen har regionala behov beaktats. Bland annat har strävan varit att ge förutsättningar till havsbaserad vindkraft både i Stockholmsregionen och i anda regioner. På grund av andra intressen har det emellertid inte gått att tillgodose dessa behov i Stockholms län. Däremot ges förutsättningar till havsbaserad vindkraft i andra områden, bland annat i Södra Bottenhavet som kan bidra till produktion av förnybar energi. Ett annat exempel är vägledningen om områden med särskild hänsyn till höga naturvärden som kan utgöra underlag för ett vidare förvaltningsarbete.
170	Haninge kommun	Havsplanen har tagits fram utifrån en väl genomförd dialogprocess. Som första generationens havsplaner är resultatet väl strukturerat, tydligt och informativt med länkar till vidare läsning digitalt. Förvaltningen ser att havsplanen kommer bli användbar för vägledning i den fortsatta planeringen.	Synpunkten noteras.

277	Helsingborgs stad	Helsingborgs stad instämmer med föreslagna ställningstaganden om mest lämplig användning för delområdena i Helsingborgs havsområde och menar att intressena kan samexistera enligt förslaget. Vi ser också att utpekade användningar är förenliga med stadens utveckling i form av till exempel en modern hamnverksamhet och en fast förbindelse Helsingborg-Helsingör.	Synpunkten noteras.
278	Helsingborgs stad	Helsingborgs stad konstaterar att havs- och energimyndigheten lagt ner ett omfattande och genomgripande arbete på att hantera, bearbeta och besvara de under samrådet inkomna synpunkterna. Generellt sett upplever vi nu att planerna är bättre och tydligare.	Synpunkten noteras.
279	Helsingborgs stad	Helsingborgs stad instämmer med föreslagna ställningstaganden om mest lämplig användning för delområdena i Helsingborgs havsområde och menar att intressena kan samexistera enligt förslaget.	Synpunkten noteras.
280	Helsingborgs stad	Vi önskar fortsatt att kartorna i underlaget hade haft en högre inzoomningsgrad över Öresund då skalan på kartorna är så liten att det blir svårt att utläsa norra Öresund. Vi upplever dock att det webbaserade kartverktyget nu har en bättre inzoomning som fungerar bra.	Zoomnivån har justerats något ytterligare.
281	Helsingborgs stad	Helsingborgs stad anser att havsplanen för att fylla sitt syfte bör kompletteras med platsspecifik information för vart och ett av områdena, då vi upplever att beskrivningen av ”Havsområde Sydvästra Östersjön och Öresund” är alltför generell. Områdesbeskrivningen kompletteras med fördel med länk till relevant underlag.	Synpunkten noteras. Underlag som ligger till grund för avvägningar redovisas i planhandlingen eller den digitala presentationen av havsplanen som finns på HaV:s webbplats. I den digitala presentationen redovisas underlagen per område.

282	Helsingborgs stad	De föreslagna prioriterade användningarna i Öresund visar tydligt att området hyser stora naturvärden. Gränsdragningen för havsområde Ö288, utanför Landskrona ner till Malmö, har justerats något sedan tidigare version, till fördel för generell användning med särskild hänsyn för höga naturvärden. Helsingborgs stad vidhåller från tidigare yttrande att även område Ö288 bör få hänsyn till höga naturvärden utöver generell användning, då Öresunds olika marina miljöer är starkt kopplade till varandra.	HaV har återkopplat berörda aktörer och bett om kompletterande underlag för Ö288 och gör nu bedömningen att den slutliga havsplanen ska vägleda för särskild hänsyn till höga naturvärden i Ö288. I förslaget till regeringen har Ö288 slagits samman med Ö289 och Ö296 till området Ö297 Gn,
283	Helsingborgs stad	Helsingborgs stad ser positivt på att kultur och kulturmiljö lyfts fram som ett eget värde och att kulturmiljöaspekten belyses kontinuerligt i havsplanen.	Synpunkten noteras.
284	Helsingborgs stad	Staden instämmer i att det finns behov av ett samlat planeringsunderlag för strategisk planering för kulturmiljöer, och att detta bör ange hur användning av havet samverkar med kustzonen i ett lokalt perspektiv.	Synpunkten noteras.
285	Helsingborgs stad	Utifrån de kriterier som används i havsplanen för att markera höga kulturvärden finns det för Helsingborgs havsområden inga utpekade värden. Det finns däremot flera riksintresse-områden längs Helsingborgs kust som indirekt kan beröras av verksamheter i havet. Viktiga aspekter att beakta i ett framtida planeringsunderlag är visuella kopplingar och fria siktlinjer	Synpunkten noteras för framtida underlag och planering.
287	Hultsfreds kommun, Vimmerby kommun	Hultsfred är en inlandskommun och har inga direkta synpunkter på havsplanerna. Vi tycker dock att det är viktigt att planera dessa miljöer och ge prioritet åt olika intressen.	Synpunkten noteras.

295	Karlshamns kommun	I Blekinges havsområde sammanfaller planerna till stor del beträffande föreslagen användning och hänsyn. Dock finns en diskrepans beträffande hur riksintresseområdet för energi öster om Hanö har behandlats i de båda planerna. I Blekinges havsplan är utgångspunkten att så långt möjligt pröva förutsättningarna för samexistens mellan försvar och anläggning för energiutvinning genom gemensamt acceptabla lösningar för att tillgodose intressenas behov av havsområdet. I den kommungemensamma havsplanen anges dock att det är staten som vid en eventuell prövning av produktionsanläggning för energi, avgör om samexistens är möjlig. I de statliga havsplanerna anges i planbeskrivningen att det finns behov av fortsatt arbete när planerna har antagits och att havsplaneringsprocessen har visat på behov av att utreda specifika frågor. I detta sammanhang anges energietablering i havet med bibehållna förutsättningar för försvar och säkerhet. Karlshamns kommun anser att riksintresseområdet för vindbruk öster om Hanö ska medtas i Sveriges havsplaner, delen Östersjön, så att den överensstämmer med förslaget till havsplan för Blekinges kustkommuner.	HaV noterar skillnaderna mellan havsplaneförslaget och förslaget till kommungemensam plan. Se HaV:s kommentar om havsplanens ställningstagande på s 53-54 i *Samrådsredogörelsen* samt på s. 70 om specifikt ställningstagande för område Ö262.
296	Karlshamns kommun	Tillvägagångssätt för energietablering i havet med bibehållna förutsättningar för försvar och säkerhet bedöms vara i behov av utveckling i en statlig utredning parallellt med havsplaneringen. Frågor som kan behöva utredas är nuvarande system och juridiska förutsättningar för vindkraftsetablering och möjliga förändringar därav, inklusive tekniska lösningar och åtgärder för att kompensera störningar på befintliga försvarsanläggningar. En sådan utredning bör ha en bred och lösningsinriktad ansats, skriver Havs- och vattenmyndigheten. I detta avseende samspelar Blekinges havsplan bättre med Havs- och vattenmyndighetens skrivning om att försöka finna lösningar för energietablering i havet med bibehållna förutsättningar för försvar och säkerhet.	Synpunkten noteras.

297	Karlshamns kommun	I samband med arbetet med Blekinge havsplan har behovet av att kartlägga och identifiera platser där det kan vara möjligt att pröva lämpligheten av dumpning av muddermassor lyfts fram och områden pekats ut där lagring av material, såsom rena muddermassor kan komma att prövas. Denna typ av ytor har inte pekats ut i havsplaner för Sverige, vilket Karlshamns kommun gärna hade sett. Muddring är en förutsättning för sjöfartens verksamhet. Blekinges hamnar kommer behöva fortsätta att växa för att kunna ta emot en ökande trafik och större fartyg. För att klara detta finns det behov att bygga ut kajer och skapa djupare inre farleder vilket i sin tur leder till att muddring kommer bli nödvändigt.	HaV:s juridiska bedömning kring utpekande av områden för dumpning av muddermassor kvarstår. Se HaV:s tidigare kommentar på s. 82 i *Samrådsredogörelsen*.
298	Karlshamns kommun	Ytterligare en skillnad mellan förslaget till kommungemensam översiktsplan och den statliga havsplanen för Östersjön är att energiintresset har getts företräde framför yrkesfisket vid Taggen. I Blekinge havsplan får fiske bedrivas i det aktuella området i den utsträckningen utpekade områdesskydd, energiproduktion, försvarsmaktens verksamhet eller annan reglering inte begränsar detta.	Med anledning av att vindkraftsprojektet vid Taggen avbrutits och Försvarsmaktens bedömning om påtaglig skada av vindkraftsetablering i området, har användning energiutvinning utgått i område Ö266. I förslaget till regeringen redovisas nu användning yrkesfiske inom motsvarande geografiska område som nu ingår i Ö262 respektive Ö264.
299	Karlshamns kommun	I de statliga havsplanerna anges att i de fall en kommun har redovisat tydliga avsikter i fråga om den framtida användningen av de havsområden som kommer att omfattas av såväl en översiktsplan som en havsplan, vägs detta in vid beslutet om havsplanen. Den kommungemensamma översiktsplanen för Blekinges havsområde visar på lokala och regionala överväganden och viljeinriktningar som därmed bör tillmätas betydelse i den statliga havsplaneringen.	Synpunkten noteras. HaV har tagit del av förslaget till kommungemensam översiktsplan för havet.
300	Karlskrona kommun	Kommunledningen hänvisar till den kommungemensamma översiktsplanen för Blekinges havsområdes vars övervägningar och viljeriktningar bör tillmätas den statliga havsplaneringen.	Synpunkten noteras. HaV har tagit del av förslaget till kommungemensam översiktsplan för havet.
301	Karlskrona kommun	Vindkraftens intressen i Östersjön får inte äventyra Försvarsmaktens verksamhet och utveckling i området.	Synpunkten noteras.

302	Karlskrona kommun	Fisket måste ges möjligheter för sitt bedrivande så att inte minst det kustnära och lokala fisket ges möjligheter att fortleva och utvecklas.	Synpunkten noteras.
303	Karlskrona kommun	Inkomna synpunkter för de tre havsplanerna redovisas gemensamt i en samrådsredogörelse, vilket gör att dokumentet blir både tungt och något svårorienterat.	Synpunkten noteras.
307	Kramfors kommun	Kramfors kommun ser positivt på att begreppet attraktiva livsmiljöer inte längre används i planförslaget.	Synpunkten noteras.
308	Kramfors kommun	De intressen som redovisas i planförslaget utanför baslinjen bygger i likhet med kommunens översiktsplan på utpekade riksintressen.	Synpunkten noteras.
309	Kramfors kommun	Utpekande av Höga kusten/Kvarken skärgård som världsarv grundar sig på naturvärden (geologi/landhöjning). Världsarvet bör därmed klassificeras som natur och inte kultur i förslaget till Havsplaner för Sverige.	HaV anser att världsarv inom planområden bör innefattas i användning kultur. Området Höga Kusten omfattas även av riksintresse för obruten kust och delar av området av riksintresseanspråk för kulturmiljövård. Världsarvet Höga kusten/Kvarkens skärgård grundar sig på naturhistoriska värden men innehåller även unika kulturvärden till följd av landhöjningen.
327	Kungsbacka kommun	Kungsbacka kommun ser positivt på att området V312 (G) har justerats i norr utifrån nytt område (V316, Gn) i nordostlig del med särskild hänsyn till höga naturvärden.	Synpunkten noteras.
328	Kungsbacka kommun	Det är positivt att materialet har kompletterats med vägledning för företräde eller särskild anpassning för samexistens mellan användningar. Det underlättar för avvägningar inom områden med fler än ett riksintresseanspråk.	Synpunkten noteras.

329	Kungsbacka kommun	Det är önskvärt att översiktsplaneringen för havet kan aktualiseras och uppdateras oftare med tanke på den stora ytan den reglerar samt att teknikutvecklingen blir allt snabbare. Om planen uppdateras vart åttonde år finns risken att den blir föråldrad under perioden den är gällande och därmed blir ett hinder för att möjliggöra ny och innovativ teknik, som inte var aktuell vid tiden för framtagandet. En annan aspekt som talar för en mer frekvent revidering av havsplanen är att Hav- och Vattenmyndigheten kommer att genomföra en mer detaljerad analys av riksintresseområdena.	HaV noterar synpunkten. Nya förslag till havsplaner kan tas fram oftare än vart åttonde år om det anses behövas för att de ska vara aktuella och uppfylla sitt syfte.
330	Kungälvs kommun	Kungälvs kommun ser positivt på att arbetet med havsplan nu närmar sig färdigställande och tillstyrker förslaget.	Synpunkten noteras.
342	Kävlinge kommun	Kävlinge kommun kan konstatera att Havs- och Vattenmyndigheten till viss mån beaktat kommunens tidigare yttrande. Vi anser dock att för att Öresund ska ha en möjlighet att uppnå god ekologisk status till 2027 behöver ett flertal åtgärder vidtas. Marina ekosystem behöver skyddas och förvaltas på ett sådant sätt att värdena bibehålls eller ännu hellre ökar. Utifrån detta perspektiv utgör konnektivitet mellan ekosystemen en avgörande faktor. Marina områden med goda förutsättningar att stärka ekologiska värden eller med goda förutsättningar för att utgöra konnektivitetsytor bör således i havsplanen ges beteckningen N (område för natur) som mest lämplig användning.	I förslaget till regeringen anges Öresund antingen användning natur eller särskild hänsyn till höga naturvärden.
343	Kävlinge kommun	Kävlinge kommun framförde för område Ö288-290 i sitt förra yttrande förslag på avgränsningar och mest lämplig användning baserat på just det ovan beskrivna. Utifrån Havs- och vattenmyndighetens granskningshandlingar kan konstateras att kommunen fortfarande har goda skäl att framföra och stå fast vid sina tidigare ställningstaganden. Med detta yttrande bifogas således kommunens förra yttrande (se nedan) såsom gällande för Kävlinge kommuns ståndpunkter avseende förslag till havsplan.	I förslaget till regeringen har Ö288-289 och Ö296 slagits samman till ett område, Ö297 Gn, generell användning med särskild hänsyn till höga naturvärden. I området finns även användningarna rekreation, sjöfart och yrkesfiske.
344	Landskrona stad	Kommunen betonar betydelsen av Europaspåret som en viktig parameter för havsplanen.	Synpunkten noteras. Europaspårets betydelse för havsplanen tas upp i planförslagets del 7 om planeringsförutsättningar.

345	Landskrona stad	Havsplanens avgränsning för olika hänsynsområden har ändrats sedan samrådsversionen. Det innebär att område Ö296 söder om Ven har utökats och därmed är det ett större område där särskild hänsyn ska tas till naturvärden än tidigare. Det ser miljöförvaltningen som väldigt positivt men menar att resterande del av Ö288 också har sådana värden att det motiverar till att ange generell användning med särskild hänsyn till natur (Gn).	HaV har återkopplat berörda aktörer och bett om kompletterande underlag för Ö288 och gör nu bedömningen att den slutliga havsplanen ska vägleda för särskild hänsyn till höga naturvärden i Ö288. I förslaget till regeringen har därför Ö288, Ö289 och Ö296 slagits samma till ett nytt område Ö297 Gn, generell användning med särskild hänsyn till höga naturvärden. I området finns även användningarna rekreation, sjöfart och yrkesfiske.
346	Landskrona stad	Trots förändringar i utbredning av användningsområdena är planförslaget fortfarande svårt att tolka. Det gäller framförallt ställningstaganden mellan områden där det behöver tas hänsyn till natur och där det inte behövs. Enligt planförslaget har området med särskild hänsyn till natur utanför Landskrona (Ö296 Gn) utökats söderut vilket är positivt. Värdena som beskrivs för Ö296 är dock likartade som för Ö288 men trots detta så skiljer sig den föreslagna användningen åt. Andra remissinstanser, med lokalkännedom om Öresund, har i sina samråds-yttranden påpekat att område Ö288 också har höga naturvärden likt övriga Öresund. Trots detta så går det inte i planförslaget att uttyda bakgrunden till den bedömning som lett fram till att det just i detta enda område i Öresund inte behöver tas särskild hänsyn till naturvärdena.	HaV har återkopplat berörda aktörer och bett om kompletterande underlag för Ö288 och gör nu bedömningen att den slutliga havsplanen ska vägleda för särskild hänsyn till höga naturvärden i Ö288. I förslaget till regeringen har därför Ö288, Ö289 och Ö296 slagits samma till ett nytt område Ö297 Gn, generell användning med särskild hänsyn till höga naturvärden. I området finns även användningarna rekreation, sjöfart och yrkesfiske.
347	Landskrona stad	Miljöförvaltningen vill också upplysa om att det förekommer ett fel i texten på sida 113 i förslag till havsplaner för Sverige. Det står i andra stycket under Natur bl.a. att Ö290 omfattar det kommunala marina naturreservatet Grollegrund. Det är dock Helsingborgs kommunala naturreservat och bör tillhöra Ö294.	Har korrigerats i förslaget till regeringen.
348	Landskrona stad	Havsplanen och MKB ger en god överblick över Sveriges havsområde.	Synpunkten noteras.

349	Landskrona stad	Det är svårt att utläsa hur framtida intresseavvägningar kommer att göras. Kommunen utgår ifrån att det är i översiktsplaneringen som den slutgiltiga användningen kommer att prövas och ser därför vikten av att den kommunala översiktsplaneringen fördjupas för havet och på så vis kan ge ett mer detaljerat underlag för havsplaneringen. Särskilt i Öresund är detta angeläget då det är ett förhållandevis litet havsområde med många anspråk. Samverkan mellan stat och kommun behöver vara god och behovet av att rådgöra med Danmark är stort.	Synpunkten noteras.
350	Landskrona stad	Kommunen noterar att Ven har fått en egen baslinje vilket innebär att Vens inre vatten inte omfattas av havsplanen- Detta anses positivt.	Synpunkten noteras.
351	Landskrona stad	En redogörelse för Europaspåret har tillförts havsplanen i del 7. Kommunen önskar en komplettering av texten med följande beskrivning: "Förbindelsen Landskrona-Köpenhamn kan hantera alla slag av järnvägstransporter; godståg, höghastighetståg och regionaltåg. Detta är unikt. De andra studerade alternativen till ny Öresundsförbindelse klarar inte detta.	Texten har korrigerats i förslaget till regeringen.
356	Lomma kommun	Svaren i samrådsredogörelsen från HaV har varit sporadiska och ytterligare svar har begärts via mejl av miljöstrategin utan att dessa ännu inkommit.	HaV beklagar den sena återkopplingen.

357	Lomma kommun	Kommunens havsområde omfattas av Ö289 tillsammans med området in till baslinjen (strandkant vi normalvattenstånd i detta fall). De statliga restriktioner som föreslås inom Ö289 omfattar Gn + Attraktiva livsmiljöer + Yrkesfiske, n beskrivs som att särskild hänsyn ska tas till höga naturvärden på grund av rev- och mjukbottenmiljö och lek-, däggdjurs- och fågelområde med särskilt hög miljöpåverkan. Lomma kommun har sedan 2010 en heltäckande kommunal havsplan i sin översiktsplan och den föreslagna statliga planen överensstämmer inte tillfredsställande med denna. Såsom skrivningarna är gjorda nu i den statliga planeringen kan både vindkraft, täkter och annan industriell verksamhet rymmas i Lommabukten i strid mot kommunens planering. Kommunens planering är gjord på gedigen ekosystembaserad planeringsgrund och ålgräsängarna i bukten hör till de allra finaste i landet, om inte i världen. Med tanke på de senaste åren utveckling av ålgräsängar i Sverige borde HaV ta större hänsyn till dessa värden.	I förslaget till regeringen har därför Ö288, Ö289 och Ö296 slagits samma till ett nytt område Ö297 Gn, generell användning med särskild hänsyn till höga naturvärden. I området finns även användningarna rekreation, sjöfart och yrkesfiske. Energiutvinning och andra industriella användningar är inte prioriterade. Havsplanerna vägleder om lämplig användning inom havsområden, men inte om förbud mot användningar. För etablering av vindkraft, täkter och annan industriell verksamhet krävs prövning enligt miljöbalken.
358	Lomma kommun	Kommunens yttrande i samrådsskedet var att en användning som N (”Område för natur, livskraftiga ekosystem och goda förutsättningar för arters och naturtypers utbredning, långsiktiga överlevnad och förmåga till återhämtning är särskilt viktigt i naturområdena”) hade bättre stämt med kommunens egen plan. Svaret från HaV på detta var att det inte stämde med avgränsningarna som gjorts för beteckningen N. Man måste då undra varför staten väljer avgränsningar som inte rymmer de avvägningar som gjorts i den kommunala planeringen? Hela ryggraden i havsplaneringsdirektivet är den lokala förankringen. Budskapet som sänds nu är istället att det är ingen idé att kommunerna bryr sig om att planera det vatten då staten ändå inte bryr sig om att ta hänsyn till detta vilket får anses som anmärkningsvärt och i strid även med förarbetena till förordningen. Vi vill trycka på att när det slutliga förslaget till havsplan ska överlämnas till regeringen bör skillnaden mellan den kommunala och den statliga planen redovisas tydligt. Även anledningen till att skillnaden kvarstår behöver i så fall tydligt framgå.	När det gäller samrådsförslagets område Ö289 delar HaV Lomma kommuns uppfattning om att finns höga naturvärden i området och har därför angett området som ett område med särskild hänsyn till höga naturvärden. Området redovisas inte med användning natur i planförslaget eftersom det inte är ett område med befintligt eller planerat områdesskydd eller områden med riksintresseanspråk för naturvård eller för yrkesfiske avseende lekområde, vilka är kriterier för användning natur. Området redovisas som ett område med särskild hänsyn till höga naturvärden. Vägledningen om särskild hänsyn till höga naturvärden riktas mot planering, tillståndsprövning och förvaltning. Med bland annat utgångspunkt i vägledningen kan inrättande av områdesskydd övervägas. Om så skulle vara fallet kommer området anges med användning natur i en kommande havsplan. HaV menar att havsplanen stödjer kommunens strävan att skydda naturvärdena i det aktuella området. Regeringen kommer att tillgängliggöras alla inkomna synpunkter.

359	Lomma kommun	Vi vill påminna om att det som står i havsplaneförordningen 9 § att Havs- och vattenmyndigheten ska ge de kommuner och landsting som kan beröras av ett förslag till havsplan tillfälle att medverka i förslagsarbetet så att hänsyn kan tas till lokala och regionala förutsättningar och behov. Även i 3 § 2 c), att ”redogöra för andra allmänna intressen av väsentlig betydelse, den nuvarande användningen av havsområdet och de planeringsförutsättningar i övrigt som planen tar hänsyn till” samt 10 § om att planen ska ha en ekosystemansats. Kommunens i dag befintliga plan få nog anses vara en planeringsförutsättning att ta hänsyn till.	HaV instämmer i att en kommunal översiktsplan utgör en planeringsförutsättning, HaV menar att planeringen har skett utifrån en ekosystemansats i enlighet med lagstiftarens intentioner.
360	Lomma kommun	Det finns en otydlighet kring intresseavvägningen inom område för användningen ”Generell användning”.	Synpunkten noteras. Intresseavvägning inom områden med generell användning har skett på liknande sätt som andra intresseavvägningar såtillvida att de användningar som förekommer i områden med generell användning har avvägts när det funnits behov för det. I områden med generell användning finns ofta användning yrkesfiske, sjöfart, sandutvinning och elöverföring. Texten kring generell användning har ändrats för att bli tydligare i förslaget till regeringen.
361	Lomma kommun	Delar av området som är utpekat som Gn + sjöfart + yrkesfiske ligger inom ett nytt naturreservat (Flädie rev, laga kraft januari 2019).	Uppgifter om det nya naturreservatet Flädie rev arbetas in i planen. Reservatet påverkar granskningsförslagets område Ö289 (Gn) men endast marginellt. I förslaget till regeringen har områdena Ö288, Ö289 och Ö296 slagits samman till ett nytt område Ö297. Överlapp mellan Flädie rev och Ö297 är för litet för att anges som användning natur själva plankartan men inkluderas i den beskrivande texten av området.

362	Lomma kommun	Förslaget skiljer sig från Länsstyrelsen i Skånes fördjupade underlag med förslag till avvägningar såtillvida att detta förslag nu inte tar ställning mot vindkraft på Sjollen. Detta område ligger i Malmö kommun, men kommer att påverka Lomma kommun. För Lomma kommuns del innebär det att i princip hela utblicken över Öresund kommer att blockeras av en vindkraftspark. Det lämpar sig knappast med lokalisering av vindkraftverk mitt i Öresund där sjöfarten är som intensivast och dessutom på en plats som är av yttersta vikt som ekologiskt område. Därför borde ett ställningstagande mot ytterligare havsbaserad vindkraft i Öresund finnas i förslaget.	Utöver området med Lillgrunds befintliga vindkraftspark redovisas inga områden med användning energiutvinning i Öresund i granskningsförslaget. Området vid Sjollen har inte bedömts som ett allmänt intresse av väsentlig betydelse för energiutvinning. I granskningsförslagets område Ö289 har användning yrkesfiske företräde och särskild hänsyn ska tas till höga naturvärden (n) i det aktuella området (Sjollen). Användning yrkesfiske bekräftar befintligt riksintresseanspråk för yrkesfiske. HaV noterar i övrigt Lomma kommuns synpunkter om ställningstagande kring vindkraft i Öresund. I förslaget till regeringen har områdena Ö288, Ö289 och Ö296 slagits samman till ett nytt område Ö297.
363	Lomma kommun	Det är mycket olyckligt att möjlig sandutvinning vid Falsterbohalvön pekats ut. I dagsläget pågår ett intensivt arbete med att, tillsammans med Danmark, skydda Öresunds känsliga miljöer. Sandresursen är en sådan. Stark kritik har samtidigt riktats mot Danmark från svenskt håll för deras sandutvinning i Öresund. Hela sandbalansen riskeras vilket kan få konsekvenser för ytterligare erosion i systemet såväl som stora konsekvenser för ekosystemen. Eftersom utpekandet inte heller är konsekvensbedömt och inte definierat för hur det kan användas så är detta utpekande mycket olämpligt. Ska resursutpekandet finnas kvar i kartan kan det enbart vara kvar som en utpekad ackumulationsplats för sand. Annars görs planeringen i fel ordning.	Konsekvenserna av möjlig sandtäktsverksamhet vid Sandflyttan analyseras på en övergripande nivå i miljökonsekvensbeskrivningen, där bl.a. potentiella effekter för hydrodynamiken och erosionsdynamiken i ett bredare område nämns. HaV anser att frågan om täktverksamhetens lämplighet mot bakgrunden av områdets höga naturvärden och Natura 2000-området behöver undersökas noggrant inom ramen för en eventuell tillståndsprövning, inklusive Natura 2000-prövning.
364	Lomma kommun	Samrådsredogörelsen lämnar mycket övrigt att önska genom att vara summarisk och inte ta upp eller besvara alla synpunkter. Även om en sammanfattande redogörelse ska lämnas till regeringen så betyder det inte att redogörelsen gentemot de man samråder med ska vara sammanfattande, man bör alltid kunna hitta svaret. Några av de viktigaste synpunkterna saknas det också svar på för Lommas del och vi utgår därför från att om dessa diskrepanser kvarstår så kommer det samt anledningen att tydligt redovisas både till regeringen och även i ett svar till Lomma kommun.	Samrådsredogörelsen är en tematisk och geografisk sammanfattning av inkomna synpunkter under samrådet. Den är inte en exakt återgivning av synpunkterna och dess ordalydelser. Avsikten var att fånga upp inriktningen för de samlade synpunkterna. Detta gjordes för att få ett mer lättillgängligt och användbart dokument. De synpunkter som Lomma kommun framförde i samrådet, framfördes även

			granskningen. De kommenteras därför i denna granskningsredogörelse.
365	Luleå kommun	Luleå kommun har inga synpunkter på förslaget. Både föreslagna användningar och hänsynstaganden tas med i vår revidering av översiktsplanen som pågår nu.	Synpunkten noteras.
366	Lysekils, Tanums, Strömstads, Sotenäs kommuner (Gemensamt yttrande Blå ÖP-kommuner)	Granskningsförslaget är i sin helhet kompatibelt med Blå översiktsplan. Dock kvarstår vissa av våra synpunkter som vi lämnade under samrådet.	Synpunkten noteras.
367	Lysekils, Tanums, Strömstads, Sotenäs kommuner (Gemensamt yttrande Blå ÖP-kommuner)	Blå Översiktsplan föreslår ett område (Sotenäs 1) som Utvecklingszon mellan fartygsstråken inom G (V341). HaV har i granskningsförslaget inte tagit med detta område med hänsyn till sjöfartsintresset. HaV motiverar i samrådsredogörelsen att Sotenäs 1 är ett förhållandevis litet geografiskt område och att av denna anledning tar havsplanen ingen ställning till de ställningstaganden som finns i kommunens översiktsplan. Eftersom havsplanerna föreslår användning för områden som är geografisk sett mindre än Sotenäs 1 tycker vi fortfarande att HaV ska ta hänsyn till detta område.	Synpunkten noteras. HaV:s bedömning kvarstår av samma skäl som tidigare.
368	Lysekils, Tanums, Strömstads, Sotenäs kommuner (Gemensamt yttrande Blå ÖP-kommuner)	Blå översiktsplan nämns inte i granskningshandlingen.	Förslaget har stämts av med den kommungemensamma blå översiktsplanen i Norra Bohuslän. I förslaget till regeringen nämns Blå ÖP som exempel på kommungemensam planering av havet.
369	Lysekils, Tanums, Strömstads, Sotenäs kommuner (Gemensamt yttrande Blå ÖP-kommuner)	Havsplanen för Västerhavet, delområde Skagerrak, riskerar inte att hamna i konflikt med den kommunala havsplaneringen, och granskningshandlingarna på ett tydligt sätt beskriver förhållningssätt och mandatfördelningen mellan de båda.	Synpunkten noteras.

370	Lysekils, Tanums, Strömstads, Sotenäs kommuner (Gemensamt yttrande Blå ÖP-kommuner)	Vi har inget att erinra mot Havsplanens rekommendationer i relation till granskningsförslagets miljökonsekvensbeskrivning och miljöbedömning, och ställer oss i stort positiva till Havsplanens genomförande.	Synpunkten noteras.
371	Lysekils, Tanums, Strömstads, Sotenäs kommuner (Gemensamt yttrande Blå ÖP-kommuner)	Det är positivt att Havsområde V333 (”Fn”) har utökats och att V348 (”Gn”) omfattar områden med höga naturvärden.	Synpunkten noteras.
372	Lysekils, Tanums, Strömstads, Sotenäs kommuner (Gemensamt yttrande Blå ÖP-kommuner)	Vi önskar ett tydligare ställningstagande till verksamheter som kan tillståndsprövas i användningsområde F. Samexistens mellan försvarsintresset och verksamheter, så som vattenbruk, maritim energi etc. bör eftersträvas framgent. För Lysekils del är detta en angelägen fråga då Sjöövningsområde Skagen, Riksintresse enl. 3 kap. 9§ MB, täcker i stort sett hela det kommunala havsområdet	Synpunkten noteras. Havsplanen vägleder om mest lämplig användning, men reglerar inte tillståndsprövning av olika verksamheter
373	Lysekils, Tanums, Strömstads, Sotenäs kommuner (Gemensamt yttrande Blå ÖP-kommuner)	Vi önskar ett tydligare generellt ställningstagande för vattenbruk i de övergripande målen. Att målet endast är att skapa beredskap för framtida etablering av hållbart vattenbruk ses som ett passivt ställningstagande då forskning och framsteg inom området ser tendenser till en närmare etableringshorisont än det som har angetts i granskningshandlingarna. De övergripande målen i Havsplanen bör i dagsläget kunna omfatta förutsättningar för etablering av ett hållbart vattenbruk.	Synpunkten noteras. Med undantag av visst underlag som rör Västerhavet, saknas underlag för etablering av vattenbruk i havsplaneområdena. HaV föreslår fortsatt arbete för att ta fram geografiskt planeringsunderlag.

374	Lysekils, Tanums, Strömstads, Sotenäs kommuner (Gemensamt yttrande Blå ÖP-kommuner)	Sjöfartens intresse på sikt kan hamna i konflikt med de utpekade områdena med höga naturvärden, främst havsområde V339, V334 samt V348. En expansion av raffinaderiet vid Brofjorden kan medföra ytterligare sjötrafik med miljöfarligt gods i ett mycket ekologiskt-, biologiskt- och kulturellt känsligt område (Svabergsgrunden, Kornöarna, Gåsöarkipelagen och Gullmarns naturreservat för att nämna några). Farledernas sträckning, bredd och separeringssystem bör studeras noggrant i framtiden för att säkerställa de natur- och kulturvärden som är av riksintresse enligt 3 och 4 kap. MB, samtidigt som förutsättningarna för den industriella produktionen inte äventyras..	Synpunkten noteras inför framtida planeringsomgång.
375	Lysekils, Tanums, Strömstads, Sotenäs kommuner (Gemensamt yttrande Blå ÖP-kommuner)	På s. 219 ska ”Lysekils Hamn” ändras till ”Brofjordens Hamn”.	Rättelse har gjorts.
376	Lysekils, Tanums, Strömstads, Sotenäs kommuner (Gemensamt yttrande Blå ÖP-kommuner)	På Karta 29. ”Yrkesfiske: Riksintresseanspråk” ska Lysekil och Ellös byta plats. Likaså Hönö och Öckerö.	Kartan har åtgärdats i förslaget till regeringen.
769	Mörbylånga kommun	Värdena och de upplevelser som havet har till Öland har stor betydelse för alla som kommer till, och bor på Öland. Därför är det viktigt att miljöbalkens riksintressen kan läsas tillsammans på ett bra sätt och verka för en god hushållning av mark- och vattenområden inte minst ute i havet.	Synpunkten noteras.
770	Mörbylånga kommun	Attraktiva livsmiljöer är uppdelat i n- och k samt friluftsliv samt följer riksintressena vilket är bra. Däremot saknas det nationell samordning när det gäller riksintressena och havsplanerna.	Synpunkten noteras.

771	Mörbylånga kommun	På Ölands östra kust präglas boendemiljöerna av radbyar, som är unika och en del ligger innanför världsarvsområdet. Världsarvet på södra Öland är i sig en unik sevärdhet. Det är mycket viktigt att dessa miljöer inte störs av exploatering ute till havs som kan inverka negativt på landskapsbilden.	I förslaget till regeringen visas världsarvet och befintligt landskapsbildskydd vid södra Öland. Havsplanen vägleder om att hänsynsavstånd till värdekärnor behöver bedömas i lokalt perspektiv.
772	Mörbylånga kommun	Världsarvet Södra Öland odlingslandskap finns inte redovisat i kartan på sidan 194.	HaV har beaktat synpunkten och uppdaterat aktuell karta med en världsarvsbeteckning.
773	Mörbylånga kommun	Även om området inte ingår i havsplaneområdet bör ändå hänsyn tas till dessa kustnära höga värden i södra Ölands världsarvsområde. Ett utvecklat resonemang av detta kring dessa värden som även innefattar utblickar över det öppna havet, skulle underlätta den kommunala översiktsplanens samverkan med den nationella. Likväl som att kommunal planering ska ta hänsyn till havsplanerna bör även den nationella planen ta hänsyn till kommunala översiktsplaner.	I förslaget till regeringen redovisar världsarvet och befintligt landskapsbildskydd vid södra Öland. Havsplanen vägleder om att hänsynsavstånd till värdekärnor behöver bedömas i lokalt perspektiv.
774	Mörbylånga kommun	Vissa förtydliganden behöver göras beträffande vad som gäller avseende särskild hänsyn till höga kulturmiljövärden utmed Ölands östra kust. Mörbylånga kommun tycker att området utanför Sydöstra Öland bör markeras med litet "k".	I förslaget till regeringen redovisas världsarvet och befintligt landskapsbildskydd vid södra Öland. Havsplanen vägleder om att hänsynsavstånd till värdekärnor behöver bedömas i lokalt perspektiv.
829	Norrtälje kommun	Kommunen ser positivt på att nationella havsplaner tas fram för att säkra en hållbar utveckling och en blå tillväxt i Östersjöregionen. Vi ser också positivt på det underlagsmaterial som har tagits fram och som kommer att tas fram i framtiden samt på det internationella samarbetet som pågår.	Synpunkten noteras.

830	Norrtälje kommun	Kommunen anser att grön infrastruktur blir otydlig i kartan. Naturvärden skulle behöva visas mer svepande och även utanför nationsgränser på samma sätt som fartygrutterna visas.	Länderna har olika planeringssystem, och sätt att visa områden med naturvärden vilket gör det svårt att på ett bra sätt att illustrera värdena i plankartan. Grannländernas områdesskydd (Natura 2000 mm) visas i planförslagets del 7 planeringsförutsättningar. I det digitala kartverktyget går det att se plankartan och kartan med de internationella områdesskydden samtidigt.
831	Norrtälje kommun	Kommunen anser att Ålandsdjupet bör omfattas av särskild hänsyn till natur (n-beteckning) på grund av sin unika karaktär och på grund av sin möjliga funktion som lekområde för torsk.	HaV har återkopplat och tagit hänsyn till inkommen data om naturvärden i slutjusteringarna av de svenska havsplanerna. Havsplanen kommer vägleda för särskild hänsyn till höga naturvärden i Ö200 och Ö201 med särskilt fokus på fågel, unika syresatta djupområden, migrerande lax samt livskraftigt torskbestånd. Då underlaget havsplaneringen tagit del av inte bekräftade viktiga lekområden för torsk nämns inte just denna specifika funktion.
832	Norrtälje kommun	Kommunen tycker att havsplanerna bör skapa de planförutsättningar som går för att underlätta för det småskaliga och kustnära yrkesfisket i förhållande till det stora industrifisket. Det kustnära fisket är värdefullt för det lokala och regionala näringslivet i Norrtälje kommun liksom för kulturmiljön längs kusten.	Synpunkten noteras. För att bidra med rumsliga förutsättningar för yrkesfiske, inklusive småskaligt yrkesfiske vägleder havsplanen om användning yrkesfiske. Frågan om fiskereglering hanteras i fiskeriförvaltningen, och inte i havsplaneringen.

833	Norrtälje kommun	Kommunen anser vidare att lokalt redan kända värdetrakter som idag inte omfattas av skydd ska betecknas med ”n” (särskild hänsyn till höga naturvärden) för att säkerställa en marin grön infrastruktur. Dessa är till exempel följande: - Framtida marint områdesskydd Länsstyrelsen i Stockholms län har pekat ut områden utanför Singö skärgård och torsklekområdet i Ålandshav som potentiella områden att skydda. – Viktiga fågelkolonier I anslutning till havsplaneområdet i Norrtälje kommun finns även två nationellt viktiga fågelkolonier vars födosöksområden bör betecknas med naturhänsyn. Det är grisslekolonierna på Understen och Svenska högarna.	HaV har återkopplat och tagit hänsyn till inkommen data om naturvärden i förslaget till regeringen. HaV föreslår särskild hänsyn till höga naturvärden i Ö200 och Ö201 med särskilt fokus på fågel, unika syresatta djupområden, migrerande lax samt livskraftigt torskbestånd. Det saknas underlag som bekräftar att området utgör ett lekområde för torsk.
834	Norrtälje kommun	Kommunen önskar att möjligheten att söka KOMPIS-projekt (Kommunal planering i statlig samverkan) eller någon liknande projektform kommer att finnas även i framtiden när kommuner planerar sitt hav. Det finns fortfarande stora geografiska områden och ämnesområden som är outforskade.	Synpunkten noteras. HaV har tagit del av önskemålet om fortsatta styrmedelssatsningar för lokalt havsplaneringsarbete.
835	Nyköpings kommun	Förslaget ställer väl överens med kommunens syn på vattenanvändning. Kommunen har inget att erinra mot förslaget.	Synpunkten noteras.
836	Nynäshamns kommun	Förvaltningen ställer sig positiv till havsplanens syfte att samordna och visa på mest lämplig användning.	Synpunkten noteras.

837	Nynäshamns kommun	Det är positivt att attraktiva livsmiljöer delats upp för att bli mer specifik, dock ställer sig förvaltningen frågande till varför det inte finns någon markering för rekreation i plankartan då riksintresse för rörligt friluftsliv sträcker sig ut över havsplaneområdet.	Rekreation baseras på riksintresse friluftsliv enligt 3 kapitlet miljöbalken. Det finns inget sådant område i Nynäshamns havsplaneområde. När det gäller riksintresse rörligt friluftsliv anger havsplanen att möjlighet till samexistens med andra användningar och hänsynsavstånd behöver bedömas i ett lokalt perspektiv. När det gäller hantering av riksintresse för rörligt friluftsliv se HaV:s kommentarer på s. 43-44 i *Samrådsredogörelsen*.
838	Nynäshamns kommun	Planen anger att det finns ett behov av att utreda hur energietablering och försvaret kan samexistera, dock inte inom ramen för havsplanen. Förvaltningen anser att det är positivt att frågan lyfts men det är viktigt att en sådan utredning påbörjas snarast med tanke på lokala, regionala och nationella klimatmål.	Synpunkten noteras.
839	Nynäshamns kommun	Det är positivt att Försvar och Natur kan samexistera i område Ö210 i plankartan. Förvaltningen är angelägen om att samråd sker med kommun och/eller länsstyrelsen vid sjöövningar som kan ge negativ påverkan på djurlivet, exempelvis under lek- och häckningsperioder samt perioder då till exempel ål och lax vandrar förbi Nynäshamns kust.	Synpunkten noteras.
840	Nynäshamns kommun	Förvaltningen ser att havsplaneområdet är något förändrat i gränsen vid område Ö210. Är detta en anpassning för att bättre överensstämma med riksintresset för naturvård eller vad beror förändringen på?	Den inre plangränsen för havsplanen har ändrats sedan samrådet i enlighet med lag (2017:1272) om Sveriges sjöterritorium och maritima zoner. Övriga gränser har justerats för att bättre överensstämma med riksintresse för naturvård.

841	Nynäshamns kommun	Precis som vid tidigare yttranden anser förvaltningen att ytan för yrkesfiske ska undersökas närmare och begränsas i storlek. Fisket inom havsplaneområdet utanför Nynäshamn består mest av lågvärdesfiske som genererar fiskmjöl. Vad blir konsekvenserna för den mer kustnära fiskpopulationen av att havsfisket får så stora områden? Hur påverkas till exempel sälars födosök när deras byten fiskas i stor skala på havsplaneområdet? Går sälen hårdare åt andra mer kustnära arter istället och skapar konflikt med fritidsfisket? Relationen mellan utsjö och kust bör belysas tydligare i MKB:n som tar upp nollalternativ, nuläge och planförslag för planområdet.	Områden där havsplanerna anger användning yrkesfiske har reviderats i samband med revideringen av riksintressen för yrkesfiske. Reglering av fångster från yrkesfiske regleras inte av havsplanerna utan inom fiskförvaltningen. Havsplanering har därmed inte möjligheten att påverka fiskeansträngning eller fångst, varför de nämnda effekterna inte tagits upp i miljöbedömningen.
842	Nynäshamns kommun	Fritidsfisket är omfattande i Nynäshamns kommun och därför anser förvaltningen att fritidsfisket inte ska påverkas negativt av att havsplanen ger yrkesfisket så stor ytutbredning.	Synpunkten noteras. Frågan om fiskereglering hanteras i fiskförvaltningen, och inte specifikt inom havsplaneringen. HaV kan samtidigt informera om att utbredningen av användning yrkesfiske har förändrats i förslaget till regeringen såtillvida att det nu enbart baseras på riksintresseanspråk yrkesfiske. Förändringen medför att användning yrkesfiske är betydligt mindre i omfattning i Nynäshamns kommun. Förändringen är dock inte specifikt kopplad till Nynäshamns kommun, utan till en generell ändring av kriterium för användning yrkesfiske.
843	Nynäshamns kommun	Ett samlat och tillgängligt bakgrundsmaterial kan vara till stor användning för kommunen och det är därför viktigt att detta är lätt att hämta och hitta.	HaV kommer att tillgängliggöra den data som ligger till direkt grund för planeringen och som behövs för att korrekt kunna läsa och förstå de olika plankartorna. Se exempelvis kartor över respektive riksintresse, Symphony gröna karta etc. På HaV:s webbplats finns ett digitalt kartverktyg som visar olika underlag.
844	Orusts kommun	Kommunen uppfattar granskningshandlingen som genomarbetad, tydligt strukturerad och väl utformad.	Synpunkten noteras.

845	Orusts kommun	I plankartan för Skagerrak noteras att tillkommande område för naturhänsyn inom försvarsanspråk Fn V347, viss inskränkning av sjöfartsanspråkets utbredning inom Gn V348 skall särskild hänsyn tas till höga naturvärden. Förändringarna uppfattas som en specificering av statens avvägning mellan allmänna intressen inom området och ett förtydligande av kartan.	Synpunkten noteras.
846	Orusts kommun	Vad gäller resonemang kring fiskets miljöpåverkan anser Orust kommun att det saknas tydlighet. Fisket står för femtio procent av de negativa effekterna på havet. För att uppnå miljökvalitetsnormen, god status, bör fisket ges större utrymme och i planen införa fler begränsningar av fisket, särskilt inom områden med höga naturvärden.	I förslaget till regeringen baseras användning yrkesfiske på reviderade riksintresseanspråk. Dessa områden är mindre arealmässigt än användning yrkesfiske i granskningsversionen av havsplanen. Vidare har vissa utökningar gjorts av områden med vägledning om särskild hänsyn till höga naturvärden.
847	Orusts kommun	Vad gäller resonemang kring pedagogisk framställning av kvantitativa analyser i MKB:n och sambandet hav-land avseende miljöeffekter anser Orust kommun att det saknas tydlighet.	Havsplanernas effekter på verksamheter på land har fördjupats och förtydligats där det bedömdes som relevant. Analyserna inom miljöbedömningen bygger på såväl kvantitativa bedömningar med hjälp av Symphony, som på kvalitativa bedömningar som till stor del utgår ifrån annat underlag. Beskrivningen av Symphony i kapitel 2 i miljökonsekvensbeskrivningen har setts över, och en ny bilaga har lagts till med ett förtydligande om Symphonykartornas innehåll och hur de bör tolkas.
848	Orusts kommun	Väst om Måseskär finns ett dumpningsområde med 28 fartyg som innehåller kemiska stridsmedel. Bottentrålning i området river upp sediment och sprider ämnena över ett större område. På sidan 132 i havsplanen anges att området är för litet i förhållande till plankartans geografiska skala och markeras därför inte ut. Orust kommun dock att det är viktigt att området markeras och att yrkesfiske inte tillåts eller begränsas i området.	Synpunkten noteras. Havs- och vattenmyndigheten har på sin webbplats kartskikt över miljöfarliga vrak. Denna lista är dynamisk då miljöfarliga vrak läggs till när ny information tillkommer, samt tas bort från kartan då de sanerats. HaV ser behov av att de juridiska förutsättningarna att använda särskilda föreskrifter, med stöd i bemyndigande i havsplaneringsförordningen eller annan lagstiftning, som verktyg för att undvika risker med miljöfarliga vrak.

849	Orusts kommun	I vårt yttrande efterfrågades även en tydlig beskrivning av statens syn på hur avvägning mellan motstridiga intressen inom havsområdet bör gå till. I granskningshandlingens avsnitt 2:8 Övergripande överväganden förs belysande resonemang kring vad avvägningarna ska handla om. Kommunen skulle önska ytterligare förtydligande avseende statens syn på hur avvägningen ska göras, vem som ska göra den och när den ska göras.	Synpunkten noteras. Havsplanen är ett vägledande planeringsunderlag för den kommunala översiktsplaneringen, både i havsplanen och i den kommunala översiktsplanen görs avvägningar. Avviker planerna från varandra är det först vid exempelvis tillståndsprövningar och andra typer av förvaltningsbeslut som det avgörs vilken av de båda vägledande planerna som kommer väga tyngst.
850	Orusts kommun	Kommunen önskar även ett ytterligare förtydligande av begreppet ”allmänna intressen av väsentlig betydelse”, och den process som omgärdar identifieringen och fastställandet av ett sådant.	Kriterier för allmänt intresse av väsentlig betydelse redovisas i planförslagets del 2. Identifiering av de allmänna intressena av väsentlig betydelse har varit en del av planeringsarbetet och därmed också i dialogprocessen kring planförslagen.
851	Orusts kommun	Kommunen ser fram emot en dialog med staten avseende den gemensamma havsplaneringen och samnyttjandet av territorialvatten. Den samrådshandling för kommungemensam fördjupad översiktsplan för havet i Orust och Tjörns kommuner som avses gå ut på samråd under 2019, kommer att remitteras till havs- och vattenmyndigheten.	HaV välkomnar det samråd som kommunerna ska genomföra.
917	Ronneby kommun	I det område i territorialhavet där de statliga och kommunala planerna överlappar varandra gäller båda planerna. Planerna sammanfaller till stor del beträffande föreslagen användning och hänsyn. Dock finns en diskrepans beträffande hur riksintresseområdet för energi öster om Hanö har hanterats i de båda planerna. I Blekinges havsplan är utgångspunkten att så långt möjligt pröva förutsättningarna för samexistens mellan försvar och anläggning för energiutvinning genom gemensamt acceptabla lösningar för att tillgodose intressenas behov av havsområdet.	HaV noterar skillnaderna mellan havsplaneförslaget och förslaget till kommungemensam plan. Se HaV:s kommentar om havsplanens ställningstagande på s. 53-54 i *Samrådsredogörelsen* samt på s. 70 om specifikt ställningstagande för område Ö262

918	Ronneby kommun	Energiproduktion är ett viktigt nationellt anspråk som Blekinges havsplan med skrivningen ovan försöker beakta. I de statliga havsplanerna anges i planbeskrivningen att det finns behov av fortsatt arbete när planerna har antagits och att havsplaneringsprocessen har visat på behov av att utreda specifika frågor. I detta sammanhang anges energietablering i havet med bibehållna förutsättningar för försvar och säkerhet. Tillvägagångssätt för energietablering i havet med bibehållna förutsättningar för försvar och säkerhet bedöms vara i behov av utveckling i en statlig utredning parallellt med havsplaneringen. Frågor som kan behöva utredas är nuvarande system och juridiska förutsättningar för vindkraftsetablering och möjliga förändringar därav, inklusive tekniska lösningar och åtgärder för att kompensera störningar på befintliga försvarsanläggningar. En sådan utredning bör ha en bred och lösningsinriktad ansats. Resultatet av en sådan utredning kommer att behandlas först i uppföljningar och nya förslag till Havsplaner, vilka ska lämnas till regeringen senast om åtta år. I detta avseende samspelar Blekinges havsplan bättre med skrivningen om att försöka finna lösningar för energietablering i havet med bibehållna förutsättningar för försvar och säkerhet.	Synpunkten noteras. HaV:s bedömning i granskningsförslaget kvarstår. Se även s. 53-54 och s. 70 i *Samrådsredogörelsen*.
919	Ronneby kommun	Blekinges kustkommuner anser att riksintresseområdet för vindbruk öster om Hanö ska medtas i Sveriges havsplaner, delen Östersjön, så att den överensstämmer med förslaget till havsplan för Blekinges kustkommuner.	Synpunkten noteras. HaV:s bedömning i granskningsförslaget kvarstår. Se även s. 53-54 och s. 70 i *Samrådsredogörelsen*.
920	Ronneby kommun	Ytterligare en skillnad mellan den kommunala översiktsplanen och den statliga havsplanen för Östersjön är att energiintresset har getts företräde framför yrkesfisket vid Taggen. I Blekinge havsplan får fiske bedrivas i det aktuella området i den utsträckningen utpekade områdesskydd, energiproduktion, försvarsmaktens verksamhet eller annan reglering inte begränsar detta.	Med anledning av att vindkraftsprojektet vid Taggen avbrutits och Försvarsmaktens bedömning om påtaglig skada av vindkraftsetablering i området, har användning energiutvinning utgått i område Ö266. I förslaget till regeringen redovisas nu användning yrkesfiske inom motsvarande geografiska område som nu ingår i Ö262 respektive Ö264.

921	Ronneby kommun	I de statliga havsplanerna anges att i de fall en kommun har redovisat tydliga avsikter i fråga om den framtida användningen av de havsområden som kommer att omfattas av såväl en översiktsplan som en havsplan, ska detta vägas in vid beslutet om havsplanen. Den kommungemensamma översiktsplanen för Blekinges havsområde visar på lokala och regionala överväganden och viljeinriktningar som bör tillmätas betydelse i den statliga havsplaneringen.	Synpunkten noteras. HaV har tagit del av förslaget till kommungemensam översiktsplan för havet.
930	Simrishamns kommun	I en samrådsredogörelse ska alla inkomna synpunkter redovisas och svar och ställningstagande för varje enskild synpunkt ges. Havs- och vattenmyndigheten har valt att sammanfatta och prioritera synpunkter vilket gör att flertalet synpunkter inte redovisas eller bemöts. Det är därför svårt att utläsa vilka synpunkter som bemötts och vilka som inte, samt vilka ställningstaganden som tas. Simrishamns kommun efterfrågar en fullständig samrådsredogörelse, där alla synpunkter framgår och bemöts. Detsamma gäller för inkomna synpunkter i det kommande granskningsutlåtandet. Dessa behöver också sammanställas i en fullständig redogörelse där ställningstagande ges och det är möjligt att utläsa hur synpunkterna bemötts.	Samrådsredogörelsen är en tematisk och geografisk sammanfattning av inkomna synpunkter under samrådet. Den är inte en exakt återgivning av synpunkterna och dess ordalydelser. Avsikten var att fånga upp inriktningen för de samlade synpunkterna. Detta gjordes för att få ett lättillgängligt och användbart dokument.
931	Simrishamns kommun	Planen är i stora delar fortfarande ett beskrivande dokument som redogör ett nuläge och slår fast redan befintliga intressen. En stor del av innehållet tenderar att vara av bevarande karaktär, främst gällande maritima näringar. Det ger lite utrymme för en framåtsyftande och långsiktig planering och kopplingen till planens framtidsvision saknas.	Förslagen till havsplaner utgör en samlad målbild som fångar upp både nuvarande och framtida samhällsbehov utifrån dagens kunskap. Havsplanerna är utformade för att ge en flerdimensionell beskrivning och vägledning av havets användning. Ett nuläge, men även framtida användningar av havet t.ex. vad gäller energiutvinning, områdesskydd samt områden där särskild hänsyn bör tas till höga naturvärden vad gäller biologisk mångfald samt klimatförändringar vilket framtida användningar av havet som bör beaktas. Inför kommande planeringsomgångar föreslår HaV framtagande av nya eller fördjupade planeringsunderlag som bl.a. rör framtida användningar i havsplaneområdena såsom vattenbruk, utvinning av material och koldioxidlagring.

932	Simrishamns kommun	Det finns också en osäkerhet i vad som ges företräde när olika användningar överlappar. Vilken användning prioriteras när flera är närvarande inom samma område och vilket stöd för olika verksamheter ges inom G – generell användning? Vilket stöd har exempelvis etablering av energiutvinning inom G och hur förhåller detta sig till eventuellt överlappande yrkesfiske? En viktning och precisering av bestämmelser hade kunnat tydliggöra detta.	Om flera användningar anges i ett område är bedömningen att de kan samexistera. I vissa fall kräver samexistensen anpassning. Den kan vara reglerad i annan lagstiftning. Redovisas användning yrkesfiske innebär havsplanens vägledning att förutsättningar för att bedriva yrkesfiske ska bibehållas.
933	Simrishamns kommun	Det smala utrymmet för framåtsyftande planering blir också tydligt för planbestämmelsen Energiutvinning. Denna befäster enbart redan tillståndsgivna utbyggnationer vilket innebär att det inte ges förslag på nyetablering. Då tillstånd redan getts för dessa områden redovisar dessa ett nollalternativ utifrån dagens förhållande och det blir på så vis otydligt vad nollalternativet baseras på när plan också delvis blir ett nollalternativ.	Utöver tillståndsgivna områden och tidigare tillståndsgivna områden föreslås ytterligare sju områden för användning energiutvinning eller utredningsområde energiutvinning.
934	Simrishamns kommun	Skillnad mellan Stort N och litet n är att topprioriteringen är natur eller om endast hänsyn ska ges baserat på om befintliga naturskydd existerar för området. På så vis ges inte relevant användning då naturvärden inom litet n kan vara lika höga och också högre trots att området inte sedan tidigare är utpekat med skydd. Stor risk för otydlighet i vad som ska ges företräde finns när annan användning är det dominerande och de höga naturvärdena endast ges hänsyn genom litet n.	I områden där särskild hänsyn ska tas till höga naturvärden (n) kan andra aktiviteter förekomma om särskild hänsyn tas till de höga naturvärden som har identifierats. Detsamma gäller för områden med användning natur (betecknas med N). Skillnaden mellan de två beteckningarna är att N-områden är administrativt utpekade områden med områdesskydd, planerat områdesskydd utgör riksintresseanspråk för naturvård eller för yrkesfiske avseende lek- och uppväxtområde, eller avseende rekryteringsområde.

935	Simrishamns kommun	Östersjön är, som framgår av havsplanen, viktig för det svenska yrkesfisket och denna användning upptar en stor del av planområdet. Det framgår också att yrkesfisket kan ha stora konsekvenser på miljön, ekosystemtjänster och kulturmiljön. I miljökonsekvensbeskrivningen framgår det att fisket är en bidragande faktor till negativ påverkan på hälften av de 300 marina arter som finns med i Artdatabankens rödlistning. Hur kan planen få detta att ändra riktning? Det framgår också att fisket rör sig från ett småskaligt kustnära fiske till fiske med allt större båtar vilket har medfört en negativ utveckling för branschen.	Havsplaneringen påverkar fiskets bedrivande i förhållandevis liten utsträckning genom att ange hur yrkesfiske ska förhålla sig rumsligt till andra användningar. Reglering av var fiske får bedrivas, och vilken typ av metod eller redskap får användas i syfte att anpassa fiskets miljöbelastning till naturmiljön är aspekter som bestäms i fiskförvaltningen, varav en stor del sker under EU:s gemensamma fiskeripolitik. Havsplanering har enligt havsplaneringsförordningen möjligheten att föreslå föreskrifter för specifika aktiviteter och områden. HaV har dock valt i denna första planeringsomgång att inte utveckla sådana föreskrifter. Detta förtydligas i planförslagets del 1, kapitel 5.
936	Simrishamns kommun	Simrishamns kommun efterfrågar en distinktion av yrkesfisket, allt fiske går inte att likställa. Yrkesfiske är en användning som på många sätt har svårt att harmonisera med andra användningar. Som exempel kan naturvärden eller försvarets intressen göra det direkt olämpligt att peka ut yrkesfiske som en användning för vissa delområden. Vissa metoder kan och andra kan inte harmonisera med andra användningar. En delning av användningen yrkesfiske till olika prioritetsområden och också efter typ hade varit att föredra. Omfattning bör ses över för Östersjön både med tanke på hur utvecklingen skett och att det krävs särskild hänsyn för vissa områden.	I delar 3, 4 och 5 i planförslaget beskrivs de olika fiskerier som bedrivs i varje havsområde, samt hur de förhåller sig till övriga användningar. I del 7, kapitel 18 finns kompletterande information och beskrivning av yrkesfisket i de olika havsplaneområdena.
937	Simrishamns kommun	Under samrådet lyfte Simrishamns kommun att de olika delområdena kan vara svårlästa rent planteknisk. Område Ö267 tillhör plankartan för havsområde Sydvästra Östersjön och Öresund men sträcker sig också in i havsområde Södra Östersjön. Någon planbestämmelse eller beskrivning av område Ö267 finns dock inte för havsområde Södra Östersjön. Visst går det att utläsa användningen genom att granska kartan utifrån det intilliggande havsområdet men det ger stor risk för feltolkning och behöver justeras.	I förslaget till regeringen finns nu hänvisningar mellan havsområdena.

938	Simrishamns kommun	I samrådsyttrandet påpekade Simrishamns kommun att de ekonomiska intressen som planen värnar och slår fast också går att härleda till många av de problem som går att finna i Östersjön. Men det är inte bara marina aktiviteter som lett till att Östersjön är ett av världens mest förorenade hav, utan påverkansfaktorerna är många. Övergödning, överfiske, utsläpp av miljögifter samt en stress beroende på den ökade sjöfarten är några exempel. Även om källan till påverkan inte går att finna i havet blir havet påverkat varför planen borde adressera dessa utmaningar och påverkansfaktorer tydligare. Även den marina nedskräpningen av mikroplaster, spökgarn, stridsmedel och annat marint skräp bör ges ett tydligare fokus. Utbredning och omfattning samt eventuell riktning för utvecklingen eller initiativ på att minska problemen bör inkluderas då det är ett nationellt problem. Hur och på vilket sätt kan havsplanen vara ett instrument för att motverka en fortsatt negativ utveckling?	Faktorerna som påverkat havsmiljön i Östersjön är många och bidrar på olika sätt till att Östersjön inte beräknas nå status god havsmiljö till 2020. Havsplanerna syftar inte till att planera för landbaserade eller kustspecifika aktiviteter som påverkar havet, dock så beskrivs dessa risker på flera ställen i planen samt i den "Nulägesbeskrivning" som planeringen utvecklat och som fungerar som ett stöddokument till planen.
939	Simrishamns kommun	Simrishamns kommun ser positivt att frågan om sandutvinning lyfts och att lokaler för uttag pekas ut. Stranderosion är en högaktuell fråga för många sydsvenska kommuner och kommer troligtvis bli ännu större i takt med att klimatet förändras. Strandfodring är en vedertagen metod och behov av sand för att skydda stränder finns idag och kommer att finnas i framtiden.	Synpunkten noteras.
940	Simrishamns kommun	I havsplanen lyfts behovet av sand för både strandfodring och för byggindustrin. Simrishamns kommun ser faran i att byggindustrin ges företräde till denna resurs i havsplanen då behovet av sand för att skydda Skånes stränder kommer vara stort i framtiden. Att peka ut byggindustrin som mottagare av denna råvara för att tillgodose en expansiv bebyggelseutveckling innebär en stor risk att sand endast används till detta ändamål och inte till strandfodring. Sand är en ändlig resurs och ett uttag till byggindustrin innebär ett starkt konkurrerande intresse i frågan. Utan tillgång till havsbaserade sandtäkter har de skånska kommunerna inte möjlighet att skydda sina stränder mot effekter av klimatförändringar varför Simrishamns kommun önskar en öronmärkning av sanden för detta ändamål i havsplanen.	Synpunkten noteras. I havsplanen tas ingen ställning till hur sand som utvunnits används. Däremot motiveras sandutvinningen av behovet av sand både för vissa betongfraktioner och för strandfordring.

960	Skurups kommun	Skurups kommun håller fast vid kommunens samrådsyttrande samt de samråds-yttranden som lämnades gemensamt för Sydkustkommunerna och de skånska kustkommunerna.	Synpunkten noteras.
961	Skurups kommun	Skurups kommun anser att havsplanen saknar en tydlig koppling till planens övergripande vision om att vara framtidsinriktad. Vi anser att framtidssynen i planen inte genomsyrar planförslaget fullt ut, havsplanen tenderar snarare att bli mer av ett beskrivande dokument som redogör för befintliga förhållanden. En stor del av innehållet är nulägesbeskrivning av bevarande karaktär vilket gör att planen saknar ett framåtsyftande långsiktigt perspektiv på havsplaneringen.	Förslagen till havsplaner utgår från en samlad målbild som fångar upp både nuvarande och framtida samhällsbehov utifrån dagens kunskap. Havsplanerna är utformade för att ge en flerdimensionell beskrivning och vägledning av havets användning. Ett nuläge, men även framtida användningar av havet t.ex. vad gäller energi, områdesskydd samt områden där särskild hänsyn bör tas till höga naturvärden vad gäller biologisk mångfald samt klimatförändringar vilka framtida användningar av havet bör beakta. Inför kommande planeringsomgångar föreslår HaV framtagande av nya eller fördjupade planeringsunderlag som bl.a. rör framtida användningar i havsplaneområdena såsom vattenbruk, utvinning av material och koldioxidlagring.
962	Skurups kommun	I en samrådsredogörelse ska svar och ställningstagande tas för varje inkommen synpunkt under samrådet. Havs- och vattenmyndigheten har istället valt att sammanfatta de inkomna synpunkterna på samrådsförslaget till havsplan. Flertalet av de synpunkter som skickades in under samrådet har därför inte bemöts. Detta innebär att det inte framgår tydligt vilka synpunkter som har blivit bemötta eller inte. Skurups kommun efterfrågar en fullständig samrådsredogörelse för att kunna bedöma hur kommunens samråds-yttranden har bemöts. Skurups kommun vill även påpeka att detsamma ska göras för inkomna granskningsyttranden till den nationella havsplanen.	Samrådsredogörelsen är en tematisk och geografisk sammanfattning av inkomna synpunkter under samrådet. Den är inte en exakt återgivning av synpunkterna och dess ordalydelser. Avsikten var att fånga upp inriktningen för de samlade synpunkterna. Detta gjordes för att få ett lättillgängligt dokument.

963	Skurups kommun	I granskningsförslaget till havsplanen omfattas nu Skurups kommun av användningen Generell användning. Skurups kommun anser att det är otydligt hur generell användning ska tolkas där flera likvärdiga statliga intressen finns inom planområdet samt hur dessa förhåller sig till varandra vid eventuella intressekonflikter. Beskrivningen av användningen Generell användning är motsägelsefull då det anges att ingen särskild användning är mest lämplig när ändå sandutvinning, sjöfart och yrkesfiske anses ha företräde inom Ö267 framför andra intressen.	Synpunkten noteras. Generell användning anges där det i havsplanen i dagsläget inte redovisa användning energiutvinning/utredningsområde energiutvinning, försvar eller natur, eller där avvägning mellan intressen har resulterat i vägledning om generell användning. Framtida anspråk bedöms särskilt lämpliga att prövas här. Inom ett område som anges som generell användning överlappar i olika grad annan användning som avgränsas av sina egna markeringar, t.ex. sandutvinning, sjöfart och yrkesfiske. Användningarna har företräde där de anges.
964	Skurups kommun	Områdena för energiutvinning anses inte kunna samexistera med riksintresseanspråket för totalförsvaret. I granskningsförslaget föreslås användningen för Bornholmsgattet Ö267 till Generell användning, där försvarsmakten ska ges företräde framför energiutvinning. Någon mer information om energiutvinning eller försvarsmakten för Bornholmsgattet Ö267 redovisas inte i granskningsförslaget. Skurups kommun anser att Havs- och vattenmyndigheten bör förtydliga hur riksintresse för totalförsvaret samt energiutvinning ska tolkas inom Generell användning.	Tidigare föreslagna områden med energiutvinning har utgått för att säkerställa skyddet för riksintressen för totalförsvarets militära del, vilka omfattas av försvarssekretess

965	Skurups kommun	Som nämns i granskningshandlingarna till havsplanen är det viktigt att ha en långsiktig planering för kraftkabeldragning. I förslaget till havsplan finns en allmän bestämmelse som gäller för hela planområdet om att utläggning, drift och underhåll av data- och telekablar, kraftkablar, rörledningar och gasledningar ska möjliggöras där det är lämpligt. Havs- och Vattenmyndigheten menar att lokalisering av kablar inte kan bestämmas eftersom det inte finns tillräckligt med underlag. Skurups kommun ifrågasätter att det finns en generell bestämmelse om kablar och ledningar som gäller för hela planområdet. Kablar och ledningar som dras längs havsbottnen anses inte kunna samexistera med flertalet andra användningar och intressen inom planen. Kablar och ledningar kan exempelvis inte dras där havsplanen pekar ut områden för sandutvinning. Skurups kommun undrar även om exempelvis områden som föreslås användningen Natur anses vara mindre lämpliga för kablar och ledningar än områden med generell användning. Med tanke på samtliga intressen och användningar som kablar och ledningar måste samsas med och vilken påverkan det kan ha på växt- och djurliv på havsbottnen anser Skurups kommun att detta bör utredas närmare och att någon form av ställningstagande av framtida kablar och ledningar ska tas i planen. Det har inte gjorts någon bedömning av vilken påverkan framtida kablar och ledningar har på miljön, vilket Skurups kommun efterfrågar.	Havs- och vattenmyndigheten delar bedömningen att det finns behov av att i såväl nationell som kommunal planering bättre kunna ta hänsyn till framtida kabeldragning, Dessvärre saknas det i dagsläget underlag om den närmare dragningen. som t.ex. var landanslutning ska ske, vilken typ av kablar det handlar om osv. Det finns också behov av geologiska undersökningar i vissa fall. Bedömning av lämpligheten bör därför göras i samband med projektering och ansökan om tillstånd.
966	Skurups kommun	Det senaste decenniet har haft en hög stormintensitet och flertalet kustkommuner i Skåne har upplevt en ökande erosionstakt, en utmaning som blir alltmer akut med stigande havsnivåer. Stränderna längs den skånska sydkusten har ett stort värde för rekreation och turism, om inga åtgärder genomförs är risken stor att stränderna förändras eller till och med försvinner. Skurups kommun anser att problematiken med stranderosion bör bli tydligare ges en större roll i förslaget till havsplan. För Skånes kustkommuner är det av stor betydelse att olika lösningar för erosion utreds.	Havsplanerna innehåller flertalet skrivningar kring stranderosion som en möjlig konsekvens av aktiviteter så som sjöfart, muddring, sandutvinning och ett förändrat klimat. Dock är planering och åtgärder för kustområden inte en del av havsplaneringens uppdrag utan ligger på de berörda kommunerna.

967	Skurups kommun	Skurups kommun anser alltjämt att det är positivt att sandutvinning berörs i den omfattning som det görs i havsplanen för Sydvästra Östersjön och Öresund. Två områden anges med användningen sandutvinning längs den skånska sydkusten, Ystad (Ö267) och Falsterbo (Ö284). Skurups kommun kan i framtiden vara i behov av att ansöka om täkttillstånd tillsammans med grannkommunerna i syfte att skydda kusten, därför är det viktigt att säkerställa sandtäkterna.	Synpunkten noteras.
968	Skurups kommun	I förslaget till havsplanerna motiveras områdena för sandutvinning både av en expansiv bebyggelseutveckling och kommunala intressen för strandfodring. Skurups kommun anser att sandtäkterna primärt ska användas som material för sandfodring i arbetet med att motverka erosion. Att peka ut sandtäkterna som en råvara för byggnadsindustrin, vilket ska tillgodose en ”expansiv bebyggelseutveckling”, medför att det finns en stor risk att resursen enbart utvinns industriellt istället för att brukas som material i kustskyddsammanhang. Skurups kommun anser att de utpekade sandtäkternas, nutida och framtida, användning av den marina sanden ska kunna preciseras och öronmärkas i statens havsplaner. Utan tillgång till havsbaserade sandtäkter har Skånes kustkommuner inte möjlighet att ersätta förlorade sandstränder när de stigande havsnivåerna påverkar det skånska kustlandskapet.	HaV noterar synpunkten, men påpekar samtidigt att det finns olika intressen i samhället för olika användningar av marin sand och grus. HaV anser inte att det är havsplaneringens roll att ta ställning i frågan om framtida användningsområden för dessa material.
969	Skurups kommun	I samrådsyttrandet efterfrågade sydkustkommunerna ett nationellt initiativ för minskning av mängden mikroplaster, spökgarn och övrigt marint skräp. Havs- och vattenmyndighetens svar hänvisar till rapporten Symphony - Integrerat planeringsstöd för statlig havsplanering utifrån en ekosystemansats som beskriver att den långsiktiga miljöpåverkan saknar belastningar som marint skräp samt att dess miljöpåverkan har varit svår att beskriva geografiskt. Rapporten beskriver inte ämnenas utbredning eller någon eventuell riktning eller initiativ till att minska ämnenas belastning på en nationell nivå. Skurups kommun anser att marint skräp är ett utbrett nationellt problem som bör adresseras på ett bättre sätt.	Havs- och vattenmyndigheten är medveten om det växande problemet med marint skräp inklusive mikroplaster och spökgarn. Den rumsliga planeringen av olika användningar i havet bedöms dock inte påverka dessa belastningar. Istället hanteras frågan inom reglering av fiskerisektorn, transportsektorn m.fl.

970	Skurups kommun	Som nämns i förslaget till havsplan bedrivs yrkesfiske på stora ytor i Östersjön vilket kan ha stora konsekvenser på miljön, ekosystemtjänster och kulturmiljön. Havs- och vattenmyndigheten menar att höga naturvärden i havet har identifierats där särskild hänsyn ska tas för yrkesfiske. Skurups kommun ser dock en svårighet i hur yrkesfisket kan föreslås samexistera med ett flertal olika användningar i den föreslagna planen. Skurups kommun förespråkar att havsplanen preciserar hur yrkesfisket ska ta särskild hänsyn till naturpåverkan och de konflikter som kan uppstå. Yrkesfiskets omfattning i södra Östersjön bör även ses över. Som nämns i sydkustkommunernas gemensamma samrådsyttrande yrkar Skurups kommun återigen att yrkesfisket bör redovisas i mer och mindre prioriterade områden för yrkesfiske med tanke på att det krävs särskild hänsyn för vissa områden.	I delar 3, 4 och 5 i planförslaget beskrivs de olika fiskerier som bedrivs i varje havsområde, samt hur de förhåller sig till övriga användningar samt naturvärden i de olika områdena. I del 7, kap. 18 i planförslaget finns kompletterande information och beskrivning av yrkesfisket i de olika havsplaneområdena. Avgränsningen av användning yrkesfiske i havsplanen för Östersjön har setts över i samband med översynen av riksintresseanspråk för yrkesfiske som pågått under 2019. Reviderade riksintresseanspråk beslutades i december 2019.
982	Sotenäs kommun	Havsplanen ska stödja och ge förutsättningar även för landbaserat vattenbruk med långsiktigt hållbar teknik.	Synpunkten noteras. Havsplanens mandat omfattar inte landbaserad verksamhet. När det gäller frågan om havet som eventuell recipient av exempelvis vatten från en sådan anläggning regleras detta i annan ordning.
1003	Sundsvalls kommun	Det är bra att begreppet attraktiv livsmiljö ersatts med mer tydliga värdebeskrivningar.	Synpunkten noteras.
1004	Sundsvalls kommun	Utifrån de svar vi fått vid dialog om förslag till ställningstaganden har vi dragit slutsatsen att HaV inte vill grunda sina planförslag på annat än redan beslutade och avgränsade värden/vattenanvändningar. Vi har då svårt att förstå poängen med de statligt stödda kommunala havsplaneringsprojekten (KOMPIS) och den ambitiösa dialogprocessen. Om det enda sättet för kommunerna att påverka den statliga havsplanen är att antingen påverka ombildningar av riksintressen eller att fatta egna beslut om översiktsplan (som kanske inte överensstämmer med berörd statlig havsplan) blir dialogen med HaV ointressant. Vi har svårt att tro att detta var tanken när statliga medel avsattes för havsplaneringsprocessen, och hoppas att synen på detta kommer att förändras inför kommande revideringar av de statliga havsplanerna. Se i övrigt vårt tidigare samrådsyttrande gällande behov av skydd av Brämön samt möjliga avvägningar gällande havsbaserad vindkraft.	Projektformen Kompis syftade till att stötta kommuner i deras arbete med att införliva kommunens havsområde i översiktsplaneringen, samt möjliggöra deltagande i den nationella havsplaneringens dialog, samråd och granskningsfas. HaV uppfattar satsningen som lyckad med hänsyn till det goda deltagandet från kommunerna i den nationella planeringsprocessen samt hur kommunernas kapacitet för att planera sitt havsområde har ökat. Gällande processen för synpunkter och kommunalt inflytande har de synpunkter som lämnats in via dialog, samråd och granskning lästs och behandlats.

			När det gäller avvägningar av vindkraft söder om Brämön enligt Sundsvalls kommuns samrådsyttrande kan HaV konstatera att den del som ligger inom havsplaneområdet har en begränsad yta. Området har därför inte bedömts vara av nationellt intresse. Denna bedömning hindrar inte att kommunen går vidare med området. I område B125 ska särskild hänsyn tas till höga kulturmiljövärden.
1005	Sundsvalls kommun	Vi har inga synpunkter på förslaget att justera farleden i Sundsvalls yttre vattenområden, enligt granskningshandlingens förslag.	Synpunkten noteras.
1006	Sundsvalls kommun	Det är viktigt att integrera planeringen av kusten för att kunna skapa förutsättningar för ett hållbart fiske inom havsplaneområdet. Även områden där det svenska fisket idag är begränsat kan bli viktiga för vår framtida livsmedelsförsörjning. Detta har inte beaktats i nuvarande havsplaneförslag.	Utpekande av områden med användning yrkesfiske i havsplanerna baseras i förslaget till regeringen på reviderade risintresseanspråk för yrkesfiske. Nya förslag till havsplaner ska tas fram minst vart åttonde år, vilket möjliggör en anpassning av de olika användningarna utifrån förändringar om deras rumsliga utbredning. Nya områden kan därmed bli aktuella och få plats i de framtida havsplanerna. När det gäller planering av kusten håller HaV med om att det är mycket viktig med en sömlös integrering av planering på land, kust och hav, inte bara för yrkesfiskets, utan också för alla andra verksamheters skull.

1007	Sundsvalls kommun	Sammantaget presenteras Bottniska viken med ”det område som är minst belastad av mänsklig påverkan”. Det saknas en nyansering av detta (exempelvis i kapitel 10) vilket gör att planering av insatser och nödvändigt statligt stöd kan försenas för att komma tillrätta med vår kuststräckas omfattande miljöproblem. Den statliga havsplanens planeringsmål motverkas av förekomsten av framför allt miljögifter och kustnära exploatering. De åtgärder som är nödvändiga är kostsamma, vi måste sanera, skydda, bevara och inte minst verka kraftfullt för ett hållbart nyttjande som även omfattar åtgärder på land. Det innebär bland annat att havsplaneringen behöver kompletteras med handlingsplaner och åtgärder om målen ska kunna nås. Se vidare i vårt tidigare samrådsyttrande.	HaV noterar synpunkten. Problematiken kring förorenade områden, så som fiberbankar och förorenade sedimentbankar, tas upp i havsplanen i del 7 om planeringsförutsättningar. Dock ligger det inte inom havsplaneringens mandat i dagsläget att ta fram handlingsplaner med åtgärder av sådana områden. Detta hanteras primärt av havsmiljöförvaltningen. Regeringen har uppdragit åt Naturvårdsverket, Sveriges geologiska undersökning, Statens geotekniska institut, Havs- och vattenmyndigheten och länsstyrelserna att genomföra insatser för att förbättra kunskapen om förorenade sediment i sjöar och kustområden (Miljödepartementet, 2019). Uppdraget innefattar bland annat insatser för att få bättre kunskap om förorenade sedimentområdens utbredning, risken för spridning av miljögifter och olika åtgärdsalternativ. Uppdraget pågår till januari 2022.
1008	Sundsvalls kommun	I vårt samrådsyttrande påpekades att beskrivningen av temat friluftsliv saknar information om vinteraktiviteter på havet. Det saknas fortfarande, trots att detta är en mycket viktig del av både rekreation och turism vid Bottniska viken.	I förslaget till regeringen har HaV uppdaterat texten i del 7 om planeringsförutsättningar, och där inkluderat vinteraktiviteter som till exempel skridskoåkning, samt lagt in ny text om fritidsfiske på havsis.
1009	Sundsvalls kommun	Vissa justeringar av kartredovisningen har gjorts, men fortfarande saknas Alnön och Brämön i samtliga kartor i kapitel 7 i granskningshandlingen (trots att många andra betydligt mindre öar finns med). Alnön är Sveriges 16:e största ö med närapå 9000 invånare och flera riksintressen. Att den saknas gör kartorna med planeringsunderlag svårtolkade.	Några av kartorna har ändrats. Vi förstår synpunkten och håller med. HaV skapar inga egna kartbakgrunder utan är hänvisade till befintliga kartor. Skalan i PDF-kartorna tillåter ingen hög detaljeringsgrad och här har underlagen prioriterats framför bakgrundskartan för att ge en översiktlig bild av planeringsförutsättningarna. I plankartorna har vi istället använt en mer detaljerad (och korrekt) kartbakgrund från Lantmäteriet. För detaljerade jämförelser av underlag hänvisar vi till de zoombara kartorna på webben
1088	Söderhamns kommun	Söderhamns kommun har inga erinringar över förslaget.	Synpunkten noteras.

1089	Söderköpings kommun	Stora resurser har lagts på dialog under processens gång både från Havs- och vattenmyndigheten men också från de organisationer som deltagit under den tidiga dialogen och under samrådet. I samrådsredogörelsen finns de flesta av de inskickade synpunkterna redovisade men de flesta saknar bemötande. Söderköpings kommun upplever att man i samrådsredogörelsen grupperat synpunkter på ett sätt som innebär att bemötandet tappar bort de frågor som de olika organisationerna lyft fram samt att många synpunkter står helt utan bemötande. Konsekvensen av detta innebär svårigheter för organisationerna att förstå hur Havs- och vattenmyndigheten har värderat och hanterat de synpunkter som skickats in och vilka avvägningar som gjorts.	Samrådsredogörelsen är en tematisk och geografisk sammanfattning av inkomna synpunkter under samrådet. Den är inte en exakt återgivning av synpunkterna och dess ordalydelser. Avsikten var att fånga upp inriktningen för de samlade synpunkterna. Detta gjordes för att få ett lättillgängligt dokument.
1090	Söderköpings kommun	Informationen i samband med granskningen är att organisationerna inte ska komma med nya synpunkter vilket försvåras av att det utifrån samrådsredogörelsen inte alltid går att avgöra om en tidigare lämnad synpunkt tillgodosetts eller inte. Vår bedömning är att det inte finns något krav på hur synpunkterna ska hanteras inför granskningen i Havsplaneringsförordningen men vi anser att det tillhör god planeringssed att redovisa och bemöta synpunkterna på ett ärligt och transparent sätt. Åtgärdas inte detta finns en stor risk att engagemanget svalnar från olika organisationer under kommande planeringsomgångar. Söderköpings kommun ser inte att de synpunkter som lämnats under samrådet tillgodosetts.	Samrådsredogörelsen är en tematisk och geografisk sammanfattning av inkomna synpunkter under samrådet. Den är inte en exakt återgivning av synpunkterna och dess ordalydelser. Avsikten var att fånga upp inriktningen för de samlade synpunkterna. Detta gjordes för att få ett lättillgängligt dokument.
1091	Söderköpings kommun	Ett klargörande om översiktsplanens roll i förhållande till havsplanen i det fall de skulle motsäga varandra saknas.	I planförslagets kapitel 5 redogörs för tillämpningen av havsplanerna. I frågan om länsstyrelsens granskning av översiktsplaner framgår det att i områden som omfattas av en beslutad havsplan ska länsstyrelsens arbete grundas på havsplanen enligt 3 § förordningen(1998:896) om hushållning med mark- och vattenområden. Avviker planerna från varandra är det först vid exempelvis överprövning av beslut enligt annan lagstiftning än Plan- och bygglagen som det avgörs vilken av de båda vägledande planerna som kommer väga tyngst.

1092	Söderköpings kommun	Allt planeringsunderlag så som MKB inte funnits tillgängligt under samrådet. Även under granskningen är handlingarna inte kompletta när granskningstiden börjar vilket gör det omöjligt för kommunerna att ta ställning till den det underlag som ”kompletteras” under remissperioden i beredningen av yttranden. I kommunernas översiktliga planering skulle en sådan remiss inte accepteras.	Synpunkten noteras. De handlingar som utgjorde granskningshandlingar publicerades samtidigt. Däremot blev visst stödjande underlag försenade, vilket HaV beklagar.
1093	Söderköpings kommun	I plankartan skiljer sig ytorna för riksintresse för obruten kust och rörligt friluftsliv sig åt mellan Östergötlands och Kalmar län trots att det är samma typ av intressen det rör sig om. Söderköpings kommun ser ingen anledning till att skärgårdar som liknar varandra så pass mycket har olika avgränsningar för riksintressena. Havsplanen borde kunna föreslå förändringar inom dessa områden för att harmonisera bestämmelserna ur ett nationellt perspektiv.	Avgränsningar för riksintressen enligt 4 kapitlet miljöbalken ligger utanför havsplaneringens mandat att hantera. Frågan har dock uppmärksammats.
1094	Söderköpings kommun	I Agenda 2030 finns flera mål som är relevanta för havsplaneringen. Vad vi kan se omnämns Agenda 2030 endast en gång och då finns inte de mål som ger stöd för havsplaneringen med. Det gäller exempelvis målet Hav och marina resurser.	Agenda 2030-målen ingår i den samlade målbilden för planeringsarbetet. Målen finns redovisade i havsplanens del 2. I hållbarhetsbeskrivningen bedöms havsplaneförslagens påverkan på möjligheten att uppnå mål och delmål inom Agenda 2030.
1095	Söderköpings kommun	Ansvaret för extraordinära händelser som exempelvis oljeolyckor finns hos kommunerna (enligt Lag om kommuners och landstings åtgärder inför och vid extraordinära händelser i fredstid och höjd beredskap). Söderköpings kommun har ansvar för den olja som når kusten. Kommunens kuststräcka är 17 mil lång. Eftersom skärgården är unik med både turismvärden och en sårbar miljö behöver den trafik som riskerar skada våra miljöer och upplevelsevärden ledas så långt från kusten som möjligt. På så vis ökar möjligheterna att ta hand om oljan innan den når land. Vi vill också framhålla behovet av att inom ramen för det fortsatta arbetet med konsekvenser fördjupar kunskapen kring riskfrågor vid olycka med utsläpp i eller i anslutning till farlederna.	HaV har med hjälp av exempelvis projekt som Brisk (Sub-regional risk of spill of oil and hazardous substances in the Baltic Sea) samt information från Myndigheten för samhällsskydd och beredskap en uppfattning om riskbilden för utsläpp kopplat till sjöfart. Alla nya underlag med ny eller förändrad kunskap i frågan tas med i kommande planeringsomgångar.

1096	Söderköpings kommun	Inom de områden där havsplanen pekar ut försvaret som ett intresse går det genomgående före andra intressen. Söderköpings kommun saknar en sammanvägning där försvarets verksamheter kan behöva prioriteras lägre, exempelvis där det finns höga naturvärden kulturvärden med mera. När det gäller Försvarsmaktens intressen måste det finnas en dialog om utpekade intressen, naturvärden kan vara mer värdefulla i vissa fall.	Enligt 3 kapitlet miljöbalken 10 § ska riksintresseanspråk för totalförsvaret ges företräde framför andra riksintresseanspråk från 3 kapitlet miljöbalken.
1097	Söderköpings kommun	Söderköpings kommun saknar kulturmiljöer och kulturvärden i planhandlingen. Eftersom de inte är tillräckligt behandlade i planhandlingen kan inte heller miljökonsekvensbeskrivning och hållbarhetsbedömningen behandla konsekvenser för dem på ett riktigt sätt.	Det saknas tillräckligt underlag om kulturmiljövärden. Havs- och vattenmyndigheten föreslår därför att berörda nationella myndigheter i samarbete med länsstyrelser ges i uppdrag att utveckla sådant samlat planeringsunderlag för kulturmiljöer, enhetligt och samordnat mellan länen, för användning i en strategisk plan på övergripande nivå. Planeringsunderlaget behöver återge vilken betydelse kulturvärdena har i den fysiska planeringen och hur användning av havet samverkar med kulturvärden i kustzonen i ett lokalt perspektiv. Gällande miljökonsekvens- och hållbarhetsbedömningarna så har bedömningen av havsplanernas effekter på kulturmiljön setts över, och såväl underlaget som bedömningsgrunderna har stämts av ytterligare med sakkunniga inom området, nämligen hos länsstyrelser och Riksantikvarieämbetet.
1098	Söderköpings kommun	Söderköpings kommun anser att havsplaneringen bör flyttas till Plan- och bygglagen för att skapa en tydlighet i planernas inbördes förhållande, vilken process som ska användas samt att de formuleringar som finns om natur- och kulturvärlden ska kunna användas även inom havsplaneringen.	Synpunkten noteras.

1099	Sölvesborgs kommun	Bifall till tillägg: Vi Socialdemokrater anser att området öster om Hanö, som utpekats som riksintresseområde för energiutvinning för ex. vindbruk benämnt som Ö262 Norra Hanöbukten i Samråds-redogörelsen, ska vara med yttrandet från Sölvesborgs Kommun. Texten: "Blekinges kustkommuner anser att riksintresseområdet för vindbruk öster om Hanö ska medtas i Sveriges havsplaner, delen Östersjön, så att den överensstämmer med förslaget till havsplan för Blekinges kustkommuner." ska finnas med i yttrandet från Sölvesborgs Kommun.	Se HaV:s övergripande kommentar i *Samrådsredogörelse* på s. 53-54 om försvars/vindkraftsintressen, samt på s. 71 om specifikt ställningstagande för område Ö262.

1100	Sölvesborgs kommun, Karlskrona kommun, Ronneby kommun	I det område i territorialhavet där de statliga och kommunala planerna överlappar varandra gäller båda planerna. Planerna sammanfaller till stor del beträffande föreslagen användning och hänsyn. Dock finns en diskrepans beträffande hur riksintresseområdet för energi öster om Hanö har hanterats i de båda planerna. Sveriges totalförsvar har omfattande intressen i havsplaneområde Östersjön. Detta intresse ges i den statliga havsplanen företräde framför riksintresseanspråk för vindbruk öster om Hanö. Användningarna bedöms inte kunna samexistera eftersom Regeringen avslagit en ansökan om vindkraft i området. I Blekinges havsplan är utgångspunkten att så långt möjligt pröva förutsättningarna för samexistens mellan försvar och anläggning för energiutvinning genom gemensamt acceptabla lösningar för att tillgodose intressenas behov av havsområdet. I den kommungemensamma havsplanen anges dock att det är staten som vid en eventuell prövning av produktionsanläggning för energi, avgör om samexistens är möjlig. Energiproduktion är ett viktigt nationellt anspråk som Blekinges havsplan med skrivningen ovan försöker beakta. Tillvägagångssätt för energietablering i havet med bibehållna förutsättningar för försvar och säkerhet bedöms vara i behov av utveckling i en statlig utredning parallellt med havsplaneringen. Frågor som kan behöva utredas är nuvarande system och juridiska förutsättningar för vindkraftsetablering och möjliga förändringar därav, inklusive tekniska lösningar och åtgärder för att kompensera störningar på befintliga försvarsanläggningar. En sådan utredning bör ha en bred och lösningsinriktad ansats. Resultatet av en sådan utredning kommer att behandlas först i uppföljningar och nya förslag till Havsplaner, vilka ska lämnas till regeringen senast om åtta år. I detta avseende samspelar Blekinges havsplan bättre med skrivningen om att försöka finna lösningar för energietablering i havet med bibehållna förutsättningar för försvar och säkerhet.	HaV:s bedömning i granskningsförslaget kvarstår. Se HaV:s övergripande kommentar i *Samrådsredogörelse* på s. 53-54 om försvars-/vindkraftsintressen, samt på s. 71 om specifikt ställningstagande för område Ö262.

1101	Sölvesborgs kommun, Karlskrona kommun, Ronneby kommun	I samband med arbetet med Blekinge havsplan har behovet av att kartlägga och identifiera platser där det kan vara möjligt att pröva lämpligheten av dumpning av muddermassor lyfts fram och områden pekats ut där lagring av material, såsom rena muddermassor kan komma att prövas. Denna typ av ytor har inte pekats ut i havsplaner för Sverige, vilket Blekinges kustkommuner gärna hade sett. Muddring är en förutsättning för sjöfartens verksamhet. Blekinges hamnar kommer behöva fortsätta att växa för att kunna ta emot en ökande trafik och större fartyg. För att klara detta finns det behov att bygga ut kajer och skapa djupare inre farleder vilket i sin tur leder till att muddring kommer bli nödvändigt. Om massorna inte är förorenade kan det mest kostnadseffektiva och minst miljöpåverkande vara att placera muddermassor i havet.	HaV:s tidigare bedömning kvarstår. Se s. 82-83 i *Samrådsredogörelse*.
1102	Sölvesborgs kommun, Karlskrona kommun, Ronneby kommun	Ytterligare en skillnad mellan den kommunala översiktsplanen och den statliga havsplanen för Östersjön är att energiintresset har getts företräde framför yrkesfisket vid Taggen. I Blekinge havsplan får fiske bedrivas i det aktuella området i den utsträckningen utpekade områdesskydd, energiproduktion, försvarsmaktens verksamhet eller annan reglering inte begränsar detta.	Med anledning av att vindkraftsprojektet vid Taggen avbrutits och Försvarsmaktens bedömning om påtaglig skada av vindkraftsetablering i området, har användning energiutvinning utgått i område Ö266. I förslaget till regeringen redovisas nu användning yrkesfiske inom motsvarande geografiska område som nu ingår i Ö262 respektive Ö264.
1103	Sölvesborgs kommun, Karlskrona kommun, Ronneby kommun	I de statliga havsplanerna anges att i de fall en kommun har redovisat tydliga avsikter i fråga om den framtida användningen av de havsområden som kommer att omfattas av såväl en översiktsplan som en havsplan, ska detta vägas in vid beslutet om havsplanen. Den kommungemensamma översiktsplanen för Blekinges havsområde visar på lokala och regionala överväganden och viljeinriktningar som bör tillmätas betydelse i den statliga havsplaneringen.	Synpunkten noteras. HaV har tagit del av förslaget till kommungemensam översiktsplan för havet.

1104	Tierps kommun	Tierps kommun vill framföra att kartverktyget för havsplanen på Havs- och vattenmyndighetens hemsida är bra och att det snabbt och enkelt ger en översikt. Även samrådsredogörelsen har varit ett värdefullt dokument såhär i granskningsskedet	Synpunkten noteras.
1105	Tierps kommun	Det är dock tråkigt att varken hållbarhetsbeskrivningen eller rapporten om natur i havsplaneringen är färdigställda ännu, då kommunen gärna hade tagit del av dessa i sitt yttrande.	HaV delar kommunens synpunkt och beklagar att hållbarhetsbeskrivning och rapporten om natur publicerades senare än dokumenten för granskningsunderlag.
1106	Tierps kommun	Kommungränserna i planens kartor skulle dock kunna göras ännu tydligare.	Relevant synpunkt som tyvärr visat sig svårlöst i praktiken. HaV hänvisar till den zoombara webbkartan där gränserna i kartbakgrunden syns bättre, alternativt nedladdning av data för havsplanerna som kan studeras och anpassas i egna system.
1107	Tierps kommun	Det är tydligt att det fortfarande råder stor kunskapsbrist på många områden och kommunen anser därför att det är viktigt att nästa havsplaneprocess startas så snart som möjligt efter antagandet. Det är även viktigt att samtliga berörda myndigheter får i uppdrag att ta fram mer och grundligare underlag, för att kunna minska kunskapsklyftorna som finns i planens nuvarande form. Som Havs- och vattenmyndigheten beskriver i miljökonsekvensbeskrivningen får kunskapsbrist inte vara ett skäl för att tillåta en verksamhet, vilket är väldigt bra. Det ökar även behovet av ny och fördjupad kunskap för att få en välfungerande havsplan som ligger i linje med hållbar utveckling.	Synpunkten noteras.

1108	Tierps kommun	Tierps kommun har påbörjat arbetet med en ny översiktsplan och önskar att förhållandet mellan havsplan och översiktsplan görs tydligare. Vad skulle hända om kommunen kommer fram till att ett vattenområde bäst lämpar sig för en viss användning om havsplanen säger att det bäst lämpar sig för något annat? Kommer den statliga havsplaneringen att styra den kommunala planeringen av territorialhavet eller är det den kommunala som styr den statliga? Det råder även skillnader i hur riksintresseanspråken behandlas i havsplanen, exempelvis mellan det för yrkesfisket och det för energiutvinning. Detta kommer sannolikt också att försvåra kommunal planering och behöver tydliggöras ytterligare.	Kommunen ska i en översiktsplan bl.a. redovisa den avsedda användningen av havsområdet och hur kommunen avser att tillgodose riksintressen. I de fall kommunens syn på dessa frågor inte överensstämmer med den syn som är redovisad i havsplanen ska länsstyrelsen uppmärksamma detta i den redovisning av statliga intressen som ska lämnas till kommunen enligt 3 kap. 28 § plan- och bygglagen. Skulle länsstyrelsen finna att det i samband med att en ny eller ändrad översiktsplan ställs ut fortfarande finns skillnader i synen på den framtida användningen av havet, ska länsstyrelsen med stöd av 3 kap. 16 § plan- och bygglagen ange detta i sitt yttrande. Ett sådant yttrande ska grunda sig på någon av de fem punkterna i den angivna bestämmelsen. Är havsplanens ställningstaganden inaktuella, exempelvis om nytt kunskapsunderlag framkommit sedan planen beslutades, kan det finnas anledning för kommunen att i översiktsplanen avvika från havsplanen. Avviker planerna från varandra är det först vid exempelvis överprövning av beslut enligt annan lagstiftning än plan- och bygglagen som det avgörs vilken av de båda vägledande planerna som kommer väga tyngst.
1109	Tierps kommun	I samrådsskedet påtalades att kommunens kuststräcka borde markeras med det som då kallades för attraktiva livsmiljöer. I dagsläget benämns detta som områden med särskild hänsyn till höga kulturmiljövärden, ett skydd som kusten kring Hållnäshalvön och Björns skärgård också borde tilldelas. I Östhammars kommun finns ett sådant område utanför Gräsö som verkar grunda sig på det landskapsbildskydd som finns där. Även kring Björns skärgård råder det landskapsbildskydd, skärgården och hela Hållnäskusten är utpekad som Kulturhistorisk värdekärna av HELCOM, Naturvårdsverket och Riksantikvarieämbetet. Verksamheter inom havsplaneområdet kommer att påverka utblicken från fyren och övriga delar av kusten. Därför borde en buffertzon införas kring dessa områden för att säkerställa att kustens kulturmiljövärden inte påverkas negativt av havsplanens verksamheter.	När det gäller kulturmiljövärden utanför havsplaneområdet vägleder havsplanen om att hänsyn till värdekärnorna behöver bedömas i ett lokalt perspektiv. I relation till havsplaneområdet saknas generellt tillräckligt planeringsunderlag om kulturmiljövärden. HaV föreslår därför att berörda nationella myndigheter i samarbete med länsstyrelser ges i uppdrag att utveckla ett samlat planeringsunderlag för kulturmiljöer, enhetligt och samordnat mellan länen, för användning i en strategisk plan på övergripande nivå. Ett sådant utvecklat planeringsunderlag kan bilda underlag för utökad vägledning och bättre samordning mellan lokal och nationell planering, däribland hur kulturvärden bör beaktas.

1110	Tierps kommun	Björns skärgård ligger precis på gränsen till havsplaneområdet. Då landskapsbildskyddet är en gammal skyddsform borde man inte endast se till det område som är inritat på kartan, utan snarare till själva syftet med skyddet. Att bevara kulturmiljöer och upplevelsevärden är viktigt än idag, men de som inrättade skydden på 60- och 70-talen kunde omöjligt förutse vilken påverkan dagens utveckling av bland annat vindkraften skulle få på de aktuella områdena. Vi anser därför att det område i Östhammars kommun, utanför Gräsö där särskild hänsyn ska tas till höga kulturvärden, ska utökas och sträcka sig upp till Björns skärgård. Att KOMPIS-projektet dessutom har tagit fram en kustnära farled för fritidsbåtar från Östhammar till Nordanstig styrker ytterligare behovet av att skydda de kulturmiljöer som ligger till grund för kommunens kustnära besöksnäring. KOMPIS-projektet har i sin tur legat till grund för den vattenburna pilgrimsleden St. Olav Waterway som sträcker sig ända från Finland. Dessa projekt kommer sannolikt att öka mängden turister längst kusten, såväl båtburna som landburna, och då är det av stor vikt att upplevelsevärdena är intakta. Majoriteten av de naturreservat som finns längs kusten i Tierps kommun syftar även till att bevara just landskapsbild och utblickar.	Det saknas generellt tillräckligt planeringsunderlag om kulturmiljövärden och rekreation. HaV föreslår därför att berörda nationella myndigheter i samarbete med länsstyrelser ges i uppdrag att utveckla ett samlat planeringsunderlag för kulturmiljöer, enhetligt och samordnat mellan länen, för användning i en strategisk plan på övergripande nivå. Ett sådant utvecklat planeringsunderlag kan bilda underlag för utökad vägledning och bättre samordning mellan lokal och nationell planering. Ett sådant arbete kan leda till att det aktuella området utökas.
1111	Tierps kommun	Havsbaserad vindkraft är en viktig delkomponent för att nå målen i energiöverenskommelsen, och vi noterar att merparten av de områden som anges för energiutvinning ligger i plankartan för havsområde Södra Bottenhavet (plankarta 4), i eller i anslutning till Tierps kommun. Vår bedömning är att goda vindlägen finns utefter en stor del av den svenska kuststräckan och vi förvånas över att övriga plankartor inte alls innehåller områden för energiutvinning i samma omfattning. Det är också viktigt att beakta att det finns andra former av havsbaserad energiutvinning, som dock ännu inte nått samma mognadsgrad som vindkraft, och det behöver finnas planeringsberedskap även för.	HaV kan konstatera att ambitionen om att ge planeringsmässiga förutsättningar för 50 TWh elproduktion inte nås i förslaget till havsplaner. Orsaken är framförallt svårigheter att i flera områden i dagsläget förena etablering av havsbaserad vindkraft utan att riskera påtaglig skada på totalförsvarets intressen eller av naturvårdsskäl.

1112	Tierps kommun	Tierps kommun anser även att det är för lite fokus på fåglarnas flyttvägar i såväl havsplanen som i miljökonsekvensbeskrivningen. Dokumenten tar upp fåglarnas födosöks- häcknings- och övervintringsplatser men inte hur olika arter tar sig däremellan. Flygvägarna är lika viktiga som de fasta platserna och man måste ta hänsyn till fågelarternas hela ekologi för att kunna förutse hur exempelvis vindkraftsetablering kommer att påverka dem.	HaV har i inlämningen till regeringen lagt till underlag om fåglars flyttvägar i miljökonsekvensbeskrivningen, men detta är fortfarande bristfälligt och fortsatt kunskapsinhämtning är nödvändig. Därför föreslås ett fortsatt arbete med utveckling av underlag som rör fågel.
1113	Tierps kommun	Det är bra att område B150 har utökats så att mer naturhänsyn ska tas kring Finngrunden. Dock ställer sig kommunen frågande till huruvida man egentligen tar hänsyn till naturvärden och biologisk mångfald när man tränger in dessa mellan flera områden för vindkraft. I Björns skärgård finns även Sveriges största skräntärnekoloni, och osäkerhet råder kring hur vindkraft påverkar dessa och även andra arter. Mer forskning och utredning behövs innan beslut om etablering av vindkraft är ett måste. Kommunen är positiv till att vindkraftsområdet på Camps grund har tagits bort i havsplanens nuvarande version.	Synpunkten noteras.
1114	Tierps kommun	Björns skärgård är Natura 2000-område, naturreservat, fågelskyddsområde, utpekat riksintresse för naturvården samt av högsta värde i länsstyrelsens naturvårdsprogram. Verksamheter i angränsande havsplaneområde måste ta hänsyn till dessa höga naturvärden, därför är det motiverat att ha beteckningen ”n” i en zon närmast Björns skärgård.	Området i havsplanen utanför Björns skärgård uppfyller med befintliga kunskapsunderlag inte kraven för att anges med särskild hänsyn till höga naturvärden.
1115	Tierps kommun	I samrådsskedet lyfte kommunen problematiken kring kraftkablar i havet, som skapar stor materialförstörelse längs kusten och sannolikt påverkar växt- och djurlivet. Havs- och vattenmyndigheten har inte bemött detta ordentligt och ritar heller inte in befintliga kablar i havsplanen, då de anses vara pågående användning. Dock blir det svårt att planera nya verksamheter i havet om de befintliga inte tas upp, då det kan bli osäkerheter kring hur man ska förhålla sig till dessa. Tierps kommun anser fortfarande att påverkan på ekosystemen behöver utredas och befintlig negativ påverkan åtgärdas innan nya kablar planeras.	Det saknas nationellt underlag om kraftkablar som inte avser transmissionskablar och HaV föreslår därför att fortsatt arbete med utveckling av underlag om kraftkablar.

1116	Timrå kommun	Kommunen har inga invändningar mot förslaget. Det medför inga negativa konsekvenser för kommunen och ingen förändring av nuvarande användning.	Synpunkten noteras.
1117	Timrå kommun	Utifrån synpunkterna i samrådsskedet noteras att det i del 7 Planeringsförutsättningar under kapitel 20 Risker redovisas förekomsten av ca 23000 tunnor innehållande ca 8,7 ton kvicksilver. Det är positivt att det görs, men redovisningen görs under avsnittet Sediment-bankar vilket är helt missvisande. De fiberrika sedimenten och fiberbankarna ligger nära kusten, medan de dumpade kvicksilvertunnorna ligger långt ute till havs på stort djup, d.v.s. inom havsplaneområdet. Meningen på sid 244 ” Till exempel finns det cirka 23 000 tunnor kvicksilver i havet vid Sundsvallsbukten.” associerar till de kustnära fiberbankarna vilket är felaktigt. Det bör rättas till.	Har åtgärdats i förslaget till regeringen.
1118	Timrå kommun	Vidare är det önskvärt att flera av kartorna i framför allt del 7 görs mer orienterbara genom att större städer längs kusten markeras och namnges.	Syftet med dessa kartor är att ge en översiktlig bild på nationell skala. För mer detaljer hänvisas till kartverktyget på HaV:s webbplats.
1119	Timrå kommun	En liten felskrivning har noterats på sid 187, kapitel 19. Texten lyder som följer. Flygplatser De tio största civila flygplatserna i Sverige, som är belägna nära havet, är Luleå (Kallax), Umeå, Skellefteå, Visby, Örnsköldsvik, Kramfors-Sollefteå, Sundsvall-Timrå (Höga kusten Airport), Ronneby (Kallinge), Halmstad och Kalmar. Parentesen (Höga kusten Airport) ska istället stå efter Kramfors-Sollefteå.	Har korrigerats i förslaget till regeringen.
1120	Tjörns kommun	Kommunen uppfattar granskningshandlingen som genomarbetad, tydligt strukturerad och väl utformad.	Synpunkten noteras.

1121	Tjörns kommun	Av samrådsredogörelse, planhandling och miljökonsekvensbeskrivning framgår att kommunens synpunkter i samrådet gällande resonemang kring fiskets miljöpåverkan, pedagogisk framställning av kvantitativa analyser i MKB:n, sambandet hav-land avseende miljöeffekter, tydlig koppling mellan vision och planförslag samt kortare havsplanecykel till första planrevidering, har noterats, bemötts och huvudsakligen beaktats.	Synpunkten noteras.
1122	Tjörns kommun	I granskningshandlingens avsnitt 2:8 Övergripande överväganden förs belysande resonemang kring vad avvägningarna ska handla om. Kommunen skulle önska ytterligare förtydligande avseende statens syn på hur avvägningen ska göras, vem som ska göra den och när den ska göras. I detta sammanhang önskar kommunen även ett ytterligare förtydligande av begreppet ”allmänna intressen av väsentlig betydelse”, och den process som omgärdar identifieringen och fastställandet av ett sådant.	Synpunkten noteras. Havsplanen ger vägledning till myndigheter och kommuner vid planläggning och prövning av anspråk på användning av området. Havsplanen innehåller ställningstaganden som innebär avvägningar mellan intressen. Den kommunala översiktsplaneringen utgör ett vägledande underlag. I fråga om länsstyrelsens granskning av översiktsplaner framgår det att i områden som omfattas av en beslutad havsplan ska länsstyrelsens arbete grundas på havsplanen enligt 3 § förordningen (1998:896) om hushållning med mark- och vattenområden. Avviker planerna från varandra är det först vid exempelvis överprövning av beslut enligt annan lagstiftning än plan- och bygglagen som det avgörs vilken av de båda vägledande planerna som kommer väga tyngst.
1123	Tjörns kommun	Det är positivt att ekosystemtjänster ges stor plats i havsplaneförslaget för att bland annat uppnå god havsmiljö. Ekosystemtjänster är ett viktigt begrepp som har många olika aspekter men måste nyttjas på ett hållbart sätt. Därmed är det positivt med uppföljning av planerna och havsstatus. Övervakning och undersökningar av havsmiljön bör utökas för att kunna utföra ett bra uppföljningsarbete med tanke på exempelvis miljögifter som påverkar miljön och arter i havet.	Synpunkten noteras.

1124	Tjörns kommun	Det står en del om främmande arter som introduceras på olika sätt i havsmiljön och endast ett ställe om invasiva arter. Främmande arter behöver inte vara ett hot mot de inhemska bestånden men invasiva arter konkurrerar ut de inhemska arterna och behöver bekämpas och hållas efter. Det bör förtydligas vad som menas och att rätt begrepp används.	Har åtgärdats.
1125	Tjörns kommun	Kommunen efterfrågade vidare i samrådet att utredningar avseende identifiering av risker med vrak ska beaktas. I granskningshandlingen nämns på flera ställen miljöfarliga vrak och behovet av fortsatt utredning i denna fråga. Kommunen önskar dock redaktionellt förtydligande av andra meningen på sidan 132 i havsplanen.	Synpunkterna noteras. HaV har ändrat i texten så att det tydligt framgår att det pågår ett aktivt trålfiske i området kring Måseskärsvraken samt miljöriskerna kopplat till detta.
1126	Tjörns kommun	Vidare ser kommunen fram emot fortsatt dialog med staten avseende den gemensamma havsplaneringen och samnyttjandet av kommunens territorialvatten. Den samrådshandling för kommungemensam fördjupad översiktsplan för havet i Tjörns och Orust kommuner som avses gå ut på samråd under 2019, kommer att remitteras till havs- och vattenmyndigheten.	HaV välkomnar det samråd som kommunerna ämnar genomföra.
1127	Torsås kommun	Kartan visar en sjöfartsled till Bergkvara hamn. Hamnen är avregistrerad och bör tas ur kartan.	Sjöfartsleden till Bergkvara ligger utanför planområdet. Eftersom riksintresseanspråket finns kvar justeras inte kartan. Information har lämnats till Trafikverket.
1128	Torsås kommun	Kommun- och länsgränser är otydliga i kartan.	Relevant synpunkt som tyvärr visat sig svårlöst i praktiken. HaV hänvisar till den zoombara webbkartan där gränserna i kartbakgrunden syns bättre, alternativt nedladdning av data för havsplanerna som kan studeras och anpassas i egna system.
1129	Torsås kommun	En komplett samrådsredogörelse behöver redovisas.	Samrådsredogörelsen är en tematisk och geografisk sammanfattning av inkomna synpunkter under samrådet. Den är inte en exakt återgivning av synpunkterna och dess ordalydelser. Avsikten var att fånga upp inriktningen för de samlade synpunkterna. Detta gjordes för få ett mer

			lättillgängligt dokument. För den som vill läsa inlämnade samrådsvar så finns de tillgängliga på HaV:s webbplats.
1130	Torsås kommun	Landverksamheter av större dignitet som har anknytning till havet borde synas på kartorna, ex hamnar och större industrier.	I planförslagets del 7 om planeringsförutsättningar visas riksintresseanspråken även utanför planområdet och på land. Även hamnar visas. När det gäller andra typer av underlag, såsom att lokalisering av industrier saknas, tar HaV med sig synpunkten inför framtida underlags- och planeringsarbete.
1131	Torsås kommun	Det framgår inte av handlingarna vilka konsekvenser generell användning får för ett område. Detta måste förtydligas.	Synpunkten noteras. Havsplanerna ger ingen specifik vägledning om framtida verksamheter i områden med generell användning, förutom de användningar såsom exempelvis yrkesfiske eller sjöfart som redovisas i områdena. I konsekvensbedömningen antas verksamheterna följa utveckling enligt nollalternativet.
1132	Torsås kommun	Utritade sjöfartslederna stämmer inte överens med verkligheten. Är avsikten att styra trafiken till nya rutter? Hur ska det gå till?	Användning sjöfart baseras huvudsakligen på riksintresseanspråk sjöfart. Dessa avser att säkra trafik mellan olika destinationer. I vissa fall finns trafikreglering som styr trafiken. Såvida det inte råder inskränkningar har sjöfarten rätt att ta sig fram.
1133	Torsås kommun	Vattenförvaltningen och havsförvaltningen behöver arbetas in mer.	Havsplaneringens roll i havs- och vattenförvaltningen beskrivs i planförslagets del 1. Havsplaneringen är en process som tillsammans med övrig förvaltning verkar för att nå uppsatta mål inom vatten- och havsmiljöförvaltning
1134	Torsås kommun	Havsplanen behöver kopplas till målen om en frisk Östersjö.	I havsplanens samlade målbild ingår bl.a. god miljöstatus och miljökvalitetsmålet Hav i balans. Målbilden har väglett arbetet med utarbetande av förslagen till havsplaner.

1135	Torsås kommun	Energi bör inte prioriteras på Södra Midsjöbankarna. Det behöver tydliggöras vem som kommer hantera tillståndsprövning för energi.	Det är regeringen som prövar en ansökan om etablering av vindkraft på Södra Midsjöbanken eftersom området är inom svensk ekonomisk zon. I det ärende som är aktuellt (2019-11-02) är det Länsstyrelsen i Kalmar län som prövar enligt Natura 2000-lagstiftningen.
1136	Torsås kommun	Kunskap om klimatrefugier för Östersjön måste tas fram och vara en del av havsplanen.	Plankartan för Östersjön inkluderar åtta områden som har identifierats som klimattillflykter. Områdena som pekas ut är Ö202, Ö207, Ö213, Ö214, Ö233, Ö248, Ö262 och Ö266 och de har markerats med särskild hänsyn för höga naturvärden (n).
1137	Torsås kommun	Områden som inte är säkerställda kunskapsmässigt bör vara utredningsområden i havsplanen med utredningsområden för samtliga användningar.	I havsplanen redovisas utredningsområde för energiutvinning, sandutvinning och sjöfart. Skälen för utredningsområde skiljer sig åt. I vissa fall handlar det om brist på underlag, t.ex. att ett område inte är sjömätt med moderna metoder.
1138	Torsås kommun	I MKB framkommer att Symphonys resultat blir en omfattande aggregering av osäkerheter där vissa geografiska områden har en högre osäkerhet än andra. Resultaten blir en grov bedömning av en komplex verklighet. Om osäkerheterna i underlaget är så stora som påtalas i planerna så måste underlaget förbättras innan den blir del av den nationella havsplanen.	Havsplaner och konsekvensbedömningar tas fram utifrån den bästa tillgängliga kunskapen om den marina miljön och de miljöeffekter som vägledningen i planerna ger upphov till. Att avvakta med att ta fram planerna eller bedöma deras konsekvenser tills att bättre underlag finns tillgängligt är inte ett alternativ och strider mot det uppdrag som HaV fått genom havsplaneringsförordningen.

1149	Trosa kommun	Havsplanen anger, Gn i det kommunala överlappsområdet. Trosa kommun delar uppfattningen att området har särskilt höga naturvärden vilket också framkommit i specifika utredningar som tagits fram inom ramen för havsplanen. Utifrån detta noterar kommunen med viss förvåning att områden söder och norr om havsområdet beläget i Södermanlands län givits en N-bestämmelse, Natur, även om naturvärdena bedömts vara lägre där än här. Orsaken till detta tycks vara att riksintresseområdena har avgränsats på olika sätt i Stockholms och Östergötlands län jämfört med i Södermanland. Rimligen borde bestämmelserna anpassas till verkliga värden på platsen och inte till administrativa indelningar som tillkommit på mer generellt sätt än utifrån faktiska förhållanden och underlag.	Områdena Ö210 (FN) och Ö220 (N) som omger Ö211 (Gn) har markerats med användning natur eftersom de är utpekade som riksintresseanspråk. I nästa revision av riksintressen för naturvård bör ojämna bedömningar ses över.
1150	Trosa kommun	Övriga anspråk som havsplanen lyfter fram i form av sjöfart och yrkesfiske är förenligt med kommunens översiktsplan och gällande riksintressen.	Synpunkten noteras.
1151	Trosa kommun	I havsplanen gör staten en prioritering av vad respektive område ska användas till. Den definierar även till vad särskild hänsyn ska visas samt vilka intressen som ska ha företräde. Med tanke på att områden ofta överlappas av olika riksintressen menar Trosa kommun att när havsplanen antagits ska den vägning staten gjort av dessa intressen vara gällande till dess att havsplanen upphävs eller ändras. Utifrån ett kommunalt perspektiv är det av betydelse att staten håller fast vid sitt ställningstagande och att den avvägning som gjorts i havsplanen är statens uppfattning när olika intressen riskerar att stå emot varandra. Ett rimligt nästa steg är därför att när havsplanen är antagen påbörja arbetet med att se över avgränsningar av berörda riksintressen utifrån havsplanens riktlinjer och de underlagsmaterial som tagits fram under planprocessen. Syftet med detta är förstås att stärka havsplanen men också att underlätta kommunal planering inom havsområdet, tydliggöra för exempelvis intressenter som vill etablera havsbaserad vindkraft vilka områden som faktiskt kan vara aktuella samt tydliggöra vilka intressen som faktiskt finns inom havsområdet mm.	Synpunkten noteras.

1152	Uddevalla kommun	I granskningsförslaget anges användningarna generell användning, sjöfart och yrkesfiske samt särskild hänsyn till höga naturvärden i området utanför Uddevalla. Uddevallas tolkning och svar i samrådet var att sjöfart ges företräde vid generell användning, vilket var felaktigt. För användningen sjöfart anges dock att förutsättningar för sjöfartsverksamhet ska bibehållas och att trafiksäkerhet med tillräckliga manöverutrymmen ska beaktas. Utifrån detta ställningstagande bedöms planen inte utgöra någon konflikt med Uddevalla kommuns intresse för sjöfart till och från kommunen. Då flera användningar ska samexistera ser Uddevalla kommun trots allt ett behov av att påpeka kommunens intresse i att sjöfartens förutsättningar inte påverkas negativt av detta. I övrigt är kommunen fortsatt positivt inställd till långsiktig hållbar havsplanering och har inget att invända mot Västerhavsplanen.	Sjöfart ges företräde när den redovisas som en användning i plankartan. Användning sjöfart baseras huvudsakligen på riksintresseanspråk för sjöfart.
1170	Varbergs kommun	Varbergs kommun bedömde i samrådsskedet att havsplanen är alltför inriktad på nuvarande användningar, vilket begränsar havsplanens roll som verktyg för att uppnå god status i havsmiljön. Detta framgår i miljökonsekvensbeskrivningen som anger att de sammantagna positiva miljökonsekvenserna av havsplanens förslag blir små i Västerhavet. Kommunens synpunkt kvarstår därmed. Det är viktigt att havsplanens konsekvenser och tillämpning utvärderas för att ge möjlighet till en mer progressiv havsplanering inför nästa planperiod.	Förslagen till havsplaner utgör en samlad målbild som fångar upp både nuvarande och framtida samhällsbehov utifrån dagens kunskap. Havsplanerna är utformade för att ge en flerdimensionell beskrivning och vägledning av havets användning. Ett nuläge, men även framtida användningar av havet t.ex. vad gäller energiutvinning, områdesskydd samt områden där särskild hänsyn bör tas till höga naturvärden vad gäller biologisk mångfald samt klimatförändringar vilket framtida användningar av havet bör beakta. Inför kommande planeringsomgångar föreslår HaV framtagande av nya eller fördjupade planeringsunderlag som bl.a. rör framtida användningar i havsplaneområdena såsom vattenbruk, utvinning av material och koldioxidlagring.
1171	Varbergs kommun	Det är viktigt att det sker fortsatt kunskapsinhämtning om havsmiljön och dess påverkanskällor som grund för kommande avvägningar och utpekanden, inte minst när det gäller påverkan från kustområdet.	Synpunkten noteras.

1172	Varbergs kommun	I stora delar av Varbergs kommuns havsområde bedöms två eller flera av användningarna natur, yrkesfiske, sjöfart och rekreation kunna samexistera. För att hitta långsiktigt hållbara lösningar för samexistens anser Varbergs kommun att förslagen om samexistens bör utvärderas och vid behov justeras i samverkan mellan berörda sektorsmyndigheter. På så sätt kan de bästa avvägningarna för havsmiljö och havsbaserade näringar uppnås.	Synpunkten noteras för kommande uppföljning av planerna och framtida planeringsarbete.
1173	Varbergs kommun	Varbergs kommun hade i samrådsskedet synpunkter på havsplanens roll gentemot kommunens planeringsmöjligheter enligt plan- och bygglagen, dess hantering av överlappande riksintressen och tillkommande användningar samt havsplanens aktualisering. Havs- och vattenmyndigheten har fördjupat resonemanget kring dessa frågor i granskningsversionen på ett sätt som Varbergs kommun bedömer är tillfredsställande utifrån rådande kunskapsläge.	Synpunkten noteras.
1189	Vellinge kommun	Kommunen hade gärna sett att kustens värde för rekreation var med i plankartan, ett intresseanspråk som identifierats i pågående ändring av översiktsplan för kommunens havsområde.	Det finns behov av ett samlat planeringsunderlag för rekreation ur ett lokalt perspektiv, enhetligt och samordnat mellan länen, så att den nationella havsplaneringen kan förhålla sig till lokala intressen. HaV föreslår därför ett fortsatt arbete. Vellinge kommuns arbete och redovisning av kustens värde för rekreation kan bidra i ett sådant arbete.
1190	Vellinge kommun	Det är även positivt att planhandlingarna förtydligats och den nya dispositionen kan ge bättre stöd åt den kommunala planeringen.	Synpunkten noteras.
1191	Vellinge kommun	Av de synpunkter som kommunen tidigare lämnat in ser vi positivt på att HaV valt att behålla sandtäkterna och lyfta det kommunala behovet av att strandfodra. Dock motsätter sig kommunen att den marina sanden ska kunna användas till industrin.	HaV:s bedömning i granskningsförslaget kvarstår. Se HaV:s tidigare kommentar om sandutvinning på s. 80 i *Samrådsredogörelsen*.

1192	Vellinge kommun	I övrigt står kommunen fast vid tidigare yttrande som framfördes tillsammans med Trelleborg, Skurup och Ystads kommuner då de synpunkterna inte helt tillgodosetts eller besvarats.	HaV har tagit del av alla synpunkter som kommit in under samråd och granskning även om dessa inte alltid har tillgodosetts i den fortsatta planeringen.
1290	Värmdö kommun	Värmdö kommun är positiv till framtagandet av statliga havsplaner för Sverige, men är negativ till att staten tar över ansvaret för den slutliga avvägningen inom territorialhavet. Kommunen anser att HaV fortfarande är otydlig med, och förslaget till havsplan tar inte upp, vad som gäller i de fall där kommunens antagna planering skiljer sig från förslaget till havsplan. Det framgår tydligt i havsplanerna att dessa ska vara vägledande men det är inte utrett eller prövat hur den ska eller kan komma att tolkas. Kommunen anser att det behöver klargöras vad som gäller ur ett juridiskt perspektiv om den statliga planen och de kommunala översiktsplanerna inte stämmer överens. Kommunens mandat och ansvar för mark- och vattenområden sträcker sig ut till territorialgränsen och därför ska gällande översiktsplan och lokalkunskap beaktas i havsplanen.	Synpunkten noteras. Havsplanen utgör ett vägledande underlag för kommunal planering. I arbetet med att ta fram havsplaner har kommunal planering beaktats. Stat och kommun kan ha olika syn på användningen i ett havsområde. I planförslagets kapitel 5 redogörs för tillämpningen av havsplanerna. I frågan om länsstyrelsens granskning av översiktsplaner framgår det att i områden som omfattas av en beslutad havsplan ska länsstyrelsens arbete grundas på havsplanen enligt 3 § förordningen(1998:896) om hushållning med mark- och vattenområden. Avviker planerna från varandra är det först vid exempelvis överprövning av beslut enligt annan lagstiftning än plan- och bygglagen som det avgörs vilken av de båda vägledande planerna som kommer väga tyngst.
1291	Värmdö kommun	HaV har i förslaget till havsplan för Östersjön pekat ut anslutningen till Horsstensleden som ett utredningsområde för sjöfart. Kommunen motsätter sig detta. Horsten kommer att befinna sig mitt emellan två farleder med farledsklass 1. Den norra farleden är ett helt nytt tillägg till den tidigare Horsstensleden och Värmdö kommun menar att det är märkligt att det inte finns någon bakomliggande utredning för uppkomsten av denna nya farledsdragning. .	Det norra utredningsområdet för sjöfart utgör ett riksintresseanspråk för sjöfart utpekat av Trafikverket. Riksintresseanspråket avser en planerad farled och är anpassad till sjöfartens behov utifrån anslutningar till befintligt trafiksystem och rutter.

1292	Värmdö kommun	HaV anser att det ligger utanför den statliga havsplaneringens juridiska mandat att ta ställning till huruvida den tänkta farleden utanför havsplanering är lämplig. Värmdö kommun anser dock att konsekvenserna av Horsstensleden i sin helhet bör belysas i den statliga havsplanen då utpekandet av utredningsområde för sjöfart öppnar upp för en möjlig Horsstensled. Havsplanen medför därmed stora konsekvenser utanför havsplaneområdet. Därför belyses nedan konsekvenserna av det nya riksintresseanspråket även utanför havsplanområdet Kommunen anser att de ”nya” Horsstenslederna, södra och norra, också får en betydande miljöpåverkan i övriga vattenområden inom kommunen. En farled genom det nya aktuella området påverkar inte bara ytterskärgårdens sociala och kulturella värden, utan även Stockholms. Det finns risk för allvarliga konsekvenser för människor och miljö med den utan tillräcklig kunskap och i strid med Miljöbalken föreslagna användning. Horsstensleden kommer att påverka tidigare orörda skär och klipprev. Stora sprängningar av berg, med stora skador på hotat fågelliv, fisk och växtlighet som följd förväntas. Miljöerna som förstörs är mycket artrika och viktiga barnkammare för fisk. Även stora mängder fisk förväntas dödas genom sprängningsarbeten. Det nya förslaget innebär två anslutningar. Detta förväntas medföra mer omfattande sprängningar än det tidigare förslaget. Det saknas underlag som belyser konsekvenserna av eventuella sprängningar såsom riskerna att unika grunda sandbottnar som finns vid Horsten och som utgör viktiga lekplatser för fisk samt viktiga födosöksområden för kustfåglar kan sköljas bort. Den nya dragningen av den södra anslutningen ligger även närmare dessa känsliga grunda sandområden. Därmed riskerar de negativa konsekvenserna på miljön bli större i jämförelse med det tidigare förslaget. Jämfört med den tidigare redovisade dragningen av Horsstensleden ligger den nya södra sträckningen närmare Rörskärr ett viktigt häckningsområde för tordmule. Vidare förväntas ejder att påverkas av den nya Horsstensleden på ett katastrofalt sätt då farleden går rakt igenom en av artens två viktigaste rast- och ruggningsplatser för arten i Stockholms läns skärgård. Den helt nya norra anslutningen ligger intill Mällkobb som även den är en viktig häckningsö. Störning av fågelliv till följd av den ”nya” Horsstensleden förväntas medföra stora negativa konsekvenser för fågellivet. Vidare anser Värmdö kommun att HaV inte har tillräcklig kunskap om hur fartygstrafik påverkar naturvärden. Värmdö kommuns uppfattning är att denna typ av aktiviteter; byggandet av lederna och trafiken som är tänkt att gå i den påtagligt skadar naturvärden samt sociala och kulturella värden. HaV menar enligt förslag till havsplan för Sverige att de områden som anges användningen utredning sjöfart behöver utredas vidare om sjöfart är den mest lämpliga användningen. Med	Synpunkter noteras. Havsplanen innebär inte ett ställningstagande för eller emot den s.k. Horstensleden. HaV:s bedömning i granskningsförslaget kvarstår, dvs. att havsplanen bör ta höjd för att det i en framtid kan bli aktuellt med en ny farled in mot Stockholm. De områden som anges med användningen utredning sjöfart behöver utredas vidare om sjöfart är den mest lämpliga användningen. När det gäller utredningsområde sjöfart som ansluter till Horstensleden, blir en utredning bara aktuell om en led utanför havsplaneområdet planeras. I en sådan utredning bör i så fall bland annat de naturvärden som Värmdö kommun redovisar beaktas

		bakgrund till att havsplaneringen ska utgå från bästa tillgängliga kunskap och tillämpa försiktighetsprincipen så bör HaV inte peka ut utredningsområde för sjöfart utan att ha gjort en grundlig utredning av området. Försämringar på vattenkvaliteten kan också förväntas av Horstensleden, i ett idag nästan opåverkat vildmarksområde, genom ändrad vattencirkulation samt fartygens utsläpp av toalettavfall. Kommunen har ett pågående naturreservatsbildningsarbete för området. Naturreservatet ska ge området ett långsiktigt skydd enligt Miljöbalken och är tänkt att bevara området för rekreation och friluftsliv samt bevara viktiga områden för hotade och känsliga djur- och växtarter. Värmdö kommun bedömer det som högst olämpligt att lägga en farled i ett område med så höga och betydande värden.	

1293	Värmdö kommun	Dessutom anser Värmdö kommun att det ur ett långsiktigt hushållningsperspektiv är viktigare att spara en stor orörd marin miljö än att exploatera den för att möjliggöra för ett fåtal större kryssningsfartyg att nå Stockholm. Idag finns redan två alternativa farleder in till Stockholm som klarar sjöfartens behov. Värmdö kommun har inte tagit del av någon kostnads-nyttoanalys eller en samlad effektbedömning av den ”nya” Horsstensleden och det är också oklart på vilka grunder som det nya riksintresset Horsstensleden bygger på.	Synpunkter noteras. HaV:s bedömning i granskningsförslaget kvarstår. Det ligger utanför havsplaneringens juridiska mandat att ta ställning till den tänkta farleden. Havsplanen innebär inte ett ställningstagande för eller emot den s.k. Horstensleden. Riksintresseanspråk planerad farled avser anslutning till nuvarande trafiksystem och rutter.
1294	Värmdö kommun	HaV menar att i de fall det anges flera lämpliga användningar så har dessa samma grad av företräde framför annan användning. Där mer än en användning anges bedöms också samexistens vara möjlig. Värmdö kommun anser inte att utpekandet av användningen FN i Ö206 och Fn i Ö207 kan samexistera med ett utredningsområde för sjöfart varför utredningsområde för sjöfart bör tas bort.	Utredningsområde sjöfart innebär bl.a. att samexistens med andra användningar i havsplaneområdet såsom natur och försvar med särskild hänsyn till höga naturvärden behöver utredas om det blir aktuellt med en anslutande farled utanför havsplaneområdet.
1295	Värmdö kommun	Värmdö kommun menar att en avgörande faktor för att uppnå målet om en god havsmiljö är att begränsa fisket i territorialhavet och prioritera kustzonsvärden och lokalt fiske.	Havsplanerna stödjer utvecklingen av det småskaliga fisket genom att skapa de rumsliga förutsättningarna för yrkesfiske vad gäller såväl fångstområden och nödvändiga habitat för lek och uppväxt av kommersiella arter. Reglering av fångstvolymer och -områden sker inte inom havsplanering, utan i fiskförvaltningen.
1296	Värmdö kommun	Värmdö kommun anser att trålfiskets påverkan på ekosystemet inte beskrivs tillräckligt i havsplanen. Till exempel saknas en belysningen av fiskets indirekta effekter på sjöfåglars födotillgång och de negativa konsekvenserna på fågelpopulationen samt fiskets konsekvenser på jaktbeteende hos säl och skarv. Värmdö kommun saknar vidare en långsiktigt samhällsekonomisk konsekvens analys av att trålfisket för fiskmiljöproduktion.	En analys av konsekvenserna av det industriella trålfisket inte har varit prioriterat inom ramen för arbetet med framtagande av havsplanerna. En sådan analys platsar snarare inom det sektorsspecifika arbete kopplat till fiskreglering.

1297	Värmdö kommun	Värmdö kommun hade inom ramen för havsplaneringen gärna sett en reglering av fisket inom territorialhavet och att trålningsgränsen flyttas längre ut.	Regleringen av fångstvolymer och -områden sker inte inom havsplaneringen, utan i fiskförvaltningen.
1298	Värmdö kommun	I granskningsförslaget har användning attraktiva livsmiljöer ersätts genom användningar Höga kulturmiljövärden samt Rekreation. Användning Rekreation används uteslutande för områden för riksintresse för friluftsliv (Kap 3 MB). Detta innebär att flera tidigare områden som pekats ut som attraktiva livsmiljöer fallit bort. Värmdö kommun anser att dessa områden innehåller höga värden för rekreation och det rörliga friluftslivet och därför bör utpekas i plankartan. Värmdö kommun undrar varför inte områden med riksintresse för rörligt friluftsliv (kap 4 MB) har pekats ut för Rekreation i plankartan.	Riksintressen 4 kapitlet 2-4 §§ miljöbalken är inte alltid ett lämpligt planeringsunderlag när syftet är att fånga kultur- och friluftsvärden. HaV föreslår därför som fortsatt arbete att ta fram ett samlat planeringsunderlag för rekreation ur ett lokalt perspektiv, enhetligt och samordnat mellan länen, så att den nationella havsplaneringen kan förhålla sig till lokala intressen i nästa planeringsomgång. Däremot gäller riksintressena enligt 4 kapitlet och havsplanen vägleder om att möjlighet till samexistens med andra användningar och hänsynsavstånd behöver bedömas i ett lokalt perspektiv.
1299	Värmdö kommun	Mer hänsyn och redovisning av kommunens naturvärden enligt gällande översiktsplan bör finnas med i planen.	Synpunkten noteras. Havsplanen redovisar områden med användning natur och områden där särskild hänsyn ska tas till höga naturvärden. Samtidigt vill HaV uppmärksamma att kommuner kan redovisa naturvärden i sina översiktsplaner på olika sätt och utifrån olika kriterier. Havsplanens redovisning utgår från nationella kriterier och sker på ett enhetligt sätt.
1300	Värmdö kommun	På sidan 91 under Natur, ”Klimattillflykten värnas genom särskild hänsyn till höga naturvärden (Ö202, Ö213–Ö214).” Här saknas Ö207 som också pekats ut som klimattillflykt.	Felet har korrigerats i förslaget till regeringen.
1301	Värmdö kommun	Sidan 152, God miljöstatus. Havsplanerna för Sverige bör åtminstone ha måttlig positiv inverkan.	Synpunkten noteras.
1302	Värmdö kommun	Karta 26 och 27 på sidorna 220-221 innehåller felaktig information. Karta 26 visar ett riksintresseanspråk som inte längre är aktuellt och bör tas bort. Karta 27 visar riksintresse för sjöfart, befintlig och planerad och inte Sjöfart: Andra anspråk och bör därför ändras.	Kartan över riksintresseanspråk sjöfart har aktualiserats.

1303	Värmdö kommun	Det finns ett behov av att fler områden pekas ut med (n) särskild naturhänsyn utanför kustzonen.	HaV noterar synpunkten men saknar i dagsläget underlag som stärker etablering av fler områden med särskild hänsyn till höga naturvärden i området utöver de som inkluderats i förslaget till regeringen.
1304	Värmdö kommun	Havsplanerna bör också ta höjd för 10 % marint områdesskydd, för att tillgodose behovet för födosökande sjöfågel och gråsäl.	Havsplanerna bidrar till ökad miljöhänsyn, men utveckling av nya marina områdesskydd är inte inom havsplaneringens mandat. Däremot uppmärksammar havsplanen områden med höga naturvärden. Vägledningen om dessa områden kan bidra till utveckling av det marina områdesskyddet.
1305	Västerviks kommun	Kommunens synpunkter har inte tillgodosetts i det slutliga förslaget. Västerviks kommun anser fortfarande att område Ö223 utanför Västerviks kust ska betecknas med Fn – Användningsområde försvar med särskild hänsyn till höga natur-värden. Området (Sjöövningsområde Urban) bedöms i förslaget till Havsplan ha användningsområde försvar -F – det innebär att försvar är vara den enda och mest lämpliga användningen av området och försvarsintressen helt ska äga företräde framför all annan användning. Skillnaden mellan riksintresse ”FN” eller enbart ”F” beror på hur gränserna för riksintresse för naturvård tidigare har ritats ut, utan samverkan mellan länen eller med gemensamt underlag. Kunskapen om områdets natur- och kulturvärden är låg i området och ytterligare studier behövs. Motsvarande havsområde norr om Västervik har beteckning både N (natur) och F (försvar). Detta gäller inte för Ö223 eftersom området för riksintresse för natur inte sträcker sig ut i territorialhavet.	Synpunkten noteras. Det saknas underlag som visar att Ö223 uppfyller förutsättningarna för att anges med användning natur eller särskild hänsyn till höga naturvärden i havsplanen.
1306	Västerviks kommun	Det vore även önskvärt med en tydligare bild av samspelet mellan land och hav i konsekvens/hållbarhetsbedömning.	Analysen av havsplanernas effekter på verksamheter och värden på land har utvecklats på flera ställen i miljökonsekvensbeskrivningen där det ansågs vara relevant.
1307	Västerviks kommun	Det finns stora kunskapsluckor om marina naturvärden. Vi behöver ytterligare kunskaper om den biologiska mångfalden och ekosystemtjänster i Kalmar läns kust- och havsområden för att bedöma marina naturvärden i ett planeringsperspektiv.	HaV instämmer i att det finns stora luckor när det gäller kunskap om marina miljöer och hur dessa påverkas av mänskliga aktiviteter. HaV ska dock enligt lagstiftningen redovisa havsplanernas effekter på miljö och samhälle på bäst möjliga sätt utifrån det underlag och den kunskap som finns idag.

1308	Västerviks kommun	Östersjöns mest akuta miljöproblem är övergödning. Utbredningen av döda bottnar ökar och genomförande av åtgärder som minskar näringsbelastningen behövs inte bara från land utan även för att minska internbelastningen från Östersjöns djupområden. Detta är en fråga som bör integreras med havsplaneringen och fångas upp i konsekvens/hållbarhetsbedömning.	I det den kumulativa effektbedömningen som görs med Symphonyverktyget ingår påverkan från källor på land. HaV menar att detta generellt är en del i systemperspektivet men att huvudfokus i konsekvensbedömningarna är att beskriva effekterna som härrör från havsplanen.
1309	Västerviks kommun	Västerviks kommun berörs av ett antal miljöbelastande verksamheter, inte minst fartyg ute till havs. Förslaget som helhet innebär ökad sjöfart vilket förväntas ge ökad miljöbelastning, planen bör innehålla krav på hur belastningen ska minskas. Det är viktigt att åtgärder för att minska risk för oljeutsläpp lyfts fram ytterligare. Hela Östersjön är klassificerat som ett särskilt känsligt havsområde (PSSA) vilket i hög grad måste märkas i denna plan.	Synpunkterna noteras. Havsplanen vägleder om sjöfartens rumsliga utbredning utifrån behov och rättigheter enligt havsrätten. Eventuellt behov av reglering och åtgärder hanteras normalt inom ramen för annan lagstiftning än den som rör havsplaneringen. Havsplanen föreslår dock utredning om åtgärder för att minimera sjöfartens miljöeffekter runt Gotland på lämpligt sätt. Förslaget relaterar bland annat till Östersjöns status som PSSA-område.
1310	Västerviks kommun	Västerviks kommun planerar att ta fram en fördjupning av översiktsplanen med inriktning på kust och skärgård. Här kommer även havsplaneringsfrågorna att utvecklas och arbetas in.	Synpunkten noteras.
1311	Västerviks kommun	Västerviks kommun betonar vikten av att säkerställa transportstråket mellan Västerviks hamn och Gotland i havsplanen då det pågår utredning om framtida färjetrafik till Gotland.	Synpunkten noteras. Sträckan Västervik till Visby utgör i dagsläget inte ett riksintresseanspråk. Förslaget till havsplan möjliggör dock sådan trafik.
1312	Älvkarleby kommun	Kommunen anser att HaV till granskningsförslaget tagit tillräcklig hänsyn till kommunens synpunkter i samrådsyttrande.	Synpunkten noteras.

1313	Älvkarleby kommun	Kommunen önskar att HaV tydliggör i planen hur kommunerna ska tillgodose de riksintressen som hamnar i konflikt med varandra efter antagen havsplan. T.ex. Riksintresse för yrkesfiske inom Älvkarleby kommun och utpekade farleder (inom och utom havsplan). Under samrådsmöten har HaV svarat följande på samma frågeställning: Regeringen ger genom havsplanen vägledning om riksintressena enligt 3 kap. miljöbalken. Regeringens beslut kan komma att avvika från myndigheternas utpekade riksintresseanspråk. (prop. 2013/14:186 sid 18). Riksintresseanspråken finns kvar, men havsplanen ger vägledning om statens syn på vilka anspråk som bör ges företräde vid eventuella konflikter.	I den del av Älvkarleby kommun som faller inom havsplaneområdet finns ett riksintresseanspråk yrkesfiske avseende ett lek- och uppväxtområde för fisk. Området överlappar med riksintresseanspråk för energiutvinning. Intressena bedöms kunna samexistera. Havsplanen vägleder inte om riksintresseanspråk som faller utanför havsplaneområdet. Den avvägningen sker utifrån miljöbalkens hushållningsbestämmelser och plan- och bygglagen.
1314	Älvkarleby kommun	Kommunen undrar också varför HaV inte tar hänsyn till den ambition som Energimyndigheten önskar när det kommer till havsbaserad vindkraft i planförslaget? Energimyndigheten menar att havsplanen bör möjliggöra för 50 TWh medan planförslaget möjliggör för ”33 TWh till 45 TWh”. Kommunen menar att havsplanen bör möjliggöra för minst 50 TWh för att vi ska kunna nå energiöverenskommelsens mål.	Se HaV:s kommentar på s. 47-48 i *Samrådsredogörelse* om svårigheter i att uppnå ambitionen om att möjliggöra 50 TWh årlig produktion i havsplanerna. Se även del 6 Innebörd och konsekvenser i förslaget till regeringen. Notera att den redovisade bedömningen i det slutliga planförslaget indikerar att havsplanerna möjliggör ca 23- 31 TWh årlig elproduktion.
1315	Öckerö kommun	Öckerö kommun är positiva till Havs- och vattenmyndighetens förslag på Havsplan för Västerhavet. Utifrån vad vi idag känner till ser avvägningen och den föreslagna användningen av kommunens havsområden väl avvägda ut. Havsplanen bedöms kunna utgöra en bra vägledning för framtida arbete med ”blå översiktsplan”.	Synpunkten noteras.
1317	Örnsköldsviks kommun	Övergripande anser Örnsköldsviks kommun att Havs- och vattenmyndigheten har genomfört ett gediget arbete med samråds-redogörelsen, samt att utställningshandlingen av havsplanen är väl genomarbetad.	Synpunkten noteras.

1318	Örnsköldsviks kommun	Liksom under samrådet saknades i inledningsskedet av granskningen dokument som var för sig är en viktig del av planen. Bland annat saknades fortfarande Hållbarhetsbeskrivningen en månad in i granskningsperioden. Örnsköldsviks kommun vill trycka på vikten av att publicera alla handlingarna som är relevanta för havsplanerna i tid.	Synpunkten noteras. HaV förstår kritiken och beklagar att alla granskningsdokument inte publicerades samtidigt.
1319	Örnsköldsviks kommun	Örnsköldsviks kommun anser att HaV har gjort ett ambitiöst arbete med samrådsredogörelsen och att kommunens synpunkter från samrådet har blivit helt eller delvis besvarade. Däremot är det i samrådsredogörelsen svårt att få en överblick över på vilket sätt som varje enskild aktörs synpunkter har blivit besvarade.	HaV valde att inte redovisa alla enskilda synpunkter från samrådsredogörelsen, utan hade som ambition att samla ihop liknande synpunkter under en gemensam beskrivning. Detta gjordes för att få ett mer lättillgängligt dokument. Alla synpunkter har däremot hanterats.
1320	Örnsköldsviks kommun	Örnsköldsviks kommun anser att det är positivt att begreppet Attraktiv livsmiljö har bytts ut mot begreppen kulturmiljö och rekreation.	Synpunkten noteras.
1321	Örnsköldsviks kommun	Under rubriken Rekreation i beskrivningen av Norra Bottenhavet och Norra kvarken behöver ett förtydligande göras kring vilket riksintresseanspråk som åsyftas (riksintresseanspråk för friluftsliv eller rörligt friluftsliv?). Värdebeskrivningen av rekreation under avsnittet Norra Bottenhavet och Norra kvarken är väldigt kortfattad i förhållande till de höga kultur-, friluftslivs- och naturvärden som finns i området. Örnsköldsviks kommun delar HaVs uppfattning under samma rubrik om att möjlighet till samexistens och behov av hänsynstagande behöver bedömas i ett mer lokalt perspektiv.	HaV har beaktat synpunkten och förtydligat att riksintresse för rörligt friluftsliv gäller över Höga Kusten och information om riksintresseanspråk för friluftsliv utanför Holmöarna har lagts till.

1322	Örnsköldsviks kommun	Havsplanernas områden med användningen kultur (B130, B131 och B132) baseras på världsarvet Höga Kusten trots att världsarvet har pekats ut för sina höga naturmiljövärden av UNESCO. Även på andra platser i planerna betonas världsarvets kulturmiljövärden. Örnsköldsviks kommun anser att det bör förtydligas vilka värden som UNESCO har identifierat och vilka värden som identifieras i området genom olika riksintressen.	Världsarvet Höga kusten/Kvarkens skärgård i Finland är ett världsarv med både natur- och kulturvärden. Området utsågs till världsarv till följd av unika naturvärden, men besitter också värdefulla kulturvärden. Till följd av landhöjningen vid kusten har land som stigit upp ur havet undan för undan koloniserats, och därför finns spår i form av till exempel boplatser, fiskeanläggningar och färdvägar från olika tidsepoker på olika höjdnivåer i landskapet. Det skiljer Höga Kusten från de flesta andra områden där lämningar och spår ligger lagrade på varandra. Längs höga kusten finns förutom världsarven även riksintresse obruten kust. Områden med riksintresseanspråk för kulturmiljövård finns längs kusten mot land, utanför havsplaneområdet. Kulturhistoriska värdekärnor identifierade av Riksantikvarieämbetet ligger huvudsakligen utanför havsplaneområdet, dock sträcker sig ett sådant område in i planområdet vid Höga kusten och omfattas där av särskild hänsyn till höga kulturmiljövärden (B126, B130–132). Riksintressena i området framgår i planförslaget. För att förtydliga vilka kulturmiljövärden som finns längs höga kusten uppdateras text i del 3, s 77, där det framgår att kulturmiljövärden i form av t.ex. lämningar finns i området.
1323	Örnsköldsviks kommun	Örnsköldsviks kommun ställer sig frågande till de områden med särskild hänsyn till höga kulturmiljövärden som har tillkommit i havsplanen med utgångspunkt från Riksantikvarieämbetets rapport Sveriges kust- och skärgårdslandskap. Kommunen anser att det är otydligt på vilket sätt som rapportens ställningstaganden – i och med antagandet av havsplanen – kommer att påverka kommunen i arbetet med egna ställningstaganden i sin havsplanering. Under rubriken Kultur i beskrivningen av Norra Bottenhavet och Norra kvarken saknas för närvarande en beskrivning av vilka kulturmiljövärden som särskild hänsyn behöver tas till.	Beskrivningen av Norra Bottenhavet och Norra kvarken har uppdaterats för att beskriva de kulturmiljövärden som finns längs med kusten. Havs- och vattenmyndigheten föreslår även att berörda nationella myndigheter i samarbete med länsstyrelser ges i uppdrag att utveckla samlat planeringsunderlag för kultur, enhetligt och samordnat mellan länen. Ett sådant utvecklat planeringsunderlag kan bilda underlag för utökad vägledning och bättre samordning mellan lokal och nationell planering.

1324	Örnsköldsviks kommun	Eftersom rapporten från Riksantikvarieämbetet är förhållandevis gammal, men framförallt för att det inte har samrådts kring dess innehåll, anser Örnsköldsviks kommun att det är olämpligt att i det här skedet i dialogprocessen använda sig av den för att peka ut områden med särskild hänsyn till höga kulturmiljövärden.	Områden med särskild hänsyn till höga kulturmiljövärden utgår från landskapsbildskydd och de kulturhistoriska värdekärnorna, vars underlag är äldre. Underlaget har använts i havsplanerna då det saknas annat tillräckligt underlag om kulturmiljövärden. Havs- och vattenmyndigheten föreslår därför att berörda nationella myndigheter i samarbete med länsstyrelser ges i uppdrag att utveckla sådant samlat planeringsunderlag för kulturmiljöer, enhetligt och samordnat mellan länen, för användning i en strategisk plan på övergripande nivå. Planeringsunderlaget behöver återge vilken betydelse kulturvärdena har i den fysiska planeringen och hur användning av havet samverkar med kulturvärden i kustzonen i ett lokalt perspektiv.
1325	Örnsköldsviks kommun	För att kommunen ska kunna ta informerade ställningstaganden i sitt havsområde behöver mer underlag tas fram på både lokal, regional och nationell nivå under perioden till nästa revidering av havsplanen. Dessa underlag kommer att ligga till grund för kommunens ställningstaganden.	Synpunkten noteras. HaV instämmer i att det finns ett fortsatt behov av kunskaps- planeringsunderlag. Bland annat därför föreslås fortsatt arbete med planeringsunderlag inom olika teman.
1326	Örnsköldsviks kommun	Örnsköldsviks kommun anser att de båda digitala kartorna är väldigt användbara och tycker att dessa borde finnas kvar som en del av planhandlingen även efter det att planhandlingarna antagits.	Synpunkten noteras.
1327	Örnsköldsviks kommun	I yttrandet ställer sig kommunen överlag positiv till gransknings-handlingarna av havsplanen. Efter samrådet har förtydliganden gjorts kring på vilket sätt havsplanen förhåller sig till de kommunala översiktsplanerna och vilken juridisk betydelse havsplanen kommer att ha i övrigt.	Synpunkten noteras.
1330	Östhammars kommun	Som helhet bedömer kommunen att havsplanen kommer vara ett viktigt underlag för kommunens fortsatta översiktsplanering. Kommunen ser positivt på att det nationella planeringsunderlaget breddats och nu omfattar både riksintressen och många övriga samhällsintressen, där avvägningar har gjorts mellan myndigheter.	Synpunkten noteras.

1331	Östhammars kommun	I samrådet efterfrågade Östhammars kommun tydligare ställningstaganden i planhandlingen gällande havsplanens påverkan på utveckling av anläggningar med samhällsintresse längs kusten, som till exempel brackvattenverk. Denna typ av anläggningar kommer inte placeras inom havsplaneområdet, men Östhammars kommun anser att havsplanens påverkan på anläggningarnas utveckling och möjliga placering borde beskrivas i planhandlingen för att tydliggöra förutsättningar och eventuella begränsningar i relation till övrig användning inom planområdet. Många kommuner har problem med dricksvattenförsörjning och fler och fler börjar nu snegla mot havet som vattenresurs. Idag sker ingen storskalig avsaltning men om trenden fortsätter kanske detta blir en aspekt som påverkar havsplaneringen. I samrådsredogörelsen beskriver Havs- och Vattenmyndigheten (HaV) att havsplanerna är vägledande för planering, tillståndsprövning och förvaltning, men ersätter inte befintliga regelverk. Kommunen är väl införstådd i detta men kvarstår vid önskemålet om ett fördjupat resonemang kring förutsättningar för denna typ av anläggningar längs kusten, då det är en viktig och aktuell samhällsutvecklingsfråga.	Synpunkten noteras, inte minst inför kommande planeringsomgångar. Behovet av bräckvattenverk omnämns i planförslagets del 7 om planeringsförutsättningar. Under denna planeringsomgång bedöms inte de befintliga eller planerade verken påverkas av havsplanen.
1332	Östhammars kommun	Kommunen instämmer i HaVs kommentar att användningen i planen ska fortsätta vara energiutvinning och att HaV i nästa planeringscykel ska arbeta för att införliva fler energislag och dess potential inom planområdet. För befintlig havsplan kvarstår dock frågan om de utpekade energiutvinningsområdena är lämpade för annan energiutvinning än vindkraft, eller om det kommer krävas andra överväganden om man i en framtida havsplan även ska ta andra former av energiutvinning i beaktande?	Havsplanens vägledning om användning energiutvinning avser i dagsläget havsbaserad vindkraft. I dagsläget saknas generellt geografiskt underlag för annan typ av energiutvinning, t.ex. vågkraft och från biomassa. I en framtida planering kan även dessa eller andra energitekniker ingå i användning energiutvinning.

1333	Östhammars kommun	I frågan om småskaligt kustnära fiske hänvisar HaV i samrådsredogörelsen till annan lagstiftning samt till plankartans användningsområden särskild hänsyn till höga naturvärden, yrkesfiske och sjöfart. Östhammars kommun kvarstår vid synpunkterna från samrådet; att havsplanen bör skapa planförutsättningar som underlättar för det småskaliga kustnära yrkesfisket och att nuvarande planhandling inte är tillräckligt tydligt inom detta samhällsintresse. Kommunen instämmer också i region Uppsalas synpunkter kring flyttande av trålgränsen för industrifisket i syfte att gynna det småskaliga kustnära fisket. Östhammars kommun föreslår att ett trålörbud införs i Ålands hav.	Synpunkten noteras. HaV:s tidigare resonemang om småskaligt fiske kvarstår. Frågan om trålgränsens avgränsning hanteras inom fisk- och havsmiljöförvaltningen.
1334	Östhammars kommun	HaV föreslår i granskningsförslaget att tidigare område för attraktiva livsmiljöer delas upp i; särskild hänsyn till höga kulturmiljövärden, särskild hänsyn till höga naturvärden samt användning rekreation. Östhammars kommun anser att den nya uppdelningen bättre tydliggör syftet med olika delar av planområdet.	Synpunkten noteras.
1335	Östhammars kommun	Hela kommunens yta inom havsplanen omfattas av ett landskapsbildskydd. Detta framgår i havsplanen genom ett område klassat som Gn (Särskild hänsyn till höga kulturmiljövärden och naturvärden). Fortfarande är dock beskrivningen av kulturvärdena i planområdet bristfällig. Det försvårar tolkningen av vilken hänsyn som ska tas. Kommunen kvarstår därför vid vårt önskemål om fördjupade kulturmiljöbeskrivningar för området.	Det råder brist på kulturmiljöunderlag. HaV föreslår därför att berörda nationella myndigheter i samarbete med länsstyrelser ges i uppdrag att utveckla sådant samlat planeringsunderlag för kulturmiljöer, enhetligt och samordnat mellan länen, för användning i en strategisk plan på övergripande nivå. Planeringsunderlaget behöver återge vilken betydelse kulturvärdena har i den fysiska planeringen och hur användning av havet samverkar med kulturvärden i kustzonen i ett lokalt perspektiv, så att den nationella havsplaneringen kan förhålla sig till lokala intressen i nästa planeringsomgång. Då kan hasplanen också innehålla bättre beskrivningar.

1336	Östhammars kommun	Östhammars kommun vill påpeka att i både Tierps och Norrtälje kommuner finns liknande kulturmiljöer och lämningar i kust- och havsområdet. Gränsdragningen för planbestämmelsen särskilda kulturmiljövärden baseras i förslaget tydligt på området med Landskapsbildskydd, som enbart omfattar Östhammars kommun. Eftersom det finns underlag som beskriver motsvarande kulturmiljövärden utanför kommunens gränser bör det finnas anledning att se över planområdets gränser.	Det saknas tillräckligt planeringsunderlag om värden i hela området, men även på många andra platser i Sverige. HaV föreslår därför att berörda nationella myndigheter i samarbete med länsstyrelser ges i uppdrag att utveckla ett samlat planeringsunderlag för kulturmiljöer, enhetligt och samordnat mellan länen, för användning i en strategisk plan på övergripande nivå. Även befintligt underlag behöver samordnas. Ett sådant utvecklat planeringsunderlag kan bilda underlag för utökad vägledning och bättre samordning mellan lokal och nationell planering, däribland hur kulturvärden bör beaktas. Underlaget kan även innebära att hänsyn till höga kulturmiljövärden utvidgas geografiskt.
1337	Östhammars kommun	Östhammars kommun hade önskat att havsplanen hade ett fördjupat resonemang kring lokala kontra storskaliga miljöeffekter. Exempelvis kan sandutvinning och vindkraftsetablering till havs påverka klimatet positivt ur en nationell synvinkel, men ingreppen får också konsekvenser på en lokal skala. Lokala små negativa konsekvenser kan vara acceptabla om det resulterar i stora positiva nationella effekter, men kanske kan det vara intressant att beröra båda perspektiv för att sätta planens effekter i ett sammanhang.	De olika miljöeffekternas skala redovisas på flera ställen i miljökonsekvensbeskrivningen. En sammanvägning och/eller jämförelse av de olika miljöeffekterna är däremot mycket svår, om inte helt omöjlig, och det finns en stor risk att man jämför fenomen och effekter vars konsekvenser för samhällets olika delar egentligen inte går att jämföra. I hållbarhetsbedömningen används dock en beräkningsmodell som på ett förenklat sätt sammanväger havsplanernas effekter på hållbarhetens olika kriterier.
1338	Östhammars kommun	Kommunen bedömer att riskerna från utsläpp från fartygstrafik beskrivs mer i havsplanen än tidigare. En omfattande sjöfart bedrivs inom område B154 då området kan betraktas som en flaskhals för samtliga transporter från egentliga Östersjön till Bottenviken. Kommunen ser havsplanen som ett inspel till oljeskyddsplan och skulle då önska tydligare vägledning kring hur användningarna sjöfart och generell användning med särskild hänsyn till naturvärden ska avvägas för området, samt hur planen kan vara ett underlag till nationell lagstiftning kring skyddsåtgärder och krav på sjöfarten, i syfte att minska risk för olyckor med olja eller kemikalier.	Synpunkten noteras. Vid behov av särskild vägledning som exempelvis relaterar till riskfrågor innebär havsplanens vägledning att särskild hänsyn ska tas till höga naturvärden. Användning sjöfart innebär att förutsättningar för sjöfartsverksamhet ska bibehållas och trafiksäkerhet med tillräckliga manöverutrymmen ska beaktas.

1339	Östhammars kommun	Småfel sidan 188: Tunneln under Fehmarn bält planeras bli klar 2028, inte 2020. Bygget påbörjas på danska sidan i slutet på 2019.	Har åtgärdats i förslaget till regeringen.

	Regioner		
873	Region Blekinge	Vad gäller frågor rörande fiske anser Region Blekinge att detta intresse är viktigt såväl nationellt som regionalt och lokalt. Fisket måste ges möjligheter för sitt bedrivande så att inte minst det kustnära och lokala fisket ges möjlighet att fortleva och utvecklas.	Synpunkten noteras.
874	Region Blekinge	För Region Blekinge är försvarsmaktens verksamhet av väsentlig betydelse. Likaså är det viktigt att vi har goda möjligheter att utveckla förnyelsebar, hållbar energi. Samexistens innebär att olika riksintressen i största möjliga mån ska söka lösningar som respektive part kan acceptera. Det är i detta sammanhang viktigt att framhålla att försvarsmaktens verksamhet inte på något sätt äventyras. Vid konflikt mellan försvaret och energiindustrins intressen ska försvarets intressen prioriteras. Region Blekinge har i tidigare yttrande över samrådshandlingen lyft ett visst bry kring att denna samexistens inte verkade ske fullt ut, till fördel för totalförsvarets intresse. Efter att ha granskat granskningshandlingens förslag för Södra Östersjön kan Region Blekinge än en gång konstatera att denna samexistens inte tycks ske fullt ut, av samma orsaker som i samrådsskedet. Granskningshandlingen för förslag till havsplaner klargör att det i Södra Östersjön råder goda förutsättningar för energiutvinning samt att behovet av energi är stort till följd av elförbrukningen i södra Sverige. Ändå saknas E (stora e) och e (lilla e) fortfarande i de allra flesta delar av plankartan, med undantag för området Ö266.	Synpunkten noteras. HaV:s bedömning i granskningsförslaget kvarstår. Vi hänvisar till HaV:s övergripande kommentar i *Samrådsredogörelsen* på s. 53-54 om försvars- och vindkraftsintressen samt efterföljande sidor om specifika områden.

875	Region Blekinge	Som Region Blekinge har tryckt på i tidigare skede så beskrivs förslaget till havsplaner vara framtidsriktat och ta sikte på år 2030, samt 2050 som visions-år. Likaså beskrivs havsplanerna bidra till en långsiktigt hållbar utveckling. Region Blekinge anser fortfarande att denna framtidssyn inte genomsyrar planförslaget fullt ut, särskilt mot bakgrund av Sveriges klimat- och energimål, Agenda 2030 samt det utpekade behovet av energiproduktion i Södra Sverige. Intresset för energiutvinning, som tidigare påpekat i yttrandet för samrådshandlingen, står tillbaka för andra intressen, främst det för totalförsvaret. Genom att F (stora F) hade följts av e (lilla e), på det vis som n (lilla n) till exempel gör, hade man i alla fall varit öppen för möjligheten till energiproduktion i Södra Östersjöområdet i framtiden. Även om dagens teknik inte möjliggör en samexistens mellan energiproduktion och totalförsvar, så är det möjligt att framtida tekniklösningar kan tillåta detta.	Vi hänvisar till HaV:s övergripande kommentar i *Samrådsredogörelsen* på s. 53-54 om försvars- och vindkraftsintressen. Havsplanen reglerar inte var vindkraft får etableras utan visar på mest lämplig användning för olika verksamheter. Vid kommande planeringsomgångar kan hänsyn tas till teknikutveckling som medger samexistens mellan havsbaserad vindkraft och totalförsvarets riksintressen.
876	Region Blekinge	Region Blekinge har tidigare lyft hur vi anser att man inom plankartans område Ö262 har låtit avslaget av ett specifikt projekt sätta normen för lämplig användning inom ett helt område. Region Blekinge vill trycka på detta ytterligare en gång, samt att riksintresseanspråket för energiproduktion är kvarstående inom området. Med tanke på rådande planeringsförutsättningar med goda vindförhållanden och lämpliga djup för havsbaserade vindkraftverk borde detta ge tydligare avtryck i plankartan på sida 111.	Vi hänvisar till HaV:s övergripande kommentar i *Samrådsredogörelsen* på s. 53-54 om försvars- och vindkraftsintressen och till s. 71 om specifikt ställningstagande för område Ö262

877	Region Blekinge	Region Blekinge har noterat att attraktiva livsmiljöer inte längre finns utpekat i plankartan, även om värdena fortfarande finns kvar. Vi ställer oss därför frågande till hur avvägningar har gjorts gällande gentemot riksintressen för naturvärden, turism, friluftsliv samt kulturmiljö enligt 4 kap. Miljöbalken.	Riksintressen enligt 4 kapitlet miljöbalken har företräde framför andra allmänna intressen inklusive riksintressen enligt 3 kapitlet miljöbalken vilket har varit styrande för planeringen. HaV bedömer att havsplanens vägledning är förenlig med 4 kapitlet miljöbalken. Havsplanen vägleder också om att möjlighet till samexistens mellan riksintressena enligt 4 kapitlet miljöbalken och andra användningar samt hänsynsavstånd kan behöva bedömas i ett lokalt perspektiv. När det gäller Natura 2000 (som också är ett riksintresse enligt 4 kap. miljöbalken) krävs alltid tillståndsprövning för en verksamhet eller åtgärd som på ett betydande sätt kan påverka de arter eller livsmiljöer som avses skyddas i Natura 2000-områdena.
878	Region Blekinge	Gällande frågor rörande fiske anser Region Blekinge att detta intresse har stor betydelse såväl nationellt som regionalt och lokalt. Fisket måste ges möjligheter för sitt bedrivande så att inte minst det kustnära och lokala fisket ges tillfälle att fortleva och utvecklas.	Synpunkten noteras.
879	Region Blekinge	Vi har tidigare även noterat att ammunitionsdumpningsplatser inte har pekats ut i plankartorna för planförslaget. Region Blekinge vill på nytt påpeka att för havsområdet Södra Östersjön finns det två sådana dumpningsplatser, eftersom dessa är planförutsättningar som påverkar nyttjandet och lämpligt användningsområde.	Synpunkten noteras. Ammunitionsdumpningsplatser ingår i planeringsunderlaget.
880	Region Gävleborg	Region Gävleborg har tagit del av granskningsförslaget och anser att Hav- och Vattenmyndigheten i det nya planförslaget för Bottniska viken tagit hänsyn till inkomna yttranden och gjort adekvata justeringar för de havsområden som följer längs Gävleborgskusten.	Synpunkten noteras.

881	Region Gävleborg	I det nu presenterade granskningsförslagets plankarta för havsområdet Södra Bottenhavet ser vi att ändringar gjorts som ligger i linje med flera av de kritiska villkor som vi lyfte i samrådsyttrandet. Det handlar exempelvis om att tidigare område för energiutvinning (B144) utanför Söderhamn, som låg inklämt mellan två större sjöfartsleder tagits bort, liksom ett större område utanför Storgrundet som markerats som utredningsområde för Energiutvinning (B145). Samtidigt har området runt Storgrundet med inriktning på energiutvinning utökats något (B146). Energiutvinning ska här samexistera med höga naturvärden och försvarsintressen, och de två sjöfartsleder som leder in mot Ljusne och Vallvik är nu också markerat som särskilt utredningsområde. Här blir det extra viktig att det finns en nära samverkan och samsyn med Söderhamns kommun gällande sjöfartslederna, och vidare vindkraftsutveckling i det markerade området.	Synpunkten noteras. HaV instämmer i att det är viktigt med samverkan med kommunen när det gäller sjöfartslederna och eventuell vidare vindkraftsutveckling i området.
882	Region Gävleborg	Ett annat större havsområde utanför Hudiksvallskusten (B140) som markerats för generell användning, och som har en större sjöfartsled som leder in mot Sundsvall, har i granskningsförslaget fått ändrat status till utredningsområde för sjöfart. Vi noterar också att granskningsförslaget lagt till ett område direkt utanför Hornslandet (Hudiksvall), där särskild hänsyn ska tas till kulturmiljövärden, vilket vi tycker är positivt.	Synpunkten noteras.
883	Region Kalmar län	Region Kalmar län ser ett stort behov av en utvecklad havsplanering och ser därför positivt på att det arbetats fram övergripande havsplaner i dialog mellan berörda parter. Hållbar utveckling kan bättre tillgodoses genom ökad samordning mellan kommunal, regional och nationell nivå.	Synpunkten noteras.
884	Region Kalmar län	Region Kalmar län anser att det initialt behövs en tätare revidering av havsplanen, detta för att justera eventuella brister och för att få fart på havsplaneringen.	Synpunkten noteras. Enligt havsplaneringsförordningen ska nya förslag till havsplaner tas fram minst vart åttonde år eller oftare om så krävs för att planerna ska vara aktuella och uppfylla sitt syfte.

885	Region Kalmar län	Region Kalmar län ställer sig också positiv till ökade möjligheter för havsbaserad vindkraft i områden som inte har negativ påverkan på miljön.	Synpunkten noteras.
886	Region Kalmar län	Det vore även önskvärt med en tydligare bild av samspelet mellan land och hav. Det finns stora kunskapsluckor om marina naturvärden. Det behövs ytterligare kunskaper om den biologiska mångfalden och ekosystemtjänster i Kalmar läns kust- och havsområden för att bedöma marina naturvärden i ett planeringsperspektiv.	HaV delar uppfattningen att det behövs mer kunskap om våra marina miljöer och att ny kunskap kommer att tas i beaktande i kommande planeringsprocesser och i den löpande havs- och vattenförvaltningen.
887	Region Kalmar län	Östersjöns mest akuta miljöproblem är övergödning. Utbredningen av döda bottnar ökar och genomförande av åtgärder som minskar näringsbelastningen behövs inte bara från land utan även för att minska internbelastningen från Östersjöns djupområden. Detta är en fråga som bör integreras med havsplaneringen.	HaV instämmer i att övergödning är ett stort problem för att uppnå god havsmiljö. Problematiken med övergödning hanteras bland annat i planförslagets del 2 och del 7. Föroreningar som orsakas av landbaserade verksamheter som jordbruket, eller sjöfartens trafikintensitet och volym styrs inte av havsplaneringen. Dock är ambitionen att havsplaneringen ska bidra genom att planera för att belastande verksamheter så som sjöfart hålls borta från de områden där de gör mest skada. Att utreda sjöfarten i sydöstra Östersjön är ett exempel på det. Havsplanen uppmärksammar problemen med extern påverkan på havsmiljön, inte minst genom planeringsverktyget Symphony.
888	Region Kalmar län	Kalmar län berörs av ett antal miljöbelastande verksamheter, inte minst fartyg ute till havs. Förslaget som helhet innebär ökad sjöfart vilket förväntas ge ökad miljöbelastning, planen bör innehålla krav på hur belastningen ska minskas. Det är viktigt att åtgärder för att minska risk för oljeutsläpp lyfts fram ytterligare. Hela Östersjön är klassificerat som ett särskilt känsligt havsområde (PSSA) vilket i hög grad måste märkas i denna plan.	HaV föreslår en utredning om hur miljöpåverkan från sjöfarten runt Gotland kan minimeras på lämpligt sätt, inklusive omstyrning av trafik från känsliga naturområden. Eventuell omstyrning kan få planmässiga konsekvenser. Reglering av sjöfart ligger utanför havsplanens mandat, och sker bl.a. inom sjöfartspolitiken och naturvården.
889	Region Skåne	Region Skåne är positiv till att ha fått gehör på våra tidigare synpunkter avseende kulturmiljön. Region Skåne anser att kulturmiljön är beaktad i havsplanen.	Synpunkten noteras.

890	Region Skåne	Den regionala utvecklingsstrategin Det öppna Skåne 2030 anger att Skåne år 2030 ska vara klimatneutralt och fossilbränslefritt. För att dessa mål ska uppnås krävs en regional satsning av havsbaserad vindkraft. Region Skåne anser att dessa mål inte är möjliga att nå om Säkerhetspolitiska överväganden och Försvarsmaktens intressen ska prioriteras vid målkonflikter. Utifrån de områden som pekats ut för försvarets intressen i havsområdet är det negativt för Skånes energiförsörjning om försvarsintressena går före möjligheterna till att säkerställa en regional energiproduktion av vattenbaserad vindkraft vid ”Taggens grund” och ”Hanö-banken”. Energiunderskottet i Skåne är stort; behovet är i dagsläget minst 13 TWh el-energi årligen och produktionskapaciteten har minskat till ca 3 TWh. Det finns ett stort behov av regional energiproduktion i och i anslutning till Skåne. Eftersom Skåne har små möjligheter att öka produktionen från vattenkraft samt att solkraften ej bedöms kunna fylla tillräckligt stor andel av el-behovet är vindkraften i dagsläget det energislaget med teoretiskt störst utbyggnadspotential. Säkerhetspolitiska överväganden och Försvarsmaktens intressen i havsområdet är viktiga samhällsintressen. Region Skåne ser dock att man öppnar upp för dialog kring samexistenslösningar, kompensationsåtgärder och synergieffekter. Vindkraftsanläggningar utgör en viktig del i ett hållbart samhälle och är särskilt viktiga i södra Sverige där elkonsumtionen är som störst. Därför bör det vara rimligt att även Försvarsmakten vidtar anpassningsåtgärder för att möjliggöra vindkraftsprojekt som kan förbättra den förnyelsebara energiförsörjningen i södra Sverige.	HaV föreslår en utredning om tillvägagångssätt för energietablering i havet med bibehållna förutsättningar. Frågor som kan behöva utredas är nuvarande system och juridiska förutsättningar för vindkraftsetablering och möjliga förändringar därav, inklusive tekniska lösningar och åtgärder för att kompensera störningar på befintliga försvarsanläggningar.
891	Region Skåne	Region Skåne utlyste ett större utvecklingsperspektiv i första yttrandet då man ansåg att det finns en brist att planförslagen inte är tillräckligt framåtsyftande. Region Skåne är positiva till att framtidsperspektiven lyfts fram tydligare i senaste versionen men saknar fortfarande en del framåtsyftande för att driva på den hållbara utvecklingen. Bland annat tydligare samverkansområden och ansvarsfördelning mellan myndigheter.	Synpunkterna noteras. Den samverkan som funnits inom ramen för planeringsprocessen förväntas fortsätta i genomförande av planeringsuppdraget, som bl.a. innefattar uppföljning av planer och planering inklusive omvärldsbevakning.

892	Region Stockholm	Region Stockholm anser också att havsplanen bör ta tydligare avstamp i relevanta samhällstrender och förutsättningar som påverkar havsplaneringen. I HaV:s nulägesbeskrivning från 2014 anges exempelvis att sjötransporterna till svenska hamnar beräknas öka med 137 procent fram till 2050. Det är en kraftig ökning och borde göra tydligare avtryck både i förhållningssätten och på plankartan. Detsamma gäller utvecklingen mot större fartyg – något som påverkar utformningen och lokaliseringen av hamnar. Regional helhetssyn och samordning mellan lokal, regional och nationell nivå är centralt i denna typ av frågor.	I del 7 i planförslaget ges en uppdaterad bild av förväntad utveckling. Godstransporterna förväntas öka med ca 30 procent till 2030. Bedömningen är att den yta som behövs för sjöfart på och över havet, trots en hård belastning, inte förväntas förändras inom överskådlig framtid, men att bevarande av befintliga ytor är av stor vikt för att säkra framkomlighet och tillgänglighet. Förändrade handelsmönster och krav på nya förbindelser kan dock på sikt förändra ytbehoven. Det saknas dock närmare underlag i dagsläget hur sådana förändringar kan komma att påverka ytor och lokalisering av hamnar. Detta är en fråga som kan komma att behöva hanteras i en framtida planeringsomgång.
893	Region Stockholm	Fler utredningar om värdefulla naturområden och undervattensmiljö behövs.	HaV noterar synpunkten och instämmer i att det finns stora luckor som behöver fyllas vad gäller kunskap om marina miljöer och hur dessa påverkas av mänskliga aktiviteter.
894	Region Stockholm	Det storskaliga yrkesfiskets konsekvenser för ekosystem bör tas i beaktande på ett tydligare sätt och det småskaliga kustnära yrkesfisket bör prioriteras.	Yrkesfiskets konsekvenser analyseras i miljökonsekvensbeskrivningen, från såväl det storskaliga som det småskaliga yrkesfiskets. Havsplanerna stödjer utvecklingen av det småskaliga fisket genom att skapa de rumsliga förutsättningarna för yrkesfiske vad gäller såväl fångstområden och nödvändiga livsmiljöer för lek och uppväxt av kommersiella arter.
895	Region Stockholm	Region Stockholm ser positivt på att Havs- och vattenmyndigheten (HaV) har tagit fram ett förslag till havsplan för Östersjön. Havsplanen ligger i linje med den regionala utvecklingsplanen för Stockholmsregionen, RUFS 2050.	Synpunkten noteras.

896	Region Stockholm	I yttrandet över samrådsförslaget angav Region Stockholm att havsplanen borde ha ett tydligare framtidsperspektiv. Det är positivt att HaV har fördjupat beskrivningen av olika trender och av havsplanens målbild. Målåret 2030 ligger dock bara tio år bort och Region Stockholm anser att havsplanen skulle kunna vara skarpare angående vilka åtgärder som är prioriterade att vidta för att planeringsmålen ska kunna nås.	Havsplanen bidrar med planeringsmässiga förutsättningar för en långsiktigt hållbar utveckling. Åtgärder vidtas inom annan förvaltning, t.ex. havsmiljöförvaltningens åtgärdsprogram, beslut inom sjöfartspolitiken och genomförande av fiskeripolitiken. Havsplanerna ska vägleda vi planläggning, vid prövning av anspråk, men utgör även ett underlag i förvaltningen.
897	Region Stockholm	Region Stockholm är positiv till att havsplanen uttrycker att gods bör föras över från väg till sjöfart. Havsplanen skulle med fördel kunna nämna konceptet Motorvägar till sjöss inom TEN-T och redovisa TEN-T-nätet på karta.	Hamnar som utgör s.k. kärnhamnar i TEN-T redovisas i del 7. Hamnarna finns med på underlagskarta tillsammans med andra hamnar.
898	Region Stockholm	Då klimatförändringarna och kraftförsörjningen är angelägna frågor för Region Stockholm är det glädjande att havsplanen har ett tydligt mål om att skapa förutsättningar för utvecklad energiöverföring och förnybar elproduktion i havet.	Synpunkten noteras.
899	Region Stockholm	Det är positivt att havsplanen tar höjd för eventuell framtida koldioxidlagring, vilket är ett liknande förhållningssätt som finns med i RUFS 2050.	Synpunkten noteras.
900	Region Stockholm	I havsplanen står att HaV planerar att gå vidare med att utreda riksintresse för totalförsvaret, vilket Region Stockholm följer med intresse.	HaV vill förtydliga att HaV inte föreslår att riksintresse för totalförsvaret ska utredas, HaV föreslår att etableringssystemet för vindkraft i havet med bibehållna förutsättningar för försvar och säkerhet ska utredas.

901	Region Stockholm	Ett väl fungerande ekosystem är centralt för kustfisket i regionen – något som skulle kunna lyftas fram tydligare i planen. Region Stockholms landsbygds- och skärgårdsstrategi anger att det kustnära yrkesfisket har en viktig roll att spela för det lokala näringslivet och för Stockholmsregionens attraktionskraft. Det kustnära yrkesfisket har under de senaste decennierna gått kraftigt tillbaka, delvis på grund av att storskaligt pelagiskt fiske har prioriterats av myndigheter och regelverk. För att kustfisket ska bibehållas krävs att lek- och uppväxtområden för marina arter säkerställs och att det småskaliga kustfisket prioriteras framför det storskaliga pelagiska fisket. Region Stockholm efterfrågar vidare en analys av lämplig trålgräns på plankartan.	Trålgränsens avgränsning hanteras inom fisk-och havsmiljöförvaltningen.
902	Region Stockholm	Region Stockholm ser positivt på att HaV har förtydligat regionernas roll i havsplaneringen. För att åstadkomma en hållbar utveckling av havet är det angeläget att havsplanerna kopplas ihop med planeringen på land – i det avseendet fungerar regionplaneringen, med sitt längre tidsperspektiv och större geografiska område som en länk mellan den statliga och den kommunala nivån. Region Stockholm ser fram emot ett fortsatt samarbete med HaV i dessa delar.	Synpunkten noteras inför fortsatt genomförande av planerings-uppdraget och kommande planeringsarbete.
903	Region Stockholm	För att förtydliga hur samhällsintressen och målkonflikter ska hanteras på olika nivåer även i havsplaneringen och dess koppling till planeringen på land, vore det önskvärt om det tidigare förslaget om en nationell strategi för fysisk planering togs vidare.	Synpunkten noteras.
905	Region Östergötland	Region Östergötland vill återkoppla angående den process inom vilken Havsplanen har tagits fram. Stora resurser har lagts från deltagande parter på att förse HaV med relevanta synpunkter utifrån respektive organisations uppdrag och ansvarsområde. Det är därför olyckligt att samrådsredogörelsen endast schematiskt redogör för de inkomna synpunkterna, och inte heller möjliggör för deltagande organisationer att följa återkopplingen på förslaget.	Samrådsredogörelsen är en tematisk och geografisk sammanfattning av inkomna synpunkter under samrådet. Den är inte en exakt återgivning av synpunkterna och dess ordalydelser. Avsikten var däremot att fånga upp inriktningen för de samlade synpunkterna. Detta gjordes för att skapa ett mer lättillgängligt. För den som vill läsa inlämnade samrådsvar så finns de tillgängliga på HaV:s webbplats.

906	Region Östergötland	Region Östergötland väljer att upprepa de synpunkter som framfördes under samrådet genom att hänvisa till samrådsyttrandet. Särskilt viktigt är att arbetet med riskfrågorna i anslutning till farleder hanteras inom ramen för arbete med havsplanen.	Synpunkten noteras. HaV instämmer i att riskfrågorna är viktiga. Användning sjöfart anges för flera stråk i syd-nordlig riktning, även längre ut från Östergötlands kust. Om det finns ytterligare behov får det utredas i framtida planeringsomgångar. När det gäller omstyrning genom reglering av viss typ av sjöfart, hanteras den inte om havsplaneringen utan inom annan lagstiftning.

	Regionala myndigheter		
1185	Vattenmyndigheten Södra Östersjön	Vattenmyndigheten Södra Östersjön stödjer förslagen till Havsplaner för Sverige, men vill påpeka att de föreslagna havsplanerna tar på sig en allt för liten roll gällande påverkan på miljö (positiv och negativ) och närliggande direktiv. Samordningen mellan EU:s ramdirektiv för havsplanering (2014/89/EU), ramdirektivet för vatten (2000/60/EG) och ramdirektiv om en marin strategi (2008/56/EG) bör förbättras och påföljande ansvarsfördelning mellan direktiven vid ej uppnådd god miljöstatus bör tydliggöras.	Synpunkten noteras. Koordinering har skett med arbetet inom miljödirektiven, men även med arbete relaterad till annan relevant lagstiftning och förvaltning. HaV instämmer i att det finns utrymme och behov av ännu bättre och utvecklad samordning.
1186	Vattenmyndigheten Södra Östersjön	Havsplanerna omfattar större delen av territorialhavet och möter därför vattendirektivet vid en nautisk mil utanför baslinjen. I teorin finns därför inget överlapp mellan vattendirektivet och de föreslagna havsplanerna. Det är däremot naivt att tro att aktiviteter utanför 1 nautisk mil inte påverkar de inre vattnen (och vice versa). På sidan 152 nämns att ”Den sammanlagda bedömningen [av havsplanernas bidrag till att uppnå god miljöstatus i svenska vatten] visar små effekter till följd av havsplanerna, både negativa och positiva.” Det är anmärkningsvärt att havsplanerna till så liten del har som målsättning att förbättra statusen i de svenska vattnen.	HaV delar uppfattningen om att havsplaneringen och vattenförvaltningen påverkar varandra. Havsplaneringen är en process som tillsammans med övrig förvaltning verkar för att nå uppsatta mål inom exempelvis vattenförvaltning. I miljökonsekvensbeskrivningen ingår en bedömning av påverkan i kustzon. Den bedömningen visar på små effekter från de föreslagna havsplanerna. Havsplaneringens roll i havs- och vattenförvaltningen och dess koppling till exempelvis vattendirektivet beskrivs i del 1 av planen. Havsplanerna ska bidra till god miljöstatus. Samtidigt finns det en stor extern miljöpåverkan på havet som är svår att påverka genom havsplaner. Havsplanerna hanterar rumsliga aspekter i förvaltningen, och kan på så sätt bidra till god miljöstatus. Planeringen tillsammans med de andra förvaltningsinstrumenten verkar tillsammans för att havs- och kustvattenmiljön ska förbättras.

1187	Vattenmyndigheten Södra Östersjön	Även om miljöförändringar som orsakas i enlighet med de föreslagna havsplanerna antas vara små kan större påverkan inte uteslutas. Oavsett påverkansstorlek ser Vattenmyndigheten Södra Östersjön ett behov av att tydliggöra ansvarsfördelningen mellan direktiven vid eventuell miljöförändring. Inom vattendirektivet görs avvägningar mellan vattenmiljö och påverkan, som därefter via åtgärder ska leda fram till vattendirektivets krav om god miljöstatus. Denna avvägning betyder inte att ansvaret för försämrad miljöstatus inte kommer hamna under havsplanernas jurisdiktion. Vattenmyndigheten Södra Östersjön efterlyser därför ett större ansvarstagande för den påverkan som föreligger när havsplanerna implementeras. Varken havsplanerna eller Havsmiljödirektivet kommer att kunna svära sig fria i det fall Vattendirektivets mål om god miljöstatus inte nås.	Synpunkten noteras. Systemen hänger ihop och alla delar i vatten- och havsförvaltningen, inklusive havsplaneringen, ska sträva efter att miljömålen nås.
1188	Vattenmyndigheten Södra Östersjön	Det finns en brist i hur samordningen av Vattendirektivet och Havsmiljödirektivet har gjorts och Vattenmyndigheten Södra Östersjön vill därför understryka att förslagen till havsplaner nu har en möjlighet att reda ut hur ansvaret för och påverkan på olika vatten i Sveriges kustzon ser ut. Påverkan – naturlig eller antropogen – mellan de inre vattnen, territorialhavet och Sveriges ekonomiska zon och dess konsekvenser för implementering, uppföljning och efterlevnad av vattendirektivet, havsmiljödirektivet respektive havsplanerna bör därför förtydligas.	Havsplaneringens roll i havs- och vattenförvaltningen och dess koppling till exempelvis vattendirektivet beskrivs i del 1 av planförslaget. I miljökonsekvensbeskrivningen finns en bedömning mot båda direktiven.

	Universitet och högskolor		
140	Göteborgs universitet	Det generella omdömet från Göteborgs universitet är att man i huvudsak ser positivt på utformning och innehåll för förslag till havsplaner och att flera viktiga synpunkter har beaktats.	Synpunkten noteras.
141	Göteborgs universitet	Som framhålls i samrådsbeskrivningen och i planen, skall planerna följas upp och uppdateras adaptivt och det finns ett stort behov av utveckling av olika typer av planeringsunderlag. Den breda kompetens som finns generellt inom akademin kan lämna viktiga bidrag i denna process. Göteborgs Universitet ser fram emot att delta i detta arbete, både vad gäller forskning och samverkan, men också på sikt genom att bidra till kompetensförsörjning via våra utbildningar. Detta gäller inte minst via vårt nya mastersprogram i ”Sea and Society” som startar i höst.	Synpunkten noteras.
142	Göteborgs universitet	Vi ser med tillfredsställelse att Havs- och vattenmyndigheten bedömer att akademin har gett värdefulla bidrag till planeringsprocessen, men framför allt att man instämmer i våra synpunkter på vikten av ett mer utvecklat samarbete i den fortsatta uppföljnings- och implementeringsfasen. (s. 17)	Synpunkten noteras.
143	Göteborgs universitet	Göteborgs Universitet inser naturligtvis att havsplanerna är avvägningar mellan intressen. I vårt tidigare inlägg ansåg vi att det fanns en generell tendens att betydelsen av naturvärden till förmån för brukarintressen. Vi uppfattar att denna synpunkt har adresserats i en del av de ändringar som gjorts och hoppas att vårt inlägg bidragit till en del av dessa förbättringar (s. 33).	Synpunkten noteras.

144	Göteborgs universitet	Göteborgs universitet poängterade betydelsen av planeringsunderlag och efterlyste en målmedveten samordning och integrering av karterings- och miljöövervakningsinsatser. Myndigheten väljer att fokusera på behovet av kartläggning av särskilt värdefulla områden och grön infrastruktur. Samtidigt säger man att planeringen ”… har tagits fram utifrån det kunskapsläge som råder vid framtagandet”, vilket naturligtvis är det enda möjliga. Däremot undviker man i princip frågan om hur framtida underlag kan förbättras och effektiviseras. Även om vi önskat ett mer proaktivt arbete vad gäller samordning redan nu, inser vi att detta innebär stora utmaningar. Vi utgår dock ifrån att detta arbete kommer att fortgå och ser fram emot att bidra i denna process (s. 95).	HaV kommer att följa upp havsplanerna, ta del av kunskapsutvecklingen och följa utvecklingen i de maritima sektorerna. Utöver pågående kunskapsutveckling och marina och maritima aspekter, föreslår HaV fortsatt arbete med utveckling av specifika planeringsunderlag.
145	Göteborgs universitet	Göteborgs Universitet noterar med tillfredsställelse att granskningsprocessen resulterat i fler hänsynsområden och att naturvärdeskarteringar kompletterat underlaget (s. 122)	Synpunkten noteras.
146	Göteborgs universitet	Det är positivt att myndigheten föreslår fortsatt arbete med att skapa planeringsunderlag och beredskap en hållbar utveckling av havsbaserat vattenbruk. Göteborgs universitet är bland annat via forskningsplattformen SWEMARC beredda att bistå myndigheten i detta arbete. (s. 136)	Synpunkten noteras.
147	Göteborgs universitet	Göteborgs universitet noterar med tillfredsställelse att trålningseffekter på djupa mjukbottnar förväntas minska enligt det nya förslaget, att en miljökvalitetsnorm för trålsvepta områden är under utveckling och att bevarandemål i skyddade områden skall styra åtgärderna i dessa områden. Vi instämmer också i myndighetens syn att havsplanerna kan bidra i och integreras i det framtida fiskeri- och havsförvaltningen (s. 149)	Synpunkten noteras.

148	Göteborgs universitet	Planeringsverktyget ”Symphony” har en potential att bli en bra plattform för kunskapsutveckling och -överföring från akademin, men det behöver utvecklas med avseende på underlag. En brist som tidigare påpekats är att det i hög grad saknas sociala aspekter, vilket minskar värdet av verktyget. (s. 163	Symphony som verktyg och respektive dataunderlag uppdateras och förbättras kontinuerligt. Havs- och vattenmyndigheten anser att trots osäkerheter och brister ger Symphony en tillräckligt robust bild av mänskliga aktiviteters kumulativa påverkan på den marina miljön. Kopplingarna mellan miljömässiga och sociala aspekter inom Symphony är under utveckling, med syfte att kunna integrera sociala och samhällsekonomiska aspekter i verktygets framtida bedömningar. I dagsläge finns inte ett tillräckligt robust ramverk eller tillräckligt omfattande och bra data för att kunna göra sådana bedömningar. I hållbarhetsbedömningen görs dock sådana bedömningar utifrån annat underlag och med hjälp av ett annat analysramverk.
149	Göteborgs universitet	Vi inser att arbetet skett under stor tidspress men anser fortfarande att det är olyckligt att hållbarhetsbedömningen inte på ett bättre sätt förmår illustrera framtida konsekvenser på hållbarheten av olika avvägningar och prioriteringar. (s. 172)	Synpunkten noteras. Hållbarhetsbeskrivningen av havsplaneförslaget till regeringen har kompletterats och uppdaterats.
185	Havsmiljöinstitutet	Institutet ser mycket positivt på att Sverige ska få en havsplan som samordnar havets användning och att havsplaneringen baserar explicit på ett brett miljö- och hållbarhetstänkande som har vidareutvecklat och fördjupats i de nya dokumenten. Stockholms och Umeå universitet anser dock att naturvärdena bör få större prioritet för att återställa en god havsmiljö, inte minst i Östersjön och Bottniska viken (se deras respektive yttranden).	Synpunkten noteras.
186	Havsmiljöinstitutet	Förankringen av processtegen och dokumenten skedde genom en ambitiös dialog- och samrådsprocess utöver det lagstadgade. Dokumentationen på webbsidan och redogörelsen ger hög transparens. Det vore mycket viktigt att utvärdera detta pionjärarbete samt reflektera över och kommunicera lärdomarna även utanför organisationen.	HaV avser att initiera en utvärdering av planeringsprocessen för bättre kunna dra nytta av erfarenheter och lärdomar inför framtida planeringsarbete.

187	Havsmiljöinstitutet	Plan och rapportmaterialet har anpassats och strukturerats om på ett sätt som ger en mycket bättre struktur och överblickbarhet genom sammanhållna (om än omfattande) dokument.	HaV noterar synpunkten.
188	Havsmiljöinstitutet	En viktig kommentar som kvarstår, är den att akademin med expertis inom många relevanta ämnen kunde spela en mycket större och utvecklande roll i uppbyggnaden av Sveriges havsplaneringssystem än hittills. HaV signalerar i Samrådsredogörelsen (s. 17) beredskap till dialog. Institutet ser fram emot detta. Det är angeläget att utveckla ett systematiskt sätt för att involvera akademiska aktörer (strategi, kontakter och samarbetsformer). Utöver det relativt väl etablerade samarbetet om underlag inom naturvetenskapliga områden bör man fördjupa data- och kompetenssamarbeten för havsplaneringen inom samhällsvetenskapen och humaniora samt data och metodutveckling för olika typer av tvär- och transvetenskapliga systemanalyser och bedömningar. Havsplaneringsprocessen, som pionjärarbete och sedan decennier första sektorsövergripande planering över hela Sverige, bör följas och utvärderas vetenskapligt för att dra lärdomar, både för land- och havsplanering samt internationellt.	HaV tar med sig synpunkten inför den utvärdering av havsplaneringsprocessen som HaV avser att initiera, men även inför framtida planeringsarbete.
189	Havsmiljöinstitutet	Institutet betonar vikten av referensområden och nätverk av mätstationer för forskning och en långsiktig marin miljöövervakning samt att formuleringarna i plan/beslutsunderlag bör vara mera rättvisande.	Havsplanen vägleder om att miljöövervakningsstationer ska beaktas i planering, förvaltning och tillståndsprövning.
190	Havsmiljöinstitutet	Symphony som system för att hantera ekosystemkomponenter utgör en mycket bra början för systemiska beslutsunderlag. Institutet ser fram emot att detta utvecklas vidare, inklusive mera regionala och samhällsperspektiv, och bidrar gärna med kompetens.	Synpunkten noteras

191	Havsmiljöinstitutet	En del process- och systemrelaterade frågor för havsplaneringen kvarstår – mindre i de nya versionerna av dokumenten, där man har gjort sitt möjligaste att förklara – men i utvecklingen av institutionella ramverk, implementeringskedjan och metodpraxis. Det är viktigt att redan nu börja tänka på genomförandefasen och nästa gång – även processmässigt.	HaV kommer att ta fram ett program för uppföljning av planerna. Vi kommer även att initiera en utvärdering av planeringsprocessen för att kunna dra nytta av erfarenheter och lärdomar inför framtida planeringsarbete och processer.
192	Havsmiljöinstitutet	Vilken roll ska havsplanering spela som del i en integrativ, adaptiv havsförvaltning som behövs idag? Var behöver regelverk, instruktioner, vägledningar och mm anpassas för att få till ett välfungerande system under implementeringsfasen?	HaV instämmer i att frågeställningen kommer att vara viktig även i kommande tillämpning och framtida planeringsarbete och processer. Havsplanerna kommer att ge vägledning till myndigheter och kommuner vid planläggning och prövning av anspråk på användning av områden. Även vid utveckling av åtgärder inom exempelvis havs- vatten- och fiskeriförvaltning m.m. kan planen utgöra ett av flera underlag. Här ingår även att vägledningar kan behöva utvecklas. För att förbereda för framtida planeringsarbete och processer avser HaV bland annat följa upp hur de statliga och kommunala planerna bidrar till att koppla ihop land och hav- planering och förvaltning.
193	Havsmiljöinstitutet	Hur ska interaktioner mellan kust och hav hanteras i aktiviteterna och mellan olika planeringsnivåer (regional, kommunal)?	HaV instämmer i att frågeställningen kommer vara viktig även i kommande tillämpning och framtida planeringsarbete och processer. Kommunerna planerar hela Sveriges territorium, inkluderat territorialhavet. Samtidigt omfattar den statliga havsplanen såväl Sverige ekonomiska zon, som större delen av territorialhavet där den statliga havsplanen vägleder den kommunala planeringen. I utvecklingen av havsplanerna har hänsyn också tagits till lokala och regionala behov. Förutom att ge vägledning, bidrar havsplanerna även med planerings- och kunskapsunderlag för kommunal planering och för verksamhetsutövare. Planeringssystemet ger goda förutsättningar för att land och hav ska knytas ihop planeringsmässigt.
194	Havsmiljöinstitutet	Vilka målkonflikter (som inte går att lösa utan politiska beslut) finns som bör lösas på övergripande nivå? Vilka framtidsscenarier är sannolika och bör beaktas när man gör viktiga val genom havsplaneringen?	HaV instämmer i att frågeställningen kommer att vara viktig även i framtida planeringsarbete och processer.

195	Havsmiljöinstitutet	Vilka aktörsgrupper har fått mindre uppmärksamhet i denna runda och bör få ännu större uppmärksamhet (t.ex. politiker, allmänheten, äldre/yngre generationer samt havets brukare i gränsområden)?	HaV avser att initiera en utvärdering av planeringsprocessen för att kunna dra nytta av erfarenheter och lärdomar i framtida planeringsarbete och processer. En genomgång och analys av deltagandeprocessen kommer att ingå i en sådan utvärdering.
196	Havsmiljöinstitutet	Planerna är välskrivna och instruktiva till innehåll. Den nya upplagan har blivit ännu mera sammanhållen och lättläst och fungerar bra att slå upp saker i. Mycket positivt att man parallellt har utvecklat bra digitala versioner som är väl länkade.	Synpunkten noteras.
197	Havsmiljöinstitutet	Havsplanerna är tydliga i hur de presenterar användningen av olika områden, inklusive konkreta avvägningar mellan specifika användarintressen. Kapitlet om samexistens (och även samexistens som princip) är mycket bra till innehåll, även om man kanske bör dela upp i fyra kategorier av regleringsbehov. Bra med redovisning av både land och hav.	Synpunkten noteras. Efter övervägande har HaV kommit fram till att behov av ny eller förändrad reglering såsom exempelvis särskilda föreskrifter täcks av befintliga kategorier.
198	Havsmiljöinstitutet	Speciellt positivt är att havsplaneringen baserar på ett miljö- och hållbarhetstänkande, tydligt även i konsekvensbeskrivningen (KB). Havsmiljöinstitutet vill även denna gång lyfta fram att ett systematiskt sådant tänkande bör vara grund för all planering på land och till havs i Sverige. Ambitionen med att få en god miljöstatus i alla Sveriges havsområden verkar dock vara svår att realisera. Havsplanerna, visar att det inte är enkelt; men de utgör Sveriges första systematiska försök, att utveckla en integrativ och adaptiv förvaltning av våra hav ur ett rumsligt perspektiv. För att främja hållbarhet i alla tre dimensioner bör havsplanering ses som ett instrument bland flera. Inte minst i den nu kommande implementeringsfasen krävs ett bredare, integrativt havsförvaltningstänk som inkluderar andra förvaltningsinstrument och alla nivåer hos inblandade aktörer, inklusive ett systematiskt tänkande kring uppföljning och anpassning av havsplaner och andra relevanta instrument (och relaterade processer).	Synpunkten noteras.

199	Havsmiljöinstitutet	Deltagande- och förankringsprocessen, har varit ambitiös och väldokumenterad och förmedlar intryck av inkluderande och transparens. Att jobba inkluderande och transparent med komplexa frågor är en stor utmaning, speciellt när allt behöver byggas upp från början. Positivt att man även har jobbat aktivt mot kommunerna och lyckats få många kommuner att även tänka och jobba med havsplanering över kommungränserna. Denna satsning och även relaterad, riktad kompetensutveckling mot experter och beslutsfattare borde fortsätta ett bra tag till. Det är även bra hur man har lyckats länka upp över nationsgränserna för havsplanering.	Synpunkten noteras.
200	Havsmiljöinstitutet	Det vore bra att tänka i termer av en kontinuerlig deltagandeprocess (inte bara under utvecklings, samråds- och granskningsfasen) som fortsätter att identifiera och inkludera underutnyttjade resurser och underrepresenterade grupper och innebär en systematisk uppföljning och utvärdering för att skapa både internt och externt lärande.	HaV kommer som en del av det fortsatta genomförande av havsplaneringsuppdraget överväga hur ett program för tillämpning och uppföljning av havsplanerna kan se ut.
201	Havsmiljöinstitutet	Symphony har blivit ett viktigt verktyg för Sveriges havsplanering, speciellt för arbetet med miljöpåverkan i havsplanerna och behöver utvecklas vidare för att om möjligt även rymma mera samhälleliga aspekter och andra skalnivåer.	Synpunkten noteras
202	Havsmiljöinstitutet	Att ta fram en strategi som förtydligar havsförvaltningens behov och akademins roller samt att utveckla arbetsformer och kontaktpunkter för ömsesidigt lärande är angelägen inför framtiden, både för effektivitetens och adaptivitetens skull (med Västra Götalandsregionen som exempel - kanske ett nationellt havsförvaltningskluster?).	Synpunkten noteras inför fortsatt arbete med havsplaneringsuppdraget och framtida planeringsomgångar.

203	Havsmiljöinstitutet	Akademin behöver användas som resurs för att identifiera och hantera kunskaps- och kapacitetsluckor (även över disciplingränser), som t.ex.: • Inom naturvetenskap om kust- och havsekosystement behövs fortfarande kunskap, interaktionsanalyser, modellering för nuläget, prognoser, datakvalitén behöver bli jämnare. • Ett antal sektorer skulle behöva utveckling av underlaget: t.ex. friluftsliv, turism, kulturmiljö, vattenbruk; kunskap och kompetens finns tillgänglig. • Implementering och uppföljning av planerna: I havsplanerna (s. 31) finns ambitiösa planer med uppdatering av miljödelen i konsekvensbeskrivningarna redan hösten 2019. Här är det angeläget att ta kontakt. Här är det fortsatt viktigt att referensområden och nätverk av provtagningsplaster för forskning och miljöövervakning får sin plats i havsplanerna/beslutsunderlaget. • Det behövs kunskaps- och metodutveckling för uppföljning av processer samt ekonomisk och social hållbarhet. • Tvärvetenskaplig samhällsvetarkunskap om havsplanering och förvaltning kan bidra med trendanalyser och scenarier, men även med kunskap, metoder och kapacitet för att följa upp, utvärdera och anpassa planeringen (t.ex. indikatorer och metoder för nulägesanalyser, prognoser och uppföljning samt utvärdering av havsplaneringen ur ett processmässigt, socialt och kulturellt hållbarhetsperspektiv).	Synpunkten tas med inför arbetet med att ta fram program för uppföljning av havsplanerna, fortsatt arbete med planerings- och kunskapsunderlag liksom för framtida planeringsarbete och planeringsprocess.
204	Havsmiljöinstitutet	För att främja en sammanhållen förvaltning av våra hav kan det vara bra att utveckla ett samarbete runt en havsbassäng och söka bidrag genom internationella forsknings- och samarbetsinitiativ, inklusive samarbete med relevanta internationella organisationer som t.ex. ICES, VASAB, HELCOM, eller OSPAR. Institutet är gärna berett att fungera som kontaktyta mot relevanta forskningsaktörer.	HaV instämmer att regionalt samarbete på bassängnivå behöver fortsätta. HaV noterar möjligheten till stöd när det gäller kontakter med forskningsaktörer.
205	Havsmiljöinstitutet	Institutet rekommenderar att man siktar mot ett brett integrativt havsförvaltningsperspektiv och att man systematiskt och kontinuerligt dokumenterar, följer upp och drar lärdomar.	Synpunkten noteras.

206	Havsmiljöinstitutet	För arbeta mot hållbarhetsmålen behöver havsplaneringens roll diskuteras inom ett övergripande, integrativt havsförvaltningssystem för Sverige. Nationell havsplanering blir, enligt föreliggande dokument, en vägledande fysisk planering för haven, och därmed ett viktigt instrument bland andra i regeringens verktygslåda för en integrativ havsförvaltning.	Synpunkten noteras.
207	Havsmiljöinstitutet	Målsystemet har inbyggda konflikter och otydligheter (t.ex. mellan miljömålen, men även mellan olika hållbarhetsdimensioner eller nivåer) som behöver identifieras och lösas.	Synpunkten noteras inför framtida planeringsarbete.
208	Havsmiljöinstitutet	Det är viktigt att tänka vidare hur de olika instrumenten kan samverka och samordnas – genom havsplaneringen och sektoriella implementeringsprocesser samt politiska processer.	Synpunkten noteras.
209	Havsmiljöinstitutet	Frågan återstår om ansvaret för långsiktiga avvägningar mellan målkonflikter ska bara ligga hos den befintliga majoriteten bara (regeringen beslutar om havsplanerna) och därmed ske genom inte speciellt transparenta förhandlingsprocesser mellan departement eller om sådana politiska vägval bör diskuteras bredare, t.ex. inom Riksdagen och samhället i stort.	Synpunkten noteras.
210	Havsmiljöinstitutet	När implementeringsfasen börjar ställs även frågan hur starka andra inriktningsdokument och regelverk är i förhållande till havsplanerna. Havsplaner som underordnade till planer och regelverk inom andra sektorer riskerar att bli effektlösa. Är havsplanerna jämbördiga eller starkare, måste vara tydligt vilka regler som behöver omprövas respektive anpassas.	Synpunkten noteras.
211	Havsmiljöinstitutet	Planeringspraxis med ”land-sea interactions” behöver utvecklas vidare, förmodligen med perspektiv på specifika sektorer, processer eller kustregioner med speciella behov att integrera mellan land och hav.	HaV föreslår ett fortsatt arbete med att ta fram ett nationellt enhetligt planeringsunderlag för kulturmiljö och rekreation, bl.a. för att bättre kunna ta hänsyn till lokala och regionala förutsättningar inklusive aktiviteter i havet och hållpunkter på land inom dessa teman i nästa planeringsomgång.

212	Havsmiljöinstitutet	Havsområdena påverkas av det som sker i kustvatten och på land och vice versa. Här finns en stark koppling till regional och kommunal planering och andra aktörer i kustbandet och ett stort behov för systemtänk (har blivit mycket tydligare i plandokumenten – t.ex. genom att visa hela landet i planeringsförutsättningarna) som behöver gå utöver plangränserna och den närmaste tidshorisonten, inklusive relevanta kartläggnings- och analysmetoder, för att inte missa något viktigt.	Synpunkten noteras.
213	Havsmiljöinstitutet	HMI uppmanar till att havsplaneringen skall tänka på ett nytt sätt kring systematik enligt Pan Baltic Scopes 4 dimensioner. 1: Den fysiska interaktionen. 2. Den Institutionella interaktionen. 3. Planeringsprocesserna. 4. Kunskaps- och metodutveckling. Läs mer i yttrandet på sid 6.	Synpunkten noteras inför framtida planeringsarbete. I den specifika frågan om lagstiftning avser HaV inte i att i dagsläget föreslå ändringar i miljöbalken enligt förslaget från Havsmiljöinstitutet.
214	Havsmiljöinstitutet	I Sverige spelar kustlänsstyrelser, -regioner och -kommuner en nyckelroll i implementeringen av havsplanerna när det gäller länkandet till landsidan och till blå tillväxt och regional utveckling. Behovet av kraftfulla insatser för en aktiv kustvattenplanering av god kvalitet är fortfarande stort. De väl behövliga extraresurserna genom KOMPIS kom sent och bör fortsätta ett tag till och stödja implementering och utvärdering samt hantera utmaningar som identifierats som kompetensbrist och tidsbehov för förankringen.	Synpunkten noteras inför förberedelser för kommande tillämpning av havsplanerna. HaV har tagit del av önskemålet om fortsatta styrmedelssatsningar för lokalt/regionalt havsplaneringsarbete.
215	Havsmiljöinstitutet	Fortsätt och fördjupa samarbetet mellan HaV, Boverket, länsstyrelser (i sina nya roller att både stödja och kontrollera) och den kommunala och regionala nivån (förutsättningar för blå tillväxt, mellankommunal planering) och avsätt tillräckligt resurser för planering och kompetensutveckling för experter och beslutsfattare på lägre nivåer för att de ska hinna ikapp. Jobba även nivåöverskridande över nationella gränser. Vidareutvecklingen bör utvärderas kontinuerligt.	Synpunkten noteras.

216	Havsmiljöinstitutet	Havsplanerna är idag baserade på en sammanvägning av sektorbehov och extrapolerade trender och sätts förhållande till övergripande mål som kan vara i konflikt med varandra. Konflikterna mellan sektorerna är väl redovisade, i samexistensdelen redovisas olika varianter på ett tillfredställande sätt och viss motivering på konkret nivå görs i själva planerna. Havs- och vattenmyndigheten har även gjort avvägningar mellan mål på en övergripande nivå, men hur och varför är inte tydligt i själva dokumenten.	Texten har i viss mån utvecklats för att stärka tydligheten. Havsplanen innehåller olika slags avvägningar. När det gäller riksintresseanspråk som inte tillgodoses och därmed inte utgör underlag för en användning så finns motivet för detta i text och i särskilda tabeller inklusive juridisk grund för avvägningen. När det gäller områdenas närmare geografiska avgränsning baseras de på underlag med skiftande geografiska skalor, detaljnivå osv. För att få enhetliga plankartor med havsplanens skala om 1:700 000 till 1:1 000 000 har en schablonisering gjorts i de specifika områdena. I fråga om bedömning av möjlig samexistens där det ställs krav på särskild hänsyn, särskild prövning (t.ex. Natura 2000-prövning) eller att ett samexisterande riksintresseanspråk inte får påtagligt skadas redovisas bedömningen i texten. Under dialogprocessen har det kommit in många synpunkter om samexistens är möjlig eller inte generellt och för vissa specifika områden och situationer. I denna granskningsredogörelse, liksom i samrådsredogörelsen finns fördjupade resonemang kring bedömningen av möjlig samexistens mellan olika användningar i dessa specifika områden.

217	Havsmiljöinstitutet	I förhållande till olika hållbarhetsdimensioner och miljömålen verkar man t.ex. ha gjort avvägningar som leder till en försämring av den biologiska miljön i vissa havsdelar till förmån av intensivare havsbaserad energiproduktion, trots att biodiversitetsförlust anses vara minst lika allvarligt som försurning och klimatförändring i havet. En bra genomgång av alternativa framtidsbilder som t.ex. genom visions och scenarioarbete kan tydliggöra för inblandade att alla målsättningar och önskemål inte kan harmoniseras fullt ut samt att det finns ett behov av flexibilitet inför olika möjliga framtidsscenarier. Tidsbrist verkar enligt samrådsredogörelsen vara orsaken till varför det aldrig blev en visionsprocess och vissa delar i samhället har inte kunnat mobiliseras för havsplaneringen. En framtida havsplanering bör ge betydligt mera utrymme för en diskussion av målkonflikter och olika övergripande vägval – inte bara för inblandade experter och nationella sektorsmyndigheter, utan även för politiska beslutsfattare och allmänheten. Metodmässigt handlar det om visionsarbete med scenario- och sårbarhetsanalyser (se t.ex. se KTH presentationen av scenarioarbete i en workshop på Havs- och vattenforum).	HaV noterar synpunkten inför framtida planeringsarbete.
218	Havsmiljöinstitutet	Avvägningarna mellan bruk och bevarande innebär målkonflikter, både av övergripande ideologisk karaktär och i konkreta områdesspecifika situationer, som borde diskuteras politiskt. Genom att havsplaneringen har ett perspektiv över decennier och gränser behöver den här typen av grundläggande prioriteringar långsiktiga överenskommelser över majoritetsgränser. Mobilisering av politiker är fortfarande aktuellt (Baltic Scope, BaltSpace och andra projekt). Inför framtiden behöver länkarna mellan havsplaneringen och politiska forum med demokratiskt mandat stärkas. Det behövs resurser och en strategi för att skapa intresse och förståelse och förankra havsplanerna hos politiker på alla nivåer utöver den aktuella majoriteten i den sittande regeringen som ska anta planen.	Synpunkten noteras.

219	Havsmiljöinstitutet	Havsplaneringsprocessen har omfattat få insatser för att inkludera allmänheten eller andra än för formellt ansvariga myndigheter på andra sidan gränsen. Materialet har tidigare är omfattande, komplext, och delvis innehållsmässigt svårtillgängligt och i den nuvarande granskningsfasen är det i princip för sent för enskilda individer och grupper att påverka innehållet. För att få allmänhetens förståelse för havsplanering och acceptans av dess möjliga effekter behöver kommunikationen mot allmänheten trappas upp med god framförhållning och uppmärksamheten hållas (scenarier, vad är HPL inför nästa omgång eller implementeringen). Arbetet inom projekt som BaltSpace och (Pan) Baltic Scope indikerar att det kan finnas skäl att inkludera intressenter över gränser, inte minst inom områden där territorialvatten möts.	Synpunkterna noteras inför framtida planeringsarbete. När det gäller den genomförda dialogprocessen har HaV och länsstyrelser arbetat aktivt med kommunikation kring havsplanerna. Inte minst har det varit viktigt att få genomslag i mer lokal media. Enligt havsplaneringsförordningen kungjordes även förslagen till havsplaner under granskningsskedet. En stor del av förankringsarbetet och kunskapsinhämtningen från lokal nivå har skett genom kommuners medverkan i processen, både i själva dialogprocessen (avstämning, samråd och granskning) och genom de s.k. Kompis-projekten. När det gäller gränsöverskridande dialog sker den genom samarbete med grannländer. Dels genom att s.k. ESBO-samråd genomförs, dels inom ramen för de gränsöverskridande projekt HaV deltagit i. Till stöd för samverkan finns vägledning för gränsöverskridande samråd och deltagande framtagen och antagen inom de regionala organisationerna HELCOM och VASAB där Sverige är en part. Under samrådet av förslag till havsplaner inkom synpunkter från 41 intressenter (myndigheter, branschorganisationer och företag) i grannländerna. Synpunkterna har förmedlats genom nationella ESBO-kontaktpunkter som finns i EU-länderna.

220	Havsmiljöinstitutet	I tidigare miljökonsekvensbeskrivningen konstaterades en begränsning att Symphony inte hanterar interaktioner mellan ”komponenterna”. Det är också oklart hur kopplingen ser ut mellan ”komponenterna” och ekosystemtjänster av olika slag. Symphony bör vidareutvecklas eller kompletteras både för att se om det går att bryta ner till större upplösning för att bli mera relevant för finskaliga regionala variationer och kustplanering, bygga upp kopplingarna till mänskliga aktiviteter och värden. Vem kan komma att använda det?	Symphony som verktyg och respektive dataunderlag uppdateras och förbättras kontinuerligt. Tydligare kopplingar mellan ekosystemkomponenter, samt finare upplösningar är två aspekter som med tid och ökad kunskap om den marina miljön kommer att förbättras. Havs- och vattenmyndigheten anser att trots osäkerheter och brister ger Symphony en tillräckligt robust bild av mänskliga aktiviteters kumulativa påverkan på den marina miljön. Kopplingarna mellan miljömässiga och sociala aspekter inom Symphony är under utveckling, med syfte att kunna integrera sociala och samhällsekonomiska aspekter i verktygets framtida bedömningar. I dagsläget finns inte ett tillräckligt robust ramverk eller tillräckligt omfattande och bra data för att kunna göra sådana bedömningar. I hållbarhetsbedömningen görs dock sådana bedömningar utifrån annat underlag och med hjälp av ett annat analysramverk.
221	Havsmiljöinstitutet	Många konkreta synpunkter om hållbarhetsbedömningarna har åtgärdats i dokumenten och metoden har förfinats betydligt sedan sist. Vi vill uppmuntra och betona behovet att fortsatta kunskaps och metodutvecklingen inom social och ickemonetär ekonomisk hållbarhet och kulturella ekosystemtjänster (inte minst kvalitativa aspekter och deras rumsliga kopplingar).	HaV noterar synpunkten, tackar för uppmuntran och yttrandet angående behovet av fortsatt kunskap- och metodutveckling.
222	Havsmiljöinstitutet	HB-metodik bör vidareutvecklas och även förfinas geografiskt i samråd med forskare med kompletterande ämnesbakgrund, inte minst social hållbarhet och kvalitativa aspekter.	Synpunkten noteras.
223	Havsmiljöinstitutet	Havsmiljöinstitutet erbjuder att vara värd för en diskussionsworkshop om hållbarhetsanalys, tillsammans med intresserade myndigheter, rapportförfattarna och hållbarhetsexperter från universitet och andra kunskapsaktörer.	HaV noterar förslaget inför genomförande av fortsatt planeringsuppdrag.

224	Havsmiljöinstitutet	Lärdomarna från havsplaneringen behöver dokumenteras, spridas och utvärderas. Det är angeläget med forskning om svensk havsplanering med inslag av följeforskning som även sätter detta i en internationell kontext.	HaV avser att initiera en utvärdering av hur havsplaneringsprocessen har genomförts för att säkerställa att viktiga lärdomar tas vidare in i framtida processer, men även så att områden för förbättring kan utvärderas och korrigeras inför nästa havsplaneringsprocess. Hur utvärderingen ska genomföras är en fråga som kommer att hanteras under 2020.
225	Havsmiljöinstitutet	Avsnittet om fortsatt arbete i havsplanerna s. 67/68 bör nämna något om uppföljning av implementeringen och planeringsprocessen.	Texten har kompletterats i förslaget till regeringen.
226	Havsmiljöinstitutet	HMI noterar även med glädje att HaV instämmer i vikten av ett mer utvecklat samarbete i den fortsatta uppföljnings- och implementeringsfasen samt i kommande planeringsomgångar (SR s. 17). Som inspiration och inlägg i en kommande dialog om detta bifogas en uppdaterad version av vår analystabell och våra förslag om akademins roller inom en integrerad havsplanering och förvaltning (se Appendix I, sida 15, i yttrande). Tabellen ger en överblick om de olika roller akademin idag har och kunde ha i förhållande till havsplanering och - förvaltning. Detta följs av konkreta förslag om akademins roll baserat på tidigare kritikpunkter i remissvaret.	Informationen noteras inför fortsatt genomförande av havsplaneringsuppdraget och kommande planeringsomgångar.
227	Havsmiljöinstitutet	Man har lyckats med pionjärarbetet att skapa en välfungerande gränsöverskridande myndighetssamordning (bl.a. Baltic Scope, Pan Baltic Scope). Speciellt i territorialhavsområdena kan det dock även vara viktigt att arbeta även med en bredare gränsöverskridande involvering av aktörer utanför myndighetssfären som är aktiva över gränserna (se bl.a. BaltSpace projektets slutsatser).	Synpunkten noteras.
228	Havsmiljöinstitutet	När det gäller deltagande av olika grupper syns en bred representation över sektorer. Vi är medvetna om begränsade tids- och resursramar, men vill ändå lyfta fram tidigare utpekade grupper som yngre generationer, samhället i stort och politiska beslutsfattare som kan behöva ytterligare mobilisering (t.ex. genom visionsarbete).	En utvärdering av hur havsplaneringsprocessen har genomförts kommer att ske inom en snar framtid för att säkerställa att viktiga lärdomar tas vidare in i framtida processer, men även så att områden för förbättring kan utvärderas och korrigeras inför nästa havsplaneringsprocess. Samverkansprocessen och dialog med olika intressenter kommer att vara en del av den dialogen.

229	Havsmiljöinstitutet	Myndigheten har tagit till sig av synpunkter om otydlighet i havsplaneringens roll inom den övergripande ekosystembaserade förvaltningen. Inte minst kapitel 5 i Havsplanen har stärkts för att åtgärda detta. Vi är även medvetna om att ett uppdrag har genomförts vid GU om ekosystemansatsen i havsplaneringen (genom D. Langlet och A. Westholm; SR s. 21). Vi hoppas att universitetets pågående forskning blir till fortsatt stöd i implementeringen av havsplanerna och praxisutvecklingen.	HaV arbetar med att i samarbete med grannländerna i Östersjön inom projektet Pan Baltic Scope utveckla tillämpningen av ekosystemansatsen i havsplaneringen. I det arbetet har David Langlet och Aron Westholm på Göteborgs Universitet anlitats för att bidra med sitt expertstöd.
230	Havsmiljöinstitutet	I Göteborgs universitets och institutets tidigare inlägg ansågs att det fanns en generell tendens att prioritera ner betydelsen av naturvärden till förmån för brukarintressen. Vi inser att havsplanerna är avvägningar mellan intressen och ser i dokumenten att denna synpunkt har adresserats i en del av de ändringar som gjorts (SR s. 33).	Synpunkten noteras.
231	Havsmiljöinstitutet	Myndigheten har hörsammat behovet att utveckla plangenomförandet i dokumenten (SR s. 35 ff.): HPL del 1 Kap 5 framställer på ett bra sätt hur man ser att planerna bör genomföras och tillämpas, så långt det går i dagens länge. Här dyker snarare praktiska implementerings- och uppföljningsfrågor upp. Bland annat ligger kommunala och regionala nivån ligger fortfarande efter i termer av resurser och kompetens. KOMPIS eller liknande satsningar som främjar kunskap, kompetens och överkommunalt (gränsöverskridande?) samarbete borde fortsätta ett bra tag framöver.	Synpunkten noteras inför förberedelser för kommande tillämpning av havsplanerna. HaV har tagit del av önskemålet om fortsatta styrmedelssatsningar för lokalt/regionalt havsplaneringsarbete.
232	Havsmiljöinstitutet	Vi ser med tillfredsställelse att myndigheten betonar att planerna regelbundet skall följas upp och revideras adaptivt samt att man betonar ” uppföljningen handlar om hur den statliga och kommunala planeringen bidrar till att koppla ihop land och hav”. (SR s. 39, HPL del 1 kap 5).	Synpunkten noteras.
233	Havsmiljöinstitutet	Inom båda områden och implementeringen, uppföljning och utvärdering vore det viktigt med följeforskning för att främja metodutveckling och lärande på organisationsnivå och undvika att alla behöver uppfinna hjulet på nytt.	Synpunkten noteras inför fortsatt genomförande av planeringsuppdraget och kommande planeringsarbeten.

234	Havsmiljöinstitutet	Delningen av kategorin Attraktiva livsmiljöer i Kulturmiljö och Friluftsliv är bra.	Synpunkten noteras.
235	Havsmiljöinstitutet	HMI håller med om att det finns behov av att i planen och i plansystemet bättre tydliggöra kulturmiljövärden och värden som rör friluftsliv och att detta arbete bör vara i linje med hur planering på kommunal nivå kommer att hantera dessa värden.	Synpunkten noteras.
236	Havsmiljöinstitutet	Det är förvirrande att dokumenten använder båda Friluftsliv och Rekreation som begrepp. Skillnaden mellan begreppen och hur de kommer att användas bör förtydligas i texten. Samma gäller kopplingen till (och skillnaden mellan) Friluftsliv/Rekreation och Turism, som också behöver mera fokus.	HaV menar att friluftsliv och turism är en del av begreppet rekreation och nuvarande system kvarstår. Rekreation har i planen en bredare innebörd som utöver friluftsliv och turism även kan innefatta t.ex. kommersiella verksamheter i havsplaneområdet.
237	Havsmiljöinstitutet	Vilka data som ligger till grund för varje kategori inom tema Rekreation framgår inte tydligt. Vi undrar huruvida man har involverat forskningen i detta arbete, inklusive kartläggningen, som i princip följer Miljöbalkens förslag i kombination med vad vi antar är kvantitativt baserade siffror (t.ex. övernattningar, gästhamnsbesök, etc.). Inte minst verkar friluftslivs- och rekreationsaktiviteternas viktiga, mera kvalitativa drag inte finnas med.	Användning rekreation baseras i dagsläget på riksintresseanspråk för friluftslivet. HaV föreslår ett fortsatt arbete att ta fram ett samlat underlag enhetligt och samordnat mellan länen så att havsplaneringen kan förhålla sig till lokala intressen. Inga specifika forskningsinsatser med fokus på rekreation initierades under havsplaneringsprocessen, utan tillgänglig kunskap, statistik m.m. användes för analyser kring tema rekreation.
238	Havsmiljöinstitutet	Vi noterar med tillfredställelse att man har tagit hand om osäkerheterna när det gäller ”injicering av koldioxid” och att frågan lyfts till vidare regeringskansliet. (SR s. 84). Formuleringen i HPL s. 201 skickar rätt signal att denna juridiska osäkerhet behöver hanteras.	Synpunkten noteras.

239	Havsmiljöinstitutet	Institutet (och Göteborgs universitet) poängterade betydelsen av planeringsunderlag och efterlyste en målmedveten samordning och integrering av karterings- och miljöövervakningsinsatser. Myndigheten väljer att fokusera på behovet av kartläggning av särskilt värdefulla områden och grön infrastruktur. Samtidigt säger man att planeringen ”… har tagits fram utifrån det kunskapsläge som råder vid framtagandet”, vilket naturligtvis är det enda möjliga. Däremot undviker man i princip frågan om hur framtida underlag kan förbättras och effektiviseras. Även om vi önskat ett mer proaktivt arbete vad gäller samordning redan nu, inser vi att detta innebär stora utmaningar. Vi utgår dock ifrån att detta arbete kommer att fortgå och ser fram emot att bidra i denna process (SR s. 95).	HaV arbetar med att öka samordning och kartering av miljöövervakningsinsatser inför kommande havsplaneringsprocesser. HaV hoppas på att denna planeringsprocess har ökat medvetenheten om att vi behöver fler och förbättrade kunskapsunderlag om våra marina miljöer och att detta därmed kan vara en katalysator för att ta fram mer kunskap.
240	Havsmiljöinstitutet	Institutet noterar med tillfredsställelse att fler hänsynsområden har utsetts och att naturvärdeskarteringar har kompletterat underlaget (SR s. 122, HPL).	Synpunkten noteras.
241	Havsmiljöinstitutet	Det är positivt att myndigheten föreslår fortsatt arbete med att skapa planeringsunderlag och beredskap en hållbar utveckling av havsbaserat vattenbruk. Göteborgs universitet är bland annat via forskningsplattformen SWEMARC beredda att bistå myndigheten i detta arbete. (SR s. 136).	Synpunkten noteras inför kommande planeringsarbete.
242	Havsmiljöinstitutet	HMI noterar att trålningseffekter på djupa mjukbottnar förväntas minska enligt det nya förslaget, att en miljökvalitetsnorm för trålsvepta områden är under utveckling och att bevarandemål i skyddade områden skall styra åtgärderna i dessa områden. Vi instämmer i myndighetens syn att havsplanerna kan bidra i och integreras i det framtida fiskeri- och havsförvaltningen (SR s. 149)	Synpunkten noteras.
243	Havsmiljöinstitutet	Det är positivt att läsbarheten och översiktligheten i MKB förbättrats genom att överflödig information tagits bort och att miljökonsekvensbedömningar sammanställts till ett dokument. (SR s. 156)	Synpunkten noteras.

244	Havsmiljöinstitutet	Det nya hållbarhetsbedömningsdokumentet (HB) och utdragen i havsplanen (HPL) innebär ett stort steg framåt, både analytiskt och i upplägget (HaV:s kommentarer SR s. 172/173, HB som helhet, utdragen i HPL). Vi inser att arbetet skett under stor tidspress, men instämmer i kritiken från andra aktörer (SR s. 173) och anser att det är synd att även den nuvarande (väldigt övergripande) hållbarhetsbedömningen per havsområde kunde ännu bättre illustrera konsekvenserna av olika val och prioriteringar på olika hållbarhetsdimensioner. Här kvarstår tidigare synpunkter om visions- och scenarioarbete, inklusive deras roll att synliggöra avvägningar mellan övergripande mål som kan vara i konflikt med varandra. Detta är viktigt både för de beslutande politikerna och för allmänheten för att lättare kunna föreställa sig planernas förväntade effekter och konsekvenser av olika val.	Synpunkten noteras och tas med i framtida utveckling av hållbarhetsbedömning i havsplaneringen.
245	Havsmiljöinstitutet	Institutet uppmuntrar att redan nu tänka på nästa omgång hållbarhetsbedömningar och påbörja metodutvecklingsarbetet och involvera forskningsfronten i detta. Den pågående översynen av miljömålen genom Miljömålsberedningen bör beaktas och metodutveckling kopplas till deras analyser och rekommendationer.	HaV delar synpunkten.
246	Havsmiljöinstitutet	S. 175, Ekologisk hållbarhet och ekosystemtjänster: Vi noterar att det fortfarande finns utrymme att stärka delarna där kulturella ekosystemtjänster behandlas. Här sker f.n. ett intensivt utvecklingsarbete i olika internationella forskningsprojekt. I våra tidigare yttranden påpekade vi att det vore viktigt att förtydliga att det finns andra koncept (t.ex. IPBES' nya begrepp "nature's contributions to people") och att det är viktigt att motivera varför man valde det ena framför det andra. IPBES utvecklingsarbete borde följas noggrant. Genom kontakt med akademin kan HaV hålla sig uppdaterad om relevant begrepps- och metodutvecklingen inom hållbarhetsbedömningsområdet.	HaV delar synpunkten att mycket utvecklingsarbete sker inom området marina ekosystemtjänster och att det är viktigt att följa denna utveckling.
247	Havsmiljöinstitutet	Det finns onödiga skiljetecken i det annars lättlästa och välredigerade dokumentet.	Har åtgärdats.
248	Havsmiljöinstitutet	Del 1 HPL s. 13: "… den del av Sveriges territorialhav som ligger utanför baslinjen". Det finns inte något territorialhav innanför baslinjen. Där är det antingen land eller inre vatten. (se 2§ Lag (2017:1272) om Sveriges sjöterritorium och maritima zoner).	Har åtgärdats.

249	Havsmiljöinstitutet	Del 1 HPL s. 20 ”Ekosystemansatsen har sitt ursprung i FN:s konvention om biologisk mångfald, på engelska kallad CBD, The Convention on Biological Diversity”. Ursprunget är betydligt komplexare, t.ex. ecosystem based management har funnits tidigare i FAOs örvaltning; man kunde ändra formuleringen något åt att konventionen idag utgör en av de viktiga internationella grunderna.	Texten har förtydligats i det slutliga planförslaget.
250	Havsmiljöinstitutet	Del 1 HPL s. 31. Uppföljningen bör även inkludera själva planeringsprocessen. I detta område behövs mera ”kött på benen” i texten och även metodutveckling när det gäller social-kulturell och kvalitativ ekonomisk hållbarhetsanalys. Mycket bra idé med avlastningsanalyser och det som listas i sista avsnittet – hur tänker man jobba med detta? Även sårbarhetsperspektivet som ICES WGMPCZM har testat för ”culturally significant areas”2 kan vara relevant här – parallellt till analyser som har testats i Kanada för den ekologiska delen. Det är viktigt att inkludera forskningen och hålla kontakt med arbetsgruppen.	Synpunkten noteras inför fortsatt arbete.
251	Havsmiljöinstitutet	HPL Del 2 s. 36 & 163: Det är fortsatt viktigt att referensområden och provtagningsplaster för forskning samt nätverk för miljöövervakning får plats i havsplanerna och beslutsunderlaget.	Miljöövervakningsstationer finns på specifika platser, ibland över större områden, men med anledning av havsplanens skala redovisas inte de enskilda platserna i havsplanen. Havsplanens vägledning har kompletterats med att hänsyn bör tas till sådana stationer.
252	Havsmiljöinstitutet	Bra med samexistens som utgångsprincip och ett speciellt avsnitt (HPL s. 56 följande sidor) om samexistens där möjliga konflikter mellan olika intressen presenteras och lösningar diskuteras. Formuleringen i rubriken för den senare delen av kapitlet ”Där samexistens som kan kräva mer anpassning” känns lite väl milt (en kommunikationsteknisk försiktighet?), när man inkluderar dels oförenliga användningar. Man kunde göra fler kategorier, eller ev. vara ännu tydligare att det egentligen handlar om tre (eller fyra?) kategorier i förhållande till regleringsbehovet, som t.ex. 1. samexistens (kan lösas genom ömsesidig anpassning utan reglering), 2. samexistens med betydande anpassning (kräver någon sorts reglering genom planering eller tillståndsgivande), 3. särskild hänsyn ska tas, 4. bindande bestämmelser föreslås (ännu inte i planen).	Texten i planförslagets del 2 har utvecklats.

253	Havsmiljöinstitutet	Bra med avsnittet fortsatt arbete s 67/68. Här borde stå något om uppföljning av implementeringen och utvärdering av planeringsprocessen.	Uppföljning av planering och planer hanteras i planförslagets kapitel 5 i del 1.
254	Havsmiljöinstitutet	Del 2, kap. 7, s. 243, 20. Risker: definitionen av risker bör tänkas genom. Första meningen är problematisk i sin logik: risk = risker + påverkansfaktorer. Genom att man undviker ord som kan skapa negativa associationer blir det otydligt. Begreppen bör kollas med aktuell riskforskning och rubriken anpassas.	HaV menar att "risker och påverkansfaktorer" på ett enkelt sätt belyser begreppets betydelse av både olyckor och andra händelser som kan ge skadliga konsekvenser för människor, djur och natur. Terminologin kvarstår därför.
255	Havsmiljöinstitutet	Det är alltmer angeläget att inkludera akademin mycket mera aktivt än hittills och utnyttja den som en resurs, både för den pågående havsplaneringsprocessen och för den bakomliggande utvecklingen av system, metoder och kunskapsbas. I detta syfte bör akademins roller diskuteras och förtydligas.	Synpunkten noteras.
256	Havsmiljöinstitutet	Enlig vår bedömning, när det gäller just havsplanering, har i Sverige hittills bara en liten del av akademins kunskap och möjligheter utnyttjats genom planeringsaktörer som t.ex. HaV, Boverket, länsstyrelser och kommuner. Havsmiljöinstitutet har under de senaste åren kartlagd och börjat utveckla ett kontaktnätverk mellan relevanta organisationer och experter i olika delar av landet. Det finns ett stort antal aktörer och plattformar på science-policy interaktionsarenan som kan bidra till en fruktsam och interaktiv diskussion om havsplanering, både som forum, kontaktpunkter eller aktiva kunskapsförmedlare. Här ingår till exempel marina centra vid universitet och förvaltning i olika delar av landet, inklusive Havsmiljöinstitutets regionala enheter (med nära länkar till t.ex. Östersjöcentrum i Stockholm, Umeå Marint Centrum, och Centrum för Hav & Samhälle vid Göteborgs universitet samt Linnéuniversitetet och SLU Aqua), men även Västra Götalands maritima kluster och Chalmers Lighthouse i Göteborg, World Maritime University och SEA-U i Malmö och Lunds universitet i Skåne, samt Stockholm Resilience Center och Nordregio i Stockholm.	Synpunkten noteras.

257	Havsmiljöinstitutet	Att utveckla en process för att inkludera akademin är möjligen inte enkelt, för att det akademiska landskapet är komplext och relevanta discipliner och forskning geografiskt och organisationsmässigt utspridda. Ändå är det helt nödvändigt att göra inför framtiden. Universiteten är också myndigheter och därmed lätta att inkludera eller ge uppdrag till. Havsmiljöinstitutet fungerar gärna som kontaktpunkt för en inledande övergripande diskussion om detta och är gärna samordnande värd för relaterade aktiviteter.	Synpunkten noteras inför HaV:s fortsatta planeringsuppdrag och framtida planeringsarbete.
258	Havsmiljöinstitutet	Havsmiljöinstitutet i samarbete med universiteten tar gärna på sig ansvaret att samordna kunskapen om existerande datamaterial och se till att planerare och ansvariga inom havsplaneringen blir informerade om vad som finns tillgängligt både när det gäller relevant datamaterial, forskning och expertis inom akademin i Sverige. Organisationsform och finansiering bör diskuteras. För att skapa en överblick över befintlig kunskap och expertis behövs en detaljerad kunskapsbas med kunskapsindex. Ett viktigt fundament för att havsplaneringen lyckas är att ha kunskap om alla delar, processer såväl som aktiviteter, som ingår i havsplaneringen. Mycket kunskap finns redan tillgänglig, dels på HaVs hemsida och dels inom universiteten, men en mera systematisk kunskapsbas med tillhörande kunskapsindex saknas. Detta behöver utvecklas så att planerare och forskare har lättare att hitta varandra när kunskap om olika ämnen behövs. På så sätt kan en kunskapsbas bidra till att stödja arbetet med havsplaneringsprocessen. HMI i samarbete med Göteborgs universitet erbjuder att bygga upp en kunskapsbas med kunskapsindex om medel kan finnas till att etablera en arbetsgrupp.	Synpunkten noteras inför HaV:s fortsatta planeringsuppdrag och framtida planeringsarbete. Frågan om den vidare hanteringen av kunskapsinsamling och tillgängliggörande av olika typer av underlag kommer bl.a. hanteras när system för uppföljning och omvärldsbevakning tas fram, liksom när de beslutade planerna tillgängliggörs.

259	Havsmiljöinstitutet	Det behövs även mera grundforskning inom ämnen som berör havsplaneringens olika delar. Detta kräver både riktade forskningsanslag och en dialog mellan universiteten och myndigheterna om viktiga frågor och behov. Havsmiljöinstitutet har redan kontakter till Sveriges forskningsfinansiärer och kan i samarbete med universiteten skapa en plattform för att koordinera forskningsanslag och tema för grundforskning. Konkret föreslås etableringen av en expertgrupp från olika discipliner med representanter från båda universitet och myndigheter som har regelbunden kontakt med de intresserade forskningsfinansiärerna (MISTRA, FORMAS m.fl.)	Synpunkten noteras och tas med i det fortsatta arbetet.
260	Havsmiljöinstitutet	Idén om ett vetenskapligt råd för havplaneringensprocessen har funnits tidigare men är fortfarande aktuellt. Ett vetenskapligt råd som omfattar olika discipliner och relevanta kunskapsområden från alla universitet i Sverige innebär bättre förutsättningar för havsplaneringen att relatera till samt vara i dialog med den senaste utvecklingen inom forskningen. Det handlar både om direkta kunskapsunderlag, men även om begrepps- och metodutveckling, förståelse av samhällsprocesser samt insikter rörande samverkan, samråd, styrning etc. för havsplaneringsprocessen. Det föreslås att ett sådant råd sammanställs av HMI och universiteten i dialog med intresserade myndigheter och aktörer och bör bestå av några seniora, men även tillräckligt med yngre forskare med bra kontaktnät till spetsforskning inom relevanta fält och kapacitet att göra analyser och utredningar.	HaV kommer, som en del av havsplaneringsprocessen, att ta fram ett program för uppföljning av havsplanerna. Eventuella samarbeten med akademin kommer även det att vara en fråga som hanteras. Dock finns det i nuläget inga planer på att inrätta ett vetenskapligt råd.

261	Havsmiljöinstitutet	Följeforskning för att ge snabb och direkt input och lära från pågående planering behöver prioriteras och eventuellt även kopplas till åtgärder nämnda i yttrandet. Det är viktigt att ansvarsfördelningen är tydlig från början. Följeforskningen bör kopplas till internationell forskning och utveckling. Det finns ett växande antal studier av havsplanering i andra länder som bör kompletteras genom svenska perspektiv och lärdomar. Teman bör bland annat vara hur processen, kunskapsbildningen etc. utvecklas i en svensk kontext i såväl fysisk-biologiska som socioekonomiska och kulturella aspekter. Följeforskningen bidrar också med råd och kan identifiera kunskapsluckor som vetenskapssamhället och forskningsfinansiärer bör uppmärksammas. Institutet och universiteten kan gärna utveckla/samordna/medverka i både typer av följeforskning.	Synpunkten noteras.
262	Havsmiljöinstitutet	Akademin erbjuder en viktig arbetskraftsresurs i form av studenter, praktikanter, industridoktorander och postdocs, som HaV och andra myndigheter kan bli bättre på att använda strategisk till att skapa kunskap och utveckla expertkompetens kring olika frågor i havsplaneringen. Praktik kan vara en ingång för studerande i planeringens praxis, medan industridoktorer och postdocs kan bidra med att identifiera och jobba med viktiga teman inom havsplaneringen. Dessa personer kan i sin tur vara en bra kanal för myndigheterna att hålla kontakten med akademin. I mån av relevans och resurser kan HMI för Sverige och universiteten i sina respektive regioner hjälpa med att koordinera.	Synpunkten noteras.

263	Havsmiljöinstitutet	Utöver de aktörer som redan är aktiva behövs ett förstärkt fokus på information och kompetensutveckling om havsplaneringsprocessen. Akademin (samordnad via HMI och intresserade universitet och högskolor) kan vara till stöd för myndigheterna med sina utbildande och kompetensutvecklande funktioner. Dessa utbildningar är av olika slag och kan behöva utvecklas i ett tematiskt och målgruppsinriktat modulsystem, börjande med ett antal ”pilotkurser” för olika grupper inom olika temaområden. Det kan på sikt innebära formalisering genom universitetskurser eller uppdragsutbildning. Universiteten bör i samarbete med relevanta myndigheter som HaV, Boverket, Länsstyrelser, SKL och regioner och kommuner specificera målgrupper och behov, och ta fram lämpliga former för sådan kompetensutveckling. Följande målgrupper och områden bör prioriteras: • Vägledning och stöd till kommunerna: idag finns väldigt lite vägledning och stöd till kommunerna och andra om hur de ska jobba med havsplanerna. Den vägledning som finns är för allmän och generell. • Kompetensutveckling för planerare på alla nivåer: planerare behöver mera och bättre utbildning för att hantera komplexiteten och de nya perspektiven en integrativ havsplanering. • Beslutsfattare: även politiker på alla nivåer behöver bli mer insatta i vad havsplanering betyder och planerna innebär. • Allmänheten: för att få en allmän acceptans av effekterna är det angeläget med allmänhetens involvering och förståelse. Inga åtgärder har veterligen vidtagits sedan halvtidsutvärderingen för att nå allmänheten. Därför är vårt förslag att HaV i samarbete med intresserade forskare och myndigheter med erfarenhet av sådan kommunikation (t.ex. kommuner) tar fram lämpliga former och medel.	HaV tar med sig synpunkten i sitt fortsatta arbete med havsplanering.

264	Havsmiljöinstitutet	HaV och andra myndigheter bör även tänka genom hur i dagens läge resurserna till produktion av kunskap för havsplanering och havs(miljö)förvaltning fördelas mellan olika relevanta sektorer och ämnesområden. Det verkar finnas en mycket större vikt på t.ex. naturvetenskap och inte minst fiske och ekonomi samt mycket mer resurser till den nationella nivån än till lägre sådana. Olika planeringsnivåer behöver olika skalupplösning. Även resursfördelningen av expertarbete nationellt och internationellt inom olika arbets- och syntesgrupper (t.ex. ICES) bör tänkas igenom.	Synpunkten noteras.
265	Havsmiljöinstitutet	För att hantera dagens komplexa samhälls- och miljöfrågor i och vid havet, och för att kunna inkludera nya behov och perspektiv, behövs en sektorsövergripande (integrativ) avvägning och en adaptiv strategisk styrning, både för användningen av rummet (fysisk planering), men möjligen även med andra instrument. Det är meningsfullt att reflektera över havsplaneringsprocessens roll som en mera övergripande strategisk samordningsfunktion, även om eventuellt själva havsplanerna inte har en bindande verkan för sektorerna samt behöver kompletteras med instrument utöver det rumsliga.	Synpunkten noteras.
266	Havsmiljöinstitutet	Hav-land-hav kopplingen är viktig för havsplaneringen. Aktiviteter och processer den statliga havsplaneringen ska styra är i stor utsträckning beroende av vad som sker på land och i kustvatten. Dessa ligger fysiskt och administrativt utanför det egentliga havsplaneringsområdet, men får stor betydelse för att uppnå havsplanens syften. Problemet att olika typer av planering i kustzonen just nu inte hanterar kustvatten behöver uppmärksammas och åtgärdas.	Synpunkten noteras.

267	Havsmiljöinstitutet	Kustkommunerna, men även regionerna spelar en nyckelroll för planeringen av havsområdenas framtida användning (blå tillväxt och regional utvecklingsplanering, regionplanemandat). En viktig fråga är hur havsplanerna blir vägledande för andra typer av planer – om vissa ska gälla parallellt. Vad som ska ske i överlappszonen med den kommunala planeringen förblir oklart tills tillämpningen verkligen sätter igång (juridiskt och på andra sätt). Det får inte ge intryck av att havsområden kan planeras avskilt från kust och land.	Synpunkten noteras. Havsplanerna är ett vägledande underlag för kommunal planering. Den kommunala planeringen omfattar hela Sveriges territorium vilket innebär att land och hav knyts samman i kommunernas översiktsplaner.

268	Havsmiljöinstitutet	Första frågan är hur mycket havsplanerna i sitt innehåll faktiskt kan/ska styra i förslagen till havsplan (t.ex. vägledande underlag vid olika tillståndsprövningar och andra ärenden enligt miljöbalken samt att vid tolkningen av vad som utgör mest lämplig användning). Samtidigt sägs i propositionen som ligger till grund för havsplaneringslagstiftningen att det ”inte [är] fråga om att flytta något kommunalt planeringsansvar från kommunerna till staten.” (Prop. 2013/14:186, s 13) Kommunernas kontroll över planeringen inom område de har rätt att planera, d.v.s. landterritoriet och territorialhavet, ska alltså inte inskränkas jämfört med idag. I dagsläget finns vissa kontrollmekanismer som ska se till att allmänna intressen beaktas i den kommunala planeringen. Men dessa intressen är inte detsamma som innehållet i en havsplan. Enligt förslagen bygger havsplanerna, utöver lagstadgade eller annars utpekade riksintressen, bland annat på de nationella miljökvalitetsmålen och den nationella maritima strategin. Länsstyrelsens kontrollerande funktion i relation till kommunala översiktsplaner och detaljplaner – yttranden och ev. upphävande av detaljplan enl. PBL 5 kap 22 § resp. 11 kap 11 § samt granskningsyttrande avseende förslag till översiktsplan enl. PBL 3 kap 16 § – ska bara grunda sig på/avse vissa i lagstiftningen specificerade intressen. Dessa inkluderar inte generella miljöskyddsöverväganden, näringspolitiska övervägandet eller annat som inte kommit till uttryck i riksintressen eller miljökvalitetsnormer (eller är frågor som angår två eller flera kommuner men inte samordnats på ett lämpligt sätt). Förutom att fylla en informationsfunktion, är därför ur ett juridiskt perspektiv planernas innehåll inte styrande i den meningen att det kan ligga till grund för statliga ingripanden mot inkompatibla kommunala planbeslut. Mot den bakgrunden vore det önskvärt att tydliggöra att det finns en klar skillnad mellan planerna i sig och vissa av de intressen som kommer till uttryck i planerna med avseende på förhållandet till den kommunala planeringen.	I kapitel 5 om tillämpning av havsplanerna i förslaget till regeringen har förtydliganden gjorts vad gäller förhållandet mellan den statliga havsplanen och de kommunala översiktsplanerna.

269	Havsmiljöinstitutet	En närliggande frågeställning handlar om vilken planering som planerna ska vara vägledande för, t.ex. för att uppfylla kraven på god mark- och vattenanvändning, enligt 4 § havsplaneringsförordningen. Havsplanen är vägledande för den kommunala planeringen." Av nämnda § i havsplaneringsförordningen framgår att en havsplan ska ge "den vägledning som behövs för att de områden som omfattas av den kan användas för det eller de ändamål som de är mest lämpade för…" (vår kursivering). Eftersom merparten av all havsbaserad verksamhet, liksom verksamhet i övrigt som påverkar havet, sker i anslutning till kusten är frågan om det inte är aktiviteter utanför det område som omfattas av en havsplan som kommer att vara av störst betydelse för möjligheten att uppnå planens syften. Såväl kommunal och regional planering och kommunal och statlig tillståndsgivning som mer generella kommunala och statliga prioriteringar på bland annat näringspolitikens och transportpolitikens områden är av stor betydelse för verksamheter i kustområdet.	Synpunkten noteras. Förutom att planen ska ge vägledning till myndigheter och kommuner vid planläggning och prövning av anspråk på användning av området, är planen ett underlag för beslut och förvaltning som kan beröra eller påverka havet. Detta kan även avse verksamheter utanför planområdet. 65 kommuner planerar den del av havsplanerna som avser territorialhavet. Den kommunala planering som rör både land och hav kopplar samman land och hav.
270	Havsmiljöinstitutet	Organisationsmässigt är det i det fortsatta arbetet viktigt att länkarna mellan den statliga havsplaneringen och den kommunala översiktsplaneringen utvecklas, inklusive en bättre dialog och ett utvecklat samarbete mellan kommunerna, HaV, Boverket och länsstyrelserna, men även regionernas ansvariga för blå tillväxt. Länsstyrelserna har redan idag en roll i den kommunala översiktsplaneringen för att ge en samlad bedömning om hanteringen av de nationella intressena. Regionerna samt kommunförbunden kan också få viktiga roller här. Det som är också viktigt är att man utvärderar och lär sig på ett systematiskt sätt, så att man ser att det nya systemet fungerar så som det skall.	HaV kommer under 2020 börja utvärdera den genomförda havsplaneringsprocessen för att identifiera vad som har funkat bra och vad som kan göras bättre i kommande planeringsprocesser. Samverkansmodellen där länsstyrelser samordnat arbetet med kommuner är en del av processen som kommer att diskuteras.
271	Havsmiljöinstitutet	Även om rangordningen mellan den nationella havsplaneringen och kust- och havsplaneringen på lägre nivåer har börjat bli klarare i texten, är den praktiska tillämpningen ännu oklar. Länkarna mellan nivåerna behöver vidareutvecklas och det ömsesidiga implementeringsarbetet uppåt och neråt följas upp noggrant.	HaV kommer att följa upp planerna och planeringen. En del av uppföljningen handlar om havsplanernas verkan i kommunal och regional planering.

272	Havsmiljöinstitutet	Det bör bli tydligare vilken roll havsplaneringen som process och de nya nationella havsplanerna ska spela i relation till en mera övergripande (ekosystemansatsbaserad?) havs(miljö) förvaltning.	Synpunkten noteras. Havsplanen bidrar med planeringsmässiga förutsättningar för en långsiktigt hållbar utveckling. Åtgärder vidtas inom annan förvaltning, t.ex. havsmiljöförvaltningens åtgärdsprogram, beslut inom sjöfartspolitiken och genomförande av fiskeripolitiken. Havsplanerna ska vägleda vi planläggning, vid prövning av anspråk, men utgör även ett underlag i förvaltningen, t.ex. när det gäller föreslagen särskild hänsyn till höga naturvärden. Havsplanen utgör på så sätt en del i den samlade havsförvaltningen.
273	Havsmiljöinstitutet	Det behöver bli tydligare vad den nationella havsplaneringen innebär konkret för andra sektorsmyndigheter och för brukare – vad som ligger innanför HaVs och planernas ansvar och vad som ligger utanför (har inte minst varit svårt för politiker och allmänheten att greppa).	Synpunkten noteras. Havsplanen är vägledning till myndigheter och kommuner vid planläggning och prövning av anspråk på användning av området. Avsikten är också att vara vägledande i olika förvaltningsprocesser där så är relevant. Enligt prop. 2013/14:186 ska myndigheter och kommuner i tillämpningen av planerna bedöma hur planernas ställningstaganden kommer att påverka deras planering, beslut och andra förvaltningsåtgärder.
998	Stockholms Universitet	Fler svagheter i bedömningen av naturvärden och hänsynsbehov som påpekades i remissrundan, har förbättrats i nuvarande version genom att bedömningen väger in flera underlag och lägger mindre vikt vid osäkra underlag.	Synpunkten noteras.

999	Stockholms Universitet	Vi noterar dock att flera områden med höga naturvärden inte bedömts tillräckligt viktiga för att planen ska peka ut särskild hänsyn till natur. Detta gäller exempelvis utsjöbankar i Bottniska viken (B107 och B140), de unika syresatta djupområdena i Ålands hav (Ö200) och det viktiga torsklekområdet i Gotlandsdjupet (Ö232 och Ö244). Orsaken till dessa ställningstaganden är inte redovisade i detalj, men myndigheten hänvisar i samrådsredogörelsen till att hänsyn till dessa naturvärden kommer att tas i tillståndsprocesser om det blir aktuellt med exempelvis utbyggnad av vindkraft eller sandtäkt. Vi vill understryka att det är viktigt och att det i många fall kommer att finnas ett behov av utökad kunskap om den lokala miljön för kommande tillståndsprocesser.	HaV har återkopplat och tagit hänsyn till inkommen data om naturvärden i slutjusteringarna av de svenska havsplanerna. I förslaget till regeringen finns vägledning om höga naturvärden i Ö200 och Ö201 med särskilt fokus på fågel, unika syresatta djupområden, migrerande lax samt livskraftigt torskbestånd. Resterande områden som hänvisats till uppfyller i dagsläget inte kriterier för särskild hänsyn till höga naturvärden. HaV hoppas dock att denna planeringsprocess bidrar till att mer kunskap tas fram om våra svenska havsområden i framtiden.
1000	Stockholms Universitet	Havsplanen och MKB pekar också på osäkerhet i bedömningen av naturvärden och miljökonsekvenserna av planen. Exempelvis baseras bedömningarna i stora delar av havsplaneområdena Bottniska viken och Östersjön på svaga kartunderlag (Fig. 6 i MKB). Det är viktigt att det påbörjade arbetet med att kartlägga den marina miljön och hur den påverkas av olika verksamheter fortsätter inför tillståndsprocesser och kommande revisioner av havsplanerna.	HaV håller med om att kunskapsuppbyggnaden är mycket viktig för det fortsatta arbetet med havsplanering och -förvaltning, och att den ska fortsätta.
1001	Stockholms Universitet	Havsplanernas bidrag till att uppnå en god miljöstatus är nedslående. Enligt MKV har havsplanerna en negativ effekt på de flesta miljöaspekter i Bottniska viken och på flera miljöaspekter i Östersjön.	Den negativa påverkan i Bottniska viken kommer främst från områden i havsplanen för energi- respektive sandutvinning. Påverkan på miljöaspekter i Bottniska viken är relativt lokal. Eventuellt har de positiva effekterna av områden för särskild hänsyn till höga naturvärden underskattats. Det beror i så fall på att positiva effekter i de två andra planområdena bygger på antaganden om att negativa effekter från fiske som förekommer i dessa områden kommer att begränsas. I Bottniska viken är fiske inte lika förekommande i områden med särskild hänsyn till höga naturvärden och därför blir denna effekt inte så tydlig.

1002	Stockholms Universitet	Enligt samma bedömning kommer planerna delvis att göra det svårare att uppnå målen med havsmiljöförvaltningen. En anledning till detta utfall är avvägningar mellan olika miljömål, exempelvis fossilfri energiproduktion mot skydd av havsmiljön. Men vi upplever också att havsplanerna utgår från svag snarare än stark hållbarhet. den ekologiska hållbarheten är inte överordnad, vilket gör att planerna pekar ut en utveckling som delvis utarmar våra havsmiljöer. Detta ställningstagande får konsekvenser för Sveriges möjlighet att uppnå nationella miljömål, EU-åtaganden och de regionala havskonventionerna. Om planerna antas är det viktigt att havsförvaltningen kan falla tillbaka på andra verktyg, exempelvis en mer hållbar örvaltning och fortsatt arbete med att minska utsläpp från verksamheter på land.	HaV noterar synpunkten och håller delvis med. Havsplanerna ska bland annat syfta till att bevara och uppnå en god miljöstatus samtidigt som de även ska bidra till sociala och näringspolitiska mål. Planerna är därmed en avvägning mellan fler olika målsättningar.
1153	Umeå Universitet	I stort har rimliga bedömningar av hänsyn för olika samhällsintressen tagits i havsplanen för Bottniska viken.	Synpunkten noteras.
1154	Umeå Universitet	Vi anser att naturintressena generellt behöver få större vikt för att återställa en god havsmiljö. Störst risk för konflikter med naturvärden finns i området kring Finngrundet som bör ges speciell uppmärksamhet avseende skydd av naturvärden.	HaV har inför överlämning av förslaget till regeringen valt att ytterligare tydliggöra att energi i Natura 2000-områden med största sannolikhet kräver särskild prövning. Detta markeras genom att sådana områden får betecknas som utredningsområden för att markera utredningsbehovet. HaV har även justerat området B151 Västra Banken för att undvika den del som bedöms ha störst förekomst av alfågel.
1155	Umeå Universitet	Rapporten är i stort föredömligt kortfattad speciellt avseende de konkreta havsplanerna.	Synpunkten noteras.
1156	Umeå Universitet	Miljökonsekvensbedömningen är rimligt gjord. En översyn av mindre språkliga fel rekommenderas.	Synpunkten noteras
1157	Umeå Universitet	Eftersom främst kommentarer på gjorda revideringar sedan förra samrådet efterfrågas hade det underlättat kraftigt för granskarna om en lista på gjorda revideringar, eller någon form av markering av dessa, ibland tillsammans med en motivering, tillhandahållits för effektiv fokusering på det som ändrats.	Synpunkten noteras.

1158	Umeå Universitet	Sid 36, Första stycket; Det vore bra om, som det står i detta stycke, havsplanerna kan ge förutsättningar för vetenskapliga undersökningar och långsiktig övervakning av havsmiljön. Men det är svårt att se hur de gör det i den form de har nu eftersom det inte finns något i underlaget som säkerställer detta. I kartorna finns inte stationer eller viktiga områden markerade som ingår i de undersökningar som miljöövervakning och forskning har (vilket är förståelig när det rör sig om många punkter utspridda över större delen av Bottniska viken.) Det tydliggörs dock inte heller i texten, vilket vore bra om det gjordes. Nu är det oklart hur behov hos forskning/miljöanalys står i konkurrens med andra intressen. Exploatering eller fartygstrafik i referensområden med långa ekologiska tidsserier är exempel på intressekonflikter.	Miljöövervakningsstationer finns på specifika platser, ibland över större områden, men med anledning av havsplanens skala redovisas inte de enskilda platserna i havsplanen. Havsplanens vägledning har kompletterats med att hänsyn bör tas till sådana stationer.
1159	Umeå Universitet	Sid 73: Ange namn på naturskyddat (Natura 2000) område B103 utanför Luleå i texten.	Natura 2000-området heter Marakallen och skrivs in i texten.
1160	Umeå Universitet	Sid 73: Benämningen ”stabila” isar i utsjön i Bottenviken är delvis vilseledande. Isen har visserligen hittills förkommit visserligen så gott som varje vinter, ofta med lång varaktighet, men isen i utsjön är rörlig och skapar driftvallar, stötis och råkar mm, vilka är just de habitat som vikare vill ha. En omformulering behövs	Har åtgärdtas.
1161	Umeå Universitet	Kartor sid 75 och 79: Hela havsplaneområdets gräns verkar i vissa delar ha flyttats åt V-NV och ibland blivit rakare sedan förra samrådet vilket ger en del förändringar i kartans planområden, som B102, B104 och B122. Kanske finns fler exempel. Gränsens förändring, och anledningen, kunde gärna kommenteras.	Enligt lagen (2017:1272) om Sveriges sjöterritorium och maritima zoner gäller nya avgränsningar för Sveriges sjöterritorium och maritima zoner fr.o.m. den 1 mars 2018. Därför har planområdenas avgränsning justerats.
1162	Umeå Universitet	Sid 77: Märklig syftning att Sydostbrotten omfattas av Kronören. Förslag ”Sydostbrotten (B122) motiveras av Natura 2000 och närheten till naturreservatet Kronören”.	HaV noterar synpunkten och förtydligar i texten då Kronören inte ligger med i havsplaneområdet. Istället hänvisas nu till naturreservatet Örefjärden-Snöanskärgården.
1163	Umeå Universitet	Karta sid 79: Områdesbeteckning och Användning har fallit bort i området där det står ”Norra Kvarken”, öster om Holmöarna.	Beteckning har lagts till.

1164	Umeå Universitet	Karta och tabell s 79 och 80: Karta och tabeller harmoniserar inte helt. Ett exempel: på kartan s 79, område B127 anges FN som användning. Men i tabellen s 80 nämns Försvar, Natur, Sjöfart, Yrkesfiske, utan synlig prioritering mellan de fyra (även om Försvar och Natur nämns först). Om Försvar och Natur är huvudsaklig användning och ges företräde framför Sjöfart och yrkesfiske så bör det vara tydligt också i tabellen. Detta var ett exempel men det verkar gälla generellt.	I B127 är försvar, natur, yrkesfiske och sjöfart mest lämpliga användningarna. Användningarna försvar och natur redovisas med bokstavsbeteckningar. Användningarna yrkesfiske och sjöfart redovisas som skraffering i plankartan.
1165	Umeå Universitet	Sid 80: Oklar mening: ”Kusten i söder, vid Gräsö mot Södra Kvarken, omfattas av riksintresse högexploaterad”. Vad avses med ”riksintresse högexploaterad”?	I granskningshandlingen på sid 80 står det "Kusten i söder, vid Gräsö mot Södra Kvarken, omfattas av riksintresse högexploaterad kust".
1166	Umeå Universitet	Karta och tabell sid 84 och 85: För det stora området B140 anges i tabellen s 85 att i ett mindre område nära Camps Grund i söder ska särskilda företrädesangivelser gälla där försvaret har företräde. Det verkar som om ett mindre område där (oklart hur stort) behöver avstyckas från det stora B140 och få egna direktiv. Dessutom innehåller område B140 även delar längst i söder där det ska vara Särskild hänsyn till höga kulturmiljövärden (enligt kartan)– även det området skulle kanske behöva avstyckas och ge egen beteckning och direktiv.	Synpunkten noteras. Området kvarstår.
1167	Umeå Universitet	Karta sid 84: Mycket positivt att B148 och B149 på Finngrunden behållits som endast Natur, utan att Energi lagts in, med tanke på dessa områdens mycket stora betydelse för övervintrande alfåglar. Det är viktigt att undvika vindkraft där. Samtidigt kan det befaras att den nu tänkta planen för kraftig expansion av vindkraft i omkringliggande områden gör att område B148 och 149 ringas in av exploatering och att fåglarnas inflygning till området försvåras, samtidigt som en rutt för sjöfarten går alldeles intill områdena. Fågelexperter bör tillfrågas. Kanske innebär det nuvarande förslaget en orealistiskt stor avvägning mellan flera svårförenliga verksamheter. Det bör övervägas om ett något större område skulle behöva fredas från vindkraft vilket kanske dessutom skulle tillgodose försvarets synpunkter beträffande risk för kumulativ påverkan av vindkraft i området.	I planförslaget som lämnas till regeringen har B148 och B149 gått upp i större områden med användning natur (B155). Även nordöstra delen av B151 blivit del av områden B155 för att ytterligare minska användning energiutvinning i områden med störst förekomst av alfågel. Även B151 har beteckningen utredningsområde energiutvinning vilket innebär samexistens under förutsättning att etablering av vindkraft inte påtagligt skadar överlappande riksintresseanspråk för yrkesfiske avseende för lek- och uppväxtområde för fisk

1168	Umeå Universitet	Sid 85: För B150 anges att sjöfart får företräde framför energi, men i kartan heter det Gn. Fler likande exempel kan finnas. Det gör att det uppstår frågor om innebörden av begreppet Generell användning.	Synpunkten noteras. Inom områden där generell användning anges har ingen särskild användning företräde. Användningar som avgränsas av sina egna geografiska markeringar har dock företräde där de anges.
1169	Umeå Universitet	Sid 163: Den svenska nationella miljöövervakningen har stationer som ger underlag för >30 åriga tidsserier utspridda över en större del av Bottniska viken. Var för sig är stationerna små men de utgör ett större nätverk och bör beaktas som så. Meningen ”Övervakningen sker lokalt och rör små områden.” kan därmed ge en felaktig bild. Förslagsvis ändras meningen till ”Övervakningen utgörs av ett flertal representativa punkter som ligger utspridda i havsbassängen antigen som enstaka punkter eller som kluster.	Har åtgärdats.
1316	Örebro Universitet	Örebro Universitet har inga synpunkter	Synpunkten noteras.

	Branschorganisationer		
44	Energiföretagen	Energiföretagen noterar att det finns motstående intressen för alla utpekade områden för energiutvinning och att den sammanlagda potentialen för dessa områden är relativt begränsad. Vi gör bedömningen att antaganden om realiserbar elproduktion är för optimistiska av flera skäl, framförallt för att det är stor risk att tillstånd inte ges till så många vindkraftparker som det antas och att lokaliseringar väljs bort innan tillståndsprövning. Det är svårt att avgöra om potentialen är tillräcklig för den havsbaserade vindkraftsutbyggnaden som marknaden kommer att vilja realisera fram till 2050.	HaV bedömer att förslaget till regeringen ger planeringsförutsättningar för 23-31 TWh i årlig elproduktion, vilket baseras på att ca 33-50 procent av arealen i områden utan tillstånd nyttjas.
45	Energiföretagen	Det är av största vikt att utpekandet av områden lämpliga för energiutvinning får en verklig betydelse i tillståndsprocessen. Energiföretagens medlemmars erfarenhet från tillståndsprövning för vindkraft är att gällande riksintresse för vindbruk inte har haft den tyngd i den juridiska prövningen som det fanns förhoppningar om. Det vore olyckligt om utpekandet i havsplanerna av områden för energiutvinning endast gör marginell skillnad i tillståndsprocesser.	Synpunkten noteras. Havsplanerna är ett vägledande underlag i tillståndsprövningar.
46	Energiföretagen	Samtliga utpekade områden ska ta hänsyn till försvaret vilket gör möjligheterna för samverkan till en nyckel för framgångsrik etablering av vindkraft. Av det skälet stödjer Energiföretagen HaVs förslag att tillsätta en utredning för att utveckla tillvägagångssättet för att etablera vindkraft och bibehålla förutsättningarna för försvar och säkerhet.	HaV noterar att Energiföretagen stöder förslaget om utredning.
172	Havs- och Kustfiskarnas Producentorganisation	HKPO har deltagit vid ett antal samrådsmöten som Havs- och vattenmyndigheten har anordnat under processens gång. Det har varit bra genomgångar med en fullödig information. Vi har således kunnat lämna synpunkter efterhand. HaV har också tagit viss hänsyn till en del av dessa fiskets synpunkter i det nu framlagda förslaget till havsplaner.	Synpunkten noteras.

173	Havs- och Kustfiskarnas Producentorganisation	Vi anser dock att havsplanen i en del texter ger en alltför generell beskrivning av yrkesfiskets och bottentrålningens miljöpåverkan och att då övrig miljöpåverkan inte ges den viktning de bör ha. Den kumulativa miljöpåverkan av fisket klassas alltför högt, beskrivningen av yrkesfisket är i vissa fall negativ och obalanserad och ger inte en rättvisande bild av dagens fiske. En övervägande del av våra kommentarer ägnas därför åt att argumentera i denna för fiskenäringen viktiga fråga.	Beskrivningen av yrkesfisket och miljöeffekter som de olika typerna av fiske medför har setts över och i ett flertal fall formulerats om.
174	Havs- och Kustfiskarnas Producentorganisation	Sid 45 ”Trålfiske är mest intensivt i Kattegatt”: Beskrivning är starkt överdriven då vi kan konstatera att en stor andel av det svenska området i Kattegatt är stängt för trålning.	Beskrivningar av hur fisket bedrivs och vilka miljöbelastningar det innebär har setts över på flera ställen i miljökonsekvens-beskrivningen, och justerats där de bedömdes vara bristfälliga.
175	Havs- och Kustfiskarnas Producentorganisation	Sid 45: ”Västerhavet har den högsta förekomsten av kräftdjur, som nordhavsräka, krabbtaska, hummer och havskräfta. Dessa arter har stor ekonomisk betydelse men drabbas idag av högt fisketryck, inklusive från fritidsfisket” Det saknas fog för att påstå att havskräfta är drabbat av högt fisketryck. Forskarna uppger att endast c:a 7 % av beståndet fiskas på. Kvoten är så högt satt att fisket år efter år inte tillnärmelsevis kan fiska upp den. Beträffande nordhavsräkan så nyttjas kvoterna nära fullt ut men då räkan har en kort livscykel så kan ICES råd svänga kraftigt mellan åren, ned 50 % och upp 100 %. Fisket styrs efter MSY efter mycket aktuell assessment. Inte heller räkfisket kan därför beskyllas för ett högt fisketryck.	Beskrivningar av hur fisket bedrivs och vilka miljöbelastningar det innebär har setts över på flera ställen i miljökonsekvens-beskrivningen, och justerats där de bedömdes vara bristfälliga.

176	Havs- och Kustfiskarnas Producentorganisation	Sid 47 ”Den främsta mänskliga påverkan på fiskbestånden utgörs av fisket, men påverkan sker även från tillförsel av näringsämnen, exploatering och fysisk påverkan på livsmiljöer som salthalt, samt miljögifter. ”En osäkerhetsfaktor är hur klimatförändringar och den ökade utbredningen av bottnar med syrebrist i Östersjön påverkar fiskens livsmiljö och födobas.” Hela texten behöver uppdateras då ICES (2019) nu har bättre koll på läget och har reducerat fiskets påverkan och klarat ut några osäkerhetsfaktorer som tas upp i texten. Se vår kommentar under sid 61.	Beskrivningar av hur fisket bedrivs och vilka miljöbelastningar det innebär har setts över på flera ställen i miljökonsekvens-beskrivningen, och justerats där de bedömdes vara bristfälliga.
177	Havs- och Kustfiskarnas Producentorganisation	Sid 60 ”Inom Västerhavet pågår bottentrålning i stora delar av havsområdet Skagerrak och mera begränsat inom Kattegatt” Påståendet ansluter till vår uppfattning om Kattegatt men är på tvärs med vad som anges på sid 45. Se vår anmärkning där.	Beskrivningar av hur fisket bedrivs och vilka miljöbelastningar det innebär har setts över på flera ställen i miljökonsekvens-beskrivningen, och justerats där de bedömdes vara bristfälliga.

178	Havs- och Kustfiskarnas Producentorganisation	”Ett hårt bedrivet yrkesfiske har lett till ansträngda bestånd. Överfiske av rovfiskar påverkar näringskedjan med konsekvenser för andra delar av ekosystemen. Fiske bedöms vara bidragande orsak till tillståndet för hälften av de 300 marina arter som återfinns på ArtDatabankens rödlista (Havsmiljöinstitutet, 2016a). Bottentrålning är den metod som orsakar störst skador på den marina miljön, främst i form av uttag av arter inklusive genom bifångst, samt fysisk skada på bottenmiljön från abrasion och uppgrumling av sediment. I Öresund, där det råder trålförbud, finns det enda välmående torskbeståndet i svenska vatten (Havsmiljöinstitutet, 2016b).” Beskrivningen är väldigt generell och lägger det mesta av skulden på yrkesfisket. ICES har 2019 äntligen kommit till klarhet om torskens dåliga status i östra delen av Östersjön och skuldbelägger nu inte fisket. Hämtat från ICES rådgivning 2019: “Den svaga statusen för torsken i östra Östersjön drivs i stor utsträckning av biologiska förändringar i beståndet under de senaste årtiondena. Tillväxt, tillstånd (vikt i längd) och storlek vid mognad har väsentligt minskat. Utvecklingen tyder på att beståndet är stressat och förväntas ha en minskad reproduktionspotential. Den naturliga dödligheten har ökat, och förväntas vara betydligt högre än fiskedödligheten de senaste åren.” Och vidare: “Den låga tillväxten, dåligt hälsotillstånd och hög naturlig dödlighet för torsk är relaterade till förändringar i ekosystemet, som inkluderar: Dåliga syreförhållanden som kan påverka torsken direkt genom att förändra dess metabolism och, kombinerat med brist på bentiskt byte, dessutom kan påverka överlevnaden för torskyngel.” ICES beskriver alltså hur främst biologiska förändringar under de senaste årtiondena har påverkat beståndet och att dödligheten på grund av fiske är en mindre del. HKPO har fört fram dessa synpunkter under flera år. Den senaste tiden har vi kunnat notera att synen på yrkesfiskets påverkan kontra miljöpåverkan från övergödning m m har nyanserats en del. Havsmiljöinstitutet har sedan länge förfäktat att det selektiva fisket är skuld till att torsken minskat i storlek. De behöver nu omvärdera teorin.	Beskrivningar av hur fisket bedrivs och vilka miljöbelastningar det innebär har setts över på flera ställen i miljökonsekvens-beskrivningen, och justerats där de bedömdes vara bristfälliga.

179	Havs- och Kustfiskarnas Producentorganisation	HKPO har också lyft fram miljökatastrofen 1988 i södra Kattegatt med omfattande syrebrist som slog ut det mesta av bottenlevande arter och även stationär fisk, som Kattfisk. Tidigare rikligt förekommande men där beståndet aldrig återhämtade sig. Givetvis drabbades många fler arter av den akuta syrebristen. Vilka som helt slogs ut eller minskade i omfattning saknar vi uppgift på. Lokala fiskare vet att än i våra dagar så uppträder syrebrist årligen i Kattegatt, fast i en mindre skala. Dessa skeenden har SMHIs mätningar inte kunnat verifiera. Ingen forskning har heller bedrivits. Något som HKPO haft önskemål om sedan länge. Faktum är, menar vi, att effekterna av fisket är långt bättre dokumenterad än vad som orsakas av annan miljöpåverkan. Naturligtvis snedvrider kunskapsluckorna vår bild av verkligheten. Lägg därtill att bedömningsmetoden Symphony inte tar hänsyn till historisk miljöpåverkan (sid 212). Då är det inte konstigt att slutsatsen råkar bli ”I Kattegatt utgör bottentrålning det största bidraget (ca 40 procent) till kumulativ miljöpåverkan”	HaV noterar synpunkten, men konstaterar samtidigt att det saknas underlag om historiska belastningar, vilket ledde att de inte kunde användas i bedömningsarbetet.
180	Havs- och Kustfiskarnas Producentorganisation	Det finns fler områden än i Öresund där det råder trålförbud och områden där det aldrig har trålats. Ändå saknas i dessa områden ”välmående torskbestånd”. En del av förklaringen i Öresund skulle också kunna vara, ett syrerikare vatten och en bättre tillgång på föda. Förhållanden som gäller för det västra beståndet av östersjötorsk som sedan länge varit både fetare och större än den svältande torsken i det östra området.	Synpunkten noteras.

181	Havs- och Kustfiskarnas Producentorganisation	Den bild som förmedlas är att bottentrålning alltid är ett förstörande redskap. Men är det verkligen så? Intressant är då att analysera det som SLU (2018) tar upp i en utvärdering om bottentrålningens effekter, att några få arter kan gynnas av trålningen. ”De helt dominerande arterna på Kattegatts mjukbottnar är två arter grävande ormstjärnor av släktet Amphiura. Dessa visade sig vara toleranta för bottentrålningen och den ena arten A. chiajei gynnades utefter trålningsgradienten vilket tolkades som en effekt av minskad predation av bottendjursätande predatorer som havskräfta och plattfiskar vilka antas minska med ökande trålningsintensitet. Ormstjärnorna visade också på en minskning över tid efter stängningen i det helt ria området i Kattegatt vilket på motsvarande sätt tolkas som att predationen ökar när havskräfta och fisk får skydd från bottentrålningen och ökar i området.” Vi har dock ett litet problem med det här resonemanget. Beståndet av havskräfta har de senaste åren ökat kraftigt (och därmed kvoterna). Kvoten fiskas heller inte upp. Mycket havskräftor alltså. Ändå gynnas ormstjärnorna och båda bestånden verkar leva gott både på och i havsbottnen, trots återkommande bottentrålning. Ormstjärnorna är inte bara föda för fisk och kräftdjur, de spelar också en viktig roll i att syresätta bottnarna med sitt grävande, och vi vet att kräftor skyr syrefattiga bottnar. En förklaring skulle då lika gärna (eller ännu hellre) kunna vara att bottentrålningen hjälper till med syresättningen och därmed begränsar övergödningens effekter? Detta skulle även kunna vara förklaringen till varför burfiskare som provfiskat i trålstängda områden endast får en tredjedel av fångsterna gentemot ett fiske på bottnar strax intill, där trålning förekommer, alltså tvärtemot SLUs tolkning ovan, att havskräftan ökar i skyddade områden och att ormstjärnorna därför minskar.	Det finns omfattande belägg om bottentrålningens överlag negativa effekter för bottenmiljöer. Detta betyder inte att vissa arter inte gynnas av bottentrålningen. Den sammanlagda effekten är dock minskad habitat- och artdiversitet jämfört med opåverkade områden.

182	Havs- och Kustfiskarnas Producentorganisation	Vidare i SLUs utvärdering om bottentrålningens effekter, framstår resuspension efter trålning som betydande och kan vara ett hot mot känsliga arters överlevnad. Resuspensionen behandlas även i Länsstyrelsernas rapport (2016-36). I en av undersökningarna (2012), som ingår i underlaget för Koster-Väderöfjorden, står det dock uttryckligen ”resuspensionen är långt mycket större vid stark vind än vid trålning”. Samt: ”Vi ser tecken på att naturliga processer är av stor betydelse. Det gäller framför allt ett mycket tydligt samband mellan turbiditet och tryck i den kontinuerliga mätningen, och att under perioder av vind i kuling-styrka den 9 och särskilt den 17 oktober ökar turbiditeten kraftigt” vidare ”tisdag 9 och onsdag 17 bedrevs dock ingen trålning i Kosterfjorden troligen p.g.a. kuling. Dessa dagar togs också bort i jämförelsen”. I själva rapporten (2016-36) beskrivs det mer kortfattat ”Undersökningarna visar att en ökad turbiditet är kopplad till perioder med stark vind.” I diskussionen medges att ”Majoriteten av effektstudier på organismer är genomförda under kortare experimentella förhållande och på ett fåtal arter. Det finns alltså endast mycket begränsad mängd information för att kunna dra slutsatser om huruvida varaktig suspension, eller hur konstant ökade halter av suspenderat material i bottenvattnet påverkar olika typer av organismer eller livsstadier.” Undersökningarna är alltså inte tillfyllest för att dra korrekta slutsatser, inte ens enligt rapportförfattarna själva, men ändå lever resultaten vidare och har nyttjats negativt mot fisket i olika sammanhang.	HaV instämmer med synpunkten, och har därmed sett över formuleringen för att säkerställa att den förmedlar vikten av kontextuella förhållanden för miljöeffektens intensitet.

183	Havs- och Kustfiskarnas Producentorganisation	Sid 209 ”Den svenska delen av Kattegatt, som här berörs, karaktäriseras av stenbeströdda mjukbottnar med flera sanddominerade utsjöbankar där förekomsten av sten och block är högre. Historiskt sett har Kattegatts mjukbottnar innehållit betydligt större mängder sten och även biologiska revstrukturer vilka numera är mycket ovanliga.” Vi förstår helt enkelt inte vad som hänt med stenarna. Har de täckts av sediment eller plockats upp till landbacken?	Stenarna har avlägsnats från området genom åren.
184	Havs- och Kustfiskarnas Producentorganisation	Slutligen, vi har här lagt en stor vikt vid att argumentera för varför yrkesfisket och bottentrålningen inte i havsplanen bör generellt beskrivas som miljöförstörare. Det finns känsliga områden som måste skyddas och dessa är till största del redan skyddade, eller så är det på gång. Bottentrålning har bedrivits i över 100 år i många gånger samma områden. Hur kan det ens vara möjligt att det i så fall finns kvar arter som än idag måste skyddas? HKPO anser därför att beskrivningen av fiskets miljöpåverkan behöver balanseras bättre och uppdateras gentemot annan påverkan som vi har sett kan vara mycket mer betydande, särskilt som det är ett dokument som ska finnas med under lång tid och läsas av en mängd beslutsfattare, organisationer och medborgare.	Beskrivningar av hur fisket bedrivs och vilka miljöbelastningar det innebär har setts över på flera ställen i MKB, och justerats där de bedömdes vara bristfälliga. HaV tackar för den utförliga kompletteringen.

310	Kungliga Vetenskapsakademien	Vetenskapsakademien anser att det är mycket positivt att den nationella myndigheten har fått i uppdrag att genomföra ett planeringsarbete för de svenska havsområdena. En plan är ett viktigt redskap och en förutsättning för ett hållbart nyttjande och en genomtänkt förvaltning. Det återstår dock stora utmaningar som försvagar planarbetet kraftigt och det är att fastställa hur bottnarna är beskaffade (sedimenttyp och batymetri), vad som finns på och i bottnar och vattenmassor (biologi samt kulturvärden). Denna information saknas fortfarande för mycket stora områden av våra svenska hav. Man kan jämföra situationen i havet med att försöka planera ett okänt landområde utan topografisk information och utan vegetationskartor, eller kartor som visar kulturlämningar.	Detta är första gången nationella havsplaner tas fram. Nya förslag till havsplaner ska fram minst vart åttonde år. HaV ser behov av att stärka kunskapen om havet och dess miljö, och att nya eller uppdaterade planeringsunderlag tas fram.. Utöver pågående och kontinuerlig kunskapsuppbyggnad inom havsmiljöförvaltningen och forskningen föreslår HaV ett fortsatt arbete med framtagande av planeringsunderlag som förutsätter kartering av den marina miljön och utvecklad förståelse för hur olika användningar påverkar den och de marina ekosystemtjänsterna.
311	Kungliga Vetenskapsakademien	I en inledande text står orden "Många ska samsas om havet" - vilket också speglar arbetets utgångspunkt. Havet har varit en fri resurs (en allmänning) för traditionella aktiviteter såsom sjöfart, turism, yrkesfiske och sportfiske, men med lite mer restriktioner för nya industriella aktiviteter som utvinning av olja, gas och sand, samt vattenbruk. Havsplaner ändrar inte nämnvärt på detta förhållande och man kan fråga sig om detta är en rimlig utgångspunkt, eller om planarbetet skulle ha tagit ett större ansvar för ett förändrat förhållningssätt.	En viktig del av planeringsprocessen har varit att sträva efter samexistens kring olika användningar av havet och samtidigt lyfta upp när särskild hänsyn bör tas gällande totalförsvarets intressen samt höga kulturmiljö- och naturvärden. Havsplanerna bidrar i den aspekten inte till ett paradigmskifte men lägger grunden för en mer fullständig syn av nuvarande och kommande anspråk på de svenska haven.
312	Kungliga Vetenskapsakademien	Det finns stora problem i våra svenska havsområden, men Vetenskapsakademien har svårt att se att införande av Havsplaner kommer att förbättra situationen. Det största problemet är bristen på fisk (speciellt stor fisk). Detta är idag en komplicerad problematik med flera aktörer som inte bara inbegriper svensk fiskeripolitik (och de uttag som yrkesfisket ges tillstånd till av denna politik), utan även många andra viktiga aktörer såsom sportfiskare, sälar, skarv och svensk sjöfart. Så vad kan man åstadkomma med en havsplanering?	Havsplanering är ett av flera verktyg i bred havsförvaltning med flera samverkande förvaltningsinstrument. Det finns etablerade system för t.ex. fiskereglering, sjöfartsreglering och förvaltning genom områdesskydd. Havsplanerna kompletterar och samverkar med dessa. Havsplanerna bidrar med bland annat helhetsperspektiv, omfattande planeringsunderlag och vägledning. Ett exempel är vägledningen om särskild hänsyn till höga naturvärden som uppmärksammar de naturvärden som all havsförvaltning och all verksamhet behöver ta hänsyn till. Vägledningen om särskild hänsyn berör planering och tillståndsprövning, men riktas även till arbetet med utveckling av havsförvaltningen. De angivna områdena är underlag i förvaltningen med syftet att berörda myndigheter

			tillsammans med berörda sektorer arbetar vidare med de utpekade områdena, för att se om specifika åtgärder behöver vidtas så att särskild hänsyn tas till de höga naturvärdena. Åtgärderna kan även beröra fisk och fiske. Intentionen är också att vägleda aktörer i planering av verksamhet och aktiviteter, i tid och rum och med möjlighet för anpassning till ändrade förutsättningar, för att de inom sin egen rådighet ska bidra till havets ekosystemtjänster.
313	Kungliga Vetenskapsakademien	En möjlig planeringsåtgärd, som kanske är den starkaste åtgärden enligt forskningen för att bevara fiskbestånd, är ria områden. Idag har vi ett mycket begränsat fiske i Öresund och detta har skyddat ett lokalt torskbestånd under många år. ria områden som även inbegriper sportfiske är en åtgärd som en havsplanering borde leda till. I Havsplaner föreslås dock inte ett enda nytt ritt område runt våra kuster. I Kattegatt anges ett litet område med "förslag om reglering av fiske".	Regleringen av yrkesfiske sker inte inom havsplanering, utan i fiskförvaltning, huvudsakligen inom ramen för den europeiska gemensamma fiskeripolitiken. Havsplaneringens roll i den framtida svenska fiskeriförvaltningen anpassas i takt med att nya metoder och processer för ekosystembaserad fiskeförvaltning tas fram.
314	Kungliga Vetenskapsakademien	Energiutvinning och sandtäkt, liksom försvaret är vinnarna i Havsplaner. Vetenskapsakademien hade gärna sett en något mer visionär plan som istället skulle ha kunnat beakta behovet av framtida havsbaserat vattenbruk - musselodling, algodling och eventuellt fiskodling.	I dagsläget saknas samlat underlag för vattenbruk i utsjön, även om det finns visst lokalt och regional underlag. HaV föreslår därför som fortsatt arbete att ta fram planeringsunderlag för vattenbruk med bland annat möjliga geografiska utvecklingsområden, för att skapa beredskap för framtida etablering av hållbart vattenbruk.
315	Kungliga Vetenskapsakademien	I planens allmänna texter nämns behovet av stora bestånd som bevarar genetisk mångfald. Detta är viktigt för att Östersjöns marina arter ska kunna klara påfrestningar av högre temperatur och lägre salthalt. Men endast i något enstaka fall tas hänsyn till att även denna typ av bevarande kräver en areell planering (skyddade områden). Blåmusslans behov av klimatrefuger nämns för ett område i Östersjön, men denna problematik gäller förstås även många andra arter. I brist på detaljkunskap skulle ett antal större områden i mellersta Östersjön med höga naturvärden lämpligen kunna avsättas som klimatrefuger för flertalet bottenlevande marina arter.	HaV arbetar inom projektet ClimeMarine med att ta fram bättre data kring klimatförändringar och deras påverkan på havet. Utpekandet av klimattillflykter kommer att förändras med nya data. I detta första skede har vi avsiktligt varit lite försiktiga med utpekanden pga. stor osäkerhet.

316	Kungliga Vetenskapsakademien	En generell synpunkt gäller också hur överlappet mellan kommunal och nationell planering ska hanteras. Den vägledning som ges här är svårtolkad. Möjligen kan den tolkas som att i de områden där båda planerna gäller är det den plan som ändras sist som har tolkningsföreträde. En något märkligt strategi, om detta stämmer.	I planförslagets kapitel 5 redogörs för tillämpningen av havsplanerna. Havsplanerna utgör ett vägledande planeringsunderlag i kommunal planering av aktuellt havsområde. I frågan om länsstyrelsens granskning av översiktsplaner framgår det att i områden som omfattas av en beslutad havsplan ska länsstyrelsens arbete grundas på havsplanen enligt 3 § förordningen(1998:896) om hushållning med mark- och vattenområden. Avviker planerna från varandra är det först vid exempelvis överprövning av beslut enligt annan lagstiftning än plan- och bygglagen som det avgörs vilken av de båda vägledande planerna som kommer väga tyngst.
317	Kungliga Vetenskapsakademien	En mening på sidan 132 om trålfiske behöver korrigeras, nu står det: "Miljöfarliga ämnen har läckt ut i den marina miljön, vilket medför ett aktivt trålfiske i närheten av vraken."	Texten har korrigerats i förslaget till regeringen.
318	Kungliga Vetenskapsakademien	I Havsplaner anges på sidan 161 att förutsättningar som ”påverkar ekosystemens gränser och arters utbredningsområden i havet är salthalt, temperatur, istäcke, strömmar, vindar, vågor, vattnets omsättningstid, djupförhållanden och typ av botten.” Vetenskapsakademien delar det konstaterandet och anser att det är viktigt att lyfta fram dessa förutsättningar. Vikten av fortsatt övervakning och undersökning av våra havsområden påpekas också i Havsplaner. Miljöpåverkan av mänskliga aktiviteter är komplex och uppkommer ibland efter lång fördröjning, exempelvis genom att förorenade sediment transporteras och frigörs på grund av förändringar i oceanografiska förhållanden. Forskning behövs för att förstå dessa komplexa processer och många andra, särskilt då ett förändrat klimat högst sannolikt kommer att innebära betydande förändringar utanför de ramar vi har historiska data för.	Synpunkten noteras. HaV instämmer i att forskning om nämnda processer behövs.

319	Kungliga Vetenskapsakademien	Forskning kräver tillgång till basdata som beskriver bland annat de parametrar som nämns i Havsplaner. Projektet marin kartering tas upp och ger förhoppningar om att några parametrar skulle kunna tillgängliggöras och det nämns funktionella modeller över djup och bottenmiljö. Vetenskapsakademien anser dock att det saknas ett samlat grepp i Havsplaner om hur helt nödvändiga beskrivande basdata om våra hav och bottnar ska tillgängliggöras i erforderlig detaljgrad och kvalitet, bland annat för grundläggande forskning.	HaV planerar att tillgängliggöra den data som ligger till direkt grund för planeringen och som behövs för att korrekt kunna läsa och förstå de olika plankartorna. Detta gäller exempelvis kartor över respektive riksintresse, Symphonys gröna karta etc. Havsplaneringen har inte mandat att tillgängliggöra all data som har hanterats i planeringsprocessen och kommer därför inte att tillgängliggöra hela det informations- och dataunderlag som myndigheten har tagit del av under framtagandet av planerna. När det gäller upphovsrätt och sekretess som kan beröra basdata och bottnar har HaV att följa gällande lagstiftning.
320	Kungliga Vetenskapsakademien	I Sverige har vi i synnerhet två problem som bromsar tillgång till basdata och därmed vidare kunskapsutveckling avseende de processer som påverkar våra havs tillstånd: 1) Sekretess avseende ”lägesbestämd information om förhållanden på och under markytan samt på och under sjö- och havsbotten”, som anges på sidan 185 under juridiska förutsättningar. Det här stycket måste dock ses över och uppdateras. Lagen om skydd för landskapsinformation, som stycket refererar till, upphävdes 2016-05-01. Problemet kvarstår dock då den nya lagen inte lett till förbättringar, utan snarare försämringar då fler typer av botteninformation nu faller inom ramen för sekretess. 2) Djupdata som Sjöfartsverket insamlat är avgiftsbelagda för andra myndigheter även när de ska användas för forskning. Vetenskapsakademien önskar att Havsplaner innehöll en plan för hur intressekonflikterna kan mötas på dessa områden genom dialog mellan berörda myndigheter samt berörda departement. Kostnaden för att frigöra djupdata torde vara helt försumbar jämfört med de natur- och resursvärden våra hav har. Sverige har i och med dessa två förhållanden fått en särställning internationellt som hämmar kunskapsutvecklingen om våra hav jämfört med flertalet nationer världen över.	Texten som avser lagstiftningen rörande sekretess har korrigerats. I övrigt noterar HaV synpunkterna. Även om HaV ser utmaningar i att få tillgång till och att tillgängliggöra data, ligger det utanför havsplanens mandat att vägleda om förändringar i sekretesslagstiftning eller finansiering av insamling och hållande av data. Detta är frågor som hanteras i annan ordning.

321	Kungliga Vetenskapsakademien	Myndigheten har i arbetet med att ta fram planerna tillämpat ekosystemansatsen. Motivet för detta är inte klarlagt. Ur ett kulturhistoriskt perspektiv kunde istället t.ex. en posthumanistisk ansats ha applicerats. Kulturarvet omnämns inte heller specifikt i Malawi principerna som Havsplaner refererar till utan förmodas vara inkluderat under punkt 12: ”Ekosystemansatsen bör involvera alla relevanta sektorer i samhället och vetenskapliga discipliner.” Möjligen leder ansatsen till att betrakta kultur, kulturmiljöer och kulturarvet som ekosystemtjänster, vilket Vetenskapsakademien anser kan ifrågasättas. Kulturella ekosystemtjänster definieras i Havsplaner som “andliga och upplevelsemässiga värden som bidrar till vårt välbefinnande, till exempel miljöer för inspiration och rekreation, som dykning, fritidsfiske och andra natur-upplevelser” och som bidragande till den lokala identiteten, vilket föranleder ifrågasättande av vad som inte är en kulturell ekosystemtjänst.	Synpunkterna noteras. Enligt 10 § havsplaneringsförordningen (2015:400) ska HaV i sitt arbete med förslag till havsplaner tillämpa en ekosystemansats. Ekoystemansatsen ger ett bra stöd för planeringsarbetet, bl.a. tillämpas den genom att planeringen utgår från samhällets övergripande intressen, att planeringsprocessen är öppen, att ett tvärsektoriellt systemperspektiv tillämpas, att bästa tillgängliga kunskap används, att planeringen bidrar till hållbart nyttjande och att förutsättningarna i ekosystemet bibehålls så ekosystemtjänster bibehållas och utvecklas. Det finns olika definitioner och avgränsningar för begreppet ekosystemtjänster. HaV har utgått från Naturvårdsverkets ekosystemtjänstförteckning där bland annat kulturella ekosystemtjänster ingår.
322	Kungliga Vetenskapsakademien	I havsplaner blandas genomgående begreppen kultur, kulturmiljö och kulturarv på ett ogenomtänkt sätt vilket gör att det är svårt att förstå vad som egentligen avses. Oftast avses rekreation i olika avseenden. Forskning och kultur nämns inte. I målbeskrivningen på sidan 35 nämns bevarande av kulturvärden, men vad som avses med bevarande är svårt att förstå. Vidare är det oklart vad som menas med att kulturvärden är viktiga för upplevelsen av landskapet. Kulturen är ju en del av landskapet eller menar man i planen att landskapet enbart är det biologiska, geologiska landskapet?	HaV noterar synpunkterna och tar med sig dem i det fortsatta arbetet.
323	Kungliga Vetenskapsakademien	Det är positivt att myndigheten i målbeskrivningen påpekar att kulturvärdena har ett egenvärde.	Synpunkten noteras.
324	Kungliga Vetenskapsakademien	Vetenskapsakademien anser det bra och viktigt att Havsplanerna beskrivs ”ska ge förutsättningar för vetenskapliga undersökningar och långsiktig övervakning av havsmiljön” (s. 36). Frågan är om planen verkligen gör det när det gäller kulturvärden.	Texten hämtad ur stycket för planeringsmålet "Skapa förutsättningar för marin grön infrastruktur och främjande av ekosystemtjänster". De vetenskapliga undersökningarna och den långsiktiga övervakning som nämns avser i första hand miljöövervakning.

325	Kungliga Vetenskapsakademien	Precis som för de biologiska och geologiska värdena är det svårt att skydda ett marint kulturarv om man inte vet om det finns något kulturarv att skydda. Systematiska inventeringar är därför en nödvändighet. Det hittas numera regelbundet nya fornlämningar, och då inte skepp, i områden i södra Sverige som under stenåldern var land. På sidorna 191-197 omnämns detta problem och dessa typer av lämningar på ett utmärkt sammanfattande sätt. En av anledningarna till att Riksantikvarieämbetet inte pekat ut något område av riksintresse inom havsplaneområdet, är avsaknaden av en inventering av havet från ett kulturhistoriskt perspektiv.	HaV instämmer med synpunkten. Det saknas tillräckligt underlag om kulturmiljövärden. Havs- och vattenmyndigheten föreslår därför att berörda nationella myndigheter i samarbete med länsstyrelser ges i uppdrag att utveckla sådant samlat planeringsunderlag för kulturmiljöer, enhetligt och samordnat mellan länen, för användning i en strategisk plan på övergripande nivå. Planeringsunderlaget behöver återge vilken betydelse kulturvärdena har i den fysiska planeringen och hur användning av havet samverkar med kulturvärden i kustzonen i ett lokalt perspektiv.
326	Kungliga Vetenskapsakademien	Det finns en mening på sidan 149 under landskap och kulturmiljö som är svår att förstå och som borde ändras: ”I miljökonsekvensbeskrivningen konstateras att vägledning om särskild hänsyn till höga kulturmiljövärden, samt användning kultur (Bottniska viken) och användning rekreation, ger en positiv miljöeffekt på aspekten landskap i alla planområden”.	HaV beaktar synpunkten och har förtydligat meningen så att det framgår att den positiva miljöeffekten består i fri sikt och orörd natur, främjande av lokal identitet och rörligt friluftsliv.
1014	Svensk Vindenergi	Myndigheten har på ett föredömligt sätt fört en dialog med alla intressenter, vilket vi uppskattar.	Synpunkten noteras.
1015	Svensk Vindenergi	Vi stödjer myndighetens konstaterande att förnybar energi och havsbaserad vindkraft har en viktig roll i att nå Sveriges långsiktiga klimatmål och för trygg energiförsörjning i landets södra delar och att det för att uppnå detta behövs samexistens mellan olika näringar.	Synpunkten noteras.

1016	Svensk Vindenergi	Vi anser att förslaget i dess nuvarande form går emot en hållbar utveckling som inkluderar alla aktörer. Vi motsätter oss att myndigheten tagit bort områden prioriterade för energiproduktion ur havsplanerna p.g.a. av att försvarets intressen har högre prioritet, vilket går emot myndighetens ambition om samexistens. Även om myndigheten pekar tydligt på denna målkonflikt och föreslår en utredning för att målkonflikten ska lösas, anser vi att detta ger felaktiga signaler och riskerar att problemet skjuts på framtiden trots klimathot och behov av snabba lösningar. Förslaget ger en stoppsignal. Om förslaget realiseras så som det ser ut, avstannar utvecklingen av havsbaserad vindkraft i Sverige och man grusar förutsättningarna för befintliga projekt. Havsplanerna ska vara vägledande i tillståndsprocesser och kommer därmed att ha stor genomslagskraft. Om det inte finns lämpliga utpekade områden för energianvändning, skickas en tydlig signal om att havsbaserad vindkraft inte har prioritet. Detta budskap till tillståndshandläggare och investerare kommer att ha en negativ effekt och stanna av planer på utbyggnad.	HaV hänvisar till kommentar i Samrådsredogörelsen s. 53-54 om motiven för hur konflikten mellan totalförsvarets intressen och behov av områden för vindenergi hanteras i havsplanen. I planhandlingens del 6 redogörs för innebörd och konsekvenser av konflikten. För att komma vidare föreslår HaV ett fortsatt arbete med utredning av energietableringssystemet i havet med bibehållen försvarsförmåga och säkerhet.
1017	Svensk Vindenergi	Klimatnyttan av ökad produktion av förnybar el i Sverige har underskattats. Beräkningar i underlaget utgår från att det är nordisk elmix med relativt låga koldioxidutsläpp som ersätts, medan det är mer sannolikt att havsbaserad vindkraft kommer att tränga undan europeisk elmix med betydligt högre kolinnehåll. Skillnaden är avgörande för slutsatserna. När ökad svensk elexport tränger ut kol- och gaskraft i grannländerna, minskar utsläppen med omkring 600 000 ton per TWh. Om vindkraftens 16,4 TWh och elexportens 17,2 TWh under 2018 ersatte kol- och gaskraft, minskade utsläppen i grannländerna med omkring 10 miljoner ton. Det är en femtedel av Sveriges egna utsläpp. Ju förr Sverige ökar exporten av förnybar energi, desto större klimateffekt har insatsen. (Svensk vindkraft kan minska klimatutsläppen med 50 procent, april 2019).	Ett mer utförligt resonemang om hur HaV beräknar potentiell klimatnytta har utvecklats och lagts till i hållbarhetsbeskrivningen.

1018	Svensk Vindenergi	Det svenska klimatpolitiska ramverket kräver omfattande och snabb omställning inom flera sektorer. Energisektorn kan idag bidra på ett konkurrenskraftigt sätt. Havsplanerna behöver skapa förutsättningar för utvecklad energiöverföring och förnybar elproduktion i havet. Då kan förnybar energi byggas ut hållbart, storskaligt och jämt fördelat över landet samtidigt som vattenkraften moderniseras och överföringskapacitet till grannländer byggs ut så att Sverige kan fortsätta ha ett överskott på produktion av förnybar el och exportera klimatnytta.	Synpunkten noteras.
1019	Svensk Vindenergi	Behovet av utbyggd förnybar energi är globalt och brådskande. Enligt IPCC:s rapport i oktober 2018, behöver de globala nettoutsläppen av koldioxid upphöra före 2050 för att undvika allvarliga konsekvenser på ekosystemen. Nordens klimatutsläpp ökade under 2018 (SR 4 juni 2019), trots goda förutsättningar jämfört med andra länder. Vindkraften har potential att leverera billig storskalig förnybar energi som finns tillgängligt för utbyggnad inom nära framtid för att möjliggöra energiomställning i enlighet med riksdagens mål om 100% förnybar energi år 2040 och leverera en del av Europas behov av 1000 TWh ny förnybar energi till 2030.	Synpunkten noteras.
1020	Svensk Vindenergi	Utpeka områden för energi. Ställ krav på samexistens. Använd tillståndsprocessens avvägning. Svensk Vindenergi rekommenderar att man i havsplanerna utpekar de områden där projektutveckling för vindkraft pågår och låter tillståndsprövningen enligt miljöbalken avgöra lämpligheten i det specifika fallet. I tillståndsprocessen tas det projektspecifika kunskapsunderlag fram som försvaret efterfrågar. Tillståndsprocessen ger möjlighet att utveckla lösningar för samexistens med övriga intressen i samrådet.	HaV hänvisar till kommentar i *Samrådsredogörelsen* s. 53-54 om motiven för hur konflikten mellan totalförsvarets intressen och behov av områden för vindenergi hanteras i havsplanen. För att komma vidare föreslår HaV ett fortsatt arbete med utredning av energietableringssystemet i havet med bibehållen försvarsförmåga och säkerhet.

1021	Svensk Vindenergi	Svensk Vindenergi önskar att myndigheterna på ett framsynt sätt kräver samexistens mellan intressen, t.ex. genom nya tekniska lösningar eller samarbetsmodeller, snarare än uteslutande från områden baserat på gammal teknologi och befintliga verksamheter. T.ex. kan framtidens flytande vindkraft erbjuda nya förutsättningar och möjligheter.	HaV hänvisar till kommentar i Samrådsredogörelsen s. 53-54 om motiven för hur konflikten mellan totalförsvarets intressen och behov av områden för vindenergi hanteras i havsplanen. För att komma vidare föreslår HaV ett fortsatt arbete med utredning av energietableringssystemet i havet med bibehållen försvarsförmåga och säkerhet. Synpunkten om framtida teknik noteras för framtida planeringsomgångar.
1022	Svensk Vindenergi	Många områden lämpliga för havsbaserad vindkraft är inte utpekade. Havs- och Vattenmyndigheten påpekar att det inte hindrar att man ansöker om tillstånd för vindkraftsetablering. Erfarenheten säger dock att en vägledning tolkas som stark rekommendation och att havsbaserad vindkraft därför kommer att förhindras på ej utpekade områden.	Synpunkten noteras.
1023	Svensk Vindenergi	Havsmyndighetens planer ska vara vägledande i tillståndsprocesserna. I havsplanerna görs avvägningar mellan intressen. Varje planerat vindkraftsprojekt tillståndsprövas också enligt miljöbalken, då all detaljinformation om området tas fram och alla intressen vägs mot varandra. I tillståndsprocessen har kommunen och försvaret i praktiken vetorätt. Snart tillkommer en strategi för hållbar vindkraftutbyggnad som väger intressen emot varandra och riksintresseområden för vindbruk ska uppdateras av Energimyndigheten liksom vindbruksplaner ska uppdateras återkommande. Varje vindkraftsprojekt berörs av alla dessa bedömningsprocesser. Det kan framstå som flerfaldig handläggning och bedömning och många tillfällen för ett projekt att få nej. Helhetssyn vore fördelaktigt för alla parter.	HaV instämmer i att helhetssyn är viktigt. Bland annat sker samverkan i arbetet med en nationell strategi för vindkraft.

1024	Svensk Vindenergi	Samlad planering av alla vindkraftsprojekt för försvarets intressen löser målkonflikt. ”Försvarsmakten har uppgett att det finns en problematik kring nuvarande procedur för vindkraftsetablering. Den problematiken hindrar energiområden på grund av osäkerhet angående omfattning, sannolikhet och tidpunkt för vindkraftsetablering, vilket påverkar möjligheten att planera och genomföra åtgärder som kan kompensera störningar.” (ur Förslag till Havsplaner). Det belyser en brist i samrådsdialogen, även i tillståndsprövningen. Svensk Vindenergi bjuder in till direkt konkret dialog med försvarsmakten om samtliga pågående projekt för att erbjuda ett helhetsperspektiv för att möjliggöra den övergripande planering som efterfrågas och som saknas vid projektspecifika samråd. Antalet pågående vindkraftsprojekt till havs är gripbart. Resultatet kan levereras som underlag till havsplanerna.	HaV har tagit del av erbjudandet.
1025	Svensk Vindenergi	Svensk Vindenergi välkomnar en utredning som förtydligar hur vindkraft ska få plats i havsplaneringen, men befarar att en utredning kan leda till ytterligare förseningar av utvecklingen. Svensk Vindenergi bidrar gärna till en utredning i direkt dialog för att kunna leverera aktuella fakta som underlag. En utredning kan definiera hur försvaret får tydliga referenser till klimatramverket i sin myndighetsinstruktion. Försvarsberedningens rapport Motståndskraft poängterar vikten av förbättrad regional elförsörjning för minskad sårbarhet, vilket också vore relevant att beakta för att skapa långsiktig helhetsplanering för energi och försvar.	Synpunkten noteras.

1026	Svensk Vindenergi	De områden som finns kvar utpekade för energianvändning motsvarar 33-45 TWh vindkraftsproduktion enligt Havs- och Vattenmyndighetens beräkning, medan Energimyndigheten rekommenderade 50 TWh. Enligt Energimyndighetens rapport (6 maj 2019) behövs utbyggnad av 4 TWh vindkraft per år i perioden 2020-2040. Det är en tidigare aldrig skådad utbyggnadstakt och havsbaserad vindkraft är en viktig möjliggörare för att realisera den. För att nå det målet, utgår Energimyndigheten från att man behöver ansöka om tillstånd för det dubbla. Områdenas lämplighet har i havsplanerna bedömts grovt med ett fåtal parametrar medan en vindkraftprojektör har en lång rad parametrar att utvärdera och uppfylla för att kunna realisera ett tillstånd, investering och byggnation. Mängden havsbaserad vindkraft som kan realiseras utifrån liggande förslag till havsplaner begränsas alltså av många faktorer.	Synpunkten noteras.
1027	Svensk Vindenergi	Det är av stor vikt att underlaget är aktuellt. Vindkraftbranschen utvecklas mycket snabbt. Tekniken och leverantörskedjan utvecklas, kostnaderna sjunker dramatiskt, 72 miljarder (13 juni 2019) har investerats sedan Energiöverenskommelsen 2016 och produktionen kommer att fördubblas under kommande fyra år och leverera 25% av Sveriges elanvändning 2022. Att använda underlag gällande vindkraft som är äldre än 2016 är inte relevant (statistik 30 april 2019) Den snabba utvecklingen har medfört att utbyggnadsmålet för förnybar energi i elcertifikatsystemet uppnåtts ca 10 år i förtid. Det innebär att vindkraft på land byggs utan stöd i Sverige.	HaV instämmer i att det angeläget använda uppdaterad information. Redogörelsen för utvecklingen har reviderats i planhandlingens del 7.
1028	Svensk Vindenergi	Teknikutvecklingen medför nya metoder som minskar den negativa påverkan på livet i havet och störningar på t.ex. försvarsintressen. Exempelvis praktiseras bubbelväggar för att reducera buller i havsmiljö vid anläggning av fundament. I många fall i Storbritannien har vindkraftsetableringar bidragit med tekniska lösningar för att underlätta försvarsmaktens funktioner.	Text om bubbelgardiner har lagts till i planförslagets del 7 om planeringsförutsättningar.

1029	Svensk Vindenergi	Omställning till förnybar energi är samhällsekonomiskt lönsam och genererar 4 kronor var varje investerad krona, enligt beräkningar från konsultbyrån Boston Consulting Group. Det genererade värdet kommer från intäkter och kostnadsbesparingar för landet. Därutöver genereras kvalitativa värden. (Rapport Värden av ett förnybart energisystem i Sverige).	Synpunkten noteras. Avsnitt med beskrivningar avseende energi och klimatnytta har omarbetats och vidareutvecklats i uppdaterad hållbarhetsbeskrivning
1030	Svensk Vindenergi	Det vetenskapliga underlaget för den samhällsekonomiska analysen och hållbarhetsbedömningen bör presenteras i planen och bedömningar bör vara spårbara i havsplanerna för att man i framtida prövningar i specifika fall ska kunna följa och förstå resonemanget. Exempel: Påverkan på landskapsbilden kan potentiellt ha effekt på turismnäringen i områden med vindkraft nära kusten, enligt hållbarhetsbedömningens samhällsekonomiska analys. Gotland är ett exempel på mycket uppskattad och omfattande turistnäring. Det är också ett av de län som har mest vindkraft och sedan lång tid.	Har åtgärdats.
1031	Svensk Vindenergi	Aspekter som speglar EU-kommissionens 2050-vision om rättvis omställning bör tas med i bedömningen (nov. 2018). Klimatomställningen ska inte ske på beskostand av någon region. Vindkraften skapar arbetstillfällen i landsbygd.	Synpunkten noteras. Beskrivningar avseende energi och klimatnytta har omarbetats och vidareutvecklats i hållbarhetsbeskrivningen.
1057	Sveriges Fiskares Producentorganisation (SFPO)	SFPO har deltagit under hela den process som lett fram till nu aktuellt och remitterat förslag. Vi upplever att kunskapen om yrkesfisket och dess förutsättningar i början av processen var bristfällig i väsentliga delar, denna okunskap har det dock nu i huvudsak råtts bot på i och med att processen (med samrådsmöten etc.) har fortgått och det föreliggande förslaget är enligt SFPO:s uppfattning långt mycket bättre än tidigare utkast, dock förekommer en del skrivningar som vi är synnerligen frågande till fortfarande. Icke desto mindre ett stort tack till HaV för det sätt som processen bedrivits på.	Synpunkten noteras.

1058	Sveriges Fiskares Producentorganisation (SFPO)	Under den process som förevarit torde SFPO:s samtliga synpunkter ha kommit er tillhanda och desamma torde vara väl kända. Fisket är utrymmeskrävande och utan fiskeplatser blir det inget yrkesfiske. SFPO har också under processen erhållit möjlighet att framta ett mer omfattande skriftligt underlag: ”Yrkesfiskets framtidspotential”, som återfinns bilagerat detta yttrande. Rapporten avslutas med tre kartor över de tre havsplaneområdena där SFPO ritat in områden som havsplaneringen inte pekat ut för yrkesfiske i sina kartunderlag där de ser extra hög potential för ett ökat fiske i framtiden.	Havs- och vattenmyndigheten tog till sig synpunkterna om områden som kan vara relevanta för yrkesfiske i framtiden, och tackar SFPO för det. Utpekande av områden med användning fiske i havsplanerna baseras dock på det bästa tillgängliga historiska fångstdata, vilket bedöms spegla på ett generellt korrekt sätt de områden där yrkesfiske bedrivs idag. Nya förslag till havsplaner ska ta fram minst vart åttonde år, men kan ske oftare vid behov, vilket möjliggör en anpassning att de olika användningarna utifrån nya uppgifter om deras rumsliga utbredning. De områden som SFPO utpekar i sitt underlag kan därmed bli aktuella och få plats i de framtida havsplanerna.
1059	Sveriges Fiskevattenägareförbund	Vi har inga direkta erinringar mot förslagen utöver de synpunkter om bristande beskrivning av de juridiska förutsättningarna på enskilt vatten vilka vi fört fram i tidigare remissvar under processen (2016-02-20 – Dnr. 3779-14 och 2018-08-08 – Dnr. 396-18). På det hela taget tycker vi att planerna är väl strukturerade och har ett bra pedagogiskt upplägg.	HaV hänvisar till kommentar på s. 150 i *Samrådsredogörelsen.*
1081	Sveriges kommuner och landsting	SKL anser att det är välkommet att staten gör en sammanvägning av de statliga riksintressena som finns till havs, med fokus på samexistens	Synpunkten noteras.
1082	Sveriges kommuner och landsting	SKL anser att Havs- och vattenmyndigheten behöver tydliggöra samband och föra dialog med andra länders havsplanering	HaV har fört dialog med grannländerna om deras planering. Som ett resultat har vi och planeringsmyndigheterna i grannländerna strävat efter att till exempel redovisa sjöstråk så att de ansluter till varandra. Vi har också tagit fram gemensamma planeringsunderlag i de gränsöverskridande projekt vi deltagit i.
1083	Sveriges kommuner och landsting	SKL vill understryka betydelsen av att staten möjliggör för fortsatt kunskapsuppbyggnad för den kommunala nivån när det handlar om planering av kust och hav.	Synpunkten noteras. HaV instämmer i att det finns ett fortsatt behov av kunskaps- planeringsunderlag.

1084	Sveriges kommuner och landsting	SKL anser att Havs- och vattenmyndigheten tillsammans med Boverket bör tydliggöra kopplingar mellan olika mål och lagstiftningar som rör haven. Detta skulle underlätta för både den kommunala nivån och den statliga att arbeta med havsmiljön utifrån ett helhetsperspektiv och undvika stuprörstänkande.	Synpunkten noteras. En målanalys genomfördes i inledningen av planeringsarbetet, men det är en analys som behöver utvecklas och uppdateras. Vi tar med oss frågan i kommande arbete.
1085	Sveriges kommuner och landsting	Havs- och vattenmyndigheten ansvarar för att ta fram de nationella havsplanerna och göra de avvägningar som ligger till grund för planförslagen. Samtidigt har kommunerna planeringsansvar för det havsområde som finns inom kommunens gränser, det vill säga inre vatten och territorialhav. Kommunernas och statens planeringsansvar överlappar därmed i territorialhavet sedan 2015 i och med havsplaneringsförordningen. SKL har tidigare konstaterat att det finns en osäkerhet hos kommunerna kring hur framtida prövningar ska hanteras. Vi anser dock att detta tydliggjorts i kap 5 Tillämpning av havsplanerna.	Synpunkten noteras.
1086	Sveriges kommuner och landsting	SKL anser också att det är positivt att havsplaneringens koppling till övrig havs- och vattenförvaltning har tydliggjorts. Framöver ser vi gärna ytterligare kunskapsuppbyggnad kring hur man kan utveckla både arbetsformer för att stödja förvaltning ”från källa till hav”.	HaV instämmer och tar med sig frågan i den fortsatta utvecklingen av en koordinerad förvaltning från källa till hav.
1087	Sveriges kommuner och landsting	SKL konstaterar att kommunerna i den utvärdering som gjort av KOMPIS - kommunal kust- och havsplanering i statlig samverkan 2016-2018 efterfrågar statlig hjälp för att ta fram ytterligare planeringsunderlag då man saknar kompetensen lokalt. Ett viktigt medskick i utvärderingen som vi också vill lyfta är att det inte räcker att bara tillgängliggöra informationsmängder. Man behöver också hjälp att förstå och tolka den information som finns att tillgå. Överlag ser vi att utvärderingen kan ligga till grund för diskussioner kring en framtida utveckling av kustplanering på både statlig och kommunal nivå.	HaV noterar synpunkten och tar med sig frågan i det fortsatta arbetet med att utveckla kust-och havsplaneringen.

	Intresseorganisationer		
1	BirdLife Sverige	BirdLife har tidigare i processen ställt oss tämligen positiva och förhoppningsfulla inför det faktum att HaV har efterfrågat synpunkter, bl.a. om områden där naturvård ska utgöra den främsta prioriteringen. Tyvärr måste vi nu konstatera att inlämnade synpunkter från såväl ideella naturvårdsorganisationer som Naturvårdsverket knappast har lett till några förbättringar/ändringar, trots påpekande om betydande brister i det ursprungliga förslaget. Vi anser att regeringen bör uppmärksammas om detta!	Synpunkten noteras. De områden som BirdLife Sverige har pekat ut som Important Bird Areas (IBA) har varit ett av de kriterier som har satts upp för vägledning där särskild hänsyn till höga naturvärden (n) ska visas. Vad gäller områden för användning natur grundar sig den bedömningen på beslutade och existerande områdesskydd samt riksintresse för yrkesfiske lekområde och naturvård.
2	BirdLife Sverige	Det kvarstår att utforma olika former av restriktioner inom utpekade områden. Båttrafik (gäller såväl fiskebåtar som transportfartyg och reparationsutföranden på vindkraftparker) kan därvid kanaliseras så att den minimeras inom prioriterade områden för naturvården. I det sammanhanget måste också Kustbevakningen få tillräckliga resurser för att tillse att regelverket följs.	Havsplanen pekar ut områden med användning natur och områden där särskild hänsyn ska tas till höga naturvärden. Havsplanen reglerar inte hur sådan hänsyn ska ske, utan behov av eventuell reglering eller annan åtgärd hanteras normalt inom ramen för annan lagstiftning än den som rör havsplaneringen.
3	BirdLife Sverige	Sen förra remissrundan har ytterligare rapporter kommit som bekräftar hur allvarligt läget är för flera svenska fiskpopulationer. Detta aktualiserar återigen vikten av att fiske måste begränsas och anpassas efter att uttaget inte får äventyra beståndens möjlighet till återhämtning.	Frågan om reglering av yrkesfiske styrs till största delen av den gemensamma fiskeripolitiken, och inte specifikt av havsplaneringen. I dagsläget pågår diskussioner inom fiskeripolitiken om begränsning av trålfiskets rumsliga utbredning, samt om reglering av fisket inom marina skyddade områden. Havsplaneringen kan komplettera dessa processer t.ex. genom utpekande av områden där särskild hänsyn bör tas till höga naturvärden vilket även kan komma att påverka fiskeriverksamheter.
4	BirdLife Sverige	En svaghet som kvarstår i havsplaneringen är att underlaget för vilka områden som är mest betydelsefulla för födosökande fåglar är mycket bristfälligt, något som BirdLife Sverige påpekat. Viktig grundläggande kunskap saknas helt enkelt om var prioriterade områden för fåglar (och andra organismer) borde pekas ut.	HaV har utgått från det befintliga kunskapsläget men instämmer i att det finns ett behov av ytterligare kunskapsutveckling när det gäller marina miljöer, inklusive sjöfåglar.

5	BirdLife Sverige	Regeringen har föreslagit ett SPA-område som ska täcka en mycket stor yta i denna region, men undantagit Södra Midsjöbanken från detta. Södra Midsjöbanken utgör nämligen, tillsammans med Hoburgs bank och Norra Midsjöbanken, det sannolikt mest koncentrerade och viktigaste området i världen för den globalt hotade alfågeln. [Södra Midsjöbanken hyser vintertid också betydande koncentrationer av exempelvis tobisgrissla (Cepphus grylle).] Det finns tydliga belägg för att alfåglar (och andra sjöfåglar) undviker vindkraftparker till havs och de förefaller inte anpassa sig till vindkraftverken efter hand. Därför kan vi inte acceptera en exploatering av Södra Midsjöbanken för vindkraft.	I samband med Natura 2000-prövningen av den föreslagna vindkraftsanläggningen på Södra Midsjöbanken pågår en diskussion kring hur alfågelpopulationen kan påverkas. I förslaget till regeringen anges energiutvinningsområdet vid Södra Midsjöbanken som utredningsområde, baserat på miljökonsekvensbeskrivningen (MKB), inkomna synpunkter och för att det krävs s.k. Natura 2000 tillstånd. I MKB diskuteras även om en lokalisering i djupare vatten utanför själva banken är lämpligare ur naturvårdssynpunkt. I förslaget till regeringen innebär havsplanens vägledning att lokalisering utanför Ö248 kan vara den mest lämpliga.

6	BirdLife Sverige	Skyddet av Hoburgs bank och Midsjöbankarna måste stärkas genom begränsningar av sjöfart och fiske. För att uppnå detta föreslår vi en tydlig kanalisering av sjöfarten, i linje med vad HaV föreslagit tidigare i processen. Det lär emellertid bli mycket svårt för sjöfarten att acceptera att helt undvika passage genom detta stora område. Men att dirigera sjöfarten att antingen passera väster om Norra Midsjöbanken (och vidare upp mellan Öland och Gotland) eller i en strikt kanal mellan Norra och Södra Midsjöbanken (och sydost om Hoburgs bank) borde ses som en bra kompromiss. Sjöfartstrafiken bör förskjutas relativt långt väster om Norra Midsjöbanken, eftersom koncentrationer av alfågel normalt uppehåller sig där. Sjöfartsled bör ej passera mellan Gotlands sydspets och Hoburgs bank. Idag sker också en betydande sjöfartstrafik rakt över utsjöbankarna. Denna bör begränsas till nära noll. För att sjöfarten ska följa föreslagna riktlinjer är det högst väsentligt att Hoburgs bank och Midsjöbankarna ritas ut som ”atba” (’areas to be avoided’) på sjökorten. Det räcker således inte med att peka ut dem som Natura 2000. Fartygstrafiken mellan Fårö och Gotska sandön går genom Natura 2000-området. Salvorev – Kopparstenarna, som är ett viktigt område för sjöfågel. Stora mängder fåglar riskerar att drabbas av eventuella oljeutsläpp, varför fartyg bör dirigeras runt detta område. För att undvika antalsmässigt stora bifångster av sjöfåglar bör även nätfiske begränsas på samma sätt som ovan föreslagits söder och sydväst om Gotland. Flera av sjöfartslederna, t.ex. leden söder/öster om Gotland och leden mellan Fårö och Gotska Sandön, utgör ”utredningsområde” i havsplanen. Ta med i bedömningen att flytt av led eller ökning av fartygstrafik även påverkar kustområden och hamnar. Som exempel kan nämnas att en flytt av leden öster om Gotland till västra sidan skulle påverka både Stora och Lilla Karlsö, havet runt omkring samt Klintehamn. Farleden öster om Gotland borde lämpligen förskjutas österut.	Synpunkterna noteras. HaV hänvisar till förslaget om en fördjupad utredning om hur miljöpåverkan från sjötrafiken runt Gotland kan minimeras på lämpligt sätt. Frågeställningarna kan hanteras inom den föreslagna utredningen. Om det finns behov av eventuell reglering eller annan åtgärd när det gäller sjöfart och fiske faller denna normalt inom ramen för annan lagstiftning än den som rör havsplaneringen.

7	BirdLife Sverige	Nätfiske bör ej bedrivas på lägre djup än 30 meter i områdena runt Hoburgs bank och Midsjöbankarna under perioden 15 oktober – 15 april. Detta inbegriper alfågelns huvudsakliga övervintringsperiod, då betydande antal riskerar att fastna som bifångst i fisknät. Sannolikt kommer inskränkningen inte att ha någon större påverkan på yrkesfisket, eftersom torsken då generellt befinner sig på djupare vatten och piggvaren främst är närvarande i detta område under sommaren.	Reglering av fiske inklusive användning av olika fiskeredskap hanteras inte av havsplaneringen, utan i den nationella fiskeriförvaltningen.
8	BirdLife Sverige	Fartygstrafiken mellan Fårö och Gotska sandön går genom Natura 2000-området Salvorev – Kopparstenarna, som är ett viktigt område för sjöfågel. Liksom vid Midsjöbankarna och Hoburgs bank riskerar stora mängder fåglar att drabbas av eventuella oljeutsläpp, varför fartyg bör dirigeras runt detta område. För att undvika antalsmässigt stora bifångster av sjöfåglar bör även nätfiske begränsas på samma sätt som ovan föreslagits söder och sydväst om Gotland.	Fartygstrafiken mellan Fårö och Gotska Sandön ingår i det utredningsområde för sjöfart som havsplanen pekar ut. Det innebär att sjöfartens miljöpåverkan i detta område bör utredas i särskild ordning. Frågan om bifångst hanteras i havsmiljö/fiskeriförvaltningen
9	BirdLife Sverige	Område Ö243 norr om Hoburgs bank (Gn på plankartan) borde vara ett N-område, d.v.s. N-området/Natura 2000-området Ö245 borde utökas norrut. Även området sydost om Gotlands södra del borde vara ett N-område istället för ett Gn-område som det är utmärkt på plankartan (Ö243).	Användning natur kräver att området har befintligt eller planerat områdesskydd, eller är riksintresseområde för naturvård alternativt riksintresse yrkesfiske lekområde. Natura 2000-området söder om Gotland - Hoburgs bank och Midsjöbankarna - pekas ut i område Ö245.

10	BirdLife Sverige	G-området Ö242 och Gf-området Ö227 borde vara del av ett större N-område som sträcker sig norrut och inkluderar Karlsöarna. Vi skulle alltså vilja se att hela området Ö242 och Ö227 samt vattnet runt Stora och Lilla Karlsö avsattes som ett N-område som är helt skyddat från exempelvis fartygstrafik och fiske. Studier av sillgrisslor och tordmular på Stora Karlsö visar att många av sillgrisslorna fiskar NNO om Öland. Med tanke på Karlsöarnas betydelse när det gäller sillgrisslor och tordmular i Östersjön bör det inom dessa födosöksområden vara rimligt att införa fiskebegränsningar av skarpsill/strömming under senvår/försommar, dels för att minska konkurrens om fisken under dessa tider, men även minska risken för bifångster vid nätfiske. Den utritade fartygsleden bör dirigeras öster om Ö225.	Användning natur kräver att området har befintligt eller planerat områdesskydd, eller är riksintresseområde för naturvård. I det slutliga förslaget till havsplaner kommer dock ett nytt område skapas runt Stora Karlsö, område Ö238, där särskild hänsyn till höga naturvärden ska beaktas då området är viktigt för fågel så som sillgrisslor och tordmule
11	BirdLife Sverige	BirdLife Sverige anser, utifrån nedanstående, att naturområdena som inkluderar Middelgrunden och Röde bank ska undantas från såväl fartygstrafik som nätfiske. Middelgrunden och Röde bank är grunda havsområden som, trots att de är få till antalet och täcker en mycket begränsad yta, har stor ekologisk betydelse, bl.a. för att de hyser internationellt betydelsefulla antal av sjöfåglar. Inventeringar under åren 1988 – 1993 visade att minst tio fågelarter förekom i Kattegatt med sådana antal (>1 % av regionens population) att de betraktas som internationellt betydelsefulla områden för respektive arter. Exempelvis uppskattades i medeltal närmare en halv miljon sjöorrar (Melanitta nigra) befinna sig i området, vilket utgjorde 38 % av det europeiska vinterbeståndet. Sillgrissla (Uria aalge) och tordmule (Alca torda) förekommer också i betydande antal. I januari 1992 och 1993 beräknades antalet sillgrisslor i Kattegatt till 66 000, varav 35 % återfanns på Middelgrunden. Antalet tordmular angavs vid samma inventering vara 130 000, varav hälften på Middelgrunden. För båda dessa arter utgör dessa antal betydande andelar av deras respektive europeiska populationer.	Frågor gällande reglering av fiske hanteras av fiskeriförvaltningen och inte havsplaneringen. Frågan om reglering av sjöfarten hanteras inte i havsplaneringen, utan genom annat regelverk. HaV har dock gjort en bedömning att områdena Röde Bank, Stora och Lilla Middelgrund, Fladen och Morups Bank har höga värden för främst fågel och tumlare. I planen redovisar Havs- och vattenmyndigheten även för det uppdrag myndigheten fått av regeringen som gäller att i dialog med andra EU-medlemsstater utarbeta rekommendationer om bevarandeåtgärder för dessa utpekade Natura 2000-områden i Södra Västerhavet.

12	BirdLife Sverige	BirdLife Sverige vill också ta tillfället i akt att påpeka att den pågående omläggningen av farlederna i Kattegatt innebär att de kommer att breddas in i Natura 2000-områdena Fladen och Lilla Middelgrund. Det kan med stor sannolikhet innebära att såväl sjöfågel som tumlare stängs ute från dessa viktiga Natura 2000-områden, samtidigt som botten kan komma att påverkas negativt. Även IBA-området öster om Lilla Middelgrund kommer att beröras när en ny led öppnas där.	Synpunkten noteras. Havsplanen har emellertid att ta hänsyn till att trafikregleringen är beslutad inom IMO (där Sverige är en part) och gäller från den 1 juli 2020. Skälet till trafikregleringen är att få en säkrare sjöfart i Kattegatt. Trafikregleringen påverkar sjötrafikens sträckning, vilken framgår av havsplanen.
13	BirdLife Sverige	I den sydligaste delen av Bottenhavet sammanstrålar fem stora sjöfartsleder i ett nav som ligger i en region med stora värden för sjöfåglar, däribland kolonihäckande arter som silltrut och skräntärna, som båda är med på svenska rödlistan och för vilka Sverige har ett betydande globalt ansvar. Mot bakgrund av data som BirdLife Sverige samlat in med hjälp av sändarförsedda fåglar bör de viktigaste födosöksområdena pekas ut som naturområden. Såväl sjöfart som fiske bör begränsas inom dessa.	Området B154 i Södra Bottenhavet och områdena Ö200 och Ö201 i Östersjön är områden där särskild hänsyn bland annat ska tas till fågel.
14	BirdLife Sverige	Kolonin med skräntärnor vid Nordupplandskusten är Sveriges största. Där häckar drygt 25 % av landets skräntärnor och mer än var tredje ”svensk” skräntärneunge kläcks just där. Detta är idag en av få svenska kolonier där häckningsframgången är god. Kolonin är därmed av största vikt för det svenska beståndet. Den är belägen några kilometer SSO om Campsgrund, varför vi inom BirdLife Sverige ser mycket negativt på en eventuell vindkraftsetablering där. Det är alldeles för riskabelt att anlägga vindkraftparker inom rödlistade arters viktigaste födosöksområden. Dessutom är det, enligt vår mening, i direkt konflikt med artskyddsförordningen.	Förslaget innehåller inte något område med användning energiutvinning sydsydost om Campsgrund.
15	BirdLife Sverige	Även grundområdena längre norr om Camps grund, Finngrunden och Västra banken är viktiga områden för silltrut. Dessa områden används för att finna föda under häckningssäsongen. Även i detta område behöver således stor hänsyn tas till områdets betydelse för häckande fåglar.	I förslaget till regeringen justeras energiområdet B151 Västra Banken för att undvika vindkraft på den delen av området med störst förekomst av alfågel. Utifrån nytt utpekande av riksintresseanspråk för yrkesfiske som avser lekområde blir också en större del av Finngrunden användning natur. Område B140 Campsgrund bedöms i dagsläget inte uppfylla kriterier för särskild hänsyn till höga naturvärden.

16	BirdLife Sverige	Kunskapen är bristfällig för fåglars marina födosöksområden, i synnerhet under sommarhalvåret. Birdlife Sverige har tillsammans med Lunds universitet bedrivit studier vid fågelkolonier på bl.a. Karlsöarna, Svenska Högarna2 och i Björns skärgård. Där har främst fiskätande arter såsom silltrut, skräntärna, sillgrissla och tordmule följts med GPS-loggar. Studierna har visat att dessa arter kan förflytta sig mycket långt för att söka föda, måsfåglarna upp till 80 km och alkorna upp till 50 km. Det har också visat sig att i de flesta fall väljer de ett begränsat antal fiskeplatser där det mesta fisket sker. Dessa områden är mycket viktiga för fåglarna och kräver därmed stor naturvårdshänsyn. Ovanstående beskriver ett generellt mönster där fiskätande fåglar som häckar i kolonier rör sig betydligt längre från boplatsen för att hämta föda. Förutom vid Karlsöarna och Björns skärgård finns ett antal andra mycket viktiga kolonier där liknande studier behöver genomföras för att kunna kartlägga de viktigaste områden som fåglarna i dessa kolonier använder. Birdlife Sverige efterlyser därför resurser för att sådan kartläggning ska kunna ske snarast och att den nya kunskapen vägs in i vilka områden som ska avsättas för naturvård. Exempel på kolonier som behöver studeras är Gran i Hälsingland, Bonden i Ångermanland, Rödkallen i Norrbotten, Yttre Bråviken och Gryts skärgård i Östergötland samt grisslekolonierna i Stockholms skärgård vid Grän, Gunnarsstenarna, Understen och Svenska högarna. I Västerhavet finns viktiga kolonier vid t.ex. Nidingen, Soteskären och Väderöarna. Redan nu bör påpekas att exempelvis de stora kolonierna med silltrut och tobisgrissla vid bl.a. Gran i Hälsingland saknar närliggande naturvårdsområden i havsplanen.	HaV instämmer i att det finns stora luckor när det gäller kunskap om marina miljöer och hur dessa påverkas av mänskliga aktiviteter. HaV ska enligt lagstiftningen redovisa havsplanernas effekter på miljö och samhälle på bäst möjliga sätt utifrån det underlag och den kunskap som finns idag. För särskilda utlysningar gällande forskning och kunskapsluckor kring marina miljöer hänvisar HaV till de utlysningar som myndigheten går ut med då nya kunskapsbehov efterfrågas.
17	Blekinge båtförbund	Sjöfartsverket har släckt flera angöringsfyrar med motiveringen att alla använder ändå GPS. GPS är dock ett känsligt system som enkelt kan störas ut och fritidsfartyg kan få haverier på elsystem. Havsplanen bör även ta med säkerhetssystem till havs, för att vägleda beslutsfattare i dessa frågor.	Synpunkten noteras. Säkerhetssystem till havs i form av exempelvis fyrar, hanteras inte inom ramen för havsplaneringen utan annan lagstiftning och förvaltning.

18	Blekinge båtförbund	Varningar för Försvarsmaktens övningar sker med i huvudsak obsoleta metoder. Havsplaner bör kunna reglera bättre så att varningar uppfattas bättre av fritidsfartygen.	Synpunkten noteras. Utformning av varningssystem i samband med sjöövningar hanteras inte inom ramen för havsplanerna.
19	Blekinge båtförbund	Fritidsfartyg på territorialhavet och i den ekonomiska zonen följer i allmänhet kända rutter, som Stockholms skärgård – Visby, Blekinge – Bornholm samt längs kust utan skärgård. Vid planering av verksamhet i havet bör även dessa områden med tät trafik av fritidsfartyg beaktas.	Fritidsbåtstrafikens stråk har beaktats i planeringen.
20	Blekinge båtförbund	Besöksnäringen är en kraftigt växande näring i landet. Besök av fritidsfartyg innebär inte enbart att besättningarna bidrar till besöksnäringen, utan en livligt besökt hamn lockar även andra besökare. Se till exempel hur många husbilar som parkerar vid marinor. Denna del av besöksnäringen har inte beaktats.	Genom att bidra med förutsättningar för fritidbåttrafik, bl.a. framkomlighet kan havsplanen sägas bidra till hamnverksamhet m.m.
75	Falsterbonäsets Naturvårdsförening (FNF) och Måkläppsföreningen	FNF/Måkläppsföreningen konstaterar att man saknar en kortfattad historik över hur Falsterbonäset har bildats och formats under ca 4000 år samt hur stranden har förskjutits under denna tid. En historik skulle ge läsaren en uppfattning om Näsets tillväxt, som fortfarande pågår samt om hur världshavets rörelser påverkas av klimatet. Dessutom saknar man en redogörelse för när, var och hur tillfälliga översvämningar har drabbat kommunen i historisk tid.	Synpunkterna noteras. På grund av avgränsningsskäl och planens nationella skala har inte den föreslagna informationen inkluderats planhandlingen.
76	Falsterbonäsets Naturvårdsförening (FNF) och Måkläppsföreningen	I Vellinge kommun finns ett fåtal platser som hotas av erosion vid tillfälliga mindre översvämningar, vilka är vanliga. Det gäller främst norr om Skanörs hamn och i viss mån i Kämpinge. Den pågående tillväxten av Falsterbonäset i väster och söder kommer inom överskådlig framtid att skydda stränderna. Därför är strandfordring för närvarande inte aktuell mer än i Skanör där man kan använda sand från muddringen av hamnen och Slusan.	Synpunkten noteras.

77	Falsterbonäsets Naturvårdsförening (FNF) och Måkläppsföreningen	I den kommunala havsplanen refereras till SGU att 7 miljoner m3 sand ska kunna uttas i det föreslagna sandsugningsområdet SSW om Måkläppen. Det är inte angivet om detta är den totala mängden som SGU anser kan tas ut i området totalt eller om det är per år. Ett så stort uttag är alltså ett oerhört mycket större hot mot våra stränder än den som ledde till att vi fick stopp för sandsugningen och fick bildat det marina reservatet 1992. Känt sedan tidigare är att 0,5 milj. m3 sand uttogs på Sandflyttan 1973. 1975 flyttades Måkläppen 160 m österut och en omfattande sandvandring startade, vilken medförde att ön gick iland. Med tanke på hur ringa mängder sand som behövs för strandfordring inom Vellinge kommun är det häpnadsväckande att SGU nu ännu en gång rekommenderar att man tar sand på Sandflyttan.	Synpunkten noteras, HaV:s bedömning kvarstår. Se HaV:s tidigare kommentar på s. 88-89 i *Samrådsredogörelsen*.
78	Falsterbonäsets Naturvårdsförening (FNF) och Måkläppsföreningen	Det Natura 2000-område (Sandflyttan) som HAV och SGU anser som tillräckligt stort för reproduktion av tumlare från Östersjön och Bälthavet blir kraftigt reducerat p.g.a. sandsugningen areellt men också beträffande tillgång på föda. Förekomsten av sill, en art som är extra störningskänslig, avgör i hög grad var tumlare uppträder under olika faser av sitt liv. I sandsugningsområdet finns både höst- och vårlekande sill även om leken inte lika omfattande som under medeltiden och under 1970- och 1980-talet. Andra störningar är buller. Redan den omfattande fartygstrafiken i området liksom fritidsbåtar stör marina däggdjur. Till detta kommer nu även sandsugare som hörs på betydande avstånd. Vad man vet är att buller påverkar den akustiska kontakten mellan hona och kalv och även reproduktionsbeteendet negativt. Detta är synnerligen viktigt att ta hänsyn till i ett område så nära ett reproduktionsområde som det föreslagna sandsugningsområdet. Buller har också visat sig störa ekolokalisationen av fiskredskap och därmed öka bifångsten av tumlare i dessa. Hela området runt Falsterbo rev är även viktigt ruggningsområde för Nordeuropas småskrakar. Det tillgängliga födosöksområdet reduceras inte bara direkt av sandsugningen utan även av övriga sandsugningsrelaterade faktorer.	I förslaget till regeringen har det föreslagna sandutvinningsområdet i Sandflyttan fått beteckningen utredningsområde för sandutvinning. Detta görs i samexistens med naturvärden och måste prövas i en s.k. Natura 2000-prövning

109	Grönskärs Fiskevårdsområde	Vi ställer oss frågande till, och anser inte att HaV tillräckligt tydligt har redovisat varför förslaget till Havsplan fortfarande innehåller ”utredningsområde sjöfart” genom ett riksintresse enligt 4:e kapitlet Miljöbalken. Nedanstående text står att läsa på sidan 92: ”Horsstensleden är en eventuell framtida farled genom Stockholms skärgård in till Stockholms hamn. Den tänkta leden ligger inte i havsplaneområdet, men ansluter genom ett riksintresseanspråk för sjöfart till trafiksystemet i havsplaneområdet (Ö206–Ö207). Utöver riksintresseanspråket finns anspråk för ytterligare en anslutning (Ö203, Ö206). Horsstensleden finns inte med i Nationell plan för infrastruktur 2018–2029. Det ligger utanför den statliga havsplaneringens juridiska mandat att ta ställning till huruvida den tänkta farleden utanför havsplaneområdet är lämplig. Däremot bör havsplanen ta höjd för att det i en framtid kan bli aktuellt med en ny farled in mot Stockholm. Av denna anledning markeras anslutningarna som utredningsområde sjöfart.” Här saknas beskrivning om varför HaV valt att frångå den princip som anges i inledningen i planen angående vilket riksintresse som har företräde framför vilket. De konkurrerande riksintressena eller höga naturvärden nämns inte.	Synpunkterna noteras. HaV:s bedömning i granskningsförslaget kvarstår. Havsplanen innebär inte ett ställningstagande för eller emot den s.k. Horstensleden. Havsplanen pekar på att samexistensen med andra användningar i havsplaneområdet såsom försvar och natur samt med särskild hänsyn till höga naturvärden behöver utredas om det blir aktuellt med en anslutande farled utanför havsplaneområdet. Havsplanen bör ta höjd för att det i en framtid kan bli aktuellt med en ny farled in mot Stockholm.
110	Grönskärs Fiskevårdsområde	På sidan 54 kan man läsa: ”Där områden anges som användningen utredning sjöfart behöver det utredas vidare om sjöfart är den mest lämpliga användningen. Det anges där fler än en användning har anspråk i samma område och mer utredning av de aktuella användningarnas behov på platsen krävs innan beslut om mest lämplig användning kan fattas. Beslutet bedöms kräva mer detaljerad utredning än vad som kan ske i havsplanerna och behöver därför en särskild efterföljande utredning.” Detta kan tolkas som att tills det är utrett vilken användning som är lämpligast kommer inte en föreslagen icke utredd åtgärd in i planen där mest lämplig användning ska anges.	Det är korrekt. I de områden där havsplanerna anger användning utredning sjöfart, kommer havsplaneringen inte att ange mest lämplig användning till någon specifik användning till dess att frågan som rör sjöfarten är utredd. Befintliga riksintresseanspråk fortsätter dock att gälla i dessa områden.

111	Grönskärs Fiskevårdsområde	"Natur och sjöfart Havsplanerna anger vanligen samexistens mellan natur och sjöfart. För vissa fartygsstråk bedöms den förväntade påverkan på miljön inte vara lämplig. Sjöfart kan innebära belastningar på naturen i form av undervattensbuller, muddring och oljeutsläpp. Samtidigt kan sjöfart, om den optimeras, utgöra ett klimateffektivt transportmedel i jämförelse med andra transportmedel." Den här texten innehåller påståenden kring sjöfartens miljöprestanda utan källor. De är inte sanna eller bara delvis sanna. Det står kan innebära, och vidare antyds sjöfarten vara ett klimateffektivt transportmedel i jämförelse med andra – vilka andra? Inom Europa har samma mängd gods på lastbil betydligt mindre påverkan på människor och miljö. Anses oceansjöfart? Referens till sjösäkerheten nämns i inledningen av förslagen till Havsplaner, det är ett relativt begrepp och har många parametrar som HaV inte kan ta ställning till eller påverka.	I bland annat Konjunkturinstitutets rapport Konjunkturläget juni 2019 finns en fördjupning där det redogörs för de olika trafikslagens utsläpp av koldioxid. Där framgår att godstransporter med containerfartyg och oljetanker generellt släpper ut betydligt mindre mängd koldioxid per tonkilometer än transport med lastbil. Varje situation är unik och koldioxidutsläpp per tonkilometer för fartyg eller lastbilar beror bland annat på lastvolymer, genomsnittlig fyllnadsgrad, om lastbilar körs tomma på återresa, fartygs storlek och hastighet osv.
112	Grönskärs Fiskevårdsområde	Konsekvenserna av den föreslagna användningen genom detta område är inte utredda, varken de teoretiska eller de faktiska hur sjöfart av den typ och storlek som är tänkt att gå i leden påverkar miljön under eller över ytan.	Havsplanernas effekter på verksamheter på land har fördjupats och förtydligats där det bedömdes som relevant, bl.a. effekterna av den tänkta farleden genom Stockholms skärgård.
113	Grönskärs Fiskevårdsområde	Det finns ingen text i/till ruta 206.	Havsplanen vägleder inte särskild hänsyn eller företräde för något intresse framför något annat i område Ö206. Därför är kolumnerna Särskild hänsyn, Företräde eller särskild anpassning för samexistens och Motivering till företräde tomma.
114	Grönskärs Fiskevårdsområde	På s.151 saknas konsekvenser för väntad påverkan av utredningsområden.	Havsplanernas effekter på verksamheter på land har fördjupats och förtydligats där det bedömdes som relevant, bl.a. effekterna av den tänkta farleden genom Stockholms skärgård.

171	Harö Hasselö Intresseförening	Harö Hasselö Intresseförening finner det mycket anmärkningsvärt att Havs- och vattenmyndigheten har med Horsstensleden som ”en eventuell farled genom Stockholms skärgård in till Stockholms hamn” samtidigt som utredningen konstaterar att Horstensleden inte finns med i Nationell plan för infrastruktur 2018-2029. Anledningen till att Horsstensleden togs bort från regeringens infrastrukturplan var att Harö Hasselö Intresseförening liksom Värmdö kommun och en rad andra organisationer påvisade det absurda med att spränga bort stora delar av skärgården för att möjliggöra några få stora kryssningsfartyg att komma in till Stockholm. Med tanke på den unika miljö som Horsten med närliggande öar och skär representerar borde begreppet ”Horsstensleden” därmed en gång för alla vara död. Utredningsarbete kring den s.k. Horsstensleden bör stoppas och att våra skattemedel istället används för att öka kunskapen om vår unika havs- och vattenmiljö i allmänhet och för Stockholms skärgård i synnerhet. Stockholms skärgård är unik och vi anser att närliggande naturreservat borde utökas så att det även omfattar Horsstensområdet.	Synpunkterna noteras. HaV:s bedömning i granskningsförslaget kvarstår. Den tänkta Horstensleden ligger inte i havsplaneområdet, men ansluter genom två riksintresseanspråk för sjöfart (planerad farled) till trafiksystemet i havsplaneområdet. Det ligger utanför havsplaneringens juridiska mandat att ta ställning till den tänkta farleden. Havsplanen innebär inte ett ställningstagande för eller emot den s.k. Horstensleden. Havsplanen pekar på att samexistensen med andra användningar i havsplaneområdet, såsom natur och försvar med särskild hänsyn till höga naturvärden behöver utredas om det blir aktuellt med en anslutande farled utanför havsplaneområdet. Havsplanen bör ta höjd för att det i en framtid kan bli aktuellt med en ny farled in mot Stockholm.

274	Hela Skärgården	Att sjöfartsverket inte dragit tillbaka anspråket kring riksintresse för en potentiell Horsstensled är i sig inte förvånande med tanke på deras agerande i frågan inför finalt beslut av den Nationella planen under 2018. Som vi ju redan tidigare tydligt poängterat från Hela Skärgården och även politiskt markerat är det inte ett riksintresse att spränga upp en del av skärgårdens känsligaste delar till förmån för den internationella kryssningsindustrin. Just detta faktum måste som vi ser det fortsatt belysas tydligt inför finalt beslut av Havsplanen. Sjöfartsverkets agerande i just denna fråga har varit, och är uppenbarligen fortsatt, under all kritik då man trots regeringens tydliga signal och beslut fortsätter agera för en ny potentiell farled som bevisligen enbart gagnar just kryssningsindustrin. Initiativet Hela Skärgården anser att det är anmärkningsvärt att Havs- och vattenmyndigheten har med Horsstensleden som ”en eventuell farled genom Stockholms skärgård in till Stockholms hamn” samtidigt som utredningen ändå konstaterar att Horstensleden inte finns med i Nationell plan för infrastruktur 2018-2029 samt saknar stöd i lagrum. Syftet är uppenbarligen att kunna erbjuda de största internationella kryssningsrederierna att ta sig in i Stockholms känsliga skärgård, för att kunna lägga till i Stockholms hamn. Detta är oansvarigt och provocerande, inte minst i ljuset av SVTs avslöjande nyligen av hur stor miljöpåverkan inte minst de internationella kryssningsfartygen har på vår känsliga miljö. Med tanke på den unika miljö¨som Horsten med närliggande öar och skär representerar borde begreppet ”Horsstensleden” därmed en gång för alla vara dött.	Synpunkten noteras. HaV:s bedömning i granskningsförslaget kvarstår. Den tänkta Horstensleden ligger inte i havsplaneområdet, men ansluter genom två riksintresseanspråk för sjöfart (planerad farled) till trafiksystemet i havsplaneområdet. Riksintresseanspråket är utpekat av Trafikverket. Det ligger utanför havsplaneringens juridiska mandat att ta ställning till den tänkta farleden. Havsplanen innebär inte ett ställningstagande för eller emot den s.k. Horstensleden. Havsplanen bör dock ta höjd för att det i en framtid kan bli aktuellt med en ny farled in mot Stockholm.

275	Hela Skärgården	Havs- och Vattenmyndigheten har i mail bekräftat att det är Sjöfartsverket som begärt att Horsstensleden skall registreras som riksintresse. Havs- och Vattenmyndigheten menar dock att man inte har bekräftat liggande riksintresseanspråk. Genom att benämna anspråket med ”utredning” så förväntar sig Havs- och Vattenmyndigheten att politikerna skall förtydliga vad de avser. Så kommer inte att ske, utan benämningen kommer endast att skapa förvirring och oklarhet. ”Tänkta” utredningsområden ska överhuvudtaget inte vara med i ett beslutsunderlag.	Synpunkten noteras. HaV:s bedömning i granskningsförslaget kvarstår. Trafikverket pekar ut riksintresseanspråk för sjöfart. Riksintresseanspråket avser i det här fallet planerad farled. Havsplanen pekar på att samexistensen med andra användningar i havsplaneområdet såsom natur och försvar med särskild hänsyn till höga naturvärden behöver utredas om det blir aktuellt med en anslutande farled utanför havsplaneområdet.
276	Hela Skärgården	Det ligger utanför den statliga havsplaneringens juridiska mandat att ta ställning till huruvida den tänkta farleden utanför havsplaneområdet är lämplig. Inte heller bör havsplanen ta höjd för att det i en framtid skulle kunna bli aktuellt med en ny farled in mot Stockholm. Av denna anledning bör markeringen av Horsstensleden som ”utredningsområde sjöfart” tas bort i den nu aktuella planen.	Synpunkten noteras. HaV:s bedömning i granskningsförslaget kvarstår, d.v.s. att havsplanen bör ta höjd för att det i en framtid kan bli aktuellt med en ny farled in mot Stockholm.
286	Horstens Fastighetsägarförening	I granskningshandlingen finns Horstensleden felaktigt med som en planerad farled karta sid 27. Som vi tidigare påtalat saknar Horstensleden i dagsläget stöd i lagrummet, i planeringsmålen och de strategier som gäller för Östersjön. Regeringen fattade i maj 2018 beslut om en nationell plan för infrastrukturen för åren 2018-2029. Horstensleden finns inte med i beslutad nationell infrastrukturplan och skall då inte vara med som en planerad farled i förslaget till havsplan för Östersjön. Horstensleden tas upp som en eventuell framtida farled genom Stockholms skärgård trots att den tänkta leden inte ligger i havsplaneområdet. Att peka ut Horstensleden som ett utredningsområde för sjöfart som regering skall fatta beslut om är helt felaktigt eftersom det i nuläget bara är spekulationer. ”Tänkta” utredningsområden ska överhuvudtaget inte vara med i ett beslutsunderlag. Fastighetsföreningen yrkar att Hav och Vattenmyndigheten tar bort Horstensleden som ett utredningsområde för sjöfart i havsplanen.	Synpunkterna noteras. HaV:s bedömning i granskningsförslaget kvarstår. Den tänkta s.k. Horstensleden ligger inte i havsplaneområdet, men ansluter genom två riksintresseanspråk för sjöfart (planerad farled) till trafiksystemet i havsplaneområdet. Det ligger utanför havsplaneringens juridiska mandat att ta ställning till den tänkta farleden. Havsplanen innebär inte ett ställningstagande för eller emot den s.k. Horstensleden. Havsplanen pekar på att samexistensen med andra användningar i havsplaneområdet såsom natur och försvar med särskild hänsyn till höga naturvärden behöver utredas om det blir aktuellt med en anslutande farled utanför havsplaneområdet. Havsplanen bör ta höjd för att det i en framtid kan bli aktuellt med en ny farled in mot Stockholm.
294	Jägarnas Riksförbund	Jägarnas riksförbund har inga synpunkter	Synpunkten noteras.

767	Miljöförbundet Blekinge Väst	Miljöförbundet Blekinge Väst har inget specifikt att erinra, utan hänvisar till det arbete som Blekinge kustkommuner har ute på remiss till den 8 september. Ett arbete som ska resultera i en havsplan för Blekinges kustkommuner och som ansluter till ert arbete.	Synpunkten noteras.
775	Naturskyddsföreningen	Naturskyddsföreningen uppskattar Havs- och vattenmyndighetens gedigna arbete med revideringen av havsplanerna. De reviderade förslagen utvecklar t.ex. planernas koppling till nationella och internationella mål och klargör till viss del många av frågeställningarna från den tidigare remissomgången.	Synpunkten noteras.
776	Naturskyddsföreningen	Föreningen vill framhålla att vi har förståelse för att havsplanering är en komplicerad process med många intressen som ska samspela, och att kompromisser och samexistens är av avgörande betydelse. Föreningen vill dock framhålla att det är viktigt att ha förståelse för att säkerställande av havets förmåga att kunna fortsätta förse människa och samhälle med nyttor, tjänster och varor inte är särintresse utan en grundbult för såväl människan som planeten. Därför är det av stor betydelse att främja havets förmåga att långsiktigt kunna producera nyttor, varor och tjänster genom att säkerställa de marina ekosystemens struktur och funktion. Utöver de andra intressena inom havsplaneringen som är beroende av funktionella ekosystem, dvs. yrkesfiske och rekreation, så är även ett stort antal andra funktioner, tjänster och nyttor såväl på land som i havet avhängiga av att havet fortsätter vara den stabiliserande och producerande faktor som det utgör i dagsläget. I linje med detta anser Naturskyddsföreningen att havsplanernas ambitionsnivå för skydd och bevarande av de marina ekosystemen är alltför låg och att planerna inte heller tar höjd för framtida behov av utökat skydd.	I havsplanerna bekräftas befintligt och planerat områdesskydd liksom riksintresse för naturvård och för yrkesfisket avseende lek- och uppväxtmiljöer. Utöver det ingår utpekande av områden där särskild hänsyn ska tas till höga naturvärden. Sammanlagt bedöms havsplaneringen ge ett viktigt bidrag till havsmiljöförvaltningen. Vid utpekande av områden där särskild hänsyn ska tas till höga naturvärden krävs god kunskap om naturvärdena.

777	Naturskyddsföreningen	Naturskyddsföreningen ställer sig frågande till hur havsplanernas utpekade områden användning natur (N) och särskild hänsyn till höga naturvärden (n) förutsätts leda till reella förbättringar för havsmiljön utan att några regleringar föreslås.	Havsplanen reglerar inte olika verksamheter, havsplanen vägleder myndigheter och kommuner vid planläggning och prövning av anspråk på användning av området, men är även avsedd att vägleda förvaltningen av havsområdena. Bland annat vägleder havsplanen om användning natur för planerade områdesskydd och om särskild hänsyn till höga naturvärden. Vägledningen stödjer en utveckling av förvaltningen. Den kan innebära åtgärder som innebär ny reglering eller andra insatser som kan bidra till att havsplanens syfte uppnås.
778	Naturskyddsföreningen	Naturskyddsföreningen hade gärna sett en mer visionär plan där havsplanerna, istället för att ge företräde till redan pågående verksamhet, skulle kunna användas i syfte att ge företräde åt det som är mest lämpligt i ett område snarare än det som pågått historiskt.	Förslagen till havsplaner visar på mest lämpliga användningar i havsområdet och vägleder om särskild hänsyn till bland annat höga naturvärden. Mest lämplig användning utgår från områdenas beskaffenhet och lägen men även från de samhällsbehov som finns nu och som har identifierats för framtiden. Planerna ska vara vägledande för beslut både i närtid och på längre sikt. Havsplanerna måste därför utgå från nuvarande användning och lagstiftning som rör förvaltningen av havet, men samtidigt även ta höjd för framtida behov och möjligheter. Planeringen är gjord med syfte att bidra till en hållbar utveckling och ska ses som ett av flera instrument i havsförvaltningen som kan bidra till hållbar utveckling
779	Naturskyddsföreningen	Havsplanernas vägledningar, om de följs, leder i mycket begränsad utsträckning till en positiv utveckling för havsmiljön. Föreningen saknar därmed en mer framåtsyftande syn på hur havsplaneringen kan leda till att förbättrat marint skydd och värnande om havets ekosystem och arter säkerställer en fortsatt hållbar användning av havet och dess resurser.	Havsplanen bidrar med underlag för havsmiljöförvaltningen, bland annat genom att ge vägledning om områden med särskild hänsyn till höga naturvärden. Planerade områdesskydd där beslut väntas senast under 2021 redovisas som användning natur. HaV föreslår också vidare utredning om frågan kring sjöfartens miljöpåverkan i Östersjön.

780	Naturskyddsföreningen	De reviderade havsplanerna utvecklar texten om skydd av marina miljöer och ekosystem, vilket är positivt, men i de reviderade plankartorna är förändringarna tyvärr mycket små. Några områden av särskild hänsyn till höga naturvärden (n) har lagts till, andra har tagits bort och marginella förändringar har gjorts i områdens sträckning. Det förefaller därmed som att man inom ramen för havsplanerna valt att inte ta höjd för framtida behov av skydd, vilket efterfrågades av ett flertal intressenter vid förra remissrundan. Man kan jämföra detta med yrkesfisket, där det anges i samrådsunderlaget att områdena för Yrkesfiske är stora för att man i planen, utöver de nu viktiga fångstområdena, också tagit höjd för fiskets dynamik med framtida förändringar. Naturskyddsföreningen skulle gärna se att man hade denna inställning även till skyddsvärda områden, dvs. att man tog höjd för att fler och större områden kan behöva skyddas, och inte desto mindre att skyddsvärda områden kan behöva starkare skydd.	I förslagen till havsplaner som lämnas till regeringen har flera ytterligare områden för särskild hänsyn till höga naturvärden (n-områden) tillkommit.
781	Naturskyddsföreningen	Med hänvisning till just starkare skydd beklagar Naturskyddsföreningen att Havs- och vattenmyndigheten fortfarande inte använt sig av möjligheten att föreslå föreskrifter med förbud eller begränsningar. Yrkesfiske, och då framförallt bottentrålning, kan leda till omfattande skador på såväl bottenmiljöer som fiskbestånd och studier visar att för att skyddade områden ska ha så god effekt som möjligt så behöver dessa verksamheter regleras. Hur utpekandet av områden med användning natur (N) eller särskild hänsyn till höga naturvärden (n) förväntas resultera i positiva effekter för dessa områden utan att föreskrifter föreslås är fortfarande oklart. Detta gör att Naturskyddsföreningen ställer sig tvivlande till om havsplaneringens utpekade områden N och n verkligen kommer att resultera i reella förbättringar för naturvärdena, och till hur de effekter som man bedömer kommer inträffa till följd av havsplanerna faktiskt ska komma till stånd.	Både områden med användning natur och med särskild hänsyn till höga naturvärden berör havsmiljöförvaltningen. Vägledningen kan leda till åtgärder. I kapitel 5 i planhandlingen förklaras varför inga föreskrifter föreslås i nuläget. När det gäller reglering av fiske i skyddade områden, hänvisar HaV till det pågående arbetet i fisk- och havsmiljöförvaltningen.
922	Roslagens Naturskyddsförening	Roslagens Naturskyddsförening tycker liksom riksorganisationen för Naturskyddsföreningen att det är ett lovvärt initiativ att upprätta väl genomarbetade, statliga havsplaner för Sverige, och att det under arbetets gång har getts tillfällen till dialog och möjlighet att ställa frågor, vilket är värdefullt.	Synpunkten noteras.

923	Roslagens Naturskyddsförening	Föreningen har synpunkter gällande tillåtet fiske med trålning (ej bottentrålning) som har förekommit i området runt Singö på norra Väddö, trots att området betraktas som höga ekologiskt och biologiskt signifikanta områden enligt HELCOM. Vi ser ju helst att inget annat än småskaligt yrkesfiske får förekomma i området då mängden av till exempel strömming som tas upp vid trålning under en vår är mångdubbelt mer än vad som tas upp småskaligt under flera år. Det framhåller även Norrtälje Kommun i sitt yttrande och anger också mängden strömming som genom trålning tagits upp under våren 2019 (1 623 tusen kilo). Kommunen nämner också i sitt yttrande att det storskaliga fisket efter torsk bör begränsas, vilket Roslagens Naturskyddsförening också anser.	Reglering av yrkesfiske, t.ex. fördelning av fiskemöjligheter, tekniska regleringar m.m. hanteras i fiskförvaltningen.
924	Roslagens Naturskyddsförening	Vi instämmer också med vad Naturskyddsföreningen Halmstad påtalar gällande utvinning av sand från havsbotten, det vill säga att planen inte ska öppna för skadlig sandutvinning i svenska vatten. Vi vill där lägga till utvinning också av sten och grus.	Synpunkten noteras.
925	Roslagens Naturskyddsförening	Vi vill också betona vikten av att friluftslivet/allemansrätten värnas och att strandskyddet efterföljs på riksnivå.	Synpunkten noteras.
926	Roslagens Naturskyddsförening	Vi vill också betona vikten av att strandskyddet efterföljs på riksnivå.	Synpunkten noteras.
927	Roslagens Naturskyddsförening	Roslagens Naturskyddsförening vill också framhålla att vi instämmer med riksorganisationen för Naturskyddsföreningen vad gäller att försvarets intressen går före alla andra intressen i havsplanerna. Skjutområdet på södra Väddö är ett exempel, där försvaret också vill utöka skjutområdet.	Synpunkten noteras. Havsplanen vägleder om särskild hänsyn till höga naturvärden, vilket bland annat relaterar till Försvarsmaktens planering av sin verksamhet. Det finns behov av mer kunskap och ett utvecklat planeringsunderlag angående försvarsaktiviteters påverkan på höga naturvärden, vilket är ett av förslagen för fortsatt arbete.

928	Roslagens Naturskyddsförening	Gällande musselodlingarna så anges att de fungerar som filtrerare av övergödning i haven. Problemet är bara att blåmusslor i Östersjön är för små och ineffektiva och som istället genererar i ytterligare övergödning på havsbotten från deras avföring med syrebrist och fiskdöd som följd. Forskare från Stockholms Universitet och Cardiff University, som har studerat musslor i Östersjön, menar att växthusgaserna frigörs först till vattnet och transporteras vidare till atmosfären, där de orsakar klimatförändringar. Studien visar att musslor bidrar till att öka utsläppen av metangas från sediment på havsbotten, och även om fokus i forskningen varit på en musselart i Östersjön som inte odlad kommersiellt, menar forskarna, att resultaten ändå är relevanta för debatten hur storskalig havsbaserad musselodling påverkar ekosystemen och klimatet.	Beskrivningen av vattenbruk har justerats något.
971	Skärgårdarnas riksförbund	Diskussioner om förläggning av vindkraftverk till havs diskuterades intensivt. Vi vill i detta sammanhang framföra synpunkten att en viss konkurrenssituation råder mellan fisket och anläggning av vindkraftverk till havs. Båda intressen konkurrerar om samma havsyta. Det är önskan att förlägga vindkraftverken till grunda områden vilka även är goda fiskevatten. Vi vill därför att i beslut om områden som får utnyttjas för vindkraft skall även fiskets intressen vägas in så att en rimlig balans i fördelningen görs. En ensidig fördelning till vindkraftens fördel skulle starkt begränsa fiskets möjligheter till fortsatt verksamhet. Speciellt det småskaliga kustnära fisket är redan nu hårt pressat med små marginaler.	HaV noterar synpunkten. Vi bedömer att yrkesfisket påverkas i begränsad omfattning av de föreslagna områdena för energiutvinning och utredningsområde energiutvinning.
972	SNF- Laholmsbukten	SNF-Laholmsbukten tycker att Havsplan Västerhavet Samrådshandling är ett viktigt dokument och instämmer i att planen skall utgöra ett tungt vägande underlag för, samt påskynda arbete med, kommunernas marina översiktsplanering	Synpunkten noteras.
973	SNF- Laholmsbukten	SNF-Laholmsbukten uppfattar att planen främst behandlar ”användning” av havet. Visserligen benämns naturvärden som ett användningsområde, men SNF-Laholmsbukten befarar ändå att naturhänsyn riskerar att hamna i skymundan när planen som helhet hanterar havets olika tjänster.	Havsplanen hanterar både verksamheter som sker till havs och värden som ska bevaras och utvecklas.

974	SNF- Laholmsbukten	SNF-Laholmsbukten stödjer planens intention att havsplan och kommunal planering ska samverka och samordnas bland annat vid skydd av territorialhavet	Synpunkten noteras.
975	SNF- Laholmsbukten	Enligt kartmaterialet hamnar Laholmsbukten helt utanför planens gränser. Vi önskar därför att havsplanen innehåller kommentarer om hur kommunikation och samarbete mellan Hav- och vattenmyndigheten och kommunerna ska ske i detalj. Det är alltså viktigt att samverkan med kommunerna verkligen kommer att fungera. Vi efterlyser därför konkreta mål just för detta område.	Havsplanen är ett vägledande planeringsunderlag för kommunal planering. HaV kommer att tillgängliggöra den beslutade planen, både på HaV:s webbplats, men även genom den nationella planeringskatalogen. Utöver planhandling kommer vissa andra underlag som berör planeringen att tillhandahållas på HaV:s webbplats. I den kommande uppföljningen och i framtida planeringsarbete kommer HaV söka samverkan med kommuner, liksom med anda berörda aktörer.
976	SNF- Laholmsbukten	SNF-Laholmsbukten menar att det faktum att den inom havsplaneringens område, i gränsen dikt an Laholmsbukten, föreslås ”användning Natur” samt att området betecknas som ”Attraktiva livsmiljöer” bör därför betraktas som viktiga ingångsvärden i den fortsatta kommunala planeringen för Laholmsbukten.	Synpunkten noteras.
977	SNF- Laholmsbukten	SNF-Laholmsbukten ifrågasätter starkt möjligheten att utvinna sand från havsbotten på ett hållbart sätt. Texten om utvinning av sand, grus och sten bör därför förtydligas och inte öppna för skadlig sandutvinning i svenska vatten.	Synpunkten noteras. Havs- och vattenmyndigheten menar att utvinning av sand från havsbotten kan bedrivas på ett sätt som minimerar miljöeffekter. Miljöeffekterna av havsbaserad sandutvinning måste dessutom sättas i perspektiv med effekter av sandutvinning från täkter på land.
978	SNF- Laholmsbukten	SNF-Laholmsbukten efterfrågar tydligare skrivningar som beskriver i vad mån havsplanen är styrande och i vad mån den endast är vägledande.	Enligt 3 kapitlet 10 § miljöbalken är havsplanen vägledande.

979	SNF- Laholmsbukten	SNF-Laholmsbukten önskar också tydligare ställningstagande för att miljö- och hållbarhetsmål väger tungt då olika mål konkurrerar i ett visst område, och det ska göras avvägningar mellan olika allmänna intressen. Trots utredningsbehov och försiktighetsprincipen uppfattar Länsstyrelsen att HaV har varit restriktiva med att planlägga hänsynsbeteckningar i områden där det finns risk för skyddsvärden men där det saknas tillräckligt med underlag som uppfyller uppställda kriterier. Kopplat till detta framgår av samrådsredogörelsen att flera samrådsparter vill se en utökning av områden med användning natur eller med särskild hänsyn för höga naturvärden. HaV har efter samrådet gjort några justeringar i planen, men anser vidare att ”för övriga områden som föreslagits under samrådet ger inte befintliga underlag vid handen att de uppfyller kriterierna för att redovisas som område med särskild hänsyn” (s.14, Samrådsredogörelsen). Länsstyrelsen föreslår att det i avsnitt 2.7 förtydligas att föreslagna mest lämpliga användningar kan kräva hänsyn som inte framgår av planen.	Synpunkten noteras. Havsplanen ger vägledning genom att ange användning natur och genom att redovisa områden där särskild hänsyn ska tas till höga naturvärden. Miljöbalken gäller för dessa och alla anda områden i havsplanen, vilket bl.a. inbegriper hänsynsregler och hushållningsbestämmelser.
980	SNF- Laholmsbukten	SNF-Laholmsbukten instämmer i behovet av ett detaljerat kontrollprogram med kontinuerlig uppföljning.	HaV kommer att ta fram ett uppföljningsprogram bland annat utifrån krav enligt 6 kapitlet 16 § och 19 § miljöbalken avseende miljöeffekter.
981	SNF- Laholmsbukten	I planen nämns planeringsverktyget Symphony. SNF-Laholmsbukten önskar mer information om vilka parametrar som kommer att styra verktyget. Vi finner det mycket viktigt att ha insyn i hur ett sådant verktyg tillåts styra beslut som för västerhavets miljö.	HaV noterar synpunkten och hänvisar till Symphony-rapporten som finns att ladda ner på HaV:s webbplats, där bl.a. metodens parametrar och beräkningsmetod beskrivs. En ny bilaga har lagts till i miljökonsekvensbeskrivningen som förtydligar hur Symphonyresultat och -kartor bör tolkas.
983	Sportfiskarna	Förbundet har vid flertalet tillfällen träffat Havs- och vattenmyndigheten, diskuterat frågan och hjälpt till med bland annat kartunderlag. Vi upplever sammantaget arbetet som transparent och inkluderande, samt att myndigheten gjort ett bra arbete med ett mycket omfattande arbetsmaterial. Dock upplever vi och många med oss att arbetet med de svenska havsplanerna är abstrakt och därmed svårt att påverka konkret. Detta hänger givetvis ihop med att havsplaneringen är ett relativt trubbigt instrument som sällan gör direkta nedslag i specifika frågor.	Synpunkten noteras.

984	Sportfiskarna	Det är också uppenbart att sportfiske, ett av svenskarnas största fritidsintressen med långt över en miljon utövare, sällan får genomslag när myndigheter prioriterar insatser. Detsamma gäller i havsplanerna. Faktum är att i det 258 sidor långa underlaget nämns termen ”sportfiske” inklusive sammansatta ord endast fyra gånger! Sportfiske, det vill säga fiske med spö eller handlina, är inordnat under den administrativa termen fritidsfiske. Fritidsfisket ligger i sin tur inordnat under riksintresset ”Friluftsliv” och genomslaget för sportfiskets behov av exempelvis orörda kustmiljöer och starka kustfiskbestånd är lågt. Som jämförelse utgör yrkesfiske en egen kategori som ytmässigt upptar stora delar av flertalet havsplaner (inte minst i Västerhavet), inte sällan i företräde gentemot naturintressen.	Fritidsfisket är ett begrepp som innefattar sportfiske och havsplanen beaktar de behov som fritidsfisket har. För att tydligare visa på fritidsfiskets storlek och ekonomiska innebörd har HaV uppdaterat texten i planförslagets del 7.
985	Sportfiskarna	På sidan 115 i stycket om rekreation skrivs ”I Öresund finns fritidsfiske och turbåtsfiske” vilket stämmer väl. Det är dock på sin plats att i underlaget understryka det enorma värde som sportfiske och sportfisketurismen (i form av bland annat turbåtsfiske, som i kombination med Öresund nämns i försiktiga formuleringar på sid. 212) genererar i det trålningsfria Öresund. I en rapport från Öresundsvattensamarbetet konstateras att fritidsfisket, där sportfisket utgör den stora majoriteten, kan vara värt en halv miljard kronor bara i Öresund. Det småskaliga yrkesfisket som kan existera i Öresund tack vare trålningsförbudet sedan 1932 omsätter också tiotals miljoner kronor enbart i landningsvärde. (Källa: https://www.sportfiskarna.se/Om-oss/Aktuellt/ArticleID/6120)	HaV har uppdaterat text på aktuell sida där det nu framgår att det sker ett omfattande fritidsfiske i Öresund. Fritidsfiskets innebörd och ekonomiska betydelse är tydligare lyft i planförslagets del 7 om planeringsförutsättningar.
986	Sportfiskarna	På sidan 132 i underlaget nämns det dumpningsområde med 28 fartyg som innehåller kemiska stridsmedel och där det nämns att yrkesfiske inte bör tillåtas. Dock är meningen ”Miljöfarliga ämnen har läckt ut i den marina miljön, vilket medför ett aktivt trålfiske i närheten av vraken.” svårförstådd och antagligen felformulerad.	Har åtgärdats.

987	Sportfiskarna	På sidan 162 i stycket om miljötillståndet i havet beskrivs den generella situationen för fiskbestånden enligt följande:”Situationen för fisk är fortfarande ansträngd. God miljöstatus uppnås inte för kommersiellt nyttjad fisk och skaldjur. För vissa fiskbestånd i Västerhavet är trenden positiv, men för många bestånd i Östersjön, framför allt de bottenlevande, är situationen fortfarande kritisk.” För Västerhavsbestånden får ”ansträngd situation” ses som en mycket grov underdrift. I SLU Aquas färska sammanställning över provtrålfisken i Västerhavet 2018 konstateras de lägsta nivåerna i provtrålningarnas historia av tidigare så viktiga arter som torsk och kolja. Läget är med andra ord kritiskt. Mot bakgrund av det hade Sportfiskarna gärna sett att en fiskesakkunnig, från HaV eller ännu hellre SLU Aqua, omformulerade det stycket. Ett stort pedagogiskt problem med förståelsen hos den breda allmänheten för hur allvarligt ställt det är med våra gemensamma fiskresurser efter decennier av överfiske bottnar i att det för främst yngre generationer är ”normalt” med ett utfiskat hav, eftersom beståndssituationen varit allvarlig i flera decennier. Som miljömyndighet har HaV en skyldighet att beskriva situationen på ett mer korrekt sätt.	I planförslaget används den terminologi, beskrivning och bedömning som redovisas i rapporten Marin strategi för Nordsjön och Östersjön 2018-2023, HaV rapport 2018:27.

988	Sportfiskarna	En fråga som Havs- och vattenmyndigheten inte har velat hantera inom ramen för den statliga havsplaneringen är en utflyttning av trålgränsen. Med risk för att vara tjatiga hoppas vi att myndigheten inom ramen för andra uppdrag tar till sig denna synpunkt. 2004 gjordes en utflyttning av trålgränsen i Västerhavet för att skydda bottnarna från fysisk påverkan och minska fisketrycket på hotade kustfiskbestånd och uppväxande fisk. Enligt en utvärdering innebar också utflyttningen av trålgränsen från då minimala en till två sjömil från baslinjen stora vinster för ekosystemen. En vidare utflyttning av trålgränsen skulle ge möjlighet till expansion av fiske med passiva, skonsamma redskap som det MSC-certifierade burfisket efter havskräfta. Längs ostkusten hade det pelagiska industrifisket efter lekande sill i närhet av nuvarande trålgräns under våren då flyttats längre ut. Detta hade gett sillen möjlighet att återkomma in till kusten och skärgårdarna till förmån för kustekosystem, småskaligt kustfiske och fritidsfiske. Ambitionen måste vara att ett prioriterat företräde till fiskresurser ska ges till det fiske som sker med minst negativ miljöpåverkan. En utflyttning av trålgränsen kan vara helt avgörande för ambitionsnivån i arbetet med att få tillbaka våra kustbestånd och uppnå god miljöstatus i Sveriges kust- och havsområden. Det finns få om ens några exempel på värre misshushållning av våra naturresurser än fiskeriförvaltningen. Här är ett exempel där havsplaneringens ekologiska, ekonomiska och sociala perspektiv hade kommit in, samtidigt som havsplanernas mål om att skapa förutsättningar för ett hållbart yrkesfiske (s. 37) och havsplanernas vision om havet 2050 med god miljöstatus och en rik biologisk mångfald (s. 34) hade varit betydligt enklare att nå med en utflyttad trålgräns.	Reglering av yrkesfiske, såsom en utflyttning av trålgränsen, hanteras inom fisk- och havsmiljöförvaltningen, inte inom havsplaneringen. Se HaV:s tidigare kommentar om reglering av yrkesfiske på s. 149-151 i *Samrådsredogörelsen*.
1032	Svenska Jägareförbundet	Det nu presenterade förslaget må vara tämligen övergripande och generaliserande men det har ett bra pedagogiskt upplägg och håller betydligt högre kvalitet än flertalet andra produkter från myndigheten.	Synpunkten noteras.

1033	Svenska Jägareförbundet	Ett problem är gränsdragningen. Havsmiljöförvaltning omfattar hela området från strandlinjen ut till det fria havet eller, för svensk del, tills annat lands ekonomiska zon tar vid. Havsplanerna omfattar den del av territorialhavet som ligger mer än en nautisk mil från baslinjen samt svensk ekonomisk zon. Genom denna avgränsning tvingas planförfattarna att större delen av tiden förhålla sig till områden utanför planområdet och de förhållanden som råder där eller som borde råda där. Havsplanerna kommer därför att innehålla uttalanden som inte hör hemma där. Samtidigt blir det svårare att kritisera planerna för att de har utelämnat fakta eller förenklat bilden när det gäller förhållanden utanför planområdet. – SJF inser naturligtvis att havsplanerna måste begränsas på ett eller annat sätt och att en samordning med lokala och regionala planer är en senare fråga. Riktigt intressanta och operativa blir dock planerna först när en sådan samordning har skett.	Synpunkten noteras. Förhållanden vid platser och områden som omger havsplaneområdena utgör viktiga planeringsförutsättningar. Inte minst är kopplingen land-hav viktig. All mänsklig verksamhet i havet har hållpunkter på land. Även när det gäller miljöförhållande och miljöpåverkande interaktion att förhålla sig till i planeringen. Samtidigt är det förstås utmanande att hitta lämplig nivå på redovisningen i en planhandling.
1034	Svenska Jägareförbundet	Kustjakten har i alla tider varit tätt förknippad med det kustnära fisket. Så är det i viss mån fortfarande. Det konstateras helt riktigt i planerna att det kustnära fisket på vissa håll har helt slagits ut av framför allt de ökande sälstammarna. Även skarvens kraftiga ökning har betydelse på vissa håll. Även om jakten inte har samma betydelse för livsmedelsförsörjningen så är jakt fortfarande en naturlig förvaltningsåtgärd och en möjlighet att något reducera skadorna för det kustnära fisket.	Synpunkten noteras. Förvaltning av säl och skarv regleras inte i havsplanerna.
1035	Svenska Jägareförbundet	Främst måste dock jakten ses som rekreation i paritet med fritidsfisket. I hela förslaget nämns emellertid jakten bara på ett ställe, där det talas om sjöfågeljakt som anordnas av företag. Där är det snarare fråga om en ekosystemstjänst, som förvisso existerar men som är en försvinnande liten del av den totala jakten. Det finns naturligtvis även företag som säljer säljakter. Det torde i samtliga fall röra sig om jakt inom kustzonen. SJF skulle gärna se att jakten blir mer synlig i planerna när man nu ändå kommer in på förhållandena närmare kusten. Det är helt enkelt fel att den helt ignoreras. Den pelagiska säljakten i Bottenviken har dessutom en kulturell dimension som har blivit allt mer uppmärksammad.	HaV har beaktat synpunkten angående jaktens synlighet och har i planhandlingen del 7 något ändrat i texten.

1036	Svenska Jägareförbundet	På sid 162 har det smugits sig in faktafel rörande sälarnas populationsutveckling. Samtliga sälarter har tillräckligt stora populationer för att betraktas som livskraftiga. Knubbsälarna i Kalmarsund har enligt vissa bedömare inte tillräckligt tät kontakt med övriga knubbsälsgrupper och betraktas därför ibland som en egen population. Den utvecklas gynnsamt ungefär i takt med de andra grupperna men har inte uppnått så stor numerär att den på egen hand kan betraktas som en livskraftig population. Jämför även vad SJF anförde i sitt remissvar till Samråd om inledande bedömning 2018, remiss 3076-17.	Uppgifterna kring sälars populationsutveckling kommer från rapporten Marin strategi för Nordsjön och Östersjön 2018-2023. Där redovisas en bedömning att tillståndet för säl i svenska vatten överlag är positivt, men att det skiljer sig något åt mellan olika arter av säl. Situationen för vikare är fortsatt kritisk, särskilt vad gäller artens behov av isläggning för reproduktion vilket minskat kraftigt de senaste åren. Även knubbsälspopulationen i Kalmarsund klarar inte tröskelvärden gällande populationsstorlek och utbredning.
1037	Svenska Jägareförbundet	Planerna har en klädsamt blygsam inställning till sin egen betydelse (sid 138 andra stycket). Må detta och Malawiprinciperna (kanske främst principerna 2, 6, 9 och 10) även framgent styra myndighetens agerande.	Synpunkten noteras.
1238	Världsnaturfonden WWF	Havs- och vattenmyndigheten (HaV) har gjort ett gediget arbete med att ta fram havsplanerna. Men det saknas fortfarande klargörande kring hur värdefull natur och ekosystem skall skyddas. I nuläget presenterar planerna fortfarande huvudsakligen ett tillväxtperspektiv. Konsekvenserna av den tillväxt vi har visar sig redan tydligt. Det behövs kraftfulla åtgärder om vi skall återskapa balansen i våra havsekosystem och därmed själva livsfundamentet för nuvarande och kommande generationer. Vi behöver sektorsansvar i naturvården, där alla sektorer som påverkar havet tar sitt ansvar för att restaurera vår förstörda havsmiljö och för att återskapa livskraftiga hav. Detta bör innefatta att alla sektorer som har koppling till, och därmed påverkar havet, förpliktar sig till havsmiljörestaurering som en del av havsplaneringen och som en framtidsförsäkring för alla.	HaV har som målsättning att bidra till en god miljöstatus i haven. Vi delar synen att miljöperspektivet måste integreras i alla sektorer. Behoven av marin restaurering måste sättas inom havsmiljöförvaltningen och kan den vägen också på sikt komma att påverka havsplaneringen.

1239	Världsnaturfonden WWF	WWF anser att kritiken från sektoraktörer om att det är för mycket natur i havsplanerna bottnar i en uppfattning att naturen är en sektor och ett av tio användningsområden där naturen också kräver yta. Ett särskilt tydliggörande behövs i HaVs terminologi av 'Natur' med 'N' och 'n' så att alla förstår att hela havsområdet över och under ytan är natur. WWF vill betona att havsplanernas främsta syfte är att skapa livskraftiga hav med hållbart nyttjande genom en ekosystembaserad ansats som grund. WWF vill därför uppmana till att där 'Natur' särskilt lyfts fram borde natur betonas med en terminologi som konkret beskriver vilken sorts naturmiljö det syftar till, tex använda 'Livskraftig miljö' till de områden som är livskraftiga versus områden med 'Naturrestaurering av miljö' där restaurering behövs.	HaV noterar synpunkten och hänvisar till de inledande beskrivningarna av planens olika användningar, däribland användning natur (betecknat N) samt innebörden av särskild hänsyn till höga naturvärden (betecknat n) i del 2 om havsplanernas övergripande vägledning samt överväganden.
1240	Världsnaturfonden WWF	Att öka kunskapen om livet under ytan är en grundförutsättning för att rädda våra hav då vi människor under lång tid har utarmat havens resurser. Det krävs ett systemskifte för att uppnå god miljöstatus i svenska hav. WWF anser att havets värde bör ses utifrån ett helhetsperspektiv, inklusive det krisläge som havets ekosystem är i nu, både när det gäller förlust av biologisk mångfald och påverkan från föroreningskällor som giftiga ämnen, plast och undervattensbuller.	HaV delar synpunkten att miljösituationen inklusive klimatfrågan bör ses ur ett helhetsperspektiv.
1241	Världsnaturfonden WWF	WWF anser att havsplaneringen i nuläget varken är gjord utifrån ett helhetsperspektiv eller är dynamiskt planerad, vilket den bör vara för att ta in den kumulativa påverkan och faktorer från alla sektorer, inklusive från land och kust, för att korrekt planering och åtgärder ska kunna sättas igång. WWF anser att politikerna bör få ett underlag som visar en integrerad förvaltning av landkust-hav. Detta underlag bör inkluderas i statens nationella havsplaner, men även visa på planer och regelverk för respektive kommuner, län och myndigheter och hur de kan samverka med tydlig ansvarsfördelning och överlapp. Planerna bör också inkludera och tillämpa tydliga synergier gällande skydd och förvaltning av marina miljöer.	HaV menar att havsplanerna är framtagna ur ett helhetsperspektiv. Verksamheter som rör havet har hållpunkter på land vilket har beaktats i planeringen. Miljöpåverkan från land på kust och hav har ingått i de analyser om miljöpåverkan i havet som har genomförts med planeringsverktyget Symphony. Havsplanens påverkan på kustvattnet har analyserats i miljökonsekvensbeskrivningen. Samtidigt utgör havsplanerna ett vägledande underlag för kommunal planering. Den kommunala planeringen omfattar hela Sveriges territorium vilket innebär att land och hav knyts samman i kommunernas översiktsplaner.

1242	Världsnaturfonden WWF	WWF anser, i linje med de teoretiska beskrivningarna i HaVs planer, att all planering måste utgå från en helhetssyn som tryggar långsiktigt ekologiskt, socialt och ekonomiskt hållbart nyttjande av haven. Vi undrar dock hur detta ska säkras i praktiken inom olika sektorer med skiftande ekologiska, sociala och ekonomiska förutsättningar?	Synpunkten noteras. Planeringen är gjord med syfte att bidra med planeringsmässiga förutsättningar till en hållbar utveckling och ska ses som ett av flera instrument i havsförvaltningen som kan bidra till hållbar utveckling.
1243	Världsnaturfonden WWF	WWF anser att politikerna bör ta beslut om att Sveriges nationella havsplaner ska innehålla konkreta miljökrav och bestämmelser som leder till naturrestaurering i stor skala.	Synpunkten noteras.
1244	Världsnaturfonden WWF	WWF förespråkar att kompensationsrestaurering sätts i system. Det är en komplex verksamhet där många parametrar (t.ex. ekologiska, ekonomiska och rättsliga) samspelar. Det finns idag få genomförda restaureringsprojekt i kustmiljöer och rättspraxis är ännu inte särskilt utvecklad. Det är viktigt att poängtera att kompensationsrestaurering inte kan ses som en försiktighetsåtgärd bland andra. Kompensationsrestaurering ska användas som ett sätt att minimera skadorna på ekologiska värden då en verksamhet ändå anses tillåten.	Hantering av restaurerings- eller kompensationssystem hanteras i annan ordning än i havsplaneringen.
1245	Världsnaturfonden WWF	WWF anser att en hållbar blå ekonomi kräver att subsidier styrs om till naturrestaurering av exempelvis tångbälten, sjögräsängar och våtmarker. I linje med en ekosystembaserad ansats bör det fattas beslut som förhindrar nyttjande och subventioner som leder till biologisk utarmning.	Frågan om subventioner ligger utanför havsplaneringsprocessen att hantera.
1246	Världsnaturfonden WWF	Alla maritima näringar, samt potentiellt miljöfarlig verksamhet, bör tillståndsprövas i alla marina skyddade områden liksom i övriga ekologiskt känsliga områden Enligt WWFs bedömning bör miljöbalken gälla för all verksamhetsutövning i de områden som är skyddade med stöd av just denna lagstiftning, oavsett om det är fiske, dumpning av muddermassor, eller annat. Investeringar i maritima verksamheter bör riskbedömas så ekosystemens funktion säkras.	Frågan ligger utanför havsplaneringsprocessen att hantera.

1247	Världsnaturfonden WWF	Konsekvenserna av fortsatt tillväxt, bör tydligt formuleras av forskarna som informationsstöd till politikerna för att besluta om konkreta handlingar inför det systemskifte som krävs.	Synpunkten noteras.
1248	Världsnaturfonden WWF	Havsplanerna bör ses över när Miljömålsberedningen är klar med sitt havsuppdrag kring hur vi kan uppnå GES. Rekommendationer samt förslag på ändringar i lagstiftningen inklusive miljökvalitetsnormer och förordningar bör tillämpas direkt under implementeringsfasen för att säkerställa åtgärder där det nuvarande krisläget kan vändas till en mer livskraftig havsmiljö.	HaV noterar synpunkten. Minst vart åttonde år ska HaV ta fram nya förslag till havsplaner. HaV har möjlighet att initiera en planeringsprocess tidigare än inom åtta år om behov finns.
1249	Världsnaturfonden WWF	Havsplanerna bör vara dynamiska och adaptiva. Därför vill WWF åter igen lyfta fram att starka etappmål bör implementeras. WWF ser därför fram emot förslag från HaV och länsstyrelserna till upprättande av målnivåer, utifrån vilka det skall kunna utvärderas när respektive havsområde har god ekologisk representativitet och funktionalitet. Dessa etappmål bör tas fram enligt ’science based targets’.	I havsplanerna anges användning natur och områden där särskild hänsyn ska tas till höga naturvärden. Frågan om god ekologisk representativitet och funktionalitet när det gäller områdesskydd hanteras i annan ordning. Havsplanen utgör ett av flera andra underlag i ett sådant arbete.
1250	Världsnaturfonden WWF	WWF förespråkar att havsplanerna revideras med jämna mellanrum vid förutbestämda tidsintervaller.	Enligt havsplaneringsförordningen ska havsplanerna revideras vart åttonde år eller oftare vid behov.
1251	Världsnaturfonden WWF	WWF anser att samordningen på alla nivåer behöver stärkas. Vi föreslår att en nationell lättillgänglig ’open-source’ plattform upprättas för att samla all marin kunskap från myndigheter, forskning, näring, industri, ideella organisationer, civilsamhället med flera. Syftet är att få en gedigen samordning av alla intressenter och de åtgärder som alla måste vidta för att åstadkomma mer framåtsyftande havsplaner med mer långtgående förslag vad gäller marint skydd och värnandet av havets ekosystem och arter.	HaV kommer efter leveransen av slutliga förslag till havsplaner utvärdera nuvarande samverkansformer för planeringsprocessen och ta med sig tankar och idéer om hur processen (inklusive samverkan med kommunerna) kan förbättras. HaV kommer att tillgängliggöra den data eller information som ligger till grund för planeringen och som behövs för att korrekt kunna läsa och förstå de olika plankartorna, exempelvis kartor över respektive riksintresse, Symphony gröna karta etc. på HaV:s webbplats.

1252	Världsnaturfonden WWF	Vidare föreslår WWF att resurser ges till samförvaltning vid implementering av havsplanerna. Det bör införas en webbaserad introduktionskurs i havsplanering för alla som på något sätt involveras i havsplaneringsprocessen för att säkerställa god kunskap om processen.	HaV tar med sig förslaget i det fortsatta arbetet.
1253	Världsnaturfonden WWF	Sveriges miljölagstiftning bör ses över så att den främst skyddar miljön. Implementeringen och därmed möjligheten för genomförande av väsentliga direktiv som införlivats i svensk lag bör ses över, såsom EUs Art- & Habitatdirektiv.	Synpunkten noteras.
1254	Världsnaturfonden WWF	WWF föreslår att Öresund blir ett gränsöverskridande marint skyddat område – det skulle stämma överens med viktiga planeringsfrågor som HaV redan har identifierat för Öresund såsom intresse för ytterligare skydd av marina miljöer, det småskaliga fisket som en resurs samt att det kan finnas behov att införa ria zoner.	I förslaget till regeringen omfattar Öresund i sin helhet användning natur eller särskild hänsyn till höga naturvärden. Hur Öresund ska förvaltas hanteras inom havsmiljöförvaltningen. Havsplanens vägledning utgör ett av flera underlag i en sådan förvaltning.
1255	Världsnaturfonden WWF	WWF ifrågasätter att Sydöstra Östersjön bara betecknas som ’reproduktionsområde för den hotade östersjötumlaren’ och därmed inte inkluderar att området även är födosöksområde för tumlaren. Detta behöver tydliggöras .	I planeringen anses tumlarens lekområden vara prioriterade och mer sällsynta än just födosöksområden och är anledningen för att detta har lyfts upp i texten.
1256	Världsnaturfonden WWF	WWF anser det lämpligt att Södra Midsjöbanken Ö248 Energi, i enlighet med ursprungsplanen, blir en del av Natura 2000 området.	Området betecknas med särskild hänsyn till höga naturvärden. Om och i så fall vilka åtgärder som kan behöva vidtas, exempelvis inrättande av ett Natura 2000-område, utreds och beslutas i annan ordning.
1257	Världsnaturfonden WWF	WWF anser att nationella riktvärden för undervattensbuller bör tas fram på uppdrag från HaV enligt deskriptor 11 i havsplaneringsdirektivet. Riktvärden kommer att behöva revideras efterhand som ny kunskap blir tillgänglig.	Reglering och eventuellt framtagande av riktvärden för exempelvis undervattensbuller sker inte inom havsplaneringen, utan i havsmiljöförvaltningen.
1258	Världsnaturfonden WWF	WWF anser att det kan övervägas om Sverige skulle kunna vara värd för världens första officiella “quiet MPA”, ett skyddat område utan undervattensbuller.	Synpunkten noteras.

1259	Världsnaturfonden WWF	Den enormt viktiga kunskap som har byggs upp på HaV måste säkras så att myndigheten även i fortsättningen kan ha mandatet att styra havsplaneringsprocessen.	HaV avser att säkra de kunskaps- och planeringsunderlag tas fram i havsplaneringsprocessen. Enligt havsplaneringsförordningen ska HaV ta fram nya förslag till havsplaner minst vart åttonde år.
1260	Världsnaturfonden WWF	God havsmiljö & hållbar tillväxt; Naturen bidrar inte bara till de ekosystem som är livsnerven för oss - naturen ger oss även lösningar med ett flertal användningar, som tex vid plantering av extensiva arealer av sjögräsänger som både ger omfattande kolsänkor samt skapar barnkammare för fisk och andra djur. Ytan att ta i anspråk över och under havsytan minskar för varje dag, därför behöver havsplaneringen ha både helhetsperspektiv samt vara smart och innovativ	Synpunkten noteras.
1261	Världsnaturfonden WWF	Hållbar blå ekonomi inkluderar ekonomiska, sociala och miljömässiga aspekter och tar avstånd från det ohållbara tillväxtperspektivet. Tiden har kommit ikapp den ursprungliga terminologin som användes i formuleringen av havsplaneringsdirektivet. Maritima verksamheter inklusive positiva sysselsättningseffekter förutsätter väl fungerande ekosystem, och därmed en hållbar blå ekonomi. Ekosystemansatsens helhetsperspektiv bör beaktas utifrån alla ekosystemets funktioner och utifrån flera olika tidsperspektiv samt direkta, indirekta och samlade, kumulativa effekter när anspråk på havet görs.	Synpunkten noteras.
1262	Världsnaturfonden WWF	En utgångspunkt i planeringen är att förhålla sig till den kunskap som finns tillgänglig. WWF anser att där det finns kunskapsbrist - exempelvis kring att identifiera vilka marina miljöer (arter, habitat) som är unika och vilka som är viktigast att skydda - bör försiktighetsprincipen råda.	Synpunkten noteras.
1263	Världsnaturfonden WWF	WWF ser positivt på att HaV har inkluderat områden med begränsad klimatpåverkan, klimatanpassningsåtgärder eller åtgärder som i övrigt har betydelse för att anpassa användningen av hav och kust till ett förändrat klimat. Det är ett komplext samspel mellan tillgången av födoresurser i haven och sannolikheten för arters överlevnad, särskilt i ett omväxlande klimat.	Synpunkten noteras.

1264	Världsnaturfonden WWF	WWF känner oro över att stora infrastrukturprojekt till havs kan tillåtas i marina skyddade områden. WWF vill veta hur man säkrar att olika politiska processer och projekt inte undergräver havsplaneringsprocessen samt utpekade naturområden, nu och i framtiden när nya anspråk och behov kontinuerligt kommer uppstå i olika havsområden.	Havsplanerna och planeringsförutsättningarna kommer att följas upp kontinuerligt, vad gäller miljökonsekvenser såväl som nya anspråk. Ett nytt förslag till havsplaner ska ta fram minst vart åttonde år, men kan komma att ske tidigare om HaV bedömer att behov och förutsättningar finns för det.
1265	Världsnaturfonden WWF	Transport- och energiinfrastruktur gör stor nytta för samhällsekonomin. Men investeringarna är ofta dyra och riskfyllda. Med ändliga resurser behöver staten prioritera mellan olika projekt. Solida verktyg för riskbedömning bör i slutändan avgöra vilken infrastruktur som byggs.	Synpunkten noteras.
1266	Världsnaturfonden WWF	WWF undrar hur finansieringen för implementeringen av havsplanerna är tänkt? – Koordinerad samverkan krävs för att styra om finansiella flöden till åtgärder som olika sektorer måste vidta för att uppnå GES och få tillbaka livskraftiga havsmiljöer.	Synpunkten noteras. Frågan om finansiering för tillämpning av havsplaner eller för åtgärder för att nå och upprätthålla god miljöstatus faller utanför havsplaneringsförordningen. HaV ser dock behov av att kommuner har tillräckliga resurser för planering av kust- och havsområdet.
1267	Världsnaturfonden WWF	Det är viktigt att stärka samverkan mellan stat, län och kommun för en havsplanering med en integrerad land-kust-hav förvaltning för att uppnå GES.	HaV delar synpunkten att det i en ekosystembaserad förvaltning ingår ett helhetligt systemperspektiv omfattande alla nivåer i förvaltnings- och planeringssystemet.
1268	Världsnaturfonden WWF	Kumulativa effekter av övergödningsproblematiken från städer och skogsbruk spelar en förhållandevis mindre roll i föroreningar av haven jämfört med framför allt jordbruket och reningsverk. Ur perspektivet systemsyn är det dock angeläget att alla sektorer aktivt arbetar för att minska sin belastning på havsmiljön. Den höga bakgrundsbelastningen i Sverige bör utredas och kraftfulla åtgärder verkställas för att minska näringsämnesbelastningen till Sveriges omgivande havsbassänger. Detta som en del av en integrerad havsplanering och havsförvaltning.	Synpunkten noteras.

1269	Världsnaturfonden WWF	WWF anser att nätverk av marina skyddade områden bör utgöra en central komponent i en övergripande havsplanering som omfattar både nyttjande och skydd. Det är viktigt att det skapas sammanhängande nätverk av marina skyddade områden som är ekologiskt representativa, och som tillsammans ger ett tillräckligt skydd för reproduktion och födosök för olika arter. Sådana nätverk ska representera alla de marina livsmiljöer som ingår i ett havsområdes ekosystem och vara sammanhängande så att arter har möjlighet att sprida sig mellan dessa. WWF anser att minst 30% av våra svenska havsområden bör utgöra marina skyddade områden för att säkra resilienta och hållbara ekosystem framöver. Havsplanerna bör utformas för att säkra detta.	Områden där särskild hänsyn till höga naturvärden (n) ska beaktas kompletterar befintliga områdesskydd och kan utgöra underlag för utredningar kring nya områdesskydd.
1270	Världsnaturfonden WWF	Fokus bör vara på funktionaliteten av hela det marina ekosystemet och inte bara enstaka habitat eller arter. Särskilda ”no-take zones” för fiske i skyddade områden har visat sig stödja hög biodiversitet och komplexa näringskedjor. I nuläget är det bara försvarsmakten som har no-go-zones. Det kan vara intressant att utöka.	Synpunkten noteras. Utpekande av områden med särskild hänsyn till höga naturvärden kompletterar befintligt och planerat områdesskydd. Områdena kan utgöra underlag i arbetet för att nå ett mer sammanhängande nätverk av skyddade områden som är funktionella och ekologiska representativa. När det gäller no-take zones är det en fråga som hanteras inom fisk- och havsmiljöförvaltningen.
1271	Världsnaturfonden WWF	WWF uppmanar ansvariga tillståndsmyndigheter att sträva efter strikt prövning och genomgående använda sig av försiktighetsprincipen då bedömningar görs om och i så fall vilken verksamhet som ska ges företräde i ett havsområde samt hur verksamheten kan agera för att uppnå GES.	Synpunkten noteras.

1272	Världsnaturfonden WWF	WWF anser att bevarandeplaner för Natura 2000-områden och andra marina skyddsområden ska vara på plats innan extraktionsverksamheter får tillträde. Skyddade områden bör uteslutas för mänsklig aktivitet, till dess att bevarande planer tagits fram och visat vilka aktiviteter som kan tillåtas utan att negativt påverka områdets naturvärden. Detta bör framgå i havsplanerna liksom zonering för olika aktiviteter . WWF undrar, i detta sammanhang, vad som händer med Natura 2000-områdena söder om Gotland och sydöstra Skånes utsjövatten som, i ett Regeringsbeslut i december 2016, utpekades som Natura 2000-områden och huvudsakligen avsattes för att skydda den akut hotade Östersjötumlaren. I och med utpekandet fördubblades ytan av marint skyddade områden i Sverige. Regeringsbeslutet bereddes snabbt inom Regeringskansliet och varken definition av skyddsvärden eller förvaltningsplaner har ännu utarbetats. WWF befarar att det nu planeras stora infrastrukturprojekt inom dessa Natura 2000områden, som planeras gå rakt igenom dessa skyddsområden, utan att bevarandeplaner finns på plats för att reglera vilka aktiviteter som kan tillåtas utan att naturvärdena i området äventyras.	HaV tar hänsyn till befintliga Natura 2000-områden. Bevarandeplaner och förvaltning hanteras i fisk- och havsmiljöförvaltningen. Det pågår ett arbete för att ta fram bevarandeplaner med bevarandemål för de aktuella Natura 2000-områdena.
1273	Världsnaturfonden WWF	WWF uppskattar att HaV har tagit fram metodverktyget Symphony för att kvantitativt väga samman effekterna av olika miljöbelastningar för marina naturvärden. Samt att känslighetsmatrisen är framtagen av en panel med bred representation. Fortfarande är kunskapsbristen om de havsområden som nu bearbetas i havsplanerna stor – det gäller i högsta grad kunskapen om naturvärden i havet. Länsstyrelserna håller på med omfattande inventeringar - nya intressanta områden kartläggas kontinuerligt. WWF tycker att det är mycket viktigt att all den nya kunskap som hela tiden tillförs tas med i havsplaneringsprocessen och att man även tar hänsyn till att stora områden är ’oupptäckta’ och därmed otillräckligt undersökta i nuläget. Här får försiktighetsprincipen inkluderas, så att branscher i riksintresseområden för ett särskilt område inte tar för givet att det är deras område, utan att natur ’prövas’ vid utforskningen av marina miljöer vid varje enskilt tillfälle.	HaV har tillämpat försiktighetsprincipen i sin planering och är medvetna om utmaningen med kunskapsbrist i våra maritima miljöer. Planeringsverktyget Symphony kommer uppdateras för att inkludera mer miljö- och platsdata när detta är möjligt.

1274	Världsnaturfonden WWF	WWF är medveten om sjöfartens ökande anspråk på havets ytor, och vill härmed uppmärksamma att dessa måste begränsas med starka miljökrav på nya fartygsleder och fartygsstråk samt hitta vägar att samexistera med Natur och andra intressen. Sjöfarten bör: • Reducera hastighet för att minska utsläpp och undervattensbuller. • Ha förbättrad övervakning och planering av sjötrafiken. • Riskbedöma och tillståndspröva maritim infrastruktur t.ex. vid byggnation av hamnar. • Belysa och utvärdera, i en samhällsekonomisk analys, sjöfartens ökade risk för större oljespill med ökad trafik och bränsleförbrukning. • Skapa flera ”Areas to be avoided” och ”No-go-zones” som måste utpekas som skyddsområden för det marina djurlivet gentemot sjöfarten.	Havsplanen pekar ut områden med användning natur och områden där särskild hänsyn ska tas till höga naturvärden. Havsplanen reglerar inte hur sådan hänsyn ska ske, utan behov av eventuell reglering eller annan åtgärd hanteras normalt inom ramen för annan lagstiftning än den som rör havsplaneringen. HaV föreslår en utredning om hur sjöfartens miljöeffekter runt Gotland kan minimeras på lämpligt sätt.
1275	Världsnaturfonden WWF	När trycket från människan blir allt högre genom ökade anspråk på resurser och områden blir behoven och kraven extra stora för skydd, förvaltning och hållbart nyttjande. För att säkra ett hållbart nyttjande och en hållbar blå ekonomi, som är bra för samhället som helhet på lång sikt, måste allt nyttjande ske inom ramen för vad ekosystemen klarar av – ekosystemen sätter ramarna.	HaV delar grundsynen på ekosystemens centrala funktion och har utgått från tio planeringsmål där det övergripande har varit "God havsmiljö och hållbar tillväxt".
1276	Världsnaturfonden WWF	För att säkra ett långsiktigt hållbart nyttjande av havets resurser och minimera miljöpåverkan av nya stora infrastrukturprojekt så som utbyggnad av vindkraft behöver utbyggnaden planeras för hela havsområden (exempelvis Östersjön) tillsammans med övriga berörda länder. Det behövs en samlad plan för hela havsområdet om var de stora havsbaserade vindkraftsparkerna ska placeras, så att viktiga fågelflyttningskorridorer och andra områden med höga skyddsvärden för marint liv och habitat undviks.	Under planeringsprocessen har HaV samverkat med Sveriges grannländer. Bland annat har vi genomfört gemensam metodutveckling och tagit fram gemensamma planeringsunderlag. Även gränsöverskridande ESBO-samråd har genomförts.
1277	Världsnaturfonden WWF	En bättre sammankoppling av elnäten mellan länderna kring t.ex. Östersjön (och Nordostatlanten) skapar bättre förutsättningar för en samhällsekonomiskt effektiv utbyggnad av vindkraftsparker till havs.	Ett sammanhängande elnät ingår i havsplanernas målbild. Havsplaneringen är beroende av sektorplanering. När det gäller planerade förbindelser med grannländerna är inte den mer exakta sträckningen för kraftkablarna fastställd ännu.

1278	Världsnaturfonden WWF	WWF anser att man bör kräva ekonomisk säkerhet för att på bästa möjliga miljövänliga sätt avveckla infrastrukturprojekt till havs, såsom gasledningar, när de tas ur bruk.	Denna fråga hanteras inte inom havsplaneringsarbetet, utan är kopplat till de villkor som kan ställas i tillståndsbeslut.
1279	Världsnaturfonden WWF	WWF är starkt oroade över att Område: Ö245 Utläggning, drift och underhåll av data- och telekablar, kraftledningskablar, rörledningar och gasledningar ska möjliggöras där det är lämpligt. Detta gäller för hela planområdet. WWF anser att Nord Stream II står i konflikt med det utpekade Natura 2000 området samt Sveriges förutsättningar och nationella mål om förnybar energi liksom den Nationella energiöverenskommelse och EU:s mål 2030 för energiomställning.	Sveriges regering meddelade i juni 2018 beslut om att bevilja tillstånd för anläggning av Nord Stream 2.
1280	Världsnaturfonden WWF	WWF kräver att fiske ska tillståndsprövas i både befintliga skyddade områden och nya utpekade skyddade områden som tas fram. Generellt örbud bör gälla i dessa områden till dess att tillståndsprövning genomförts. Fiske kan tillåtas om prövningen visat att fiske kan bedrivas utan att påverka områdets bevarandevärden negativt. I fall där dataunderlaget är för bristfälligt för att göra en ordentlig bedömning bör försiktighetsprincipen tillämpas.	Denna fråga hanteras inte i havsplaneringsarbetet, utan i genomförandet av den gemensamma fiskeripolitiken och havsmiljöarbetet.
1281	Världsnaturfonden WWF	De fiskeområden som är avsatta i havsplanerna skiljer inte på olika typer av fiskeredskap. Eftersom miljöeffekterna är väldigt olika beroende på vilken typ av redskap som används, vill WWF se att olika typer av tillåtna fiskemetoder tydligt visas i havsplanerna.	I det digitala kartverktyget på HaV:s webbplats finns för de enskilda områdena information om yrkesfiskets landningsvärden som relaterar till passivt fiske, bottentrålning eller pelagisk trålning.
1282	Världsnaturfonden WWF	Uttag och skydd för fisk måste grundas på en ekosystembaserad fiskeförvaltning med betoning på resursens bevarande och dess roll i ekosystemet.	HaV instämmer. Enligt EU:s gemensamma fiskeripolitik ska fiskeripolitiken genomföra en ekosystemansats i fiskeriförvaltningen, för att säkerställa att fiskeverksamhetens negativa inverkan på de marina ekosystemen minimeras, och ska sträva efter att säkerställa att fiske och vattenbruk inte leder till en försämring av den marina miljön.

1283	Världsnaturfonden WWF	WWF anser att Försvaret bör se över möjliga områden att öppna upp för vindkraft utifrån ett samhällsnyttoperspektiv. Särskilt när det väntas att Försvarsmakten ökar sitt nyttjande av havsanknutna utpekade riksintresseområden.	Synpunkten noteras.
1284	Världsnaturfonden WWF	Försvarsaktiviteter bedöms öka och därför bedöms påverkan genom tryckvågor och föroreningar kunna öka enligt HaVs Miljökonsekvensbedömning. WWF anser därför att Försvarsmakten bör se över hur effekterna kan minskas samt ta fram kraftfulla åtgärder för att minimera störningar och förorening, samt kompensera med naturrestaurering.	Synpunkten noteras.
1285	Världsnaturfonden WWF	Göra en översyn av intresseområden så att skyddsövningar inte förekommer i lekområden för fisk eller i kritiska habitat.	Synpunkten noteras. Reglering för att undvika att övningar sker i lekområden för fisk eller i kritiska livsmiljöer hanteras inte i havsplanerna.
1286	Världsnaturfonden WWF	Tillståndsprövning rekommenderas vid koldioxidlagring eller utvinning av material. Flera av riksintressena drivs av exploateringsintressen som knappast kan anses hållbara. Infrastruktur för att nyttja dessa exploateringsmöjligheter, t ex. vid gruvdrift kan på grund av konjunktursvängningar eller efter sin ekonomiska livslängd bli en miljö- och samhällsekonomisk belastning, där ägaransvaret för nedmontering eller sanering inte kan fastställas. WWF anser därför att det är viktigt att tillståndsprövningen inkluderar möjligheterna att kräva ett säkerställande av finansiering för en miljömässigt korrekt avveckling.	Synpunkten noteras.
1287	Världsnaturfonden WWF	WWF anser att sand- och grusutvinning bör undvikas i Natura 2000 områden.	HaV:s bedömning i granskningsförslaget. Vägledning om sandutvinning i Ö284 (som utgör ett Natura 2000-område) har utvecklats i förslaget till regeringen. Samexistensen med naturvärdena måste prövas i en s.k. Natura 2000- prövning. Därför anges sandutvinningsområdet vid i Ö284 som utredningsområde.

1288	Världsnaturfonden WWF	WWF ser gärna att mera fokus läggs på innovation i samband med nyttjande av havets resurser och att resurserna används hållbart så havsanknutna näringar kan utvecklas inom tvärsektoriell samverkan. Det är också viktigt att effektivt nyttja den minskadade ytan till flera aktörer med fokus på att skapa en hållbar blå ekonomi. Olika typer av akvakultur, tex algodling, odling av sjöpungar, musselodlingar kan förhoppningsvis bidra till att skapa innovativa odlingsmöjligheter på land i slutna system med bättre kontroll av utsläpp.	Synpunkten noteras. Odling i slutna system på land hanteras inte inom ramen för havsplaneringen.
1289	Världsnaturfonden WWF	Det är av största betydelse att Sveriges befolkning får information om havsplaneringsprocessen samt det värdefulla ekosystem som finns under den glittrande yta som omger landets kuster.	Synpunkten noteras. HaV strävar efter att tillgängliggöra så mycket som möjligt av de underlag som använts i havsplaneringarbetet. Beslutade havsplaner kommer att tillgängliggöras på HaV:s webbplats.

	Politiska partier		
1052	Sverigedemokraterna	Det finns en risk i det uppskruvade debattläget om klimateffekter att vindkraftsutbyggnad får företräde framför naturvärden. De avvägningar som måste göras bör göras på ett medvetet, logiskt, långsiktigt och försiktigt sätt som tar hänsyn till sluteffekter av handlingsalternativen.	Synpunkten noteras.
1053	Sverigedemokraterna	Det finns en risk i det uppskruvade debattläget om klimateffekter att vindkraftsutbyggnad får företräde framför naturvärden. De avvägningar som måste göras bör göras på ett medvetet, logiskt, långsiktigt och försiktigt sätt som tar hänsyn till sluteffekter av handlingsalternativen. Vid bedömningen av huruvida energiutvinning är den mest lämpliga användningen av ett område har klimatnyttan vägts in av Havs- och vattenmyndigheten i granskningshandlingarna. När myndigheten bedömer klimatnyttan bör den beakta effekten för det globala klimatet och inte bara att en viss typ av energiutvinning typiskt sett om använd i stor utsträckning globalt skulle ge en nytta för det globala klimatet. Den globala klimatnyttan av en vindkraftspark i Sverige går via uppnådda nationella klimatmål och via att Sverige kan fungera som föredöme som får alla andra länder att satsa på vindkraft eller annan förnyelsebar energiteknik. Sannolikheten för att dessa scenarier kommer att realiseras bör vägas in i klimatnyttan. Risken är annars att vi offrar höga naturvärden till ingen egentlig klimatnytta.	Planeringen har utgått från behov av produktionskapacitet för att nå målet om 100 procent förnybar elproduktion 2040. Liksom från målet om god miljöstatus i våra hav. Bedömningen är att det kan vara möjligt med vindkraft i de redovisade områdena. Samtidigt är det först vid en prövning av projekt det visar sig om en etablering är tillåtlig ur naturvårdssynpunkt. Miljöbalken reglerar vilka villkor som behöver uppfyllas för att tillstånd ska kunna ges.

1054	Sverigedemokraterna	Södra Midsjöbanken är inte mycket exploaterad och det bör bedömas om den skyddas av miljöbalkens 3 kap. 2 §, som säger att stora mark- och vattenområden som inte alls eller endast obetydligt är påverkade av exploateringsföretag eller andra ingrepp i miljön ska så långt möjligt skyddas mot åtgärder som kan påtagligt påverka områdenas karaktär. Vattenområden som är särskilt känsliga från ekologisk synpunkt Södra Midsjöbanken är av avgörande betydelse för Norra Europas alfåglars och andra fåglars övervintring såväl som för Östersjöns tumlares reproduktion. Vindkraftsutbyggnad skulle riskera att allvarligt påverka åtminstone populationerna av alfåglar och tumlare. Det är visat att alfåglar undviker vindkraftverk. Södra Midsjöbanken är ett synnerligen viktigt område för alfågelns övervintring. Platsen är även föryngringsplatsen för Östersjöns mycket hårt pressade stam av tumlare. Dessa har mycket begränsat genetiskt utbyte med tumlare i andra vatten och måste ses som en separat population, särskild för Östersjön. Enligt 3 kap. 3 § miljöbalken ska mark- och vattenområden som är särskilt känsliga från ekologisk synpunkt så långt möjligt skyddas mot åtgärder som kan skada naturmiljön. Myndigheten bör bedöma om bestämmelsen är tillämplig på Södra Midsjöbanken. Stor försiktighet bör iakttas, eftersom det finns stora osäkerheter om vilka ingrepp som dessa populationer kan tåla och att skadan kan vara oåterkallelig.	I förslaget till regeringen betecknas områden för energiutvinning i som utredningsområden om det bedöms att det kommer att krävas s.k. Natura-2000 tillstånd för att en etablering av vindkraft ska kunna ske. Område Ö248 anges därför i planförslaget som utredningsområde energi med särskild hänsyn till höga naturvärden och försvarsintressen.
1055	Sverigedemokraterna	Havs- och vattenmyndigheten har enligt granskningshandlingarna givit företräde åt det eller de riksintresseanspråk som bedömts vara mest lämplig användning i området när olika riksintresseanspråk enligt 3 kap. miljöbalken har ansetts oförenliga. Enligt miljöbalken 3 kap, 10 § får beslutet inte strida mot bestämmelserna i kap. 4, när ett område är av riksintresse för flera oförenliga ändamål och ett företräde ska ges för ett av dem. I kap. 4 räknas många områden upp som ska skyddas. Inget av de utpekade områdena är ett havsområde. Utpekandet av havsområden antar vi ersätts av det arbete med havsplaner som Havs- och vattenmyndigheten utför, enligt 4 kap. 10 §. Självklart måste det finnas havsområden som är lika skyddsvärda som de landområden som pekas ut i 4 kap. Alltså områden där ett riksintresse för exempelvis energiutvinning övertrumfas av ett naturintresse. Vi anser att lagstiftningens intention torde i en sådan situation vara att låta naturintresset få företräde framför energiutvinning. Ett sådant område borde då inte	Planeringen har utgått från behov av produktionskapacitet för att nå målet om 100 procent förnybar elproduktion 2040. liksom från målet om god miljöstatus i våra hav. Bedömningen är att det kan vara möjligt med vindkraft i de redovisade områdena. Samtidigt är det först vid en prövning av projekt det visar sig om en etablering är tillåtlig ur naturvårdssynpunkt. Miljöbalken reglerar vilka villkor som behöver uppfyllas för att tillstånd ska kunna ges. I det slutliga planförslaget anges för Södra Midsjöbankens område Ö248 utredningsområde energiutvinning med särskild hänsyn till höga naturvärden och försvarsintressen. Området ligger i anslutning till Natura-2000 området Hoburgs bank och Midsjöbankarna (SE0330308) vilket medför att det att det ställs krav på särskild

		markeras som område lämpligt för energiutvinning. Ett sådant exempel borde vara Södra Midsjöbanken.	tillståndsprövning enligt 4 kapitlet 8 § miljöbalken, så kallad Natura 2000-prövning. Av detta skäl anges området om utredningsområde. Planen anger även särskild hänsyn till höga naturvärden i området eftersom det är mycket viktig för tumlare och som övervintringslokal för sjöfågel.
1056	Sverigedemokraterna	Havsplanerna bör beakta de nya rönen om betydelsen av vissa begränsade områden för flyttande rovfåglar, så kallade flaskhalsar (Per Hansson 2019 Arcon, Umeå Universitet https://www.umu.se/globalassets/organisation/utan-fakultetstillhorighet/arktiskt-centrum-vid-umea-universitet/arctic-publications/hansson_flaskhalsar_190109.pdf). Dessa områden är få och begränsade men av stor betydelse för flyttande rovfåglar och andra termikflyttande fåglar. Här samlas stora mängder fåglar. Dessa områden måste skyddas för att de aktuella arterna ska ha ett fungerande skydd. Skydd av häckningsområden och övervintringsområden kan omintetgöras om fåglarna inte är skyddade under flytt. Bland annat är det mycket olämpligt att bygga vindkraftverk i dessa områden.	HaV har tagit del av forskning som berör flyttfåglars migrationsmönster och de passager, s.k. flaskhalsar, som finns över svenskt vatten. I förslaget till regeringen har inga områden med användning energiutvinning placerats i dessa passager. Istället är samtliga passager i områden med antingen användning natur eller i områden där särskild hänsyn till höga naturvärden ska beaktas.

	Företag		
21	Bokrut AB	Förslag till havsplaner har vi i fjol diskuterat med Göran Lindstedt och sänt över förslag på hur vi kan hjälpa till med att sanera fosfor mm från havsbotten. Vi hade även ett förslag på övergödningar till Östersjön, vi hade förhandlingar med Privatperson i Oskarshamn om att titta på möjligheten att få processa de bottenslam som är på deponi och samtidigt nyttja anläggning för avlopp från Fartyg och kryssningsfartyg att få näringarna i kretslopp med Bakteriologisk barriär, nitrifiering, oxidation, metaller i retur, bl.a. BLY, ZINK, ARSENIK, KVICKSILVER, KOPPAR, LITIUM, PCB MM.	Det faller inte inom havsplaneringens syfte eller mandat att administrera eller finansiera fysiska åtgärder så som fosforsanering eller processande av fartygsavfall i hamnar.
40	E.ON Sverige AB	E.ON vill upprepa kommentaren från tidigare remissrundor om vikten av att i havsplanen värna energiutvinning som prioriterat användningsområde i relevanta områden i en omfattning som motsvarar vad som kommer att krävas för att uppnå målet om 100 % förnybar elproduktion, där havsbaserad vindkraft över tid kommer att spela en betydande roll.	Synpunkten noteras.
41	E.ON Sverige AB	Teknikutvecklingen för havsbaserad vindkraft har accelererat kraftigt de senaste tio åren och utvecklingen fortsätter i snabb takt. Bl.a. har turbinerna blivit större och därmed mer kostnadseffektiva vilket leder till att de kan producera el till en betydligt lägre kostnad än tidigare. Projekt som byggdes med 3 MW turbiner år 2010 projekteras idag för turbinstorlekar motsvarande 15-20 MW för byggnation framöver. Även marknaden för havsbaserad vindkraft har blivit större med fler leverantörer, ökat utbud och större erfarenhet vilket i sin tur bidragit till ökad konkurrens, minskad risk och lägre kostnader. Sammantaget bekräftar utvecklingen att havsbaserad vindkraft kommer att bli ett betydande inslag i vårt framtida förnybara elsystem, vilket ställer krav på havsplaneringen.	HaV noterar synpunkten. Hänsyn har tagits till den snabba tekniska utvecklingen i planeringen. Redovisningen av planeringsförutsättningar i planförslaget del 7 har kompletterats med resonemang kring utvecklingen.

42	E.ON Sverige AB	Havsplanen innehåller vägledning om mest lämplig användning, där den eller de användningar som anges i ett område har företräde framför andra användningar. Havs- och vattenmyndigheten framhåller också att på de fåtal platser där olika typer av användning inte bedöms kunna samsas, föreslås de inte heller tillsammans. I något fall anser E.ON att bedömningen behöver förändras och energiintresset ges större tyngd än i nuvarande förslag. E.ON anser därför även fortsatt att förslaget till havsplan behöver kompletteras med ytterligare områden som är lämpliga för havsbaserad vindkraft, i syfte att möta det framtida behovet. E.ON vill därför återigen betona vikten av att de områden som föreslogs av E.ON i den senaste remissrundan och att dessa bör behandlas som en del i Havsplaner för Sverige. Behovet av ytterligare områden för havsbaserad energiutvinning, i synnerhet i södra Sverige där underskotten av energi är stort, förfaller ha ökat ön mer i betydelse, eftersom antalet områden klassificerade för Energiutvinning har reducerats i det senaste förslaget till Havsplaner för Sverige vilket avsevärt minskar möjligheten att kunna möte den växande efterfrågan av el i södra Sverige.	HaV har tagit del av informationen om områdena. Utgångspunkt för områden med energiutvinning i havsplanen har i huvudsak varit riksintresseanspråk för vindbruk, kommunala intressen och områden identifierade tidigt i processen utifrån specifika kriterier. Avvägningar har därefter gjorts mot andra intressen, bland annat försvars, - natur- och fiskeintressen. Sedan samrådet av förslag till havsplaner har enskilda företag lämnat in förslag på ytterligare områden för etablering av vindbruk. Förslagen har kommit in sent i processen och har därför inte bedömts utifrån havsplanens kriterier eller avvägts mot andra intressen. Havsplanen utgör dock inget hinder för etablering av vindkraft utanför havsplanens redovisade områden med energiutvinning eller utredningsområde för energiutvinning.
43	E.ON Sverige AB	E.ON vill fortsatt kraftfullt betona vikten av att energiutvinning som användningsområde också i praktiken, dvs i aktuella tillståndsprocesser, måste prioriteras i de områden där havsplanerna anger detta som huvudintresse. Tyvärr har tillämpningen av riksintresse för vindbruk, där Energimyndigheten ansvarar för att områden till land och havs med särskilt goda vindförutsättningar pekas ut, visat att vindbruksintresset i praktiken haft svårt att hävda sig i tillståndsprocesserna. Det har bland annat saknats en tydlig metodik i hur olika riksintressen ska vägas mot varandra i de fall de kan komma att stå i konflikt och energiintresset har ofta fått stå tillbaka för andra intressen. Detta skapar stor osäkerhet hos olika aktörer med en roll i vindkraftsutbyggnaden och leder, utöver ökade kostnader till följd av ökad risk, även till att planarbetet riskerar att misslyckas med att styra mot uppfyllelse av målen på energi- och miljöområdet.	Havsplanerna utgör ett vägledande planeringsunderlag i tillståndsprövningar. Havsplanerna reglerar inte tillåtligheten för etablering av vindkraft till havs.

332	Kustvind AB	Förslaget till havsplan tydliggör en olöst målkonflikt mellan av riksdagen beslutade energipolitiska mål och Försvarets intressen. Vi delar Havs- och vattenmyndighetens uppfattning att det behövs politisk vägledning kring hur denna konflikt ska kunna lösas så att energipolitiska mål kan tillgodoses utan att det inverkar negativt på försvarets förmåga att lösa sin uppgift, och stödjer därför myndighetens förslag om en statlig utredning om hur dagens energietableringssystem kan förändras för att ge ökade möjligheter till samexistens. Kustvind framhåller att det från vindkraftsbranschens sida finns en förståelse för att vindkraftsetableringar till havs påverkar försvarets anläggningar, och en beredvillighet att i dialog med försvaret utforma anläggningar och välja områden så att så att negativ påverkan minimeras eller helt kompenseras. För att detta ska vara möjligt krävs konstruktiv och lösningsinriktad dialog.	Synpunkterna noteras.
333	Kustvind AB	Att Försvaret motsätter sig vindkraftsetableringar som påverkar Försvarets intressen negativt är känt , men har hittills i huvudsak visat sig i samband med prövning av enskilda vindkraftsetableringar. Havsplanen visar att i princip samtliga pågående vindkraftsprojekt och riksintresseanspråk för vindbruk i Östersjöns territorialhav söder om Gävle, och en stor andel utanför territorialhavet, trängs ut av försvarsintresset. Konsekvensen av detta är att planen inte ger möjligheter till förnybar energiproduktion i havet i den utsträckning som Energimyndigheten bedömt nödvändig för att kunna uppnå de energipolitiska mål som riskdagen beslutat om. Det är bra att Havs- och vattenmyndigheten i det reviderade planförslaget tydligt framhåller denna målkonflikt.	Synpunkterna noteras.

334	Kustvind AB	En utredning kring ett förbättrat system för energietablering i havet bör genomföras i nära dialog mellan vindkraftsbranschen, Försvaret, Energimyndigheten m fl och fokusera på att identifiera områden där energimålen kan tillgodoses med minsta möjliga påverkan på försvarsintressen. Försvarsmakten har i planeringsprocessen framhållit att dagens system för energietablering skapar problem med "osäkerhet angående omfattning, sannolikhet och tidpunkt för vindkraftsetablering, vilket påverkar möjligheten att planera och genomföra åtgärder som kan kompensera störningar" (s 66). Det är därför av stor vikt att hänsyn tas till ekonomisk bärkraft i de projektområden som identifieras, och att det bakom de projekt som prioriteras finns investerare med förmåga och villighet att investera inom en rimlig tid efter tillstånd. Dagens system med fri projektering som genomförs av kommersiella aktörer bidrar till att projekt som söker tillstånd vilar på en noggrann analys av de ekonomiska förutsättningarna för investeringar. En utredning av etableringssystemet bör även inkludera naturvårdsintressen och hur kommunernas inflytande bäst ska tas tillvara i processen.	Synpunkterna noteras. En utredning om etableringssystemet berör även andra aspekter än enbart konkurrensen mellan försvarsintressen och vindkraft.
335	Kustvind AB	Det kan i det sammanhanget diskuteras om den kommunala vetorätten för vindkraft i havet är ändamålsenlig för att på bästa sätt avväga nationella energi-, naturvårds- och försvarsintressen, eller om det finns andra vägar att garantera kommunernas inflytande i processen.	Synpunkten noteras.
336	Kustvind AB	Det är av oerhört stor betydelse hur havsplanens slutsatser när det gäller riksintresseanspråk för vindbruk kommuniceras och tolkas. Vi kan, utifrån våra kontakter med investerare och beslutsfattare sedan planen presenterades, konstatera att det råder stor förvirring kring detta, vilket riskerar att leda till att värdefulla projekt stoppas på felaktiga grunder.	Havsplanen vägleder om mest lämplig användning som baseras på riksintresseanspråk eller allmänna intressen av väsentlig betydelse. I vissa fall tillgodoses inte riksintresseanspråket i en användning i havsplanen. Alla riksintresseanspråk finns dock kvar, även när ett annat intresse eller anspråk ges företräde i havsplanen.

337	Kustvind AB	Om en utredning av etableringsprocessen ska kunna leda fram till att de områden identifieras som ger mest tillskott av energi till lägst kostnad i form av påverkan på försvarets intressen, så är det nödvändigt att projektutveckling kan fortsätta på de ur energisynpunkt mest intressanta platserna. Även om Havs- och vattenmyndigheten påpekar att det inte finns något formellt hinder för detta, och att tillåtligheten slutligen kommer att prövas av Mark- och miljödomstolen, så finns en stor risk att planen uppfattas som en "förprövning" vilket är mycket olyckligt.	Synpunkten noteras. Havsplanen uppmärksammar mest lämplig användning i ett område. Tillgodoses inte ett vindkraftsintresse på grund av ett annat intresse i havsplanen, exempelvis försvarsintressen, är detta indikation att det sannolikt är svårt att etablera vindkraft i området. Som påpekas finns det dock inget formellt hinder för prövning av vindkraft i områden som inte anges som energiutvinning eller utredningsområde energiutvinning.
338	Kustvind AB	Planen representerar i detta avseende Havs- och vattenmyndighetens bedömning att intressena Energi och Försvar är oförenliga och att försvarets intresse i sådana fall, enligt lag, ska ges företräde vid en rättslig prövning. I de fall då ingen rättslig prövning gjorts utgör Havs- och vattenmyndighetens ställningstagande en bedömning av vad utslaget i en sådan rättslig prövning skulle bli. Om lösningar kan hittas som gör att försvaret accepterar en vindkraftsetablering så utgör inte havsplanen i sig något ytterligare hinder. Problemet är att planen, om den tolkas som en förprövning, kan motverka att sådana konstruktiva lösningar hittas.	Synpunkten noteras.
339	Kustvind AB	Vi accepterar att Havs- och vattenmyndigheten valt att i planen inte markera de riksintresseanspråk som man bedömer inte skulle tillgodoses i en rättslig prövning, men vill betona att det är av ytterst stor vikt att innebörden av detta förklaras väldigt tydligt, liksom möjligheten att den utredning som Havs- och vattenmyndigheten föreslår faktiskt möjliggör samexistens på fler områden, vilka då skulle vara att betrakta som lämpliga för energiproduktion. Detta för att undvika missförstånd som försvårar den konstruktiva dialog som behövs för att kunna tillgodose såväl nationella energi- som försvarsintressen på bästa möjliga sätt.	Synpunkten noteras.

340	Kustvind AB	När det gäller bedömningen av konsekvenser för klimatet i miljökonsekvensbeskrivningen i förslaget till havsplan, har Havs- och vattenmyndigheten utgått ifrån att ny förnybar el ersätter nordisk elmix. Myndigheten påpekar att detta är ett "restriktivt scenario" och att analysen ändå visar på betydande utsläppsminskningar genom etablering av ny havsbaserad vindkraft i Sverige. Det är ett synnerligen restriktivt scenario. Sverige är väl sammankopplat med elsystemet i övriga Europa, och nya anslutningar kommer att öka överföringskapaciteten kraftigt i framtiden. El som exporteras från Sverige kan därmed antas ersätta fossilbaserad kraftproduktion på kontinenten i betydande utsträckning. Det genomsnittliga koldioxidintensiteten i elproduktion i EU är betydligt högre än i nordisk elmix, och den el som ersätts på marginalen genom ökad export är sannolikt betydligt mer koldioxidintensiv än genomsnittet i EU. Det finns därmed risk att miljökonsekvensbeskrivningen kraftigt underskattar klimatnyttan av ny havsbaserad vindkraft. En samhällsekonomisk konsekvensanalys av ett så omfattande och långsiktigt beslut som en nationell havsplan borde vila på ett mer genomarbetat underlag.	Bedömningen av havsplanernas konsekvenser för klimatet har setts över, bl.a. utifrån denna synpunkt.
341	Kustvind AB	Miljökonsekvensanalysen tar enbart upp effekter av planen som helhet jämfört med nuläget. Det hade varit önskvärt med en miljökonsekvensanalys även när det gäller de specifika avväganden som görs mellan olika intressen i planen, t ex när ett riksintresseanspråk inte kan tillgodoses på grund av att ett annat mål ges företräde.	En beskrivning av hur alternativ hanterats inom planerings- och miljöbedömningsarbetet har lagts till under rubrik 2.5 i miljökonsekvensbeskrivningen, som relaterar till hur olika avvägningar mellan olika riksintressen hanterats inom planeringsprocessen.

1010	Svea Vind Offshore AB	Det är oerhört värdefullt att en nationell myndighet som HaV driver en övergripande plan där hänsyn tas utifrån olika aspekter och intressen vilka kan samexistera. Det skulle vara toppen om synpunkter från Naturvårdsverket framkom där det då skulle visas att fågel generellt är ett betydligt större problem söderut än norrut för exempelvis sträckande fågel vid kusterna varför det finns hinder för havsbaserad vindkraft söderut pga. fågel. Också friluftsintressen skulle då vägas in. Med ett helhetsgrepp framkommer att saliniteten och temperaturen i Östersjön ger rikare flora och fauna söderut, varför fler växter och mer fiskarter samt fler av varje art, påverkas av byggnation söderut. Exempelvis finns inte tumlare normalt norrut i Bottenviken, men tumlare finns söderut. Just tumlare är känsliga för ljud varför lämpligheten att bedriva bullriga anläggningsarbeten inte lämpar sig söderut. Avväganden som dessa ger större lämplighet för vindkraft i Mellansverige och i Gävlebukten. Detta är bra om det framkommer i havsplanerna på ett tydligt sätt. Polen m.fl. satsar på vindkraft i Östersjön (söderut) och Sverige kan åtminstone påtala i sina planer att tumlare känsliga och var de finns?	Synpunkten noteras. I havsplaneringen har hänsyn har tagits till att det råder olika förutsättningar i havsplaneområdena.
1011	Svea Vind Offshore AB	Det är viktigt att planen är vägledande och därmed flexibel så att inga framtida blockeringar uppstår. Exempelvis har Bolaget projekt utanför de områden som utpekats i havsplanen för energiutvinning. Bolaget har nämligen erhållit positiva besked från försvarsmakten (där de tidigare har framfört erinringar) varför områden nu inte tagits med i havsplanens förslag. Se exempelvis Bolagets projekt Vindpark Gretas klackar II på bifogad karta i yttrandet.	Informationen noteras. Havsplanen anger mest lämplig användning eller områden där särskild hänsyn ska tas. Det finns inget formellt hinder för prövning av vindkraft i områden som i planen inte anges som energiutvinning eller utredningsområde energiutvinning.

1012	Svea Vind Offshore AB	Bolaget driver vidare Vindparkerna Långgrund I och Långgrund II i Östersjön ca 20 km utanför SSAB vid Oxelösund m.fl. kommuner, då vindparkerna Långgrund I och II medför värdefull långsiktig samhällsnytta. Försvarsmakten har framfört erinringar. Bolaget avser fortsätta utveckla Långgrund I och II för att värna fossilfri stålindustri, bidra till att lösa klimatkrisen och för att värna om landets totalförsvar. Bolaget vet att olika företrädare stödjer fortsatt utveckling av Långgrundsprojekten och ser möjligheter att lösa de knutar som idag finns. Vätgas kan produceras och möjligen lagras i havet. Bolag undersöker möjligheter till säker lagring där behållare bestående av specialmaterial tas fram av andra aktörer. SSAB och HYBRIT kan erhålla vätgas till Oxelösunds anläggning.	Informationen noteras.
1013	Svea Vind Offshore AB	Svea Vind Offshore projektportfölj ger underlag inför fortsatta havsplaner Bolaget arbetar med en portfölj där samråd pågår och där studier har inletts. Efter gedigna lokaliseringsutredningar har Bolaget funnit att Gävlebukten lämpar sig väl för vindkraft då andra lokaliseringar begränsats pga. Försvarsmakten (exempelvis Blekingeoffshore, begränsningar för Kattegatt offshore mm), pga. fågelsituationen söderut, pga. tumlare söderut mm. Norrut kan is vara fördyrande. Gävle har en kuststräcka med förhållandevis få hinder. Den så kallade NIMBY-effekten finns överallt. Bolaget konstaterar att det för havsbaserad vindkraft i Sverige är förknippat med långa handläggnings- och utvecklingstider. Bolaget påbörjade sina studier för Vindpark Utposten 2015 och samrådet har tagit tid då den tekniska utvecklingen medförde ändrade rotordiametrar vilket gav högre totalhöjd varför uppdaterade samråd krävdes. I slutet på 2017 upprättade Bolaget exempelvis en ansökan för att få undersöka vid Sylen (en miljövänlig s.k. multi beam undersökning) inför att upprätta en ansökan med mkb. Bolaget har i skrivande stund, trots påminnelser ännu inte fått beslut. Då de studier som Bolaget avser bedriva är av enkel natur med få/synnerligen ringa konsekvenser för miljön, så är det olyckligt att undersökningstillstånd drar ut på tiden. (Se yttrande för detaljerad info/lista samt kartor över Svea Vinds projektportfölj).	Information och synpunkt noteras.

1174	Vattenfall AB	Vattenfall tackar för möjligheten att få lämna synpunkter på förslagen till Havsplaner. En stor utmaning för vindkraften är avvägningen mellan motstående samhällsintressen som under projekteringsfasen och tillståndsprocessen gör det är svårt att få tillgång till goda etableringslägen. Det är därför välkommet med det gedigna arbete som Havs- och Vattenmyndigheten (HaV) har genomfört för att ta fram dessa havsplaner.	Synpunkten noteras.
1175	Vattenfall AB	Antaganden om realiserbar elproduktion i de utpekade energiområdena är alltför optimistiska. I samtliga utpekade energiområden måste hänsyn tas till andra intressen. En stor del av energiområdena är placerade i Bottenviken, där förhållandena för havsbaserad vindkraft är mindre gynnsamma.	HaV har tillsammans med Energimyndigheten sett över beräkningsmetoden inför bedömning av det slutliga förslaget. I det slutliga förslaget presenteras därför ett intervall om 23-31 TWh årlig produktion, bl.a. baserat på en utnyttjandegrad av 33-50 procent av de områden som idag saknar tillstånd. 75-procentsnivån används för att bedöma maximala miljöeffekter och avser inte ett sannolikt utfall.
1176	Vattenfall AB	Vattenfall välkomnar förslaget att utreda möjligheten till samverkan mellan vindkraft och försvar. Vi har förståelse för att totalförsvaret prioriteras, men vill peka på lärdomar från andra marknader avseende hur försvaret kan arbeta tillsammans med myndigheter och vindkraftaktörer för att nå resultat som är till nytta för alla parter.	HaV noterar att Vattenfall välkomnar förslaget.
1177	Vattenfall AB	Risk att havsplanerna minskar möjligheten att bygga vindkraft i områden som inte är utpekade som energiområden. Samrådsprocessen för havsplanerna har visat hur utmanande det är att hitta samexistens mellan olika intressen. Det är en uppenbar risk att områden som inte är utpekade för energiutvinning betraktas som stoppområden under tillståndsprocessen. För att öka spårbarheten behövs ökad transparens om vilka kriterier som använts i prioritering av intressen vid framtagande av de olika områdena. Teknik- och metodutvecklingen är snabb och kan leda till att områden som i nuläget valts bort för vindkraft kan vara möjliga framöver.	Kriterier för vindkraftsområden redovisas i planförslagets del 2 om havsplanernas övergripande vägledning samt övervägande och del 7 om planeringsförutsättningar. Havsplaneringen är adaptiv så till vida att nya förslag till havsplaner ska tas fram minst var åttonde år, men kan tas fram oftare om det finns behov. Hänsyn kan då tas till nya tekniska och ekonomiska förutsättningar för havsproduktion av förnybar el.

1178	Vattenfall AB	Vattenfall delar inte myndigheternas uppskattningar om planerad produktion , utan bedömer att antaganden om framtida realiserbar vindelproduktion i utpekade energiområden är alltför optimistiska: En stor andel av de utpekade områdena är inte ekonomiskt intressanta och realiseras därför inte. Havsplanerna pekar ut en stor andel av vindkraftutbyggnaden till Bottenviken, ett område som är mindre ekonomiskt intressant för vindkraftutvecklare. Enligt HaVs bedömning ger de föreslagna havsplanerna en total volym på 33-45 TWh havsbaserad vindkraft, varav 13-16 TWh i områdena Östersjön och Västerhavet. Därmed antas att majoriteten av den havsbaserade vindkraften kommer att byggas i Bottenviken. Enligt Vattenfalls bedömning är områdena i Bottenviken mindre intressanta av flera skäl: • Havsbotten i Bottenviken är hård, vilket gör det omöjligt att använda fundamenttypen ”monopile”, vars kostnader reducerats avsevärt under senaste åren. Därmed kan projekt i Bottenviken inte nyttja den kostnadsreduktionen. • Vindhastigheter i Bottenviken är generellt lägre än i övriga delar av den svenska kusten, vilket leder till lägre elproduktion. • Problem med isbildning är större i Bottenviken – både på rotorbladen samt för fundamenten om havet fryser. Detta minskar tillgängligheten för en vindkraftspark, vilket ger lägre elproduktion. • Elpriserna är lägre i de norra elprisområdena SE1 och SE2, jämfört med de sydliga områdena SE3 och SE4, och enligt Vattenfalls bedömning kommer elprisskillnaden bestå. Det innebär att producenter i norr får lägre ersättning än de i södra och västra Sverige. För att priserna ska utjämnas mellan olika delar av Sverige behövs en avsevärd utbyggnad av högspänningsnätet. • Energimyndigheten framför i en rapport att det är negativt ur systemperspektiv att koncentrera vindkraftparker till samma område, eftersom vindresursen är snarlika inom området. Om majoriteten av de av HaV beräknade 33-45 TWh koncentreras i norr kommer vindhastigheterna och därmed elproduktionen vara mer korrelerad än om de sprids ut mer jämnt över kustremsan.	Ambitionen har varit att ge goda planeringsförutsättningar för havsbaserad vindkraft i alla tre havsplaneområden, men särskilt i Östersjön finns det konkurrens med totalförsvarets intressen och höga naturvärden som gjort det svårt att peka ut områden för energiutvinning. Även om det ur vissa aspekter kan vara mer utmanande att etablera vindkraft i Bottniska vikens havsplaneområden än längre söderut, kan Södra Bottenhavet bidra till Sveriges mål om förnybar energi. Förslaget till regeringen bedöms kunna ge 23-31 TWh årlig elproduktion.

1179	Vattenfall AB	Anledningar till att Antaganden om realiserbar elproduktionsvolym är alltför optimistiska: Motstående intressen medför att en stor del av utpekade energiområdena inte går att nyttja. Hög andel av vindkraftens tillståndsansökningar får avslag i miljödomstol. Eftersom havsbaserad vindkraft fortfarande är relativt outvecklat i Sverige kan paralleller göras till erfarenheter från tillståndsprocessen för landbaserad vindkraft. Enligt en sammanställning utförd av Fröberg och Lundholm Advokatbyrå, fick 75% av de prövade landbaserade verken avslag eller tillståndet upphävt i miljödomstol. I det skedet har redan en betydande andel projekt stoppats genom det så kallade kommunala vetot i den föregående prövningsinstansen, miljöprövningsdelegationen. Eftersom det finns likheter i hur komplicerat och krävande tillståndsförfarandet är även för havsbaserad vindkraft, och i hur många motstående intressen som finns framför allt rörande skyddade arter, Natura 2000-områden och försvarets intressen – vilket också har illustrerats av samrådsprocessen för havsplanerna – bedömer Vattenfall att ett antagande om 30-40% utnyttjande fortfarande är optimistiskt, men mer realistiskt. Vattenfalls erfarenhet är dessutom att stora delar av områden väljs bort redan under projekteringen på grund av motstående intressen, dvs innan ansökningsförfarandet. För att inte havsplanerna ska göra det än svårare att etablera vindkraft är det viktigt att energiutvinning också i praktiken prioriteras i tillståndsprocessen i de områden där havsplanerna anger detta som huvudintresse.	De områden som anges för energiutvinning i förslaget bedöms möjliggöra för sammanlagt ungefär 23 -31 TWh i årlig elproduktion beroende på hur stor andel av områdena som kommer att kunna användas med hänsyn till naturvård, försvar, kulturmiljö och andra intressen. Även vindförhållanden, installerad teknik och utformning av vindkraftsparkerna påverkar. Beräkningarna har bland annat utgått från 33 till 50 procents nyttjande av områden som idag saknar tillstånd. I beräkningarna ingår även befintliga vindkraftsparker och områden där det finns tillstånd att uppföra vindkraftsanläggningar.

1180	Vattenfall AB	I samtliga utpekade energiområden finns andra användningsintressen som vindkraften måste ta hänsyn till. Vattenfalls erfarenhet av projektering av landbaserad vind är att även om ett område är utpekat som riksintresse vindbruk, utan andra utpekade intressen, kan projektet fortfarande stoppas på grund av motstående intressen. Vi ser därför stor risk att det inte kommer att vara möjligt att bygga vindkraft i de utpekade områdena. Det är främst försvarsintressen som står i konflikt med energiintresset; i samtliga områden ska hänsyn tas till försvaret, även efter att flera energiområden tagits helt bort från det tidigare granskningsdokumenten. Baserat på vår erfarenhet från främst Storbritannien, som är den marknad som kommit längst i världen vad gäller utvecklingen av havsbaserad vindkraft, ser vi att det finns en potential för samarbete mellan försvaret och energibranschen för att hitta tekniska lösningar på de problem som uppstår. Exempelvis har British Ministry of Defence samarbetat med myndigheter och industriaktörer för att utveckla strategier för samexistens, vilket kan minska påverkan på försvarets sensorer vid utbyggnad av vindkraftsparker till havs, och i vissa fall har denna utveckling även lett till nya fördelar för försvaret. Vattenfall stöder därför HaVs förslag om att tillsätta en utredning för att utveckla tillvägagångssättet för att etablera vindkraft med bibehållna förutsättningar för försvar och säkerhet. Vattenfall bidrar gärna vid en sådan utredning med vår kompetens och kontakter med relevanta myndigheter och parter i Storbritannien. Genom att arbeta tillsammans är vi övertygade om att lösningar är möjliga för att främja både ett starkt försvar och ett förnybart elsystem. Som Försvarsutredningen för fram i sin rapport ger omställningen till förnybar el även fördelar ur ett totalförsvarsperspektiv.	HaV noterar att Vattenfall stöder förslaget om en utredning. Erfarenheter från andra länder kan ingå i en sådan utredning.

1181	Vattenfall AB	Risk att havsplanerna minskar möjligheten att bygga vindkraft i områden som inte är utpekade som energiområden. Även om områden markerade för generell användning (G) fortfarande kan nyttjas för energiutvinning visar samrådsprocessen för havsplanerna hur utmanande det är att hitta samexistens mellan olika intressen. Vattenfall bedömer att risken är stor att dessa områden betraktas som stoppområden under tillståndsprocessen. Utifrån en utvecklares perspektiv kan dessa områden därmed förväntas vara förknippade med högre risk, vilket i sin tur höjer kostnaden för projektet.	Avsikten är inte att ange stoppområden för vindkraft i havsplanen. Planen reglerar inte var verksamheter är tillåtliga, utan vägleder om mest lämplig användning. Huruvida vindkraft kommer att få tillstånd utanför områden där energi anges som mest lämplig användning beror på vilka värden som finns i det specifika området
1182	Vattenfall AB	Referensinformation saknas. Havsplanerna kommer att gälla för åtskilliga år framöver. Det framgår inte tillräckligt tydligt vilka avvägningar som har gjorts. Spårbarheten av gjorda prioriteringar är därför viktig, eftersom förutsättningarna kan förändras. Ett område som i dag inte bedöms lämplig för vindkraft kan vara det när teknik och metoder utvecklas.	Avvägningar mot andra intressen redovisas i planhandlingen. Planeringen är adaptiv såtillvida att nya förslag till havsplaner ska tas fram minst vart åttonde år. Vid behov kan HaV lämna förslag tidigare. Ändrade förutsättningar för havsbaserad vindkraft kan hanteras i kommande förslagsarbete.
1183	Vattenfall AB	Intryck av större miljöpåverkan. Miljöpåverkan vid gravitationsfundament (s 53) och monopile fundament (s91) beskrivs i planerna så att intrycket är att båda förekommer samtidigt för ett vindkraftverk. Miljöpåverkan är i verkligheten den ena eller den andra. Det är inte heller tillräckligt tydligt om konsekvensbeskrivningarna har antagit skyddsåtgärder i form bullergardiner etc. Med det sagt vill Vattenfall dock framhålla att vi uppskattar att myndigheten tagit in vindkraftens bidrag till att minska klimatpåverkan.	Beskrivning av möjliga miljöeffekter kopplade till olika typer av vindkraftsverksfundament har setts över och utvecklats där den bedömdes vara bristfällig.
1184	Vattenfall AB	Utöver detta kan även nämnas att behovet av havsbaserad vindkraft i framtiden kan behöva ökas till följd av att det är allt svårare att få tillgång till bra vindlägen på land.	Synpunkten noteras.
1193	wpd Offshore Stockholm AB	Myndigheten har arbetat på ett nytänkande, professionellt och konstruktivt sätt för att utarbeta förslagen till havsplaner som lägger grunden för långsiktigt hållbart användande av haven, tyvärr återfinns inga tydliga resultat av dialogen med branschen i föreliggande granskningsdokument.	Synpunkten noteras. Förslaget till havsplan är resultatet av omfattande inhämtning av kunskaps-planeringsunderlag. Även underlag och synpunkter från dialog med branschen har beaktats.

1194	wpd Offshore Stockholm AB	Vi konstaterar också att presenterande intentioner dvs områden utpekade för andra intressen än energiutvinning, kommer att tolkas som stoppområden mot havsbaserad vindkraft. Vilket sannolikt kommer inskränka möjligheterna för projektering utanför angivna energiutvinningsområden. Detta görs tydligt på s30 i granskningsdokumentet: " Sådana anspråk behandlas i uppföljningar och nya förslag till havsplaner. Tills nya havsplaner finns beslutade ska vägledning tas i befintliga havsplaner iden mån det är relevant. Om det inte finns någon direkt vägledning i havsplanerna ska planering och beslutsfattning göras utifrån havsplanernas intentioner eller utifrån bästa tillgängliga kunskap."	Havsplanen vägleder inte om stoppområden, utan anger mest lämplig användning för olika verksamheter och intressen. I vissa fall anges inte energiutvinning som mest lämplig användning pga. av andra intressen. Havsplanens intention är att det ska finnas förutsättningar för havsbaserad vindkraft.
1195	wpd Offshore Stockholm AB	Vi saknar en riskanalys som beskriver effekter på samhälle, natur och miljö om inte omställningsmålen till förnybar energi klaras.	Synpunkten noteras. Havsplanen ska bidra med förutsättningar för samhällsmålet om förnybar energi. Konsekvensanalyserna har framförallt fokuserat på havsbaserad energi. I en systemanalys framtagen på uppdrag av HaV redovisas effekter ur ett bredare perspektiv. Bland annat ingår riskanalys när det gäller miljöeffekter. Se WSP (2018) Miljösystemanalys för havsplaneringen, 2018-12-31.
1196	wpd Offshore Stockholm AB	Strävan efter att lösa konflikter mellan intressen genom att tilldela respektive intresse geografiskt avgränsade områden trots att de potentiellt kan samexistera, kan inte annat än hämma framtida möjligheter till samexistens och är inte i linje med god hushållning enligt miljöbalken. Genom att separera intressen så tar man också bort ekonomiska och tekniska incitament för inblandade aktörer att lösa de problem vi ser idag, wpd förordar därav att tillståndsgivande myndigheter gör intresseavvägningar i specifika fall utifrån den kunskapsnivå och informationen som finns tillgänglig vid beslutstillfället för ett projekt. Därigenom kan en fortsatt teknikanpassning ske i dialog med andra intressen.	Enligt havsplaneringsförordningen (2015:400) ska förslaget till havsplaner främja samexistens mellan olika verksamheter och användningsområden. Förslaget visar oftast på samexistens mellan två eller flera användningar. När det gäller havsbaserad vindkraft finns det flera konkurrerande intressen. När det gäller konkurrens med totalförsvarets intressen har HaV bedömt att havsbaserad vindkraft och totalförsvarets intressen varit oförenliga ändamål i flera områden. HaV instämmer i att kunskapsläget vid beslutet om tillstånd bör påverka möjligheten till etablering av vindkraft.

1197	wpd Offshore Stockholm AB	Vi ser brister i hur man har valt att beakta klimatnyttan av vindkraft, främst genom att de positiva effekterna vindkraft har på de globala C02 utsläppen kraftigt underskattas. Frågan får inte det utrymme och det allvar som samtiden kräver och inte den tyngd den med all sannolikhet kommer att ha i framtida miljöprövningar. Planerna saknar således ett holistiskt perspektiv som framåtblickande analyserar och ställer klimatnyttan mot bevarandefrågor på ett ansvarsfullt sätt.	Ett mer utförligt resonemang om hur HaV beräknar potentiell klimatnytta har utvecklats och lagts till i hållbarhetsbeskrivningen som avser förslaget till regeringen.
1198	wpd Offshore Stockholm AB	För Östersjön saknas tidigare utpekade områden längs kusten från Stockholm till Småland trots bra förutsättningar och utpekade områden av riksintresse för vindkraft. I området förordar vi en djupare analys liknande den som finns gjord för Bottenviken.	Synpunkten noteras. Analysen för södra Bottenhavet rör framförallt havsbaserad vindkraft och naturvärden. I området från Stockholm till Småland tillgodoses inte riksintresse för vindbruk på grund av att totalförsvarets riksintresse ges företräde.
1199	wpd Offshore Stockholm AB	Svårigheterna att säkerställa elproduktion i stor skala i el-område 3 och 4 kan inte nog understrykas och bör prioriteras. Samhällsbyggnad & Riskanalys måste få större plats i dokumenten. Vindkraft till havs är liksom vattenkraften platsspecifik och kan inte flyttas om den ska optimeras. Samhällets stora utmaning är nätutbyggnad, kompetensutbyggnad samt risker som uppstår för samhället om t.ex. produktion eller nät inte byggs i tid. Presenterade planer försvårar utbyggnaden i el-område 3 och 4 samt de risker som föreligger med reducerad framtida kapacitet i södra Sverige.	Områden med tillstånd för havsbaserad vindkraft redovisas med mest lämplig användning energiutvinning, eller utredningsområde energiutvinning i de fall det saknas s.k. Natura 2000- tillstånd. Ett område med tillstånd redovisas inte som användning energiutvinning.
1200	wpd Offshore Stockholm AB	wpd förordar att planerna i större utsträckning håller öppet och prioriterar energianvändning, men låter tillståndsgivande myndigheter framgent pröva och avgöra specifika fall utifrån den vid tidpunkten uppdaterade kunskapen och informationen som finns tillgänglig.	HaV hänvisar till s 53-54 i *Samrådsredogörelsen* om resonemang kring hållning till vindkraft.

1201	wpd Offshore Stockholm AB	På samma sätt ser wpd med positiva ögon på syftet med de planer Hav-och Vattenmyndigheten tar fram. Det är vår bestämda uppfattning att ett vägledande dokument, rätt utformat, är en fördel för oss som projektör, för sakägare i processer, allmänheten och inte minst för prövande myndigheter. wpd kan dock inte nog påpeka vikten av att de underlag, ställningstaganden och argument som planerna utgörs av, baseras på uppdaterade relevanta vetenskapliga källor och kunskap. Dessa källor skall det även explicit refereras till i handlingarna så att läsaren själv kan göra en bedömning och bilda sig en förståelse för den vetenskapliga grund som ska borga för ett korrekt beslut. Det är särskilt viktigt att redovisa källor för att möjliggöra att ställningstaganden och beslut som tagits i arbetet med att ta fram planerna den dag planerna skall revideras. Vilket är en naturlig del av vår samhällsutveckling -när ny kunskap produceras från vetenskapliga institutioner -då ställer vi om hur vi bedömer våra verksamheter. Finns inte en tydlig koppling till dokumenterad kunskap så fallerar denna symbios och vi landar i osäkra tyckanden. När vi studerar granskningshandlingen så saknar vi generellt bakgrund till de beslut som har tagits. Vi kan inte heller logiskt härleda de slutsatser som dragits. Vi anser därför att det i flera fall saknas ett adekvat underlag och oroas över hur detta kommer falla ut i framtida prövningar och planeringar. Vi konstaterar att det blir problem när ett vägledande dokument omfattande planer och värderingar för t.ex. vindkraft till havs bygger på äldre och i många fall felaktiga eller allmänt tyckande underlag. Brister i kunskap förklarar möjligen varför det i flertalet fall saknas referenser i dokumentationen, eller att den källa som det refereras till är utdaterad eller dåligt underbyggd. Granskningsdokumentet visar tydligt på behovet av en omfattande kunskapsuppbyggnad hos myndigheter.	Synpunkten noteras. HaV instämmer i att så bra kunskapsunderlag som möjligt ska ligga till grund för planeringen inklusive vetenskapligt underlag, och att källor till dessa ska redovisas. HaV bedömer att det finns tillräckligt underlag för de bedömningar som gjorts i förslaget till regeringen. Planeringen har anpassats till det rådande kunskapsläget. Havsplaneringsprocessen har visat att kunskapsläget behöver förbättras inom många områden, vad gäller exempelvis olika verksamheter och deras påverkan, liksom naturvärden. HaV har föreslaget fortsatt arbete med utveckling av planeringsunderlag, utöver det som tas fram och utvecklas i andra processer.

1202	wpd Offshore Stockholm AB	En annan aspekt på bristerna i redovisat underlag för oss som projektutvecklare är att det inte klart går att utläsa t.ex. om möjlig samexistens med t.ex. Natura 2000 områden är Havs- och Vattenmyndighetens slutsats eller om också tillsynsmyndigheterna ställer sig bakom presenterade slutsatser. Personliga kontakter med representanter för tillståndsmyndigheter indikerar att man nödvändigtvis inte delar Hav- och vattenmyndigheten uppfattning vilket gör kommande tillståndsprocesser komplicerade och osäkra. Utan redovisad tydlighet bakom ställningstaganden blir det svårt för en projektutvecklare att bedöma det underlag som ligger bakom ställningstaganden och därmed om presenterade områden utgör en realistisk grund för att påbörja en tillståndsprocess. Tillståndsprocessen till havs tar tid och har hitintills tagit mer än 10 år. Kostnaden innan ett investeringsbeslut kan fattas är i regel över 100 miljoner kr och därför krävs det stor transparens i processer och ställningstaganden.	Synpunkten noteras. HaV bedömer att samexistens kan vara möjlig på en övergripande nivå, men att samexistens måste prövas enligt Natura 2000-lagstiftningen.
1203	wpd Offshore Stockholm AB	Finngrunden och Storgrundet har WSP har granskat speciellt på uppdrag av Hav och Vattenmyndigheten. WSP pekar på att arter som inte identifierats i området fortfarande pekas ut som skyddsvärda i dokumentationen. Sammantaget menar wpd att WSPs granskning tydligt visar att bedömningar av områden måste ske med den kunskap som vid för tidpunkten är relevant istället för att avfärda området utifrån utdaterad information.	Synpunkten noteras.
1204	wpd Offshore Stockholm AB	Underlaget för den samhällsekonomiska konsekvensanalys av delområde i Bottenhavet där man via Energimyndighetens prognos är baserat på gamla källor, angivit 14 GWh per producerande enhet som kalkylunderlag. I själva verket ligger produktionen omkring ca 25-31 GWh per producerande enhet. Det är således närmare 100 % fel, vilket gör att utfallet, tillika utgångspunkten för hela antagandet om olönsamhet i havsplanerna, felaktigt. Myndighetens missbedömer därmed totalt både vilken mängd havsbaserad vindkraft som har förutsättningar att bli byggt fram till 2030 samt marknadsförutsättningarna för projektering av nya områden.	Bedömningar och skattningar av elproduktion har omarbetats.

1205	wpd Offshore Stockholm AB	Planerna bör utgå från en öppenhet avseende fortsatt avvändning av vindkraft på platser där vindkraft har funnits intressant samt de lokaliseringar som redan har tillstånd. Mot bakgrund av att det för platser med tillstånd redan gjorts en samhällsekonomisk bedömning (ett krav enligt Miljöbalken) och en avvägning av olika intressen, så bör de nya bedömningarna tydliggöras. Givetvis kan en bedömning ändras men då måste planerna på ett konstruktivt sätt bidra till en dialog med ett tydligt underlag som motiverar beslutet.	Områden med tillstånd för havsbaserad vindkraft redovisas med mest lämplig användning energiutvinning, eller utredningsområde energiutvinning i de fall där det saknas s.k. Natura 2000- tillstånd. Ett område med tillstånd (Taggen) redovisas inte som användning energiutvinning eftersom tillståndet inte kommer att nyttjas och för att riksintresseanspråk för totalförsvaret har getts företräde framför riksintresseanspråk för vindbruk i samma område.
1206	wpd Offshore Stockholm AB	Planerna bör uppmuntra till en dialog med försvarsintressen och andra intressen för att samordna och hitta samexistens lösningar, snarare än ställningstaganden för eller emot baserat på ospecificerat underlag och i många fall felaktiga förutsättningar. Det är viktigt att man i ett planeringsdokument har ett lösningsorienterat synsätt för exempelvis intressekonflikten mellan Försvaret och vindkraft. Ytterst är det en teknisk fråga som ibland förhindrar samexistens mellan försvaret och vindkraft både på land och till havs.	Synpunkten noteras. Dialog mellan företrädare för försvars- och vindkraftsintressen är viktig. När det gäller ställningstaganden om försvars- och vindkraftsintressen hänvisar vi till s. 53-54 i *Samrådsredogörelsen*, särskilt sista stycket i rutan med HaV:s kommentarer.
1207	wpd Offshore Stockholm AB	Frågan som bör ställas i en långsiktig planering är; är det sannolikt att den teknik som används idag kommer att användas om 10-20 år? Planerna utgår ifrån att så är fallet och begränsar därmed användningen av vindkraft till havs i haven för en lång tid framöver. I den diskussionen finns inga incitament för att göra förändringar eller anpassningar av lösningar som på långsikt kan vara av betydelse. Denna diskussion är särskilt viktig eftersom södra Sverige har mycket få gångbara alternativ för framtida storskalig elproduktion.	HaV instämmer i att frågan om framtida teknik för energiutvinning är viktig i havsplaneringsarbetet. I förslagsarbetet har djupare områden än vad som idag ansetts ekonomisk möjliga övervägts för vindkraft. På grund av konkurrerande intressen kunde områdena inte tillgodoses i denna planeringsomgång. Ett nytt förslag till havsplaner ska tas fram minst vart åttonde år. I nästa generations havsplaner kan det komma nya planeringsförutsättningar som en följd av teknikutveckling.

1208	wpd Offshore Stockholm AB	Planerna kommer att utgöra en bas för framtida vindkraft till havs därav bör planerna även utgöra en aktiv bas för diskussioner mellan myndigheter, nätplanering och försvarsplanering. Det förefaller rimligt att försvarsmakten i sin planering av nya radarstationer bedömer om de kan förläggas på ett sätt som ökar möjligheterna till samexistens, med eller utan finansiering från vindkraftsprojekt. I bedömningarna bör också ingå om vindkraft till havs möjliggör för försvarsmakten att etablera nya anläggningar till havs, 100 % kontrollerade eller ägda med helt egen infrastruktur eller andra lösningar som endast Försvarsmakten förfogar över. Vi anser att planernas försök att lösa ovan konflikt genom att tilldela respektive aktör geografiskt avgränsade områden hämmar framtida möjligheter till samexistens. Genom att dela på intressen så tar man bort incitament för att satsa på teknikutveckling och ekonomiska modeller som kan lösa de problem vi ser idag. Man hindrar även i förlängningen förutsättningar för samexistens genom att reducera viljan hos aktörerna att fördjupa sina dialoger, lära sig av varandra och hitta gemensamma vägar framåt. Grunden måste återigen ligga i samexistens mellan intressen med ett förtroende för att tillståndsgivande myndigheter gör rätt avvägningar i kommande tillståndsprocesser med relevant aktuell kunskap som underlag. Låt dialog mellan aktörer fortgå utan förprövning. Undvik stoppområden!	HaV hänvisar till s 53-54 i *Samrådsredogörelsen* i frågan om hantering av totalförsvarets intressen och vindkraftsintressen.

1209	wpd Offshore Stockholm AB	Klimatnyttan bör få en central roll i avvägningar och där även väga tyngre än idag. Särskilt viktigt då handlingarna ska vara vägledande för tillståndsmyndigheter. Klimatnyttan kommer att få en avgörande roll i framtida miljöprövningar av t.ex. vindkraftsprojekt. Mellan 100 TWh till 150 TWh ny elproduktion måste byggas i Sverige fram till 2040 enligt Energimyndigheten och andras bedömningar. Till detta kommer ett ökat behov av klimatvänlig elexport för omställningen inom EU. Att inte använda svenskt vatten för elproduktion innebär att samma mängd måste byggas på land i än större omfattning. Granskningsdokumentets olika handlingar visar att vindkraftverk till havs har en mycket liten påverkan på miljön och att den i huvudsak uppstår vid etableringen. Ingen helhetssyn tas kring de nationella och internationella behoven varvid planerna snarare kommer att försvåra framtida avvägningar mellan olika intressen i Sverige. Klimatnyttan får inte det utrymme och det allvar som samtiden kräver. Vi saknar, som nämnts ovan, ett övergripande perspektiv som analyserar och ställer klimatnyttan mot bevarandefrågor på ett mer nyanserat och genomtänkt sätt.	Ett mer utförligt resonemang om hur HaV beräknar potentiell klimatnytta har utvecklats och lagts till i hållbarhetsbeskrivningen.
1210	wpd Offshore Stockholm AB	wpd saknar en djupare analys av energiförsörjningens betydelse ur ett samhällsbyggnadsperspektiv. Parallellt med havsplanerna pågår ett arbete för att utreda hur vi i Sverige kan säkra en trygg elförsörjning för framtiden. En diskussion saknas som tydligare poängterar förutsättningarna att bibehålla samhällets olika funktioner i situationer utan vindkraft till havs, d.v.s. en situation där nödvändig infrastruktur norr till söder blir försenad eller uteblir. Vi kan redan idag, mer eller mindre varje vecka, läsa om uteblivna industrisatsningar mm pga. av brister i elnätet. Risken att planerna inte ger den vägledning som krävs, dvs att företag inte väljer att utveckla nya projekt till havs, är överhängande.	Synpunkterna noteras. Planeringen baseras på mål om förnybar energi. Ambitionen i planeringsarbetet om att möjliggöra produktion av 50 TWh el från havsbaserad vindkraft baseras bland annat på en analys av Sveriges framtida behov av el.

1211	wpd Offshore Stockholm AB	Samhällsbygganden för ett helt förnybart elsystem och förnybart energisystem är en dynamisk process med starkt marknadsinflytande som startar nu. Det blir därför svårt att hantera statiska ställningstaganden, frikopplade från gällande tillståndsprocess, ur ett tidsperspektiv utan en väl analyserad riskanalys. Avsaknaden av en analys som tydligt beskriver planernas beslutsgrunder och risk från ett övergripande samhällsomvandlingsperspektiv, riskerar att bromsa utvecklingen av nya projekt. Därmed kommer det inte att finnas processer som bidrar till att utveckla föreslagna planer ur ett marknadsperspektiv eller som skapar ett underlag för planering av nätutbyggnad.	Synpunkten noteras.
1212	wpd Offshore Stockholm AB	Tidsaspekten som den behandlas i planerna är problematisk när den ses i ljuset av svensk tillståndsprövning för havsbaserad vindkraft. HaV uppger att nuvarande planförslag syftar till att vara framtidssyftande och att ge vägledning. Den ska uppdateras senast vart 8:e år. wpd anser dock att planerna i deras nuvarande utformning kraftigt begränsar möjligheterna för vindkraftsprojektörer att påbörja utveckling av nya projekt. Att etablera havsbaserad vindkraft är mycket tidskrävande. Om målet är att ersätta kärnkraften 2030-talet så måste planerna erbjuda fler alternativa områden för projektering med realistiska möjligheter till nätanslutning. wpd delar inte Energimyndighetens prognos vad gäller lönsamhet för havsbaserad vindkraft i relation till landbaserad som har legat till grund för planarbetet. Utvecklingen av vindkraftsteknologi går så fort idag att den överstiger vad man tidigare trott varit möjligt. Att göra prognoser är svårt vilket tydligt visas energimyndighetens bedömning för 10 år sedan. Utfallet avvek med flera hundra procent.	Synpunkten noteras. Havsplanerna bidrar med planeringsmässiga förutsättningar för havsbaserad vindkraft. Ambitionen om att möjliggöra 50 TWh nås inte i planen på grund av svårigheter med att förena vindkraft med konkurrerande intressen. I fråga om försvarsintressena föreslår HaV en utredning om etableringssystemet till havs.

1213	wpd Offshore Stockholm AB	Branschen ser att inom en mycket kort framtid så kommer vi att ha vindkraftverk med 220- 300 meters rotordiameter. Den stora utmaningen för att lyckas med projekt av den storleken på land är i högsta grad kopplat till logistik och ytterst den infrastruktur som erbjuds på land idag. Det finns flera exempel på landbaserade vindkraftsprojekt som på senare tid har varit tvingade att använda mindre vindkraftverk för att vägar inte klarar storleken på dagens turbiner och de laster de genererar vid transport. Vi ser även stora problem kopplat till längden på rotorblad genom trånga passager, svårigheter för krantransporter osv. Dagens låga produktionskostnader för landbaserad vindkraft kommer också av att dagens befintliga elnät kan användas, vilket inte kommer att vara fallet vid en fortsatt utbyggnad som kommer kräva stora investeringar i nätutbyggnad. Det är således fullt möjligt att inom en relativt kort tidshorisont blir havsbaserade projekt ekonomiska fördelaktiga eftersom de inte har samma logistiska begränsningar som på land. Det finns egentligen ingen begränsning för hur stora turbinerna kan bli till havs, vilket inom en snar framtid kan ge en lägre produktionskostnad i relation till landbaserade projekt. Om så blir fallet är omöjligt att säga idag. Lika omöjligt som att säga att landbaserad vindkraft kommer vara billigare de kommande 15-20 åren. Planerna bör därför inte ha det som utgångspunkt. Det är ett enkelt antagande att göra i arbetet med planerna idag, samtidigt en utgångspunkt som kan ha förödande effekter för Sveriges energiförsörjning på sikt om den visar sig vara felaktig.	Synpunkten noteras.
1214	wpd Offshore Stockholm AB	På samma sätt som vattenkraft kräver fallhöjd för att kunna byggas så kräver vindkraft bra vind och användningsbara bottenförhållanden. Med andra ord så måste dessa platser prioriteras, alternativen är annars mer omfattande byggnation av mindre produktionsanläggningar på land, mera nätutbyggnad och troligen även större behov av andra produktionsslag för att möta den ökande efterfrågan på el.	Synpunkten noteras.

1215	wpd Offshore Stockholm AB	Sid 127 MKB: ”Etablering av vindkraft enligt planerad användning i Bottniska vikens havsplaneområde kan medföra negativa effekter på befolkning och hälsa genom vindkraftens visuella påverkan på landskapet" Vilken källa säger att vindkraft i landskapsbilden kan vara negativt för hälsan? Denna formulering är typisk sådan som kommer att användas som en "sanning" emot projektören i prövningarna. Dessa generaliserande formuleringar bör vara baserade på vetenskap med tydlig källhänvisning. Annars ska de tas bort. I planerna presenteras också mycket få områden som i realiteten är synbara från land.	Formuleringen är olycklig och har setts över i samband med genomgången av bedömningen av havsplanernas effekter för människohälsa.
1216	wpd Offshore Stockholm AB	Sid 65 MKB: Ett nollalternativ är enligt miljöbalken ett sätt att beskriva konsekvenserna av att verksamheten eller åtgärden inte kommer till stånd. MKB är snarare en argumentation emot havsbaserad vindkraft än en redogörelse för vilka miljökonsekvenser en utebliven implementering av havplanera ger. Det är genomgående oklart vad nollalternativet innebär. Utan ett tydligt nollalternativ så blir det svårt att analysera förslaget emot nollalternativet och hela syftet enligt miljöbalken försvinner. Varför ingår ej de tillsynes viktigaste/centrala frågorna in i nollalternativet, dvs samhällsekonomisk nytta och klimatnytta? Vilka blir miljökonsekvenserna i de olika scenariona? Dessa aspekter bör framföras och analyseras.	Nollalternativets huvudsakliga miljöeffekter redovisas i miljökonsekvensbeskrivningen för varje havsområde. Syftet med bedömningen är inte att argumentera emot havsbaserad vindkraft eller någon annan verksamhet.
1217	wpd Offshore Stockholm AB	Sid 65 MKB: I redovisningen för tillståndsgivna projekt finns inte Storgrundet med.	Storgrundet har nu lagts till bland tillståndsgivna vindkraftsparker.

1218	wpd Offshore Stockholm AB	Sid 66 MKB: "Vindkraftsutbyggnad har dessutom en potentie1lt betydande påverkan på havsfåglar kopplad till störning eller förlust av livsmiljöer, dödlighet från kollision och ändring av flygstråk samt födosöksområden och -beteende (Naturvårdsverket, 2017). Kunskapen om påverkan av havsbaserad vindkraft på fladdermöss är idag otillräcklig för att bedöma effekten av utbyggnaden till år 2030" Rapporten som hänvisas till tar inte upp vindkraft överhuvudtaget! Senaste forskningsresultaten visar på mindre än 1 % kollissionsrisk samt att tidigare antaganden varit för konservativa. Likaså tenderar undanträngande effekterna som enbart omfattar vissa arter att vara mindre. Det finns 1000 tals vindkraftverk till havs att påstå att effekter inte går att bedöma visar bara att man inte har kunskap inom området. Det är varje projekts skyldighet att redovisa den här typen av påverkan och inget skäl att vara negativ.	Synpunkten noteras
1219	wpd Offshore Stockholm AB	Sid 66, Tabell 10 MKB: Vilket syfte tjänar tabellen som illustrerar energi- sektors- och belastningsutveckling? Tabellen är mycket oklar, generaliserande och missvisande. Den är en förenkling som ger läsaren intrycket att vindkraft är miljöförstörande. Miljöpåverkan är minimaliförhållande till annan verksamhet. Givetvis är påverkan procentuellt sett större för en verksamhet som inte är etablerad än tex övriga intressen som redan är etablerade. Överdrifterna blir tydliga om man ser till den relativa påverkan som redovisas i programmet Symphony modelleringar.	Tabellerna i avsnitt 4.1 visar de olika sektorers förväntade utveckling år 2030 jämfört med nuläget inom själva sektorn. Tabellerna anger inte relationen till andra sektorer och deras belastningar. Jämfört med nuläge förväntas en kraftig ökning av havsbaserad vindkraft, samt tillhörande belastningar. Detta betyder inte per automatik att vindkraftens belastning kommer att öka i proportion till övriga belastningar i den marina miljön.

1220	wpd Offshore Stockholm AB	Sid 245 MKB: "Av de energiutvinningsområden som ingårigranskningshandlingen har områdena kring Finngrunden (B141 B151 och B152) de högsta värden för vindkraftsrelaterad påverkan på sjöfåglar. Området B152 visar även en förhållandevis hög påverkan från vindkraft på andra ekosystemkomponenter, nämligen på fisk och bottenmiljöer." Nämligen fisk och bottenmiljöer? Vilket underlag finns för dessa slutsatser? Genomförd miljöprövning visar tvärtom mycket liten påverkan på fisk och bottenmiljöer. Avseende det sistnämnda kan t.o.m. miljöerna förbättras.	Formuleringen har setts över. Observera dock att negativ påverkan på bottenmiljöer inte kan uteslutas vid anläggning av vindkraftsparker, bl.a. genom förlust av naturliga bottentyper.
1221	wpd Offshore Stockholm AB	Sid 114 MKB: "Från Storjungfrun strax söder om Söderhamn bör fria utblickar österut bevaras enligt Riksantikvarieämbetets bedömning. I området runtom Hållsnäshalvön bör inte vindkraftsanläggningar anläggas, då en öppen utblick bör bevaras där (Nordström, 2003). Storskalig etablering av vindkraft bör ej ske för att bibehålla värdena knutna till Norra Roslagens skärgård." Vem är det som argumenterar här? Är det Nordström 2003, Riksantikvarieämbetet eller HaV? Området medtaget i kommunens aktuella översiktsplan samt prövat av Miljödomstolen och miljööverdomstolen varvid tillstånd vann laga kraft att bygga Storgrundet (som är lokaliserat utanför ön Storjungfrun) år 2011. Påståendet med hänvisning till nuvarande situation är således inte korrekt.	Formuleringen har setts över i samband med genomgången av bedömningen av havsplanernas effekter på kulturmiljöer.

1222	wpd Offshore Stockholm AB	Sid 48 MKB: "Många havslevande fågelarter, som alfågel, ejder och svärta, minskar drastiskt i Östersjöområde. Samtidigt ökar trycket på fåglarnas habitat, bl.a. genom att många vindkraftsparker i södra Östersjön. En art som övervintrar, t. ex. alfågeln, är helt beroende av grunda utsjöbankar med rik förekomst av blåmusslor, och ofta återvänder inte till ett område som har exploaterats (Havs- och vattenmyndigheten, 2015c)." Formuleringen är otydlig och generaliserande, det kopplar samman havslevande fågelarters situation med vindkraft utan underlag för det. Tvärtom är antalet vindkraftparker i Östersjön fortfarande få då den reella utbyggnaden sker i Nordsjön. Om argument och formuleringar av detta slag ska användas bör samma bedömningsgrunder föreligga i alla presenterade områden med sakliga referenser av ledande fågelexperter, wpd kan konstatera att så inte är fallet. Påverkan på population och individer är en typisk fråga som ska belysas och bedömas vid till fället för en prövning av ett ärende. Konsekvenserna blir annars att områden planeras och fa ställs för flera år med felaktigt underlag som grund.	Formuleringen har setts över.

1223	wpd Offshore Stockholm AB	Sid 45: "För flera områden där det finns riksintresseanspråk för vindbruk anger havsplanerna en annan användning. Det beror på att användningarna bedöms oförenliga och att den andra användningen ges företräde. För Östersjön handlar det i stor utsträckning om att möjligheten till samexistens med försvarsintressen bedöms som låg". Det finns olika utgångspunkter i prövningarna. Det finns också exempel på områden där samexistens varit rne5j1ig både i Sverige och utomlands. Vi har flertalet gånger påvisat felaktigheter i det underlag som används och detta ar ett tydligt exempel på en förprövning utan underlag och utan sakägare som kan i sak kan diskutera möjligheterna. Ska planerna vara framåtsyftande och leda arbetet med att hitta former för samexistens framåt, så krävs mer ingående beskrivningar av den problematik som myndigheten har identifierat och som föranlett bortplockandet av stora områden för energiutvinningen. Hur har man bedömt, och på vilka grunder? Avseende den här typen av bedömningar har myndigheterna genom åren uppvisat bristande kunskaper. Dock är riksintresset förvindkraft till havs mer rättvisande än de områden som nu anges. Flera projektutvecklare har även utgått från de riksintressen för vindbruk som anges och avsatt både betydande resurser och kapital på att utveckla projekt i dessa områden. Med nuvarande förslag blir möjligheterna att erhålla tillstånd för dessa områden små alternativt kommer de att visa på brister i föreslagen planering. I båda fallen ger det fel signaler till företag som behöver lägga ca 100Mkri upp till 10 år för att kunna fatta ett investeringsbeslut.	Synpunkten noteras. När det gäller havsbaserad vindkraft är det främst på grund av totalförsvarets intressen och höga naturvärden som medfört att riksintresseanspråk för vindbruk eller allmänt intresse för vindbruk inte kunnat tillgodoses

1224	wpd Offshore Stockholm AB	Sid 58: "Användning energiutvinning anges inte tillsammans med användning natur i områden där naturvärdena är så höga och av ett sådant slag att det råder stor osäkerhet om anläggningar för energiutvinning kan etableras utan att skada eller försvåra ett bevarande av naturvärdena." Detta bör specificeras från fall till fall? Att det råder stor osäkerhet bör inte vara tillräckligt skäl för att avvisa ett område? Beroende på vilka naturvärden som avses kan olika gärder vidtas eller på sikt utvecklas. Dagens natur- och även teknologiförutsättningar kommer inta att vara desamma om 10-15 år. Det viktiga i den här bedömningen är att redovisa vilka intressen som påverkas och vilka grunder man har för påståendet. Generaliseringar motverkas samexistens och dialog utan ett tydligt beskrivet underlag. Det försvårar också framtida domstolsprövningar eftersom det blir oklart vad som avses och på vilka grunder.	HaV föreslår energiutvinning i ett flertal Natura 2000-områden där förutsättningarna för samexistens får pröva från fall till fall. I andra fall ges natur företräde framför energiutvinning. Motivering anges i planförslaget.
1225	wpd Offshore Stockholm AB	Sid 66: "En högre grad av samexistens krävs för att samhällsmål för både försvarssektorn och energisektorn ska uppnå och att havsplanerna ska uppnå sitt syfte om hållbar utveckling. Havsplaneringen har tydliggjort behovet av att utveckla energietableringssystemet i syfte att möjliggöra fler energiområden i havet. Utredning av problematiken behöver genomföras i en annan process." Slutsatsen är korrekt men hela granskningsdokumentet bortser från den och utesluter energisektorns anspråk wpd anser att innan en utredning närmare granskat hur problematiken ska hanteras och om det finns motstående intressen på alla de platser där det förutses så ska inte energisektorns värderingar och behov tas bort ifrån planeringsunderlaget. Tvärtom bör de lyftas fram och belysas för att en dialog ska vara möjig.	HaV menar att Sveriges behov av förnybar energi har beaktats i planeringen. I planeringsunderlaget ingår olika slags anspråk som rör havsbaserad vindkraft.
1226	wpd Offshore Stockholm AB	Sid 67: Det saknas redogörelse för hur man avser utveckla områden för energiutvinning. Givet vindkraftteknologins snabba innovationstakt så bör även den vara en central del i utvecklingen av planeringsunderlaget. Kan man verkligen utgå ifrån dagens teknik och planera så långt in i framtiden?	Synpunkten noteras. Planeringen är adaptiv såtillvida att nya förslag till havsplaner ska tas fram minst vart åttonde år. Vid behov kan HaV lämna förslag tidigare. Ändrade förutsättningar för havsbaserad vindkraft, t.ex. ny teknik, kan hanteras i kommande förslagsarbete.

1227	wpd Offshore Stockholm AB	Sid 82: "Sammanställningen visar att osäkerheten kring hur eventuell vindkraft skulle påverka övervintrande alfågel har varit en avgörande faktor som har bidragit till att vindkraft på Finngrundets östra bank inte har bedömts vara förenlig med Natura 2000-lagstiftningen. Kunskapen om alfågelns utbredning indikerar att Finngrundens östra och norra bank är de viktigaste över vintringsplatserna i havsområdet." WSP har granskat utifrån den här problematiken granskatden här och hittar inte fog för bedömningen. I natura 2000 prövningen så handlade inte avslaget om påverkan på populationen eller enskilda alfåglar (vilka enligt expertvittnen inte påverkades). Prövningen utgick från kraven på bevarandestatus vilken bedömdes minska eftersom alfåglar inte befinner sig i ett område med vindkraftverk i samma omfattning efter som före en etablering. Synen på påverkan har sedan i ett antal andra domar förändrats. Bedömningsgrunderna är ett tydligt exempel på vikten av att en avvägning av intressen avgörs vid tillfället för en prövning med det för tiden aktuell kunskap. Fallet belyser också vikten av tydliga källhänvisningar till problem och ställningstagande för att veta vilka frågeställningar det är viktigt att prioritera i en prövning.	Havsplanen är en strategisk planering som utgår från vid planeringen tillgängligt kunskapsunderlag men med ett framtidsperspektiv. Det är dock svårt att förutspå teknik- respektive kunskapsutveckling.
1228	wpd Offshore Stockholm AB	Sid 82: "Finngrundens östra bank har i Naturvårdsverkets utsjöbanksinventering pekats ut som särskilt viktig att undanta från all form av exploatering (Naturvårdsverket, 2006)." Den rapport som är refererad till utrycker inte att all form av exploatering skall undantas. Naturvårdsverket rapport från 2006 är bristfällig i jämförelse emot det underlag som tagits fram i samband med inventering inför vindkraftsprojektering 2005-2019. Senare undersökningar och utredningar visar att området inte är unikt utan att alla områden med liknande djup i området uppvisar lika värden. Även HaVs egen utredning, genomförd av WSP, ifrågasätter slutsatsen.	Utredningen som refereras (Naturvårdsverket 2006) uttrycker att Östra Banken bör undantas från all form av exploatering.

1229	wpd Offshore Stockholm AB	Sid 140: "Med dagens förutsättningar har etablering av vindkraft bedömts som oförenlig med totalförsvarets intressen för ett flertal potentiella områden för havsbaserad vindkraft, framför allt i havsplaneområde Östersjön. Havsplaneringens nationella skala har klarlagt målkonflikten mellan energi respektive försvarsintressen. I den fortsatta havsplaneringen bör målsättningen vara att fler områden för havsbaserad vind kan identifieras, vilket bidrar till energiöverenskommelsens mål om 100 procent förnybar elproduktion år 2040." Det känns tveksamt om det är totalförsvarets intressen som är oförenliga eftersom det även finns totalförsvarsintresse för produktion i södra Sverige. Normalt så brukar konflikter bero på signalspaning. Vilka intressen försvaret långsiktigt ska prioritera bör diskuteras. Nuvarande förhållningssätt utgår från generaliseringar utan direkt kunskap om utformning eller placering av vindkraftverk i förhållande till den risk som föreligger om ingen produktion finns i södra Sverige om 10-15 vår. Rimligt är att lyfta bådas intresse och låta parterna reda ut detta när det finns projekt att diskutera?	HaV:s bedömning i granskningsförslaget kvarstår. Se s. 53-54 i *Samrådsredogörelsen*.

1230	wpd Offshore Stockholm AB	Sid 140: "Därför föreslås en statlig utredning av dagens energietabIeringssystem. Frågor som har lyfts fram som hinder för samexistens är bland annat osäkerhet angående omfattning, sannolikhet och tidpunkt för vindkraftsetabIering." Meningen visar med tydlighet, brister i kunskap kring elmarknadens funktion och den framförhållning som krävs för att kunna bygga vindkraftverk till havs. Förhållningssättet medför också att en projektutveckling anpassad till marknadens behov försvåras eller tom blir omöjlig. Vad som ska byggas när är beroende av hur efterfrågan utvecklas, hur nätutbyggnaden sker och vilken produktion som finns tillgänglig. Med en planeringshorisont på upp till 8 år med brister i ställningstaganden och analyser innebär projektutveckling med höga risker t.ex. kan det efter en utvärdering inför nästa period öppnas för områden med bättre förutsättningar. Om andra områden med bättre förutsättningar blir tillgängliga så är risker överhängande att lönsamheten i gjorda investeringar blir dålig.	HaV:s bedömning i granskningsförslaget kvarstår. De frågor som wpd lyfter kan hanteras i den föreslagna utredningen.

1231	wpd Offshore Stockholm AB	Sid 11 Delregional analys Gävlebukten: Fotnoten. "Ett av antagandena med stor betydelse för resultatet berör den förväntade lönsamheten av energiutvinning från havsbaserad vindkraft. Eftersom andra energislag, såsom landbaserad vindkraft, har konkurrensmässiga fördelar till följd av lägre produktionskostnader bedöms inte förutsättningar för lönsamhet vid produktion av havsbaserad vindkraft finnas i dagsläget.. .. forts" Energimyndighetens beskrivning9 avseende fullasttimmar, ti1lgänglighet och turbinklass är direkt felaktig. Det som myndigheten avser med turbinklass är den generella bedömningen av turbinklass oavsett om den står på land eller till havs (IEC 61400-1 Design requirements). Redovisade antaganden, på s29 är direkt felaktiga då det anges att varje vindkraftverk producerar ca 14 GWh per år. Verklig siffra beroende av storlek är mellan 21 och 30 GWh per år. Den analys som Energimyndigheten baserar sina kostnader på har en nivå prognostiserad för år 2035 men som marknaden redan nu har passerat. Den rimliga konsekvensen man kan dra av Energimyndighetens beräkning, och som myndigheten tar upp men inte förmår dra slutsatser av, är att en utbyggnad i större skala bör ske senare och därmed att tiden fram till dess bör användas för att säkerställa fortsatt kunskapsuppbyggnad genom en marknadsintroduktion som säkerställer en fortsatt projektutveckling och främjande av forskning och innovation. Myndighetens missbedömer därmed totalt både vilken mängd havsbaserad vindkraft som har förutsättningar att bli byggt fram till 2030 samt marknadsförutsättningarna för att nödvändig projektutveckling ska ske för att kraftslaget överhuvudtaget skall vara möjigt att bygga efter 2030.	Synpunkt noteras. Bedömningar och skattningar för elproduktionen har omarbetats sedan rapport beställdes och genomfördes.

1232	wpd Offshore Stockholm AB	Delregional analys Gävlebukten Sid 30: "Vindkraftsparker förväntas påverka naturmiljön främst genom förskjutning av botten och den fysiska påverkan förknippad med det, konsekvenser för sjöfågel samt potentiella konsekvenser från undervattensbuller och grumling under anläggningsfas." En vindkraftspark kommer endast en liten del av botten att bebyggas av fundament. Det beror på att verken är stora och står glest, ca ett verk per km2 utifrån uppgifter i denna rapport. Varje verk täcker en bottenyta på ca 500-700 m2. Om vi räknar med det högre värdet, och att alla 1471 planerade verk (enligt denna rapport) byggs, kommer en yta på knappt 1 km2 att bebyggas, vilket motsvarar ca 0,01 % av rapportens analysområde på 10 000 km2. Som jämförelse kan nämnas att 2,8 % av Sveriges landareal är bebyggd (SCB), eller att 0 1% av landarealen består av golfbanor och skidpister (SCB). Det går inte att dra någon annan slutsats än att den havsbaserade vindkraftens i anspråkstagande av bottenyta är mycket liten. När det gäller buller och sedimentspridning finns det tekniska möjligheter att begränsa dessa betydligt. Det är upp till myndigheterna att ställa krav på vindkraftsbolagen gällande nivåer som kan accepteras, och med rätt hänsynsåtgärder i anläggningsskedet kan denna potentiella påverkan hållas låg. Utifrån detta resonemang är det vilseledande att påstå att påverkan är så stor som man får intryck av när man läser tabell 3 (Sidan 33), och det leder till alldeles för stora värden.	Synpunkt noteras. Bedömningar och skattningar för elproduktion har omarbetats sedan aktuell rapport beställdes och bedömningar genomfördes.

1233	wpd Offshore Stockholm AB	Delregional analys Gävlebukten sid 31: "Aktuella grundområden där vindkraft planeras utgör begränsade och viktiga habitat med höga naturvärden, förlust av sådan bottenmiljö förknippas med potentiellt höga ekonomiska värden" Detta påstående har mycket svagt stöd i fakta. Undersökningar vid Finngrunden och Storgrundet visar att artsammansättningen av bottenlevande arter är samma som vid hårdbottenmiljöer i Södra Bottenhavet. Utifrån undersökningar som länsstyrelsen låtit utföra 2018 (AquaBiota gjorde fältarbetet) framgår tydligt att hårda bottnar fullständigt dominerar alla grunda miljöerna undantaget innerfjärdar och vikar vid kusten. Mjuka bottnar återfinns på större djup och även sådana miljöer har planerats för vindkraftsetablering. Det är riktigt att hårda vertikala ytor skulle tillföras i sådana områden där vindkraft etableras, men de fyrar som idag harliknande ytor visar inte upp någon artsammansättning som avviker från andra liknande hårdytor i området (REF). Detta indikerar att vi inte bör förvänta oss några betydande reveffekter vid vindkraftsetableringar i Södra Bottenhavet. Både buller och sedimentspridning kan reduceras i anläggningsfasen, och det är viktigt att myndigheterna ställer krav på att dessa och andra hänsynsåtgärder genomförs. Givet detta är påverkan från anläggningen av vindkraftsparker i området ringa.	Synpunkt noteras. Bedömningar har omarbetats sedan aktuell rapport och bedömningar genomfördes.
1234	wpd Offshore Stockholm AB	Delregional analys Gävlebukten sid 31: Alfågeln, som finns på framförallt Finngrundens bankar, är en sjöfågel som bedöms undvika vindkraftsparker till viss del (Naturvårdsverket, 2017a)." Det finns väldigt lite alfågel på Finngrunden och området har bedömts sakna betydelse för alfågelspopulationen (citat expertvittne professor Leif Nilsson, Lunds universitet). På grund av den låga salthalten i Bottenhavet finns det mycket lite blåmusslor, och blåmusslor är alfåglarnas helt dominerande födokälla. Av den anledningen kan inga ytor i Bottenhavet vara viktiga övervintringsområden för alfågel. Den pågående klimatförändringen gör att Bottenhavet och resten av Östersjön förväntas utsötas genom ökad nederbörd och avrinning. Blåmusslan kommer helt försvinna från	HaV delar Naturvårdsverkets syn på att Finngrunden har betydelse för den hotade alfågeln. Förutsättningarna för fågeln kommer troligen förändras över tid p.g.a. klimatförändringar, men det finns stora osäkerheter kring denna bedömning.

		Bottenhavet om salthalten minskar från nuvarande 5 promille till 4 promille som utgör blåmusslans toleransnivå i Östersjön.	
1235	wpd Offshore Stockholm AB	Delregional analys Gävlebukten sid 57: Etablering av vindkraft på grundområden som utgör betydelsefulla lek- och uppväxtmiljöer för kommersiella arter bedöms kunna medföra negativa effekter i form av exempelvis minskad nyrekrytering av fisk. Effekterna bedöms vara som störst under anläggningsfasen till följd av grumling, undervattensbuller och i anspråkstagande av havsbotten för att sedan minska i driftsfasen." Vår bedömning är att effekterna på fisklek som en konsekvens av vindkraftsetablering i ett område som Finngrunden eller Storgrundet kommer att bli mycket små. Se tex utredningen om påverkan på strömmingsleken vid Finngrunden. Hur stora konsekvenser har man räknat med i denna rapport?	De negativa effekterna bedöms vara mycket små och begränsade i tid, enligt bedömningen i miljökonsekvensbeskrivningen. Textformuleringen har setts över.

1236	wpd Offshore Stockholm AB	Delregional analys Gävlebukten sid 57: "Som beskrivits i ekosystemtjänstanalysen i Kapitel 3, bedöms energiutvinning enligt planförslagets vägledning kunna medföra negativ påverkan på ett flertal av de ekosystemtjänster som Friluftsliv och turism är beroende av. I ianspråktagande av havsbottnar med betydelse för nyrekrytering av kommersiella (och övriga) arter bedöms genom sin påverkan på habitattjänsterna HI och H2, samt reglerande ekosystemtjänster, få en negativ påverkan på PI - Livsmedel. Anläggningsfasen medför också undervattensbuller och grumling från själva anläggningsarbetet vilket bidrar ytterligare till den negativa påverkan på P1. I driftsfasen bedöms emellertid miljöbelastningen minska då effekten från fysisk förlust av havsbotten antas minska när fundament med mera koloniseras av bottenlevande djur och växter, och då undervattenbullret begränsas till själva driften." Precis som under yrkesfiske förefaller denna effekt helt överdriven utan stöd i forskning. I föreslagna områden för vindkraft saknas i princip friluftsliv. Aktivt fritidsfiske kommer däremot troligen att öka. Kommersiellt fiske minskar i ett vindkraftsområde varvid andelen fisk kommer att öka. Det finns ingen grund för att arter i stort ska påverkas av en vindkraftsetablering, i vart fall inte av etableringar som inte innebär högt ljud. Myndigheter kan sätta gränser för sedimentspridning och grumligt vatten är en normal företeelse för fiskarter. Det är även så att larver som passerar med strömmande vatten snabbt kommer att passera förbi eventuella sedimentplymer.	Synpunkt noteras. Samhällsekonomiska bedömningar har omarbetats sedan aktuell rapport och bedömningar genomfördes.

1237	wpd Offshore Stockholm AB	Delregional analys Gävlebukten sid 62: "Kommersiella anläggningar (hotell, campingplatser med mera) kan beröras negativt om en andel av besökarna väljer att besöka andra kust- och havsområden för att undvika vindkraftverken." En ökad industriell närvaro i området kommer också innebära en positiv effekt på besöksnäringen och övernattningar på hotell då specialister kopplade till vindkraften kommer att besöka området för olika undersökningar, underhåll mm. Det finns flertalet studier som bevisar detta. En nyligt presenterad studie av airbnb uthyrningar i USA visar en ökad uthyrning efter etablering än innan en offshore vindkraftsetablering.	Synpunkten noteras. HaV tar med sig informationen i det fortsatta arbetet.
1328	Örsted	Ørsted tackar för möjligheten att lämna synpunkter på förslaget till havsplaner. Havsplanerna är vägledande för vindkraftsprojektörer och centrala för tillvaratagande av de goda lägen för förnybar energiproduktion som finns i de svenska haven. Med planerings- och byggprocesser på ca 7-8 år för att uppföra en vindkraftpark till havs är havsplanerna avgörande för att havsbaserad vindkraft ska kunna bidra till att möta det svenska samhällets behov av förnybar energiproduktion från 2030.	Synpunkten noteras.

1329	Örsted	Vi undersöker nu potentialen för att bygga vindkraft på tre platser i södra Sverige, närmare bestämt söder om Skåne, sydöst om Öland och sydväst om Gotland. Här finns goda vindförhållanden och lovande tekniska förutsättningar. Baserat på tillgänglig information och erfarenheter från andra länder, ser vi även goda förutsättningar för samexistens med andra intressen. Alla tre potentiella projekt kan anslutas till elnätet i södra Sverige, nära förbrukarna och där det redan idag finns industriella aktörer som nekas etablering och expansion på grund av kapacitetsbrist. I det nya förslaget till havsplaner som publicerats efter samrådsprocessen, har dessa tre områden inte inkluderats som områden lämpliga för energiutvinning, inte heller i samexistens med andra intressen. Detta baseras på en förståelse om att det inte finns möjlighet för vindkraftsprojekt att samexistera med militär- och miljöintressen. Miljön och Sveriges säkerhet bör självfallet tas på största allvar. Vi välkomnar en dialog kring hur påverkan på miljön kan minimeras och Försvarsmaktens uppgift säkerställas samtidigt som storskalig förnybar elproduktion introduceras även i den södra delen av Sverige. Havsplanerna har ett långsiktigt perspektiv och Sverige har en bred politisk överenskommelse om att främja utbyggnaden av förnybar energi, inklusive havsbaserad vindkraft, och minska klimatpåverkan. Därför förespråkar vi att de områden vi tidigare redovisat och där vi ansökt om tillstånd att göra bottenundersökningar inkluderas i havsplanerna. Först efter en tillståndsprövning och dialog kring problem och lösningar, kan det fastslås om ett område är lämpligt för vindkraft eller inte. Att olika intressen erkänns med märkning av specifika områden i havsplanerna är viktigt för att öppna upp för denna fördjupade dialog om samexistens.	HaV har tagit del av informationen om områdena. Utgångspunkt för områden med energiutvinning i havsplanen har i huvudsak varit riksintresseanspråk för vindbruk, kommunala intressen och områden identifierade tidigt i processen utifrån specifika kriterier. Avvägningar har därefter gjorts mot andra intressen, bland annat försvars, - natur- och fiskeintressen. I exempelvis område Ö267 fanns tidigare (i Samrådsförslaget) två områden med energiutvinning som har tagits bort pga. att riksintresseför totalförsvaret har getts företräde framför allmänt intresse av väsentlig betydelse för vindbruk. Sedan samrådet av förslag till havsplaner har enskilda företag lämnat in förslag på ytterligare områden för etablering av vindbruk. Förslagen har kommit in sent i processen och har därför inte bedömts utifrån havsplanens kriterier eller avvägts mot andra intressen. Havsplanen utgör dock inget hinder för etablering av vindkraft utanför havsplanens redovisade områden med energiutvinning eller utredningsområde för energiutvinning.

	Privatpersoner		
852	Privatpersonligt yttrande 1	I granskningshandlingen, s. 185, finns en hänvisning till lagen (1993:1742) om skydd för landskapsinformation. Denna har upphävts den 1 maj 2016 och ersatts med lagen (2016:319) om skydd för geografisk information.	Synpunkten har beaktats. Texten har korrigerats.
855	Privatpersonligt yttrande 2	Det berör samtliga vindkraftparker, som gör ett stort intrång på miljön där det upprättas och tas i bruk. Det må så vara att det är ett miljövänligt alternativ som kraft och energikälla men omgivningen tar en fruktansvärd skada av det då med tanke på fågellivet som sträckar och jagar genom vindparkerna och faller offer pga. av detta det är inte ett fåtal som stryker med utan kanske hela populationer som decimeras eller utplånas helt i området runt där vindkraftverken står uppställda och det på kort tid, då med tanke på en speciell individ "Havsörnen" som det har lagts ner så mycket tid och arbete med att bevara. Jag tycker och anser att det problemet med bl.a. fågellivet måste lösas helt i och med anslutningen och intrånget av vindkraftparkerna.	HaV har tagit del av ny och tidigare forskning som berör flyttfåglars migrationsmönster och de passager över svenskt vatten som är viktiga för dem. I slutgiltiga förslag till havsplaner har inga områden med användning energiutvinning placerats i dessa viktiga passager.
856	Privatpersonligt yttrande 3	Jag tycker det är bedrövligt att ni tillåter ett storskaligt industrifiske i lilla Ålands hav där vi från Grisslehamn bedriver ett småskaligt torskfiske sen generationer tillbaka. Konsekvenserna av det här storskaliga fisket får man väl se i framtiden, men helt klart så kan det inte vara bra att man tar upp så mycket basföda för alla rovfiskar, torsk, gädda, gös, abborre lax m.m. Vi från Grisslehamns Fiskehamnsförening hoppas på att ni tänker till i den här frågan.	Frågan om reglering av yrkesfiske hanteras i fiskeriförvaltningen, och styrs till största delen av den gemensamma fiskeripolitiken, och inte specifikt av havsplaneringen. Havsplaneringen kompletterar dessa processer t.ex. genom utpekande av områden där särskild hänsyn bör tas till höga naturvärden vilket även kan, men inte behöver, komma att påverka fiskeriverksamheter.

857	Privatpersonligt yttrande 4	Jag anser mig vara relativt insatt i vilka djurarter som befolkar de område som föreslås bli ENERGIUTVINNING (V305). I SLUs rapporter kan man lära sig att på dessa utsjöbankar lever ett 20-tal – enligt Artdatabanken – rödlistade arter av ryggradslösa djur, sjöpungar etc. Jag har läst en intressant och fängslande rapport skriven av Anna Karlsson på SLU där hon och det övriga teamet som deltog i expeditionen, i eller i direkt anslutning till område V305 fann unika och rödlistade arter som t.ex. Gul solsjöstjärna (VU), Stomphia coccine som är ett koralldjur (VU), Skråpukskrabba (NT) och Hästsjöstjärna (NT). I samband med en förfrågan om etablering av havsbaserad vindkraft utanför Falkenberg beställde och betalade HaV för en professionell utredning om hur tumlare i Kattegatt skulle påverkas av ett industriellt projekt i form av en vindkraftspark. Utredningen bevisade naturligtvis att det tilltänkta projektet skulle få ödesdigra konsekvenser för den utrotningshotade tumlaren, som dessutom lyder under EUs Art- & Habitatsdirektiv 92/43/EEG. I direktivet står det uttryckligen att listade arter ej avsiktligt får utsättas för risk att skadas ens på individnivå. Baserat på ovanstående är det med stor förvåning jag tvingas konstatera att Havs-&Vattenmyndigheten är med och föreslår område V305 (Kattegatt) som område för utvinning av energi? Att Havs-&Vattenmyndigheten vid ett tillfälle beskriver Kattegatt och dess grunda utsjöbankar som en unik livsmiljö för många marina arter, ett område med högt naturvärde och ett område där örbud råder för torsk och givetvis de ovan nämnda rödlistade arterna. Ett område som Havs-&Vattenmyndigheten försvarat som ett lek-/födosöksområde för de få tumlare som ännu existerar, nu plötsligt är lämpligt som industriområde med flera hundra vindkraftverk? Jag vill med denna skrivelse yrka på att område V305 förblir det naturområde det är idag och att utredningen stryker det ”E” som finns i plankartan.	I de slutgiltiga förslagen till havsplaner kvarstår användning energiutvinning i en del av granskningsförslagets område V305 (Ef). Den del av område V305 som återstår och redovisas i förslaget till regeringen motsvarar till stor del ett redan tillståndgivet område för vindkraft. När det gäller den del som inte ät tillståndsgiven i V305 och anslutande område V317(ENf) är bedömningen att samexistens kan vara möjlig. En förutsättning för etablering av vindkraft i V317 är att riksintresseanspråk för yrkesfiske avseende lekområde för torsk inte påtagligt skadas. I en eventuell framtida tillståndsprövning ingår även miljöprövning enligt miljöbalken. Den prövningen är mer detaljerad än bedömningen i havsplanen.

858	Privatpersonligt yttrande 5	Se bilaga i mapp på G för rapport: Koncentrationer av hotade termikflyttande fåglar i Fennoskandia. Per Hansson hävdar i yttrande att rapporten visar att det finns nio särskilt viktiga flaskhalsar över öppet hav där huvuddelen av Fennoskandias rovfåglar koncentreras vår och/eller höst. Sju av flaskhalsarna berör åtta län i Sverige: 1) Falsterbo – Stevens Klint (SE-DK) SKÅNE 2) Norra Öresund: Hellebæk – Hittarp (DK-SE) SKÅNE 3) Södra Östersjön: Ottenby/Torhamn – Bornholm – Rügen / Polen (SE-DK-D-PL) KALMAR/BLEKINGE 4) Sydvästra Östersjön: Lolland, Falster och Langeland – Tyskland (DK-D) 5) Stockholms södra skärgård (SE) STOCKHOLM/SÖDERMANLAND 6) Norra Kvarken: Korsnäs/Vasa – Björkön – Holmöarna – S Västerbotten (FI-SE) VÄSTERBOTTEN 7) Skagen – Bohuskusten (DK-SE) VÄSTRA GÖTALAND 8) Ålands hav/Skärgårdshavet (SE-FI) UPPSALA/STOCKHOLM 9) Västra Finska Viken: Hangö/Porkala – Estland (FI-EST). Områdesskydden i flaskhalsarna bör snarast ses över och den nya kunskapen arbetas in i tillämpliga planer (inklusive havsplaner) och beslutsunderlag för att kunna uppfylla landets miljömål beträffande biologisk mångfald. Exploateringar, i synnerhet höga konstruktioner (t ex vindkraftverk, kraftledningar och master) måste undvikas i de utpekade flaskhalsområdena eftersom luftrummet där är livsavgörande för de hotade fåglarna. Färsk forskning visar att havsbaserade – skenbart ”Ö-lika” – vindkraftsanläggningar till och med lockar till sig flyttande rovfåglar. Detta kan vara en av orsakerna till att vindkraftverk orsakar en oproportionerligt stor andel av rovfåglars mortalitet. I egenskap av forskare och författare till flaskhalsrapporten tillskriver jag nu HaV då min bedömning är att implementeringen ännu inte har skett i de föreslagna havsplanerna och för att det brådskar innan Sverige äventyrar livet på hotade rovfåglar i dessa termikflaskhalsar genom att bygga vindkraft där. I den bästa av världar hade dessa fakta redan varit inarbetade i såväl gällande områdesskydd som havsplaner, men så är tyvärr inte fallet.	HaV har tagit del av information som berör flyttfåglars migrationsmönster inklusive de uppgifter som yttrandet syftar till gällande passager för rovfåglar över svenskt vatten. Samtliga passager som pekats ut i rapporten är områden som i planen har användning natur eller i områden där särskild hänsyn till höga naturvärden ska beaktas.

859	Privatpersonligt yttrande 5	Minst två av flaskhalsarna kan med fördel bli föremål för bilaterala samarbeten mellan CMS-ratificerade länder. Danmark (Norra Öresund) och Finland (Norra Kvarken) har i CMS:s (Convention on the Conservation of Migratory Species of Wild Animals – CMS) officiella handlingar helt korrekt utpekat sina delar av dessa flaskhalsar som ”bottleneck sites”. Sverige har, å sin sida, i samma handling utpekat Falsterbo-Foteviken samt Skälderviken. Den förstnämnda är förstås ett oantastligt val. Den senare är svårare att förstå. Välvilligt tolkat ligger Skälderviken nära flaskhalsen Norra Öresund och kan, enligt undertecknad, gärna inkluderas i densamma. Dock bör Sverige inte negligera förekomsten av sex andra termikflaskhalsar som nu är fallet. Jag bedömer att frågan faktiskt brådskar att lösa då tempot i vindkraftsutbyggnaden aldrig varit högre.	HaV har tagit del av information som berör flyttfåglars migrationsmönster inklusive de uppgifter som yttrandet syftar till gällande passager för rovfåglar över svenskt vatten. Samtliga passager som pekats ut i rapporten är områden som i planen har användning natur eller i områden där särskild hänsyn till höga naturvärden ska beaktas.
860	Privatpersonligt yttrande 5	Som ett led i sin strävan att uppfylla sina åtaganden i CMS (Convention on the Conservation of Migratory Species of Wild Animals – CMS), anser jag att Sverige bör tillse att rätt mark, vatten och luftområden i dessa termikflaskhalsar blir utpekade som internationella intresse, riksintresse eller helst även ges konventionellt områdesskydd. Det minsta HaV och andra myndigheter kan göra är att snarast besluta om ”stoppområde” för vindkraft i termikflaskhalsarna. Varför chansa och tro att dessa frågor hanteras korrekt i sedvanlig miljöprövning i mark- och miljödomstolar? Jag anser det senare synsättet skulle innebära slöseri med såväl tid som pengar när man numera är väl medveten om konflikten mellan artbevarande och vindkraft i dessa flaskhalsar.	Synpunkten noteras. Havsplanen anger områden med användning natur och områden där särskild hänsyn ska tas till höga naturvärden. Havsplanen reglerar inte hur sådan hänsyn ska ske, utan behov av eventuell reglering, såsom stoppområden, eller annan åtgärd hanteras normalt inom ramen för annan lagstiftning, Havsplanen kan utgöra ett underlag, bland flera, i ett sådant arbete.
861	Privatpersonligt yttrande 5	Genom att ge frågan högsta prioritet har HaV fortfarande möjlighet att göra en konkret och betydelsefull proaktiv miljöinsats. Skydd av flaskhalsar är i mina ögon nämligen ett samhällsekonomiskt kostnadseffektivt sätt att trygga biologisk diversitet, då de flesta av områdena är förhållandevis små och berör statliga vattenområden. Jag räknar vidare med att även EU-aspekter och CMS (Convention on the Conservation of Migratory Species of Wild Animals – CMS) beaktas, då berörda länder är medlemsstater.	HaV har tagit del av information som berör flyttfåglars migrationsmönster inklusive de uppgifter som yttrandet syftar till gällande passager för rovfåglar över svenskt vatten. Samtliga passager som pekats ut i rapporten är områden som i planen har användning natur eller i områden där särskild hänsyn till höga naturvärden ska beaktas.
862	Privatpersonligt yttrande 6	Samrådsyttrandets synpunkter kvarstår.	Synpunkten noteras.

863	Privatpersonligt yttrande 6	Havs- och vattenmyndigheten har inte beaktat de tidigare synpunkterna.	HaV har tagit del av alla synpunkter som kommit in under samråd och granskning även om dessa inte alltid har tillgodosetts i den fortsatta planeringen.
864	Privatpersonligt yttrande 6	Det är orimligt att förstöra hela södra Jungfrukustens miljö med vindkraftverk på upp till 350 meters höjd. Det är också orimligt att HaV har låtit vindkraftsindustrins lobbyister styra placeringen av hundratals och inte tusentals gigantiska vindkraftverk utefter hela södra Jungfrukusten. Flertalet vindkraftsparker ligger nära eller mycket nära land, vilket kommer att kraftigt påverka och förfula hela kuststräckan som riskerar att bli ett enda stort industriområde. Det är också svårt att förstå, att utöver de områden som HaV har pekat ut (och som vindkraftsindustrin har varit med och drivit fram), så är det fritt fram för oseriösa företag att söka tillstånd för etablering av vindkraftsparker inom andra havsområden. Exempelvis har Svea Vind Offshore AV sökt tillstånd hos Mark och Miljödomstolen i Östersund för Vindpark Utposten, som endast ligger några få kilometer från land vid Iggön norr om Gävle. Bolaget har där sökt tillstånd för ca 40 vindkraftverk med en höjd på upp till ca 300 meter. Bolaget planerar för och genomför nu också samråd för Vindpark Gretas Klackar II, som ligger inom ett havsområde som inte finns med i HaVs planering för energianvändning. Bolaget planerar där för vindkraftverk med en höjd på upp till 350 meter. Det är tydligt att vår lagstiftning är föråldrad och behöver uppdateras. Ska så stora vindkraftverk få byggas så nära kusten? Ska så många och stora vindkraftparker få placeras inom ett så begränsat havsområde?	Sverige har behov av utbyggnad av förnybar elproduktion om Energikommissionens mål om 100% förnybar elproduktion ska nås till 2040. Energimyndigheten har bedömt att det finns behov av kapacitet för ca 50 TWh årlig produktion. Under havsplaneringsprocessen har denna ambition varit vägledande samtidigt som avvägningar har gjorts mot andra konkurrerande intressen. HaV bedömer att de föreslagna områdena är lämpliga för havsbaserad vindkraft. Havsplanen ska vägleda kommunal planering liksom tillståndsprövningar. I tillståndsprövningen beaktas även annat underlag, såsom t.ex. mer detaljerade miljökonsekvenser eller påverkan på kulturmiljövärden. Det är först vid den slutliga prövningen det bli klarlagt om en anläggning får etableras. Havsplanen är vägledande och reglerar inte var vindkraft få uppföras.
865	Privatpersonligt yttrande 7	Vattenbruk: underlätta för framtida havsbönder att ex odla alger. Stor samhälls- och miljönytta, extrem ekosystemtjänst som måste bli lättare att bedriva. Anser att det även ska bli bidrag berättigande ifall företaget uppnår miljövänlig standard såklart!	Synpunkten noteras.
866	Privatpersonligt yttrande 7	Kommunala marina naturreservat - det finns alldeles för få sådana och detta borde uppmuntras. Det saknas även ofta relevant kompetens. Många av våra ö-kommuner har varken kommunekolog eller marinbiolog anställda. Oroväckande!	Synpunkten noteras.

867	Privatpersonligt yttrande 7	Oljeutsläpp: Samtliga kommuner måste ha en fungerande användbar oljeskyddsplan. Det behövs även nationellt stöd i detta eftersom det ofta blir stora kostnader för enskilda kommuner när dom drabbas. Ersättning ska även ges av återetablering av skadade områden såsom ex inplantering av ålgräsängar mm. Strängare regler bör upprättas hur stora fartyg får gå nära känsliga områden om det finns risk för oljeutsläpp.	Vid olycka och/eller andra akuta situationer där kompetensstöd krävs för att hantera miljökonsekvenser, är Havs- och vattenmyndigheten och Myndigheten för Samhällsskydd, MSB, behjälpliga med hänvisning till lämpliga konsulter/utförare. Vid oljeutsläpp kan kommunen få ersättning för sina kostnader av staten. Staten företräds i det här fallet av MSB.
868	Privatpersonligt yttrande 7	Tack för att jag fick yttra mig, ni gör ett fantastiskt jobb. Vi måste vara rädda om våra hav!	Synpunkten noteras.
869	Privatpersonligt yttrande 8	Noterar att Horsstensleden ligger med som föreslaget utredningsområde för en ny farled. Extremt förvånande dels ställt mot regeringens tidigare beslut i frågan men framförallt då det är ett extremt allvarlig ingrepp i orörd och unika skärgårdsmiljö. En ny eventuell farled är endast nödvändig för att skapa möjlighet för större kryssningsfartyg att snabbare ta sig in till Stockholm. Trafikverket/Sjöfartsverkets fortsatta lobby för den internationella kryssningsindustrins räkning är direkt provocerande. Jag understryker vikten av Havs- och vattenmyndighetens ansvar där hållbarhet och miljö är ledsagare tar ansvara och lyfter ut detta förslag ur planen.	Synpunkter noteras. HaV:s bedömning i granskningsförslaget kvarstår. Det ligger utanför havsplaneringens juridiska mandat att ta ställning till den tänkta farleden. Havsplanen innebär inte ett ställningstagande för eller emot den s.k. Horstensleden. Enligt Trafikverket behöver Stockholmsfarlederna utvecklas. Havsplanen bör ta höjd för att det i en framtid kan bli aktuellt med en ny farled in mot Stockholm

870	Privatpersonligt yttrande 9	Område Ö248, dvs. centrala Södra Midsjöbanken, har i förslag till havsplan klassificerats som möjligt område för energiutvinning (vindkraft) med hänsyn taget till försvar och natur (Efn). Jag anser att naturvärdena på centrala Södra Midsjöbanken är så höga att området enbart ska användas för naturskydd med hänsyn till försvar (Nf). Vindkraft kan inte etableras på centrala Södra Midsjöbanken på grundare områden än 25 meter utan att skada eller försvåra bevarandet av det hotade globala beståndet av alfågel. Tidigare studier har visat att övervintrande alfågel undviker havsbaserade vindkraftsparker även i driftsfasen, dvs. efter det att parker färdigställts. Alfågeln skulle drabbas av en förlust av mycket viktiga födosöksområden om en större vindkraftspark etableras på centrala Södra Midsjöbanken. En lösning på denna konflikt mellan bevarandet av alfågel och förnybar elproduktion kan åstadkommas om vindkraftsparken inte etableras på centrala Södra Midsjöbanken utan istället etableras ca sex till tio kilometer mot sydväst i svensk ekonomisk zon och vindkraftsparken byggs på djup mellan 25 och 35 meter. En sådan förändring av vindkraftparkens läge är helt realistisk utifrån kommersiella förutsättningar och minskar påverkan på naturvärdena på ett radikalt sätt. Om konflikten löses på detta sätt kan regeringen dessutom besluta att även inkludera den ur miljösynpunkt värdefulla centrala delen av Södra Midsjöbanken i Natura 2000-området ”Hoburgs bank och Midsjöbankarna”. En förändring i havsplanen och av Natura 2000-gränsen skulle vara mycket gynnsam för skyddet av den marina miljön samtidigt som storskalig elproduktion möjliggörs.	Havsplanens miljökonsekvensbeskrivning indikerar att det kan finnas platser utanför område Ö248 där risken för miljöpåverkan är mindre än i område Ö248. Genom anpassning av exempelvis tidsperiod för anläggningsarbeten, bullernivåer vid vindkraftsbyggnation och den närmare lokaliseringen bedöms vindkraft kunna samexistera med naturvärdena. Etablering kan dock endast ske om det finns ett Natura 2000-tillstånd. Anpassning av lokalisering kan innebära lokalisering utanför område Ö248.

871	Privatpersonligt yttrande 9	Naturvärdena vid de tre grundbankarna Hoburgs bank, Norra Midsjöbanken och Södra Midsjöbanken påverkas även av den intensiva sjöfarten i området . Den mest trafikerade och skadliga fartygsrutten är den som sträcker sig mellan trafikseparingen TSS Off Öland Island belägen sydost om Ölands sydspets och trafikseparingen TSS North Hoburgs bank belägen sydost om Gotlands sydspets, dvs. fartygsrutten som tangerar nordsidan av Norra Midsjöbanken och Hoburgs bank. Jag anser att denna transittrafik bör ledas om till djupvattenrutten mellan Norra och Södra Midsjöbanken samt till fartygsrutter väster om Gotland med undantag för fartyg på väg till hamnar på östra Gotland. Sverige bör även föreslå till IMO att Södra Midsjöbanken klassas som ett AtbA-område, dvs. som ett ”Area to be avoided” för handelsfartyg.	Synpunkterna noteras. Förslagen kan hanteras i den föreslagna utredningen om åtgärder för att minimera sjöfartens miljöeffekter runt Gotland på lämpligt sätt.
872	Privatpersonligt yttrande 9	Område Ö231, dvs. Gotska Sandön och Salvorev hyser mycket höga naturvärden och bör som i förslaget till havsplan användas för naturskydd (N). Sverige bör även föreslå till IMO att detta Natura-2000 område klassas som ett AtbA-område, dvs. som ett ”Area to be avoided” för handelsfartyg. Detta innebär att det fartygsflöde som passerar genom området idag bör reduceras till ett minimum. Den fartygstrafik som idag passerar genom området i öst-västlig riktning kan i huvudsak ledas till vatten norr om Kopparstenarna eller till djupvattenrutten öster om Gotland.	Synpunkterna noteras. Förslagen kan hanteras i den föreslagna utredningen om åtgärder för att minimera sjöfartens miljöeffekter runt Gotland på lämpligt sätt.

853	Privatpersonligt yttrande 10	Synpunkter gällande Bottniska viken utanför Jungfrukusten Gävle, Gävleborg. Att placera många, sex(6)stora vindkraftområden utanför Gästriklands/Gävles kuststräcka och endast två små vindkraftområden utanför Umeå verkar helt ogenomtänkt. Enligt Gävle kommuns Översiktsplan med utblick mot 2030 skriver kommunen att kuststräckan norr om Gävle är avsedd som "tyst område" och "värdefullt område för friluftsliv". I kommunens turistbroschyr 2019 står att "efter Jungfrukusten finns 4.500 öar, många fina sandstränder och mängder av gamla fiskelägen, småbåtsleder för kustnära turism samt att friluftsliv som ska bevaras och utvecklas. Vi som bor efter kusten vill gärna kunna bo kvar utan att behöva bli sjuka av blinkande ljuskällor samt ljud dygnet runt från vindkraftverk lika höga som Eiffeltornet. Om ev. vindkraft ska placeras efter kusten så ska den fördelas på flera områden efter svenska kuststräckan. Det kan inte vara rimligt att hela Gävles kustområde ska exploateras. Vindkraftområden som koncentreras enligt HAV-förslaget blir inte effektivt med tanke på att elen behövas i hela Sverige. Elnätet är f.n. inte tillräckligt utbyggt, vilket kommer att innebära att vi får mängder av vindkraftsområden i havet som inte kan distribuera elen där den behövs. Inom 20-25 år ska vindsnurrorna ersättas med nya. Vem tar hem vinsten och vem tar hand om skroten? Försumbara svenska arbetstillfällen skapas och en massa skrot i hamnar i havet. Ska vi förstöra vår miljö - för att rädda den?	Sverige har behov av utbyggnad av förnybar elproduktion om Energikommissionens mål om 100 procent förnybar elproduktion ska nås till 2040. Energimyndigheten har bedömt att det finns behov av kapacitet för ca 50 TWh årlig produktion. Under havsplaneringsprocessen har denna ambition varit vägledande samtidigt som avvägningar har gjorts mot andra konkurrerande intressen. HaV bedömer att de föreslagna om områdena är lämpliga för havsbaserad vindkraft. Havsplanen ska vägleda kommunal planering liksom tillståndsprövningar. I tillståndsprövningen beaktas även annat underlag, såsom t.ex. mer detaljerade miljökonsekvenser eller påverkan på kulturmiljövärden och landskapsbild. Det är först vid den slutliga prövningen det bli klarlagt om en anläggning får etableras. Havsplanen är vägledande och reglerar inte var vindkraft får uppföras.
854	Privatpersonligt yttrande 11	Allmänt skulle Havsplanen vinna på historiska återblickar på de olika avsnitten strand - stranden lever.	HaV noterar synpunkten och instämmer i att sanddynamik historiskt är intressant. Omfattningen av innehållet i planhandlingen har dock avgränsats och begränsats eftersom den ska behandla väldigt många frågor.

Bilaga

Förteckning över vilka som yttrat sig

Centrala myndigheter och affärsverk
Boverket
Energimyndigheten
Folkhälsomyndigheten
Försvarsmakten
Jordbruksverket
Kemikalieinspektionen
Lantmäteriet
Myndigheten för samhällsskydd och beredskap
Naturvårdsverket
Riksantikvarieämbetet
Sametinget
Sjöfartsverket
Statens geotekniska institut
Statens maritima och transporthistoriska museer
Svenska kraftnät
Sveriges geologiska undersökning
Trafikverket
Transportstyrelsen

Länsstyrelser
Blekinge län
Gotlands län
Gävleborgs län
Hallands län
Kalmar län
Norrbottens län
Skåne län
Stockholms län
Södermanlands län
Uppsala län
Västerbottens län
Västernorrlands län
Västra Götalands län
Östergötland län

Kommuner
Borgholms kommun
Eskilstuna kommun
Falkenbergs kommun
Fyrbodals kommunalförbund
Gävle kommun
Göteborgs stad
Halmstads kommun
Haninge kommun
Helsingborgs stad
Hultsfreds kommun
Karlskrona kommun
Kramfors kommun
Kungsbacka kommun
Kungälvs kommun
Kävlinge kommun
Landskrona stad
Lomma kommun
Lysekils kommun
Mörbylånga kommun
Norrtälje kommun
Nyköpings kommun
Nynäshamns kommun
Ronneby kommun
Skurups kommun
Sotenäs kommun
Strömstads kommun
Sundsvalls kommun
Söderhamns kommun
Söderköpings kommun
Sölvesborgs kommun
Tanums kommun
Tierps kommun
Timrå kommun
Tjörns kommun
Torsås kommun
Trosa kommun
Uddevalla kommun
Varbergs kommun
Vellinge kommun
Vimmerby kommun
Vänersborgs kommun
Värmdö kommun
Västerviks kommun
Älvkarleby kommun
Öckerö kommun
Örnsköldsviks kommun
Östhammars kommun

Regionala organ
Göteborgsregionens kommunalförbund
Region Blekinge
Region Gävleborg
Region Kalmar län
Region Skåne
Region Stockholm
Region Östergötland

Regionala myndigheter
Vattenmyndigheten Södra Östersjön

Universitet och högskolor
Chalmers tekniska högskola
Göteborgs universitet
Havsmiljöinstitutet
Stockholms universitet
Umeå universitet

Branschorganisationer
Energiföretagen Sverige
Havs- och Kustfiskarnas Producentorganisation, HKPO
Kungliga vetenskapsakademien
Svensk Vindenergi
Sveriges Fiskares Producentorganisation, SFPO
Sveriges Fiskevattenägareförbund
Sveriges Kommuner och Landsting, SKL (nu SKR)

Intresseorganisationer
BirdLife Sverige/Sveriges Ornitologiska förening
Blekinge Båtförbund
Falsterbonäsets naturvårdsförening
Grönskärs fiskevårdsområde
Harö Hasslö intresseförening
Hela Skärgården
Horstens fastighetsägarförening
Jägarnas riksförbund
Miljöförbundet Blekinge väst
Måkläppsföreningen
Naturskyddsföreningen
Roslagens naturskyddsförening i Norrtälje
Skärgårdarnas Riksförbund
Sportfiskarna
Svenska Jägareförbundet
Världsnaturfonden WWF

Politiska partier
Sverigedemokraterna

Företag
Bokrut AB
E.ON Sverige AB
Kustvind AB
Svea Vind Offshore AB
Vattenfall AB
wpd Offshore Stockholm AB
Örsted

Privatpersoner
11 personer

Granskningsredogörelse

Förslag till havsplaner för Sverige – Bottniska viken, Östersjön och Västerhavet och konsekvensbedömningar.

Havs- och vattenmyndigheten har i uppdrag att ta fram förslag till Sveriges första statliga havsplaner. Förslagen till havsplaner och tillhörande miljökonsekvensbeskrivning var på granskning från den 14 mars till den 14 juni 2019.

Förslagen till havsplaner överlämnades till regeringen i december 2019.

I denna rapport redovisas inkomna synpunkter och Havs- och vattenmyndighetens kommentarer till synpunkterna.

Havs- och vattenmyndigheten
Postadress: Box 11 930, 404 39 Göteborg
Besök: Gullbergs strandgata 15, 411 04 Göteborg

Tel: 010-698 60 00
www.havochvatten.se

Havs och Vattenmyndigheten